Biblioteka Sejmu Śląskiego
17571 III

Biblioteka Sejmu Śląskiego

PAŃSTWOWY MONOPOL SPIRYTUSOWY

W POLSCE 1924—1926

Biblioteka Śląska

NAKŁADEM DYREKCJI PAŃSTWOWEGO MONOPOLU SPIRYTUSOWEGO

W A R S Z A W A 1 9 2 8

17574
III

X-48460
17574 III

Biblioteka Śląska
5/-
Biblioteka Śląska

Tłoczono w Zakładach Graficzno-Introligatorskich
J. DZIEWULSKI sp. z o. o. Warszawa, ul. Złota 29.

Opracowane pod redakcją Kierownika Działu
Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego
CZESŁAWĄ CHORZELSKIEGO

Przedmowa

Projekt wydania rocznika Państwowego Monopolu Spirytusowego, obejmującego okres czasu od października 1924 do końca 1925 r., pierwszy rzucił b. Dyrektor Monopolu Spirytusowego, Dr. J. Podkomorski, w początkach 1926 r.

Wyłoniono specjalną komisję redakcyjną, jednakże przesilenie, jakie Dyrekcja Monopolu przechodziła, kiedy ważyły się losy samej instytucji, jako takiej, kiedy ustawiczne komisje, rewizje, interpelacje w Sejmie i napaści w prasie absorbowały do najwyższego stopnia wszystkich urzędników, prace nad rocznikiem z konieczności trzeba było odłożyć do czasu przynajmniej, aż losy instytucji ostatecznie się wyjaśnią, nastrój nerwowy przeminie i praca nad całkowitem wprowadzeniem i ugruntowaniem Monopolu potoczy się trybem normalnym.

Sytuacja Monopolu wyjaśniła się dopiero z końcem 1926 r. Dyrektorem Monopolu zamianowany został inż. Jan Kuroczycki. Pierwsze wysiłki nowej Dyrekcji były skierowane do utrwalenia idei monopolu i do wykazania (między innemi w Komisji Budżetowej Sejmu i Senatu), że monopol spirytusowy jest bezwzględnie lepszym i korzystniejszym sposobem pobierania podatku od spirytusu niż akcyza i że wolność handlu wódką w rękach prywatnych nie da się pogodzić z tą rolą, jaką wódka odgrywa w gospodarce państwowej i życiu społecznem. Interesy Skarbu z jednej strony, a dbałość o zdrowie ludności z drugiej, oraz zwalczanie nadużyć, połączonych z ilością i jakością konsumcji wódki, wymagają regulowania i ingerencji ze strony Państwa. Pozatem w przyśpieszonem tempie zaczęto odrabiać sprawy zaległe i pracować usilnie nad wprowadzeniem pełnego monopolu w całem Państwie, co ostatecznie uskutecznione zostało dn. 1 kwietnia 1927 r.

Po ukończeniu tych najpilniejszych spraw powrócono znów do kwestji rocznika, lecz jasnem było, że publikacja taka w ramach zakreślonych pierwotnie i za jeden tylko rok czasu byłaby nieaktualną, wobec czego Dyrekcja zdecydowała, ażeby pierwszy rocznik Państwowego Monopolu Spirytusowego obejmował także i rok 1926.

Brak w literaturze polskiej publikacji, obejmującej całokształt zagadnienia przemysłu spirytusowego, skłonił Dyrekcję P. M. S. do nadania pracy niniejszej szerszych rozmiarów, wykraczających poza działalność Monopolu Spirytusowego, w tem przeświadczeniu, że materjał zebrany przez nią, a dotyczący produkcji, sprzedaży oraz konsumcji spirytusu

i wódek, będzie pobudką do innych monografij bardziej szczegółowych, których potrzebę oddawna odczuwamy.

Praca niniejsza nie pretenduje do nazwy pracy naukowej, przedstawia tylko szereg źródłowych danych liczbowych, ujętych w pewien system, w sposób możliwie najbardziej objektywny. Jeżeli publikacja ta przyczyni się do zrozumienia w szerszych warstwach społeczeństwa, jaką rolę w życiu gospodarczem Polski odgrywa przemysł spirytusowy i ujęcie gospodarki spirytusowej w ręce Państwa i, jeżeli ponadto, będzie bodźcem do prac pogłębiających niektóre zagadnienia pobieżnie tylko tutaj poruszone, to cel jej będzie osiągnięty.

Opracowanie rocznika powierzono specjalnej Komisji. Przewodniczącym Komisji i Redaktorem zamianowany został p. Czesław Chorzelski, którego pracy zawdzięczać należy przeważną część rozdziałów. Pozatem współpracowali pp.: inż. W. Butkiewicz, J. Kisielewski, J. Kunderewicz, inż. B. Missala, E. Ostrowski, inż. I. Rogala-Sobieszczański, inż. W. Skrzypczyński, C. Węcewicz, J. Wrzeszcz.

Poczytuję sobie za miły obowiązek wyrażenia na tem miejscu podziękowania Wice-Dyrektorowi Departamentu Akcyz i Monopolów w Ministerstwie Skarbu, p. Witoldowi Grabowskiemu, który pracą swą „Krótki rys powstania obowiązującej ustawy o monopolu spirytusowym", wykonaną do poprzednio projektowanego rocznika, przyczynił się bardzo i dostarczył wiele cennego materjału do opracowania pierwszego działu publikacji niniejszej, a mianowicie: „Opodatkowanie spirytusu w Polsce", zwłaszcza w części, traktującej o ustawie z dnia 31 lipca 1924 r., noweli i przepisach wykonawczych.

P. Czesławowi Chorzelskiemu oraz wszystkim wyżej wymienionym urzędnikom D. P. M. S. za ich żmudną pracę wyrażam podziękowanie.

Dyrektor
(—) Inż. J. Kuroczycki

Warszawa, w kwietniu 1928 r.

Spis rzeczy

Przedmowa V

Dział I. Opodatkowanie spirytusu w Polsce

Prace przygotowawcze w czasie wojny. Stan prawny w czasie okupacji. Pierwsze zarządzenie władz polskich. Pierwszy monopol spirytusowy 1919 — 1921 r. Stan prawny na Kresach Wschodnich. Stan prawny w Wielkopolsce. Stan prawny w Małopolsce. Stan prawny na Śląsku. Ustawa antyalkoholowa. Zawieszenie monopolu spirytusowego. Wznowienie monopolu. Zasady ustawy o monopolu spirytusowym. Uzupełnienia ustawy. Przepisy wykonawcze. Ogólna charakterystyka ustawy. Walka przeciwko monopolowi . . . . . 3—29

Dział II. Organizacja Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego.

Statut organizacyjny. Regulamin D. P. M. S. Komitet Techniczno-Gospodarczy . 33—41

Majątek i kapitał zakładowy Dyrekcji P. M. S. Nieruchomości po b. monopolu rosyjskim. Nieruchomości nabyte przez D. P. M. S. Tabor przewozowy . . 42—49

Dział III. Produkcja spirytusu.

Pojęcia ogólne. Charakterystyka gorzelni. Surowce. Ziemniaki. Jęczmień. Melasa. Owoce. Normy prawne produkcji spirytusu i stan gorzelnictwa przed wojną. Gospodarka spirytusowa po wojnie. Pierwszy monopol 1919—1921 r. Organizacja kartelowa. Monopol spirytusowy 1924 r. Prawo odpędu i kontyngent zakupu. Produkcja spirytusu w kampanji 1924/25 r. Gorzelnie rolnicze. Gorzelnie melasowe. Utylizacja wywaru. Drożdżownie. Gorzelnie owocowe. Produkcja spirytusu w kampanjach 1925/26 i 1926/27 r. Prawo odpędu i kontyngent zakupu. Pomoc techniczna i naukowa . . . . . 53—78

Dział IV. Zakup spirytusu.

Kontyngent zakupu i dostawa spirytusu. Zbiorniki w gorzelniach. Polecenia niewykonane. Odprawa spirytusu. Odbiór spirytusu. Zaniki drogowe. Jakość surówki. Cena. Kalkulacja ceny. Zapłata za spirytus i zaliczki. Ilości spirytusu zakupionego przez D. P. M. S. w kamp. 1924/25 i 1925/26 r. Spirytus z kampanji 1923/24 r. Zwolnienia spirytusu z kampanji 1923/24 r. Zamiany spirytusu z kampanji 1923/24 r. na spirytus monopolowy. Zwolnienia przed 1.I.1925 r. Spirytus owocowy. Zwolnienia destylatów. Spirytus pejsachowy . . . . 81—102

Dział V. Oczyszczanie spirytusu.

Stan przemysłu rektyfikacyjnego. Umowy na oczyszczanie spirytusu. Wynagrodzenie za oczyszczanie. Zaniki. Urządzenia techniczne. Produkcja rektyfikacyj. Koszty oczyszczania. I okres (4.X.24—31.XII.25 r.): a) rektyfikacje samoistne; b) oddziały rektyfikacyjne; c) rektyfikacje państwowe. II okres (1.I.26—31.III.27 r.). Spirytus bezwodny. Fuzle . . . . . 105—136

Dział VI. Sprzedaż spirytusu i wyrobów monopolowych.

Sprzedaż spirytusu niebutelkowanego. Sprzedaż bezpośrednia. Sprzedaż komisowa. Sprzedaż wyrobów monopolowych. Sprzedane ilości. Koszty utrzymania

hurtowni. Hurtownie państwowe. Koszty transportu. Sklepy detaliczne. Sprzedaż spirytusu skażonego. Ceny sprzedażne spirytusu i wódek. Spirytus. Ceny wódek. Koszty sprzedaży. Kredyty: podstawy prawne, kredyty przedmonopolowe, akcja kredytowa, windykacja zadłużeń . . . . . .139—166

Dział VII. Spożycie wyrobów monopolowych.

Spożycie na głowę ludności ogólne: 1923 r., 1924 r., 1925 r., 1926 r. Spożycie na głowę ludności lokalne . . . . . .169—184

Dział VIII. Prywatny przemysł wódczany.

Do roku 1923. Rok 1923 i 1924. Rok. 1925. Rok 1926 i okres od1.I—31.III.1927 r. Zapasy wódek czystych. Zapomogi dla pozbawionych pracy. Rejestracja wodek. 187—207

Dział IX. Wytwórnie państwowe.

Przed wprowadzeniem pełnego monopolu. Organizacja wewnętrzna. Rozlew spirytusu dla celów domowych i leczniczych. Pełny monopol w sześciu województwach wschodnich. Pełny monopol w całem Państwie. Organizacja wytwórni. Personel wytwórni. Produkcja. Koszty produkcji. Wydajność pracy w wytwórniach własnych. Koszty administracji w wytwórniach. Skażanie spirytusu: skażanie środkiem ogólnym; skażanie środkami szczególnemi; środki skażające. Materjały pomocnicze dla wytwórni: butelki, korki, skrzynie, lak, pergamin, etykiety; inne materjały pomocnicze . . . . . .211—254

Dział X. Prace budowlane, montażowe i chemiczne.

Żakres prac Wydziału Technicznego. Remonty konserwacyjne i przebudowa. Budowle nowe. Roboty montażowe. Prace chemiczne. Organizacja Centralnego Laboratorjum Chemicznego. Okowity. Rektyfikaty. Oleje fuzlowe. Wódki czyste. .259—281

Dział XI. Wyniki finansowe.

Dochód z monopolu w budżecie państwowym. Podstawy działalności finansowej monopolu. Preliminarz dochodów i wydatków. Dochody i wydatki, preliminowane i rzeczywiste, w okresie od 4. X. 1924 r. do 31. XII. 1925 r. Dochód rzeczywisty osiągnięty w r. 1925. Dochód preliminowany za 1926/27 r. Dochód rzeczywisty osiągnięty w 1926/27 r. Opłaty skarbowe. Stan majątkowy podług bilansów 1925 r. i 1926/27 r. Wartości obrotowe. Środki własne. Środki obce. . . .285—307

Tablice, mapki i wykresy.

(za tekstem)

I. Spis tablic.

Do	Stan personelu na dz. 31 grudnia 1926 r.	1
Działu	Zestawienie szacunku objektów po b. monopolu rosyjskim	2
II.	Wykaz objektów D. P. M. S. przeznaczonych do przekazania	3
	Sprawozdanie do bilansu Tymcz. Biura Ekspl. Becz. i Cyst.	4
	Rachunek strat i zysków Tymcz. Biura Ekspl. Becz. i Cyst. w Poznaniu za czas od 1.I.26—31.III.27 r.	5
	Bilans zamknięcia Tymcz. Biura Ekspl. Becz. i Cyst. w Poznaniu na dzień 31.III.1927 r.	6
	Bilans Tymcz. Biura Ekspl. Becz. i Cyst. w Poznaniu od dnia 1.I.1926 r. do dnia 31.III.1927 r.	7
	Wpływy z eksploatacji taboru za czas od 1.XI.1925 r. do 31.XII.1926 r. . .	8
Do	Zużycie surowców w gorzelniach rolniczych i przemysł. w 1924 r. . . .	9
Działu	„ „ „ „ rolniczych w kamp. 1925/26. . . .	10
III.	„ „ „ „ przemysłowych „ „ . . .	11
	Stan ilościowy gorzelni według danych kamp. 1924/25	12
	Ogólna produkcja spirytusu przed wojną i w kamp. 1918/19—1925/26 włącznie, według dzielnic	13

Liczba gorzelni i produkcja spirytusu w kamp. 1909/10 na obszarze obecnego Państwa Polskiego z uwzględnieniem podziału na województwa . . . 14
Przeciętna produkcja w kamp. 1921/22—1925/26 r. włącznie 15
Produkcja spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1922/23 r. 16
Produkcja spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1923/24 r. 17
Ogólne (zasadnicze) prawo odpędu gorzelni rolniczych i przemysłowych w kampan. 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r. 18
Prawo odpędu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej oraz zmian zaszłych w kampanji 1924/25 r. 19
Prawo odpędu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej w kampanji 1924/25 r. 20
Stan ilościowy gorzelni rolniczych, uczestniczących w przydziałach monopolowych w kampanji 1924/25 r. 21
Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1924/25 r. 22
Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1924/25 r. 23
Tablica porównawcza ogólnej produkcji spirytusu według województw za kampanje 1921/22—1925/26 włącznie 24
Udział poszczególnych województw w ogólnej produkcji spirytusu w kampanjach 1921/22—1925/26 włącznie, wyrażony w % 25
Produkcja spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1921/22 r. 26
Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach przemysłowych (melasowych, drożdżowych i owocowych) w kampanji 1923/24 r. 27
Produkcja spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1924/25 r. 28
Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych: bez oddziałów (G) i z oddziałami rektyfikacyjnemi (Gr) — z ziemniaków własnych oraz z ziemniaków i na rachunek gorzelni zniszczonych, w kampanji 1924/25 r. . . . 29
Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych według rodzaju płodów, użytych do przerobu, w kampanji 1924/25 r. 30
Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach przemysłowych (melasowych, drożdżowych i owocowych) w kampanji 1924/25 r. 31
Tablica rozpoczęcia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1924/25 r. . 32
Tablica zakończenia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1924/25 r. . 33
Czas trwania kampanji 1924/25 r. w poszczególnych gorzelniach rolniczych . 34
Ilość gorzelni rolniczych czynnych w poszczególnych miesiącach w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r. 35
Gorzelnie rolnicze z podziałem na 6 kategoryj, stosownie do wielkości produkcji według skali art. 11 ustawy o monopolu spirytusowym w kampanji 1924/25 r. 36
Zasadnicze prawo odpędu gorzelni rolniczych, wyznaczone na kampanję 1926/27 i trzechlecie 1927/28, 1928/29 i 1929/30 r. 37
Prawo odpędu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej oraz zmian zaszłych w kampanji 1925/26 r. 38
Prawo odpędu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej w kampanji 1925/26 r. 39
Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych czynnych z uwzględnieniem zmian, zaszłych w kampanji 1925/26 r. 40
Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1925/26 41
Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych: bez oddziałów rektyfikacyjnych (G) i z oddziałami rektyfikacyjnemi (Gr) — z ziemniaków własnych oraz z ziemniaków i na rachunek gorzelni zniszczonych, w kampanji 1925/26 r. 42

Produkcja spirytusu w gorzelniach rolniczych według województw i według rodzaju płodów, użytych do przerobu w kampanji 1925/26 r. 43
Produkcja spirytusu w gorzelniach przemysłowych (melasowych, drożdżowych i owocowych) według województw, w kampanji 1925/26 r. 44
Zasadnicze prawo odpędu gorzelni przemysłowych, wyznaczone na kampanję 1926/27 r. i na trzechlecie 1927/28, 1928/29 i 1929/30 r. 45
Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych, wyznaczony na kampanje 1926/27 (w m-cu lutym 1926 r.) i 1927/28 (w m-cu lutym 1927 r.) 46
Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych, wyznaczony na kampanję 1926/27 (w m-cu lutym 1926 r.) i na kampanję 1927/28 (w m-cu lutym 1927 r.) . . . 47
Produkcja spirytusu w kampanji 1925/26 r. według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe 48
Stan ilościowy gorzelni rolniczych, uczestniczących w przydziałach monopolowych w kampanji 1925/26 r. 49
Gorzelnie rolnicze z podziałem na 7 kategoryj, stosownie do wielkości produkcji, w kampanji 1925/26 r. 50
Tablica rozpoczęcia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26 r. . . 51
Tablica zakończenia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26 r. . 52
Czas trwania kampanji 1925/26 r. w poszczególnych gorzelniach rolniczych . 53
Ilość gruntów ornych + 30% pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami, które otrzymały prawo odpędu przy podziale ogólnego (zasadniczego) prawa odpędu w kampanji 1925/26 r. 54
Obszar gruntow i plantacja ziemniaków w majątkach, połączonych z gorzelniami, według danych z lipca 1926 r. 55
Kontyngent zakupu na 1 ha gruntów gospodarstw gorzelniczych w kampanji 1924/25 i 1925/26 r. 56
Obszar gruntów ornych + 30% pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami czynnemi w kampanji 1924/25 r. 57

Do Działu IV.
Kalkulacja ceny 1 hl spirytusu surowego 100° dla dobrze prowadzonej gorzelni, wypalającej w ciągu kampanji 700 hl spirytusu 100°, w kampanji 1924/25 r., według województw 58
Podstawowa cena monopolowa 1 hl spirytusu surowego 100° w kampanjach 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r. 59
Przeciętna odległość gorzelni od stacyj kolejowych, według województw, — kampanja 1925/26 r. 60
Poszczególne składniki podstawowej ceny monopolowej 1 hl spirytusu surowego w kampanjach 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r. 61
Ceny loco folwark ziemniaków i jęczmienia w poszczególnych województwach, przyjęte za podstawę do kalkulacji ceny spirytusu surowego w kampanjach 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r. 62
Kalkulacja ceny 1 hl spirytusu surowego 100° dla dobrze prowadzonej gorzelni rolniczej i wypalającej przeciętn.e 700 hl spirytusu 100°, w kampanji 1925/26 r. . 63

Do Działu VI.
Sprzedaż spirytusu monopolowego w latach 1924/25 i od 1.I.1926 r. do 31.III.1927 r. w hl 100° 64
Zbyt spirytusu przez Dyrekcję P. M. S. na poszczególne cele, według kwartałów i województw: lata 1925/26 i pierwszy kwartał 1927 r. 65
Sprzedaż wyrobów monopolowych według województw, miesięcy i kwartałów w 1926 r. 66
Sprzedaż wyrobów monopolowych w poszczególnych województwach, według miesięcy, w czasie od 1 stycznia do 31 marca 1927 r. 67
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym i sprzedaż spirytusu na cele przemysłowe i lecznicze w 1925 i 1926 r., w hl 100° 68
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym, według województw i kwartałów (1925 — 1927) 69
Sprzedaż spirytusu do celów przemysłowych i leczniczych, bez spirytusu skażonego środkiem ogólnym (1925—1927) 70

	Ceny sprzedażne spirytusu	71
	Ceny sprzedażne wyrobów monopolowych	72
	Kalkulacja cen sprzedażnych według danych bilansowych za rok 1925. . .	73
Do Działu VII.	Zakłady sprzedaży detalicznej napojów spirytusowych w 1924 i 1925 r. . .	74
	Sprzedaż detaliczna i spożycie napojów spirytusowych na głowę ludności w 1924 i 1925 r.	75
	Spożycie napojów spirytusowych na głowę ludności w litrach 100° w 1924 i 1925 r.	76
Do Działu VIII.	Liczba fabryk i ich przeciętna produkcja w poszczególnych województwach (1923, 1924 i 1925 r.)	77
	Ogólna produkcja wódek i napojów spirytusowych w poszczególnych województwach, w liczbach bezwzględnych (1923, 1924 i 1925 r.)	78
	Produkcja napojów spirytusowych w poszczególnych województwach na głowę ludności (1923, 1924 i 1925 r.)	79
	Produkcja wódek czystych w liczbach bezwzględnych (1923, 1924 i 1925 r.) .	80
	Produkcja wódek gatunkowych w liczbach bezwzględnych (1923, 1924 i 1925 r.) .	81
	Produkcja wódek czystych i gatunkowych, według województw, na głowę ludności (1923, 1924 i 1925 r.) , ...	82
	Liczba zatrudnionych robotników w prywatnych fabrykach wódek w II, III i IV kwartale 1926 r., według województw	83
	Ogólna produkcja trunków w 1926 r. i przeciętna produkcja jednej fabryki według województw	84
Do Działu XI.	Sprawozdanie z wykonania planu finansowo-gospodarczego Dyrekcji P. M. S. za czas od 4.X.1924 do 31.III.1925 r., sporządzone na podstawie bilansu i rachunku strat i zysków	85
	Bilans Państwowego Monopolu Spirytusowego za pierwszy okres operacyjny od 4.X.1924 do 31.XII.1925 r.	86
	Rachunek strat i zysków za pierwszy okres operacyjny Dyrekcji P. M. S. za czas od 4.X.1924 do 31.XII.1925 r.	87
	Zestawienie opłat skarbowych i dodatków do nich za 1925 r. . . .	88
	Obliczenie podatków: przemysłowego i dochodowego za 1925 r. . . .	89
	Sprawozdanie z wykonania planu finansowo-gospodarczego wraz z wyjaśnieniami za czas od 1.I.1926 do 31.III.1927 r.	90
	Bilans netto za drugi okres operacyjny od 1.I.1926 do 31.III.1927 r. . . .	91
	Rachunek strat i zysków za drugi okres operacyjny od 1.I.1926 do 1.III.1927 r. .	92

II. Mapki i wykresy.

1. Przemysł gorzelniczy w 1925 r. (mapka z kalką).
2. Produkcja spirytusu.
3. Obszar uprawy i zbiór ziemniaków, zużycie ziemniaków na przerób w gorzelniach rolniczych 1909—1924 r.
4. Ogólna produkcja spirytusu według województw w kampanji 1924/25 r.
5. Przeciętne zasadnicze prawo odpędu w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.
6. Kontyngent zakupu w ltr. 100° na 1 ha gruntów gospodarstw gorzelniczych w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.
7. Przeciętny obszar gospodarstw gorzelniczych i przeciętne kontyngenty zakupu, według województw, w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.

8. Cena podstawowa 1 hl spirytusu surowego według województw w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.
9. Bilans obrotu spirytusu przez D. P. M. S., od początku działalności do końca 1926 r.
10. Porównanie sprzedaży spirytusu przez D. P. M. S. w latach 1925 i 1926.
11. Sprzedaż spirytusu przez D. P. M. S. na cele przemysłowe i lecznicze w latach 1925 i 1926.
12. Sprzedaż wyrobów monopolowych według gatunków w latach 1925 i 1926.
13. Sprzedaż wyrobów monopolowych według kwartałów w latach 1925 i 1926.
14. Sieć wytwórni i hurtowni.
15. Spożycie spirytusu.
16. Rozlew wyrobów monopolowych według mocy i rodzaju wyrobów, w latach 1925 i 1926.
17. Wyniki badań na czystość.

I

Opodatkowanie spirytusu w Polsce

Opodatkowanie spirytusu w Polsce

Prace przygotowawcze w czasie wojny

Oddając w ręce czytelników pierwszy rocznik państwowego monopolu spirytusowego, uważamy za właściwe streścić w krótkości historję opodatkowania spirytusu w Polsce i przedstawić pobieżnie normy prawne, jakie regulowały produkcję i obrót spirytusem, oraz naszkicować podłoże, na którem powstała obowiązująca obecnie ustawa o monopolu spirytusowym.

Pierwsze próby stworzenia naszego prawodawstwa skarbowego zapoczątkowane były przez Departament Skarbu T. Rady Stanu, a następnie w czasie Rady Regencyjnej — przez ówczesne Ministerstwo Skarbu.

Wśród wielu innych projektów ustaw skarbowych, opracowanych przez Depart. Skarbu, jednym z pierwszych był projekt ustawy okowicianej, opracowany w 1918 r. przez ówczesnego referenta Sekcji Podatków Pośrednich w Ministerstwie Skarbu, zmarłego niedawno Prezesa Warszawskiej Izby Kontroli Państwa, p. A. Hyżyckiego. Jako zasadę przyjęto formę monopolu.

Zbytecznem byłoby opisywać te trudności, które trzeba było pokonywać przy wszelkich tego rodzaju pracach, prowadzonych w czasie okupacji,— bez podręczników, bez materjałów, bez jakiejkolwiek pomocy fachowej. Największą wszakże trudność sprawiało to, że wojna światowa szalała w całej pełni, że krajem per fas et nefas rządził okupant, a proklamowane aktem 5 listopada 1916 r. niepodległe Państwo Polskie, nie miało ani zgóry ustalonych granic, ani formy ustroju państwowego. Pewnem było jedynie to, że akt ten dotyczy b. Królestwa Kongresowogo, z niewiadomą granicą zachodnią, gdyż Zagłębie węglowe dąbrowieckie było stale pod znakiem zapytania, — a już napewno bez Chełmszczyzny, oddanej Sowietom na mocy traktatu brzeskiego.

Wobec tego, że władza faktyczna pozostawała w rękach okupantów, którzy szczególniej skarbowości nie chcieli przekazać władzom polskim, projekt monopolu spirytusowego nie mógł być urzeczywistniony aż do czasu wyzwolenie kraju od najeźdźców.

Stan prawny w czasie okupacji

Były zabór rosyjski stanowił w czasie wojny trzy odrębne jednostki administracyjne: Generał-Gubernatorstwo Warszawskie, Generał-Gubernatorstwo Lubelskie i zarząd etapów, t. z. Ober-Ost. Każda z tych jednostek stanowiła samodzielną całość z odrębnemi przepisami administracyjnemi i skarbowemi.

Na obszarach tego zaboru monopol spirytusowy istniał już przed wojną na podstawie ustawy rosyjskiej z dn. 6 czerwca 1894 r. Rozporządzał on znakomitym aparatem technicznym i urzędniczym i stanowił podstawę rosyjskiego budżetu państwowego. Z chwilą wybuchu wojny władze rosyjskie wprowadziły zakaz sprzedaży alkoholu, władze zaś okupacyjne, w miarę zajmowania terenów b. zaboru rosyjskiego, zakaz ten kasowały i nie stawiały żadnych przeszkód handlowi napojami wyskokowemi, ograniczając jedynie produkcję spirytusu.

W okupacji niemieckiej, początkowo tylko na obszarach z lewej strony Wisły, monopol spirytusowy wprowadzono dekretem władz okupacyjnych z dn. 10 października 1915 r., a po zajęciu Warszawy i prawego brzegu Wisły, warszawski generał-gubernator rozciągnął go na całą okupację niemiecką, powierzając wykonanie monopolu początkowo firmie berlińskiej Kriegs-Kartoffelgesellschaft Ost (Dz. rozp. Warsz. Gen.-Gub. Nr. 18 z r. 1916), w roku zaś 1918 objęła go łącznie z monopolem na terenach przyfrontowych — firma berlińska Spirituosen-Vertriebs-Gesellschaft, płacąc na rzecz zarządu okupacyjnego pewne kwoty od każdego litra sprzedanego spirytusu.

W okupacji austrjackiej monopol wprowadzono dekretem gen. gub. lubelskiego z dn. 22 kwietnia 1916 r. (Dz. rozporz. Nr. 55 z 1916 r.) i wykonanie monopolu powierzono w sposób analogiczny Związkowi Przemysłowców Gorzelniczych w Lublinie.

Wyłączność sprzedaży tak sprowadzonego, jak i pędzonego w kraju spirytusu zastrzeżona została władzy okupacyjnej; pozwoleń na pędzenie spirytusu, i to wyłącznie z melasy, udzielali szefowie administracji. Charakterystycznem jest, iż w okupacji austrjackiej zastrzeżono, iż sprzedaż wódki konsumentom odbywać się ma za efektywne złoto; w praktyce, naturalnie, przepis ten był z reguły omijany.

Na terenach przyfrontowych północno-wschodnich monopol wprowadzono dekretem Zarządu Ober-Ost z dn. 19 października 1915 r.

W chwili odzyskania naszej niezależności państwowej, władze polskie, obejmując zarząd skarbowy, zastały na całym obszarze obecnej Rzeczypospolitej monopol spirytusowy, gdyż wprowadzono go w czasie wojny także w b. zaborach pruskim i austrjackim.

W b. zaborach pruskim i austrjackim monopol faktyczny powstał w czasie wojny skutkiem zajęcia spirytusu przez państwo, po części w celach ograniczenia produkcji przez wzgląd na wyżywienie ludności, po części w celu ujęcia gospodarki spirytusowej w uwzględnieniu konieczności wojennych.

Przepisy monopolowe w zaborze rosyjskim i quasi monopolowe w innych zaborach były wydane przez władze wojskowe, lub były przez nie spowodowane, służyły celom wojennym i zawierały szereg norm, krępujących przemysł spirytusowy, lub zgoła prohibicyjnych. Te przepisy wojenne oczywiście nie mogły służyć ku wskrzeszeniu zrujnowanego przemysłu spirytusowego, opartego na rodzimym surowcu, ani ku ożywieniu sił wytwórczych naszego kraju, ani też nie mogły dać wydatnych źródeł dochodu dla Skarbu Państwa.

Pierwsze zarządzenia władz polskich.

Niezwłocznie po ustąpieniu z kraju okupantów i przejęciu władz przez rząd polski, kierownik Ministerstwa Skarbu[1]) wydał w dn. 12 listopada 1918 r. (Monitor Polski Nr. 205) rozporządzenie, w myśl którego na obszarach, jakie zajmowały władze okupacyjne, utrzymano w mocy wszystkie przepisy prawne, obowiązujące w chwili ustąpienia tych władz, w przedmiocie danin publicznych, ustanowionych na rzecz Skarbu Państwa, jak również w przedmiocie monopolów państwowych.

Na tej podstawie władze polskie zasekwestrowały wszystkie (nader szczupłe) zapasy spirytusu i objęły dn. 12 listopada 1919 r. sprzedaż tegoż we własnym zarządzie.

Jednem z pierwszych poczynań Rządu Polskiego w zakresie uregulowania produkcji spirytusu był dekret Naczelnika Państwa z dn. 30 stycznia 1919 r. (Dz. Praw Nr. 11 poz. 130), odbierający moc obowiązującą wszelkim wydanym przez okupantów zezwoleniom na pędzenie spirytusu. Zezwoleń na uruchomienie gorzelni udziela Ministerstwo Skarbu za zgodą Ministerstwa Aprowizacji.

W myśl § 5 przepisów wykonawczych do powyższego dekretu z dn. 13 lutego 1919 r., całą wyprodukowaną ilością spirytusu rozporządza Ministerstwo Skarbu; producenci obowiązani są dostarczać spirytus do miejsc wskazanych i po cenach oznaczonych przez Ministerstwo. Celem ustalenia ceny, gorzelnia obowiązana jest wyszczególnić w podaniu, jakie przewiduje koszty produkcji jednego 100^0 hektolitra spirytusu, ze wskazaniem oddzielnie kosztów zakupu surowców i kosztów przerobu na spirytus.

Jest rzeczą zrozumiałą, że w poszukiwaniu dochodów dla pustych kas skarbowych, Ministerstwo Skarbu przedewszystkiem zwróciło uwagę na źródło niezawodne — podatek od spirytusu. Ze wszystkich podatków spożywczych jest to podatek najpopularniejszy. Przeciwnicy podatków pośrednich, zwłaszcza sfery robotnicze, zasadniczo nie protestują przeciwko opodatkowaniu spirytusu, dopatrując się w tem pewnego rodzaju sposobu walki z alkoholizmem.

Było to tembardziej zrozumiałe, że przemysł gorzelniczy, silnie rozwinięty na całym obszarze ziem polskich, jakkolwiek przez wojnę zniszczony, łatwiej niż inne gałęzie przemysłu mógł być odbudowany i uruchomiony z mniejszym nakładem kosztów, gdyż surowiec — melasa i ziemniaki były na miejscu.

Jak silnie przemysł ten rozwinięty był przed wojną światową na obecnem terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej, niech świadczą cyfry następujące: gorzelni czynnych było:

rolniczych	2433	z produkcją roczną		2.496.092 hl. 100^0	spirytusu
przemysłowych	33	„	„	59.909	„
Razem gorzelni	2466	„	„	2.556.001	„

Produkcja spirytusu w Kongresówce stanowiła 38% ogólnej produkcji Rosji, w Galicji — 47% austrjackiej i w Poznańskiem — 14% niemieckiej.

---

[1]) Po ustąpieniu trzeciego i ostatniego za czasów okupacji gabinetu p. Świeżyńskiego w d. 4 listopada 1918 r., kierownictwo poszczególnych Ministerstw powierzono najstarszym wiekiem i rangą urzędnikom. Kierownictwo M-stwa Skarbu objął Szef Sekcji Podatków Pośrednich p. F. Jossé.

Sprawa opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych, jak również unormowanie produkcji spirytusu w Polsce była wówczas i jest w dalszym ciągu kwestją niezmiernie ważną z dwuch względów: produkcja spirytusu tworzy podstawę poważną naszego gospodarstwa rolnego, gdyż z jednej strony rozwój gorzelni rolniczych, przerabiających kartofle przyczynia się do zwiększenia ich uprawy, co ma szczególnie ważne znaczenie na gruntach lżejszych, z drugiej zaś strony — gorzelnie przemysłowe, przerabiające na spirytus melasę, której przy silnie rozwiniętym u nas przemyśle cukrowniczym posiadamy poddostatkiem, pozwalają i ten produkt wyzyskać w sposób najbardziej racjonalny. Wywar z gorzelni stanowi wyborową paszę i nawóz i w ten sposób kompensuje gospodarstwu rolnemu część tych produktów, jakie wziął od niego przemysł gorzelniczy. Niemniej ważne są także względy fiskalne, gdyż wpływy Skarbu z opodatkowania spirytusu stanowią we wszystkich państwach bardzo poważne pozycje budżetowe.

Pierwszy monopol spirytusowy 1919—1921 r.

Pragnąc więc jaknajprędzej sprawę tę uregulować i możliwie najzasobniej zasilić Skarb, Ministerstwo Skarbu wykorzystało opracowany przez p. Hyżyckiego projekt monopolu spirytusowego i wprowadziło go w życie rozporządzeniem z dn. 25 lutego 1919 r.

W myśl tego rozporządzenia Dyrekcja Monopolu jest powołana do zorganizowania i prowadzenia wszelkich spraw, dotyczących gorzelnictwa, drożdżownictwa, przerobu i sprzedaży spirytusu oraz wódek. Dyrekcja przedkłada Ministerstwu Skarbu następujące sprawy do zatwierdzenia:

a) umowy w sprawie zakupu i przerobu spirytusu,
b) ceny płacone za spirytus,
c) ceny sprzedażne detaliczne,
d) sprawozdania miesięczne z użycia przyznanych Dyrekcji kredytów,
e) roczny bilans na dzień 30 czerwca każdego roku.

Dyrekcja dzieli się na siedm Wydziałów z własnemi kancelarjami, a mianowicie:

Wydział I spraw ogólnych — załatwia sprawy personalne, prawne, przeprowadza przez specjalnych inspektorów rewizje miejsc wyrobu, przerobu i sprzedaży spirytusu;

Wydział II do spraw gorzelnictwa — załatwia sprawy:

a) uruchomienia i prowadzenia robót na gorzelniach,
b) wywozu z kraju i przywozu z zagranicy spirytusu i wódek,
c) zakupu spirytusu,
d) kontroli zużytych surowców i otrzymanego z nich surowego spirytusu;

Wydział III do spraw przerobu i sprzedaży spirytusu — załatwia sprawy:

a) rektyfikacji spirytusu oraz fabryk wódek,
b) technicznego przerobu spirytusu i skażania tegoż,
c) rozlewania napojów spirytusowych i ich sprzedaży;

Wydział IV — techniczny — załatwia:

a) badanie placów i urządzeń zakładów przemysłowych, będących w związku z monopolem,
b) projektuje i opracowuje sposoby zabezpieczenia przyrządów odpędowych, zacierów, alkoholomierzy itp.,
c) poucza urzędników o stosowaniu różnych przyrządów,
d) prowadzi doświadczenia i pracownie chemiczne i technologiczne;

Wydział V — budowli monopolowych — zarządza:

a) inwentaryzacją nieruchomości i ruchomości po b. monopolu rosyjskim,
b) remontem budowli,
c) odszukiwaniem inwentury sklepów po b. monopolu rosyjskim;

Wydział VI — rachunkowy — prowadzi:
a) księgowość i rachunkowość Dyrekcji,
b) statystykę i grupowanie materjałów liczbowych dla zamierzeń budżetowych i handlowych,
c) czuwa nad rachunkowością Zarządów Skarbowych wzgl. Delegacyj Ministerstwa Skarbu i podwładnych im organów,
d) sporządza bilanse i sprawozdania;

Wydział VII do spraw handlowych — załatwia wszelkie interesy o charakterze handlowym.

Zarząd spraw monopolu na prowincji sprawowały Zarządy Skarbowe, wzgl. Delegacje Ministerstwa Skarbu przez specjalnie przydzielone im organa fachowe i powiatowe inspekcje monopolowe. Zakres obowiązków Delegacyj wzgl. Zarządów Skarbowych statut określa w sposób następujący:
a) czuwanie nad przestrzeganiem przepisów, obowiązujących co do wyrobu, przerobu i sprzedaży spirytusu i wyznaczanie stałego dozoru akcyzowego do przedsiębiorstw, produkujących spirytus;
b) przedkładanie Dyrekcji Monopolu wniosków o otwarcie nowych przedsiębiorstw, przerabiających lub produkujących spirytus;
c) przedkładanie Dyrekcji w listopadzie i maju planu zapotrzebowania spirytusu;
d) samodzielne wydawanie spirytusu na potrzeby ich obwodu;
e) udzielanie pozwoleń na handel wyrobami wódczanemi;

Jak widzimy, dominowała tu tendencja najściślejszego zespolenia organów monopolowych z władzami skarbowemi.

Dyrekcja Monopolu musiała rozpoczynać pracę od podstaw. Z aparatu technicznego po b. monopolu rosyjskim pozostały tylko szczątki, które, pomimo wszystko, przedstawiały jeszcze wielką wartość, — w postaci budowli fundamentalnych, zbiorników, kotłów parowych itp. Gorzej znacznie przedstawiał się aparat urzędniczy. Nieliczne grono dawnych fachowych urzędników monopolowych musiało podjąć olbrzymią pracę legislatywną i opracować całokształt przepisów, dotyczących unormowania rachunkowości oraz kontroli produkcji i sprzedaży spirytusu. O ogromie pracy twórczej, dokonanej szczupłemi siłami w okresie paru miesięcy, świadczy rocznik Dziennika Urzędowego Ministerstwa Skarbu za r. 1919, w którym liczne przepisy, wydane przez D.M.S., zajmują paręset stron druku. Niemniej ważnem zadaniem było przygotowanie kadr urzędniczych, gdyż w braku wykwalifikowanych urzędników trzeba było odpowiedzialne stanowiska inspektorów i kontrolerów akcyzowych obsadzić ludźmi zupełnie nieprzygotowanymi. Wystarczy powiedzieć, że w okręgu pewnej delegacji Ministerstwa Skarbu, obejmującej siedem powiatów, z dużą ilością gorzelni i rektyfikacyj, był tylko jeden jedyny urzędnik, który umiał ustawić i obchodzić się z aparatem kontrolnym Siemens'a; notabene urzędnik ten był członkiem Delegacji, wobec czego miał masę innych spraw do załatwienia.

Prowadzenie monopolu siłami urzędniczemi było więc wręcz niewykonalne. Z tego względu Ministerstwo Skarbu zainicjowało organizację spółdzielczą pod firmą „Krajowa Spółka Gorzelnicza", której powierzyło czynności, wypływające z prowadzenia monopolu, na podstawie umowy zawartej dn. 17 lutego 1919 r., uzupełnionej następnie dn. 8 marca tegóż roku. Umowa obowiązywała początkowo do dn. 1 października 1920 roku, potem jednak przedłużono ją na dalszy okres roczny.

Stosunek umowny opierał się nie na zasadzie dzierżawy ani koncesji, lecz na zasadzie komisu. W myśl umowy Dyrekcja Monopolu nabywa od Spółki całą ilość spirytusu, wyprodukowaną na obszarach obu byłych okupacyj; dostarczany spirytus winien mieć moc nie mniejszą niż 85°. Spółka, jako zrzeszenie gorzelników i rektyfikatorów, wykonywała także oczyszczanie spirytusu, przyczem niższą cenę otrzymywała za rektyfikat z aparatu Barbet'a, wyższą zaś — z innych aparatów. Poza tem Spółka z ramienia Dyrekcji Monopolu wykonywała rozlew i sprzedaż spirytusu oraz wódek. Rozrachunek z Dyrekcją odbywał się w ten sposób, że Spółka wpłacała na rachunek Dyrekcji różnicę między ceną sprzedażną spirytusu i wódek, wyznaczoną przez Ministra Skarbu, a ceną należną Spółce za rektyfikat i wszelkie jej czynności. Różnica ta stanowiła dochód Skarbu z tej operacji, t. z. mieściła w sobie podatek spożywczy od spirytusu i właściwy zysk z monopolu. Rozrachunek z producentami Spółka uskuteczniała bezpośrednio, na podstawie protokułów zdawczo-odbiorczych.

Na zasadzie zarządzeń Dyrekcji Monopolu rektyfikat, przeznaczony na wyrób wódek, poddawano badaniu kwasem siarkowym na czystość, a także na smak, zapach i bezbarwność. Spirytus, niewytrzymujący próby na czystość, nie może być do magazynu przyjęty i podlega ponownemu oczyszczeniu. Butelki z gotowemi wyrobami, po napełnieniu i zakorkowaniu, były lakowane i oklejane banderolą. Oklejanie banderolami było stosowane, jako środek tymczasowy; po otrzymaniu dostatecznej ilości odpowiedniej dobroci laku, zabezpieczającego naczynia, okólnikiem z dn. 3 kwietnia 1919 r., stosowanie banderoli skasowano.

Dyrekcja Monopolu dokładała wszelkich starań, aby przemysł gorzelniczy odbudować, gdyż produkcja miejscowa nie wystarczała na potrzeby monopolu, tak, że trzeba było sprowadzać spirytus z Wielkopolski, która produkowała więcej niż rynek miejscowy potrzebował. Ponieważ miejscowe władze skarbowe stawiały trudności natury formalnej przy uruchomieniu gorzelni, przeto Dyrekcja zaleciła, ażeby, o ile możności, utrudnień tych nie czynić i brać pod uwagę ciężkie warunki, w jakich przemysł znajduje się wogóle, a przemysł gorzelniczy w szczególności. Zaleca stosować wszelkie możliwe ułatwienia, by jaknajwiększą ilość gorzelni uruchomić, celem zaopatrzenia kraju w dostateczną ilość spirytusu w drodze legalnej, gdyż gorzelnictwo potajemne rozwijało się w sposób zatrważający, absorbując wielkie ilości artykułów żywnościowych (zboża i cukru), zagrażając zdrowiu ludności i narażając Skarb Państwa na straty.

Dalszą zasługą Dyrekcji było zaopatrzenie organów Kontroli Skarbowej w środki techniczne i przyrządy kontrolne, bez których nie mogło być mowy o prawidłowem urzędowaniu. Nie posiadano bowiem ani kleszczy do plombowania, ani spirytusomierzy, ani tablic redukcyjnych, ani wreszcie

aparatów kontrolnych dla mierzenia spirytusu w gorzelniach. Dużą trudność w nadzorowaniu produkcji stanowiła różnorodność aparatów kontrolnych w gorzelniach, nieścisłość ich, a częstokroć zupełny brak. Dyrekcja Monopolu wszystkie te okoliczności przewidziała i szeregiem okólników pouczyła organa skarbowe, jak obchodzić się mają z każdym z istniejących typów aparatów (Siemensa, Dolańskiego, Stumpego), jak zachować się wobec niedokładności aparatu i jak postępować, jeżeli aparatu niema wcale.

Zbytnią gorliwość Urzędów Skarbowych w przeprowadzaniu zbyt częstych rewizji w gorzelniach i browarach Dyrekcja zmuszona była hamować. Charakterystyczny jest okólnik Dyrekcji z dn. 14 listopada 1919 r. w sprawie rewizyj, który zaleca, że „należną miarę dyktować powinny z jednej strony poczucie odpowiedzialności za powierzone sobie przedmioty kontroli, z drugiej zaś strony sumienny wzgląd na ograniczenie wydatków skarbowych".

Wyroby monopolowe sprzedawano we własnych sklepach hurtowo-detalicznych oraz w handlach koncesjonowanych. Pozwoleń na sprzedaż detaliczną i wyszynk wódek wydawały Zarządy Skarbowe i Delegacje Ministerstwa Skarbu z tem, że jedno miejsce wyszynku przypadać mogło na 5.000 mieszkańców w mieście i 10.000 — poza obrębem miast.

Pomimo zwiększającej się produkcji i dostatecznej ilości miejsc sprzedaży, otrzymanie żądanej ilości spirytusu w handlu było rzeczą trudną. Dla spirytusu butelkowanego i wódek wprowadzono kontyngenty, wynoszące 16,2 litra 100° (30 butelek spirytusu wzgl. 60 butelek wódki), jako przeciętną normę miesięczną dla każdego handlu spirytualjami w naczyniach zamkniętych i każdej restauracji, z wyjątkiem Warszawy, gdzie normy te były czterokrotnie wyższe. Maksymalna norma dla sklepu monopolowego wynosiła 3.000 litrów 100° spirytusu. Szczegółowych przydziałów dokonywały Delegacje wzgl. Zarządy Skarbowe.

Całą tę olbrzymią pracę organizacyjną i instrukcyjną wykonało kilku fachowych urzędników w łonie Dyrekcji, z których na pierwszem miejscu wymienić należy pp. Aleksandra Hyżyckiego i Witolda Grabowskiego.

Pierwszym Dyrektorem Monopolu był Dr. Nowicki, wkrótce jednak ustąpił i stanowisko to objął p. A. Hyżycki.

Stan prawny na Kresach Wschodnich.

Jak wspomniano, monopol spirytusowy rozciągał się tylko na b. zabór rosyjski, a właściwie tylko na b. Królestwo Kongresowe, gdyż na Kresach Wschodnich, jako terenie działań wojennych, rządy sprawował Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich przy Naczelnem Dowództwie, który wydawał własne rozporządzenia z mocą ustaw.

Pierwszem zarządzeniem Generalnego Komisarza Cywilnego było rozporządzenie, mocą którego utrzymano w mocy wszystkie przepisy prawne, jakie w przedmiocie podatków i innych skarbowych świadczeń państwowych obowiązywały w chwili wkroczenia wojsk polskich (Dz. Urz. Nr. 1 poz 7 z 1919 r.).

Stan przemysłu spirytusowego na Kresach Wschodnich, z chwilą zajmowania ich przez wojska polskie, przedstawiał się nierównie gorzej niż w b. Królestwie Kongresowem. Gorzelnie i rektyfikacje pozbawione były nietylko części miedzianych i zegarów kontrolnych, lecz w większości nawet aparatów, maszyn i kotłów. Tajne pędzenie spirytusu było rozpowszechnione na całym obszarze tych ziem i odbywało się zupełnie bezkarnie.

Pozwoleń na uruchomienie gorzelni udzielały jednocześnie i zupełnie od siebie niezależnie — władze wojskowe i cywilne[1]). Pracę nad uporządkowaniem tych spraw rozpoczęto dopiero z chwilą utworzenia Sekcji Skarbowej w dn. 1 sierpnia 1919 r. Warunki pracy były znacznie trudniejsze niż w Kongresówce ze względu na brak wykwalifikowanych urzędników, oraz trudności komunikacyjne. W miarę utrwalania frontu na linji Berezyny, postępowała także praca nad organizacją władz skarbowych i wprowadzeniem w życie przepisów skarbowych.

Wobec różnorodności przepisów skarbowych na Kresach, które podobnie, jak Kongresówka, zajęte były częściowo przez wojska niemieckie, częściowo przez austrjackie,—Komisarz Generalny wydał dn. 17 lipca 1919 r. rozporządzenie w sprawie stosowania w zakresie podatków pośrednich ustawodawstwa rosyjskiego, aż do czasu wydania szczegółowych rozporządzeń. Jednocześnie zmieniono stawki podatkowe.

Celem zwiększenia dochodów i w dążeniu do doprowadzenia równowagi budżetowej bez potrzeby zaciągania dalszych pożyczek w Ministerstwie Skarbu, które zresztą udzielało ich bardzo skąpo, wprowadzono monopolową sprzedaż i wwóz spirytusu i wyrobów wódczanych, począwszy od 1 stycznia 1920 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 50 poz. 80). Wprowadzenie monopolu poprzedzone było szeregiem konferencyj w Ministerstwie Skarbu, oraz w miejscowych instytucjach społecznych. Te ostatnie zajmowały w tej sprawie stanowisko nieprzychylne.

Ponieważ sprzedaży monopolowej nie można było prowadzić siłami urzędniczemi z powodu, z jednej strony braku odpowiedniego personelu urzędniczego, z drugiej zaś strony, chcąc uniknąć olbrzymich wydatków inwestycyjnych na organizację rozlewni, składów i miejsc sprzedaży, — prawo wyłącznego wwozu, oczyszczania, rozlewu oraz sprzedaży hurtowej i detalicznej spirytusu i wódek przekazane zostało Spółce Akc. „Kresowe Towarzystwo Przemysłowo-Handlowe" na mocy zawartej na jeden rok umowy z dn. 22 grudnia 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 50 poz. 81). Umowa ta była wzorowana na umowie, zawartej między Ministerstwem Skarbu a Krajową Spółką Gorzelniczą — z tem, że niektóre punkty, dotyczące głównie strony technicznej, były bardziej uproszczone.

W myśl umowy, Spółka Akcyjna zobowiązała się dostarczyć Sekcji Skarbowej 10 miljonów litrów 100^0 spirytusu pochodzenia zagranicznego, oraz odrektyfikować i sprzedać całkowitą ilość spirytusu, wyprodukowanego w gorzelniach miejscowych; Spółka winna była swoim kosztem urządzić rozlewnie, oraz pokryć koszta utrzymania straży skarbowej, przeznaczonej do eskortowania spirytusu od granicy do miejsc rozlewu. Z powyższej lości spirytusu na rynek wewnętrzny było przeznaczone $4^1/_2$ mil. litrów, resztę zaś, t. j. $5^1/_2$ mil. litr. Spółka miała prawo wywieść poza granice Ziem Wschodnich. Z tych $4^1/_2$ mil. litr. — na obszarach Zarządu Cyw. Ziem Wschodnich miało być sprzedane $2^1/_2$ mil., zaś na ziemiach Wołynia

---

[1]) Odbudowa przemysłu gorzelniczego na Kresach szła dość opornie; w chwili inwazji bolszewickiej w 1920 r. czynnych było 21 gorzelni.

i Frontu Podolskiego — 2 mil. litrów. Całą tę ilość spirytusu Spółka zakupiła w Czechach.

Czesi pod różnemi pretekstami wstrzymywali wysyłkę spirytusu, chociaż wagony stały już na granicy polskiej. Po długich pertraktacjach spirytus wreszcie wypuścili i pierwszy transport przybył do Wilna w końcu maja 1920 r., w chwili kiedy wojska bolszewickie zbliżały się do Mołodeczna i zagrażały Wilnu. Drugi takiż transport wysłano jednocześnie w kierunku Mińska, trzeci — w kierunku Łucka. Z powodu ewakuacji Kresów w czasie inwazji bolszewickiej, wszystek spirytus wywieziono do Warszawy. Zarząd Cywilny zlikwidowano, a po ponownem zajęciu Kresów przez wojska polskie umowy ze Spółką nie wznowiono tak, że monopol spirytusowy na ziemiach wschodnich siłą faktu przestał istnieć, utrzymany został wszakże sekwestr spirytusu.

W dn. 5 kwietnia 1921 r. Ministerstwo Skarbu zawarło analogiczną umowę z poznańską „Centralą Spirytusową", która objęła czynności monopolowe w województwach południowo-wschodnich.

Na obszarach Litwy środkowej, zajętej przez wojska generała Żeligowskiego, Tymczasowa Komisja Rządząca zniosła monopol spirytusowy i zarządziła wolną produkcję i sprzedaż spirytusu i wódek, pobierając akcyzę i patenty od produkcji i handlu.

Ponieważ rząd w warunkach ówczesnych nie mógł stworzyć określonego programu co do ukształtowania dochodu spirytusowego na dalszą metę, nie mógł przeto ustalić na czas dłuższy swego stosunku do wykonawców monopolu i powoływał ich do czynności monopolowych na krótkie kilkomiesięczne okresy.

W takich okolicznościach rząd nie mógł zobowiązywać swoich kontrahentów do trwałych urządzeń, wymagających znacznych nakładów i dłuższego czasu do ich wykonania. To też wykonawcy monopolu nie mogli dać rękojmi szerokiego rozwoju czynności monopolowych i systematycznego ich prowadzenia. Oczywiście w takich warunkach nie mogło być mowy o dostarczeniu spożywcom dobrego towaru, z takiem wykonaniem, jakiego należało spodziewać się od firmy monopolu państwowego. Od wykonawców można było wymagać tylko uczciwego traktowania przyjętych na siebie zobowiązań fiskalnych i to zostało istotnie osiągnięte. Gdyby jednak przemysł gorzelniczy zdołał dostarczyć wówczas tyle spirytusu, aby potrzeby rynku mogły być całkowicie zaspokojone, to siły wykonawców monopolu nie byłyby podołały zadaniu na nie włożonemu, chociażby dla braku środków przewozowych, które nie wystarczały nawet w ówczesnym małym charakterze działania.

Na obszarach, objętych monopolem, obowiązywały opłaty patentowe: od wyrobu spirytusu, od rektyfikacyj i od fabryk wódek. Wyroby wódczane sprowadzane z innych dzielnic Państwa do b. zaboru rosyjskiego opłacały, oprócz opłaty komisowej, a czasowo także i banderolowej, nadto różnicę pomiędzy obowiązującą na terenie, objętym monopolem, ceną sprze-

dażną 100⁰ litra spirytusu na wyrób wódek a tą opłatą, jaka na rzecz Skarbu została uiszczona na obszarze, z którego wyroby te pochodziły.

Monopol spirytusowy, pomimo różnych braków organizacyjnych, nieuniknionych w początkach naszej państwowości i pomimo niedostatecznego zaopatrzenia rynku, był dla Skarbu imprezą korzystną, czego dowodem są znaczne wpływy z tego źródła.

Powyżej opisany stan prawny dotyczył tylko b. zaboru rosyjskiego; w b. dzielnicach: pruskiej i austrjackiej, jakeśmy wspominali, w chwili odzyskania naszej niepodległości państwowej obowiązywał także monopol spirytusowy, spowodowany koniecznościami wojny. Przemysł spirytusowy w tych dzielnicach znajdował się w znacznie lepszym stanie niż w b. zaborze rosyjskim, gdyż od bezpośrednich działań wojennych ucierpiały tylko przedsiębiorstwa Małopolski Wschodniej.

Stan prawny w Wielkopolsce.

W Niemczech, rozporządzeniem z dn. 15 kwietnia 1916 r. ustanowiono sekwestr spirytusu i obrót nim powierzono państwowemu Urzędowi Spirytusowemu (Reichsbranntweinstelle), podległemu bezpośrednio Kanclerzowi Rzeszy. Urząd ten oparł się całkowicie na potężnej i wzorowej organizacji spółdzielczej (Spiritus-Zentrale), obejmującej przemysł gorzelniczy w całem państwie.

Po wyjściu Niemców z Wielkopolski gospodarka spirytusowa przeszła pod zarząd Naczelnej Rady Ludowej, we właściwości jej Urzędu Skarbowego i podległego mu Urzędu Spirytusowego, a po rozwiązaniu Naczelnej Rady Ludowej — do Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej i Izb Skarbowych.

Ponieważ gorzelnie tamtejsze należały do „Centrali Spirytusowej" w Berlinie, narazie przeto postarano się o utworzenie oddziału tej firmy dla Wielkopolski, celem uregulowania gospodarki spirytusowej na obszarach Poznańskiego, zajętych przez wojska polskie. Oddział wszedł w stosunek umowny z Głównym Urzędem Żywnościowym w Poznaniu. Ten stosunek umożliwił ciągłość produkcji i gospodarki spirytusowej, tudzież otwierał obfite źródła natychmiastowych dochodów dla Skarbu Wielkopolskiego. Komisarjat Naczelnej Rady Ludowej odnośną umowę między Gł. Urz. Żywnościowym a Centralą Spirytusową zatwierdził reskryptem z dn. 14 marca 1919. Tenże Komisarjat wydał dn. 26 marca rozporządzenie o zajęciu wszelkich zapasów spirytusu, tudzież środka skażającego i o pozostawieniu w mocy dotychczasowych przepisów, dotyczących gorzelnictwa, rektyfikacji, magazynowania i przewozu spirytusu, zawartych w niemieckiej ustawie spirytusowej z dn. 15 lipca 1909 r. i noweli z dn. 14 czerwca 1912 r.

Hurtowa sprzedaż spirytusu odbywała się za pośrednictwem Urzędu Spirytusowego, wyrób wódek i sprzedaż detaliczną pozostawiono w ręku przedsiębiorców prywatnych. Surówką dysponował faktycznie tenże Urząd Spirytusowy, wyznaczając ceny dla producentów według zasad, przyjętych w statucie „Centrali" berlińskiej.

Dochód Skarbu ze spirytusu składał się z akcyzy i wpływów osiąganych z gospodarki Urzędu Spirytusowego.

Stan prawny w Małopolsce.

W zaborze austrjackim obowiązywała ustawa o podatku od spirytusu z dn. 20 czerwca r. 1888, uzupełniona rozp ces. z dn. 17 sierpnia 1899 r. Po wybuchu wojny rząd wydał rozporządzenie z dn. 10 października 1914 r. o zajęciu wszystkich zapasów spirytusu, opierając się w gospodarce spirytusowej na Centrali spirytusowej w Wiedniu, wzorowanej na wspomnianej wyżej Centrali berlińskiej. Po rozpadnięciu się monarchji, b. Komisja Rządząca we Lwowie, rozporządzeniem z dn. 15 lutego 1919 r. obłożyła sekwestrem zazapasy spirytusu nieopodatkowanego w gorzelniach, rektyfikacjach i wolnych składach oraz uregulowała obrót spirytusem. W myśl tego rozporządzenia, Wydział Skarbowy Komisji Rządzącej był upoważniony do uregulowania produkcji, obrotu, cen i warunków sprzedaży spirytusu i jego przetworów oraz do ustalenia udziału Skarbu w cenie sprzedażnej, oprócz należącej się akcyzy. Organami Wydziału Skarbowego w tym względzie były: „Związek Przedsiębiorców Gorzelń" we Lwowie i „Oddział Spirytusowy filji Zakładu Kredytowego dla Handlu i Przemysłu" z oddziałem w Krakowie, które odbierały spirytus, rafinowały go i sprzedawały według wskazówek Wydziału Skarbowego. Po objęciu przez Ministerstwo Skarbu administracji skarbowej w Małopolsce, do tych czynności powołano Sp. z o. o. „Zjednoczony Przemysł Spirytusowy" we Lwowie.

Przy Wydziale Skarbowym utworzono ciało doradcze pod mianem Komisji Spirytusowej i rozwiązano jednocześnie istniejące z czasów austrjackich Komisje Spirytusowe Centrali Spirytusowaj (we Lwowie i Krakowie).

Dochód Skarbu stanowiły stawki podatkowe i zysk z operacyj sprzedażnych. Sprzedaż detaliczna i przerób spirytusu należały do osób prywatnych.

Rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 21 października 1919 r. zniesiono wszelkie ograniczenia w przewozie wyrobów spirytusowych z b. Królestwa Kongresowego do Małopolski i odwrotnie; zaprowadzono zupełnie wolny obrót. Dn. 20 maja 1920 r. rozporządzenie to rozszerzone na b. dzielnicę pruską, z utrzymaniem wszakże mocy wszystkich przepisów, dotyczących przewozu spirytusu, jak również dopłaty różnicy opłat skarbowych.

Stan prawny na Śląsku

Z ustąpieniem rządu austryjackiego ze Śląska Cieszyńskiego objęła sekwestr spirytusu Śląska Rada Narodowa, która jednak miała zadanie bardzo uproszczone, ponieważ zapasy spirytusu były nader niewielkie, uszczuplone w czasie najścia Czechów. Rada sprowadzała spirytus z Wielkopolski i Małopolski i dysponowała nim analogicznie, jak w dzielnicach sąsiednich.

Na Górnym Śląsku, przyłączonym do Rzeczypospolitej od r. 1922, obowiązywała od dn. 1 października 1919 niemiecka ustawa o monopolu spirytusowym z dn. 26 lipca 1918 r., zmieniona ustawami z dn. 6 grudnia 1919 r. i dn. 8 kwietnia 1922 r., które Tymczasowa Rada Wojewódzka rozporządzeniem z dn. 26 lipca 1922 zawiesiła, przywracając moc obowiązującą niemieckiej ustawie o podatku od spirytusu z dn. 15 lipca 1909 r. wraz z odnośnemi przepisami wykonawczemi, t. z. wprowadzono na nowo akcyzę.

Przy różnorodnych metodach gospodarki spirytusowej w różnych dzielnicach Państwa, obowiązywały oczywiście i różne ceny. Rozporządzeniem z dn. 8 marca 1921 r. ustalono ceny sprzedażne spirytusu i wyrobów wódczanych, jednakowe dla b. zaborów rosyjskiego i austryjackiego. Od wyrobów tych, sprowadzanych z b. dzielnicy pruskiej, pobiera się odszkodowanie monopolowe w kwocie, odpowiadającej różnicy pomiędzy ceną stustopniowego litra spirytusu na wyrób wódek, obowiązującą na obszarach tych dwuch zaborów, a opłatą, jaka w tamtej dzielnicy uiszczona została na rzecz Skarbu. Opłacie podlegają także wyroby kosmetyczne, farmaceutyczne i i. zawierające alkohol. Za spirytus, sprowadzany przez rząd z Poznańskiego, Ministerstwo Skarbu wpłacało na rzecz Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej połowę obowiązującej ceny spirytusu dla konsumcji.

Przepisy, dotyczące opodatkowania spirytusu i wyrobów wódczanych, obowiązujące w b. Królestwie Kongresowem, rozciągnięto na obszary, przyłączone do Polski na mocy traktatu ryskiego, z dniem 28 maja 1921 r. (Dz. Ust. Nr. 41 poz. 251), jednocześnie uchylono 10%-wą opłatę od przywożonych i wywożonych z Kresów Wschodnich wyrobów wódczanych, oraz wszelkie postanowienia sprzeczne z pomienionemi przepisami.

Ustawa antyalkoholowa.

Rozwijający się przemysł i zwiększające się stale nasycanie rynku wódkami monopolowemi po cenach względnie dobrze skalkulowanych, ukróciły w dużym stopniu, aczkolwiek nie zupełnie, gorzelnictwo potajemne. Kompletne zwalczenie gorzelnictwa potajemnego mogło nastąpić dopiero po zupełnem zaspokojeniu potrzeb rynku i zachowaniu równowagi między cenami wódek w detalu a cenami zboża i cukru, jako najwięcej stosowanych surowców w gorzelniach nielegalnych.

Kiedy z jednej strony, ujęta w pewne normy racjonalne gospodarka spirytusowa, jak powiedziano, ukróciła potajemne gorzelnictwo i potajemny handel spirytualjami, to z drugiej znów strony, nieopatrznie uchwalona ustawa o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych z dn. 23 kwietnia 1920 r. (Dz. Ust. Nr. 37 poz. 210) otwierała szerokie pole dla wszelkiego rodzaju nadużyć. Ograniczenie dotyczy napojów, zawierających mniej niż 2,5% alkoholu, inaczej mówiąc, prawie wszystkich, spożywanych w Polsce, z wyjątkiem piwa. Napojów, zawierających ponad 45% alkoholu, pod żadną postacią dla spożycia sprzedawać nie wolno. Gminy miejskie i wiejskie władne są w obrębie swych granic uchwalić całkowicie zakaz sprzedaży wyrobów alkoholowych; rewizja powziętej w tym względzie uchwały może nastąpić dopiero po upływie trzech lat od wejście w życie zakazu. Jeżeli większość $^2/_3$ gmin, wchodzących w obręb powiatu, uchwali całkowity zakaz sprzedaży napojów alkoholowych, to władze powiatowe winny zakaz ten rozszerzyć na cały powiat. Liczbę miejsc detalicznej sprzedaży lub wyszynku napojów alkoholowych ogranicza się do jednego na 2.500 mieszkańców, przyczem najwyżej połowa z nich może być przeznaczona do wyszynku. Zmniejszenie dotychczasowych miejsc sprzedaży do normy ustawowej winno nastąpić z dn. 1 stycznia 1921 r. Oprócz istniejących ograniczeń co do sprzedaży, wprowadzono jeszcze zakaz sprzedaży na kredyt lub na zastaw

jakichkolwiek przedmiotów, a także w bufetach kolejowych, w obrębie zabudowań stacyjnych, w pociągach, na przystaniach, statkach i na obszarach zabudowań fabrycznych. W niedziele i święta zakaz obowiązuje od godz. 3 p. p. dnia przedświątecznego do godz. 10 rano dnia poświątecznego; analogiczny zakaz istnieje w dni targowe, jarmarczne, poboru wojskowego itp.

W praktyce ustawa stosowana jest w ten sposób, że w wielu miejscowościach, gdzie targi odbywają się dwa razy w tygodniu, sprzedaż legalna wódek odbywać się może tylko w ciągu 2—3 dni, a w czasie poboru wojskowego — niekiedy w ciągu paru tygodni tj. przez cały czas prac komisyj poborowych zakaz sprzedaży wódek obowiązuje. Zależy to w dużym stopniu od interpretacji ustawy przez miejscowe władze administracyjne.

Ustawa ta powoduje, że w dni zakazu sprzedaży — wódek pochodzenia legalnego się nie sprzedaje, natomiast w olbrzymich ilościach odbywa się nielegalny zbyt napojów alkoholowych, produkowanych potajemnie. Wydaje się rzeczą więcej niż wątpliwą, czy ustawa ta przyczyniła się do zmniejszenia spożycia alkoholu, — a to wszak miał prawodawca na względzie, — nie ulega natomiast żadnej wątpliwości, że skutkiem tego olbrzymie straty ponosi Skarb, a także kupcy i producenci, wykupujący patenty i płacący wysokie podatki. Obniża się moralność a zdrowiu ludności, spożywającej wódki, produkowane w sposób bardzo prymitywny bez jakiejkolwiek kontroli, nieoczyszczane za składników trujących, zagraża poważne niebezpieczeństwo. Zakaz sprzedaży, tak surowo ujęty, zniewala ludzi do wyszukiwania sposobów obejścia prawa, niesumiennych zaś sprzedawców pobudza do pobierania nadmiernych cen.

Szkodliwość powyższej ustawy, w brzmieniu obowiązującem obecnie, jest tak oczywistą, że uchylenie jej wzgl. złagodzenie i dostosowanie do wymogów życia jest sprawą nader aktualną. Opinja publiczna potępiła ją jednogłośnie, — głuchemi tylko pozostają nasze ciała ustawodawcze.

Zawieszenie monopolu spirytusowego.

Przedstawiony wyżej stan prawny, na którym opierał się monopol spirytusowy w pierwszych latach naszej niezawisłości, był tak różnolity w poszczególnych dzielnicach Państwa, że w miarę konsolidacji Rzeczypospolitej nie mógł być utrzymany nadal bez groźby dla praworządności i bez ujmy dla gospodarczego rozwoju kraju oraz dla należytego wyzyskania jego źródeł podatkowych. Nie mówiąc o piekącej konieczności usunięcia całej mozajki obowiązujących przepisów i stworzenia jednolitego prawodawswta skarbowego, należało przedewszystkiem zająć się wprowadzeniem na całym obszarze Państwa jednolitych cen sprzedażnych spirytusu monopolowego, albowiem w pierwszych latach i pod tym względem były znaczne różnice, co powodowało chaos gospodarczy i handlowy, oraz znaczny uszczerbek w dochodach Skarbu. Ten cel osiągnięto dopiero w roku 1921.

Monopol spirytusowy, wprowadzony w najniepomyślniejszych dla Państwa warunkach (wojna, przygotowania do plebiscytu, spadek waluty, brak odpowiednio wyszkolonego personelu), siłą rzeczy nie mógł dać takich rezultatów, jakich się po nim spodziewano. Podwyżka cen spirytusu nie mogła nigdy nadążyć za wzrostem innych cen, powodowanych ustawicznym, nieomal z dnia na dzień, spadkiem waluty. Rozwijający się jednocześnie

przemysł gorzelniczy oddawał na rynek coraz większe ilości spirytusu, którym młoda i słaba jeszcze organizacja Dyrekcji Monopolu z trudnością mogła podołać. Przyłączenie do Polski ziem kresowych, po ukończeniu wojny z bolszewikami i rozciągnięcie jednolitej administracji skarbowej na cały obszar Rzeczypospolitej, wymagały zastanowienia, czy w tych warunkach byłoby racjonalnem utrzymanie nadal monopolu i rozciągnięcie go na całe Państwo, czy też nawrót do systemu akcyzowego.

Ministerstwo Skarbu, świadome ujemnego stanu ówczesnego monopolu spirytusowego, zaprosiło na d. 1 sierpnia 1921 r. szereg znawców tej dziedziny, oraz przedstawicieli zainteresowanych sfer przemysłowych i handlowych z całego kraju, celem wysłuchania kompetentnej opinji w sprawie dalszego kierunku gospodarki spirytusowej. Na tej naradzie, przez wzgląd na panujące warunki, wypowiedziano się prawie jednogłośnie przeciw utrzymaniu nadal monopolu i za wznowieniem systemu akcyzowego. Po wszechstronnem rozważeniu całokształtu zagadnienia, Ministerstwo Skarbu doszło do wniosku, że monopolu spirytusowego nie da się utrzymać nadal i że dobro kraju wymaga przejścia na system akcyzy. Ponieważ jednak monopol stanowił poważną zdobycz, odziedziczoną przez Państwo Polskie po rządach zaborczych, wypadło potraktować zagadnienie poniechania monopolu z należną ostrożnością, aby niebacznie nie pozbawić Skarbu tych korzyści, jakie bezsprzecznie do niego należały i jakieby ewentualnie musiano kiedyś przy odpowiednich konjunkturach na nowo zdobywać. Z tego względu postanowiono nie znosić monopolu, lecz zawiesić go na czas pewien, a jednocześnie wprowadzić system akcyzowy, jaki istniał na podstawie prawodawstwa skarbowego rządów zaborczych przed wojną. Odnośne ustawy były do siebie bardzo zbliżone i wskrzeszenie ich na nowo nie przedstawiało zbyt trudnego zadania praktycznego. Rozwiązanie postawionego sobie zadania z formalnej strony oparło się o ustawę ramową z dn. 11 maja 1921 r., która upoważniała rząd do znoszenia pewnych przepisów skarbowych i wprowadzenia jednostajnych norm podatków spożywczych na całym obszarze Rzeczypospolitej.

W wyniku takiej decyzji, wydano rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 14 października 1921 r. (Dz. Ust. Nr. 86 poz. 628) o zawieszeniu od dn. 1 listopada 1921 r. aż do dn. 1 września 1923 r. mocy obowiązującej rozmaitych przepisów i rozporządzeń, dotyczących produkcji, obrotu i zbytu spirytusu oraz wyrobów wódczanych: w b. zaborze austrjackim — rozporządzenie b. Komisji Rządzącej we Lwowie z dnia 15 lutego 1919 r.; w b. okupacji austrjackiej — rozporządzenie b. generał-gubernatorstwa lubelskiego z dn. 22 kwietnia 1916 r. i w pozostałych obszarach b. zaboru rosyjskiego — rosyjską ustawę o trunkach ze zmianami, wprowadzonemi przez niemieckie władze okupacyjne; dla b. dzielnicy pruskiej — rozporządzenie Naczelnej Rady Ludowej z dn. 26 marca 1919 r.

Zawieszone więc zostały wszystkie ustawy i rozporządzenia, wprowadzające w tej czy innej formie monopol spirytusowy. Wprowadzono zatem podatek spożywczy, zmieniony o tyle, że stawki, ustanowione ustawami rządów zaborczych, ujednostajniono dla całego Państwa tak, że akcyza od jednego stopnia hektolitrowego alkoholu w gorzelniach rolniczych wynosiła 2000 mk., a w gorzelniach przemysłowych 2100 mk. Postanowiono dalej,

że tworzenie nowych gorzelni nie rolniczych, jak również rektyfikacyj, jest wzbronione. Zapasy spirytusu i wódek obłożono podatkiem dodatkowym.

W ten sposób monopol spirytusowy w Polsce przestał istnieć. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 7.VI.1923 r. zawieszenie monopolu przedłużono na czas dalszy bez określenia terminu. W wykonaniu tego rozporządzenia wypadło opracować w szybkiem tempie szereg przepisów wykonawczych, dotyczących kontroli i ściągania akcyzy od spirytusu.

Te akty prawne nietylko wprowadziły zmianę radykalną w systemie podatkowym, lecz zarazem stanowiły ważny etap na drodze ujednostajnienia przepisów skarbowych na całym obszarze Rzeczypospolitej.

Nadzieje, pokładane przez Rząd na rozwój przemysłu i handlu spirytusowego, oraz na wzmożenie dochodów Skarbu z tego źródła przy nowym stanie prawnym poniekąd się ziściły. Poniższe dane liczbowe sprawę najlepiej ilustrują:

Dochody Skarbu Państwa z operacyj monopolu spirytusowego i z podatku od spirytusu wynosiły:

1919 r. —	110.574	tys.	mkp. =	21.9 mil. zł. [1])
1920 r. —	1.425.925	„	„ =	35.9 „ „
1921 r. —	9.029.871	„	„ =	22.7 „ „

Dochód w 1921 r. wykazany tutaj w złotych, jest niewątpliwie mniejszy od rzeczywistego, gdyż w ostatnich trzech miesiącach tego roku kursy wszystkich walut gwałtownie spadły, co ze swej strony wpłynęło na obniżenie przeciętnego kursu franka szw. za cały rok, a taki właśnie kurs zastosowaliśmy.

W latach następnych po zawieszeniu monopolu, Skarb uzyskał z tego podatku:

1922 r. —	62.5 milj. zł.
1923 r. —	42.6 „ „
1924 r. —	142.176.769 zł. [2])

Dochody w latach 1922—1924 obejmują całe Państwo, wówczas kiedy 1919—1921 — tylko b. Królestwo Kongresowe i Małopolskę.

Wzrosła także liczba uruchomionych gorzelni oraz produkcji spirytusu: z 1131 czynnych gorzelni z produkcją roczną 597.760 hl. 100° spirytusu w r. 1921/22 do 1282 gorzelni z produkcją 720.980 hl. w r. 1924/25.

Z chwilą zawieszenia monopolu obrót spirytusu objął kartel producentów spirytusu. Nie potrafił jednakże objąć całego przemysłu spirytusowego, a tem samem wpłynąć na jednolitość cen i prawidłowe regulowanie obrotu. Outsider'zy, stojący poza kartelem, zależnie od konjunktury, albo stosowali ceny kartelowe, albo też, szukając doraźnych dla siebie korzyści, wykorzystywali całą zdolność produkcyjną swoich przedsiębiorstw i wypuszczali spirytus na rynek w ilościach dowolnych po cenach niższych od kartelowych. Główny więc cel kartelu — regulowanie cen, został chybiony. Ceny na rynku dyktował nie stosunek podaży do popytu, lecz zmienne konjun-

---

[1]) Kurs złotego = fr. szw.

[2]) Łącznie z dochodem ze Śląska i z urzędów celnych.

ktury, stwarzane przez spekulację. Straty na spirytusie, wywożonym zagranicę, kartel pokrywał zwyżką cen krajowych, te zaś pobudzały przedsiębiorców do odbudowywania gorzelni i zwiększenia produkcji. W konsekwencji nastąpiła nadprodukcja spirytusu nieopodatkowanego, tak, że kampanja 1923/24 r. zamyka się zapasem spirytusu nieopodatkowanego w ilości 375.000 hl. Wobec tak chaotycznej gospodarki, kartel nie mógł zapewnić swoim członkom także żadnych korzyści kredytowych, na które głównie liczyli, gdyż bez wydatnego kredytu utrzymanie tak znacznych zapasów spirytusu było niemożliwe. Wytworzył się chaos, który odbijał się niekorzystnie zarówno na interesach producentów, jak i konsumentów, a także Skarbu. Korzyści ciągnęli jedynie pośrednicy — spekulanci.

Trwało to do końca 1923 r.

Wznowienie monopolu.

Powyższy stan rzeczy nie mógł być dłużej tolerowany. Względy gospodarcze, socjalne i fiskalne wymagały jaknajszybszej ingerencji Państwa.

Wobec tymczasowego charakteru stanu prawnego, stworzonego przez rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 14 października 1921 r. i, w uznaniu konieczności wprowadzenia wreszcie stałej ustawy spirytusowej, podjęto w końcu 1923 r. w łonie Ministerstwa Skarbu zagadnienie, czy nie należałoby nawrócić do monopolu.

Po odbyciu szeregu narad z wybitnemi rzeczoznawcami z kół sejmowych, urzędowych i fachowych, Ministerstwo Skarbu uznało, że względy fiskalne wymagają wprowadzenia monopolu, a stosunki gospodarcze i administracyjne rokują możliwość urzeczywistnienia monopolu na racjonalnych zasadach w dość szybkim czasie. Za monopolem przemawiał jeszcze jeden wzgląd, natury raczej psychologicznej, mianowicie ten, że ludność b. zaboru rosyjskiego, t. zn. $^2/_3$ ogółu ludności kraju, pamiętająca niedawne czasy rosyjskiego monopolu spirytusowego, napewno życzliwie przywita wyroby monopolowe.

Wprowadzenie monopolu leżało także w interesie producentów spirytusu, zwłaszcza producentów-rolników, którzy przy monopolu, mając zgóry zapewniony kontyngent zakupu surówki i stałą cenę, łatwiej opracowują swoje plany gospodarcze.

Bardzo poważną także rolę przy wprowadzeniu monopolu i regulowaniu przez państwo obrotu spirytusem odgrywają względy socjalne. Państwu nie tyle zależy na zwiększonem spożyciu wódki, ile na zwiększeniu konsumcji wódek pochodzenia legalnego, kosztem konsumcji wódek, produkowanych potajemnie. Pozatem, ujmując w swoje ręce całą gospodarkę spirytusową i powiększając tą drogą swoje dochody, Państwo może większe sumy przeznaczać i skuteczniej walczyć z alkoholizmem, co przecież nie leży w interesie przedsiębiorców prywatnych. Przypomnieć należy, że b. monopol rosyjski powstał pod hasłem walki z alkoholizmem — przynajmniej tak się oficjalnie głosiło.

Wprowadzenie monopolu spirytusowego uważano za szczególnie wskazane ze względów fiskalnych, albowiem akcyza od spirytusu nie mogła nadać dochodom Skarbu z tego źródła takiej prężności, jaka pozwalałaby podnieść je do poziomu, mogącego sprostać rosnącym gwałtownie wymogom naszego budżetu. Doświadczenie wskazuje, że podniesienie akcyzy powoduje równocześnie podrożenie na rynku spożywczym spirytusu w stopniu

wyższym, niż stopień podwyżki podatku. Tem samem obciąża się siły płatnicze spożywców w znacznej mierze nieprodukcyjnie dla Skarbu na rzecz pośredników, monopol zaś ściąga w cenie sprzedażnej ze spożywców bezpośrednio tyle, ile to leży w zamierzeniu rządu — oczywiście w granicach zdolności nabywczej ludności. Ponadto monopol, panując niepodzielnie na rynku spożywczym, może snadniej usunąć z obrotu handlowego towar pokątny, docierający do spożywców z pominięciem opodatkowania, co niewątpliwie musi również podnieść dochód z opodatkowania spożycia. Wyzyskanie dochodu z opodatkowania spożycia spirytusu w jaknajwyższej mierze stało się zadaniem nader pilnem wobec konieczności zniesienia od stycznia 1924 r. akcyzy od węgla, oraz ustania, po upływie lat kilku, wpływów z daniny majątkowej, która z natury rzeczy musiała mieć charakter czasowy i nie mogła stanowić pewnego zasiłku dla Skarbu na dłuższą metę. Wobec tych konieczności państwowych, przystąpiono do opracowania projektu ustawy w szybkiem tempie i dn. 31 marca 1924 r. wniesiono go na Radę Ministrów, a dn. 4 kwietnia tegoż roku — do ciał prawodawczych, które olbrzymią większością głosów oświadczyły się za monopolem i już dn. 31 lipca uchwaliły ustawę o monopolu spirytusowym, ogłoszoną dn. 3 września 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 78 poz. 756).

Jest rzeczą godną uwagi, że monopol spirytusowy, który z natury swojej głębiej wrzyna się w życie gospodarcze kraju, aniżeli monopol tytoniowy, nie wywołał w Sejmie tak zaciętej walki, jaka się rozegrała w latach 1920 i 1921, kiedy weszła pod obrady sprawa monopolu tytoniowego. Świadczy to, że potrzeba wprowadzenia monopolu spirytusowego najzupełniej dojrzała, a argumenty przez rząd wysuwane były tak ważkie, iż Sejm nie uważał za możliwe przeciwstawić interesowi ogółu interesów nielicznych sfer szynkarzy i drobnych fabrykantów wódek, którym jedynie groziło niebezpieczeństwo ze strony monopolu.

Zasady ustawy o monopolu spirytusowym.

Ustawa opiera się na wzorach niemieckiej ustawy o monopolu spirytusowym z r. 1922 i zawiera następujące zasady. Zakup i sprzedaż spirytusu dla zużycia w granicach Państwa, wyrób i sprzedaż czystych wódek, oraz wyrób spirytusu z surowców, niewymienionych w ustawie, jest wyłącznym przywilejem Skarbu Państwa (art. 1). W ten sposób ustawa wprowadza sekwester spirytusu, produkcję jednak pozostawia w rękach przedsiębiorców prywatnych. Monopol spirytusowy posiada osobowość prawną. Do wykonywania monopolu tworzy się Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego, podporządkowaną Ministrowi Skarbu (art. 2), która obowiązana jest zatrudnić w swych zakładach przedewszystkiem urzędników i robotników przedsiębiorstw, zamkniętych wskutek w prowadzenia w życie ustawy. Do ogólnego budżetu państwowego wchodzi nadwyżka dochodów monopolu, osiągniętych w wyniku wykonania swego planu gospodarczego, zatwierdzonego przez Ministra Skarbu. Jeden procent czystego zysku monopolu przeznacza się do dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych na walkę z alkoholizmem (art. 3). Przy Ministerstwie Skarbu tworzy się Państwową Radę Spirytusową z 18 osób, jako organ doradczy. Dwunastu członków Rady mianuje Minister Skarbu, trzech — Minister Rolnictwa i Dóbr Państwowych, oraz trzech — Minister Przemysłu i Handlu. Skład Rady winien być taki, aby mogła znaleść w niej wyraz opinja kół fachowych

i zainteresowanych w postanowieniach Ministra Skarbu, oraz podległych mu instytucyj, dotyczących wykonywania monopolu spirytusowego (art. 4).

Najpóźniej dn. 1 marca każdego roku Dyrekcja P. M. S. ustala i ogłasza wysokość swego zapotrzebowania na następny rok kalendarzowy. Ilość tę zakupuje się, a przedsiębiorcy obowiązani są dostarczyć po cenie monopolowej, ustanowionej przez Ministra Skarbu. Odbiór spirytusu przez władze skarbowe odbywa się w rektyfikacjach (art. 5). Nadwyżkę spirytusu, przekraczającą wewnętrzne zapotrzebowanie monopolu, Minister Skarbu zwalnia zatwierdzonym przez siebie organizacjom spółdzielczym do wywozu zagranicę. Monopolowa cena nabycia spirytusu składa się z podstawowej ceny i z dodatku do niej, lub z potrącenia od niej, zależnie od wysokości odpędu. Przy gorzelniach rolniczych dolicza się do ceny podstawowej, lub też z niej się potrąca, pewien procent, zależnie od wysokości kontyngentu zakupu. Gorzelnie przemysłowe i drożdżownie otrzymują za swój spirytus ceny o $17^1/_2$ do $27^1/_2\%$ niższe niż gorzelnie rolnicze, zależnie od tego, czy zużytkowują swój wywar, czy też go zostawiają bez zużytkowania (art. 11).

Cenę podstawową dla każdego województwa ustala się na kampanję bieżącą w ciągu listopada każdego roku, a to w ten sposob, aby pokrywała przeciętne koszta produkcji spirytusu dobrze prowadzonej gorzelni rolniczej, wyrabiającej w ciągu kampanji 700 hl. stustopniowego spirytusu z ziemniaków, przyczem wywar powinien pozostać gorzelni za darmo. — (art. 10).

Oczyszczenie spirytusu monopolowego odbywa się w rektyfikacjach na podstawie umów, zawieranych z niemi przez Dyrekcję i na zasadach, określonych przez Ministra Skarbu (art. 12).

Gorzelnie dzielą się na rolnicze i przemysłowe. Gorzelnia ma charakter rolniczy, jeżeli pędzi spirytus wyłącznie z ziemniaków i zboża tylko na słód, wywar zaś w całości zużywa w gospodarstwach rolnych. Najwyższy odpęd roczny gorzelni rolniczej nie może przewyższać 1600 hl. (art. 34). Minister Skarbu w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych może zezwolić na określony czas na pędzenie spirytusu w gorzelniach rolniczych z innych surowców, jak z ziemniaków i zboża na słód (art. 37). Wszystkie inne gorzelnie zalicza się do gorzelni przemysłowych (art. 38). Gorzelnie przemysłowe (oprócz drożdżowni), przerabiające melasę, obowiązane są przerabiać wywar na potaż, a o ile nie zastosują się do tego wymagania do lat 5 od wejścia w życie ustawy, ulegną zamknięciu (art. 39). Do postawienia nowej gorzelni potrzebne jest zezwolenie Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych (art. 41). Minister Skarbu wydaje rozporządzenia w sprawie urządzeń technicznych i kontrolnych oraz rachunkowości gorzelni (art. 48). Dla każdej gorzelni wyznacza się co 3 lata wysokość prawa odpędu (art. 49). Dla gorzelni rolniczych wyznacza się 92% całego prawa odpędu, reszta — dla gorzelni przemysłowych (art. 49).

Wódki czyste może wyrabiać wyłącznie Dyrekcja P. M. S, wyrób wódek gatunkowych, owocowych i specjalnych (konjaków, araków i t. p.) dozwolony jest przedsiębiorstwom prywatnym na podstawie koncesji, udzielonej przez Ministra Skarbu (art. 16). Fabryki wódek, nieczynne dłużej niż rok, tracą koncesję (art. 18). Dyrekcja sprzedaje spirytus i wódki czyste, bądź we własnych składach i sklepach, bądź w koncesjonowanych sklepach prywatnych

(art. 20). Dyrekcja może odmówić sprzedaży swych wyrobów tym osobom, które były dwukrotnie karane za pogwałcenie ustawy o monopolu lub ustawy o ograniczeniach w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych. Minister Skarbu określa sprzedażne ceny hurtowe i detaliczne spirytusu i wódek monopolowych jednolicie dla całego Państwa. Sprzedażna cena hurtowa składa się z opłaty skarbowej, obejmującej również dodatki na rzecz ciał samorządowych, oraz z kosztów nabycia spirytusu, tudzież kosztów wyrobu wódek i kosztów handlowych i administracyjnych monopolu (art. 21). Fabrykanci wódek gatunkowych nabywają spirytus do celów przetwórczych po cenie o 25% wyższej od sumy opłaty skarbowej i kosztów własnych spirytusu oczyszczonego. Spirytus do celów technicznych i przemysłowych sprzedaje się bądź w stanie skażonym, bądź czystym, po cenach zniżonych; ceny te mogą być nawet niższe od kosztów własnych (art. 22). Wszelkie należności Dyrekcji korzystają z tych samych przywilejów co podatki i opłaty publiczne (art. 29). Przywóz spirytusu i napojów ze spirytusu dozwolony jest tylko za zezwoleniem Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu.

Jako sprzedaż hurtową napojów uznaje się sprzedaż w ilościach nie mniejszych niż 20 l., obliczonych na 100^0 jednorazowo, detalistom lub bezpośrednio spożywcom. Sprzedaż napojów poniżej 20 l. zowie się detaliczną (art. 75). Miejsca wyrobu, przerobu i sprzedaży oraz przewozu spirytusu i napojów spirytusowych mogą powstawać tylko za zezwoleniem władzy skarbowej i działać po wykupieniu patentu według stawek, wymienionych w taryfie dołączonej do art. 78. Nie mogą utrzymywać zakładów detalicznej sprzedaży napojów osoby, skazane sądownie za przestępstwa z chęci zysku pochodzące, na karę więzienia ponad 3 miesiące, tudzież osoby skazane za defraudację podatkową (art. 81).

Przewóz spirytusu i wszelkie wyroby ze spirytusu przywożone z zagranicy i z Gdańska podlegają opłacie na rzecz Skarbu w wysokości ustalonej przez Ministra Skarbu, z warunkiem wszakże, że opłaty te nie będą niższe od pobieranych przy sprzedaży w granicach Państwa (art. 30). Za spirytus, zawarty w wyrobach spirytusowych, wywiezionych zagranicę, Dyrekcja zwraca pobraną cenę sprzedażną tego spirytusu, za potrąceniem kosztów własnych nabycia (art. 32).

Ustawa wchodzi częściowo w życie od dn. 4 października 1924 r., a w całości — od dn. 1 stycznia 1925 r., na całym obszarze Rzeczypospolitej (art. 96). Minister Skarbu oznaczy województwa, w których kolejno wprowadzać się będzie pełny monopol i od wyznaczonego terminu wyrób wódek czystych przez przedsiębiorstwa prywatne będzie zakazany (art. 98). Wykonanie ustawy zlecono Ministrowi Skarbu.

Luką w tej ustawie jest brak sankcyj karnych, zamiast których art. 96 stanowi, że do czasu wejścia w życie ogólnej ustawy karnej skarbowej należy stosować odpowiednio dotychczasowe (dzielnicowe) przepisy karne, tak materjalne, jak i formalne. Zaznaczyć należy, że dawne przepisy państw zaborczych nie są bynajmniej dostosowane do form monopolu spirytusowego, z wyjątkiem oczywiście przepisów karnych rosyjskich. Lukę tę wypełniła dopiero Ustawa Karna Skarbowa z dn. 2 sierpnia 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 105 poz. 609).

Uzupełnienia ustawy.

Zbyt pospieszne tempo, w jakiem przygotowano i uchwalono ustawę o monopolu spirytusowym, spowodowało w niej pewne braki i niedomówienia, które niebawem po wejściu w życie ustawy dały się wyczuć.

Jak powiedziano wyżej, art. 3 ustawy postanawia, iż Dyrekcja P. M. S. winna przedewszystkiem zatrudnić w swych zakładach tych urzędników i robotników przedsiębiorstw prywatnych, którzy utracili zajęcie skutkiem wprowadzenia monopolu spirytusowego. Rzecz jasna, że Dyrekcja mogłaby zatrudnić tylko część tych pracowników, a zatem reszta byłaby pokrzywdzoną. Na to niedomówienie zwrócił uwagę sejm i w dn. 13 maja 1925 r. uchwalił ustawę, mocą której Dyrekcja P. M. S., o ile nie zatrudni pracowników prywatnych przedsiębiorstw przemysłu spirytusowego, zwolnionych skutkiem wprowadzenia monopolu, obowiązana jest wypłacić im odszkodowanie w wysokości sześciomiesięcznego normalnego zarobku, otrzymanego w ciągu ostatnich sześciu miesięcy przed zwolnieniem. Ustawa zastrzega dalej, że prawo do odszkodowania mają tylko obywatele polscy, jeśli pracowali w przemyśle spirytusowym conajmniej jeden rok i nie pobierali ogółem więcej niż 600 zł. miesięcznie.

Drugą nowelę zaprojektował Rząd. Uzupełniono skład Rady Spirytusowej przez wprowadzenie doń przedstawicieli techników gorzelniczych, których ustawa pominęła i odpowiednio zmieniono sposób powoływania członków Rady przez Ministra Skarbu. Zmieniono art. 5 w ten sposób, że Dyrekcja P. M. S. zapotrzebowanie swoje na spirytus ustala nie dn. 1 marca na następny rok kalendarzowy, jak przewidywała ustawa, lecz w ciągu listopada — na kampanję gorzelniczą. Obowiązek powiadamiania gorzelni przez Dyrekcję o kontyngencie dostawy spirytusu przesunięto z miesiąca września na luty. Przewidzianą w art. 9 i 13 odpowiedzialność przedsiębiorców za ubytki spirytusu przy oczyszczaniu i magazynowaniu w gorzelniach, rektyfikacjach i składach, bądź w czasie transportu, ponad ustanowione przez Ministra Skarbu normy, — ściślej sprecyzowano. Za spirytus z gorzelni drożdżowych, który Dyrekcja zakupuje w całości, cena wynosi o 20% mniej, aniżeli cena podstawowa spirytusu rolniczego, przyczem stosuje się dodatki wzgl. potrącenia w zależności od wysokości zakupu. Wysokość odpędu spirytusu w drożdżowniach jest zależna wyłącznie od wysokości produkcji drożdży (art. 15). Ponieważ, w myśl ustawy, opłata skarbowa od spirytusu mieści w sobie dodatek na rzecz związków komunalnych w wysokości 80 gr. od litra stustopniowego, zaś ustawa z dn. 11 sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych (Dz. U. R. P. Nr. 94 poz. 747) przewiduje nadto pewien procentowy dodatek na rzecz samorządu wojewódzkiego, przeto wspomniana nowela do ustawy monopolowej sprawę tę ujednostajnia, postanawiając, że opłatą skarbową od spirytusu objęta zostaje suma 1 zł. od litra 100^0, zastępująca dotychczasowe dodatki na rzecz związków komunalnych i samorządu wojewódzkiego. Z kwoty 1 zł. przypada związkom komunalnym 80 gr. i samorządowi wojewódzkiemu — 20 gr. Dalsze opodatkowanie spirytusu i wyrobów wódczanych na rzecz związków komunalnych i samorządu wojewódzkiego jest niedopuszczalne.

Celem ułatwienia eksportu spirytusu i wyrobów spirytusowych, nowela dopuszcza przechowywanie tych produktów w wolnych składach i przewiduje zwrot różnicy pomiędzy ceną monopolową i ceną kosztów własnych

spirytusu. Określa przytem bliżej warunki, pod jakiemi zwrot różnicy ceny przy eksporcie ma zastosowanie.

Zmianie ulega określenie sprzedaży hurtowej: zamiast 20 litrów 100⁰ — 15 litrów objętościowych.

Wreszcie wprowadza nowela pewne zmiany co do sposobu wykupywania patentów akcyzowych.

Całą ustawę w nowem brzmieniu z uwzględnieniem obu nowel ogłoszono jako załącznik do rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 17 września 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 102 poz. 720).

Jednakże i w ten sposób ujęta ustawa wykazała w dalszej praktyce pewne luki, wobec czego dn. 26 marca 1927 r. wydano nową, w formie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej na podstawie udzielonych mu przez Sejm pełnomocnictw.

Rozporządzenie to zawiera następujące ważniejsze zmiany:

1. rozszerza przywileje monopolu, a mianowicie wprowadza nowy — skażanie spirytusu środkiem ogólnym i rozlew spirytusu skażonego (art. 1); przepis ten spowodowany został ujawnionemi nadużyciami ze spirytusem skażonym.

2. Wobec uznanej konieczności istotnej komercjalizacji monopolu spirytusowego, wprowadzono zmiany, uwidaczniające, że D. P. M. S. jest przedsiębiorstwem o charakterze samodzielnej, odrębnej jednostki gospodarczej, zorganizowanej i działającej na zasadach handlowych. W związku z tem powierza się Ministrowi Skarbu ustalenie stosunku Dyrekcji P. M. S. do władz skarbowych, oraz stosunku służbowego pracowników D. P. M. S. Tym ostatnim zapewniono nadto zaopatrzenie emerytalne (art. 2).

3. Wprowadzono szereg zmian, dotyczących produkcji, prawa odpędu i kontyngentów zakupu.

a) Celem podwyższenia jakości surówki oraz poziomu technicznego w gorzelniach, wprowadzono bezpłatną przymusową kontrolę techniczną i pomoc naukową dla gorzelni (art. 46);

b) umożliwiono przedsiębiorcom gorzelni rolniczych zużycie pewnej ilości spirytusu, przez nich wyprodukowanego, po skażeniu na miejscu, do celów przemysłowych własnego gospodarstwa; o ilość tę zwiększa się kontyngent zakupu (art. 5 p. 8);

c) w myśl poprzedniej ustawy, aparaty kontrolne własnym kosztem winien zakupić właściciel gorzelni, zaś w myśl art. 43 nowej ustawy, aparaty kontrolne dostarcza gorzelniom Dyrekcja P. M. S., a przedsiębiorca obowiązany jest swoim kosztem odebrać je, ustawić i utrzymywać w stanie używalności;

d) poleca się Ministrowi Skarbu w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Dóbr Państwowych, po wysłuchaniu opinji Państwowej Rady Spirytusowej, określenie najmniejszego obszaru ziemi ornej, jaki powinno posiadać przedsiębiorstwo, połączone z gorzelnią rolniczą (art. 54).

Przepis ten spowodowany został tem, że obecnie istnieją gorzelnie przy gospodarstwach bardzo małych, o obszarze kilkudziesięciu hektarów;

e) ze względu na stosunkowo nieznaczne prawo odpędu dla gorzelni przemysłowych wprowadza się możność przelewu, za zgodą Ministra Skarbu, niewykorzystanego przez nie prawa odpędu na inne gorzelnie przemysłowe (art. 53);

f) ponieważ dotychczasowe prawo odpędu dla gorzelni owocowych było jednakowe dla wszystkich (75 hl.) bez względu na rozmiar gorzelni, wprowadzono normy ogólnego prawa odpędu dla tych gorzelni, w zależności od ich produkcji w ostatnich trzech kampanjach, rozmiarów, urządzeń, a w szczególności posiadania przyrządów mierniczych (art. 47);

g) gorzelnie „pejsachowe" uznano na równi z gorzelniami drożdżowemi i owocowemi za gorzelnie przemysłowe (art. 37);

h) wprowadzono zmiany w prawie odpędu i kontyngencie zakupu gorzelni drożdżowych, uzależniając je od produkcji drożdży. Prawo odpędu wyznacza się indywidualnie według norm przeciętnej wydajności spirytusu na 1 kg. drożdży w ostatniem trzechleciu i zależnie od produkcji drożdży w ostatniej kampanji (art. 47). Kontyngent zakupu przydziela się w zależności od prawa odpędu, maximum jednak 0.15 litr. spirytusu 100^0 na 1 kg. drożdży z takiem wyrachowaniem, aby kontyngent zakupu z drożdżowni mieścił się w granicach $^1/_3$ ogólnego zapotrzebowania D. P. M. S. na spirytus przemysłowy (art. 56);

i) złagodzono postanowienia o sankcjach w wypadku niedostarczenia przez gorzelnie kontygentu zakupu. W myśl poprzedniej ustawy, gorzelnia traciła w takim wypadku prawo odpędu, obecnie — traci kontyngent zakupu na jedną następną kampanję (art. 51);

4. Zmiany w monopolowej cenie nabycia:

a) dodatki i potrącenia do ceny podstawowej spirytusu z gorzelni rolniczych zwiększono: dodatki o 100, 50 i 25%, potrącenia zaś — o 100 i 50% w porównaniu z ustawą poprzednią (art. 11);

b) wprowadzono odrębną kalkulację ceny nabycia dla gorzelni przemysłowych (art. 11);

c) cenę za spirytus drożdżowy uzależniono od ceny spirytusu melasowego (art 11);

d) wprowadzono premjowanie spirytusu o mocy wyższej, aniżeli 92^0 (art. 10), oraz potrącenia z ceny po 5% na każdy stopień mocy poniżej 95^0 (art. 56).

5. Eksport spirytusu:

a) wobec ujemnych rezultatów kilku konkurujących ze sobą na rynkach zagranicznych spółdzielni, eksport spirytusu powierza się jednej na całe Państwo organizacji spółdzielczej, działającej na mocy statutu, zatwierdzonego przez Ministra Skarbu; umożliwiono również Dyrekcji P. M. S. eksportowanie ewent. nadwyżki zapasów w razie odpowiedniej konjunktury (art. 5).

6. Ceny sprzedażne:

Ustawa dotychczasowa polecała Ministrowi Skarbu ustalenie kosztów własnych spirytusu oczyszczonego, cen sprzedażnych wódek czystych, oraz wysokości opłaty skarbowej — corocznie. Skrępowanie takie było ze względów praktycznych niewskazane, gdyż po pierwsze, wchodzące w cenę kosztów własnych koszty oczyszczania, przewozu, koszty handlowe i administracyjne mogły w ciągu roku parokrotnie ulegać zmianom; powtóre, ze względów fiskalnych mogła w ciągu roku zachodzić potrzeba także zmiany wysokości opłaty skarbowej. Mając to na uwadze, prawodawca w nowej ustawie poleca Ministrowi Skarbu ustalanie jednolicie dla całego Państwa: ceny kosztów własnych, opłaty skarbowej i cen sprzedażnych detalicznych,

wódek monopolowych (art. 20). W ten sposób, w razie poważniejszych wahań w konjunkturze gospodarczej, pozostawia się Ministrowi Skarbu wolną rękę, kiedy zaś nastąpi uspokojenie, wzrost drożyzny zostanie całkowicie opanowany i powstaną normalne stosunki gospodarcze, — nie będzie potrzeby poddawać co rok rewizji kalkulację cen.

7. Opłaty i przepisy skarbowe:

a) zmniejsza się odpowiedzialność przedsiębiorców gorzelni i rektyfikacyj za zaniki do wysokości monopolowej ceny sprzedażnej spirytusu na wyrób wódek gatunkowych (art. 9), zamiast podwójnej ceny, jak było w ustawie poprzedniej;

b) określa się stałą pojemność naczyń, w jakich mogą być sprzedawane wyroby spirytusowe (art. 25), co w poprzedniej ustawie nie było uwzględnione;

c) nakłada się na detalistów prywatnych przymus posiadania w dostatecznej ilości wódek monopolowych pod grozą utraty koncesji (art. 19). Przymus ten spowodowany został, uprawianem przez detalistów, bojkotowaniem wyrobów monopolowych;

d) zachowując z poprzedniej ustawy dla należności D. M. P. S. przywileje takie same, jak dla podatków i opłat publicznych, nowa ustawa przewiduje nadto uproszczony i skrócony tryb ściągania tych należności, a mianowicie taki, jak dla bezspornych należności skarbowych na podstawie orzeczeń władz skarbowych, wydanych na wniosek D. P. M. S. (art. 28));

e) zezwala się na opłatę patentów akcyzowych od zakładów sprzedaży w dwóch ratach, zamiast jednej w myśl ustawy poprzedniej, oraz wprowadza się opłatę sezonową (półroczną) w uzdrowiskach i letniskach (art. 83);

f) patentową opłatę zasadniczą od fabryk wódek zmniejszono z 7500 zł. do 2500 zł. rocznie, natomiast opłatę dodatkową pobiera się już od ilości przerobionego spirytusu ponad 20.000 ltr., zamiast 60.000 ltr. w myśl ustawy poprzedniej.

8. Sankcje karne:

Wobec ogłoszenia w międzyczasie ustawy karnej skarbowej z dn. 2 sierpnia 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 105 poz. 629), w mowie będące rozporządzenie nie zawiera odrębnych przepisów karnych za pogwałcenie ustawy.

Rozporządzenie o monopolu spirytusowym zostało ogłoszone w Nr. 32 Dziennika Ustaw z dn. 6 kwietnia 1927 r. i od tej daty wchodzi w życie, z wyjątkiem niektórych postanowień, wyłuszczonych w art. 97.

Przepisy wykonawcze.

Ponieważ wykonanie ustawy poruczono Ministrowi Skarbu, przeto Ministerstwo Skarbu wydało cały szereg przepisów wykonawczych, z których przytoczymy tylko najważniejsze, posiadające znaczenie zasadnicze:

1. Rozporządzenie z dn. 10 października 1924 r. o utworzeniu Tymczasowej Dyrekcji Polskiego Monopolu Spirytusowego i Tymczasowej Państwowej Rady Spirytusowej (Dz. Ust. Nr. 91 poz. 858).

2. Rozporządzenie z dn. 22 stycznia 1925 r., zawierające postanowienia o organizacji Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego (Dz. Ust. Nr. 14 poz. 95), uzupełnione zarządzeniem z dn. 17 marca 1925 r. o Oddziałach D. P. M. S. przy Izbach Skarbowych (Dz. Urz. Min. Skarbu

Nr. 11 poz. 336), oraz rozporządzeniem z dn. 27 listopada 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 127 poz. 743). Regulamin wewnętrzny Dyrekcji P. M. S. ogłoszono w Nr. 302 Monitora Polskiego z dn. 31 grudnia 1925 r.

3. Rozporządzenie z dn. 19 lutego 1925 r. zawiera Statut organizacyjny Państwowej Rady Spirytusowej (Dz. Ust. Nr. 25 poz. 166).

4. Rozporządzenie z dn. 25 września 1925 r. o wprowadzeniu pełnego monopolu na obszarze okr. administr. wileńskiego i województw: nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego (Dz. Ust. Nr. 100 poz. 705).

5. Rozporządzenie z dn. 31 października 1925 r. o odszkodowaniu pracowników, pozbawionych zajęcia w przedsiębiorstwach prywatnych z powodu wprowadzenia monopolu (Dz. Ust. Nr. 117 poz. 841), uzupełnione rozporządzeniem z dn. 17 lutego 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 19 poz. 118).

6. Rozporządzenie z dn. 10 marca 1925 r. zawiera ogólne przepisy, dotyczące wykonania ustawy o monopolu spirytusowym (Dz. Ust. Nr. 28 poz. 201).

7. Rozporządzenie z dn. 12 marca 1925 r. o wyrobie i sprzedaży wódek niemonopolowych (Dz. Ust. Nr. 31 poz. 218).

8. Rozporządzenie z dn. 3 sierpnia 1925 r. o urządzeniu i kontroli gorzelni (Dz. Ust. Nr. 84 poz. 579).

9. Rozporządzenie z dn. 8 września 1925 r. o trybie wyznaczania prawa odpędu, kontyngentów gorzelni i ceny zakupu spirytusu (Dz. Ust. Nr. 95 poz. 677).

10. Przepisy o jednolitych zasadach kasowości i rachunkowości przedsiębiorstw monopolowych (Mon. Polski r. 1925 Nr. 194 poz. 854).

11. Rozporządzenie z dn. 21 grudnia 1925 r. o oczyszczaniu i magazynowaniu spirytusu (Dz. Ust. Nr. 132 poz. 946).

12. Zarządzenie z dn. 18 grudnia 1925 r. o współdziałaniu urzędników z działu akcyz i monopolów w nadzorze nad przedsiębiorstwami monopolu spirytusowego (Mon. Polski Nr. 2 r. 1926).

13. Rozporządzenie z dn. 18 stycznia 1926 r. o kontroli nad przewozem w kraju, przywozem z zagranicy i wywozem spirytusu i wyrobów z niego (Dz. Ust. Nr. 15 poz. 86).

14. Rozporządzenie z dn. 23 stycznia 1926 r. o skażaniu i sprzedaży spirytusu, nieprzeznaczonego do picia (Dz. Ust. Nr. 24 poz. 143).

15. Okólnik z dn. 29 kwietnia 1926 r. w sprawie uregulowania wymiaru i ściągania należności za ubytki drogowe spirytusu (Dz. Urz. Min. Skarbu Nr. 14 poz. 164).

16. Rozporządzenie z dn. 7 lipca 1926 r. o wprowadzeniu pełnego monopolu spirytusowego na obszarze województwa lwowskiego (Dz. Ust. Nr. 67 poz. 397).

17. Rozporządzenie z dn. 25 sierpnia 1926 r. o wprowadzeniu pełnego monopolu spirytusowego na obszarze woj. białostockiego, lubelskiego, krakowskiego, śląskiego, warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, poznańskiego i pomorskiego.

Niezależnie od tego, cały szereg okólników i instrukcyj tak wewnętrznych, jak i zewnętrznych wydała Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego, z których część ogłosiła w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Skarbu.

W r. 1925 Dyrekcja P. M. S. wydała okólników: 72 zewnętrznych i 34 wewnętrznych, w r. 1926 — 53 zewnętrznych i 74 wewnętrznych.

* * *

Dzięki wspomnianej ustawie i rozporządzeniom wykonawczym posiadamy obecnie przepisy, regulujące jednolicie całokształt zagadnień, dotyczących produkcji, oczyszczania, fabrykacji wódek i obrotu spirytusem i wyrobami spirytusowemi. Ustały chaotyczne stosunki prawne, wynikające ze stosowania różnych przepisów z czasów zaborczych z licznemi przystawkami, jakiemi z konieczności wypadało łatać wyrwy i luki, powstałe w nowych stosunkach państwowych.

Ogólna charakterystyka ustawy.

Polska ustawa monopolowa, podobnie, jak i w innych krajach, w których państwo wzięło w swoje ręce gospodarkę spirytusową, bierze przedewszystkiem w obronę rolnictwo i popiera głównie przemysł gorzelniczy rolniczy kosztem przemysłowego. Faworyzowanie gorzelni rolniczych wysuwa się w ustawie na pierwszy plan i stanowi jak gdyby jej główny cel, usuwając względy fiskalne na plan dalszy. Jest to zupełnie zrozumiałe w kraju, tak wybitnie rolniczym, jakim jest Polska. Widać to już z podziału wyznaczonego na pierwsze trzy kampanje (1924—1927 r.) prawa odpędu — $1^1/_2$ mil. hl. stustopniowego spirytusu, pomiędzy gorzelnie rolnicze i przemysłowe, w stosunku 92:8 i z ilości spirytusu, jaką w danej kampanji odebrać winna Dyrekcja P. M. S., skoro gorzelniom rolniczym przypada 95% a przemysłowym tylko 5%. Ponadto ustawa szczególną opieką otacza gorzelnie rolnicze mniejsze, z produkcją do 600 hl., przewidując dla nich dodatki do podstawowej ceny spirytusu 15%—8%: dodatek większy otrzymują gorzelnie mniejsze i odwrotnie; przy gorzelniach rolniczych większych ponad 800 hl., jak również przy gorzelniach przemysłowych bez względu na ilość wyrobionego spirytusu, stosuje się potrącenia, które dochodzą przy pierwszych do 10%, przy drugich — do $27^1/_2$% ceny podstawowej. Cenę podstawową wypośrodkuwuje się z kosztów produkcji średniej co do wielkości gorzelni rolniczej, wypalającej w ciągu kampanji 700 hl. spirytusu z ziemniaków.

Ustawę cechuje następnie troska o rozwój gorzelni owocowych i drożdżowych. Jedne i drugie zalicza się do kategorji gorzelni przemysłowych, wszelako traktuje się je lepiej, aniżeli gorzelnie przerabiające melasę. Tak np. każdej gorzelni owocowej, na wniosek, przyznaje się prawo odpędu 75 hl. spirytusu, gorzelniom zaś drożdżowym, jak powiedziano wyżej, — zależnie od wysokości produkcji drożdży.

Wszystek wyprodukowany w drożdżowniach spirytus Dyrekcja P.M.S. zakupuje w całości.

Gorzelnie drożdżowe i owocowe zwalnia się z obowiązku przerobu wywaru na potaż, jak to ma miejsce w odniesieniu do innych gorzelni przemysłowych pod groźbą zamknięcia w ciągu lat 5.

Świadczy to o trosce prawodawcy o rozwój drożdżarstwa rodzimego, mogącego zahamować import drożdży zagranicznych, przywożonych głównie z Czech i Niemiec.

Przejmując w swoje ręce całą gospodarkę spirytusową, Państwo pozostawia przedsiębiorcom prywatnym produkcję spirytusu z ziemniaków,

biblioteka śląska

zboża, owoców, melasy itp. z wyjątkiem produkcji z innych surowców, jak np. z drzewa, karbidu itd.; przemysłowi prywatnemu pozostawia się pozatem oczyszczanie spirytusu, jakolwiek nie jest nigdzie powiedziane, że Dyrekcja P. M. S, nie może oczyszczać spirytusu także i we własnych rektyfikacjach[1]). Rozporządzenie Ministra Skarbu, dotyczące organizacji Dyrekcji P. M. S., przewiduje prowadzenie przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, związanych z wykonaniem monopolu spirytusowego. Wykorzystując to prawo, Dyrekcja P. M. S. uruchomiła swoje dwie własne rektyfikacje: w Starogardzie i Toruniu, oraz jedną dzierżawioną — w Warszawie. Rektyfikacje te mają raczej charakter stacyj doświadczalnych i służą dla celów orjentacyjnych w przemyśle rektyfikacyjnym.

Ustawa pozostawia dalej przedsiębiorcom prywatnym sprzedaż spirytusu zagranicą, czyniąc jedynie zastrzeżenie, że robić to będą organizacje spółdzielcze. Zastrzeżenie takie było konieczne wobec nieskoordynowanego wywozu, skutkiem czego ceny osiągane za spirytus polski były niższe od cen światowych i zdobycie jakiegoś rynku zbytu na stałe było wielce utrudnione. Przepis ten zapewnia ochronę produkcji krajowej na rynku zagranicznym przed dziką konkurencją wytwórców, występujących tam luzem, tudzież przed wyzyskiem ze strony spekulantów, skupujących spirytus i mogących opanować niezorganizowanych i niedość zaradnych przedsiębiorców gorzelniczych, wreszcie daje możność ustalenia jednolitego standartu dla spirytusu polskiego. Przy takiej wreszcie organizacji łatwiej będzie, jeśli zajdzie tego potrzeba, zastosować ewentualny dumping, praktykowany przez wszystkie prawie kraje o dużej produkcji spirytusu.

Popierając zastosowanie spirytusu do celów technicznych, oświetleniowych i napędowych, ustawa przewiduje dla nich specjalne ceny, które mogą być nawet niższe od kosztów własnych. Minister Skarbu może obniżyć także ceny na spirytus nieskażony lub skażony, przeznaczony do wyrobu octu, a to celem przeciwdziałania konkurencji ze strony octu, wyrabianego z kwasu octowego, sprowadzanego z zagranicy i stanowiącego produkt chemiczny wątpliwej wartości dla zdrowia; następnie niższe ceny przewiduje się za spirytus na wyrób jedwabiu sztucznego, lekarstw, kosmetyków, esencyj, eterów, cukierków i t. p. celów przemysłowych.

Ustawa zastrzega Państwu wyłączne prawo sprzedaży wódek czystych jednakże powiada, że zarówno spirytus jak i wódki monopolowe mogą być sprzedawane tak we własnych składach i sklepach, jak i w sklepach prywatnych koncesjonowanych. Tem monopol polski różni się znacznie od dawnego monopolu rosyjskiego, jakkolwiek z analogicznych pobudek został wprowadzony. Jest to niewątpliwie koncesja na rzecz handlu prywatnego, dobrze stosunkowo zorganizowanego i posiadającego dostateczne wpływy, ażeby uprawnienia Dyrekcji P. M. S.do tworzenia własnych sklepów detalicznych uczynić iluzorycznemi. Te sfery, jak również drobni producenci wódek, najzawzięciej zwalczały monopol, szczególniej w Małopolsce, gdzie każdy nieomal sklep z wyszynkiem fabrykował wódki, hamując rozwój poważnego przemysłu wódczanego.

---

[1]) Rozporz. Prezydenta R. P. z dn. 26 marca 1927 r. o monopolu spirytusowym w art. 12 wyraźnie powiada, że oczyszczania spirytusu odbywać się może tak w rektyfikacjach monopolowych jak i prywatnych.

Walka przeciwko monopolowi.

Walka przeciwko monopolowi spirytusowemu zaostrzyła się w 1926 r. Brały w niej udział: prasa, pewne sfery sejmowe, a przedewszystkiem — bezpośrednio zainteresowani drobni fabrykanci i szynkarze. Starano się na podstawie przygodnie i tendencyjnie wybieranych danych cyfrowych wykazać wyższość akcyzy nad monopolem, wskazywano na to, że Rząd własnemi siłami nie podoła tak wielkiej organizacji, jakiej wymaga monopol, że administracja państwowa jest zawsze kosztowniejsza od prywatnej, że Skarb Państwa na tem ucierpi i t. p. Widząc, że zasady monopolu, jako takiego nie da się zwalczyć, lansowano projekt wydzierżawienia go konsorcjum zagranicznemu i starano się przygotować w tym kierunku opinję publiczną. Przeciwnicy bardziej ostrożni, starali się odroczyć choćby na parę lat wprowadzenie w życie ustawy o monopolu.

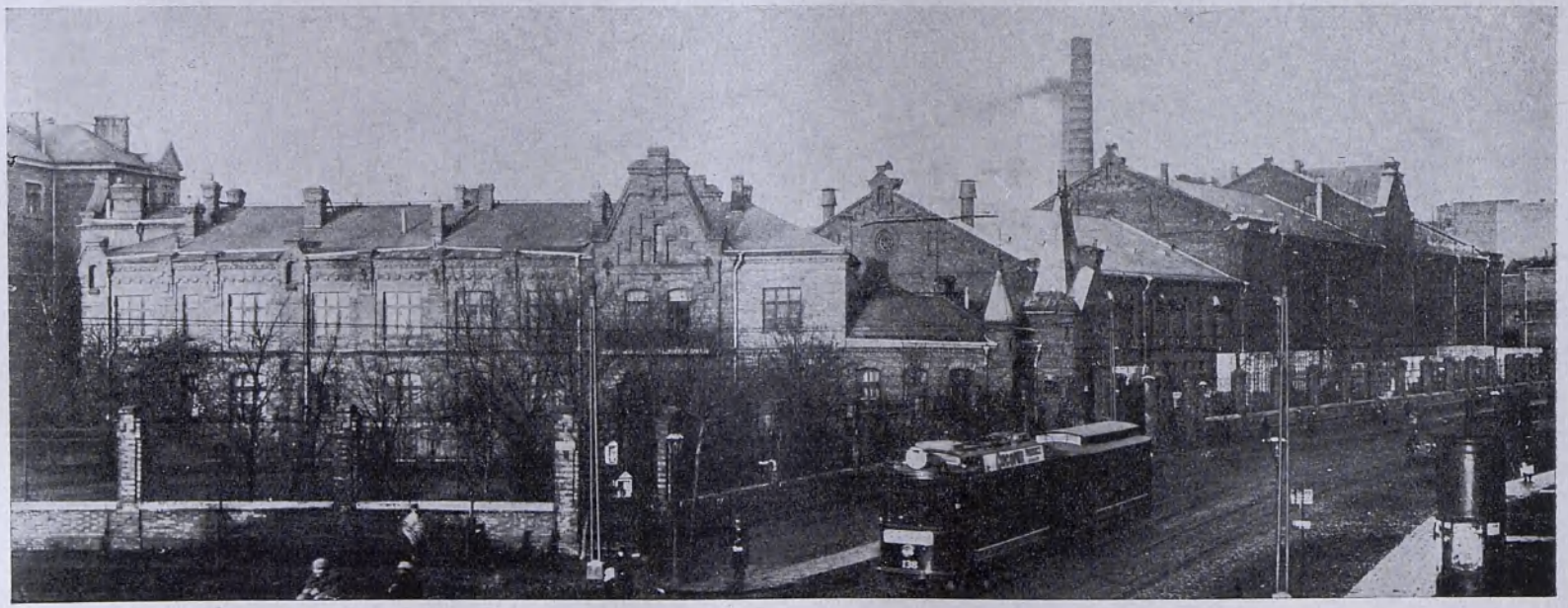
Walka ta rażąco przypominała batalję, jaką minister Lubecki przeprowadzić musiał w początkach 1822 r. z powodu wprowadzenia monopolu wódczanego, który był właściwie tylko zmienioną formą dawnego „czopowego", monopolu, który, według terminologji Lubeckiego, był „administracją poboru konsumcyjnego, połączoną z arendą".

Ponieważ organizacja obecnego monopolu przypomina w dużym stopniu monopol rosyjski, nie omieszkano i tej okoliczności wyzyskać w walce i wytykano, iż jest to ex oriente lux, podobnie jak dla monopolu Lubeckiego ukuto złośliwą nazwę „kabak", gdyż projekt tej reformy zapożyczony był z Rosji.

Z walki tej obecny monopol spirytusowy wyszedł zwycięsko. Szalę przechyliło zdecydowane stanowisko Rządu i osłabienie po przewrocie majowym wpływów sfer sejmowych. Monopol spirytusowy został utrzymany, a tempo wprowadzenia w życie ustawy — przyśpieszone tak, że już z dniem 1 kwietnia 1927 r. pełnym monopolem objęte zostało całe Państwo.

Odbierając przedsiębiorcom prywatnym rozlew wódek czystych i pozostawiając im jedynie produkcję wódek gatunkowych, ustawa monopolowa czyni bardzo poważny krok naprzód w kierunku uzdrowienia naszego przemysłu wódczanego. Dzięki tej ustawie zniknąć powinny fabryki małe, źle urządzone, bez kapitałów i dostatecznych stosunków handlowych. Jednocześnie zaś, z chwilą kiedy ustanie konkurencja tych przedsiębiorstw, rozwijać się będą fabryki większe, wypuszczające na rynek produkt odpowiedniej jakości, które nie tylko przeciwstawiać się będą konkurencji likierów zagranicznych, lecz nawet produkować na zagranicę, gdzie przed wojną, a nawet obecnie, posiadają odbiorców.

Następne rozdziały pracy niniejszej przekonają, że monopol spirytusowy w Polsce w ciągu pierwszych dwuch, najcięższych lat jego egzystencji, pomimo masy energji wyładowanej na walkę o byt samej instytucji, ugruntował się na mocnych podstawach i oczekiwań twórców jego nie zawiódł. Z całym spokojem mogą patrzeć w przyszłość, pewni, że dokonali dzieła o wielkiem znaczeniu państwowem.

Państwowa Wytwórnia Wódek w Warszawie
Widok ogólny

II

Organizacja Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego. Majątek i kapitał zakładowy

Organizacja Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego

Statut organizacyjny.

Nakreślony ustawą z dn. 31 lipca 1924 r. zakres czynności Państwowego Monopolu Spirytusowego wymagał dużej, sprężystej organizacji. To też ustawa w art. 2 i 3 przewiduje utworzenie osobnej Dyrekcji Monopolu, podporządkowanej Ministrowi Skarbu, z własną osobowością prawną. Dyrekcja Monopolu działa na zasadzie odrębnego preliminarza rocznego dochodów i rozchodów, zaś do państwowego budżetu ogólnego wchodzi z tego preliminarza jedynie nadwyżka dochodów wzgl. rozchodów. Na czele Dyrekcji stoi Dyrektor. Ustawa nakłada na Ministra Skarbu obowiązek określenia ustroju wewnętrznego Dyrekcji.

W wykonaniu tego postanowienia Minister Skarbu rozporządzeniem z dn. 10 października 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 91 poz. 858) utworzył Tymczasową Dyrekcję Monopolu Spirytusowego, na czas przejściowy, aż do czasu wejścia w życie pierwszej części ustawy [1]), t. j. do dn. 1 stycznia 1925 r. Do obowiązków Tymczasowej Dyrekcji należało: przygotowanie spraw związanych z wprowadzeniem monopolu spirytusowego, przejęcie majątku pozostałego po b. monopolu rosyjskim, zakup, odbiór i dyspozycja spirytusem z kampanji 1923/24 i 1924/25 i t. p. Zorganizowanie Tymczasowej Dyrekcji P. M. S. powierzono zamianowanemu w dn. 1 września 1924 r. Dyrektorem P. M. S. p. D-rowi J. Podkomorskiemu. Na zastępcę Dyrektora powołano p. P. Buttowt-Andrzejkowicza. Drugim zastępcą został później zamianowany Naczelnik Wydziału II p. G. Bukowiński.

Na podstawie rozporządzenia Ministra Skarbu z dn. 22 stycznia 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 14 poz. 95) o organizacji Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego Tymczasowa Dyrekcja P. M. S. przestała istnieć, a na jej miejsce powstała Dyrekcja P. M. S. w poprzednim składzie niezmienionym. Wszelkie zarządzenia Tymczasowej Dyrekcji, jak również nabyte przez nią prawa i przyjęte zobowiązania, utrzymano w mocy.

---

[1]) Część I art. 1—32 traktuje sprawy: postanowienia ogólne, zakup spirytusu, oczyszczanie spirytusu, fabrykacja wódek, sprzedaż spirytusu i monopolowych wyrobów wódczanych, obrót z zagranicą.

Statut organizacyjny wyraźnie określa zakres uprawnień i obowiązków Dyrekcji, oraz ustala stosunek jej do władz skarbowych II i I instancji, nie ustala natomiast stosunku do Departamentu Akcyz i Monopolów.

Dyrekcja P. M. S. jest przedsiębiorstwem o charakterze samodzielnej odrębnej jednostki gospodarczej, wykonywującem przywilej (monopol) Skarbu Państwa w przedmiocie zakupu i sprzedaży spirytusu dla zużycia w granicach Państwa, oraz wyrobu i sprzedaży czystych wódek, t. zn. stanowiących czysty alkohol etylowy, rozcieńczony wodą bez jakichkolwiek innych dodatków, a także wyrobu spirytusu z surowców, niewymienionych w ustawie. Pozatem Dyrekcja może, za zgodą Ministra Skarbu, prowadzić także inne rodzaje przemysłu i handlu, związane z wykonywaniem monopolu spirytusowego.

Na czele Dyrekcji P. M. S. stoi Dyrektor, który reprezentuje ją na zewnątrz i odpowiedzialny jest przed Ministrem Skarbu za działalność swoją i podległych mu funkcjonarjuszów.

W imieniu Dyrekcji P. M. S. podpisują wszystkie pisma i zobowiązania: Dyrektor, lub w zastępstwie Dyrektora — Wice-Dyrektor, lub za Dyrektora — Naczelnik Wydziału, upoważniony do podpisu przez Dyrektora. Czeki i zlecenia wypłaty podpisuje prawomocnie Dyrektor, lub też dwuch przez niego upoważnionych urzędników Dyrekcji P. M. S.

Do Dyrektora P. M. S. należy:

a) kierownictwo P. M. S. i zarządzenie całym jego majątkiem,
b) przyjmowanie i mianowanie funkcjonarjuszów do IX st. włącznie, oraz przyjmowanie i zwalnianie pracowników kontraktowych do VII st. włącznie, jakoteż przedstawianie Ministrowi Skarbu wniosków mianowania funkcjonarjuszów od VIII do V st. sł. włącznie, oraz przyjmowania i zwalniania pracowników kontraktowych V i VI st. sł.,
c) wykonanie planu finansowego i operacyjnego,
d) wydawanie instrukcyj o wewnętrznej organizacji zakładów, podległych Dyrekcji P. M. S.,
e) zorganizowanie i wykonywanie kontroli nad tokiem czynności organów P. M. S.,
f) przygotowywanie wniosków dla Państwowej Rady Spirytusowej,
g) sporządzanie z końcem roku sprawozdania z czynności Dyrekcji P. M. S. i przedkładanie go Ministrowi Skarbu.

Dyrektor może powierzyć swemu zastępcy załatwianie pewnych spraw, należących do jego kompetencji. Zastępca Dyrektora, w razie nieobecności tegoż, wchodzi w jego wszelkie prawa i obowiązki pod własną odpowiedzialnością wobec Ministra Skarbu. Na wypadek nieobecności Dyrektora i jego zastępcy obejmuje kierownictwo P. M. S. wyznaczony przez Ministra Skarbu urzędnik Dyrekcji P. M. S.

Funkcjonarjusze P. M. S. mogą być:

a) funkcjonarjuszami państwowymi w rozumieniu ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej (Dz. U. R. P. Nr. 21 poz. 164),
b) pracownikami kontraktowymi, przyjętymi na zasadzie umów.

Wszyscy funkcjonarjusze P. M. S. tworzą odrębny etat w preliminarzu P. M. S. i mogą, poza poborami i djetami, przywiązanemi do posiadanych stopni służbowych, otrzymywać specjalne remuneracje i premje. Wysokość tych dodatków dla Dyrektora i jego zastępcy wyznacza Minister Skarbu, dla reszty funkcjonarjuszów — Dyrektor, w ramach sum, zatwierdzonych przez Ministra Skarbu. Na fundusz remuneracyjny dla urzędników i funkcjonarjuszów monopolu spirytusowego, oraz współdziałających organów skarbowych Minister Skarbu przeznacza do 10% z reszty czystego zysku monopolu, pozostałej po ew. pokryciu strat z poprzednich okresów gospodarczych i po odliczeniu 1% na walkę z alkoholizmem.

Do czuwania nad interesami natury przemysłowo-handlowej monopolu spirytusowego powołane są władze skarbowe w swoich okręgach. Specjalne te funkcje poruczają Prezesi władz skarbowych II instancji Naczelnikom Wydziałów Akcyz i Monopolów i przydzielają im za zgodą i z etatu Dyrekcji P. M. S. potrzebne siły urzędnicze i pomocnicze. W sprawach nagłych Dyrekcja P. M. S. może się znosić bezpośrednio z Naczelnikami tychże Wydziałów i niższemi organami skarbowemi, zawiadamiając o tem Prezesów władz skarbowych II instancji. Dyrekcja P. M. S. pokrywa ze swego etatu wszystkie wydatki, spowodowane załatwianiem jej spraw przemysłowo-handlowych.

Regulamin D. P. M. S.

Rozporządzenie z dn. 22 stycznia 1925 r. nakreśla tylko ogólne ramy organizacji Dyrekcji P. M. S., zaś szczegółowy jej ustrój wewnętrzny normuje regulamin, opracowany przez Dyrekcję i zatwierdzony przez Ministra Skarbu, a ogłoszony w Monitorze Polskim Nr. 302 z dnia 31 grudnia 1925 r.

W myśl tego regulaminu, Dyrekcję P. M. S. stanowią: Dyrektor, Wice-Dyrektor, Sekretarjat Dyrekcji, 7 Wydziałów oraz Komitet Techniczno-Gospodarczy. Agendami D. P. M. S. są: Oddziały D. P. M. S. przy Izbach Skarbowych, względnie przy Wydziale Skarbowym Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Pozatem D. P. M. S. posiada własne przedsiębiorstwa i zakłady, jako to: wytwórnie wódek, rektyfikacje spirytusu, hurtownie i sklepy detaliczne. Ustrój i zakres działania tych przedsiębiorstw i zakładów określa D. P. M. S.

Wydziały są następujące:

I. Ogólny — załatwia sprawy personalne, prawne, prasowo-wydawnicze oraz te, które nie należą do zakresu działania innych Wydziałów; odpowiedzialny jest za porządek wewnętrzny w biurach D. P. M. S., oraz za prawidłową manipulację, połączoną z wpływem i ekspedycją pism, dokumentów, przesyłek wzgl. wysyłek D. P. M. S. Wydziałowi Ogólnemu podlega także Kancelarja Główna D. P. M. S. Odpowiednio do tego zakresu działania Wydział dzieli się na referaty: osobowy, prawny i prasowo-wydawniczy.

Naczelnik Wydziału — p. W. Loga.

II. Ekonomiczny — opracowuje wszelkie sprawy gospodarcze i organizacyjne o znaczeniu zasadniczem, a więc: sprawy ogólno-ekonomiczne, organizacyjne, obrotu spirytusu zagranicą, sprawy dotyczące Państwowej Rady Spirytusowej; sprawy związane z prawem odpędu, podziałem kontyngentu zakupu, cen zakupu surówki, kosztów produkcji spirytusu w ciągu kampanji, jak również zasadnicze sprawy gorzelni i związków producentów

spirytusu; dalej, przeprowadza klasyfikację rektyfikacyj i wylicza kwoty rektyfikacyjne, oblicza koszty oczyszczania, składowania i przesunięć spirytusu; przygotowuje umowy rektyfikacyjne; załatwia zasadnicze sprawy dotyczące sprzedaży i zużycia spirytusu na różne cele, przygotowuje wnioski o regulowaniu cen sprzedażnych spirytusu i wyrobów spirytusowych, opracowuje umowy na sprzedaż komisową spirytusu; prowadzi wszelkie prace statystyczne dla potrzeb Dyrekcji P. M. S. Wydział dzieli się na referaty: ogólny, produkcji, przerobu, obrotu i statystyczny.

Naczelnikiem Wydziału do lipca 1926 r. był p. G. Bukowiński, który od połowy 1925 r. pełnił jednocześnie funkcję Wice-Dyrektora. Od lipca 1926 r. p. o. Naczelnika Wydziału II był p. B. Światopełk-Mirski.

III Obrotu Spirytusem — załatwia sprawy handlowe, dotyczące obrotu spirytusem wszelkiego rodzaju. Wydział III sporządza rozliczenia i prowadzi księgi wyrobu, przychodu i rozchodu spirytusu w zakładach rektyfikacyjnych — pod względem ilościowym, załatwia sprawy związane z tajnem gorzelnictwem, sprawy zlewu spirytusu, beczek i cystern, zgłoszenia o uruchomienia gorzelni; zajmuje się sprzedażą, bezpośrednią i komisową spirytusu, zaopatruje w spirytus rozlewnie własne D. P. M. S.; załatwia sprawy składowania, oczyszczania, skażania i przesuwania spirytusu oraz kosztów z tem związanych, prowadzi kontrolę opłat przewozowych oraz za używanie naczyń; rejonuje rektyfikacje, zakłady danaturacyjne i octownie, oraz bada i reguluje obrót spirytusu. Wydział III dzieli się na działy: ogólny, gorzelniczy, sprzedaży i rektyfikacyjny.

Naczelnik wydziału — p. C. Borowicz.

IV Obrotu Wódką — prowadzi rozlew wódek monopolowych i spirytusu butelkowanego, sprzedaż tychże; sprawuje administrację miejsc przerobu i sprzedaży, oraz załatwia sprawy związane z produkcją prywatnych fabryk wódek; pozatem do marca 1926 r. do Wydziału tego należały sprawy kredytów, przyznawanych przez D. P. M. S. odbiorcom spirytusu i wódek monopolowych; dział ten przeniesiono do Wydziału VII (Finansowego). Wydział IV dzieli się na działy: rozlewu, sprzedaży, prywatnych fabryk wódek, kredytowy i kontroli.

Naczelnikiem Wydziału do lipca 1926 r. był p. W. Gościmski, a następnie p. o. p. C. Chorzelski.

V Gospodarczy — prowadzi sprawy zakupów ruchomości i wszelkich untensyljów dla Dyrekcji P. M. S. i jej agend, oraz materjałów pomocniczych dla przedsiębiorstw monopolowych, prowadzi administrację budynków, prowadzi roboty budowlane i montażowe sposobem gospodarczym, załatwia wszelkie inwestycje pod względem handlowym, sprawy przewozów, taryf i bocznic, sprawuje administrację taboru wagonów, samochodów, wozów, beczek, cystern i t. p., oraz zamawia, magazynuje i rozdziela wszelkie druki i blankiety dla biur Dyrekcji, gorzelni, rektyfikacyj, fabryk wódek, organów skarbowych i t. p.

Naczelnikiem Wydziału do listopada 1926 r. był p. J. Szczepański, następnie zaś p. J. Husarski.

VI Techniczny — załatwia wszelkie sprawy techniczne, budowlane i montażowe, opracowuje warunki techniczne dla materjałów pomocniczych oraz sposoby przyrządzania wódek i skażania spirytusu; ustala sposoby

badania spirytusu surowego, rektyfikowanego i skażonego, środków skażających, napojów spirytusowych, wszelkich środków pomocniczych i t. p.. prowadzi stałą techniczną kontrolę rektyfikacyj i rozlewni monopolowych, bada próbki spirytusu i wódek.

Przy Wydziale VI znajduje się Centralne Laboratorjum Chemiczne z p. W. Krzyżanowskim na czele, które ma za zadanie przeprowadzanie wszelkich chemicznych analiz i prób dla potrzeb P. M. S.

Wydział VI dzieli się na działy: ogólny, budowlany, mechaniczny i chemiczny.

Naczelnik Wydziału — p. J. Hałajkowski.

VII Finansowy — prowadzj sprawy finansowe, budżetowe, księgowość D. P. M. S. oraz kasę.

Wydział dzieli się na działy: budżetowy, obrachunkowy i księgowości.

Naczelnikiem Wydziału do lipca 1926 r. był p. Z. Thieme, następnie zaś p. o. p. E. Sowiński.

Każdy Wydział posiada oddzielną kancelarję i oddzielne archiwum, do czasu zorganizowania archiwum ogólnego. Bibljoteka, drukarnia i introligatornia przydzielona jest do referatu Prasowo-Wydawniczego.

Ustrój Oddziałów D. P. M. S. przy Izbach Skarbowych ustala zarządzenie Ministra Skarbu z dnia 17 marca 1925 r. L. 5687 (Dz. Urz. Min. Skarbu Nr. 11 poz. 336).

Do czynności Oddziałów D. P. M. S. należy wykonywanie wszelkiego rodzaju zleceń D. P. M S., dotyczących w pierwszym rzędzie kontroli przedsiębiorstw i zakładów, położonych na terenie danej Izby Skarbowej, oraz ogólny nadzór nad wykonywaniem zarządzeń Dyrekcji, a następnie przedkładanie raportów, sprawozdań statystycznych i t. p.

Kierownictwo Oddziałów sprawują Naczelnicy Wydziałów Akcyz i Monopolów, zastępcami zaś kierowników i organami łącznikowemi pomiędzy Dyrekcją P. M. S. i Izbami Skarbowemi są Delegaci P. M. S.

Państwowe Wytwórnie Wódek wyrabiają wódki czyste o mocy i pojemności ustalonych przez D. P. M. S. na zasadzie osobnej instrukcji, rozlewają spirytus do celów domowych i leczniczych, oraz zaopatrują w wyroby monopolowe tak własne hurtownie i sklepy detaliczne, jakoteż koncesjonarjuszów prywatnych.

W imieniu agend, przedsiębiorstw i zakładów D. P. M. S. podpisują kierownicy tychże lub ich zastępcy. Kierownicy mogą upoważnić za zgodą Dyrektora P. M. S. także inne osoby do podpisywania pism.

Regulamin ten, jak wkrótce praktyka przekonała, niezupełnie odpowiadał potrzebom Dyrekcji P. M. S., tak, że w ciągu 1926 r. ulegał parokrotnie zmianom w tym sensie, że niektóre czynności przenoszono z jednego wydziału do drugiego. Nie uwzględnia on utworzenia przy Komitecie Techniczno-Gospodarczym — Czasowego Działu Akwizycyjnego, oraz czynnych komisyj: kredytowej i windykacyjnej.

Tymczasowy Dział Akwizycyjny ma za zadanie badanie objektów pod budowę, względnie urządzanie przedsiębiorstw monopolowych, zaofiarowanych Dyrekcji do nabycia, bądź dzierżawy.

Komisje kredytowa i windykacyjna, mające za zadanie opinjowanie i stawianie wniosków o przyznawanie kredytów, względnie obmyślanie sposobów

windykacji należności od dłużników, zalegających ze spłatą kredytów, zostały następnie połączone w jedną — kredytowo-windykacyjną.

Nie uwzględniono dalej konferencyj międzywydziałowych, zwoływanych początkowo co tydzień, następnie co 10 dni. Na konferencjach tych referowano sprawy, załatwione przez poszczególne Wydziały w okresie ubiegłym, oraz omawiano wszelkie ważniejsze sprawy i zamierzenia Dyrekcji. Konferencje takie odbywają się w dalszym ciągu, jakkolwiek nie w stałych terminach, lecz sporadycznie, w miarę nagromadzenia materjału. Konferencje zwołuje Dyrektor. Mają one poważne znaczenie, gdyż zaznajamiają Naczelników Wydziałów i wyższych urzędników z całokształtem prac i polityką Dyrekcji P. M. S., a tem samem powodują bardziej sharmonizowaną i skoordynowaną pracę poszczególnych Wydziałów.

Konieczność reorganizacji Dyrekcji stała się aż nadto oczywistą. W tym celu we wrześniu 1925 r. wyłowiono specjalną komisję, która wypracowała projekt nowej organizacji, lecz wobec zmian, jakie zaszły w kierownictwie Dyrekcji w końcu tego roku, prace nad reorganizacją wydziałów D. P. M. S. narazie wstrzymano.

Wspomniany statut organizacyjny Dyrekcji P. M. S. uzupełniony został rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 27 listopada 1926 r. (Dz. U. Nr. 127 poz. 743). Rozporządzenie to dotyczy w pierwszym rzędzie ustanowienia przy Ministerstwie Skarbu komisji rewizyjnej dla P. M. S., jako organu kontrolującego i działającego z ramienia Ministra Skarbu.

Komisja rewizyjna składa sie z trzech członków, mianowanych do odwołania przez Ministra Skarbu z pośród urzędników Min. Skarbu, lub osób postronnych. Członkiem komisji rewizyjnej nie może być osoba, pozostająca z P. M. S. w stosunkach handlowych.

Komisja rewizyjna rozpatruje bilans P. M. S. i przedstawia w ciągu jednego miesiąca Ministrowi Skarbu wniosek o zatwierdzenie. Oprócz tego, Komisja rewizyjna, po uprzedniem porozumieniu z Dyrektorem P. M. S., ma prawo w każdym czasie dokonywać rewizji Dyrekcji P. M. S., rewizje zaś zakładów — komisja rewizyjna przeprowadza wg. własnego uznania. Komisja rewizyjna może żądać od Dyrekcji P. M. S. wszelkich wyjaśnień i ma prawo przeglądania ksiąg, dokumentów i korespondencji, oraz wglądania w gospodarkę podwładnych jej organów.

Przewodniczący komisji rewizyjnej jest odpowiedzialny w równej mierze z Dyrektorem P. M. S. w razie zaniedbania podjęcia kroków, zamierzających do usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości i nadużyć.

Przewodniczącym komisji jest Inspektor Ministerjalny p. Kulwieć.

Z końcem września 1926 r. ustąpił ze swego stanowiska Dr. Podkomorski, a pełnienie obowiązków Dyrektora P. M. S. powierzone zostało Wice-Dyrektorowi p. G. Bukowińskiemu, który już od lipca pełnił te czynności w zastępstwie chorego Dyrektora. W tym też czasie Minister Skarbu ustanowił Komisarzem Rządu przy Dyrekcji P. M. S. p. E. Kwiatkowskiego, Dyrektora Departamentu Akcyz i Monopolów, aż do czasu zamianowania Dyrektora P. M. S. Komisarz Rządu miał za zadanie: zapoznać się z działalnością D. P. M. S., czuwać, by prace jej odbywały się w granicach za-

kreślonych statutem, informować Ministra Skarbu o zarządzonej w Dyrekcji akcji sanacyjnej, wreszcie przygotować materjały do projektu nowej organizacji D. P. M. S. oraz noweli do ustawy o monopolu spirytusowym. Zaznaczyć należy, że zarówno w pracach nad projektem organizacji D. P. M. S., jak i nad nowelą do ustawy, Komisarz Rządu najmniejszego udziału nie brał i prace te zostały wykonane wyłącznie siłami Dyrekcji. Po ustąpieniu p. Kwiatkowskiego ze stanowiska Dyrektora Departamentu, skasowane zostało stanowisko Komisarza Rządu przy D. P. M. S., gdyż w dniu 1 listopada 1926 r. Dyrektorem Monopolu zamianowany został inż. J. Kuroczycki.

W miarę rozciągania pełnego monopolu na całe Państwo i tworzenia nowych placówek przerobu i zbytu wyrobów monopolowych, zwiększała się odpowiednio ilość pracowników D. P. M. S. tak, że w ciągu 1926 r., jak wskazuje załączona tablica 1, stan personalny zwiększył się z 480 osób w dn. 31 grudnia 1925 r. do 640 osób na dzień 31 grudnia 1926 r. Zmniejszenie lub zwiększenie tej liczby w przyszłości zależeć będzie od definitywnej formy sprzedaży, szczególnie hurtowej, co do której, wobec zbyt krótkiej działalności monopolu i niedostatecznego jeszcze doświadczenia, Dyrekcja P. M. S. ostatecznego stanowiska nie zajęła.

Mówiąc o urzędnikach, podkreślić należy, że urzędników państwowych, w rozumieniu ustawy o państwowej służbie cywilnej, służy w Dyrekcji P. M. S. zaledwie 11, resztę t. j. 629 stanowią pracownicy kontraktowi. Urzędnicy monopolu nie korzystają z żadnych przywilejów, przysługujących urzędnikom państwowym, nie mają nawet praw do emerytury; stosunek służbowy normują jedynie umowy zawierane przez Dyrektora z poszczególnymi pracownikami.

Zarówno interes urzędników, jak i dobro instytucji, wymagały, aby sprawa uposażenia i zaopatrzenia emerytalnego pracowników D. P. M. S. były jaknajprędzej uregulowane.

Komisja opracowująca projekt regulaminu organizacji wewnętrznej D. P. M. S., wypracowała również projekt rozporządzenia Ministra Skarbu o stosunku służbowym, uposażeniu i zaopatrzeniu emerytalnem pracowników Państwowego Monopolu Spirytusowego. Projekt ten w końcu 1926 r. przesłany został Ministerstwu Skarbu do zatwierdzenia. Ponieważ jednakże traktowany był łącznie z projektem reorganizacji Dyrekcji, a ten ostatni, jak wspomniano wyżej, został narazie wstrzymany, przeto i sprawa uposażeń uległa zwłoce. W chwili obecnej opracowuje się nowy projekt i sprawy te będą niewątpliwie w krótkim czasie załatwione.

Komitet Techniczno-Gospodarczy.

W myśl regulaminu, organem doradczym i opinjodawczym Dyrektora P. M. S. we wszystkich sprawach natury technicznej i gospodarczej jest Komitet Techniczno-Gospodarczy. W skład Komitetu wchodzą: Dyrektor P. M. S. jako przewodniczący, Wice-Dyrektor, Naczelnicy Wydziałów, Zarządzający Sprawami Komitetu, mianowany przez Ministra Skarbu na wniosek Dyrektora P. M. S., oraz odpowiednia ilość członków i ich zastępców, mianowanych przez Ministra Skarbu na wniosek Dyrektora P. M. S. z pośród fachowców w zakresie zagadnień, dotyczących P. M. S.

Zarządzającym sprawami Komitetu jest p. I. Rogala-Sobieszczański.

W tak licznym składzie Komitet Techniczno-Gospodarczy musiał być machiną ciężką, która, wobec konieczności szybkiej organizacji monopolu spirytusowego, nie byłaby w stanie załatwić w trybie normalnym tych wszystkich spraw, jakie do kompetencji Komitetu należały, tak, że większość tych spraw rozważano w ciaśniejszem gronie urzędników Dyrekcji P. M. S. ewent. z udziałem rzeczoznawców postronnych, specjalnie obeznanych z daną sprawą. Ten uproszczony sposób opinjowania stosowano w okresie sprawozdawczym do zagadnień o charakterze gospodarczym i organizacyjnym, a także — wszystkich spraw, których załatwienie uważano zgóry za tymczasowe. Przygotowywanie opinij w tych wypadkach należało do Zarządzającego sprawami Komitetu.

W wspomnianym trybie wydano szereg opinij o projektach, opracowanych przez poszczególne Wydziały D. P. M. S., a tylko nieliczne sprawy były rozważane w trybie właściwym, zgodnym z regulaminem, jak np. kwestja norm analitycznych dla wódek czystych i filtrowanie wódek przez węgiel drzewny, oraz projekty montażu i budowy wytwórni, bądź hurtowni, a także wybór sposobu udoskonalenia i ujednostajnienia jakości wódek monopolowych.

W sprawie przyjęcia przez Dyrekcję P. M. S. sposobu oczyszczania wódek, stosowanego przez b. monopol rosyjski, a polegającego na sączeniu wódki przez węgiel drzewny, opinja Komitetu Techniczno-Gospodarczego była nie jednomyślna. Stronnicy sączenia — specjaliści-chemicy — wysuwali korzyści, wypływające ze wzbogacenia się wódek po odbyciu sączenia nowemi właściwościami, warunkującemi doskonały smak wódki, zaś przeciwnicy sączenia — przeważnie praktycy monopolowi — wskazywali na niecelowość znacznych wydatków na sączenie, wywołujące ostatecznie tylko wyższe wymagania smakowe wśród ludności, przyzwyczajonej w większej części Polski do wódki niesączonej (Małopolska i dzielnice zachodnie), lub odzwyczajonej od niej od czasu wojny (b. zabór rosyjski). Wobec konieczności powzięcia decyzji z powodu uruchomienia pierwszych Państwowych Wytwórni Wódek, Kierownictwo D. P. M. S. przyłączyło się do opinji stronników sączenia, jednak w uproszczonych rozmiarach i tylko w zastosowaniu do Wytwórni, mających być uruchomionemi w czasie najbliższym.

W końcu 1926 r. prof. Awałow z Berlina złożył Dyrekcji P. M. S. projekt — zamiany sączenia przez bardziej ekonomiczny sposób, mianowicie: destylację i nagłe ochłodzenie wódki za pomocą wynalezionego przezeń aparatu o bardzo prostej konstrukcji. Badanie celowości tego sposobu, prowadzone przez personel urzędniczy Komitetu Techniczno-Gospodarczego, do końca okresu sprawozdawczego nie zostało zakończone.

Z powyższego wynika, że taka instytucja zbiorowa, jak Komitet, zmuszony do względnie powolnego trybu załatwiania zagadnień technicznych i gospodarczych, wymagających sił specjalnych, bądź z pośród osób postronnych, bądź z łona samej Dyrekcji P. M. S. dla opracowywania krytycznych koreferatów, może być wyzyskana i przynieść korzyści dzięki specjalnej wiedzy, doświadczeniu i niezależności członków Komitetu, dopiero z chwilą wyjścia działalności P. M. S. z okresu organizacyjnego i rozpoczęcia normalnej spokojnej pracy.

Biuro Komitetu wykonało szereg specjalnych opracowań, jak: historyczny zarys centralnego i miejscowych zarządów podatków pośrednich w Rosji przed wojną; materjały do nowelizacji ustawy o monopolu spirytusowym i statutu D. P. M. S., dotyczące organizacji władz kierowniczych i zakresu ich kompetencji; wyjaśnienie celowości i sposobu utworzenia własnych hut szkła; badanie odporności polskich butelek przy mechanicznem kapslowaniu bez korków, porównanie różnych systemów kapslowania i t. d.

Majątek i kapitał zakładowy Dyrekcji P. M. S.

Majątek Monopolu Spirytusowego stanowią, zgodnie z art. 3 ustawy, wszelkie ruchomości i nieruchomości, któremi rozporządzał rządowy monopol rosyjski, oraz wszelkie inne urządzenia i naczynia, będące własnością Państwa, a służące do pomieszczenia i przewozu spirytusu, tudzież majątek Państwa w Spółce „Cysterny".

W rozwinięciu tego postanowienia Minister Skarbu, rozporządzeniem z dn. 10 marca 1925 r., polecił wszystkim władzom i urzędom państwowym i autonomicznym, jak również osobom prywatnym, będącym w posiadaniu ruchomości i nieruchomości, należących do dawnego monopolu rosyjskiego, oddać je na żądanie Dyrekcji P. M. S.

Pozatem Dyrekcja P. M. S. otrzymała od Skarbu dotację w gotowiźnie Zł. 8.237.760.—

W ten sposób majątek i środki obrotowe Monopolu Spirytusowego stanowią:

1.	dotacja Skarbu w gotowiźnie	Zł. 8.237.760.—
2.	„ „ w nieruchomościach po b. monopolu rosyjskim	„ 14.482.213.48
3.	„ „ w urządzeniach i ruchomościach po b. monopolu rosyjskim	„ 378.448.92
4.	„ „ w ruchomościach taboru spirytusowego w dzierżawie Sp. „Cysterny"	„ 902.434.—
	Razem .	Zł. 24.000.856.40

Był to więc kapitał zakładowy, z którym Dyrekcja P. M. S. rozpoczęła działalność we wrześniu 1924 r. Kapitał ten, jak się okaże niżej, jest w rzeczywistości mniejszy, gdyż część nieruchomości, pozostałych po b. monopolu rosyjskim, a figurujących w powyższym kapitale zakładowym, Dyrekcja P. M. S. bądź już przekazała, bądź też przeznaczyła do przekazania innym instytucjom — bezpłatnie, ekwiwalent otrzymała jedynie w Pińsku

w postaci placu budowlanego. Wartość przekazanych, względnie przeznaczonych do przekazania, nieruchomości wynosi Zł. 4.188.324.44 wobec czego rzeczywista wysokość kapitału zakładowego wynosić będzie Zł. 19.812.531.96.

Nieruchomości po b. monopolu rosyjskim.

Nieruchomości, pozostałe po dawnym monopolu spirytusowym rosyjskim, znajdujące się w 50 miastach b. zaboru rosyjskiego, miały być zużytkowane przez Dyrekcję P. M. S. na jej przedsiębiorstwa i zakłady z uwagi na to, że gmachy te budowano specjalnie dla potrzeb monopolu spirytusowego.

Dyrekcja P. M. S. sporządziła spis tych budynków, inwentarz pozostałych w nich urządzeń, maszyn, oraz szacunek, oddzielnie placów, budynków, urządzeń, maszyn i drobnych ruchomości, jak wykazuje tablica 2.

Wartość placów pod temi budynkami wynosi			Zł.	1.930.671.26
„	samych budynków	„	„	12.559.242.22
„	urządzeń	„	„	333.416.—
„	materjałów i przedmiotów	„	„	37.332.92
		Razem	Zł.	14.860.662.40

Równolegle z inwentaryzacją i oceną, dokonane zostały pomiary placów oraz plany budynków w celu ułatwienia studjów technicznych nad możliwością zużytkowania objektów dla celów D. P. M. S. i dla zaprojektowania związanych z tem koniecznych adaptacyj.

W przeciwieństwie do założeń rosyjskiego monopolu spirytusowego, którego gęsta sieć obejmowała szereg rozlewni o małej wydajności, oraz sklepy dla sprzedaży detalicznej, Dyrekcja P. M. S. dla zekonomizowania przedsiębiorstwa wysunęła zasadę budowy rzadkiej sieci rozlewni, lecz o dużej wydajności, oraz gęstszej sieci hurtowni monopolowych.

Otrzymanie wspomnianych objektów przez Dyrekcję Monopolu Spirytusowego nastręczało w praktyce wiele trudności. Polegały one na tem, że różne instytucje i urzędy, otrzymawszy w przydziale do użytku budynki rządowe, nie posiadały w swych budżetach kredytów na pomieszczenia zastępcze, a prowadzona akcja intensywnej sanacji Skarbu wykluczała możność preliminowania tego rodzaju kredytów i na następne okresy budżetowe. Pomieszczenia zaś mieszkalne, zajęte przez osoby prywatne, były jeszcze trudniejsze do otrzymania ze względu na obowiązującą ustawę o ochronie lokatorów.

Wobec tego znaczna ilość budynków dawnego monopolu rosyjskiego nie stanowiła dla Dyrekcji P. M. S. tej wartości praktycznej, jaką przypuszczano przy tworzeniu ustawy o monopolu spirytusowym, a więc przed powzięciem planów realizacji monopolu spirytusowego.

Praktyczne objęcie gmachów monopolowych poprzedzała z konieczności akcja rewindykacyjna, polegająca na dostarczaniu wysiedlanym użytkownikom pomieszczeń zastępczych. Ze względu na koszty, jakie akcja ta pociągnęłaby dla P. M. S., ograniczono się do oswobodzenia tych tylko pomieszczeń, które były nieodzowne dla celów eksploatacyjnych i dla najniezbędniejszego personelu i to w tych tylko objektach, które, ze względu na swe warunki, upatrzone były w pierwszym szeregu planowanych punktów sieci monopolowej.

Chodzi tu przedewszystkiem o państwowe wytwórnie wódek, umieszczenie których w budynkach niewłaściwie postawionych i urządzonych niepo-

miernie komplikowałyby wytwórczość. Pomieszczenie hurtowni jest łatwiejsze, ponieważ, jako przedsiębiorstwa handlowe, nie wymagają tak dużej powierzchni użytkowej budynków.

Te ostatnie lokowane były w budynkach własnych w miejscach, gdzie, dzięki sprzyjającym warunkom, możliwa była rewindykacja choćby częściowa, lub też, gdzie pewna część budynków nie była wogóle zajęta z uwagi na wojenną ich dewastację.

Z gmachów dawnego monopolu rosyjskiego Dyrekcja P. M. S. wykorzystała dotychczas następujące objekty:

7 — na państwowe wytwórnie wódek:
w Brześciu n/B., Kowlu, Łodzi, Sieradzu, Warszawie, Wilnie i Włocławku, oraz

15 — na państwowe hurtownie wódek:
w Baranowiczach, Białej Podlaskiej, Białymstoku, Chełmie, Grodnie, Kaliszu, Lidzie, Łomży, Łucku, Mołodecznie, Ostrogu, Płocku, Równem, Słonimie i Suwałkach,

wszystkiego 22 objekty, wartości szacunkowej Zł. 8.370.893.39 łącznie ze wszystkiemi urządzeniami, maszynami itp.

Z przyznanych Monopolowi Spirytusowemu gmachów, Dyrekcja P.M.S. przekazała innym instytucjom, niektóre w całości, niektóre częściowo. Tak np.:

objekt w Kaliszu wartości Zł. 378.904.20 — Dyrekcji Polskiego Monopolu Tytoniowego bezpłatnie, z zastrzeżeniem bezpłatnego i bezterminowego użytkowania zajętych obecnie pomieszczeń Hurtowni Mon. Spir.;

w Pińsku — Okr. Dyrekcji Robót Publ. — wzamian za otrzymany od magistratu m. Pińska plac przy bocznicy kolejowej pod budowę Hurtowni Wódek; wartość przekazanego objektu wynosi Zł. 66.919.64;

w Warszawie — część posesji bezpłatnie Mennicy Państwowej, wartość Zł. 219.826.64;

w Suwałkach — „ „ „ Dyrekcji Ceł, wartość Zł. 163.417.66;

w Łucku — połowę posesji bezpłatnie Izbie Skarbowej, wartość Zł. 114.750.09.

Z pozostałych objektów, jako zbędnych dla Dyrekcji P. M. S., przeznaczono bezpłatnie:

w Bereźnicy — Województwu Poleskiemu, wartość Zł. 118.637.28;

w Nieświeżu — Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych, wartość Zł. 131.888.12 i

w Kobryniu — szkolnictwu, wartość Zł. 193.824.41.

Reszta gmachów dawnego monopolu rosyjskiego znajduje się w faktycznem posiadaniu różnych władz i instytucyj, administrację tych gmachów sprawuje Dyrekcja P. M. S., która też, jako prawowity właściciel, dokonywa konserwacyjnych remontów i wogóle ponosi wszelkie koszta i wydatki, związane z utrzymaniem objektów w należytym stanie. Przydatność tych gmachów dla celów monopolu spirytusowego wydawała się odrazu wątpliwą, lecz, wobec niemożności ustalenia ostatecznego planu sieci monopolowej, ze względu na nieustaloną jeszcze i zmienną konsumcję w poszczególnych okręgach, Dyrekcja P. M. S. zmuszoną była stan posiadania utrzymać aż do

czasu wyraźniejszego zarysowania się rzeczywistych jej potrzeb, w związku z kształtowaniem się konjuktur.

Dwuletnia wszakże praktyka i obserwacja rynku pozwoliły wreszcie Dyrekcji P. M. S. skrystalizować pogląd na kwestję powyższą, wobec czego, po uzyskaniu zgody Ministerstwa Skarbu, możliwem będzie przekazanie reszty objektów b. monopolu rosyjskiego innym instytucjom państwowym.

Wykaz tych objektów z podaniem warunków komunikacyjnych, warunków rewindykacyjnych i stopnia zniszczenia zawiera tablica 3. Ogólna ich wartość wynosi Zł. 2.800.156.40.

Nieruchomości nabyte przez D. P. M. S.

Po opracowaniu sieci wytwórni i hurtowni, Dyrekcja P. M. S. przystąpiła niezwłocznie do wyszukania odpowiednich terenów pod budowę, względnie gotowych objektow, ktore po przeróbce nadawałyby się do urządzenia przedsiębiorstw monopolowych.

Do prac tych i tylko na okres organizacji D. P. M. S. utworzono w 1925 r. Czasowy Dział Akwizycyjny, podporządkowany bezpośrednio Dyrektorowi P. M. S.

Nabywanie przez Dyrekcję P. M. S. nieruchomości nie jest skrępowane żadnemi przepisami ustawowemi, poza obowiązkiem uzyskiwania dla każdego wypadku kupna zezwolenia Ministra Skarbu, oraz zarządzonego pismem Min. Skarbu zasięgania przed każdem kupnem opinji Min. Robót Publicznym i Min. Handlu i Przemysłu, co do wartości projektowanego do nabycia objektu.

W okresie sprawozdawczym zostały przez D. P. M. S. nabyte następujące nieruchomości:

1) W 1925 r. (28.VIII). Zakłady „Iskra" w Poznaniu, na Komandorji. Za sumę zł. 270.000 nabyto 70.130 mtr.^{2} terenu, z 1.354 m.^{2} starych i 4401 m.^{2} nowych zabudowań (c 40.000 m.^{3}), z bocznicą kolejową, instalacją turbinową i ruchomościami. W r. 1926 dokupiono jeszcze 5.650 m.^{2} terenu za 8.475 zł. Przygotowanie tego objektu na Państwową Wytwórnię Wódek o wydajności 50.000 ltr. 100^0 projektowane było zakończyć do końca 1927 r.
2) W 1925 r. (19.VIII.) Zakłady Przemysłowe „Winkelhausen", T. A. w Starogardzie i Toruniu. Za sumę Zł. 2.700.000 nabyto dwie wielkie rektyfikacje spirytusu, o zdolności oczyszczania: w Starogardzie 15 hl. na godzinę, a w Toruniu — 13 hl. na godz., z budynkami przydatnemi dla urządzenia w nich Wytwórni Wódek, o łącznym terenie 108.517 mtr.^{2}, z murowanemi zabudowaniami, objętości ca 115.000 mtr.^{3}, z bocznicami, maszynami, taborem cystern, samochodami, lokomotywą i kompletnemi urządzeniami.

Kupno wspomnianych dwuch rektyfikacyj miało na celu przedewszystkiem pozyskanie przez P. M. S. placówki, regulującej wysokość stawek za oczyszczanie i zapobiegającej ew. skartelizowaniu właścicieli rektyfikacyj, oraz umożliwiającej wprowadzenia w Polsce ulepszeń w technice oczyszczania surówki. Państwowa Wytwórnia Wódek w nabytych budynkach w Starogardzie rozpoczęła swą pracę w 1927 r., a państwowe rektyfikacje w Starogardzie i Toruniu — jeszcze w 1925 r.

3) W 1926 r. Wytwórnia Wódek H. J. Zylbera w Kowlu. Za sumę Zł. 295.000. — nabyto 19.784,75 mtr.^{2} terenu z murowanemi budyn-

kami objęt. 4129 m.^{3}, położonego blisko dworca kolejowego i połączonego nieznacznym odcinkiem bocznicowym z torami głównemi.

Na pomienionym terenie projektowano założyć dużą wytwórnię wódek o wydajności 50.000 hl. 100^0, gdyż stara wytwórnia wódek, uzyskana po b. monopolu rosyjskim, wymagałaby dokupienia gruntu i kapitalnej rozbudowy; oprócz tego, połączenie starej wytwórni z głównemi torami kolejowemi wymagałoby eksploatacji długiej bocznicy i wielkich kosztów, związanych z wywłaszczeniem gruntów i budową.

4) W 1926 r. (15.V.) tereny sukcesorów Kisielki we Lwowie. Za sumę Zł. 200.000. — nabyto 50.080 mtr.^{2} terenu w przemysłowej dzielnicy Lwowa, niedaleko od rafinerji spirytusu Baczewskich, celem założenia wytwórni wódek o wydajności 50.000 hl. 100^0, której budowa ma być rozpoczęta w 1928 r.

5) Tereny państwowe Dąbie-Grzegórki w Krakowie. W 1925 r. rozpoczęto badanie sprawy zużytkowania dla założenia państwowej wytwórni wódek — państwowych terenów Dąbie-Grzegórki w Krakowie i w r. 1927 uzyskano zezwolenie Min. Robót Publicznych na zajęcie tychże terenów o powierzchni 59.156 m.^{2}, z bocznicą kolejową do stacji Kraków - Dąbie. Budowa wytwórni o wydajności 50.000 hl. 100^0 ma być rozpoczęta w r. 1928.

Prócz nabycia pomienionych podstawowych objektów, które wg. programu sieci wytwórni były niezbędne dla budowy własnych wytwórni wódek w Małopolsce, w Polsce Zachodniej i w wojew. wołyńskiem, Dyrekcja P. M. S. przeprowadziła wywłaszczenie 191.31 m.^{2} prywatnego terenu w Brześciu n/Bugiem, niezbędnego dla połączenia państwowej wytwórni z torami kolejowemi i studja objektów: na państwowe wytwórnie wódek — w Stanisławowie i w rozmaitych punktach kraju — na hurtownie.

W ten sposób główne zadanie Cz. Dz. Akwizycyjnego w zakresie potrzebnym dla realizacji programu sieci wytwórni, zostały w okresie sprawozdawczym wykonane i dalsza działalność tego Działu jest przeważnie skierowana na zakup terenów i objektów, niezbędnych dla ugruntowania sieci państw. hurtowni wyrobów monopolowych.

W omawianym okresie operacyjnym podaż, w szczególności objektów gotowych, była bardzo znaczna wskutek przesilenia w przemyśle. Ogromna ilość zakładów branży spirytusowej, zarówno przemysłowych jak i handlowych, zgłosiła D. P. M S. swe nieruchomości do nabycia, lecz po zbadaniu tylko bardzo nieliczne objekty okazały się odpowiedniemi do traktowania o kupno. Od października r. 1925 Dyrekcja P. M. S. ustaliła ściśle przestrzegany tryb postępowania przy tranzakcjach kupna nieruchomości: cenę kupna ustala się na podstawie oszacowania objektu przez komisję, dokładnie obznajmioną z miejscowemi cenami, z udziałem przedstawicieli Izby Skarbowej, Dyrekcji Rob. Publicznych i Wojew. Urzędu Przemysłowego. Prócz wspomnianych urzędowych oszacowań komisyjnych, we wszystkich wątpliwych wypadkach zarządzone były specjalne studja i ekspertyzy z kontrolą obciążenia stropów, wierceniem w fundamentach, pomiarami geodozyjnemi i t. d.

Polityka zakupu nieruchomości pod wytwórnie wódek zasadniczo skierowana była do kupna wolnych parcel budowlanych dla budowy na nich nowych

wytwórni, w zupełności odpowiadających najwyższemu poziomowi wymagań techniczno-gospodarczych. D. P. M. S. odchylała się od tej zasadniczej linji w stronę kupna gotowych budynków tylko w wypadkach, jeśli to przedstawiało oczywiste i znaczne korzyści finansowe.

Zawdzięczając kryzysowi gospodarczemu, Dyrekcji P. M. S. udało się rzeczywiście korzystnie nabyć bardzo cenne prywatne objekty (Iskra, Winkelhausen, lwowskie tereny Kisielki); najdrożej wypadł objekt kowelski, prawie pokrywający się z oszacowaniem, co było spowodowane, brakiem równie dogodnie położonych objektów w Kowlu. Za nabyciem tego objektu przemawiała ta okoliczność, że D. P. M. S. pragnęła jaknajprędzej i najkorzystniej dla siebie zlikwidować, przynajmniej częściowo, ogromne kredyty, udzielone sprzedawcy w okresie przedmonopolowym, a przez D. P. M. S. odziedziczone, kredyty, których możność windykacji w trybie normalnym nastręczała duże wątpliwości.

Ponieważ w kampanji, podjętej przeciwko P. M. S. przez zainteresowane czynniki w 1926 r. zaczepiono, pomiędzy innemi, kupno zakładów Winkelhausena i terenu Zylbera, co się odbiło głośnem echem w naszej prasie, Dyrekcja P. M. S. uważa za właściwe wyjaśnić, iż powołana w 1926 roku przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów i Ministrem Sprawiedliwości specjalna komisja przedstawicieli tychże Ministrów, pod przewodnictwem Prezesa Najwyższej Komisji Dyscyplinarnej, po zbadaniu spraw nabycia rektyfikacji f. Winkelhausen i nieruchomości Zylbera w Kowlu, uznała, że D. P. M. S. działała w zakresie swych atrybucyj ustawowych i wysunięte zarzuty, jako pozbawione faktycznego uzasadnienia, nie dały materjału do wniosków ujemnych [1]).

Tabor przewozowy.

Przy likwidacji pierwszego monopolu spirytusowego w r. 1921 tabor przewozowy, przydzielony do Urzędu Spirytusowego w Poznaniu, a należący do Skarbu Państwa, został oddany w administrację prywatnemu konsorcjum dla eksploatacji na r-k Skarbu Państwa.

Umową z dnia 31.XII.21 Min. b. Dzielnicy Pruskiej przekazało tabor złożony:

z 282 cystern wartości dol. am. 150.802,78 i
z 12978 beczek „ „ „ 56.975,92

w administrację powstałemu w tym celu przedsiębiorstwu p. f. Spółka „Cysterny" na warunkach następujących:

Sp. „Cysterny" eksploatuje tabor na r-k Skarbu Państwa, wynajmując go za opłatą, wyznaczoną przez Min. Skarbu. Stawki wynajmu w okresie inflacji były zmienne, zależne od każdorazowej zmiany wartości marki polskiej; w okresie stabilizacji opłaty te wynosiły: 30 groszy za dobę od każdych 1000 litr. pojemności cysterny i 10 groszy za dobę od beczki o pojemności około 600 litr.

Sp. „Cysterny" gwarantuje Skarbowi całość taboru.

Koszty eksploatacji i utrzymania taboru oraz koszty handlowe pokrywa się z ogólnych wpływów za dzierżawę.

Z osięgniętego zysku Spółka otrzymuje 7% od sumy kapitału zakładowego, wynoszącego 5 milj. mk. pol., a po przewalutowaniu — 12.000 zł.,

[1]) Monitor Polski Nr. 222 z dn. 28 września 1928 r.

zaś Skarb Państwa otrzymuje 6% od sumy wartości taboru. Pozatem Spółka otrzymuje 5% czystego zysku tytułem wynagrodzenia za administrację. Z reszty czystego zysku Skarb Państwa otrzymuje 70% i Spółka „Cysterny" 30%.

Czas trwania umowy lat 5, t. j. do 31.XII.26 r.

W razie rozwiązania umowy Sp. „Cysterny" otrzymać miała od Skarbu Państwa odszkodowanie w wysokości rocznego zysku, niemniej jednak niż:

a) w pierwszym roku trwania umowy sumę pięciokrotną kapitału zakładowego Spółki;
b) w drugim roku trwania umowy sumę czterokrotną kapitału zakładowego;
c) w trzecim roku trwania umowy sumę trzykrotną kapitału zakładowego;
d) w czwartym roku trwania umowy sumę dwukrotną kapitału zakładowego;
e) w piątym roku trwania umowy sumę jednokrotną kapitału zakładowego.

Jak wspomniano wyżej, ustawa z dnia 31.VII.24 przyznaje na własność Państwowemu Monopolowi Spirytusowemu tabor przewozowy, w związku z włożonym na D. P. M. S. obowiązkiem dostarczania producentom spirytusu naczyń do przewozu spirytusu.

Mając na względzie okoliczność, że D. P. M. S. byłaby główną dzierżawczynią taboru przewozowego, płacącą stawki narówni z dzierżawcami prywatnymi, oraz fakt, że wyzyskanie taboru w administracji Sp. „Cysterny" nie wyczerpywało jego zdolności transportowych, jak również z uwagi na niedostateczną konserwację taboru, Dyrekcja P. M. S. przyszła do wniosku, że wygodniejszem dla niej jest zlikwidowanie umowy ze Sp. „Cysterny" i przejęcie taboru w administrację własną. Na skutek tego z dniem 1.XI.25 r. umowa ze Sp. „Cysterna" została rozwiązana.

Tytułem odszkodowania wypłacono Sp. „Cysterny" Zł. 15.000 oraz, wobec przejęcia przez D. P. M. S. passywów i aktywów Spółki, zapłacono nadto, tytułem zwrotu należności:

kapitał zakładowy	Zł. 12.000.—	
fundusz rezerwowy	„ 5.584.99	
zysk za r. 1925	„ 10.931.24	
rezerwy na opłaty gwarancyj bankowych	„ 9.600.—	38.116.23
	Ogółem	Zł. 53.116.23

Z powyższej sumy potrącono na pokrycie wydatków, związanych z remontem i konserwacją taboru oraz na ew. straty, mogące wyniknąć z powodu niewypłacalności dłużników sumę Zł. 9.765.95.

Stan taboru przewozowego, przejętego przez D. P. M. S. od Spółki „Cysterny" w dniu 1.XI.25, przedstawiał się następująco:

258 cystern-wagonów wartości . .	Zł. 699.827.—
10271 beczek żelaznych „ . .	„ 174.607.—
63 pompy	„ 13.417.—
części zapasowe do cystern i beczek .	„ 14.583.—
Wartość ogólna .	Zł. 902.434.—

Wobec objęcia taboru w administrację własną, zorganizowane zostało „Tymczasowe Biuro Eksploatacji Cystern i Beczek" z siedzibą w Poznaniu, a to ze względu na eksploatację taboru w tamtej dzielnicy, posiadającej najsilniej rozwinięty przemysł spirytusowy.

Tymczasowe Biuro Eksploatacji Cystern i Beczek funkcjonuje na zasadach handlowych, z własną księgowością. Od roku 1926 system buchalterji wprowadzony został taki sam, jak w Dyrekcji P. M. S.

Dane za okres eksploatacji taboru przez Tymczasowe Biuro Eksploatacji Cystern i Beczek od 1.IX.25 do 31.XII.25 wykazuje tablica 4, zaś działalność Biura za rok 1926—27 wykazują tablice 5, 6 i 7.

W ciągu okresu sprawozdawczego naprawa taboru przewozowego, dokonywana przez Tymczasowe Biuro Eksploatacji Cystern i Beczek wyniosła sumę Zł. 52.869.60.

Stawki dzierżawne dla cystern i beczek w okresie sprawozdawczym nie zostały zmienione i wynosiły tak, jak i poprzednio, 30 groszy za 1000 ltr. pojemności cysterny i 1 dobę, oraz 10 groszy od beczki około 600 ltr. pojemności i 1 dobę.

Wydatki T. Biura Eksploatacji Cystern i Beczek stanowią 20.8% wpływów, osiągniętych z eksploatacji, zaś stosunek poszczególnych wydatków do wydatków ogólnych wyraża się, jak następuje:

koszt administracji	29.1%
wynagrodzenie personelu	22.9%
świadczenia socjalne na rzecz personelu	2.3%
konserwacja taboru	41.1%
inne	4.6%

Stosunek procentowy zysków brutto do wpływów wynosi 79.2%.

Osiągnięte w okresie sprawozdawczym zyski brutto wynikają:

a)	z eksploatacji cystern	68%
b)	z eksploatacji beczek	11.3%
c)	ze sprzedaży taboru	17%
d)	odsetki	1.2%
e)	z wpływów za uszkodzony tabor	2.5%

Załączona tablica 8 wpływów z eksploatacji taboru za czas od 1 listopada 1926 r. do 31 stycznia 1927 r. ilustruje stosunek zapotrzebowań na tabor Dyrekcji P. M. S. do innych przedsiębiorstw.

III
Produkcja spirytusu

Produkcja spirytusu

Pojęcia ogólne

Charakterystyka gorzelni

Gorzelnie dzielą się na dwie zasadnicze grupy: rolnicze i przemysłowe.

Gorzelnie rolnicze przerabiają przeważnie ziemniaki i zboże (jęczmień na słód) w celu otrzymania spirytusu oraz wywaru. Wywar daje znaczne korzyści i przedstawia wielką wartość w gospodarstwie rolnem, jako znakomita pasza dla bydła, które, karmione wywarem, daje zwiększoną ilość nawozu o znacznej zawartości potasu i fosforu. Korzyść z gorzelni w gospodarstwie rolnem polega więc na umożliwieniu utrzymywania, zwłaszcza w zimie, znacznej ilości inwentarza żywego, tudzież uzyskania obfitszego i lepszego nawozu, co zapewnia glebie zwrot większości pobranych w ziemniaku składników nawozowych, a więc intensywną uprawę roli. Prócz ziemniaków i zboża na słód, gorzelnie rolnicze mogą przerabiać odpadki z krochmalu (pulpę) oraz buraki i melasę jako odpadki z cukrowni. Odpadki te zużywane są zwykle w drodze przerobu mieszanego z ziemniakami, jako surowcem podstawowym.

W tem pojęciu gorzelnia rolnicza jest w pierwszym rzędzie fabryką wywaru, otrzymywanego przez wytwarzanie spirytusu.

Gdy gorzelnia nie zużytkowuje wywaru w sposób wyżej wskazany, lecz ma na celu przedewszystkiem wyrób i sprzedaż spirytusu na większą skalę, przerabiając przytem płody kupne, staje się ona gorzelnią przemysłowo-rolniczą. Gorzelnie tego typu, niepołączone z gospodarstwem rolnem, zalicza się do rzędu przemysłowych.

Gorzelnie przemysłowe należą do typu odrębnego. Są to przeważnie wielkie fabryki spirytusu z melasy, przerabiające wywar na nawozy sztuczne. W Polsce, ze względu na kosztowność odpowiednich urządzeń (tężnie potasowe), wywar jest, niestety, przeważnie wylewany do kanału.

Do kategorji gorzelni przemysłowych należą również drożdżownie. Te ostatnie wyrabiają drożdże, jako produkt podstawowy, spirytus zaś jest produktem pobocznym.

Gorzelnie przemysłowe używają surowców tanich, a takim jest przedewszystkiem melasa dostarczana przez cukrownie.

Do omawianej kategorji przemysłowych należą ponadto gorzelnie owocowe, będące przeważnie zakładami przemysłu raczej domowego, oraz gorzelnie konjakowe, przerabiające wino.

Surowce

Głównym surowcem do wyrobu spirytusu są w Polsce ziemniaki w mniejszej ilości melasa i w nieznacznych ilościach zboże, owoce i odpadki ich, jagody, wreszcie — wino.

Gorzelnictwo niemal wyłącznie rolnicze, było w Polsce niezwykle rozwinięte.

Rozwojowi temu sprzyjały naturalne warunki Polski, gdzie uprawa ziemniaków rozpowszechniona jest na całym obszarze, zajmując znaczny odsetek gruntów ornych.

Ziemniaki

Przed wojną obszar uprawy ziemniaków stale wzrastał i w latach 1909/13 wynosił 2.384.000 ha t. j. 13% ogółu gruntów ornych, przy zbiorze 245.580 tys. q.

Uprawa i zbiór ziemniaków posiadają specjalne znaczenie w latach nieurodzajów zbóż, zwłaszcza w gospodarstwach drobnych, gdzie na przednówku ziemniaki stanowią niemal wyłączne pożywienie dla ludzi i zwierząt.

Obszar uprawy i zbiory zbóż oraz ziemniaków ilustrują następujące tabelki[1]):

Powierzchnia w tysiącach ha[1]).

Rok	Pszenica	Żyto	Owies	Jęczmień	Ziemniaki	Uwagi
1909/13	1.353	5.087	2.749	1.265	2.384	
1920	725	2.928	1.667	787	1.644	bez ziem Wsch. i Śląska
1921	846	3.588	1.924	992	1.940	bez Wileńszcz. i G. Śl.
1922	1.042	4.543	2.379	1.143	2.189	
1923	1.017	4.645	2.515	1.199	2.279	
1924	1.073	4.417	2.585	1.218	2.331	wiad. Stat. Nr. 2/25.
1925	1.094	4.904	2.577	1.224	2.359	
1926	1.100	4.831	2.605	1.234	2.361	

Zbiór ogólny w tys. q.[2]).

Rok.	Pszenica.	Żyto.	Owies.	Jęczmień	Ziemniaki	Uwaga.
1909/13	16.835	56.591	28.101	14.985	245.880	
1920	6.189	18.710	18.733	8.397	180.963	bez ziem Wsch. i Śl.
1921	10.181	42.562	21.814	12.237	167.996	bez Wileńszcz. i G. Śl. lecz ze Śl. Ciesz.
1922	11.533	50.135	25.056	12.968	332.190	
1923	13.536	59.624	35.224	16.555	264.942	
1924	8.844	36.548	24.120	12.081	268.696	
1925	15.762	65.385	33.115	16.773	291.061	
1926	12.814	50.114	30.498	15.546	248.786	

[1]) Dane Gł. Urzędu Statystycznego.

[2]) „ „ „ „

Przeciętny zbiór ziemniaków według województw przedstawia się w latach 1909-13, 1923, 1924 i 1925, jak następuje:

Województwa	przec. zbiór z 1 ha w q.				
	1909/13	1923	1924	1925	1926
Polska:[1])	103	116	115	123	105
warszawskie	93	100	120	125	87
łódzkie	100	107	121	130	104
kieleckie	93	107	113	113	102
lubelskie	108	126	131	148	124
białostockie	71	105	108	99	109
wileńskie	58	101	60	72	107
nowogródzkie	70	114	83	93	110
poleskie	69	85	89	91	84
wołyńskie	69	116	107	112	101
poznańskie	148	137	148	165	115
pomorskie	138	119	138	133	116
śląskie	124	104	78	115	86
krakowskie	111	105	80	101	81
lwowskie [2])		138	110	114	99
stanisławowskie		126	111	114	120
tarnopolskie		135	120	131	128

Jak wynika z powyższych zestawień, produkcja ziemniaków przekroczyła obecnie przedwojenną i stale wzrasta; wyjątkowy pod tym względem był rok 1922, kiedy przeciętny plon wynosił 195.2 q. z hektara, podczas gdy średnia w trzechleciu 1923-25 wynosi 118 q., oraz nieurodzajny rok 1926 z przeciętnym plonem 105 q.

Najwyższym plonem odznaczają się: woj. poznańskie (150 q.), lubelskie (135 q.), pomorskie (130 q.) i tarnopolskie (129 q.), najniższym zaś województwa: poleskie (88) q.), krakowskie (95 q.) i wileńskie (111 q.) [3]).

Najwięcej ziemniaków produkowało i produkuje woj. poznańskie (przed wojną 16.3% ogólnego zbioru i 11.4% obsiewu ziemniaków na terytorjum obecnem Rzeczypospolitej Polskiej). Drugie miejsce zajmuje woj. warszawskie (przed wojną 10.1% zbioru i 11.2% obsiewu); dalej idą woj. lubelskie, łódzkie, lwowskie i kieleckie. Najmniej produkuje ziemniaków woj. śląskie i woj. poleskie. Udział poszczególnych województw w ogólnej przestrzeni obsiewu i ogólnym zbiorze ziemniaków w latach 1924, 1925 i 1926 podany jest w następującem zestawieniu:

[1]) Dane Gł. Urz. Stat.
[2]) za okres 1911—1913 Dr. J. Weinfeld, Tabl. stat. Polski 1924 r.
[3]) w trzechleciu 1923-24.

Województwa	% ogólnego obsiewu			% ogólnego zbioru		
	1924	1925	1926	1924	1925	1926
warszawskie	11.8	11.8	10.9	12.3	12.1	9.0
łódzkie	8.8	8.9	8.9	9.2	9.3	8.8
kieleckie	9.4	9.5	9.5	9.2	8.6	8.3
lubelskie	9.2	9.2	9.3	10.5	10.9	10.9
białostockie	6.1	6.2	6.2	5.7	5.0	6.5
wileńskie	3.9	3.9	4.0	2.0	2.3	4.0
nowogródzkie	2.3	2.3	2.4	1.6	1.8	2.5
poleskie	2.5	2.5	2.6	1.9	1.9	2.1
wołyńskie	3.1	3.1	3.2	2.9	2.9	3.1
poznańskie	12.2	12.2	12.0	15.7	16.3	13.0
pomorskie	5.4	5.4	5.4	6.4	5.9	5.9
krakowskie	6.6	6.5	6.6	4.6	5.3	5.1
lwowskie	7.5	7.4	7.5	7.3	6.8	7.1
stanisławowskie	4.0	3.8	4.2	3.8	3.5	4.5
tarnopolskie	5.4	5.5	5.5	5.6	5.8	6.7
śląskie	1.8	1.8	1.8	1.3	1.6	1.5
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Z ogólnego zbioru ziemniaków zużyto na przerób w gorzelniach rolniczych w Polsce:

		% %
Ze zbioru	1909/13	10.0
„ „	1920	2.5
„ „	1921	3.3
„ „	1922	2.4
„ „	1923	2.7
„ „	1924	2.4
„ „	1925	2.0
„ „	1926	2.0

Na przerób spirytusu zużyto ziemniaków w 1924 r. 5.962.000 q. w 1925/26 — 5.523.355 q.

Jęczmień

Jęczmień używany jest w gorzelniach w nieznacznych ilościach na słód, jako środek pomocniczy, służący do scukrzania krochmalu, zawartego w surowcu podstawowym. Przy przerobie ziemniaków wystarcza jęczmienia 2,5—3% wagi ziemniaków. Do celów gorzelnictwa służą jęczmiona mniej cenne, lekkie, drobnoziarniste, a zwłaszcza jęczmień cztero i sześcio-rzędowy kaszany.

W produkcji najcenniejszej odmiany dwurzędowego jęczmienia przodują województwa: poznańskie, kieleckie, lubelskie, warszawskie i niektóre powiaty województwa łódzkiego i pomorskiego; natomiast woj. lwowskie i tarnopolskie dostarczają jęczmienia głównie przerabianego na kaszę lub słód gorzelniczy. Najmniej produkuje jęczmienia województwo poleskie.

Jęczmienia przy wyrobie spirytusu zużyto w 1924 r. 189.000 q.[1]) i w r. 1925/26 — 128.803 q.

Melasa

Przy wyrobie cukru z buraków (względnie z trzciny) pozostaje jako odpadek—gęsty czarny syrop, zwany melasą, z którego nie można wyciągnąć cukru za pomocą krystalizacji, gdyż zawiera wiele zanieczyszczeń. Melasa zawiera około 50% cukru, cały szereg związków azotowych, oraz wszystkie sole potasowe obecne w burakach. Dzięki zawartości substancyj, ulegających fermentacji, melasa nadaje się szczególniej do przerobu w gorzelni. Wydajność alkoholu zależy od składu melasy; przeciętnie otrzymuje się 26—28 litrów czystego alkoholu ze 100 kg. melasy. Produkcja melasy, jak zaznaczono wyżej, zależy od ilości przerabianych w cukrowniach buraków. Melasa stanowi przeciętnie 3% ilości przerabianych buraków.

Dla orjentacji, w jakich ramach obracać się może produkcja spirytusu melasowego w Polsce, przytacza sięn astępującą tabelkę ilości otrzymanej melasy w trzechleciu 1922—25 (bez Śląska, gdzie czynna była jedna cukrownia[2]).

WOJEWÓDZTWA	Produkcja melasy w q.		
	1922/23	1923/24	1924/25
Ogółem	477.973	777.370	878.648
warszawskie	147.020	192.854	212.238
łódzkie	38.030	54.820	56.696
kieleckie	13.810	17.580	21.290
lubelskie	39.100	59.400	85.096
wołyńskie	7.010	14.569	23.906
poznańskie	178.428	353.044	376.063
pomorskie	39.189	62.118	64.815
lwowskie	15.386	22.985	38.544

Z powyższych ilości wywieziono zagranicę: w 1923 r. około 260.000 q., w 1924 r. — 277.410 q.[3]), w 1925 r. — 563.692 q. (przeważnie do Niemiec, Czechosłowacji i Norwegji). W gorzelniach melasowych zużyto w kampanji 1923/24 około 303.000 q., w kampanji 24/25 ca 160.000 q. melasy; w drożdżowniach zużyto w 1923 r. — 130.000 q., w 1924 r. — 163.000 q. i w 1925 r. 189.000 q. melasy. Resztę zużywa się jako domieszkę do paszy.

Owoce

Z pośród różnych gatunków owoców w Polsce przerabia się na spirytus przeważnie śliwki, hodowane głównie w dorzeczu większych rzek, a zwłaszcza Wisły. Sady owocowe rozpowszechnione są: w poznańskiem — wzdłuż Noteci, Warty, Odry i Prosny; w województwie pomorskiem — w powiatach: Gniew, Chełmno, Toruń, Świecie, Wąbrzeźno i Działdowo; w Małopolsce w — powiatach: Limanowa, Bochnia, Jasło, Myślenice, Nowy-Sącz, Brody, Husiatyn i Złoczów. To też we wskazanych miejscowościach najwięcej rozwinięty jest przerób owoców wogóle, a gorzelnictwo owocowe w szczególności.

---

[1]) Słód suchy zielony i kwiat (kiełki słodowe).
[2]) Dane Rady Naczelnej Polsk. Przemysłu Cukrowniczego w Polsce.
[3]) Dane G. U. S.

Sady, dostarczające owoców do gorzelni, znajdują się w większości gospodarstw włościańskich; są bardzo zagęszczone, posiadają zwyrodniałe (śliwki „węgierki") i zwykłe stare drzewa; ziemia między drzewami nie jest uprawiana, a często służy jako pastwisko. Wartość handlowa tych sadów jest nieznaczna [1]).

Spirytus owocowy używany jest przeważnie przy fabrykacji wódek gatunkowych i likierów, tudzież pod postacią wódki rytualnej dla ludności żydowskiej (śliwowica pejsachowa).

Dane, dotyczące zużycia surowców w roku kalendarzowym 1924 i w kampanji 1925/26, ilustrują tablice 9, 10 i 11.

Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zamierza na przyszłość prowadzić dokładną statystykę zużycia surowców gorzelniczych.

Normy prawne produkcji spirytusu i stan gorzelnictwa przed wojną

Produkcja spirytusu w państwach zaborczych opierała się na gorzelnictwie rolniczem, bo ono zabezpieczało szereg doniosłych korzyści gospodarstwu rolnemu.

W Rosji decydującą rolę w tym kierunku odgrywały ustawy: z dnia 4 czerwca 1890 r. oraz ustawa o monopolu spirytusowym z dn. 6 czerwca 1894 r. Pierwsza z nich uchyliła istniejący od 1861 r. (Ustawa Akcyzowa) system wynagradzania wypędów ponad ustalone normy wydajności spirytusu i wprowadziła system premjowania gorzelni, zwłaszcza rolniczych, drogą częściowego zwrotu akcyzy. Drobne gorzelnie były przytem uprzywilejowane, dzięki czemu, korzyści, związane z posiadaniem gorzelni, stały się dostępne szeregowi warsztatów rolnych o małym obszarze ziemi. System premjowania wyrównywał w znacznym stopniu różnicę w kosztach produkcji warsztatów drobnych i większych. Jednocześnie określono pojęcie gorzelni rolniczej. Do gorzelni rolniczych zaliczono mianowicie te, które pędziły spirytus z płodów gospodarstwa połączonego z gorzelnią w ciągu 200 dni zacierowych między 1 września i 1 czerwca z warunkiem, że odpęd nie może przewyższać 75 wiader 40^0 spirytusu na każdą dziesięcinę ziemi ornej (3.38 hl. 100^0 na 1 ha). Najwyższa ogólna pojemność kadzi fermentacyjnych określa się w stosunku 6 wiader na każdą dziesięcinę ziemi ornej (0,675 hl. na 1 ha).

Ustawa z 1894 r., wprowadzając monopol wódczany, zawarowała dostawę spirytusu konsumcyjnego (ziemniaczano-zbożowego) wyłącznie z gorzelni rolniczych; zasada popierania tego typu gorzelni była nadal podtrzymywana, między innemi przez niedopuszczanie do powstawania wogóle gorzelni bez zezwolenia Min. Finansów, oraz ograniczenie wielkości produkcji i udziału w dostawach spirytusu kontyngentowego. Ponadto gorzelnie rolnicze wolne były od opłaty podatku przemysłowego.

Za produkcję spirytusu typu nierolniczego uchodziły: produkcja w gorzelniach wydzierżawionych bez odpowiedniego obszaru ziemi, w gorzelniach przerabiających melasę, oraz w gorzelniach drożdżowych.

Oprócz tego istniał typ gorzelni mieszanych — rolniczo-przemysłowych, korzystających pod względem zbytu spirytusu kontyngentowego z praw gorzelni rolniczych.

---

[1]) p. „Stosunki Rolnicze R. P. wydanie M. R. i D. P. 1925 r.

Typ ten powstał w konsekwencji polityki monopolu rosyjskiego, dążącego do ustalenia produkcji spirytusu w poszczególnych gorzelniach i uzależnienia jej od zapotrzebowania monopolowego, jednak przy zachowaniu, dla szeregu dawniej istniejących gorzelni, nabytych praw do wypędu większego.

Ustawę o monopolu wódczanym w b. Królestwie Polskiem wprowadzono od dn. 1 stycznia 1898 r.

Stosunek rządu niemieckiego do gorzelnictwa wyrażał się w różnych systemach opodatkowania. W Niemczech próbowano całego szeregu systemów opodatkowania okowity w gorzelniach, a mianowicie ściągano podatki od pojemności kubła odpędowego, od pojemności kadzi zacierowej, od produktów używanych do odpędu (w małych gorzelniach), wreszcie, podobnie, jak w Rosji, zatrzymano się na najwłaściwszym systemie — opodatkowania gotowego produktu, czyli systemie akcyzowym, wprowadzonym od dn. 24.XI.1887 r. przez rząd pruski. Niemniej jednak w innych państwach, w skład Rzeszy Niemieckiej wchodzących, istniało równolegle kilka systemów, — co trwało do 15.VII.1909 r. Obowiązująca od tego czasu ustawa z 1909 r. stworzyła uprzywilejowane podstawy istnienia dla gorzelnictwa rolniczego.

Zamiast dotychczasowego kontyngentu w stosunku do zaludnienia (ca 4.5 litra 100° na głowę ludności) wprowadzono, z wyłączeniem Niemiec południowych, t. zw. prawo palenia (Durchschnittsbrand) na zasadzie odpędu w 1897/8 — 1906/7. Gorzelnie rolnicze były przytem uprzywilejowane, mając prawo palenia o 10% większe od obliczonej normy. Gorzelnie, powstałe po dn. 30 września 1905 r., lecz przed dn. 1 października 1908 r., otrzymywały prawo palenia na podstawie rozmiarów i urządzenia gorzelni, oraz po wysłuchaniu rzeczoznawców — właścicieli gorzelni przemysłowych. Zasadniczem dążeniem tego ustawodawstwa było regulowanie produkcji stosownie do zapotrzebowania i niedopuszczanie do nadprodukcji. Rada Związkowa była uprawniona do regulowania prawa palenia z roku na rok.

Ustawa powyższa, podobnie jak rosyjska, ustaliła pojęcie prawne gorzelni rolniczej ze specjalnem podkreśleniem, że wywar winien być spasany w gospodarstwie właściciela lub posiadacza gorzelni i że nawóz stąd pochodzący — całkowicie będzie zużyty na gruntach uprawianych przez tegoż właściciela lub posiadacza. Przekształcenie się gorzelni rolniczych na przemysłowe było utrudnione przez rygor utraty połowy prawa palenia.

Opodatkowanie spirytusu zaprowadzone w 1887 r. było dwojakie: niższe dla kontyngentów i wyższe dla nadkontyngentów; gorzelnie odpędzały nadkontyngent, gdyż wyznaczany kontyngent nie wystarczał na pokrycie zapotrzebowania. Spirytus sprzedawano na rynku wewnętrznym z takiem obliczeniem, jak gdyby cała produkcja była opodatkowana według wyższej stopy. Różnica stanowiła zamaskowaną premję (t. zw. Liebesgabe), wypłacaną tym gorzelniom, które miały kontyngent.

Nowela z 1912 r. zniosła różnicę w opodatkowaniu spirytusu przemysłowego i rolniczego i wprowadziła jednolite opodatkowanie, za wyjątkiem Bawarji, Württembergu i Badenu, którym to krajom, w postaci kompensaty za zgodę na wprowadzenie noweli, obniżono stopę opodatkowania dla go-

rzelni przemysłowych i rolniczych — korzystniej dla tych ostatnich. Małe gorzelnie opłacały podatek ryczałtowo.

Oprócz podatku konsumcyjnego, ustalona była opłata od wypędu (Betriebsauflage) w sposób korzystny dla gorzelni rolniczych. Opłata odpędowa była nakładana w celu uzyskania funduszów na premje wywozowe i denaturacyjne, szeroko w Niemczech stosowane i wpływające na rozszerzenie zbytu, a tem samem i produkcji spirytusu.

Zasady omówionych wyżej ustaw z 1909 i 1912 r. obowiązywały w b. dzielnicy pruskiej do czasu przyłączenia jej do Polski.

W dzielnicy tej funkcjonował kartel, obejmujący przeszło 95% produkcji niemieckiej, znakomicie zorganizowany i prowadzony.

Podstawy rozwoju gospodarki spirytusowej w Austrji reguluje ustawa z dn. 20 czerwca 1888 r. uzupełniona prawem z 1899 i 1901 r. Podatek konsumcyjny ustanowiony był dla średnich i wielkich gorzelni rolniczych, podatek zaś kubłowy, względnie ryczałtowy — dla gorzelni małych i owocowych. Odpęd w gorzelniach, płacących podatek konsumcyjny, ograniczano kontyngentem, zależnym od zapotrzebowania. Gorzelnie rolnicze miały kontyngent stosunkowo wysoki i otrzymywały oprócz tego bonifikacje. Eksport był premjowany.

W b. zaborze austrjackim istniał również kartel bardzo dobrze prosperujący.

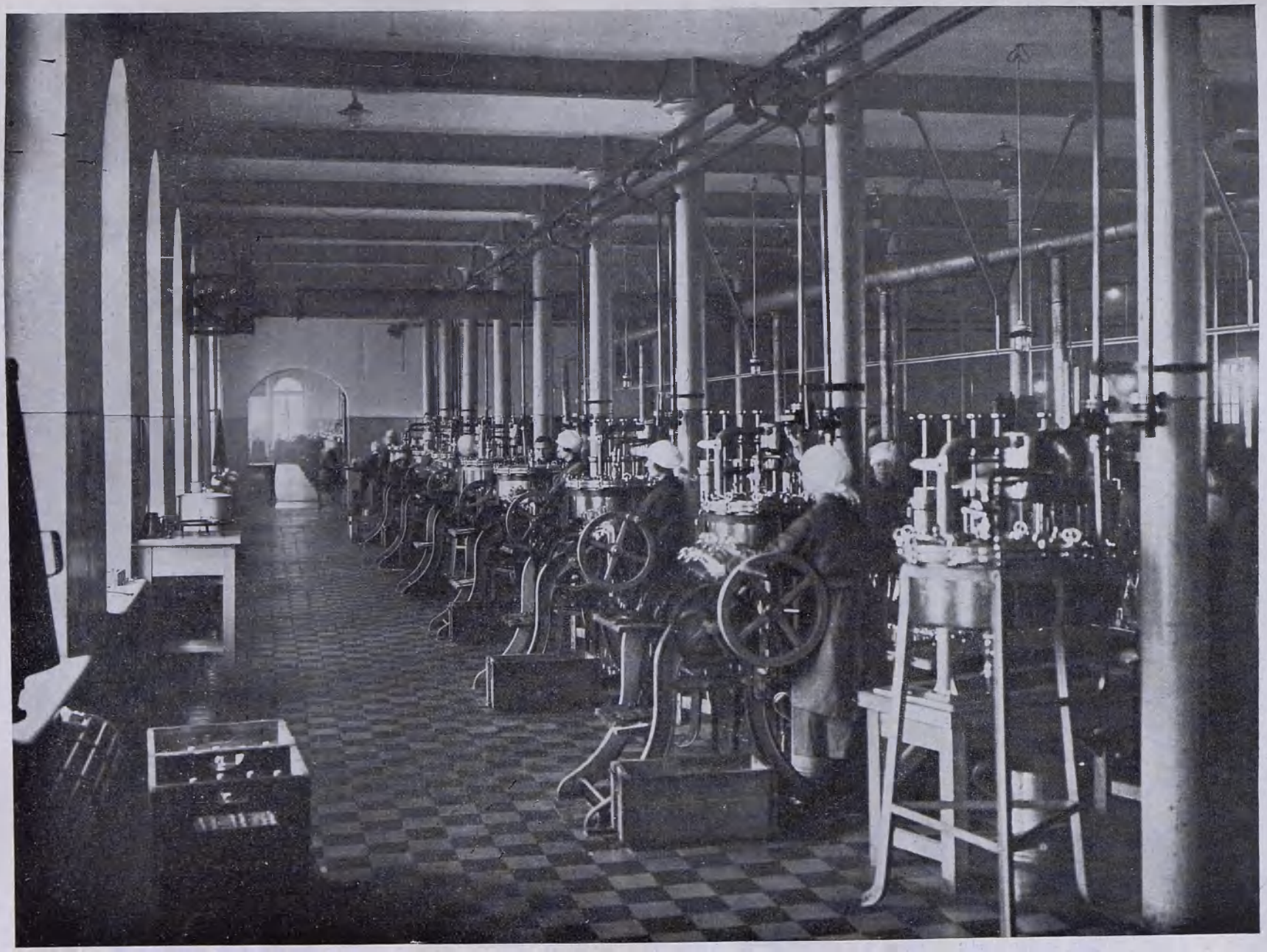
Z powyższego pobieżnego przeglądu wynika, że, obok naturalnych warunków, sprzyjały rozwojowi gorzelnictwa, zwłaszcza rolniczego, ustawodawstwa państw zaborczych.

Ilość gorzelni i wysokość ich produkcji na ziemiach Polski przed wojną były rozmaicie określane w szeregu prac specjalnych[1]) oraz poszczególnych artykułach w czasopismach, zależnie od materjałów statystycznych, jakiemi posługiwali się autorzy. W ustaleniu tych danych odnośnie do ziem, wchodzących obecnie w skład Rzeczypospolitej Polskiej, powstał cały szereg poważnych trudności, w pierwszym rzędzie brak równoległych danych z trzech b. zaborów w danym okresie, brak materjałów z gorzelni, pozostałych poza granicami Polski, a włączonych do istniejących ogólnych zestawień statystycznych (zwłaszcza b. zabór niemiecki), wreszcie zaszłe zmiany w wewnętrznym podziale administracyjnym Polski.

Dział Statystyczny Dyrekcji P. M. S. miał niezwykle trudne zadanie opracowania rozległej statystyki spirytusowej, niemal nieistniejącej od czasu powstania Państwa Polskiego i zebrania bardzo rozproszonego niekompletnego i niejednolitego materjału. Dlatego też poniechano narazie ścisłego ustalenia przedwojennej ilości gorzelni i ich produkcji, jako danych, mających znaczenie raczej historyczne i poprzestano na tych liczbach, bardzo zresztą zbliżonych do rzeczywistości, które dawały wystarczające pojęcie o stanie ilościowym i produkcji gorzelniczej. Jedynie dane z b. zaboru rosyjskiego są zupełnie ścisłe.

---

[1]) R. Dunin. Gorzelnictwo w W. Księstwie Poznańskiem. Poznań 1918. L. W. Biegeleisen. Stan ekonomiczny Małopolski. Warszawa 1921. Dr. W. Dąbrowski i St. Dmochowski. Przemysł spir. Król. Pol. Warszawa 1918. B. Kasprowicz. Przemysł spir. b. dzieln. pruskiej. Poznań 1922. Załącznik sejmowy Nr. 1148 (uzasadnienie ust. o mon. spir. 1924).

Państwowa Wytwórnia Wódek
Widok ogólny płóczkarni butelek

Przed wojną było czynnych na ziemiach polskich ogółem 2.433 gorzelni rolniczych o produkcji 2.535.630 hl. spirytusu i 33 przemysłowe o produkcji 59.909. hl. 100°. Razem 2.466 gorzelni o produkcji ogólnej 2.595.539 hl. 100° (tablice 12, 13 i 14).

W stosunku do zajmowanego obszaru i zaludnienia, b. dzielnica pruska miała największą produkcję i ilość gorzelni. Przemysł gorzelniczy w Poznańskiem, na Pomorzu i Śląsku nie uległ zniszczeniu wojennemu, podczas gdy w Kongresówce, na terenach okupacji niemieckiej, było czynnych zaledwie 14 gorzelni zamiast przedwojennych 284. Małopolska ucierpiała również bardzo znacznie tak, że w 1920/21 r. z ogólnej liczby 849 uruchomiono zaledwie 121 gorzelni o produkcji 21.530 hl., gdy przed wojną na tymże terenie produkowano 710.280 hl.

Gospodarka spirytusowa po wojnie. Pierwszy monopol 1919—1921 r.

Po wyzwoleniu się z pod władzy zaborców, Państwo Polskie stanęło wobec konieczności zorganizowania własnej gospodarki spirytusowej.

Na podstawie dekretu z dn. 30 stycznia 1919 r., wprowadzony został monopol handlowy, obowiązujący na obszarze Państwa Polskiego, z wyjątkiem Małopolski i b. dzielnicy pruskiej, gdzie pozostawiono dawne przepisy przedwojenne.

System monopolowy działał w okresie wojny z Rosją Sowiecką, kiedy znaczne połacie kraju nie zdążyły jeszcze podnieść się po zniszczeniu wojny światowej, to też produkcja spirytusu była niewielka. Na rozmiar produkcji, niezależnie od innych przyczyn, działał ujemnie i stan rolnictwa, co stwierdza zestawienie na str. 55. Niedobór w zbożu musiał być pokryty przez wzmożoną konsumcję ziemniaków, a więc na produkcję spirytusu do roku 1920 włącznie brakło ziemniaków.

Wogóle wyniki pierwszego monopolu w Polsce były ujemne, do czego, oprócz wadliwej techniki organizacyjnej i administracyjnej, oraz przyczyn, o których mówiliśmy wyżej, w niemałym stopniu przyczyniło się nieprawidłowe obliczanie ceny zakupu i ceny sprzedażnej.

Ówczesny stan gorzelnictwa w chwili wprowadzenia monopolu ilustruje następująca tabela:

Województwa	1918/19 [1]		1919/20 [2]		1920/21 [3]	
	Ilość gorzel.	hl. 100°	Ilość gorz.	hl. 100°	Ilość gorz.	hl. 100°
Centralne: (warsz., łódz. kiel. lubel. białost.)	68	23.691	106	56.300	91	42.186
Wschodnie:	gorzelnie nieczynne				21	1.618

[1]) Załącznik sejmowy Nr. 1148 1924 r. Bez woj. białostockiego, bez Pomorza i Śląska (w rękach niemieckich).

[2]) Tabl. stat. Dr. I. Weinfeld. Bez Górnego Śląska.

[3]) Załącznik sejmowy Nr. 1148. Bez Górnego Śląska.

Województwa	1918/19		1919/20		1920/21	
	Ilość gorzel.	hl. 100°	Ilość gorzel.	hl. 100°	Ilość gorzel.	hl. 100
(wileń. nowogr. poleskie wołyń.)						
Zachodnie: (pozn. pomorsk., śląskie).	321	110.936	443	148.500	623	388.864
Południowe: (krakow. lwowskie. stanisław. tarnop.)	60	5.817	110	17.900	121	21.530
Polska:	449	140.444	659	222.700	856	454.198

Jak widać z powyższego zestawienia, przemysł gorzelniczy rozwijał się pomimo omówionych defektów monopolu, co tłomaczy się faktem, że produkcja spirytusu wciąż była mniejsza od zapotrzebowania.

Organizacja kartelowa.

Równocześnie z zaprowadzeniem wolnego handlu (1.XI.1921) powstała organizacja kartelowa „Naczelna Organizacja Przemysłu Spirytusowego w Polsce", w skład której wchodzili początkowo także przedstawiciele przemysłu rektyfikacyjnego. Wskutek tarć między tą grupą a procudentami, w końcu 1923 r. powstaje w Warszawie „Naczelna Organizacja Przemysłu Gorzelń Rolniczych w Polsce, Sp. z ogr. odp.", do której, jako wspólnicy, weszły organizacje dzielnicowe: „Polskie Zrzeszenia Spirytusowe w Warszawie", „Poznańska Spółka Okowiciana", „Pomorska Spółka Okowiciana" i „Związek Przedsiębiorców Gorzelni Rolniczych we Lwowie".

Do zakresu działalności powyższej spółki należała organizacja handlu, oczyszczania i sprzedaży spirytusu w całem Państwie według jednolitych zasad, przytem m. in. spółka miała na celu wyrównywanie silnie zaznaczonych różnic międzydzielnicowych.

Do organizacji przystąpiły prawie bez wyjątku gorzelnie wielkopolskie i pomorskie, w Małopolsce zaś i b. Kongresówce — te gorzelnie, które należały do odnośnych organizacyj dzielnicowych.

Nie należały do kartelu gorzelnie przemysłowe oraz gorzelnie nowe i te z odbudowanych, które poprzednio nie były członkami żadnych organizacyj zawodowych.

Kartel zawsze posiadał większy zapas spirytusu, aniżeli wynosiła konsumcja, wskutek tego zmuszony był z jednej strony spirytus eksportować, z drugiej zaś — zbywać go na cele techniczne po mniej korzystnej cenie, Straty pokrywano przez odpowiednie podwyższanie krajowych cen sprzedażnych, co miało ten skutek, że wszystkie gorzelnie, nienależące do kartelu, osiągały za produkt lepszą cenę i wcześniejszą zapłatę, aniżeli gorzelnie zorganizowane. Taki stan rzeczy był bodźcem do odbudowy gorzelni na terenach województw centralnych i południowych, powodował nadmierny

wzrost produkcji oraz wzrost gorzelnictwa przemysłowego w tempie daleko szybszem aniżeli rolniczego, wreszcie — stwarzał nadzwyczajnie ciężką sytuację dla kartelu. Poniżej przytoczona tabelka ilustruje wzrost ilości i produkcji gorzelni rolniczych do chwili wprowadzenia monopolu w 1924 r.

Kampanje	Woj. centralne		Woj. południowe		Wielkopolska		Pomorze		Woj. wschodnie		Źródła
	ilość gorzelni	produkc.	ilość gorzelni	produkc.	ilość gorzelni	produkc.	ilość gorzelni	produkc.	ilość gorzelni	produkc.	
1920/21	80	32.397	114	17.440	433	301.695	166	78.206	—	—	zał. sejm. Nr. 1148
1921/22	193	134.413	225	94.203	445	230.920	186	74.261	10	3.897	„
1922/23	268	264.530	264	137.640	396	276.860	163	91.720	22	13.910	G. U. S.
1923/24	301	223.910	320	162.380	385	240.180	155	66.900	27	17.840	D.P.M.S.

Z przytoczonego zestawienia wynika, że najsilniej wzrastała produkcja w b. Kongresówce, w Małopolsce i woj. wschodnich, podczas gdy produkcja gorzelni w b. dzielnicy pruskiej w porównaniu z kampanją 1920/21 spadła.

Jednocześnie ze wzrostem produkcji i ilości gorzelni w woj. centralnych, południowych i wschodnich, wzrasta przeciętny odpęd jednej gorzelni, natomiast gorzelnie województw zachodnich (za wyjątkiem Śląska) produkowały przeciętnie coraz mniej, przy zmniejszonej ilości gorzelni czynnych. Tak więc przypada na jedną gorzelnię rolniczą w hl. 100°:

WOJEWÓDZTWO	Kampanja		
	1920/21	1923/24	
warszawskie	625	849	
łódzkie	620	737	
kieleckie	221	658	
lubelskie	247	721	
białostockie	452	677	w kamp. 20/21 czynna 1-a gorzelnia
CENTRALNE	405	744	
krakowskie	111	253	
lwowskie, stanisławowskie, tarnopolskie	165	543	
POŁUDNIOWE	153	507	
WSCHODNIE	—	661	
poznańskie	697	624	
pomorskie	471	432	
ZACHODNIE	634	569	
śląskie	144	378	

(zestawienie przeciętnych za kamp. 1921/22—1925/26 — patrz tablica 15).

Rozwój gorzelnictwa przemysłowego, stanowiącego dotkliwą konkurencję dla gorzelnictwa rolniczego, ilustruje następująca tabelka:

Kampanja	Ilość gorzelni	Produkcja hl. 100⁰
1920/21	41	21.294
1921/22	48	51.496
1922/23	47	73.450
1923/24	55	97.890

czyli z 4,7% ogólnej produkcji kampanji 1920/21, produkcja gorzelni przemysłowych wzrosła do 11,9% produkcji kampanji 1923/24 (tabl. 13).

Według województw powyższy wzrost przedstawia się następująco:

WOJEWÓDZTWA	Produkcja hl. 100⁰	
	1920/21	1923/24
warszawskie	4.224	16.000
łódzkie	1.985	18.330
kieleckie	1.192	8.660
lubelskie	2.388	5.590
białostockie	—	3.370
CENTRALNE	9.789	51.950
wileńskie	1.369	4.180
nowogródzkie	—	—
poleskie	—	—
wołyńskie	223	5.430
WSCHODNIE	1.592	9.610
krakowskie	2.890	24.130
lwowskie	1.200	1.210
stanisławowskie		2.220
tarnopolskie		—
POŁUDNIOWE	4.090	27.560
poznańskie	4.635	6.700
pomorskie	1.162	2.070
śląskie	—	—
ZACHODNIE	5.797	8.770

Zwraca uwagę wzrost produkcji w woj. krakowskiem, łódzkiem, kieleckiem i wołyńskiem. Tłomaczy się to wspomnianym wyżej faktem, że gorzelnie przemysłowe, nienależące do kartelu, nie będąc w swej produkcji skrępowane, produkowały spirytus znacznie taniej.

W przeciwieństwie do wzrostu produkcji przemysłowej, produkcja rolnicza, osiągnąwszy w kampanji 1922/23 maximum 806.370 hl. (przy wyjątko-

wym urodzaju ziemniaków, (patrz str. 55), załamała się i już w roku 1923/24 wynosi 727.460 hl. przy większej o 76 liczbie gorzelni czynnych (patrz tablice 16 i 17).

Opisaną trudną sytuację kartelu pogarszało jeszcze groźne jego położenie finansowe. Mając znaczne nierozsprzedane zapasy spirytusu, nb. zlombardowane, mógł kartel wypłacać gorzelnikom nie więcej nad 22—30 gr. zaliczki za litr surówki, podczas gdy gorzelnicy niezorganizowani odrazu otrzymywali 42—45 gr. za litr. Będąc nadto obciążonym długiem lombardowym i narażonym na wzmagającą się z rozpoczęciem kampanji konkurencję gorzelników niezorganizowanych, kartel znalazł się w sytuacji zagrażającej jego dalszemu istnieniu.

Powyższy stan rzeczy trwał do wejścia w życie (4.X.1924 r.) cz. II i III ustawy o monopolu spirytusowym z dnia 30 lipca 1924 r.[1]), wprowadzających sekwestr produkcji rozpoczynającej się kampanji 1924/25 r.

Monopol Spirytusowy r. 1924. Prawo odpędu i kontyngent zakupu.

W myśl ustawy o monopolu spirytusowym, w granicach ogólnego prawa odpędu, wyznaczonego dla całego Państwa, Minister Skarbu, po wysłuchaniu Państwowej Rady Spirytusowej, dokonywa podziału pomiędzy poszczególne województwa. Opracowanie tego podziału było więc pierwszem zadaniem Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego. Opinję swą co do tego podziału Państwowa Rada Spirytusowa wypowiedziała w dn. 10 listopada 1924 r., a na tej podstawie Minister Skarbu rozporządzeniem z dn. 22 listopada tegoż roku[2]) wyznaczył prawo odpędu dla poszczególnych województw (tabl. 18).

Ogółem podzielono między gorzelnie rolnicze 1.104.000 hl.100° i między gorzelnie przemysłowe 96.000 hl. 100°, pozostawiając, zgodnie z ustawą, 300.000 hl. 100° tytułem rezerwy odpędowej dla gorzelni nowych, odbudowanych i zniszczonych.

W braku danych statystycznych i wobec konieczności określenia prawa odpędu do dnia 31.XII.1924 r. dla każdej gorzelni, przyjęto za zasadę do wymiaru wojewódzkiego prawa odpędu — produkcję gorzelni przedwojenną i w ostatniem trzechleciu, wskutek czego przy podziale nie mogły być wzięte pod uwagę czynniki, przewidziane w art. 49 ustawy (obszar ziemi ornej, stosunki komunikacyjne i t. d.). Dlatego też, w porozumieniu z Państwową Radą Spirytusową, powyższy podział ustanowiono nie na trzechlecie, lecz na kampanję 1924/25, traktując go jako prowizorjum, z tem, że na następne dwie kampanje 1925/26 i 1926/27 dokonany będzie nowy podział prawa odpędu, z uwzględnieniem wszystkich czynników ustawowych.

Izby Skarbowe podzieliły prawo odpędu pomiędzy poszczególne gorzelnie w miesiącu grudniu 1924 r., na zasadzie specjalnej instrukcji, opublikowanej wprawdzie po dokonanym podziale[3]), lecz we właściwym czasie rozesłanej do zainteresowanych władz skarbowych.

Jednocześnie wydana została instrukcja o sposobie obliczania prawa odpędu dla gorzelni uprawnionych do korzystania z przydziału z rezerw odpędowych[4]).

---

[1]) Dz. U. R. P. Nr. 78 poz. 756.
[2]) Dz. U. R. P. Nr. 2/25 r. poz. 16.
[3]) Monitor Polski z dnia 15.I.1925 r. Nr. 11.
[4]) Monitor Polski z dnia 19.I.1925 r. Nr. 14.

W obydwuch instrukcjach za podstawę do mymiaru prawa odpędu, z przyczyn wyżej omówionych, również przyjęto odpęd przedwojenny i produkcję w ostatniem trzechleciu. Gorzelnie przemysłowe melasowe, utylizujące wywar, otrzymały stosunkowo większy przydział niż gorzelnie nie utylizujące wywaru.

Prawo odpędu gorzelni rolniczych, z uwzględnieniem przydziału z rezerwy odpędowej oraz zmian zaszłych w ciągu kampanji 1924/25 r., ilustruje tablica 19, zaś prawo odpędu gorzelni przemysłowych — tablica 20.

Przeciętna dla gorzelni rolniczej wynosiła 918 hl. a dla gorzelni przemysłowej — 1.251 hl.

Zapotrzebowanie swe na spirytus Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego określiła, zgodnie z art. 4 i 58 oraz 97 ustawy o monopolu spirytusowym, na rok kalendarzowy 1925, włączając zapotrzebowanie w okresie przejściowym, czyli zapotrzebowanie ustalone na łączny okres 16-omiesięczny (od 4.X.1924 r. do 31.XII.1925 r.), razem na 880.000 hl. spirytusu 100°, w czem 836.000 hl. z gorzelni rolniczych i 44.000 hl.— z gorzelni przemysłowych.[1])

Z powyższych ilości gorzelnie rolnicze obowiązane były odstawić z produkcji 1.IX.1924 — 31.VIII.1925:

(kampanja 1924/25)	725.000	hl. 100°
z produkcji 1.IX.1925 — 31.XII.1925.		
(cz. kampanji 1925/26 r.)	111.000	„ „
	836.000	hl. 100°

zaś gorzelnie przemysłowe:

z produkcji 1.IX.1924 — 31.VIII.1925		
(kamp. 24/25)	33.000	hl. 100°
z produkcji 1.IX.25 — 31.XII.1925.		
(część kamp. 1925/26)	11.000	„ „
	44.000	hl. 100°

Kontyngent zakupu wyznaczono poszczególnym gorzelniom dnia 31 stycznia 1924 roku.

Do podziału powyższych ilości prawa odpędu i kontyngentu zakupu stanęło w kampanji 1924/25 r., 1.381 gorzelni rolniczych i 53 przemysłowe, w czem 25 melasowych, 15 drożdżowych, 12 owocowych i 1 koniakowa.

Urodzaj ziemniaków w 1924 roku, jakkolwiek lepszy aniżeli w 1923 roku (patrz str. 55), nie mógł być korzystnie zrealizowany wskutek gnicia, wywołanego dżdżystą jesienią i łagodną zimą. Gdy więc z wiosną 1925 roku ceny ziemniaków poszły w górę, szereg gorzelni rolniczych zrezygnował z przydziału prawa odpędu i kontyngentu zakupu. Dla tejże przyczyny liczne gorzelnie czynne odpędziły tylko część wyznaczonego kontyngentu zakupu. Niepełne wykorzystanie kontyngentu było spowodowane bądź przez nieurodzaj, bądź przez znaczne straty w masie skrobi, przy przechowaniu ziemniaków (nieurodzaj dotknął woj. wileńskie, krakowskie, poleskie, nowogródzkie i lwowskie). Powstały stąd dość znaczny niedobór zapotrzebowania D.P.M.S. (kontyngent zakupu) pokryty został drogą utworzenia t. zw. „rezerwy

[4]) Monitor Polski z dnia 10.III.1925 r. Nr. 57.

specjalnej" z niewykorzystanego prawa odpędu i kontyngentu zakupu, przydzielonego jednorazowo na kamp. 1924/25 r. gorzelniom, posiadającym większe zapasy ziemniaków i ubiegającym się o dodatkowy przydział.

Skutkiem powyższych okoliczności zmniejszyła się w ciągu kampanji do 1231 ilość gorzelni rolniczych, które z początku stanęły do podziału, natomiast zwiększył się przeciętny kontyngent zakupu w państwie z 527 hl. do 602 hl. spirytusu 100°. W tejże kampanji przydzielono prawo odpędu i kontyngent zakupu 58 gorzelniom uruchomionym po podziale odpędu (w czem 45 odbudowanych) oraz 9 gorzelniom nowym (tablica 21).

Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych i zaszłe w ciągu kamp. 1924/25 r. zmiany ilustruje tablica 22.

Mało praktyczne naogół okazało się wykonanie art. 51 ust. 2 ustawy o monopolu spirytusowym, upoważniającego Ministra Skarbu do przydzielenia gorzelniom zniszczonym po 1-ym sierpnia 1914 roku i dotąd nieodbudowanym, połowy normalnego prawa odpędu i wykorzystanie go z ziemniaków własnego gospodarstwa w gorzelni czynnej, położonej w promieniu 15 klm.

Stwierdzono mianowicie, że w praktyce intencje ustawodawcy zostały spaczone, gdyż wskutek utrudnionej, a nawet wręcz niemożliwej kontroli nad dostarczeniem ziemniaków z gospodarstwa gorzelni zniszczonej, wypęd kontyngentu zakupu takiej gorzelni mógł się odbywać bez przeszkód z ziemniaków gorzelni czynnej, cała zaś operacja sprowadzała się do kupna kontyngentu gorzelni zniszczonych. Tym sposobem przedsiębiorca gorzelni czynnej, przy zmniejszonych kosztach produkcji, otrzymywał wyższą cenę za produkt tak, jak gdyby wypęd odbywał się w dwuch gorzelniach, czyli cenę znacznie wyższą aniżeli inni przedsiębiorcy za mniejszy, a więc droższy wypęd.

Z powyższej kategorji przydziałów korzystało ogółem 45 gorzelni zniszczonych, z czego w Małopolsce Wschodniej — 21 i w województwach centralnych — 23. Połowa prawa odpędu tych gorzelni wynosiła 21.105 i kontyngent zakupu — 13.720 hl. 100°(tablice 19 i 22). Nie skorzystało z przydziału 107 gorzelni zniszczonych. Ogółem w kampanji 1924/25 r. znajdowało się w Państwie, według danych D. P. M. S., 1060 gorzelni zniszczonych, w czem na województwa południowe przypada 523, na centralne 213, wschodnie 273 i zachodnie 48 (tablica 12). Stan przemysłu gorzelniczego ilustruje załączona mapka.

Gorzelniom przemysłowym również udzielano w ciągu kampanji jednorazowych podwyżek prawa odpędu i kontyngentu zakupu. Z podwyżek tych korzystały w pierwszym rzędzie gorzelnie melasowe, produkujące spirytus na wyrób prochu lub sztucznego jedwabiu, tudzież gorzelnie produkujące spirytus rytualny, t. zw. „pejsachowy"—na potrzeby ludności żydowskiej podczas święta Paschy. Przy produkcji spirytusu pejsachowego wymagane jest zachowanie przepisów rytualnych i nie każda gorzelnia może taki spirytus produkować. Gorzelniom, odpowiadającym tym wymaganiom, przydzieliła D. P. M. S. dodatkowy kontyngent zakupu, odpowiednio do zgłoszonego zapotrzebowania, z tem jednak zastrzeżeniem, że wyprodukowane dodatkowe ilości będą tylko wtedy zaliczone na poczet kontyngentu zakupu, o ile przedsiębiorca zagwarantuje ich zbyt na wymienione cele. W przeciwnym razie pozostały spirytus będzie traktowany jako nadkontyngentowy—eksportowy.

Pozatem przydzielano dodatkowe prawo odpędu i kontyngent zakupu gorzelniom drożdżowym. Te ostatnie traktowane przez ustawę narówni

z gorzelniami melasowemi, nie mogły utrzymać się w granicach przyznanego im prawa odpędu, względnie kontyngentu zakupu, z tego powodu, że spirytus odpędzany w drożdżowniach jest produktem ubocznym, którego ilość jest związana z produkcją drożdży.

Prowadząc politykę nietamowania tej produkcji ze względu na groźną konkurencję drożdży importowanych, D. P. M. S. przydzielała drożdżowniom, w miarę potrzeby, dodatkowe ilości kontyngentu zakupu, na zasadzie dodatkowych przydziałów prawa odpędu, przyznawanych na wniosek D. P. M. S. przez Ministerstwo Skarbu. W ten sposób produkcja drożdży była najzupełniej nieskrępowana.

Wobec braku dokładnych danych statystycznych o drożdżowniach w okresie przyznawania dodatkowych przydziałów, powyższy sposób postępowania traktowała D. P. M. S. jako prowizorjum na kampanję 1924/25 r., do czasu ustalenia ścisłych norm dla drożdżowni.

Gorzelnie owocowe mają prawo odpędu określone ustawowo (art. 52) w wysokości 75 hl. spirytusu 100°. Spirytus owocowy uważany jest za wódkę gatunkową (art. 15), przeto gorzelnie tego typu kontyngentu zakupu nie mają.

Gorzelni owocowych jest w Państwie 15, w czem 9 w woj. krakowskiem i pozostałe 6 w woj. lwowskiem, poznańskiem i śląskiem. Nie wszystkie gorzelnie owocowe korzystają w pełni z przysługującego im prawa odpędu, natomiast dla niektórych przydział 75 hl. okazał się bezwzględnie niewystarczającym [1]).

Prawo odpędu i kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych w kampanji 1924/25 r. ilustrują tablice 20 i 23.

Z tablic tych widzimy, że największy przydział odpędu otrzymały gorzelnie melasowe — 86.269 hl., przeciętnie po 3.318 hl. na każdą gorzelnię; drożdżownie otrzymały 29.736 hl., czyli przeciętnie po 2.124 hl. i gorzelnie owocowe — 1.075 hl., t. zn. po 97,7 hl.

Kontyngent zakupu wynosił dla gorzelni melasowych 27.644 hl., t. z. przeciętnie 1063 hl. i dla drożdżowych — 10.575 hl., przeciętnie 755 hl.

Produkcja spirytusu w kampanji 1924/25.

Gorzelnie rolnicze

Ilość gorzelni i stan produkcji w kampanjach 1921/22—1924/25 podane są w tablicach 13, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 i 31.

Z zestawień tych wynika, że ilość gorzelni rolniczych w roku 1921/22 (pierwsza kampanja po wojnie 1920 r.) wynosiła zaledwie 1.083; w kampanji 1922/23 podniosła się do 1155, w 1923/24 — do 1.231 i utrzymuje się na tym poziomie po wprowadzeniu monopolu w kampanji 1924/25 r.

Zdolnych do ruchu gorzelni rolniczych w Państwie jest obecnie 1456. Z ilości zdolnych do ruchu w ostatniem trzechleciu wstrzymało się od pędzenia dla różnych przyczyn około 15% gorzelni. Gorzelnie zniszczone w liczbie 1060 istnieją bądź nominalnie, bądź zamierzają się od-

---

[1]) Na tę niedokładność zwrócono uwagę przy opracowywaniu nowej ustawy o monopolu spirytusowym, która ukazała się w formie Rozporządzenia Prezydenta Rz. P. z dn. 26.III.1927 r. Art. 47 ust. 3 w następujący sposób normuje prawo odpędu dla gorzelni owocowych: prawo odpędu tym gorzelniom wyznacza się indywidualnie, w zależności od produkcji gorzelni w ostatnich trzech kampanjach, jej rozmiarów i urządzeń, a w szczególności od posiadania przyrządów mierniczych. Na ten ostatni warunek Rozporządzenie kładzie szczególny nacisk; gorzelniom owocowym nie posiadającym przyrządów mierniczych Izba Skarbowa nie wyznacza prawa odpędu a tylko stawia odpowiedni wniosek Ministrowi Skarbu, który może prawo odpędu przyznać lub odmówić.

budować w terminie ustawowym, to jest do dnia 1 czerwca 1930 roku. W kampanji 1924/25 odbudowało się 45 gorzelni; nowych gorzelni powstało 9.

Kampanja 1924/25 r. rozpoczęła się dość późno, przeważnie w listopadzie i grudniu 1924 r. Przyczyną tego opóźnienia była pewna nieufność do wprowadzonego monopolu, potęgowana przez akcję spekulacyjną. Rozpoczęcie i zakończenie ruchu w kampanji 1924/25 r. według miesięcy i województw ilustrują tablice 32 i 33. Czas trwania kampanji podany jest w tabeli 34, ilość gorzelni czynnych, według miesięcy — w tablicy 35.

W kampanji 1924/25 r. produkcja 1231 gorzelni czynnych wyraża się ilością 655.901 hl. spirytusu rolniczego. Z tej ilości 95.936 hl. 100^0 wyprodukowały gorzelnie z oddziałami rektyfikacyjnemi. Gorzelnie tego ostatniego typu są najliczniejsze w Małopolsce Wschodniej; w województwach zachodnich i na Śląsku są zaledwie dwie takie gorzelnie. Produkcja ich w Małopolsce, w województwach centralnych i w województwach wschodnich ustosunkowuje się, jak 100 : 66 : 24 (p. tablica 29).

Produkcja obracała się w ramach kontyngentu zakupu, bardzo elastycznego, dzięki omówionym wyżej przydziałom dodatkowym, tak, że naogół raczej kontyngent dostosowany był do możności produkcji gorzelni, aniżeli odwrotnie. Faktycznego ograniczenia doznały jedynie dawne gorzelnie przemysłowo-rolnicze, przysposobione do produkcji spirytusu na większą skalę, dla których ustawowe maximum odpędu 1600 hl. i odpowiadający mu kontyngent zakupu — 990 hl., okazały się niewystarczające. Najniższe prawo odpędu i kontyngent zakupu wynosiły w kampanji 1924/25 r. — 300 i 240 hl. dla jednej gorzelni. Podział gorzelni na grupy, stosownie do wielkości ich produkcji, ilustruje tabela 36. W Polsce przeważa typ średnich gorzelni rolniczych, z produkcją od 401 do 800 hl.; — gorzelni tego typu posiadamy 562; z produkcją do 400 hl. mamy 464; gorzelni dużych z produkcją ponad 1000 hl. w kampanji 1924/25 było 83.

Obszar gruntów ornych, pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami czynnemi w kampanji 1924/25, ilustruje tabl. 57.

Gorzelnie melasowe.

Czynnych gorzelni melasowych było w kampanji 1924/25 tylko 26, podczas gdy w kampanji 1923/24 liczba czynnych gorzelni tego typu wynosiła 36.

Produkcja spirytusu w gorzelniach melasowych w kampanji 1923/24 wynosiła 78.410 hl. 100^0, w kampanji zaś 1924/25 r. — 41.513 hl. (tablice 27 i 31).

Produkcja gorzelni melasowych znacznie przekroczyła kontyngent zakupu, gdyż przedsiębiorcy przewidywali pewne możliwości eksportu (nadzieje te zawiodły), względnie liczyli, że uzyskają odpowiednie podwyżki kontyngentu, zwłaszcza na cele spirytusu i wódki „pejsachowej". Zbyt tego spirytusu okazał się jednak znacznie mniejszy, aniżeli w latach ubiegłych, kiedy to w braku spirytusu na cele domowo-lecznicze, nabywała spirytus „pejsachowy" także ludność chrześcijańska. Tymczasem w roku 1925 ze spirytusem „pejsachowym„ z melasy skutecznie konkurował spirytus monopolowy— z ziemniaków i dlatego w gorzelniach i rektyfikacjach pozostały stosunkowo znaczne ilości spirytusu pejsachowego.

Gorzelnie melasowe, zużytkowujące wywar, są zgodnie z ustawą, lepiej postawione, nietylko pod względem przydziału prawa odpędu, lecz i ceny za produkt, aniżeli gorzelnie nieposiadające spalarni wywaru, — naogół

słabsze ekonomicznie i położone zbyt daleko od źródeł zakupu melasy, Ostatnie te gorzelnie powstały przeważnie w anormalnych warunkach i powoli ulegają likwidacji.

Utylizacja wywaru. Racjonalne zużytkowanie wywaru melasowego polega na jego zgęszczeniu do pewnej koncentracji i spaleniu w specjalnych piecach na t. zw. "żużle wywarowe," zawierające cenne sole potasowe. Przy spalaniu azot, znajdujący się w wywarze, ginie bezużytecznie, to też w Niemczech wywar przerabiany jest według opatentowanego sposobu Wencka na nawozy sztuczne, w których pozostaje cały azot i potas. Poza rolnictwem, żużle wywarowe mogą mieć zastosowanie jako surowiec w rafinerjach potasowych, przerabiających go na techniczny potas (dla hut szklanych, fabryk mydła i t. p.), lub skoncentrowany potasowy nawóz sztuczny.

W Polsce na 26 gorzelni melasowych, czynnych w kampanji 1924/25, spalarnie wywaru posiada 8 gorzelni, przyczem tylko gorzelnia „Krakus" w Krakowie posiada, oprócz spalarni, nowocześnie urządzoną rafinerję potasową. Pozostałe gorzelnie wywar wylewają, niektóre zaś tylko go podgęszczają i sprzedają do istniejących spalarni.

Przy spalaniu wywaru melasowego otrzymuje się żużli wywarowych przeciętnie 8% zużytej do przerobu w gorzelni melasy. Biorąc za podstawę produkcję spirytusu melasowego w kampanji 1924/25 w ilości 41.074 hl. 100° i przeciętną wydajność alkoholu 26 hl. ze 100 q. melasy, ilość żużli wywarowych o zawartości 42—46% K_2O, którą możnaby uzyskać, wyniosłaby około 12600 q. Produkcja gorzelni melasowych, utylizujących wywar, wynosiła w kampanji 1924/25 r. — 23.800 hl. spirytusu 100°, co według powyższego obliczenia daje ca. 7320 q. żużli wywarowych. Wartość rynkowa Strassfurtskich soli potasowych, o zawartości zbliżonej do żużli wywarowych, wynosi loco kopalnia około dol. 1.50 za 100 kg. Cena soli potasowych z kopalni krajowych (Kałusz i Stebnik) wynosi około 10 zł. za 100 kg. (zawartość 30—35% K_2O).

Gorzelnie melasowe, które do dnia 4.X.1929 roku nie urządzą spalarni, ulegną zamknięciu, w myśl art. 39 ustawy o monopolu spirytusowym.

Drożdżownie. Produkcja spirytusu w drożdżowniach winna być rozpatrywana łącznie z produkcją drożdży, od której jest zależna.

Obrachunek produkcji drożdży i spirytusu dokonywany był za okres roku kalendarzowego, względnie kwartałami roku, wobec czego za okres poprzedzający kamp. 1924/25 udało się Dyrekcji P. M. S. zebrać dane tylko za lata kalendarzowe, począwszy od roku 1922. Produkcja spirytusu i drożdży oraz ilość zużytych surowców do roku 1925 włącznie przedstawia tablica na str. 71.

Produkcja drożdży sposobem starym (wiedeńskim) opiera się na przerobie zboża jako surowcu podstawowym. Drugi sposób nowy, t. zw. powietrzny lub brzeczkowy, polega na przerobie melasy. Obecnie większość drożdżowni posługuje się sposobem nowym, te zaś, które produkują drożdże z melasy i zboża, posługują się systemem mieszanym, t. j. połączeniem systemu starego z nowym.

Przy produkcji drożdży z melasy otrzymuje się więcej drożdży zaś mniej spirytusu i w gorszym gatunku. Ze zboża otrzymuje się więcej spirytusu i w lepszym gatunku, przy mniejszej ilości drożdży. Ilość spirytusu

ROK		Liczba drożdżowni czynnych.	PRODUKCJA		Na 1 kg. przypada tr. spir. 100°.	Na wyrób drożdży zużyto surowców w q.					
			drożdży w q.	Spirytusu 100° w hl.		melasy	zboża (żyto, jęczm. owies)	kukurydzy	łubinu	ziemniaków	słodu różnego
1922	a	11	38.799	10.569	0,27	81.622	410	830	857	565	9.882
	b	4	12.456	6.799	0,55	36.509	3.058	40	1.708	4.505	3.134
Razem		15	51.255	17.368	0,34	118.131	3.468	870	2.565	5.070	13.016
1923	a	11	42.345	10.488	0,25	95.579	14	12	198	318	4.118
	b	4	11.996	6.651	0,55	34.490	3.562	6	1.353	4.150	3.790
Razem		15	54.341	17.139	0,31	130.069	3.576	18	1.551	4.468	7.908
1924	a	13	52.809	11.565	0,22	118.953	—	63	10	11	2.578
	b	4	15.808	8.705	0,55	44.113	5.585	—	732	1.870	7.038
Razem		17[1])	68.617	20.270	0,30	163.066	5.585	63	742	1.881	9.606
1925	a	13	68.687	12.350	0,18	132.577	—	—	—	—	585
	b	3	19.550	8.381	0,43	56.434	482	—	2.031	928	6.315
Razem		16	88.237	20.731	0,24	189.011	482	—	2.031	928	6.900

a) — produkcja nowym sposobem; b) — sposobem mieszanym.

[1]) w tem następujące 3 gorzelnie, które wyprodukowały normalne ilości drożdży i spirytusu: Balice w woj. krakowskiem (zlikwidowana dn. 1. VII.24 r.), Kolendziany w woj. tarnopolskiem oraz Sieradz w woj. łódzkiem. Produkcja wszystkich trzech w 1924 r. kalendarzowym wyniosła 900 q. drożdży i 255 hl. spirytusu 100°. Wobec braku danych o produkcji tych zakładów w kampanji 1923/24, pominięto je w zamieszczonych w końcu zestawieniach produkcji spirytusu w tejże kampanji, wykazując 14 gorzelni czynnych, natomiast włączono do produkcji do gorzelni rolniczych.

i drożdży zależy nietylko od zużytego surowca, lecz również do pewnego stopnia od woli przedsiębiorcy. Zależnie od konjunktur rynkowych drożdżownie mogą wyciągać maximum drożdży z zacieru, zmniejszając produkcję spirytusu i pogarszając jego gatunek i odwrotnie. Z drożdżowni polskich maximum drożdży przy minimum spirytusu produkują fabryki w Małopolsce i w Niechcicach (woj. łódzkie). Ostatnio w grudniu 1925 r. przeszła na fabrykację drożdży nowym systemem gorzelnia melasowa „Bergszloss" w Równem. Najnowsze systemy wyciągania maximum drożdży z surowca stanowią zazdrośnie strzeżoną tajemnicę sprowadzanych przeważnie z zagranicy (Czechosłowacji i Austrji) fachowców.

Drożdżowni bez produkcji spirytusu nie mieliśmy, dopiero w ostatnich latach powstała jedna w woj. wileńskiem.

W porównaniu z drożdżowniami zagranicznemi, gdzie ze 100 kg. zużytego surowca otrzymuje się przeciętnie 70 kg. drożdży, polskie drożdżownie osiągają przeciętnie 43 kg., a przy fabrykacji systemem starym — zaledwie 27 kg. drożdży.

Najniższą produkcją spirytusu na 1 kg. drożdży, wyrabianych według nowego systemu, odznacza się Lesienicka fabryka drożdży w Lesienicach pod Lwowem — 0.025 ltr. 100°, przy przeciętnej dla tego typu fabryk 0.219 ltr. 100°, najwyższą zaś przy fabrykacji starym systemem — Lubońska fabryka drożdży w Luboniu (woj. poznańskie) — 0.69 ltr. 100°, przy przeciętnej dla tego typu 0.55 ltr. Przeciętna dla wszystkich fabryk w 1924 roku wynosiła 0.295 ltr. 100° spirytusu na 1 kg. wyprodukowanych drożdży.

Z wyżej umieszczonej tabelki wynika, że produkcja drożdżowni w ostatnich latach bardzo znacznie wzrosła. Ogólna produkcja spirytusu w drożdżowniach odpowiada około 2/3 zapotrzebowania monopolowego na spirytus przemysłowy. Gdyby D. P. M. S. miała odebrać wszystek spirytus z drożdżowni, pozostałe gorzelnie melasowe musiałyby się pomieścić w ramach zaledwie 1/3 zapotrzebowania monopolowego. W tych warunkach zwiększenie produkcji spirytusu w drożdżowniach, niewywołane odpowiednim wzrostem produkcji drożdży jest niewskazane. Dlatego też dążeniem Dyrekcji P. M. S. jest zapewnienie drożdżowniom swobodnej produkcji drożdży, jednak z zastrzeżeniem, że przemysł ten będzie spełniał swe właściwe zadanie, osiągając z surowca maximum drożdży przy minimum spirytusu. Sprawę tę reguluje art. 56 ust. 3 Rozp. Prez. Rz. P. z d. 26 marca 1927 r. o monopolu spirytusowym.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 8 września 1925 r. określa maksymalną granicę stosunku produkcji spirytusu do drożdży w ten sposób, iż każda drożdżownia otrzymuje prawo odpędu w stosunku do przeciętnej produkcji spirytusu na 1 kg. wyprodukowanych w ostatniej kampanji drożdży, jednak nie więcej, niż 0,25 litr. spirytusu 100° na wyprodukowany 1 kg. drożdży, cytowane zaś wyżej rozporz. Prezydenta Rz. P. idzie jeszcze dalej i jako maksymalną granicę ustala 0,15 litr. spirytusu 100°.

Zarządzenie to jest szczególnie korzystnem dla drożdżowni, przerabiających wyłącznie melasę, gdyż tam stosunek spirytusu do wyprodukowanych drożdży nigdy nie przekraczał określonej rozporządzeniem Ministra normy;

niekorzystnem wszakże — dla drożdżowni, przerabiających zboże bądź posiłkujących się staremi metodami fabrykacji.

Powyższe ujęcie sprawy dało dodatnie wyniki już w pierwszym roku istnienia monopolu. W 1924 roku produkcja drożdży w porównaniu z 1923 r. wzrosła o 26,3%, produkcja zaś spirytusu wzrosła równolegle o 18,3%. Porównanie lat 1925 i 1924 daje odpowiednio wzrost 28,6% dla drożdży i zaledwie 2,3% równoległego wzrostu produkcji spirytusu. Jako wynik polityki D. P. M. S. w stosunku do drożdżowni daje się zauważyć znaczne obniżenie się przeciętnej produkcji spirytusu na 1 kg. wyprodukowanych drożdży. Przeciętna ta jednak może być jeszcze obniżona, gdy drożdżownie, pracujące metodami staremi, przejdą na nowoczesny system fabrykacji.

Produkcja spirytusu w gorzelniach drożdżowych w kampanji 1924/25 uwidoczniona jest w tablicy 31.

Gorzelnie owocowe

Produkcja 11 czynnych gorzelni owocowych w kampanji 1924/25 wyraża się ogółem liczbą 71.660 litrów 100°. Prawo odpędu tych gorzelni wynosi 825 hl. 100°. Jedna gorzelnia koniakowa (Winkelhausen) w Starogardzie wyprodukowała 43.926 ltr. 100° spirytusu (tablica 31).

Produkcja spirytusu w kampanjach 1925/26 i 1926/27. Prawo odpędu i kontyngent zakupu.

Z powodu spóźnionego wejścia w życie ustawy o monopolu spirytusowym nie zdołała D. P. M. S. zebrać potrzebnych danych statystycznych, umożliwiających dokonanie podziału prawa odpędu na trzechlecie, z uwzględnieniem wszystkich czynników ustawowych, wobec czego, jak już wspomniano w poprzednim dziale, dokonano prowizorycznego podziału jedynie na kampanję 1924/25 r. W ciągu tejże kampanji zebrano materjał, pozwalający określić prawo odpędu, zgodnie z wymogami ustawy, na dalsze dwie kampanje. Uwzględniając gorzelnie uruchomione w kampanji 1924/25, którym przyznano prawo odpędu z rezerwy, wysokość ogólnego prawa odpędu na kampanje 1925/26 i 1926/27 wynosiła 1.155.000 hl. dla gorzelni rolniczych i 96.000 hl. dla gorzelni przemysłowych. Ogólne prawo odpędu, po wysłuchaniu opinji Państwowej Rady Spirytusowej, zostało podzielone na poszczególne województwa rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 24 czerwca 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 67 poz. 475).

W porównaniu z kampanją 1924/25, przy podziale na kampanje 1925/26 i 1926/27 zaszły znaczne różnice pomiędzy poszczególnemi województwami, wynikłe wskutek odmiennych metod obliczania. Podczas gdy w kampanji 1924/25 przyjęto za podstawę dla gorzelni rolniczych przeciętny odpęd przedwojenny oraz w ostatniem trzechleciu, przy nowym podziale przyjęto czynniki ustawowe: obszar ziemi ornej, jakość gleby, rozmiary gorzelni, produkcję przedwojenną i z ostatnich trzech kampanij, odległość od stacji kolejowej, cukrowni, krochmalni i większych miast, w pierwszym zaś rzędzie— obszar ziemi ornej gospodarstw, połączonych z gorzelniami, stającemi do podziału. Dzięki temu prawo odpędu województw, w których znajdują się gorzelnie wielkie, o znacznej zdolności produkcyjnej, lecz o małym obszarze gruntów, zostało w porównaniu z kamp. 1924/25 zredukowane na rzecz miejscowości, posiadających gorzelnie o większych obszarach roli i tak: woj. centralne i Śląsk otrzymały przydział mniejszy, zaś woj. wschodnie, zachodnie i południowe — większy; różnice te według województw uwidocznione są w tablicy 18.

Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego, nie ograniczając się

materjałem, zebranym do podziału prawa odpędu w kampanjach 1925/26 i 1926/27, przeprowadziła dalsze studja w tym kierunku i podział odpędu na nowe trzechlecie 1927/28, 1928/29 i 1929/30 został dokonany na podstawie szczegółowego materjału statystycznego (tablica 37.) Pomiędzy ostatnim i przedostatnim podziałem prawa odpędu, ponieważ były brane te same zasady ustawowe, różnice są już względnie małe.

Podziału prawa odpędu na kampanje 1925/26 i 1926/27 pomiędzy poszczególne gorzelnie dokonały Izby Skarbowe, ściśle według zasad rozporządzenia Ministra Skarbu z dn. 8 września 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 95 poz. 677).

Ogólne prawo odpędu gorzelni rolniczych 1.155.000 hl. podzielone zostało między 1390 gorzelni zdolnych do ruchu, które złożyły podania w terminie, przewidzianym w wyżej wspomnianem rozporządzeniu (tabl. 38).

Prawo odpędu gorzelni przemysłowych 96.000 hl. podzielono pomiędzy 49 gorzelni, z czego przydzielono gorzelniom: melasowym — 80.459 hl., drożdżowym — 13.057 hl. i owocowym — 910 hl., zaś nieprzydzielone 1.574 hl. przelano do rezerwy odpędowej (tablica 39).

Pozostała ilość 249.000 hl. prawa odpędu, które w myśl ustawy wynosiło na pierwsze trzechlecie ogółem 1.500.000 hl., stanowiła rezerwę odpędową, z której w ciągu kampanji przydzielono 138.622 hl. dla: 42 gorzelni nowoodbudowanych, 1 nowowybudowanej, 21 gorzelni, które zgłosiły się o przydział prawa odpędu po podziale i 61 gorzelni zniszczonym.

Wobec tego ogólna ilość gorzelni rolniczych, które otrzymały przydział prawa odpędu w kampanji 1925/26, wyrażała się cyfrą 1454 gorzelni, zaś przydzielone prawo odpędu — 1.293.000 hl.

Przeciętne prawo odpędu w początku kampanji wynosiło 831 hl., w końcu zaś kampanji, dzięki niewykorzystaniu przez gorzelnie w części lub całkowicie prawa odpędu, wzrosło do 974 hl.

Prawo odpędu gorzelni przemysłowych w końcu kampanji wyrażało się cyfrą 95.804 hl., z czego na gorzelnie melasowe przypadało — 81.042 hl., drożdżowe — 13.802 i owocowe — 960 hl. (tablica 39).

Gorzelnie drożdżowe otrzymywały przydział prawa odpędu zależnie od produkcji drożdży i spirytusu na 1 kg. drożdży z tem jednak, iż produkcja spirytusu na 1 kg. drożdży nie mogła przekraczać 0,25 ltr. 100⁰ spirytusu.

Kontyngent zakupu Dyrekcja P. M. S. ogłosiła w Nr. 278 Monitora Polskiego z dn. 30.XI.1925 r., a wysokość jego, stosownie do zapotrzebowania, określiła na 570.000 hl. dla gorzelni rolniczych i 30.000 hl. 100⁰ dla przemysłowych.

Mniejsze zapotrzebowanie spirytusu w kampanji 1925/26, niż w kampanji poprzedniej, tłomaczy się tem, że z kampanji 1924/25 r. Dyrekcja P. M. S. stworzyć musiała pewne zapasy spirytusu, których, jak wiadomo, rozpoczynając swą działalność, wcale nie posiadała.

Podziału kontyngentu zakupu dokonała D. P. M. S. w miesiącu wrześniu 1925 r. pomiędzy wszystkie gorzelnie, które otrzymały przydział prawa odpędu z ogólnego wojewódzkiego prawa odpędu, t. j. pomiędzy 1390 gorzelni, przydzielając im ogółem 531.697 hl. (tablica 40), pozostałą ilość 38.303 hl. pozostawiono na przydziały dla gorzelni zniszczonych i nowoodbudowanych.

W ciągu kampanji, z powodu nieurochomienia 147 gorzelni, a także z powodu niemożności wyprodukowania przez szereg gorzelni całego wyznaczonego kontyngentu zakupu, D. P. M. S. znalazła się w posiadaniu rezerwy niewykorzystanego kontyngentu zakupu, którą w formie dodatkowych przydziałów rozdzieliła pomiędzy gorzelnie uruchomione i zgłaszające się o podwyższenie kontyngentu zakupu. Urodzaj ziemniaków w 1925 r. spowodował, iż ilość ubiegających się gorzelni była bardzo znaczna, tak, że D. P. M. S. nie mogła uwzględnić wszystkich podań i dać dodatkowe przydziały w ilości proszonej przez gorzelników.

Wobec tego powołana została specjalna komisja, łącznie z przedstawicielami Organizacji Gorzelń Rolniczych, która, po rozpatrzeniu przygotowanego materjału, zaprojektowała podział pomiędzy poszczególne gorzelnie, co miało miejsce w m-cu styczniu 1925 r.

Dodatkowe przydziały otrzymało ogółem 696 gorzelni w ilości 45.000 hl.

Ostateczny kontyngent zakupu z przydziałami dla gorzelni nowoodbudowanych i zniszczonych, w końcu kampanji wynosił 575.178 hl. spirytusu 100^0 (tablica 40).

Przeciętny kontyngent zakupu w początku kampanji wynosił 383 hl., zaś w końcu kampanji z wyżej podanych powodów, zwiększył się do 432 hl.

Ostateczny kontyngent zakupu został wyzyskany w większości województw z nieznacznemi odchyleniami, z wyjątkiem woj. białostockiego (nie wykorzystano 12%), nowogródzkiego (16%), poleskiego (9%) i krakowskiego (16%).

Najsilniej wykorzystano kontyngent zakupu w województwach poznańskiem i tarnopolskiem (100%), pomorskiem (98%), śląskiem i lubelskiem (97%), łódzkiem i wołyńskiem (96%).

Czterdziestu gorzelniom przemysłowym przydzielono ogółem 43.856 hl. 100^0 spirytusu, w czem 25 melasowym — 30.054 hl. i 15 drożdżowym — 13.802 hl. (tabl. 41).

Z gorzelni drożdżowych D. P. M. S. zakupywała całą produkcję, lecz z zachowaniem normy 0.25 litr. spirytusu na 1 kg. drożdży.

Kampanja 1925/26 r. rozpoczęła się przy dobrym urodzaju ziemniaków, to też gorzelnie przygotowały się do wzmożonej produkcji. Zwłaszcza szybka regulacja należności i udzielane zaliczki w kampanji 1924/25 r. przez D. P. M. S. były szczególną zachętą wobec odczuwanego ostrego braku gotówki.

1307 gorzelni czynnych r o l n i c z y c h wyprodukowały 588.852 hl., w czem na kontyngent zakupu 556.801 hl. i ponad kontyngent zakupu 30.000 hl. Produkcję z podziałem na poszczególne województwa i według rodzaju użytych płodów ilustrują tablic 42 i 43.

Produkcja kampanji 1925/26 r., w porównaniu z kampanją 1924/25 r., w której wyprodukowano 655.901 hl., obniżyła się dość znacznie; najsilniej w województwach centralnych, zwłaszcza—w warszawskiem, łódzkiem i białostockiem, ogółem w woj. centralnych mniej o 49.538 hl.; w woj. zachodnich mniej o 14.164 hl., przyczem obniżenie dotyka wyłącznie nieomal województwa poznańskiego—o 13.677 hl.; w woj. wschodnich produkcja zwiększyła się o 2.328 hl.; w woj. południowych obniżenie jest nieznaczne, bo tylko

o 3.413 hl., przyczem w woj. stanisławowskiem mniej o 3.286 hl. i tarnpolskiem o 6.062 hl., natomiast w woj. lwowskiem produkcja zwiększyła się o 1.891 hl. i w krakowskiem o 4.044 hl.; woj. śląskie wyprodukowało mniej o 2.303 hl.

Różnice powyższe wywołane zostały do pewnego stopnia odmiennym sposobem podziału prawa odpędu na kamp. 1925/26 r., aniżeli na kampanję 1924/25 r.

Produkcję spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1925/26 ilustruje tabl. 48, stan ilościowy gorzelni rolniczych, uczestniczących w przydziałach monopolowych w tejże kampanji — tabl. 49, podział tych gorzelni na kategorje stosownie do wielkości produkcji — tabl. 50.

Rozpoczęcie i zakończenie ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26 ilustrują tabl. 51, 52 i 53.

Porównanie ilości gorzelni czynnych w kampanji 1925/26 r. z kampanją 1924/25 r. wykazuje ogólne zwiększenie gorzelni czynnych o 76 gorzelni, a specjalnie w woj. wschodnich i zachodnich; jedynie w woj. śląskiem ilość gorzelni czynnych zmniejszyła się o 3 gorzelnie.

Przeciętna produkcja wynosiła 445 hl., przyczem w woj. centralnych — 513, w woj. wschodnich. — 450, w woj. zachodnich — 440 hl., w woj. południowych 400 hl. Rozpiętość przeciętnej produkcji była dość duża i tak: najwyższa przeciętna wojew. wynosiła 538 hl. (woj. łódzkie), zaś najniższa — 269 hl. (woj. krakowskie) (tablica 15).

Gorzelnie przemysłowe czynne (44) wyprodukowały 44.131 hl., w czem 18 melasowych — 27.523, 15 drożdżowych — 16.161 i 11 owocowych — 447 hl. (tabl. 44).

Produkcja gorzelni przemysłowych obracała się prawie w ramach kontyngentu zakupu. Gorzelnie melasowe nie wykorzystały całego wynaczonego kontyngentu zakupu, gdyż 7 gorzelni było nieczynnych w kampanji 1925/26 r. Lwia część gorzelni nieczynnych przypada na woj. wileńskie, t. j. na najdrobniejsze warsztaty, które powstały w niezdrowych powojennych warunkach i obecnie stopniowo zaczynają likwidować się.

Produkcja gorzelni drożdżowych wyższa była nieco od wyznaczonego prawa odpędu i kontyngentu zakupu, gdyż kilka gorzelni (np. Luboń, Wola Krzysztoporska) produkowało spirytus ponad wyznaczone prawo odpędu i kontyngent zakupu, t. j. ponad najwyższą normę 0.25 litr. spirytusu na 1 kg. drożdży. Przeciętna produkcja spirytusu na 1 kg. drożdży wynosiła w kamp. 1925/26 r. — 0.19 litr. spirytusu 100°; najwyższa wynosiła 0.41 (Luboń), najniższa zaś 0.03 (Lesienice i Niechcice).

Produkcja spirytusu i drożdży w kamp. 1925/26.

Nazwa drożdżowni	Produkcja		
	Spirytus w hl.	Drożdży w kg.	spirytus na 1 kg. droż.
1	2	3	4
Warsz. Zakł. Przem.	1187.82	627.605	0.19
Henryków	1669.33	662.409	0.25
Pilica	637.31	270.182	0.24

Nazwa drożdżowni	Produkcja		
	Spirytus w hl.	Drożdży w kg.	spirytus na 1 kg. droż.
1	2	3	4
St. Wrzodaka	739.25	289.015	0.25
Niechcice	136.14	417.508	0.03
Wola Krzysztoporska	1345.29	528.541	0.25
Luboń	5829.95	1.406.155	0.41
Bierzanów	246.72	186.719	0.13
Okocim	532.43	839.609	0.06
Lesieniec	402.63	1.479.871	0.03
Knihinin	2159.56	934.814	0.23
Kolendziany	2.00	112.054	—
Oszmiana	332.27	201.584	0.16
Równe „Bergszloss"	406.22	231.916	0.18
Sieradz	534.30	146.738	0.36
Ogółem	16161.32	8.334.720	0.19

Prawo odpędu podzielone zostało przez Izby Skarbowe pomiędzy poszczególne gorzelnie na kampanje 1925/26 i 1926/27 r. t. j. na dwie ostatnie kampanje pierwszego trzechlecia.

Przybyły jedynie gorzelnie, które w ciągu kampanji 1925/26 otrzymały przydział prawa odpędu z rezerwy odpędowej; i tak, w początku kampanji 1926/27 r. — 1467 gorzelni zdolnych do ruchu posiadały przydział prawa odpędu w ogólnej ilości 1.207.734 hl. i 77 gorzelni zniszczonych — 26.197 hl., co ogółem wynosi 1.233.931 hl.; podział na poszczególne województwa uwidoczniony jest w tablicy 37. Z ilości powyższej 54 gorzelnie utraciły prawo odpędu na kampanję 1926/27 r. z powodu nieuwiadomienia przed dn. 1.XI.1925 r. D. P. M. S. o nieuruchomieniu gorzelni w kampanji 1925/26, z których lwia część (18 gorzelni) przypada na woj. krakowskie, na woj. centralne — 15, woj. zachodnie — 14, woj. wschodnie — 3, woj. południowe z wyjątkiem krakowskiego — 4.

Prawo odpędu 62 gorzelniom przemysłowym wyznaczono w ogólnej ilości 94.578 hl., w czem 24 gorzelniom melasowym przyznano 79.681 hl., 14 gorzelniom drożdżowym 13.937 hl. i 14 gorzelniom owocowym 960 hl. (tabl. 45).

Kontyngent zakupu gorzelniom rolniczym i przemysłowym wyznaczono w m-cu lutym 1926 r.: 1467 gorzelniom rolniczym wyznaczono 557.418 hl. i 77 gorzelniom zniszczonym — 12.799, co ogółem wynosi 570.217 hl. W ten sposób rozpisane zostało całe zapotrzebowanie D. P. M. S. na kamp. 1926/27 r. z gorzelni rolniczych (tabl. 46).

Gorzelniom przemysłowym przydzielono 38.608 hl., z czego 24 melasowym — 24.671 hl. i 14 gorzelniom drożdżowym — 13.937 hl. Zapotrzebowanie z gorzelni przemysłowych wynosiło 30.000 hl. i, jak widać z powyższego, zostało przekroczone o 8.000 hl., z uwagi na wprowadzony ustawowo obowiązek D. P. M. S. odbierania całej produkcji spirytusu z drożdżowni w stosunku 0,25 ltr. spirytusu na 1 kg. wyprodukowanych drożdży (tabl. 47).

Obszar gruntów ornych, pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami, które otrzymały prawo odpędu przy podziale ogólnego (zasadniczego) prawa odpędu w kampanji 1925/26, ilustruje tabl. 54, zaś obszar gruntów i plantacje ziemniaków w majątkach połączonych z gorzelniami — tabl. 55, kontyngent zakupu na 1 ha gruntów gospodarstw rolniczych — tabl. 56.

Pomoc techniczna i naukowa.

W celu podniesienia sprawności i wydajności gorzelni rolniczych i obniżenia kosztów produkcji, D. P. M S., w porozumieniu z organizacjami producentów oraz Instytutu Fermentacyjnego i Bakterjologji Rolnej przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie, zawarła w dniu 18 sierpnia 1927 r. umowę na prowadzenie bezpłatnej kontroli technicznej i pomocy naukowej dla gorzelni na podstawie art. 21 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o monopolu spirytusowym.

W stosunkach z gorzelniami zaznaczyła się w ciągu okresu sprawozdawczego bardzo wydatna poprawa. Przyczyniło się do tego lojalne stanowisko organizacyj producentów. Ze strony D. P. M. S. nie pomijano sposobności prostowania nieznajomości przepisów ustawy i rozporządzeń oraz błędnego ich komentowania przez zainteresowanych.

O celowości tej akcji świadczy coraz bardziej rzeczowe ujmowanie spraw przez producentów, wyrażające się zarówno w zmniejszeniu korespondencji o charakterze informacyjnym, jakoteż w treści wpływającej korespondencji.

Rozdział niniejszy uzupełniają następujące mapki i wykresy:

1. przemysł gorzelniczy w 1925 r.;
2. produkcja spirytusu;
3. obszar uprawy i zbiór ziemniaków, zużycie ziemniaków na przerób spirytusu w gorzelniach rolniczych 1909—1924 r.;
4. ogólna produkcja według województw w kampanji 1924/25 r.;
5. przeciętne zasadnicze prawo odpędu w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.;
6. kontyngent zakupu na 1 ha gruntów gospodarstw gorzelniczych w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.
7. przeciętny obszar gospodarstw gorzelniczych i przeciętne kontyngenty zakupu według województw w kampanjach 1924/25 i 1925/26.

IV
Zakup spirytusu

IV

Zakup sprzętu

Zakup spirytusu

Kontyngent zakupu i dostawa spirytusu

W myśl art. 5 ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. o monopolu spirytusowym w brzmieniu ustalonem rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 17 września 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 102 poz. 720), Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego ustala corocznie w ciągu miesiąca listopada wysokość swego zapotrzebowania spirytusu na następną kampanję gorzelniczą i podaje ją do publicznej wiadomości. Ilość tę D. P. M. S. zakupuje franco najbliższa stacja towarowa kolei żelaznej lub przystań, po cenie ustalonej przez Ministra Skarbu po wysłuchaniu Państwowej Rady Spirytusowej. Ogólna ilość zapotrzebowania spirytusu, czyli t. zw. kontyngent, D. P. M. S. rozdziela pomiędzy poszczególne gorzelnie, a przedsiębiorcy tych gorzelni winni dostarczyć naznaczoną im ilość.

Ustawa o monopolu spirytusowym nie przewiduje, jak ustawa o monopolu wódczanym w Rosji, zawierania z poszczególnemi gorzelniami umów, normujących miejsce, czas i ilość dostawy spirytusu z gorzelni. To też D. P. M. S. musiała zorganizować odpowiednio sposób odbioru spirytusu z gorzelni.

Na początku kampanji gorzelniczej D. P. M. S. rozsyłała do wszystkich gorzelni formularz, który po odpowiedniem wypełnieniu był zwracany D. P. M. S. W formularzu tym gorzelnia podawała przypuszczalne terminy odstawy. Terminy te okazały się już po pierwszych odprawach nierealne i dlatego później system ten zmieniono w tym sensie, że już po wyprodukowaniu pewnej ilości spirytusu gorzelnie każdorazowo podawały termin odstawy. Chcąc te każdorazowe zgłoszenia możliwie uprościć, D. P. M. S. rozsyłała gorzelniom odpowiednie druki, na których gorzelnie wstawiały tylko adres gorzelni, datę i ilość spirytusu, oraz wzmiankę, czy posiadają odpowiednią ilość naczyń. W ten sposób wypełnione druki zwracano D. P. M. S.

Na podstawie tych zgłoszeń D. P. M. S. wysyłała gorzelniom polecenia odstawy z podaniem przybliżonej ilości, miejsca dostawy i terminu. O ile gorzelnia nie posiadała własnych naczyń do odstawy, to jednocześnie wydawano polecenie dostarczenia jej odpowiedniej ilości naczyń do stacji wskazanej w zgłoszeniu. Odpis polecenia wysyłano do miejsca odbioru spirytusu, a ponieważ w myśl ustawy (art. 7), odprawy spirytusu z gorzelni

dokonywa władza skarbowa, odpis polecenia otrzymywał również Urząd Akcyz i Monopolów Państwowych miejsca odprawy.

Zbiorniki w gorzelniach

Kampanja 1924/25 r. była pierwszą kampanją monopolu spirytusowego. Pragnąc mieć większe zapasy spirytusu do dyspozycji, D. P. M. S. wydawała polecenia odprawy w tej kampanji przeważnie zaraz po otrzymaniu zgłoszenia gorzelni. Po ukończeniu kampanji 1924/25 r., kiedy Dyrekcja P. M. S. posiadała już poważne zapasy, chwilowo wstrzymała zabieranie spirytusu, wobec czego spirytus pozostawał w zbiornikach gorzelni. Niektóre jednak gorzelnie nie posiadały dostatecznej ilości zbiorników, aby móc zamagazynować wyznaczony im kontyngent zakupu.

Pojemność zbiorników w gorzelniach i stosunek tej pojemności do kontyngentu zakupu przedstawia tablica na str. 83.

Z podanej tablicy widzimy, że z gorzelni rolniczych, tylko gorzelnie położone w województwach: pomorskiem, poznańskiem, lwowskiem, tarnopolskiem i śląskiem nie są w stanie magazynować w swoich zbiornikach całego kontyngentu zakupu. Pozatem wszystkie gorzelnie rolnicze posiadają zbiorniki o pojemności często przewyższającej dwukrotnie kontyngent zakupu. Stan ten jeszcze się poprawił w kamp. 1925/26 r. ze względu na obniżenie kontyngentu zakupu.

Wobec takiego stanu zbiorników, D. P. M. S. w początkach kamp. 1925/26 r. dawała polecenia odprawy tylko tym gorzelniom, które posiadały zbiorniki o małej pojemności, innym zaś gorzelniom polecono magazynowanie wyprodukowanego spirytusu na miejscu, a odbiór następował w miarę możności.

Poleceń odprawy w kamp. 1924/25 wydano ogółem 7.497, a w kamp. 1925/26 r. — 6.680. Z ogólnej ilości wydanych poleceń w kamp. 1924/25 r. nie wykonano 547, co stanowi 7.9% ogólnej ilości. W kamp. zaś 1925/26 r. nie wykonano tylko 33 polecenia, co stanowi 0.5% ilości wydanych w tym czasie poleceń. W kamp. 1925/26 r. do dnia 31.XII.25 r. wydano tylko 775 poleceń. Tłumaczy się to przedewszystkiem późnem rozpoczęciem ruchu w gorzelniach a następnie magazynowaniem spirytusu w zbiornikach gorzelni.

Polecenia niewykonane

Co się tyczy niewykonanych poleceń, to przyczyny tego były różne. Najważniejszą i najczęstszą przyczyną była prośba poszczególnych gorzelni o zmianę miejsca odstawy. O ile motywy gorzelni były słuszne i interes D.P.M.S. na to pozwalał, wówczas unieważniano wydane polecenie, a wzamian tego wydawano drugie, zmienione w myśl życzenia gorzelni. Pewien odsetek poleceń nie był wykonany wskutek przedwczesnego zakończenia wypędu spirytusu w poszczególnych gorzelniach, które nie dostarczyły całego kontyngentu zakupu. Części zaś nie wykonano wskutek remontu, nieuruchomienia gorzelni i t. p. W kamp. 1925/26 r. jednakże niewykonanych poleceń było, jak zaznaczono powyżej, tylko 0.5%, a więc ilość stosunkowo niewielka. Przyczyny tego należy szukać w ustaleniu się praktyki zgłaszania odpraw i kierowania transportów odrazu do dogodnych dla gorzelni miejsc.

Odstawa spirytusu na zasadzie poleceń na każdą odprawę wymaga wydania ogromnej ilości poleceń, co znowu zabiera dużo czasu. To też D. P. M. S., idąc po linji upraszczania wszelkich manipulacyj, dąży do przejścia na system jednego polecenia dla danej gorzelni na całą kampanję. Polecenie takie wskazywałoby miejsce dostarczenia spirytusu, czas, ilość i t. p. System ten prawdopodobnie wprowadzony zostanie w niedługim czasie.

WOJEWÓDZTWO	Ogólna pojemność zbiorników w hl.	W TEM GORZELNIE ROLNICZE				W TEM GORZELNIE PRZEMYSŁOWE			
		Ilość	Pojemność zbiorników w hl.	na 1 gorzelnię przypada w hl. pojem. zbior.	na 1 gorzelnię przypada w hl. kontyng. zakupu w kamp. 1924/25	Ilość	Pojemność zbiorników w hl.	na 1 gorzelnię przypada w hl. pojem. zbior.	na 1 gorzelnię przypada w hl. kontyng. zakupu w kamp. 1924/25
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
warszawskie	82.844	80	68.941	861	818	5	13.903	2.780	6.210
łódzkie	62.881	61	60.333	989	810	5	2.548	509	6.420
kieleckie	37.952	50	34.469	689	534	3	3.483	1.161	4.350
lubelskie	114.468	102	100.217	982	653	4	14.251	3.562	2.770
białostockie	27.396	24	25.896	1.079	580	1	1.500	1.500	1.042
wileńskie	12.445	3	11.155	3.718	991	7	1.290	184	2.220
nowogródzkie	9.893	8	9.893	1.236	654	—	—	—	—
poleskie	9.434	6	9.434	1.572	680	—	—	—	—
wołyńskie	18.470	5	14.447	2.889	680	3	4.023	1.341	2.610
poznańskie	75.034	461	72.234	156	518	1	2.800	2.800	3.160
pomorskie	25.108	190	23.643	124	407	3	1.465	488	1.240
krakowskie	28.252	56	15.760	281	253	5	12.492	2.498	11.560
lwowskie	89.178	178	69.299	389	454	3	19.879	6.226	1.250
stanisławowskie	21.028	39	19.382	497	498	1	1.646	1.646	1.140
tarnopolskie	36.062	75	34.743	463	547	—	—	—	—
śląskie	6.453	43	6.425	149	418	—	—	—	—
Ogółem	656.898	1.381	576.271	417	527	41	79.280	1.933	43.972

Odprawa spirytusu

Odprawa oraz przewóz spirytusu odbywa się według zasad, ustalonych w rozporządzeniu Min. Skarbu z dnia 18 stycznia 1926 r. o kontroli skarbowej nad przewozem w kraju spirytusu i wyrobów wódczanych oraz przywozem z zagranicy i wywozem zagranicę spirytusu i wyrobów ze spirytusu. (Dz. Ust. Nr. 15 poz. 86). W myśl § 9 tego rozporządzenia, odprawa spirytusu z gorzelni może nastąpić na zlecenie D. P. M. S., jej oddziałów lub zakładów, albo też firm, upoważnionych przez D. P. M. S. do komisowej sprzedaży.

Po otrzymaniu polecenia D. P. M. S., przedsiębiorca gorzelni zgłasza wysyłkę spirytusu właściwemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, doręczając mu dwa egzemplarze wypełnionych na pierwszej stronie listów konwojowych. Wysyłka następuje w naczyniach metalowych (beczki lub cysterny) przedsiębiorcy gorzelni lub też skarbowych. Należy zaznaczyć, że tylko gorzelnie w b. zaborze rosyjskim posiadają naczynia do przewozu spirytusu, gorzelnie zaś w innych dzielnicach — przeważnie naczyń do przewozu nie posiadają. D. P. M. S. dąży do tego, aby każda gorzelnia miała własne naczynia przewozowe. Dla gorzelni, pragnących nabyć naczynia przewozowe, przewiduje się duże udogodnienia w postaci rozłożenia na raty ceny kupna i t. p.

D. P. M. S. posiada własny tabor transportowy, składający się z 8520 beczek i 258 cystern, które dostarcza na żądanie gorzelni do jej najbliższej stacji towarowej kolei żelaznej. Na tle tego dostarczania naczyń gorzelniom było szereg reklamacyj, tyczących się nieprzysyłania naczyń w terminie.

Przyczyną tego było niewykonanie zleceń D. P. M. S. przez poszczególne rektyfikacje, które nie posiadały w danym czasie beczek, albo były „zalane", t. j. nie miały miejsca na nowe transporty spirytusu. O ile rektyfikacje z własnej winy nie wysyłają beczek, następuje upomnienie po dokładnem zbadaniu sprawy. W wyjątkowych wypadkach stosowano inne kary, jak karę umowną, przewidzianą w umowie rektyfikacyjnej, zakwestjonowanie kwoty rafinacyjnej i t. d.

Przed wykonaniem odprawy organ nadzorczy gorzelni winien stwierdzić, czy naczynia (beczki, cysterny), które mają być użyte do przewozu, są w stanie zdatnym do użytku i umożliwiającym założenie urzędowego zabezpieczenia. Cała odprawa odbywa się pod ciągłym i osobistym dozorem urzędników Kontroli Skarbowej. Stwierdzenie ogólnej ilości spirytusu w przesyłce w ltr. 100^0 powinno być dopełnione osobiście przez urzędnika, dokonywującego odprawy, który nie może wyręczyć się przy tem nikim innym.

Przesyłki spirytusu winny być zaopatrzone w listy konwojowe i urzędowo zabezpieczone (zamknięte). Urzędowego zabezpieczenia dokonywa osobiście urzędnik odprawiający spirytus, nakładając na naczyniach ołowiane plomby. Takiemu samemu urzędowemu zabezpieczeniu podlegają naczynia zaraz po opróżnieniu.

Urzędnik, dokonywujący odprawy, ma wyznaczyć odpowiedni czasokres, zależnie od miejscowych warunków komunikacyjnych, w ciągu którego przesyłka ma być dostarczona odbiorcy. Czasokres ten ma być oznaczony na obydwuch egzemplarzach listu konwojowego. List konwojowy, podpisany przez przedsiębiorcę lub jego zastępcę, wydaje się odbiorcy wzgl. przewożącemu, a w razie przewozu publicznemi zakładami przewozowemi — do-

łącza się do dokumentu przewozowego. Wtórnik listu konwojowego zaś otrzymuje skarbowy organ nadzorczy danego przedsiębiorstwa, poczem przesyła go skarbowemu organowi nadzorczemu przedsiębiorstwa odbierającego.

O uskutecznionej odprawie przedsiębiorca gorzelni zawiadamia D. P. M. S., przesyłając odpowiednio wypełnione na odwrocie i poświadczone przez władzę skarbową polecenie odprawy. W kamp. 1924/25 r. zawiadomienie takie było dokonywane na osobnym formularzu, który przedsiębiorca gorzelni przesyłał do D. P. M. S. Poczynając od kampanji 1926/27 r., zawiadomienia o odprawie zostały zniesione.

Ponieważ, w myśl ustawy, odbiór spirytusu przez władze skarbowe następuje w rektyfikacji (art. 5 ustawy o monopolu spirytusowym), wobec tego ryzyko przewozu ciąży na przedsiębiorcy gorzelni, który nieraz z każdym transportem spirytusu wysyła konwojenta.

O ile naczynia podstawia sama gorzelnia, to D. P. M. S. płaci wówczas za wynajem naczyń, licząc po 0,20 zł. od 1 hl przewożonego spirytusu, oraz ponosi koszt przewozu kolejowego próżnych naczyń. W razie przewozu spirytusu w naczyniach skarbowych, przedsiębiorca gorzelni płaci D. P. M. S. tytułem wynajmu naczyń 0,10 zł. od 1 hl. przewożonego spirytusu oraz koszt przewozu kolejowego próżnych naczyń. W kampanji 1924/25 r. D. P. M. S. zapłaciła gorzelniom za wynajem naczyń 36.346,40 zł., a w kampanji 1925/26 r. — 31.265 zł., za wynajem naczyń skarbowych zaś otrzymano od gorzelni w kampanji 1924/25 r. — 42.661,50 zł,. a w kampanji 1925/26 r. — 36.971 zł. Koszt przewozu próżnych naczyń wyniósł w kampanji 1924/25 r. — Zł. 119.911,01, w kampanji 1925/26 — Zł. 72.540,51.

Przedsiębiorcy gorzelni obowiązani są dostawić spirytus do najbliższej stacji towarowej kolei żelaznej, wzgl. do najbliższej przystani własnym kosztem. Koszt zaś przewozu kolejowego spirytusu ponosi D. P. M. S. Spirytus był dostarczany przeważnie do najbliższej stacji towarowej kolei żelaznej, jednakże niektóre gorzelnie dostarczały końmi wprost do miejsca odbioru. Gorzelni takich było w kampanji 1924/25 r. — 54, w kamp. zaś 1925/26 r. — 58.

W razie dostarczania spirytusu wprost do miejsca odbioru i z pominięciem kolei żelaznych, D. P. M. S. płaci gorzelniom stawki kolejowe za ilość kilometrów równą różnicy między drogą od miejsca położenia gorzelni do miejsca odstawy, a drogą od gorzelni do najbliższej stacji towarowej kolei żelaznej, względnie przystani. Jeżeli więc drogę od gorzelni do miejsca dostawy oznaczymy przez X, drogę zaś od gorzelni do najbliższej stacji towarowej kolei żelaznej, wzgl. przystani przez Y, to przedsiębiorca gorzelni otrzyma za przewóz spirytusu końmi bezpośrednio do miejsca odbioru zapłatę za X—Y klm. według taryfy kolejowej.

Koszt przewozu spirytusu z gorzelni wyniósł w kamp. 1924/25 r. — 969.555.05 zł., w tej liczbie koszt przewozu kołowego 19.574.80 zł. W kamp. 1925/26 r. koszt przewozu spirytusu wyniósł 1.008.216.89 zł., w tem koszt przewozu kołowego 12.146.21 zł.

Odbiór spirytusu.

Jak wspomiano powyżej, odbiór spirytusu przez władze skarbowe następuje w rektyfikacji. Odbiór ten, o ile chodzi o spirytus surowy, winien nastąpić niezwłocznie, jednakże w kamp. 1924/25 r. były odchylenia od tej reguły. Niektóre gorzelnie skarżyły się, że rektyfikacje zwłóczą z odbiorem

dłuższy czas, dochodzący do dwuch tygodni i nawet dłużej. D. P. M. S. na skargi takie reagowała bardzo ostro i przeważnie drogą telegraficzną kategorycznie żądała od danych rektyfikacyj przyjęcia natychmiastowego transportu, grożąc represjami, przewidzianemi w umowie rektyfikacyjnej. Interwencja D. P. M. S. była w większości wypadków skuteczna i powodowała niezwłoczne przyjęcie spirytusu.

Jeżeli gorzelnia odstawia spirytus oczyszczony, to odbiór następuje dopiero po zrobieniu przez Centralne Laboratorjum Chemiczne D. P. M. S. analizy. W tym celu odbiorca winien przesłać do D. P. M. S. próbę dostarczonego spirytusu. Wynik analizy decyduje, czy dany spirytus oczyszczony przyjmuje się jako rektyfikat I gatunku, czy też jako surówkę.

Po nadejściu przesyłki spirytusu wraz z listem konwojowym przedsiębiorca wzgl. jego zastępca, zgłasza ją do odbioru, wręczając organowi nadzorczemu pierwopis listu konwojowego, poczem następuje przyjęcie spirytusu w obecności skarbowego organu nadzorczego danego przedsiębiorstwa. Organ ten powinien być obecny przez cały czas dokonywania przyjęcia, w szczególności osobiście sprawdzić stan urzędowych zabezpieczeń i zgodność innych zewnętrznyzh cech przesyłki z danemi listu konwojowego. Po otrzymaniu wtórnika listu konwojowego skarbowy organ nadzorczy sprawdza go z danemi, zawartemi w pierwopisie i, w razie stwierdzenia zgodności tych danych, czyni o tem wzmiankę na wtórniku. Wypełniony w ten sposób wtórnik przesyła się do D. P. M. S.

W razie stwierdzenia przy przyjmowaniu przesyłki:

1) znaczniejszego przekroczenia terminu dostawy,
2) uszkodzenia lub zerwania urzędowego zabezpieczenia, wzgl. uszkodzenia naczyń,
3) ubytków, przekraczających dozwolone zaniki drogowe,
4) istotnych niezgodności pomiędzy pierwopisem listu konwojowego z jego wtórnikiem lub jednego z nich z cechami przesyłki, skarbowy organ nadzorczy przedsiębiorstwa odbierającego winien sporządzić protokuł i przedstawić Urzędowi Skarbowemu Akcyz i Monopolów, który wszczyna dochodzenie w celu ustalenia przyczyn tych zmian względnie niezgodności i zabezpieczenia interesów Skarbu.

O uskutecznionym odbiorze spirytusu odbiorca winien niezwłocznie zawiadomić D. P. M. S., nadsyłając odpowiednio wypełniony formularz, którego prawdziwość stwierdzają władze skarbowe. Formularz ten wraz z zawiadomieniem o wysyłce spirytusu z gorzelni służy za podstawę do regulowania należności za spirytus.

Zaniki drogowe

Przy odbiorze stwierdza się faktyczną ilość otrzymanego spirytusu i przez porównanie z ilością wysłanego ustala sie wysokość zaników drogowych. Dozwolone zaniki drogowe wynoszą 0.5%, w razie przelewania w drodze do cystern lub też innych beczek dolicza się jeszcze 0.25% za każde przelanie. Zaniki ponad powyższe normy uważa się za nadmierne i przedsiębiorca gorzelni płaci za nie:

a) cenę sprzedażną spirytusu do wyrobu wódek gatunkowych — o ile są usprawiedliwione i nie spowodowane siłą wyższą, działaniem lub zaniechaniem działania przedsiębiorcy gorzelni, lub jego pracowników.

b) podwójną cenę sprzedażną spirytusu do wyrobu wódek gatunkowych — o ile są nieusprawiedliwione.

Okoliczność, czy zaniki są usprawiedliwione, ustala władza skarbowa II instancji, która może zwolnić przedsiębiorcę gorzelni od uiszczenia należności za zaniki w dwuch wypadkach:

1) o ile zaniki powstały skutkiem siły wyższej,
2) jeśli zaniki nie były spowodowane działaniem lub zaniechaniem działania przedsiębiorcy gorzelni lub jego pracowników.

Ten moment jest brany pod uwagę dopiero w chwili prawidłowego załadowania spirytusu na stacji towarowej kolei żelaznej lub przystani.

Dowód zajścia powyższych okoliczności ciąży na przedsiębiorcy.

Zaniki drogowe w kampanji 1924/25 r. i 1925/26 r. z uwzględnieniem zaników nadmiernych, przedstawione są w następujących zestawieniach:

Kampanja 1924/25 r.

Województwa	Odprawiono z gorzelni litr. 100⁰	Odebrano w rekt. ltr. 100⁰	Zaniki drogowe		Na 100 ltr. 100⁰ przypada zaniku drogow.	Ilość gorzelni którym wykazano nadm. zan. drogow.
			Litr. 100⁰	W tem zaniki nadmiern. ponad 0.5%		
1	2	3	4	5	6	7
warszawskie	6.570.457	6.553.662	16.795	1.013	0.25	10
łódzkie	5.286.008	5.269.136	16.872	565	0.32	12
kieleckie	2.836.365	2.829.095	7.270	374	0.25	3
białostockie	1.905.954	1.901.371	4.583	201	0.24	4
lubelskie	6.149.771	6.129.829	19.942	714	0.32	14
poleskie	402.737	401.422	1.315	398	0.36	1
nowogródzkie	550.430	549.755	675	29	0.12	2
wołyńskie	887.785	886.745	1.040	8	0.11	1
wileńskie	330.857	330.053	804	128	0.24	1
krakowskie	1.584.298	1.578.697	5.601	895	0.35	15
lwowskie	5.966.005	5.939.751	26.254	3.350	0.44	59
stanisławowskie	1.962.796	1.951.716	11.080	2.571	0.56	29
tarnopolskie	4.625.171	4.600.261	24.910	4.834	0.54	45
śląskie	1.366.775	1.360.376	6.399	1.074	0.47	12
poznańskie	21.456.761	21.388.001	68.760	3.592	0.32	47
pomorskie	7.308.736	7.296.724	12.012	872	0.16	3
Razem:	69.190.906	68.866.594	224.312	20.618	0.32	258

Kampanja 1925/26 r.

Województwo	Odprawiono z gorzelni ltr. 100°	Odebrano w rekt. ltr. 100°	Zaniki drogowe		Na 100 L. 100° przypada zaniku drogow.	Ilość gorzelni, którym wykazano nadmiern. zaniki drog.
			Ltr. 100°	W tem zaniki nadm. ponad 0.5%		
1	2	3	4	5	6	7
warszawskie	4.682.546	4.666.751	15.795	1.349	0.33	25
łódzkie	3.529.200	3.518.517	10.683	531	0.30	11
kieleckie	2.336.865	2.332.219	4.646	165	0.19	2
białostockie	1.166.092	1.162.635	3.457	233	0.29	5
lubelskie	4.948.280	4.934.057	14.223	787	0.28	18
poleskie	449.230	447.856	1.374	213	0.30	2
nowogródzkie	657.054	655.286	1.768	349	0.26	2
wołyńskie	523.130	521.174	1.956	280	0.37	4
wileńskie	352.167	350.961	1.206	223	0.34	6
krakowskie	1.963.840	1.957.622	6.218	309	0.31	13
lwowskie	6.257.594	6.232.087	25.507	2.547	0.40	60
stanisławowskie	1.689.311	1.681.994	7.317	853	0.43	14
tarnopolskie	3.814.712	3.797.496	17.216	1.760	0.45	39
śląskie	1.121.345	1.117.318	4.027	236	0.36	6
poznańskie	18.799.893	18.758.568	41.325	2.925	0.22	67
pomorskie	6.865.850	6.850.892	14.958	1.065	0.21	14
Razem:	59.157.109	58.985.433	171.676	13.825	0.29	288

Należności skarbowe za zaniki nadmierne potrącano przy rozliczeniach z tytułu wypłaty za dostarczony spirytus. Należności te zwracano przedsiębiorcom gorzelni na wniosek władzy skarbowej II instancji, która przeprowadzała odpowiednie dochodzenie. W roku 1925 zwrócono 0.33%, w roku zaś 1926 — 0.30% sum, potrąconych gorzelniom za zaniki nadmierne. Każda gorzelnia starała się oczywiście zaniki nadmierne usprawiedliwić. W większości wypadków, jako przyczynę nadmiernego zaniku, podawano wyciek wskutek uszkodzenia naczyń. Wskazywano również na niesumienność przy odbiorze spirytusu w niektórych rektyfikacjach prywatnych. Tej drugiej przyczyny nie można było stwierdzić, aczkolwiek zasadniczo jest ona możliwa.

Jakość surówki

W kampanji 1924/25 r. Dyrekcja P. M. S. nie stawiała żadnych wymagań co do jakości spirytusu surowego. W kamp. 1925/26 r. jednakże stan ten musiał ulec zmianie ze względu na postanowienia § 44 rozporządzenia

Ministra Skarbu z dnia 10 marca 1925 r. w celu wykonania ustawy o monopolu spirytusowym (Dz. Ust. R. P. Nr. 31 poz. 218). W myśl tych postanowień spirytus surowy, zakupiony przez D P. M. S., powinien odpowiadać następującym warunkom:

1) zawartość alkoholu winna wynosić nie mniej aniżeli 85⁰ obj. alkoholu przy 15⁰ C.;
2) zawartość fuzli w tymże spirytusie nie powinna przekraczać 0.8% wagowych w przeliczeniu na alkohol absolutny;
3) spirytus surowy nie powinien posiadać niewłaściwego sobie smaku, zapachu i barwy i nie powinien zawierać nieodpowiednich (obcych) domieszek.

Od tych zasad uczyniono wyjątek dla gorzelni starego systemu, t. zn. gorzelni, posiadających aparaty odpędowe do pracy perjodycznej. Gorzelnie te do 1 stycznia 1930 r. mogą produkować spirytus, zawierający nie mniej aniżeli 80⁰ obj. alkoholu przy 15⁰ C.

O ile surówka nie odpowiada wyżej wymienionym warunkom, co winno być stwierdzone przed przyjęciem, rektyfikacja ma prawo zakwestjonować jej przyjęcie. W danym wypadku rektyfikacja winna spisać protokuł w obecności kontroli skarbowej, odesłać go w tym samym dniu do D. P. M. S. z pobraną na koszt D. P. M. S. próbą surówki i prosić o dalsze zarządzenie. D. P. M. S. decyduje wówczas, co należy uczynić z nadeszłym transportem. W kamp. 1924/25 r. i 1925/26 r. nie było wypadku kwestjonowania surówki przez rektyfikacje.

Cena

Za zakupiony spirytus D. P. M. S. płaci monopolową cenę nabycia, ustanawianą w listopadzie każdego roku przez Ministra Skarbu po wysłuchaniu Państwowej Rady Spirytusowej.

Monopolowa cena nabycia spirytusu składa się:

a) z podstawowej ceny monopolowej;
b) z dodatku lub potrącenia, zależnie od wysokości kontyngentu zakupu D. P. M. S. dla danej gorzelni. Skala dodatków względnie potrąceń stosuje się według art 11 ustawy o monopolu spirytusowym.

Podstawowa cena monopolowa winna być dla każdego województwa oddzielnie wypośrodkowana i tak obliczona, aby pokrywała przeciętne koszty produkcji spirytusu dobrze prowadzonej gorzelni rolniczej, wypalającej w ciągu kampanji 700 hl. 100% spirytusu z ziemniaków, przyczem wywar powinien pozostać gorzelni za darmo.

Określenie podstawowej ceny na kampanję 1924/25 r., a właściwie na rok kalendarzowy 1925, nastręczało w listopadzie 1924 r. szereg trudności natury formalnej i rzeczowej, a mianowicie:

1) Państwowa Rada Spirytusowa przed 1 stycznia 1925 r. prawnie nie istniała,
2) Art. 10 ustawy o monopolu spirytusowym zaczął obowiązywać od 1.I.1925 r., wobec czego pierwsza cena mogła być ustalona właściwie dopiero w listopadzie 1925 r. na kampanję 1925/26 r. Tym sposobem określenie ceny na kampanję 1924/25 r. formalnie nie było przewidziane,

3) brak statystycznych danych z całego Państwa, na zebranie których zaledwie był miesiąc czasu,
4) brak czasu na opracowanie racjonalnego szematu kalkulacji, dostosowanego do typu gorzelni dobrze prowadzonej,
5) konieczność jednoczesnego niemal określenia ceny za kampanję 1923/24 w myśl art. 97 ustawy.

Cena nabycia za spirytus odpędzony w kampanji 1923/24 r. określona została, jak następuje (za 1 hl. 100°):

dla województwa warszawskiego	Zł. 46.50
„ „ lwowskiego	„ 45.49
„ „ poznańskiego	„ 43.01

Przeciętną cenę określono zatem na zł. 45. — za 1 hl. 100° spirytusu surowego rolniczego. Za spirytus rektyfikowany ustalony został dodatek w wysokości zł. 8.30 za 1 hl. 100°. Za spirytus z gorzelni drożdżowych potrącenie od powyższych cen wynosiło 10%, od pozostałych gorzelni przemysłowych — 17½% (utylizujących wywar) względnie 27½% (dla nieutylizujących wywaru) [1]).

Wyszczególnione trudności formalne zostały usunięte w ten sposób, że postanowiono obliczyć cenę podstawową na kampanję 1924/25 r., opierając się na wskazówkach nieobowiązującego jeszcze art. 10 ustawy, w tem mniemaniu, że nie było intencją ustawodawcy utrzymanie na kamp. 1924/25 r. ceny poprzedniej kampanji 1923/24. r. Słuszność tego stanowiska potwierdzona została w omówionej wyżej noweli z dnia 20 lipca 1925 r. do ustawy o monopolu spirytusowym, której art. 24 zatwierdza podstawową cenę, ustaloną przez Ministra Skarbu na kamp. 1924/25 r.

Funkcje Państwowej Rady Spirytusowej powierzone zostały, jak wspomniano na innem miejscu, utworzonej ad hoc Tymczasowej Państwowej Radzie Spirytusowej, zaś Tymczasowej Dyrekcji P. M. S. powierzyło Ministerstwo Skarbu zebranie potrzebnych danych do kalkulacji oraz jej opracowanie.

Podstawowa cena monopolowa określona została przez Ministra Skarbu, po wysłuchaniu Tymczasowej Państwowej Rady Spirytusowej, w listopadzie 1924 r. i od tegoż miesiąca przez T. D. P. M. S. (później przez D. P. M. S.) stosowana, aczkolwiek z wyżej przytoczonych względów formalnych cena mogła być urzędowo opublikowana dopiero w roku 1925.

Poszczególne elementy kalkulacji według województw ilustruje tablica 58.

Ilość ziemniaków, potrzebną do wyprodukowania 700 hl. spirytusu 100°, przyjęto na 6.400 q., ilość jęczmienia na słód — 147 q., skrobiowość ziemniaków — 17.4%. Ceny ziemniaków i jęczmienia (loco folwark) przyjęte do kalkulacji w kampanjach 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r. przytoczone są w tablicy 62.

Dla orjentacji podaje się również przeciętną odległość od stacji kolejowej stających do podziału prawa odpędu gorzelni rolniczych, według województw (tabl. 60), które to odległości stanowią podstawę do obliczenia przeciętnych kosztów odstawy ziemniaków i spirytusu z gorzelni do stacji, oraz opału ze stacji do gorzelni.

---

[1]) Dz. Ust. R. P. Nr. 89/24 r. poz. 846.

Podstawowa cena spirytusu w kampanjach 1923/24, 1925/26 i 1926/27 r.

Województwo	kamp. 1923/24	kamp. 1924/25	kamp. 1925/26	kamp. 1926/27	%-wy stosunek ceny [1]) kamp. 1926/27 do 1925/26 r.
	złotych za 1 hl. 100° alkoholu				
warszawskie	46.50	61.50	56.80	111.20	195.77
łódzkie		60.50	57.80	100.90	174.56
kieleckie		61.50	61.90	103.70	167.52
lubelskie		60.00	57.90	96.80	167.18
białostockie		59.50	60.80	92.90	152.79
poznańskie	43.01	59.00	56.20	99.90	177.79
pomorskie		60.00	57.90	99.30	171.50
wileńskie		63.50	77.30	87.30	112.93
nowogródzkie		61.50	64.90	88.50	136.36
poleskie		62.50	59.90	90.50	151.08
wołyńskie		61.50	63.40	91.30	144.00
krakowskie		60.50	66.60	109.30	164.11
lwowskie	45.49	58.00	62.10	88.70	142.83
stanisławowskie		58.00	63.50	85.50	134.64
tarnopolskie		58.50	61.80	83.90	135.76
śląskie		63.50	77.50	118.90	153.41

Ustalona na kampanję 1924/25 r. cena wywołała sprzeciwy ze strony organizacji producentów, pomimo że była ona o 50% wyższą od cen płaconych przez te organizacje w kampanji poprzedniej.

Kalkulacja ceny

Do zebrania materjałów do kalkulacji ceny na kampanję 1925/26 r. przystąpiła D. P. M. S. zawczasu, dzięki czemu materjał był bardzo obfity i bezsporny. W międzyczasie (w czerwcu 1925 r.) opracowany został szemat kalkulacji, przedłożony do opinji Państwowej Rady Spirytusowej i, po wprowadzeniu drobnych zmian, zatwierdzony przez Ministra Skarbu [2]).

W myśl tego rozporządzenia dla ustalenia ceny podstawowej spirytusu rolniczego bierze się pod uwagę następujące czynniki:

1) koszt ziemniaków i jęczmienia,
2) koszt gorzelanego,
3) koszty administracyjne,
4) robociznę,
5) koszt odstawy spirytusu,
6) amortyzację i remont,
7) opał,
8) asekurację,
9) podatki i opłaty,
10) smary i światło,
11) oprocentowanie kapitału.

Projekt kalkulacji ceny na kampanje 1925/26 i 1926/27 r. Dyrekcja P.M.S. opracowała i udokumentowała bardzo szczegółowo, zgodnie z ustalonemi przepisami, dzięki czemu projekt ten bez trudności uzgodniono z Komisją Cennikową oraz plenum Państwowej Rady Spirytusowej.

[1]) Ceny wojew. kamp. 1925/26 r. przyjęto za 100.

[2]) Rozp. Min. Skarbu z dn. 8.IX.25 (Dz. U. Nr. 95 poz. 677).

Przy tej okazji Komisja wypowiedziała się za pewnemi zmianami przepisów wykonawczych w sprawie kalkulacji ceny, a mianowicie dotyczących sposobów obliczenia kosztów gorzelanego oraz kosztu odstawy spirytusu i przewozu węgla.

Zaproponowane przez Komisję Państwowej Rady Spirytusowej powyższe zmiany zostały przez Ministerstwo Skarbu na wniosek D. P. M. S. zaaprobowane i we właściwym czasie będą urzędowo opublikowane.

Na tem miejscu wypada specjalnie podkreślić lojalną współpracę przedstawicieli producentów, członków Państwowej Rady Spirytusowej i Komisji Cennikowej pp.: J. Czarnowskiego, Dr. K. Esden-Tempskiego, J. Lossowa i W. Żeleńskiego, a zwłaszcza przewodniczącego tej Komisji — p. prof. Dr. W. Dąbrowskiego, którego głęboka znajomość przedmiotu przyczyniła się w wysokim stopniu do osiągnięcia całkowitego uzgodnienia różnic poglądów — w przeciwieństwie do charakteru rozpraw w kampanji poprzedniej.

Udział w pracach komisji brał również rzeczoznawca powołany przez Komisję — p. Dr. B. Wałukiewicz.

Do kalkulacji ceny na kamp. 1925/26 i 1926/27 r. przyjęto ilość ziemniaków, potrzebną do wyprodukowania 700 hl. spirytusu na 6394 q., jęczmienia 149,1 q. Różnica w porównaniu z kampanją 1924/25 r. pochodzi stąd, że skrobiowość ziemniaków przyjęto w kamp. 1925/26 i 1926/27 r. na 17.2% jako przeciętną skrobiowość, ustaloną na podstawie licznych prób dokonanych przez Wydział Kontroli Gorzelni Instytutu Przemysłu Fermentacyjnego w Warszawie (8775 prób w r. 1912/13 i 9220 prób w 1913/14 r.).

Przyjętą do kalkulacji normę skrobiowości potwierdzają dane D. P. M. S. za kampanję 1924/25 r., zebrane w gospodarstwach gorzelniczych za pośrednictwem władz skarbowych.

Województwa	Liczba gorzelni, w których pobrano próby	Przeciętna zawartość skrobi w %
warszawskie	55	17.33
łódzkie	56	16.30
kieleckie	40	16.80
lubelskie	79	17.54
białostockie	27	17.50
wileńskie	3	17.80
nowogródzkie	12	18.03
poleskie	8	17.40
wołyńskie	7	18.14
poznańskie	358	15.50
pomorskie	124	16.30
krakowskie	17	16.60
lwowskie	151	16.50
stanisławowskie	34	17.10
tarnopolskie	80	18.40
śląskie	24	16.68
w Państwie	1075	17.17

Zestawienie poszczególnych elementów kalkulacji ceny podstawowej na kamp. 1925/26 r. i 1926/27 r. oraz ceny podstawowej opublikowanej dnia 27.XI.1925 r. [1]) i dn. 29.XI.1926 r. [2]) ilustrują tablice 59, 61, 62, 63.

Gorzelnie przemysłowe otrzymywały, podobnie jak w kampanji poprzedniej, cenę z potrąceniem 17.5 względnie 27.5%, natomiast drożdżowniom, na zasadzie noweli z dnia 20 lipca 1925 r., wypłacano cenę, obliczoną, jak dla gorzelni rolniczych, z potrąceniem zaledwie 20%. Cena dla drożdżowni jest niezwykle korzystna i to do tego stopnia, że np. drożdżownia w woj. wileńskiem, za produkt, zdatny li tylko do skażenia, uzyskać może wyższą cenę, aniżeli gorzelnia rolnicza w woj. warszawskiem (przy jednakowym wypędzie) za konsumcyjny spirytus ziemniaczany, przyczem ta ostatnia nie korzysta z przywileju sprzedania całkowitej swej produkcji Dyrekcji P. M. S.

Przeciętna monopolowa cena nabycia spirytusu surowego za litr 100⁰ wynosiła:

	w kampanji 1924/25 r.	1925/26 r.	1926/27 r.
rolniczy gr.	58.2	64.9	106.9
melasowy „	44.8	42.0	73.9
drożdżowy „	55.3	51.4	38.4

Cena podstawowa w kamp. 1926/27 r. była wyższą od ceny poprzedniej kampanji o 36%, ponieważ ceny surowców (ziemniaków i jęczmienia) w porównaniu z poprzednim rokiem bardzo wzrosły.

Prócz powyższego, na zwiększenie ceny wpłynęło wyjątkowo w kamp. 1926/27 r. przyjęcie do kalkulacji nowego czynnika — oprocentowania kapitału zakładowego—tytułem jednorazowej rekompensaty za straty poniesione w kamp. 1925/26 r. wskutek kryzysu walutowego, który nastąpił już po ustaleniu ceny.

Faktyczna cena nabycia spirytusu rolniczego jest w kamp. 1926/27 r. znacznie wyższa w związku z podwyższeniem ceny podstawowej oraz w związku ze zmianą skali art. 11, jaką wprowadza rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 26.III.27 r. o monopolu spirytusowym.

Cena spirytusu z gorzelni przemysłowych, w myśl wyżej wspomnianego rozporządzenia Prezydenta, została ujednostajniona i wynosi dla gorzelni melasowych, utylizujących wywar — 79.85 gr., nieutylizujących — 70.17 gr. i drożdżowych — 49.12 gr. za litr 100⁰ spirytusu. Rozporządzenie przewiduje przeprowadzenie odrębnej kalkulacji dla gorzelni przemysłowych, lecz brak materjału i przepisów wykonawczych nie pozwolił na przeprowadzenie odrębnej kalkulacji; zastosowanie ustęp. 4 i 5 art. 11 rozporządzenia Prezydenta Rrzeczypospolitej z dnia 26.III.1927 r. usunęło nienormalne zjawisko zbyt wysokich cen spirytusu drożdżowego, które przy dawniej obowiązującej ustawie, jakeśmy wyżej wzmiankowali, przekraczały nawet ceny spirytusu rolniczego.

Wyżej podane ceny nabycia spirytusu w kampanji 1926/27 r. są cenami płaconemi istotnie do dnia 31 marca 1927 r., gdyż cytowane rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej zostało ogłoszone dopiero w dniu 6 kwietnia 1927 r. t. j. po ukończeniu roku budżetowego 1926/27. Odpowiednie wyrównanie t. z. dopłata wzgl. potrącenie, nastąpi dopiero w następnym okresie budżetowym.

---

[1]) Dz. Ustaw. R. P. Nr. 119 poz. 861.
[2]) Dz. Ustaw. R. P. Nr. 121 poz. 703.

Zapłata za spirytus i zaliczki

W myśl ustawy, należność za spirytus D. P. M. S. winna wypłacać w ciągu 14-tu dni po uskutecznieniu dostawy. Przepis ten był ściśle przestrzegany. W poszczególnych wypadkach, kiedy odbiór nie mógł nastąpić, wskutek np. braku miejsca w danej rektyfikacji, przedsiębiorca gorzelni składował spirytus na miejscu, ubezpieczał go i, przedstawiając polisę ubezpieczeniową z cesją na rzecz Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego, otrzymywał zaliczkę. Zaliczek udzielano w kampanji 1924/25 r. także i z tego powodu, że do lutego 1925 r. kontyngent zakupu nie był jeszcze wyznaczony. Zaliczki te Dyrekcja potrącała przy późniejszem regulowaniu należności za dostarczony spirytus. Zaliczek udzielano tylko przedsiębiorcom gorzelni z oddziałami rektyfikacyjnemi.

W ciągu kampanji 1924/25 r. D.P.M.S. wypłacała zaliczki na poczet kontyngentu tejże kampanji. Wskutek kryzysu gospodarczego szereg przedsiębiorców zużytkował zaliczki na inne cele, aniżeli na produkcję spirytusu, tak, że zaliczkowane kwoty były pokrywane częściowo dopiero odstawami kampanji 1925/26.

Wypłacone sumy i stan zadłużenia na 1 stycznia 1926 r. ilustruje poniższa tabelka.

	WOJEWÓDZTWA	Zaliczki wypłacone gorzelniom w ciągu kampanji			Pozostałość na dzień 1 stycznia 1926 r. niezapłaconych zaliczek	
		ilość gorz.	wypłacono ogółem Zł.	przeciętnie na 1 gorz. zł.	ilość gorz.	nieuregulowano ogółem zł.
CENTRALNE	warszawskie	22	407.306.50	18.514	12	119.609.94
	łódzkie	12	179.532.50	14.961	4	43.841.81
	kieleckie	5	58.002.00	11.600	1	1.006.66
	lubelskie	11	275.685.00	25.062	3	27.082.85
	białostockie	16	239.033.50	14.939	7	22.092.43
	Razem	66	1.159.559.50	17.569	27	213.723.69
WSCHODNIE	wileńskie	3	40.000.00	13.333	2	15.392.87
	nowogródzkie	3	35.000.00	11.667	—	—
	poleskie	5	95.500.00	19.100	2	30.825.71
	wołyńskie	3	76.769,00	25.590	1	12.067.80
	Razem	14	247.269.00	17.662	5	58.286.38
ZACHODNIE	poznańskie	9	117.570.00	13.063	4	28.740.23
	pomorskie	6	45.669.50	7.611	—	—
	Razem	15	163.239.50	10.883	4	28.740.23
POŁUDNIOWE	krakowskie	7	75.921.00	10.846	3	12.545.60
	lwowskie	30	315.253.50	10.508	14	77.483.97
	stanisławowskie	14	178.360.50	12.740	4	27.081.09
	tarnopolskie	29	361.530.50	12.466	4	17.746.13
	Razem	80	931.065.50	11.638	25	134.856.79
	śląskie	3	61.659.00	20.653	1	12.478.50
	OGÓŁEM w całem Państwie	178	2.562.792.50	14.398	62	448.085.59

Regulacja należności w kampanji 1924/25 r. odbywała się sprawnie, mimo że manipulacja z tem połączona była nadzwyczajnie skomplikowana. Na każde województwo bowiem obowiązuje inna cena, do której dolicza się, względnie odlicza przewidziane w art. 11 ustawy dodatki lub potrącenia, zależnie od kontyngentu zakupu danej gorzelni. Prócz tego obliczane są jeszcze koszty wypożyczania beczek oraz koszty przewozu. Reklamacje w sprawie regulacji należności w ogromnej większości spowodowane były bądź nieznajomością ustawy, bądź niewykonaniem niezbędnych formalności przez zainteresowanych (brak lub opóźnienie dyspozycji kasowej i tp.), bądź wreszcie nałożeniem aresztu na należność za spirytus przez odnośne władze za zaległe podatki.

Regulacja należności w kampanji 1925/26 r. odbywała się na nieco odmiennych zasadach. Przedewszystkiem, wskutek ciężkiego położenia Skarbu Państwa, Dyrekcja P. M. S. wstrzymała zupełnie udzielanie zaliczek.

Przedsiębiorcy gorzelni, wobec powszechnego kryzysu gospodarczego w kraju i braku gotówki, zadeklarowali na początku kampanji odstawę kontyngentu w terminie 4—6-cio tygodniowym, żeby tylko jaknajrychlej otrzymać zaliczkę. W ten sposób, pomijając techniczną niemożliwość uskutecznienia zlewu całej produkcji w ciągu tak krótkiego czasu, D. P. M. S. stanęłaby przed koniecznością wypłacenia w ciągu 2—3-ch miesięcy sumy około 40.000.000 złotych, którą to sumę wypłacono w kampanji poprzedniej w ciągu 7—8-miu miesięcy, stopniowo, w miarę uskutecznianej odstawy spirytusu.

Wobec tego stanu rzeczy i wspomnianej już trudnej sytuacji finansowej Skarbu Państwa, D. P. M. S. zmuszona była skorzystać z przyznanego jej ustawowo prawa wyznaczania terminów odstawy, niezależnie od wymagań producentów. Kontyngent zakupu każdej gorzelni rolniczej podzieliła na 7 części, teoretycznie ustalając, że kontyngent ten winien być dostarczony w ciągu 7 miesięcy, poczynając od miesiąca grudnia, a kończąc na czerwcu. Prócz tego ustalono jeden dzień dla wszystkich miesięcy, w których miała nastąpić teoretyczna dostawa. Terminy te dla faktycznej dostawy nie miały znaczenia, natomiast były brane pod uwagę przy regulowaniu należności. Po 14-tu dniach bowiem od ustalonego teoretycznego dnia dostawy uiszczano należność, bez względu na samą dostawę. Przedsiębiorca gorzelni jedynie winien był przedstawić zaświadczenie władzy skarbowej„ że daną ilość spirytusu posiada w zbiornikach gorzelni.

W wypadkach, gdy gorzelnia nie posiada zbiorników o dostatecznej pojemności, D. P. M. S., idąc na rękę producentom, opróżnia zbiorniki ze spirytusem nawet przed wyznaczonym terminem, co jednak nie wpływa na zmianę terminu płatności. Odwrotnie, z gorzelni, posiadających większe i odpowiednio zabezpieczone zbiorniki, spirytus jest odbierany czasem z przekroczeniem terminu, jednak zapłata następuje w terminie, po przedłożeniu przez przedsiębiorcę poświadczenia władzy skarbowej o posiadaniu przez gorzelnię wyprodukowanej odpowiedniej ilości spirytusu (w tych wypadkach wypłacone sumy traktuje się jako zaliczkę do chwili odebrania spirytusu).

W sposób powyższy regulowano należność gorzelniom rolniczym, gorzelnie zaś przemysłowe otrzymywały należność w 14 dni po dostawie spirytusu, przyczem kontyngent zakupu dla nich dzielony był na 12 części.

Należność za spirytus gorzelniom spółkowym oraz gorzelniom dzierżawionym od Państwa (w woj. pomorskiem), ze względów gospodarczych regulowano według zasad kampanji poprzedniej.

Ilości spirytusu zakupione przez D. P. M. S. w kampanji 1924/25 i 1925/26 r.

Ze spirytusu wyprodukowanego w kampanji 1924/25 i 1925/26 r. zakupiono.

131.025.265.48 ltr. 100⁰ spirytusu.

Zakup spirytusu z kampanji 1924/25 i 1925/26 r. według gatunków spirytusu i rodzaju gorzelni ilustrują następujące tablice:

Kampanja 1924/25 r.

GORZELNIE	Surówka	Rektyfikat	Pośl. gatunki	Razem
	litrów 100⁰			
Rolnicze	57.733.804.55	—	—	57.733.804.55
Rolnicze z oddz. rekt.	—	5.515.241.40	585.166.50	6.100.407.90
Przemysłowe	2.014.622.10	—	—	2.014.622.10
Przemysłowe z oddz. rekt.	—	672.256.—	62.887.60	735.143.60
Drożdżowe	1.148.332.80	—	—	1.148.332.80
Drożdżowe z oddz. rekt.	—	—	1.891.—	1.891.—
Ogółem	60.896.759.45	6.187.497.40	649.945.10	67.734.201.95
Oprócz tego zakupiono w r. 1925:				
Spirytusu z kamp. 1923/24	56.779.—	3.616.390.50	307.865.93	3.981.045.43
Skonfiskowanego spirytusu	547.10	65.—	8.129.—	8.741.10
Ogółem	60.954.085.55	9.803.952.90	965.950.03	71.723.988.48

Kampanja 1925/26 r.

GORZELNIE	Surówka	Rektyfikat	Pośl. gatunki	Razem
	litrów 100⁰			
Rolnicze	51.785.349	—	—	51.785.349
Rolnicze z oddz. rektyfikacyjn.	—	2.879.571	396.535	3.276.106
Przemysłowe	2.211.277	—	—	2.211.277
Przemysłowe z oddz. rekt.	—	359.575	27.216	386.790
Drożdżowe	1.312.124	—	—	1.312.124

GORZELNIE	Surówka	Rektyfikat	Pośl. gatunki	Razem
	litrrów 100⁰			
Drożdżowe z odz. rekt.	—	—	—	—
Ogółem	55.308.750	3.239.146	423.751	58.971.647
Oprócz tego w r. 1926 zakupiono:				
Spir. z kamp. 1923/24 r.	50.924	98.627	144.216	293.767
z konfiskat	547	714	9.538	10.799
odpadków porektyfikacyjn.				
z Zagożdżona	—	—	25.064	25.064
Ogółem	55.360.221	3.338.487	602.569	59.301.277

Spirytus z kamp. 1923/24 r. (Stare zapasy)

Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego, rozpoczynając swą działalność, nie posiadała zapasów spirytusu. Ustawa upoważniała Dyrekcję do zakupu do dnia 31 października 1924 r. z pozostałego całego zapasu spirytusu w kraju do 150.000 hl. po średniej cenie kosztów produkcji kampanji 1923/24 r., ustalonej dla województw: warszawskiego, poznańskiego i lwowskiego, z warunkiem zapłaty najpóźniej w ciągu miesiąca po odstawie. Korzystając z tego upoważnienia, Tymczasowa Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego ogłosiła w Monitorze Polskim Nr. 242 z dn. 17-go października 1924 r., że zakupi spirytus z kampanji 1923/24 po następujących cenach:

1) za spirytus surowy, względnie skażony, zawierający jednak conajmniej 92⁰ mocy, z gorzelni rolniczej — 45 zł.,
2) za spirytus rektyfikowany z gorzelni rolniczej — 53.30,
3) za spirytus surowy, względnie skażony, zawierający jednak conajmniej 92⁰ mocy, z drożdżowni — 40.50 zł.,
4) za spirytus rektyfikowany z drożdżowni — 48.80 zł.,
5) za spirytus surowy, względnie skażony, zawierający jednak conajmniej 92⁰ mocy, z gorzelni przemysłowych, zużytkowujących cały wywar — 37.12 zł.,
6) za spirytus rektyfikowany z gorzelni przemysłowych, zużytkowujących cały wywar — 45.42 zł.,
7) za spirytus surowy, względnie skażony, zawierający jednak conajmniej 92⁰ mocy, z gorzelni przemysłowych niezużytkowujących całego wywaru 32.62 zł.,
8) za spirytus rektyfikowany z gorzelni przemysłowych, niezużytkowujących całego wywaru — 40.92 zł.

Ceny rozumieją się za 1 hl. 100⁰ spirytusu loco wagon stacji kolejowej najbliższej składu, w którym spirytus się znajduje. Odbiór miał nastąpić w ciągu listopada 1924 roku.

Obwieszczenie to, jak zobaczymy niżej, poważniejszych rezultatów nie dało.

Ponieważ I część ustawy o monopolu spirytusowym, normująca zakup i sprzedaż spirytusu oraz ustanawiająca uprawnienia Skarbu Państwa z tytułu wprowadzenia monopolu, weszła w życie dopiero 1 stycznia 1925 r., przeto rynek spirytusowy w okresie od 4 października [1]) do 31 grudnia 1924 r. był rynkiem zamkniętym.

Nowa produkcja podlegała sekwestrowi, zaś import spirytusu był zabroniony. Zapasy spirytusu pozostawały w rękach prywatnych, to też pewne koła przy wzmożonym przed monopolem popycie, zupełnie widocznie chciały przeprowadzić spekulację na wielką skalę. Sfery te liczyły, że skoro pierwsze partje spirytusu produkcji 1924/25 r. będą mogły być przez D. P. M. S. zakupione dopiero po 1 stycznia 1925 r., zaś produkcja gorzelni w miesiącach wrześniu, październiku, listopadzie i grudniu 1924 r. została włączona do zapotrzebowania D. P. M. S. na rok kalendarzowy 1925 (art. 97 ustawy), to rynek wewnętrzny w ciągu conajmniej 4-ch miesięcy może być zaspakajany wyłącznie z posiadanych przez wymienione koła zapasów.

Objawy tej akcji były następujące:

1) zaofiarowanie Tymczasowej Dyrekcji P. M. S. minimalnych ilości spirytusu ze starych zapasów kampanji 1923/24 po cenie ustalonej przez Ministerstwo Skarbu na zasadzie art. 97 ustawy (zł. 45 za 1 hl. 100° surówki, względnie zł. 53.30 za 1 hl. 100° rektyfikatu) [2]),
2) wstrzymanie się z uruchomieniem większości gorzelni normalnie w tym czasie rozpoczynających ruch,
3) wzmożony popyt na spirytus ze strony fabryk wódek oraz sprzedawców wyrobów gotowych, w przypuszczeniu, że Dyrekcja P.M.S. nie będzie w stanie zaopatrzyć wszystkich fabryk w spirytus, wskutek czego podniesie się cena spirytusu,
4) podwyższenie ceny rynkowej nieopodatkowanego spirytusu (rektyfikatu) z 70—75 gr. w lipcu—wrześniu 1924 r. do 1 zł. za litr — w końcu października tegoż roku. Akcja ta, dość kunsztownie pomyślana, zawiodła.

W okresie przejściowym Dyrekcja P. M. S., nie posiadając przed 1 stycznia 1925 r. osobowości prawnej, formalnie nie istniała, co utrudniało opanowanie sytuacji. Dopiero rozporządzeniem Ministra Skarbu z dnia 10 października 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 91 poz. 858) utworzona została Tymczasowa Dyrekcja P. M. S., jako organ Ministerstwa Skarbu, oraz Tymczasowa Państwowa Rada Spirytusowa.

Gorzelnie zachęcono do rozpoczęcia kampanji, zapewniając im zakup narazie 18% przeciętnej ich produkcji w poprzednich trzech kampanjach i wypłatę zaliczki 25 zł. od hl. spirytusu z gorzelni rolniczych i 20 zł.

---

[1]) Cz. II ustawy, dotycząca gorzelni oraz regulowania produkcji i przerobu spirytusu, a także cz. III, dotycząca nadzoru skarbowego, stosownie do postanowień artykułu 96, weszły w życie po 30 dniach od ogłoszenia ustawy, a Dziennik Ustaw Nr. 78, zawierający ustawę, ukazał się w dn. 4 września 1924 r.

[2]) p. wyż. str. 97.

z gorzelni przemysłowych — do czasu ustalenia monopolowej ceny nabycia, wreszcie — zwalniając całkowicie lub częściowo produkcję gorzelni do dn. 31 grudnia 1924 r. do dalszego przerobu [1]). O ile gorzelnia w jednej lub w dwuch z tych kampanij nie była czynną, to przeciętną produkcję obliczało się według ilości odpędzonych w tej jednej, względnie dwuch pozostałych kampanjach, w których gorzelnia była czynną. Ilość tę zaliczono na poczet pierwszego kontyngentu (kampanja 1924/25). Nie poprzestając na tem, zwiększono powyższą normę zakupu o 150 hl. dla każdej gorzelni, tudzież podniesiono wysokość zaliczek do 45 i 35 zł. od hl. [2]).

Powyższe zarządzenia miały ten skutek, że prywatne zapasy spirytusu z 1923/24 r., nie zaofiarowane Tymczasowej D. P. M. S. po ustalonej cenie w terminie przepisanym (do dn. 31.X.1924 r.), zostały unieruchomione. Z tych zapasów Tymczasowa D. P. M. S. zakupiła w następstwie z wolnej ręki 2.800.000 litrów i z tej ilości sprzedała 1.355.158 litrów 100⁰ spirytusu. Tym sposobem rynek zdołano już w listopadzie 1924 r. opanować do tego stopnia, że różnica w cenie spirytusu przed i po zaprowadzeniu monopolu była minimalna, produkcja zaś spirytusu — skierowana na normalne tory.

Nowa, przez Tymczasową Dyrekcję P. M. S. zakupiona i przyjęta produkcja wynosiła do dn. 31 grudnia 1924 r.	9.419.783 litr. 100⁰
pozostało z zakupionych starych zapasów . . .	1.444.842 „ „
tak, że na d. 1.I.1925 r. Dyrekcja P. M. S. posiadała	10.864.625 litr. 100⁰

wypuszczono zaś na rynek wewnętrzny na zasadzie wspomnianego rozporządzenia Ministra Skarbu z dn. 22.IX.1924 r. 1.260.930,33 litrów 100⁰.

Rozporządzając już nabytemi w powyżej opisany sposób zapasami spirytusu i mając zapewniony spirytus z kampanji bieżącej 1924/25 r., Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego nie zależało na kupnie spirytusu z kampanji 1923/24 r., a ponieważ zapasy te były dość znaczne, przeto tak w interesie producentów, jak i Skarbu Państwa, leżało wywiezienie tego spirytusu zagranicę. Mając jednakże na uwadze postanowienia ustawy o monopolu spirytusowym, upoważniające Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego do nabycia 150.000 hl. z kampanji 1923/24, i pragnąc ostatecznie zlikwidować te zapasy, Ministerstwo Skarbu wydało okólnik (z dn. 20.I.25 r. L. 984/A), mocą którego spirytus z kampanji 1923/24 r. został wyjęty z wolnego obrotu wewnątrz kraju i mógł być albo sprzedany Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego albo wywieziony zagranicę. Dyrekcja kupowała ten spirytus na wniosek właściciela, lecz już po cenie dostosowanej do ceny eksportowej, t. j. po 35 zł. za 1 hl. 100⁰ rektyfikatu I-go gatunku i po 27 zł. za 1 hl. 100⁰ spirytusu surowego, skażonego i pośledniego gatunku. Ogółem Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zakupiła do 1.I.1927 roku z kampanji 1923/24 r. następujące ilości spirytusu:

---

[1]) Rozp. Min. Sk. z dn. 22.IX.1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 86 poz. 826).
[2]) Rozp. Min. Sk. z dn. 31.X.1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 97. poz. 906).

Gorzelnie	surówka	rektyfikat.	pośl. gatunki	Razem
	l i t r ó w 100⁰			
rolnicze	103.417.—	3.447.164.50	440.865.93	3.991.447.43
przemysłowe	4.286.—	267.853.—	11.226.—	283.365.—
O g ó ł e m	107.703.—	3.715.017.50	452.091.93	4.274.812.43

Zwolnienia spirytusu z kampanji 1923/24 r.

Ustawa z dnia 20 lipca 1925 roku w przedmiocie zmian i uzupełnień ustawy z dnia 31 lipca 1924 roku o monopolu spirytusowym (Dz. Ust. R. P. Nr. 85 poz. 580) zmieniła postanowienia, tyczące się zapasów z kampanji 1923/24 r. Na podstawie tych zmienionych przepisów, resztę spirytusu z kampanji 1923/24 r., jaka pozostanie po zakupie przez Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego 150.000 hl., zwalnia się na wywóz zagranicę. Z tej reszty jednakże Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego może zwolnić do obrotu wewnętrznego fabrykantom wódek ilości potrzebne do produkcji miesięcznej wódek, obliczonej według przeciętnej wytwórczości w ostatnich trzech miesiącach 1924 roku, za uiszczeniem opłat dodatkowych, określonych przez Ministra Skarbu. Opłaty te były o 86 gr. za 1 litr 100⁰ niższe od monopolowej ceny nabycia spirytusu. Spirytus zwalniano do przerobu we własnej fabryce wódek i następnie określano termin, w ciągu którego fabrykant miał spirytus przerobić. O ile termin został przekroczony z ważnych i uznanych przez Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego przyczyn, to mógł być na wniosek fabrykanta jeszcze przesunięty, w przeciwnym razie zwolnienie traciło swą moc. Dla otrzymania zwolnienia, każdy fabrykant winien był udowodnić, że dana ilość spirytusu, znajdująca się w danym składzie, stanowi istotnie jego własność. Najważniejsze znaczenie miało oświadczenie właścicieli przedsiębiorstw, składających spirytus, które były dołączone do wykazów zapasu spirytusu z kampanji 1923/24 r., sporządzonych przez władze skarbowe na mocy okólników Ministerstwa Skarbu z dnia 18 grudnia 1924 roku (L. 16202/D. A. M. W.-a) i z dnia 23 grudnia 1924 roku (L. 16596/D. A. M. W-a). Oprócz tego brano pod uwagę oryginał umowy kupna — sprzedaży, korespondencję i inne dowody.

Zwolnienia spirytusu z kamp. 1923/24 r. czyli t. zw. „starych zapasów" do 1.I.1927 r. przedstawiają się w następujący sposób:

Na jaki cel	Ogółem	w tym w roku	
		1925	1926
	L i t r ó w 100⁰		
na wódki gatunkowe	2.430.172	1.102.710	1.327.462
na wódki czyste	201.873	68.363	133.510
do wolnych składów	28.000	25.000	3.000
R a z e m	2.660.045	1.196.073	1.463.972

Opłaty skarbowe otrzymane z tego tytułu wyniosły:

Zł. 15.786.342,19

w tej liczbie zł. 5.949.936,18 w roku 1925 i zł. 9.836.406,01 w roku 1926.

Zamiany spirytusu z kampanji 1923/24 na spirytus monopolowy

Dążąc w dalszym ciągu do likwidacji zapasów spirytusu z kampanji 1923/24 r. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego pomagała poszczególnym właścicielom „starych zapasów" w eksporcie przez zamianę. Zamiana polegała na tem, że Dyrekcja przyjmowała na swój rachunek spirytus z kampanji 1923/24 r., oddając wzamian właścicielom spirytus monopolowy, znajdujący się w Państwowej Rektyfikacji Spirytusu i Wytwórni Wódek Nr. 5 w Starogardzie, a więc w miejscu najdogodniejszem dla eksportu, ponieważ ten ostatni następował prawie wyłącznie przez Gdańsk. Przez zamianę właściciele „starych zapasów" zyskiwali koszt przewozu kolejowego od miejsca składowania swego spirytusu do Starogardu, Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zaś zyskiwała poza popieraniem eksportu jeszcze na tem, że nie miała potrzeby tranzlokowania spirytusu ze Starogardu na wschód. Tranzlokacje te zaś są konieczne, ponieważ produkcja Państwowej Rektyfikacji Spirytusu w Starogardzie przekracza zapotrzebowanie tamtejszej Państwowej Wytwórni Wódek.

Zwolnienia przed 1.I.1925 r.

Produkcję spirytusu ostatnich czterech miesięcy 1924 r. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego miała prawo w wyjątkowych wypadkach zwolnić częściowo lub całkowicie do natychmiastowego przerobu, pod tym jednakże warunkiem, że zwolnione ilości zostaną zaliczone na pierwszy kontyngent zakupu. Zwolnienia takie były udzielane do 1 stycznia 1925 r. i tylko tym gorzelniom, które posiadały jednocześnie fabryki wódek. Ogółem zwolniono do 1 stycznia 1925 r.

1. 260.930.33 ltr. 100°.

Za zwolniony spirytus przedsiębiorca gorzelni uiszczał należne opłaty skarbowe i prócz tego wpłacał na rzecz Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego 28 groszy od 1 ltr. 100°.

Spirytus owocowy

Innym zasadom podlega spirytus, pędzony z owoców. W myśl ustawy o monopolu spirytusowym, każda gorzelnia owocowa otrzymuje prawo odpędu w wysokości 75 hl. Spirytus ten jest uważany za wódkę gatunkową i podlega zwiększonej o 25% opłacie skarbowej. Dyrekcja P.M.S. spirytusu owocowego nie zakupuje, lecz zwalnia właścicielom gorzelni do dalszego przerobu w fabrykach wódek. Zwolnienie następuje na wniosek właściciela i po uprzedniem uiszczeniu należnej opłaty skarbowej.

Do 1.I.1927 r. zwolniono gorzelniom owocowym:

Rok	Litrów 100°
1925	13.437.—
1926	14.701.42
Razem	28.138.42

Jeżeli przedsiębiorca gorzelni posiadał jednocześnie wolny skład wyrobów wódczanych, to wówczas Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zezwalała na tak zwane „przesunięcia" spirytusu owocowego z gorzelni do wolnego składu wyrobów wódczanych. Przesunięcie takie odbywało się bez żadnych opłat, a opłaty skarbowe były uiszczane dopiero z chwilą wywozu wyrobów wódczanych z wolnego składu.

Do 1.I.1927 r. przesunięto do wolnych składów wyrobów wódczanych spirytusu owocowego:

Rok	Litrów 100⁰
1925	48.868
1926	3.916
Razem	52.784

Zwolnienia destylatów

Zwolnienia były potrzebne również dla destylatów i półfabrykatów, które w dniu 1 stycznia 1925 r. znajdowały się w stanie nieopodatkowanym w wolnych składach. Destylaty te zwalniano na wniosek właściciela po uprzedniem uiszczeniu opłaty, równej opłacie od spirytusu w kampanji 1923/24 r. na wyrób wódek gatunkowych. Ogółem zwolniono do 1.I.1927 r. spirytusu owocowego, destylatów i półfabrykatów:

311.511.28 litr. 100⁰

za uiszczeniem opłaty skarbowej w wysokości 1.759.863,43 zł.

Spirytus pejsachowy

Na zakończenie należałoby jeszcze powiedzieć słów parę o spirytusie pejsachowym. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zezwalała poszczególnym gorzelniom, na ich prośbę, wyprodukować określoną ilość spirytusu pejsachowego, za zaliczeniem tej ilości na kontyngent zakupu. Ponieważ gorzelnie te miały jednocześnie aparaty rektyfikacyjne, wobec tego zezwolono im wyprodukowany spirytus oczyścić. Oczyszczony spirytus był magazynowany oddzielnie od spirytusu monopolowego i można go było sprzedawać tylko w okresie żydowskich świąt paschalnych; pozatem sprzedaż była niedozwolona. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego zakupowała ten spirytus w miarę zgłaszania się odbiorców, którzy musieli jednocześnie uzyskać zgodę właścicieli spirytusu na zakup. Spirytus pejsachowy sprzedawano po cenie wódek gatunkowych.

V
Oczyszczanie spirytusu

Oczyszczanie spirytusu

Stan przemysłu rektyfikacyjnego

Zadaniem przemysłu rektyfikacyjnego jest oczyszczanie spirytusu surowego i przygotowywanie go do konsumcji w szerokiem tego słowa znaczeniu.

Dzisiejszy stan przemysłu rektyfikacyjnego w Polsce dość silnie się różni od stanu przedwojennego. Przemysł ten, przystosowany dawniej do warunków gospodarczych byłych trzech wielkich organizmów państwowych, z powstaniem Państwa Polskiego znalazł się w odmiennej sytuacji i wskutek tego przeżywa obecnie ciężki kryzys.

Istotę tego kryzysu stanowi głównie to, że liczba zakładów rektyfikacyjnych i ich zdolność produkcyjna są niepomiernie wielkiemi w stosunku do obecnej produkcji spirytusu, ograniczonej niemal wyłącznie do potrzeb rynku wewnętrznego. Prohibicja w Stanach Zjednoczonych i nadprodukcja spirytusu na rynku światowym z jednej strony, zaś wysokie koszty produkcji spirytusu polskiego, brak kapitału obrotowego, ograniczenia kredytowe i wysoka stopa procentowa — z drugiej strony, zamykają naszemu spirytusowi rynki zagraniczne. Pozostawienie produkcji spirytusu w rękach wytwórców prywatnych, zaś sprzedaży na rynku wewnętrznym — w rękach Skarbu Państwa i ustawowe przekazanie eksportu organizacjom spółdzielczym, uniemożliwia stosowanie systemu dumpingowego i bez tego bardzo trudnego, jeśli chodzi o artykuł, obłożony podatkiem spożywczym, a specjalnie w odniesieniu do spirytusu. Podwyższenie bowiem ceny na rynku wewnętrznym spowodować może skurczenie spożycia, a zachwianie równowagi pomiędzy ceną gotowego produktu a surowcami, służącemi do wyrobu spirytusu, może dać impuls do gorzelnictwa potajemnego, które w dalszym ciągu przyczyniać się będzie do zmniejszenia spożycia spirytusu legalnego. A ponieważ produkcja spirytusu prawie nie wykracza poza ramy kontyngentu zakupu Dyrekcji P. M. S., opartego na rzeczywistem zapotrzebowaniu rynku wewnętrznego, przeto system dumpingowy w tych warunkach mutatis mutandis stałby się mieczem obosiecznym, skierowanym jednem ostrzem przeciwko producentom, gdyż otrzymaliby mniejsze prawo wypędu i mniejszy kontyngent zakupu, drugiem zaś — przeciwko nabywcom spirytusu, wyrządzając jednocześnie krzywdę Skarbowi Państwa i przynosząc poważny uszczerbek gospodarstwu społecznemu.

To wszystko powoduje, że rektyfikacje w małym tylko stopniu mogą wykorzystać ich zdolność produkcyjną.

Należy nadmienić przytem, że w związku z wypadkami wojennemi część rektyfikacyj została unieruchomiona z powodu zatrzymania ruchu gorzelni; znaczna część aparatów miedzianych została wywieziona do Rosji, co zaś zostało na miejscu, było przez niemieckie władze okupacyjne zarekwirowane. Dotychczas jeszcze pozostały gdzieniegdzie w rektyfikacjach aparaty żelazne.

Nic dziwnego, że w tych warunkach olbrzymią część rektyfikacyj można było uruchomić dopiero po roku 1919.

Tablica poniższa ilustruje stan przemysłu rektyfikacyjnego przed wojną — w latach 1914-19 i w latach 1919-24.

L. p.	Nazwa rektyfikacji, lub miejscowości, w której rektyfikacja się znajduje	Rok założenia	Czy była czynna przed wojną	Czy była czynna w latach (kampanjach) 1914-19	Czy była czynna w latach (kampanjach) 1919-24
	Województwa Centralne				
1	Rektyf. Warszawska	1886	tak	tylko w r. 1914	tak
2	F. Jankowski	1874	tak	nie	tak od r. 1923
3	Żyrardów	1908	tak	nie	tak od r. 1923
4	Kutno	1924	nie	nie	nie
5	Łowicz	1917	nie	tak od r. 1917	tak
6	Zgierz	1923	nie	nie	tak od r. 1923
7	Piotrków	1870	tak	nie	tak od r. 1923
8	Konin	1894	tak	nie	tak od r. 1922
9	Kalisz	1867	tak	nie	tak od r. 1924
10	Sieradz	1908	tak	nie	tak
11	Radomsko	1917	nie	nie	tak od r. 1922
12	Będzin	1925	nie	nie	nie
13	Ostrowiec	1912	tak	1914/15 i 1918/19	tak
14	Miechów	1906	tak	1916-17	tak od r. 1921
15	Radom (J. Saski)	1910	tak	nie	tak od r. 1922
16	Kielce	około 1906	tak	nie	tak
17	Zagożdżon	1925	nie	nie	nie
18	Lublin	1906	tak	nie	tak od r. 1921
19	Lublin (Vetter)	1846	tak	tak od 1917	tak
20	Chełm	1910	tak	nie	tak od r. 1921
21	Cieleśnica	1918	nie	nie	tak od r. 1918

L. p.	Nazwa rektyfikacji, lub miejscowości, w której rektyfikacja się znajduje	Rok założenia	Czy była czynną przed wojną	Czy była czynną w latach (kampanjach) 1914-19	Czy była czynną w latach (kampanjach) 1919-24
22	Suchowola	1907	tak	nie	tak od r. 1923
23	Międzyrzec	1848	tak	tylko 1914-15	tak od r. 1923
24	Garbów	1916	nie	tak od r. 1916	tak
25	Łabunie	1896	tak	tak od r. 1918	tak
26	Dzierzbia	1907	tak	nie	tak od r. 1923
27	Bożejewo	1923	nie	nie	tak od r. 1923
	Województwa Zachodnie				
28	Starogard (państwowa)	1924	nie	nie	nie
29	Toruń (państwowa)	1884	tak	tak	tak
30	Akwawit, Poznań ul. Cieszkowskiego	1873	tak	tak	tak
31	Akwawit, Poznań ul. Tama Garbarska	1887	tak	tak	tak
32	Akwawit, Leszno	1884	tak	tak prócz 1919	tak
33	Akwawit, Krotoszyn	1896	tak	tak	tak
34	Bydgoszcz	1862	tak	tak	tak
35	Toruń (A. Gaede)	1868	tak	tak	tak
	Wojewódz. Południowe				
36	„Krakus"	1921	nie	nie	tak od r. 1921
37	Biała (J. Gross)	1849	tak	tak 1914-16	tak od r. 1921
38	Biała (A. Fraenkel)		tak	tak od r. 1918	tak
39	Klasno	1894	tak	tak	tak
40	Okocim	1923	nie	nie	tak od r. 1923
41	Nowy Sącz	1910	tak	tak	tak
42	Tarnów	1832	tak	tak	tak
43	Jasło		tak	nie	tak od r. 1923
44	Dzików	1905	tak	tak od r. 1916	tak
45	Łańcut	1911	tak	tak od r. 1915	tak
46	Przeworsk	1917	nie	tak od r. 1918	tak
47	Lwów (Baczewski)	1856	tak	1914-1917	tak od r. 1921
48	Lwów (Bogdanówka	1842	tak	nie	tak
49	Sambor		tak	nie	tak od r. 1922
50	Drohobycz	1891	tak	nie	tak od r. 1922
51	Stanisławów (H. Adlersberg)	1912	tak	nie	tak od r. 1924
52	„ (F. i B. Liebermann)	1907	tak	nie	tak od r. 1922
53	„ (M. Hofstätter)	1890	tak	nie	tak od r. 1924
54	Kolendziany	1922	nie	nie	tak od r. 1922
55	Skoczów	1922	nie	nie	tak od r. 1922

Z tablicy tej widzimy, że z 55 rektyfikacyj przedwojennych, w czasie wojny było czynnych i to z przerwami 21, przeważnie w Wielkopolsce i Małopolsce Zachodniej.

W tablicy nie uwidoczniono istniejących obecnie rektyfikacyj w województwach kresowych wschodnich, gdyż przed wojną nie egzystowały, a budowa ich datuje się dopiero od r. 1922.

Według posiadanyah przez D. P. M. S. informacyj, istnieje w Polsce około 190 oddziałów rektyfikacyjnych przy gorzelniach, z których jednak pewna część nie posiada wszystkich niezbędnych aparatów i urządzeń; zdolnych do pracy jest 166 oddziałów rektyfikacyjnych. W roku 1924/25 — 147 oddziałów rektyfikacyjnych zawarło umowy z Dyrekcją P. M. S. i podpisało deklaracje na oczyszczanie własnej surówki, w roku 1925/26 — 109, zaś w roku 1926/7 ilość ta zmniejszyła się do 86.

Poniższa tablica ilustruje rozmieszczenie według województw tych oddziałów rektyfikacyjnych, które podpisały deklaracje w latach 1924/25, 1925/26 i 1926/27.

Województwo	w roku 1924/25	w roku 1925/26	w roku 1926/27
pomorskie	1	1	1
poznańskie	—	—	—
warszawskie	11	10	7
łódzkie	4	9	7
kieleckie	6	4	3
białostockie	8	5	7
lubelskie	8	9	9
nowogródzkie	3	2	1
wileńskie	9	5	5
poleskie	5	2	1
wołyńskie	7	5	4
śląskie	1	1	1
krakowskie	3	2	2
lwowskie	32	21	15
stanisławowskie	15	6	4
tarnopolskie	34	27	19
Razem	147	109	86

Ilość oddziałów rektyfikacyjnych w porównaniu do stanu przedwojennego znacznie się powiększyła, zwłaszcza w województwach: lwowskiem, tarnopolskiem i stanisławowskiem. Było to wynikiem walki między właścicielami rektyfikacyj, którzy utrzymywali na niskim poziomie cenę surówki, natomiast poważne zyski osiągali ze sprzedaży spirytusu już przerektyfikowanego.

Państwowa Wytwórnia Wódek
Widok ogólny rozlewni

Zasadniczej technicznej lub gospodarczej różnicy między rektyfikacjami (R) i oddziałami rektyfikacyjnemi przy gorzelniach (Gr. lub Gpr.) niema, tak, że w pewnych wypadkach większy oddział rektyfikacyjny może być traktowany jako rektyfikacja samoistna.

Wobec trudności ścisłego określenia, jakie zakłady należy uważać za rektyfikacje samoistne (R), a jakie za oddziały rektyfikacyjne (Gr. lub Gpr), Dyrekcja P. M. S. wychodzi z formalnego założenia, że jako rektyfikacje samoistne (R) uważa te zakłady rektyfikacyjne, z któremi zawierane są umowy rektyfikacyjne na oczyszczanie obcej (względnie również i swojej) surówki, jako zaś oddziały rektyfikacyjne —te zakłady, które oczyszczają surówkę, pochodzącą tylko z własnych gorzelni przedsiębiorstwa i które zawierają z D. P. M. S. skrócone umowy, zwane deklaracjami.

Przy zaliczaniu poszczególnych zakładów do typu rektyfikacyj lub oddziałów rektyfikacyjnych, D. P. M. S. kieruje się następującemi zasadami:

1) do rektyfikacyj samoistnych zalicza się zakłady rektyfikacyjne większego typu, lub nawet małego typu, lecz nieposiadające własnych gorzelni, położone dogodnie pod względem komunikacyjnym i które w poprzednich latach zajmowały się oczyszczaniem obcego spirytusu,

2) do oddziałów rektyfikacyjnych zalicza się te zakłady rektyfikacyjne, które posiadają własne gorzelnie, są położone przeważnie na wsi, nie stanowią odrębnej jednostki prawnej i pod względem technicznym należą do kategorji przedsiębiorstw małych.

Oczywiście znajdują się i typy pośrednie, które trudno zaliczyć do jednej lub drugiej kategorji; decydującym wówczas dla D. P. M. S. momentem jest większa lub mniejsza potrzeba posiadania rektyfikacji w danym rejonie.

Umowy na oczyszczanie spirytusu

Jak wyżej wspomniano, z rektyfikacjami samoistnemi zostały zawarte obszerne i szczegółowe umowy rektyfikacyjne, zaś oddziały rektyfikacyjne podpisywały krótkie deklaracje na oczyszczanie własnej surówki. Zarówno umowy rektyfikacyjne, jak i deklaracje opracowane zostały jesienią 1924 r. w wyniku pertraktacyj przeprowadzonych z przedstawicielami powyższych zakładów. Poniżej omówimy podstawowe zasady tych umów.

Umowa rektyfikacyjna została w ten sposób ujęta, że rektyfikacje przyjmują na siebie funkcje trojakie: oczyszczania surówki, magazynowania spirytusu wszelkiego rodzaju, wreszcie funkcje niejako komisantów w zakresie ekspedycji (wydawania) spirytusu. Zatrudniając rektyfikacje, D. P. M. S. zastrzegła sobie pierwszeństwo, t. zn., że rektyfikacje nie są pozbawione możności oczyszczania niemonopolowej surówki (eksportowej), jednak tylko o tyle, by na tem nie cierpiała normalna praca dla D. P. M. S.

Podział surówki między rektyfikacje został jesienią 1924 r. dokonany w ten sposób, by rektyfikacje zostały zatrudnione z jednej strony w stosunku do swej zdolności produkcyjnej i magazynowej, z drugiej zaś strony w stosunku do potrzeb D. P. M. S. na rektyfikat w danym rejonie, z przewagą jednak pierwszego z tych motywów.

Posiadając w tym czasie tylko bardzo skąpe materjały statystyczne, D. P. M. S. musiała się oprzeć przy podziale kwot rektyfikacyjnych na istniejącym dotąd stanie rzeczy, wprowadzając tylko pewne korektury w sto-

sunku do zbyt już jawnie uprzywilejowanych lub zbyt pokrzywdzonych rektyfikacyj. Dopiero przy wznawianiu umowy jesienią 1925 r., D. P. M. S. mogła się już oprzeć na obszerniejszym, zebranym w ciągu roku materjale statystycznym i podziału surówki dokonać w sposób możliwie sprawiedliwy, t. j. za pomocą specjalnie opracowanego klucza podziałowego, do którego za podstawę przyjęto pewien procentowy stosunek najważniejszych czynników, mogących mieć wpływ na wysokość umownej kwoty rektyfikacyjnej. Dyrekcja P. M. S. pragnęła usunąć w ten sposób wszelkie momenty dowolności i według jednej zasady całą kwotą rektyfikacyjną obdzielić wszystkie rektyfikacje.

Przy ustalaniu klucza Dyrekcja P. M. S. przyjęła cztery najważniejsze czynniki, a mianowicie: produkcję dotychczasową, pojemność zbiorników, zlew i zbyt.

50% całej kwoty przeznaczonej do podziału obejmuje czynnik produkcji dotychczasowej. W ten sposób wszystkie rektyfikacje w jednakowym stopniu odczuwają spadek produkcji, a przytem czynnik ten daje do pewnego stopnia pojęcie o rozmiarach i sprawności danego zakładu rektyfikacyjnego. Jakkolwiek w poszczególnych wypadkach przyznawanie temu czynnikowi dominującego znaczenia odbiegało od zasad słuszności, nie mniej wydaje się on najbardziej sprawiedliwym.

30% całej kwoty rafinacyjnej obejmuje czynnik — pojemności zbiorników. Czynnik ten uwzględniono w tak wysokim stopniu, ze względu na to, że sprawa składowania spirytusu ma znaczenie nie mniejsze, niż zdolność przetwórcza danej rektyfikacji, ta bowiem okoliczność zmusza wciąż Dyrekcję P. M. S. do zawierania zbyt licznych umów rektyfikacyjnych, bo jeśliby chodziło tylko o samo oczyszczanie spirytusu, to korzystniej pod wielu względami byłoby ograniczenie się do kilku większych rektyfikacyj. W przyszłości, gdy D. P. M. S. będzie posiadała własne, dostatecznie wielkie magazyny, czynnik ten straci na aktualności i już tak wielkiej roli odgrywać nie będzie.

Na zlew i na zbyt przeznaczono po 10% całej kwoty.

Do podziału przyjęto kontyngent zakupu gorzelni rolniczych bez oddziałów rektyfikacyjnych całego Państwa, z wyłączeniem Kresów Wschodnich, które ze względu na tamtejszy stan gorzelnictwa i słaby rozwój dróg komunikacji muszą być traktowane zupełnie odmiennie. Przydział surówki dla rektyfikacyj w tych województwach musi być dokonywany nie na podstawie powyższego klucza, lecz zupełnie indywidualnie, z uwzględnieniem najróżnorodniejszych innych czynników.

Zasadą podziału kwot rektyfikacyjnych w ubiegłych latach było dalej to, by każda dzielnica rektyfikowała surówkę w tej dzielnicy wyprodukowaną. Tkwiła w tem myśl, by zbyt szybko nie naruszać stanu rzeczy, będącego wynikiem skomplikowanego procesu historyczno-gospodarczego.

Jedynie tylko co do b. zaboru niemieckiego D. P. M. S. zastrzegła sobie prawo dysponowania do 10% całej produkcji gorzelni w tej dzielnicy położonych do innych dzielnic. Województwo białostockie w umowie z r. 1924 było zostawione jako ewentualna rezerwa, w umowie już jednak z r. 1925 zostało włączone do okręgu województw centralnych. Na Kresach Wschodnich, wobec małej ilości gorzelni czynnych, podziału dokonano

w zależności od potrzeb D. P. M. S. i warunków komunikacyjnych, przydzielając określone gorzelnie do określonych rektyfikacyj.

Wobec tego, że jakość rektyfikatu w okresie przedmonopolowym spadła znacznie poniżej minimalnych wymagań rynkowych, D. P. M. S. postawiła w umowie ścisłe i dość surowe wymagania co do rektyfikatu, opatrzone stosownymi rygorami. Umowa zastrzega między innemi, że rektyfikat winien zawierać przynajmniej 95° czystego alkoholu, bez furfurolu lub jakichkolwiekbądź domieszek postronnych. W razie, gdyby rektyfikat nie odpowiadał warunkom umowy, Dyrekcja P. M. S. nietylko nie płaci należności rektyfikacyjnej, lecz władną jest pobrać karę umowną do wysokości podwójnej stawki rektyfikacyjnej, a nawet oddać ten rektyfikat innemu zakładowi do ponownego oczyszczenia na koszt danej rektyfikacji. W sprawie tej D. P. M. S., jak to dalej zostanie szczegółowo przedstawione, musiała w ciągu roku 1925 toczyć upartą walkę z rektyfikacjami o jakość rektyfikatu, walkę, która wreszcie doprowadziła do podniesienia jakości rektyfikatu do poziomu wymagań rynku światowego.

Wysokość wynagrodzenia za oczyszczanie i magazynowanie spirytusu ustawa o monopolu spirytusowym pozostawia uznaniu Dyrekcji P. M. S., która może ustalić je bądź na podstawie dobrowolnej umowy z przedsiębiorcą rektyfikacji, bądź też w drodze publicznego przetargu. Względy wyłącznie tylko fiskalne dyktowały raczej drogę przetargu, względy jednakże ogólno-gospodarcze nakazywały Dyrekcji P. M. S. wybrać system umów dobrowolnych, gdyż w ten sposób zapewniano pracę największej ilości przedsiębiorstw.

Wysokość opłat rektyfikacyjnych ustalono według skali degresyjnej, w zależności od ilości wyprodukowanego rektyfikatu.

Wynagrodzenie za oczyszczanie

Najwyższa stawka dla Kongresówki w 1924/25 r. wynosiła 8 zł. 90 gr. za 1 hl. 100°, dalsze stawki były: 8 zł. 50 gr., 8 zł. 10 gr. i 7 zł. 70 gr.; dla b. dzielnicy niemieckiej analogicznie 8 zł. 90 gr., 8 zł. 52 gr., 8 zł. 13 gr. i 7 zł. 75 gr.; dla województw południowych: 8 zł. 90 gr. 7 zł. 12 gr. i 5 zł. 34 gr. Pozatem w r. 1925 D. P. M. S. płaciła za poślednie gatunki 7 zł. 46 gr. za hl., prócz województw południowych, gdzie ta jednolita stawka została, w zależności od ilości oddanych poślednich gatunków, rozbita na trzy grupy: 7 zł. 46 gr., 5 zł. 96 gr. i 4 zł. 46 gr.

W myśl umowy, stawki rektyfikacyjne mogą ulec zmianie, jeżeli przyjęte do kalkulacji ceny węgla lub robocizny zmienią się conajmniej o 10%. Do kalkulacji zaś przyjęto, że opał stanowi 22.47% kosztów, przyczem koszt opału do oczyszczenia hl. spirytusu ustalono na 2 zł. W okresie od 27 października do 2 listopada 1924 r. ceny węgla spadły o 11.8%. Dyrekcja P. M. S. nie skorzystała wszakże z przysługującego jej prawa obniżenia stawek, mając na uwadze ciężką sytuację finansową, w jakiej znajdował się przemysł rektyfikacyjny i przypuszczając, że to będzie pobudką dla rektyfikacyj do ściślejszego wykonania przyjętych przez nie obowiązków. Ponieważ jednak w początkach maja 1925 r. ceny węgla spadły ponownie, więcej niż o 10%, przeto Dyrekcja P. M. S. uznała tym razem za wskazane obniżenie stawek i uczyniła to, począwszy od dnia 1 czerwca, zniżając je o 3%. Zniżka ta trwała niedługo, gdyż w związku z ogólnym wzrostem cen w lipcu 1925 r. węgiel podrożał więcej niż o 10%, wobec czego, po-

cząwszy od 1 sierpnia 1925 r., stawki rektyfikacyjne zwiększono o 3% t. z. przywrócono je do pierwotnej wysokości.

W zależności od zdolności produkcyjnej poszczególnych rektyfikacyj, gwarantowano im mniejszą lub większą ilość rektyfikatu po 8 zł. 90 gr. i dalej stopniowo oznaczano niższe stawki od ilości, przekraczających pewne minimum.

System ten, jako zbyt skomplikowany i niejednolity (pertraktacje w r. 1924 były prowadzone z trzema grupami rektyfikacyj według dzielnic), został w umowie na rok 1925/26, przedłużonej następnie na r. 1926/27, zastąpiony systemem prostszym, a mianowicie: rektyfikacje w zależności od wielkości (zdolności produkcyjno-magazynowej) zostały rozbite na 4 grupy, z których każda otrzymała jedną tylko stawkę, przyczem D. P. M. S. za poślednie gatunki już nie płaciła. Grupy były następujące:

I grupa (rektyfikacje o produkcji do 1 milj. litr.) . . . . 11 zł. 29 gr.
II „ „ „ „ 2 „ „) . . . . 10 zł. 16 gr.
III „ „ „ „ 3 „ „) . . . . 9 zł. 87 gr.
IV „ „ „ powyż. 3 „ „) . . . . 8 zł. 60 gr.

pozatem Spółka Akcyjna „Akwawit" od ilości ponad 12 mil. litr. 6 zł. 76 gr.

Stawki powyższe zostały ustalone na podstawie ścisłej kalkulacji, opracowanej przez D. P. M. S., a następnie uzgodnionej z przedstawicielami przemysłu rektyfikacyjnego.

Kalkulację przeprowadzono dla czterech typów zakładów rektyfikacyjnych z produkcją roczną: 45.000, 30.000, 20.000 i 10.000 hl., przyczem wzięto pod uwagę 19 niżej podanych czynników.

Poniższa tabelka przedstawia tę kalkulację w cyfrach ostatecznych.

CZYNNIKI	Produkcja			
	45.000 hl. zł.	30.000 hl. zł.	20.000 hl. zł.	10.000 hl. zł.
1. administracja ogólna, fabryczna i koszty handlowe	1,3844	1,6166	1,9275	2,7900
2. robocizna (stała)	0,4933	0,7000	0,7440	0,8880
3. „ (czasowa)	0,3200	0,4000	0,4200	0,4200
4. opał	1,6500	1,6500	1,6500	1,6500
5. woda	0,0270	0,0270	0,0270	0,0270
6. światło	0,0308	0,0396	0,0495	0,0594
7. smary	0,0100	0,0100	0,0100	0,0100
8. laboratorjum	0,0500	0,0500	0,0500	0,0500
9. oczyszczenie chemiczne	0,1300	0,1300	0,1300	0,1300
10. % od kapitału obrotowego	0,0561	0,0581	0,0642	0,0728

Stosunek kosztów oczyszczania w rektyfikacjach prywatnych i państwowych w okresie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. wynosił 10,29 : 10,15.

Ponieważ remanenty spirytusu na dz. 1 stycznia 1926 r. wynosiły 18.346.573.36 ltr., których oczyszczenie kosztowało zł. 1.952.352.05, ogółem zatem przyjęto do bilansu w tym okresie 83.798.974.36 ltr. rektyfikatu, którego oczyszczanie kosztowało zł. 8.855.688.25, czyli przeciętna kosztów oczyszczenia jednego litra 100^0 wynosi:

zł. 8.855.688.25 : 83.798.974.36 = gr. 10,567.

Przeciętna bilansowa wszakże jest większą, a mianowicie gr. 10,588 z tego względu, że ogólną ilość spirytusu przyjęto mniejszą o 166.765 litrów— przy przesunięciach gatunków spirytusu w tranzlokacjach i procesie oczyszczania.

Powyższe koszty oczyszczania nie dają dostatecznego materjału porównawczego. Przeciętny koszt oczyszczania w rektyfikacjach samoistnych jest wysoki głównie z tego powodu, że wśrod nich jest dużo zakładów małych, którym Dyrekcja P. M. S. zmuszona była płacić stawki najwyższe, co w rezultacie poważnie wpływa na podniesienie przeciętnej.

W rektyfikacjach znów własnych, należących do typu zakładów wielkich, koszt oczyszczania wypadł stosunkowo wysoko z tego powodu, że rektyfikacje te oczyszczają nieznaczne ilości spirytusu w stosunku do swej zdolności produkcyjnej, co oczywiście wpływa na podniesienie kosztów produkcji.

Koszty oczyszczania w rektyfikacjach własnych byłyby większe od wyżej podanych, jeśliby w kalkulacji uwzględniono także pozycje bezgotówkowe, jak: oprocentowanie kapitału, amortyzacja i asekuracja, które są brane pod uwagę w bilansie D. P. M. S., pominięte wszakże w danym wypadku. Trudność przeprowadzenia takiej kalkulacji polega na tem, że z trzech rektyfikacyj państwowych jedna — w Warszawie jest dzierżawioną i pod względem administracji stanowi niepodzielną całość z wytwórnią wódek, druga — w Starogardzie jest również połączona z wytwórnią wódek i stanowi z nią jedną całość, przyczem w okresie sprawozdawczym pracowała tylko na jednym aparacie, ponieważ drugi był w remoncie, tak, że jako samodzielną rektyfikację, mogącą służyć do porównań z zakładami prywatnemi, służyć może jedynie trzecia rektyfikacja własna — w Toruniu. Tej znów została przydzielona zbyt mała ilość surówki.

Podając liczby powyższe jedynie dla orjentacji i z obowiązku sprawozdawczego, zanaczyć należy, że dopiero liczby lat następnych, kiedy przeprowadzona będzie koncentracja przemysłu rektyfikacyjnego i należycie wyzyskana zdolność produkcyjna rektyfikacyj własnych, dadzą porównawczy obraz rentowności przedsiębiorstw własnych i właściwy stosunek kosztów oczyszczania w tych przedsiębiorstwach do kosztów w zakładach prywatnych.

Spirytus bezwodny.

Produkcja spirytusu bezwodnego stała się na Zachodzie Europy, zwłaszcza po wojnie, sprawą wielkiego gospodarczego znaczenia. Rozmaite są przyczyny, dla których kwestja spirytusu, jako środka napędowego, musi nabierać z biegiem czasu znaczenia coraz większego. Po wojnie zwłaszcza spożycie spirytusu do picia zmniejszyło się nieomal powszechnie. Pozatem niektóre państwa wprowadziły prohibicję całkowitą lub częściową. Przemysł może wchłaniać tylko stosunkowo niezbyt znaczne ilości spirytusu, gdyż produkcja octu, perfum, sztucznego jedwabiu i t. p. z natury rzeczy musi być ograniczona.

Już przed wojną nadprodukcja spirytusu w całym świecie zaczęła się wyraźnie zaznaczać i cały szereg państw przedsięwziął kroki, celem znalezienia ujścia dla nadmiaru spirytusu.

Poza spirytusem, paliwem płynnem o światowem znaczeniu jest jedynie ropa naftowa i produkty z niej pochodzące, oraz część produktów destylacji węgla. Oczywiście, że myśl zużycia spirytusu do celów napędowych, zamiast benzyny, lub łącznie z nią, w postaci mieszanek, oddawna interesuje świat naukowy i przemysłowy (Ford), wyrazem czego był międzynarodowy kongres płynnego paliwa, który się odbył w październiku 1922 r. w Paryżu. W kongresie tym wzięli udział reprezentanci wszystkich prawie państw świata, między innemi i Polski.

Tendencja do zastąpienia, choćby częściowego, benzyny spirytusem, wynika z powszechnie znanego faktu, że światowe zasoby ropy naftowej są bardzo ograniczone, natomiast zużycie benzyny, wobec niesłychanie szybkiego rozwoju ruchu samochodowego, wzrasta ze zdumiewającą szybkością.

Roczna produkcja nafty w ostatnich czasach wynosiła przeszło 1.100.000 tysięcy barył [1].

Obliczenia światowych zasobów ropy nie jest rzeczą łatwą. W obliczeniach wielu autorów zachodzą dość poważne odchylenia. H. Gliwic za U. S. Geological Surwey określa te zasoby na 65.055 miljonów barył. Przypuszczając, że konsumcja ropy utrzyma się na dzisiejszym poziomie, co wobec wzrostu automobilizmu jest bardzo mało prawdopodobnem, dochodzimy łatwo do wniosku, że światowych zasobów ropy, a zatem i benzyny, starczy najwyżej na jakieś lat 60. Wyczerpanie się zasobów ropy amerykańskiej nastąpi napewno jeszcze wcześniej, gdyż już za lat 20. W tej sytuacji przemysł automobilowy staje wobec bardzo ciężkiego dylematu. Automobilizm, w przewidywaniu przyszłych trudności, musi już dzisiaj szukać innego paliwa płynnego, narazie choćby w postaci dodatków do benzyny. W dzisiejszych warunkach może być mowa tylko o spirytusie. Wyrazem tych oszczędnościowych tendencyj jest skłonność konstruktorów motorów samochodowych do zwiększania kompresji, czyli takiej budowy motorów, by były one coraz bardziej przystosowane do używania benzyny ciężkiej, a następnie mieszanek benzynowo-spirytusowych, zamiast benzyny czystej i lekkiej.

Promotorką całego tego ruchu, zarówno pod względem naukowym, jak i praktyczno-technicznym, jest Francja, która nie powodowała się jed-

[1]) Baryła amerykańska — około 137 kg.

nakże wyłącznie przytoczonemi wyżej motywami, lecz przedewszystkiem doświadczeniami zdobytemi w czasie wojny, gdy rząd francuski odczuł bardzo silnie brak własnego paliwa płynnego. Francja, nie posiadając własnej benzyny, jest oczywiście jednym z krajów najbardziej zainteresowanych w sprawie stworzenia płynnego paliwa, pochodzenia krajowego, tak zwanego carburant national.

Jednakże nietylko perspektywa wyczerpywania się zasobów ropy, lecz i specyficzne francuskie warunki polityczno-gospodarcze pchały Francję do opracowywania metod zużycia spirytusu do celów napędowych. To też sprawą tą zajęły się najwybitniejsze siły naukowe francuskie oraz liczni przemysłowcy i konstruktorzy. Zadaniem ich było znaleźć paliwo płynne, które, jeżeli nie całkowicie, to choć w części zastępować by mogło benzynę. Tem paliwem mógłby być tylko spirytus, zwłaszcza, jak doświadczenie wykazało, spirytus bezwodny.

Jednak trudności polegały na tem, iż benzyna nie miesza się jednolicie ze spirytusem o mocy 95^0 do 96^0, a normalne rektyfikowanie nie może dać produktu o większej mocy. Zaczęto szukać wyjścia z tej sytuacji. W całym szeregu pracowni naukowych zaczęto robić doświadczenia z mieszankami, a w pierwszym rzędzie w laboratorjum chemji i fizyki Sorbony, Instytutu Pasteur'a Min. Finansów, laboratorjum aeronautycznem, lab. Szkoły Rolniczej w Douai, lab. T-wa autobusów okręgu paryskiego i t. p. — Wypróbowano cały szereg mieszanek, jak np. mieszanka: $^1/_3$ spirytusu, $^1/_3$ benzyny, $^1/_3$ benzolu (mieszanka M. Leprêtre); mieszanka: spirytus, benzyna, tetralina; mieszanka: spirytus i eter; mieszanka: benzol, spirytus i nafta (czeski Dynankol) i t. p.[1]). Wszystkie te mieszanki posiadały jednak poważne wady i spotykały się z silnym oporem posiadaczy samochodów. Stosowane jeszcze nadal w niektórych krajach, jak np. w Niemczech, Czechosłowacji i t. p., przyszłości jednak nie mają, zwłaszcza, gdy dzięki pracom techników francuskich zaczęto stosować mieszankę: spirytus bezwodny i benzyna. Jak wiadomo, zastosowanie spirytusu bezwodnego pozwala unikać używania wszelkiego rodzaju ciał homogenizujących, czy katalizatorów. Mieszanka taka nie wzbudza również obaw właścicieli samochodów, którzy zwłaszcza obawiają się rdzewienia motorów skutkiem używania mieszanek ze spirytusem nieodwodnionym. Obawa ta jest oczywiście w pewnym stopniu przesadzona, czego dowodzą doświadczenia, poczynione przez T-wo autobusów okr. paryskiego, które na mieszankach pracuje; autobusy tego T-wa zrobiły już do roku 1926 — 200.000.000 klm. — Dzisiaj rząd francuski, odczuwając już brak spirytusu przemysłowego, spirytus, przeznaczony do celów napędowych, niemal wyłącznie oddaje T-wu autobusów okręgu paryskiego, które, zwłaszcza z mieszanki spirytusu bezwodnego i benzyny, jest nadzwyczaj zadowolone.

Mieszanki, dawniej stosowane ze spirytusem surowym i nieodwodnionym, miały liczne wady i produkcja ich napotykała na poważne trudności natury technicznej i gospodarczej.

---

[1]) Cały szereg tych mieszanek został omówiony w pracy inż. Modrzejewskiego i Butkiewicza p. t. „Zastosowanie spirytusu do celów technicznych i w przemyśle chemicznym".

Z drugiej strony, produkcja spirytusu bezwodnego była bardzo mała, gdyż spirytus ten głównie był używany do celów naukowych i laboratoryjnych, fabrykacja zaś była droga.

Pragnąc stosować mieszanki ze spirytusem bezwodnym, należało znaleźć system. któryby na wielką skalę i tanim kosztem pozwalał otrzymywać ten spirytus.

Choć dzisiaj system Ricard-Allenet, którym się dalej zajmiemy, wyrugował inne systemy, nie od rzeczy będzie w krótkich słowach opisać systemy, które kolejno pojawiały się, począwszy od roku 1921.

Metoda Loriètte'a polegała na przepuszczaniu pary spirytusowej przez wapno niegaszone. Metoda ta jest dziś już zupełnie zarzucona, ze względu na duże straty spirytusu i znaczne koszty.

Inna metoda polegała na bezpośredniem traktowaniu mieszaniny spirytusu i benzyny solami odwadniającemi, np. węglanem potasu. Metoda ta również została zarzucona.

Metoda Van Ruymbeka, udoskonalona przez Merille i Granger, polega na doprowadzeniu do wierzchołka kolumny dystylacyjnej mieszaniny silnie chłoniącej wodę, składającej się z roztworu węglanu potasu w glicerynie.

Z kolei Barbet próbował prowadzić proces rektyfikowania i odwadniania pod zmniejszonem ciśnieniem w bardzo kosztownych aparatach próżniowych, metoda ta nie pozwala jednak otrzymywać spirytusu całkowicie bezwodnego.

Rozwiązanie, zdaje się, mniej więcej doskonałe znajdujemy w metodzie Ricard-Allenet, którą szczegółowiej opiszemy. Tą metodą przeważnie odwadnia się dziś spirytus w kilku wielkich przedsiębiorstwach przemysłowych we Francji, jak np.

w Courrières produkcja dzienna	300	hl.
Saint Ouen l'Aumône	„ 300	„
Springer Maison Alfort	„ 250	„
Melle	„ 300	„
Forges d'Aunis	„ 180	„

W ciągu ostatnich lat 1924 i 1925 metodą tą odwodniono we Francji 250.000 hl. spirytusu, — za pomocą zaś innych metod tylko 30.000 hl. W obecnej chwili przemysł francuski jest w stanie produkować 1.600—1.800 hl. dziennie spirytusu bezwodnego. W innych krajach przemysł ten jest jeszcze bardzo słabo rozwinięty, tak, że poza Francją odwadnia się spirytusu około 400 hl. dziennie.

Poniżej podajemy krótki opis metody Ricard-Allenet. Wiadome jest od czasów Gay-Lussaca, że przy dystylowaniu dwuch płynów, wzajemnie nierozpuszczających się, jak np.: benzol i woda, skład wydzielonych par i temperatura wrzenia mieszaniny nie zmieniają się dotąd, dopóki obydwa płyny pozostają w aparacie. W danym wypadku benzol wrzący przy 80^0 pod ciśnieniem 760 mm. tworzy z wody mieszaninę niełączącą się i składającą się z 8,9 części wody i 91,1 części benzolu. Mieszanina ta wrze przy temperaturze stałej 69.2^0. Doświadczenie to wskazuje już na możność odciągania wody przez dystylację przy temperaturze znacznie niższej niż 100^0, a to dzięki obecności ciał nierozpuszczających się w wodzie, jak benzol, który nazwiemy ciałem porywającem „corps entraineur". Wydaje się wsze-

lako niemożliwem odwodnić spirytus za pomocą benzolu, a to z tego powodu, że musi nadejść moment oddzielenia alkoholu od benzolu, których punkty wrzenia, jak wiadomo, są prawie jednakowe. Te trudności rozwiązał Young. Mianowicie wykazał on, że istnieje potrójna mieszanina wrząca przy temperaturze 64,9°, a składająca się z 7,4 części wody, 18,5 części spirytusu i 74,1 części benzolu oraz druga mieszanina podwójna, wrząca przy temperaturze 68,2°, składająca się z alkoholu i benzolu, a zawierająca 67,6 części benzolu.

Jeżeli zatem doda się dostateczną ilość benzolu do spirytusu, zawierającego wodę i gdy tę mieszaninę dystyluje się w dostatecznie wysokiej kolumnie, przedewszystkiem przechodzi mieszanina potrójna, zawierająca wodę, a następnie, gdy woda całkowicie jest już usunięta, dystyluje się przy temperaturze 68,2 mieszaninę podwójną, składającą się ze spirytusu bezwodnego i benzolu. W wyniku tej dystylacji otrzymuje się dystylat bezwodny. Jednem słowem, dzięki benzolowi, woda staje się produktem dystylacji czołowym, zaś spirytus bezwodny produktem końcowym.

Teoretycznie zagadnienie to zostało ujęte w pracy Jean Barbaudy p. t. „Contribution à l'étude de la distillation des mélanges ternaires hétérogènes".

Nie wchodząc w szczegóły kalkulacyjne, należy stwierdzić, że proces odwadniania tą metodą jest tańszy niż proces rektyfikowania. Gdyby zatem udało się, nad czem dziś pracują technicy francuscy, usunąć całkowicie ślady benzolu ze spirytusu odwodnionego, spowodowaćby to mogło całkowity przewrót w przemyśle rektyfikacyjnym.

Przedstawiwszy powyżej pobieżnie kwestję spirytusu bezwodnego we Francji, przejdziemy do stosunków w Polsce. Podobnie, jak Francja w czasie powojennym, i Polska obecnie znajduje się w tej sytuacji, że niewiadomo co robić z nadprodukcją spirytusu, która momentalnie powstałaby, gdyby produkcja gorzelni nie została skontyngentowana i ograniczona. Takie jednak ograniczenie produkcji, w stosunkach przynajmniej polskich, jest rzeczą wysoce szkodliwą. Z tej sytuacji należy szukać wyjścia. Drogi wyjścia są tylko dwie: należy albo wzmóc eksport zagranicę, co jednakże natrafia na nieprzezwyciężone trudności ze względu na to, że spirytus polski, głównie kartoflany, nie wytrzymuje konkurencji ze spirytusem przemysłowym zagranicznym, albo też znaleźć ujście dla spirytusu wewnątrz kraju, na cele niekonsumcyjne. Jak już wyżej wspomnieliśmy, zużycie spirytusu do celów przemysłowych jest z natury rzeczy bardzo ograniczone, natomiast możnaby bardzo znaczne ilości spirytusu ulokować na rynku wewnętrznym i zagranicznym w postaci mieszanek benzynowo-spirytusowych, gdyż tylko takie mieszanki, jak wykazuje praktyka zagranicy, mogą być życzliwie przyjęte przez świat automobilowy. Polska znajduje się do pewnego stopnia w sytuacji wyjątkowej, gdyż posiada własną benzynę i własny spirytus, mogłaby zatem w tych warunkach podjąć na wielką skalę akcję eksportu mieszanek benzynowo-spirytusowych, które dzisiaj znajdą w Europie chętnych nabywców. W miarę lat cena benzyny stopniowo będzie rosnąć, natomiast nie ma żadnych pozytywnych racyj wzrost cen spirytusu.

Już dzisiaj spirytus przemysłowy doskonale co do ceny konkuruje z benzyną; w przyszłości szala przechylać się będzie coraz bardziej na korzyść spirytusu. Dzisiaj już np. we Francji rządowi nie starcza spirytusu własnego do domieszek. Francja nie może zwiększać produkcji spirytusu przemysłowego, wyrabianego tam z buraków, które raczej powinny iść na wyrób cukru, gdyż i tak musi bardzo poważne ilości cukru sprowadzać z zagranicy. W Polsce jest odwrotnie: wzrost produkcji spirytusu melasowego nie sprzeciwiałby się gospodarczym interesom kraju, wzrost zaś produkcji spirytusu kartoflanego nadzwyczaj dodatnio odbijałby się na interesach rolnictwa.

W Polsce z inicjatywą wyrobu spirytusu bezwodnego, o mocy nie mniejszej niż 99,6°, systemem Ricard-Allenet, pierwsza wystąpiła Rektyfikacja Kutnowska, zaś Dyrekcja P. M. S. sprawę poparła i bliżej się nią zajęła.

Celem zapoznania się na miejscu z warunkami produkcji spirytusu bezwodnego oraz ustalenia zasad, na jakich winna być oparta kalkulacja kosztów odwadniania spirytusu w Kutnie, Dyrekcja P. M. S. w październiku 1926 r. wydelegowała jednego ze swych urzędników do Francji, który sprawę szczegółowo zbadał i w obszernym referacie przedstawił zarówno metody techniczne, jak i stronę kalkulacyjną produkcji spirytusu bezwodnego.

Zebrany materjał posłużył D. P. M. S. za podstawę do zawarcia umowy z Rektyfikacją Kutnowską na odwadnianie spirytusu — w sierpniu 1927 r.

Nie należy się łudzić, że akcja wprowadzenia spirytusu bezwodnego na rynek będzie łatwą. Spodziewać się jednak należy, że z biegiem czasu produkcja spirytusu bezwodnego w Polsce zacznie się stopniowo powiększać, co może w konsekwencji poprawić znacznie sytuację przemysłu gorzelniczego.

Fuzle. Pozostałe przy oczyszczaniu spirytusu oleje fuzlowe stanowią bardzo cenne odpadki, mało dotychczas doceniane, a mające przecież zastosowanie w wielkich ilościach do fabrykacji farb, masy filmowej, alkoholów amylowego i butylowego i t. p. artykułów chemicznych. Fuzle były przedtem przeważnie wywożone zagranicę lub, co gorsza, niszczone bezużytecznie.

W myśl umów rektyfikacyjnych na rok 1924/25, przemyte fuzle stanowiły własność rektyfikacyj, zaliczane były przytem na zaniki, lecz już w umowach na następne lata 1925/26 i 1926/27 zastrzeżono, iż stanowią one własność D. P. M. S., przyczem odpowiadać mają następującym warunkom:

1) wskazania alkohomierza nie powinny być mniejsze aniżeli 80°;
2) przy skłóceniu w różnych częściach olejów fuzlowych i wody przy ciepłocie około 20° C. zmniejszenie objętości olejów fuzlowych nie powinno przekraczać 30%;
3) przy skłóceniu 100 cm.³ olejów fuzlowych z 5 cm.³ wody przy ciepłocie około 20° C. oleje powinny mętnieć;
4) przy zmieszaniu w równych objętościach olejów fuzlowych z kwasem siarkowym o cięż. wł. 1,84 płyn winien być jednostajny;
5) oleje fuzlowe winny zawierać conajmniej 90% czystego oleju i nie więcej niż 10% alkoholu i wody (zanieczyszczeń). Wydajności olejów fuzlowych D. P. M. S. nie ogranicza.

Tytułem premji rektyfikacje samoistne otrzymują po 75 gr., a oddziały rektyfikacyjne przy gorzelniach po 50 gr. za każdy wyprodukowany kg. przemytych, odstawionych i przez D. P. M. S. przyjętych olejów fuzlowych.

Premję wyznaczoną dla rektyfikacyj samoistnych redukuje się do 50 gr. w wypadku, jeśli fuzle odpowiadać będą pierwszym czterem wymienionym wyżej warunkom, lecz nie zawierać dostatecznej procentowości czystego oleju.

Według przybliżonych obliczeń, Dyrekcja P. M. S będzie otrzymywała 90—110 tysięcy kg. olejów fuzlowych rocznie, które według cen obecnych przedstawiać będą wartość około 300.000 zł.

Jak więc widzimy, fuzle stanowić będą dość poważną pozycję w dochodach D. P. M. S., ważniejszem atoli niż efekt finansowy będzie racjonalne ich zużytkowanie w przemyśle krajowym. Zadaniem D. P. M. S. będzie zaopatrzyć rynek krajowy w potrzebną ilość fuzli, nadwyżkę zaś — możliwie najkorzystniej ulokować na rynkach zagranicznych bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem solidnych firm eksportowych.

Na rynku wewnętrznym zapotrzebowanie fuzli jest niewielkie. Tow. Akc. „Akwawit" na podstawie umowy z dnia 6 lutego 1926 r. ma prawo nabycia fuzli przez siebie wyprodukowanych i posiada opcję na dalsze ilości fuzli obcych w ilości 20.000 kg. rocznie. Pozatem Sieleckie Zakłady Chemiczne mają urządzenia do przerobu fuzli, od wybuchu wojny jednak dotychczas faktycznie ich nie przerabiały.

Za czas od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. Dyrekcja P. M. S. sprzedała 42.231 kg. fuzli.

Handlem fuzlami zajmują się u nas drobni kupcy, nabywając je beczkowo, rzadko wagonowo. Żaden z nich nie skoncentrował zakupów w większych ilościach. Kupując fuzle, płacą ceny o 10—15% niższe od cen rynku światowego, a i to zawsze na dostawy natychmiastowe. Fuzle te odsprzedają niezwłocznie w małych partjach i to nie bezpośrednio na rynek londyński lub amerykański, lecz pośrednikom w Hamburgu.

Najważniejszym rynkiem światowym dla fuzli jest rynek amerykański, z którym kontakt mają tylko wielkie firmy, obracające setkami tysięcy kg. Z tych względów rynek ten jest dla nas narazie przynajmniej niedostępny. Rynek londyński jest jak gdyby europejską ekspozyturą rynku amerykańskiego; poważny również rynek stanowi Francja. W Niemczech nabywcami fuzli są fabryki chemiczne nadreńskie, sporo niewielkich firm, handlujących fuzlami wewnątrz kraju i kilku eksporterów-pośredników w Hamburgu. W Czechach istnieje „Fuselöl-Konzern", obejmujący Czechy, Austrję, Węgry i Jugosławję.

Należyte zorganizowanie u nas handlu fuzlami jest bardzo trudne największą trudność sprawiają tu ciągłe wahania i nieprawdopodobne odchylenia cen: od jesieni 1924 r. ceny wahają się od 1 dol. 20 cent. do 22 centów za kg. Wpływają na to dwa czynniki:

1. rynek jest zupełnie zdezorganizowany, brak wszelkich notowań giełdowych i silnie szerząca się spekulacja;
2. w Ameryce stosuje się od pewnego czasu sztuczny wyrób fuzli czystszych i bogatszych w alkohol amylowy, co wpływa zniżkowo na ceny światowe.

Jak z powyższego pobieżnego zarysu wynika, wywóz fuzli w stanie nieprzerobionym wielkiego interesu dla gospodarstwa narodowego nie przedstawia, otwiera się wszakże pole do rozwoju tych gałęzi przemysłu chemicznego, które mogą je przerabiać na alkohol propylowy, używany do lakierów matowych; alkohol butylowy, używany przeważnie do wyrobu sztucznego piżma (szczególniej nadają się do tego fuzle kartoflane); alkohol amylowy (techniczny, używany jako rozpuszczalnik i czysty — do badań tłuszczu w mleku); wreszcie amyl-acetat, używany jako rozpuszczalnik do sapon-laków, prochów, do perfumerji i t. p. Produkty te są notowane na rynku i przedstawiają większą możność dogodnej sprzedaży.

Znaczenie, jakie rozwój tych gałęzi przemysłu może mieć dla naszego życia gospodarczego, są tak oczywiste, że zbytecznem byłoby dłużej nad tem się rozwodzić. Zadaniem naszem było jedynie zwrócić uwagę na tę odłogiem leżącą dziedzinę i wskazać, że posiadamy w kraju cenny surowiec, zupełnie dotychczas nie wyzyskiwany.

VI
Sprzedaż spirytusu i wyrobów monopolowych

Sprzedaż spirytusu i wyrobów monopolowych

Zgodnie z ustawą, sprzedaż spirytusu do zużycia w granicach Państwa, jak również sprzedaż wódek czystych, jest wyłącznym przywilejem Skarbu Państwa.

Od należytej kalkulacji cen sprzedażnych i racjonalnego zorganizowania sprzedaży zależą wyniki finansowe monopolu, a więc zapewnienie Skarbowi Państwa preliminowanych dochodów z monopolu i przecięcie kwestji, czy z punktu widzenia fiskalnego racjonalniejszym jest monopol, czy też akcyza.

Jest więc zrozumiałem, że do tej strony swej działalności Dyrekcja P. M. S. przywiązuje nadzwyczaj wielką wagę, gdyż każde fałszywe posunięcie może pociągnąć w skutkach następstwa nieobliczalne. Dyrekcja P. M. S. dokłada wszelkich starań, ażeby zwiększyć zużycie spirytusu do celów przemysłowych i dlatego dbać musi o to, ażeby przemysł, zużywający spirytus, mógł go otrzymać w ilościach dostatecznych i po cenach przystępnych, zapewniających temu przemysłowi dalszy rozwój, chociażby to miało wpłynąć na uszczuplenie dochodów z monopolu. Jeśli chodzi o spirytus konsumcyjny, Dyrekcja P. M. S. musi stale pilnować, ażeby rynek był dostatecznie nasycony i spożycie ujęte w łożysko legalne, z wykluczeniem spirytusu, wyprodukowanego nielegalnie, bądź przemycanego z zagranicy, oraz spożycia spirytusu nieprzeznaczonego do picia. W tem miejscu Dyrekcja P. M. S. z całym naciskiem podkreśla, że dochodów swych nie chce fundować na rozpajaniu ludności, lecz na takiej organizacji sprzedaży i cen, któreby przy minimalnem spożyciu zapewniały maksymalny zysk. W rozdziale o spożyciu wykazujemy, jak mało w porównaniu z innemi krajami spożywa się alkoholu w Polsce, i że spożycie to ma u nas tendencję zniżkową. Podkreślamy to jako objaw pocieszający, jakkolwiek godzący bezpośrednio w interesy monopolu.

Dyrekcja P. M. S. sprzedaje:

a) spirytus oczyszczony na cele lecznicze, naukowe i domowe,
b) „ „ na wyrób wódek,
c) „ skażony do celów technicznych, oświetleniowych i napędowych,
d) wódki czyste i spirytus butelkowany,
e) fuzle.

Sprzedaż spirytusu niebutelkowanego.

Zgodnie z art. 96 Ustawy o monopolu spirytusowym, Dyrekcja P.M.S. przystąpiła do sprzedaży spirytusu z dn. 1 stycznia 1925 r.

Sprzedaży spirytusu niebutelkowanego dokonywano w sposób dwojaki:

1) bezpośrednio — przez centralę D. P. M. S. i Biuro Sprzedaży we Lwowie,
2) komisowo — przez poszczególne rektyfikacje i Biuro Sprzedaży Komisowej w Poznaniu.

Sprzedaż bezpośrednia.

W pierwszych miesiącach sprzedaż bezpośrednia odbywała się wyłącznie w centrali D. P. M. S. w Warszawie. Chcąc jednakże ułatwić klientom nabywanie spirytusu, D. P. M. S. z dn. 20.IV.1925 r. zorganizowała jakby swą filję w postaci Biura Sprzedaży we Lwowie.

Do zakresu czynności Biura, w myśl osobnej instrukcji, należało:

1) sprzedaż spirytusu dla fabryk wódek, octu, eteru, aptek, szpitali, rozlewni spirytusu skażonego i t. p.;
2) przejęcie sprzedaży komisowej od dwuch rektyfikacyj we Lwowie i kontynuowanie jej jako gotówkowej;
3) prowadzenie ewidencji zapasów spirytusu w rektyfikacjach i oddziałach rektyfikacyjnych przy gorzelniach na terenie Małopolski Wschodniej.

Biuro to sprzedawało bezpośrednio spirytus na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, przez co D. P. M. S. uniknęła potrzeby organizowania na tym terenie sprzedaży komisowej.

Biuro Sprzedaży we Lwowie czynne było do dn. 2 listopada 1926 r., od tego zaś czasu czynności jego przejęła Państwowa Wytwórnia Wódek Nr. 10 we Lwowie.

Warunki sprzedaży bezpośredniej są następujące:

Klient, pragnący nabyć spirytus, składa w D. P. M. S. zamówienie na odpowiednio wypełnionych przepisowych formularzach czterech typów, zależnie od tego, do jakiego celu spirytus ma być użyty.

Umowa kupna—sprzedaży dochodzi do skutku z chwilą pokrycia przez nabywcę całkowitej należności bądź gotówką, bądź przyznanym kredytem i zatwierdzenia przez D. P. M. S. złożonego przez nabywcę zamówienia. Przy sprzedaży na kredyt nabywca wpłacał jednakże gotówką po 100 zł. za każdy hl. 100°. Po zatwierdzeniu zamówienia, Dyrekcja P. M. S. wydawała zlecenie odpowiedniej rektyfikacji, celem odprawienia i wysłania pod adresem nabywcy zamówionej ilości spirytusu; jednocześnie nabywca przez właściwy Urząd Akcyz i Monopolów otrzymuje odpisy zlecenia dla rektyfikacji. Spirytus sprzedaje się loco podwórze rektyfikacji. Do obliczenia ilości spirytusu miarodajne są obliczenia władzy skarbowej w dniu urzędowej odprawy, który to dzień służy również za podstawę do obliczenia ceny. D. P. M. S. sprzedaje spirytus według przeciętnej jakości produkowanej przez ogół rektyfikacyj i gorzelni z oddziałami rektyfikacyjnemi. Przy zapłacie gotówką przyznaje się 1% skonta. W roku 1925 skonto kupującym za gotówkę wyniosło zł. 1.186.734.60, w roku zaś 1926 i I kwartale 1927 r. — zł. 1.396.835.62.

Wysyłka spirytusu następuje bezzwłocznie po otrzymaniu przez rektyfikację zlecenia. Jeżeli rektyfikacja przy wysyłce ogranicza się tylko do zlewu spirytusu do naczyń odbiorcy, to nie otrzymuje żadnego osobnego

wynagrodzenia, jeżeli jednakże na żądanie odbiorcy, bierze na siebie także i zwózkę spirytusu do stacji kolejowej, oraz załadowanie do wagonu — wolno jej pobrać osobne wynagrodzenie, nieprzekraczające stawek poniższych:

a) przy spirytusie konsumcyjnym — 0.60 zł. za hl. 100°,

b) przy denaturacie do celów przemysłowych — 0.20 zł. za hl. 100°.

Wynagrodzenie to rektyfikacja pobiera wprost od nabywcy.

Podstawianie naczyń pod spirytus należy w zasadzie do nabywcy. Na życzenie nabywcy jednakże rektyfikacja może dać swoje naczynia i wówczas ma prawo pobrać wprost od niego wynagrodzenie, które obliczone w stosunku do 1 hl. 100° i za okres czasu każdorazowo rozpoczętych trzech tygodni, nie może przekraczać skali następującej:

a) za beczki pod spirytus konsumcyjny — 0.90 zł. za hl. 100°,

b) za cysterny „ „ „ — 0.60 zł. za hl. 100°,

c) za wszelkie naczynia pod denaturat i spirytus do celów przemysłowych — 0.30 zł. za hl. 100°.

Naczynia podstawione do wywozu spirytusu przez rektyfikację winny się znajdować w stanie dobrym i zdatnym do transportu.

Jeżeli nabywca korzystał z naczyń rektyfikacji, obowiązany jest do zwrotu ich bezzwłocznie po opróżnieniu, w stanie zdatnym do użytku, loco podwórze rektyfikacji, o ile odbiór spirytusu nastąpił bezpośrednio z rektyfikacji, względnie — franco wagon stacji rektyfikacji, jeżeli wysyłka spirytusu dokonana była koleją.

Przechowywanie beczek odbiorców na składzie rektyfikacji dopuszczalne jest bez odszkodowania w ciągu dni 14-tu, po tym terminie właściciel beczek winien jej zapłacić odszkodowanie w myśl porozumienia z daną rektyfikacją.

Nastąpienie wypadku siły wyższej, jako też innego nieprzewidzianego zdarzenia, wywołującego przeszkodę w pracy zakładów rektyfikacyjnych, albo takich przedsiębiorstw, od których zależy możność prowadzenia ruchu w zakładach rektyfikacyjnych bez przeszkód, zwalniają D. P. M. S. na czas trwania tych przeszkód od obowiązku dostawy. Po ustaniu powyższej przyczyny przerwy w dostawie, Dyrekcja P. M. S. może bądź wykonać dostawę do końca, bądź też jednostronnie umowę uznać za rozwiązaną z pominięciem drogi sądowej i bez prawa odbiorcy do jakiegokolwiek odszkodowania. D. P. M. S. może w każdym czasie wykonanie umowy na dostawę spirytusu przekazać rektyfikacji, która wówczas sama jedna odpowiada za jej prawidłowe wykonanie.

Dyrekcja P. M. S. sprzedała bezpośrednio spirytusu:

w roku 1925	— 272.403	hl. 100°
„ 1926	— 150.514	„ „
w pierwszym kwartale 1927 r.	— 22.593	„ „

W tych ilościach mieszczą się także ilości sprzedane przez Biuro Sprzedaży we Lwowie, a mianowicie:

w roku 1925	— 2.803	hl. 100°
„ 1926	— 26.398	„ „
w pierwszym kwartale 1927 r.	— 3.673	„ „

Sprzedaż komisowa.

Poza sprzedażą bezpośrednią, D. P. M. S. sprzedawała spirytus niebutelkowany w drodze komisowej. Komisantami były firmy, posiadające

rektyfikacje lub gorzelnie z oddziałami rektyfikacyjnemi, które zawarły z Dyrekcją P. M. S. umowy na sprzedaż komisową spirytusu monopolowego. Na zabezpieczenie wykonania umowy komisant zobowiązany był złożyć gwarancję, uznaną przez Dyrekcję P. M. S. za wystarczającą. Na terenie województwa poznańskiego czynności komisowe załatwiało Biuro Sprzedaży Komisowej w Poznaniu, zorganizowane w dn. 2.XI.1925 r. przez D. P. M. S. Biuro to było czynne do 31.XII.1927 r. i od tej chwili zostało włączone do Państwowej Wytwórni Wódek Nr. 4 w Poznaniu, która obecnie prowadzi sprzedaż komisową. Z chwilą otwierania Państwowych Wytwórni względnie Hurtowni Wódek, prawo sprzedaży komisowej przekazywano tym Wytwórniom i Hurtowniom.

Punktów sprzedaży komisowej było:

w roku 1925	— 118
„ 1926	— 74
w pierwszym kwartale 1927 r.	— 56

Sprzedaż komisowa odbywa się wyłącznie za gotówkę. Komisant jednakże mógł udzielić kredytu z własnych funduszów na warunkach, ustalonych pomiędzy nim a nabywcą.

Przez zawarcie umowy komisowej D. P. M. S. upoważniała daną rektyfikację, względnie oddział rektyfikacyjny przy gorzelni, do sprzedaży komisowej spirytusu monopolowego, składowanego w danej rektyfikacji, czy w oddziale rektyfikacyjnym — aż do wyczerpania zapasów. Przytem Dyrekcja P. M. S. mogła również, oczywiście, bezpośrednio dysponować spirytusem w każdym czasie i w każdej ilości. Mogła też każdej chwili prawo sprzedaży zawiesić lub odwołać bez jakiegokolwiek odszkodowania na rzecz komisanta. Komisantowi nie wolno pod żadnym pozorem odmówić sprzedaży spirytusu monopolowego, będącego u niego na składzie, odbiorcom, uprawnionym do kupna przez władze skarbowe, względnie D. P. M. S., jeśli tylko czynią zadość przepisanym wymaganiom. Komisant może sprzedać jednemu nabywcy dziennie ilości, nieprzekraczające każdorazowo 50 hl. 100° spirytusu na poszczególne cele. Wartość codziennej sprzedaży nie może przekraczać 30% sumy złożonego na wykonanie umowy zabezpieczenia.

Sprzedaż komisowa jest dokonywana na ogólnych warunkach sprzedaży i dostawy D. P. M. S., a więc na takich samych, jak przy sprzedaży bezpośredniej. Rachunki wystawia komisant z polecenia i na rachunek D. P. M. S. według ustalonego przez nią wzoru.

Sumy, należne D. P. M. S. ze sprzedaży komisowych, komisant winien wpłacać w całości na rachunek D. P. M. S., najpóźniej w dniu następującym po dokonaniu sprzedaży, przyczem dni świątecznych nie bierze się w rachubę.

O dokonanych sprzedażach komisanci zawiadamiają codziennie D. P. M. S. i miejscową kontrolę skarbową, przesyłając raporty: do D. P. M. S. w 2-ch egzemplarzach, do Kontroli Skarbowej w 1-ym egzemplarzu.

Wszelkie zamówienia komisanci zobowiązani są wykonywać niezwłocznie, najpóźniej w dniu roboczym, następującym po dniu, w którym nabywca wypełnił ciążące na nim obowiązki.

Za prowadzenie sprzedaży komisowej i wszelkie czynności z tem związane D.P.M.S. płaci 3 zł. za każdy hl. 100° sprzedanego spirytusu wszelkich gatunków, przyczem litr objętościowy spirytusu skażonego liczy się jako litr 100°. Za podstawę do rozrachunku służy ilość spirytusu odprawiona przez władzę skarbową.

Koszty sprzedaży komisowej wyniosły:

w roku 1925	— zł. 648.089.21
w roku 1926 i w pierwszym kwartale 1927 r.	— zł. 298.059.16

Ogólna ilość spirytusu sprzedanego komisowo wynosi:

w roku 1925	— 203.235 hl. 100°
w roku 1926	— 235.688 „ „
w pierwszym kwartale 1927 r.	— 32.746 „ „

W ilościach tych mieszczą się ilości sprzedane komisowo przez Biuro Sprzedaży Komisowej w Poznaniu. Biuro to sprzedało:

w roku 1925	— 5.490 hl. 100°
w roku 1926	— 30.546 „ „
w pierwszym kwartale 1927 r.	— 7.314 „ „

Sprzedaż spirytusu monopolowego od początku działania P. M. S. do dn. 31 marca 1927 r. ilustruje tablica 64, zaś zbyt spirytusu według kwartałów i województw — tablica 65.

Ogółem zbyt spirytusu łącznie ze zwolnieniami i sprzedażą wyrobów monopolowych wynosił:

w roku 1924	— 12.610 hl. 100°
w roku 1925	— 499.170 „ „
w roku 1926	— 572.881 „ „
od 1.I—31.III.1927 r.	— 112.814 „ „

Z tablicy 64 widzimy, że największe ilości spirytusu zużywa się na wyrób wódek i na spirytus skażony środkiem ogólnym. W tablicy tej nie uwzględniono sprzedaży wyrobów monopolowych, o których będzie mowa niżej. Wyrobów tych sprzedano w 1925 roku 36.142 hl. i od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. — 223.557 hl.

Jeżeli do zbytu spirytusu na wyrób wódek dodamy te ilości i zwiększymy odpowiednio ogólne kwoty zbytu spirytusu, to otrzymamy:

w 1925 r. na wódki czyste	— hl. 377.520.32
„ gatunkowe	— „ 43.274.77
Razem	hl. 420.759.09

czyli 73,7% ogólnego zbytu — na wódki czyste,
8,4% „ „ — „ gatunkowe
11,6% „ „ — na spirytus skażony
6,3% „ „ — na wszystkie inne cele.

W czasie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. sprzedano na wódki czyste łącznie ze sprzedażą wyrobów monopolowych
474.194.99 hl.
na wódki gatunkowe 61.412.04 „
Razem 535.607.03 hl.

czyli 69,1% ogólnego zbytu — na wódki czyste,
8,9% „ „ — „ gatunkowe,
14,8% „ „ — na spirytus skażony,
7,2% „ „ — na wszystkie inne cele.

W tablicy tej w p. 13 figuruje pozycja sprzedaży „na inne cele". Jakkolwiek są to pozycje nieznaczne, stanowiące łącznie 88.078 litr. 100°, wymagają wszakże omówienia. Jest to przeważnie spirytus, zużyty do celów przemysłowych, niewyszczególnionych w omawianej tablicy.

Podajemy tylko pozycje najważniejsze, świadczące o małym wprawdzie, ale wzrastającym stopniowo rozwoju pewnych gałęzi przemysłu, zużywającego spirytus. Tak więc w okresie od dn. 1.I.1926 r. do 31.III.1927 r. zużyto:

do wyrobu	luster	290	litrów 100°
„ „	sztucznej skóry	2.000	„ „
„ „	atramentu	800	„ „
„ „	farb	2.493	„ „
„ „	pasty	1.700	„ „
„ „	żarówek	3.450	„ „
„ „	piorunianu rtęci	11.500	„ „
„ „	chloroformu	1.025	„ „
„ „	formaliny	1.000	„ „
„ „	radjoaparatów	860.	„ „
„ „	cellonu (dla samolotów)	3.000	„ „
na różne cele	chemiczne	4.115	„ „

Pozatem mniejsze ilości zużyto do wyrobu: stalówek, płyt gramofonowych, fotografji, lizoformu, chlorku, sztucznych kwiatów i t. p.

Zbyt spirytusu na wyrób trunków stanowi około 80% ogólnego zbytu, a ponieważ, jak wykażemy dalej, wielkość produkcji wódek jest ściśle dostosowana do zapotrzebowania rynku, z wahaniami zależnemi od pory roku, przeto i zbyt spirytusu ulega wahaniom w tym samym stopniu, w jakim w poszczególnych kwartałach zmienia się konsumcja.

Zaprzecza temu wprawdzie zbyt spirytusu w pierwszym kwartale 1925 roku, który wynosi 19,8% w stosunku do sprzedaży całorocznej. Rok ten był jednakże wyjątkowym, gdyż fabrykanci wódek, w przypuszczeniu, że Dyrekcja P. M. S. nie będzie posiadała dostatecznych zapasów spirytusu, zakupywali go w końcu 1924 r. w większych ilościach, pozatem na rynku nagromadzone były wielkie ilości wyrobów gotowych. Lecz już w 1926 r. zbyt spirytusu wynosi w pierwszym kwartale 23,5%, wówczas kiedy w trzecim kwartale — 22%.

Sprzedaż wyrobów monopolowych.

Dyrekcja P. M. S., stosownie do ustawy, ma prawo sprzedawać swoje wyroby, t. j. spirytus do celów domowych i leczniczych w butelkach oraz wódki czyste, — bądź we własnych, bądź też w koncesjonowanych składach i sklepach. Ten przepis ustawy pozostawiał Dyrekcji P. M. S. wolną rękę w wyborze formy sprzedaży — hurtowej czy detalicznej. D. P. M. S. jednakże odstąpiła odrazu od zamiaru tworzenia własnych sklepów detalicznych, zatrzymując się jedynie na sprzedaży hurtowej.

Nieliczne sklepy detaliczne, na pograniczu rumuńskiem, utworzone przez Dyrekcję P. M. S. w 1925 r., miały na celu z jednej strony przeciwdziałanie kontrabandzie spirytusu rumuńskiego, tańszego aniżeli polski, który w zatrważający sposób przemycano, oraz z drugiej — zapoznanie ludności województw południowo-wschodnich z wyrobami monopolowemi.

Sklepy te utworzono: 1) w Horodence, 2) Czernelicach, 3) Niezwiskach, 4) Obertynie, 5) Gwoździcu, 6) Śniatynie, 7) Załuczu, 8) Zabłotowie, 9 i 10) Kołomyi (dwa sklepy), 11) Kosowie, 12) Pistyniu (zlikwidowany), 13) Kutach, 14) Krzyworówni, 15) Peczeniżynie, 16) Jabłonowie, 17) Zaleszczykach, 18) Żabiem, 19) Worochcie, 20) Kosmaczu, 21) Delatynie, 22) Haliczu i 23) Mikoliczynie.

W początkach 1927 roku przystąpiono nadto do organizacji w Warszawie czterech sklepów detalicznych z częściową sprzedażą hurtową, ażeby odciążyć w sprzedaży Państwową Wytwórnię Wódek w Warszawie, która do tego czasu prowadziła sprzedaż hurtową, oraz, ażeby ułatwić kupcom detalicznym i konsumentom nabywanie wyrobów monopolowych.

Utworzenie sieci własnych sklepów detalicznych w całem Państwie, aczkolwiek ze względów fiskalnych byłoby bardzo pożądanem, ze względów ogólno-gospodarczych jest niewskazane, pozbawiłoby bowiem warsztatów pracy około 20.000 rodzin, wymagałoby nadto znacznego kapitału inwestycyjnego na wynajem lokali i urządzenie sklepów. Z tych względów Dyrekcja P. M. S. zrezygnowała ze sprzedaży detalicznej we własnym zarządzie, ograniczając się tylko do sprzedaży hurtowej, z wyjątkiem wypadków, wspomnianych wyżej.

Zorganizowanie sieci miejsc sprzedaży nastręczało w praktyce trudności nie mniejsze, niż zorganizowanie sieci wytwórni. Przy tworzeniu tej sieci trzeba się było liczyć z wielu czynnikami, jako to: gęstością zaludnienia, spożyciem, środkami komunikacyjnemi, a nadewszystko wyszukaniem odpowiednich lokalów. Trzeba było wyszukiwać takie punkty, ażeby w sposób najdogodniejszy można było zaopatrywać możliwie największą liczbę sklepów detalicznych. Z tego względu hurtownie powinny być rozmieszczone dość gęsto, wszelako z takiem wyrachowaniem, ażeby obroty ich były dostatecznie duże, by nie zwiększać zbytnio kosztów handlowych.

W roku 1925, kiedy rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych przejęto we własny zarząd, rozpoczęto sprzedaż tego spirytusu, najpierw w Wytwórni Warszawskiej — w dn. 4 lutego.

Aż do sierpnia tegoż roku spirytus sprzedawano wyłącznie w prywatnych hurtowniach i sklepach detalicznych na podstawie osobnych uprawnień, wydawanych przez Izby Skarbowe. W sierpniu Dyrekcja P. M. S. przystąpiła do organizacji własnych hurtowni, których do końca 1925 roku utworzono 14. Oprócz hurtowni własnych i prywatnych, sprzedawały spirytus butelkowany także cztery wytwórnie: w Warszawie, Kowlu, Sieradzu i Poznaniu.

W miarę wprowadzania pełnego monopolu tworzono na terenach objętych pełnym monopolem hurtownie własne i komisowe, w których sprzedawano już nietylko spirytus, lecz także i wódki monopolowe.

Jakkolwiek ustawa nie wzbraniała sprzedaży wyrobów monopolowych na terenach, nieobjętych pełnym monopolem, jednakże D. P. M. S. ściśle

przestrzegała, ażeby wyroby jej na te tereny się nie przedostawały, gdyż będąc o 10% tańszemi od wódek czystych rozlewu prywatnego, stanowiłyby dla nich bardzo poważną konkurencję. Wyjątek zrobiono w 1926 r. dla kilku miejscowości, położonych na pograniczu obszaru objętego pełnym monopolem, zbyt oddalonych od prywatnych fabryk wódek, jak np. w powiecie bielskim.

Do dnia 1 kwietnia 1927 r. Dyrekcja P. M. S. zorganizowała 82 hurtownie państwowe, z których przypada na:

województwa	centralne	27
„	wschodnie	14
„	śląskie	5
„	południowe	24

Personel hurtowni jest nieliczny i składa się: z kierownika, księgowego i magazyniera oraz stróża; w razie potrzeby angażuje się odpowiednią ilość robotników.

Hurtownie własne Dyrekcja P. M. S. tworzyła w ośrodkach większych. A ponieważ hurtownie te nie byłyby w stanie zaopatrzyć w wyroby monopolowe wszystkich sklepów detalicznych, niekiedy położonych bardzo daleko, powołano do życia także hurtownie komisowe, przeważnie w ośrodkach mniejszych. Wyjątek pod tym względem stanowią hurtownie komisowe we Lwowie i w Łodzi.

Hurtownie komisowe oddawano na podstawie przetargów, które odbywały się przy udziale przedstawicieli Izb Skarbowych, Delegatów D. P. M. S. przy tychże Izbach i trzech Naczelników Wydziałów D. P. M. S. Hurtownię powierzano temu, kto na daną miejscowość zadeklarował najniższą prowizję, przyczem pierwszeństwo przyznawano osobom uprzywilejowanym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27 grudnia 1924 r. w przedmiocie rewizji uprawnień (koncesyj) na sprzedaż przedmiotów, objętych monopolem skarbowym. Komisant działa na zasadzie osobnej umowy i składa zabezpieczenie, odpowiadające wartości oddawanego mu w komis towaru, pieniądze zaś uzyskane ze sprzedaży obowiązany jest najpóźniej na drugi dzień przekazywać na rachunek Dyrekcji P. M. S. Przy dodatkowem zabezpieczeniu może on korzystać z miesięcznego kredytu, którego w dalszym ciągu już na własne ryzyko udziela swoim odbiorcom. Hurtownie komisowe pozostają pod kontrolą władz skarbowych i organów Dyrekcji P. M. S., składają szczegółowe raporty i sprawozdania z obrotów, na których podstawie oblicza im się przypadającą prowizję.

Na d. 31 marca 1927 r. było ogółem 99 hurtowni komisowych, z których przypada na:

województwa	centralne	— 22
„	wschodnie	— 31
„	śląskie	— 4
„	południowe	— 42

Zagadnienie, który typ hurtowni, — własnych czy komisowych — jest racjonalniejszym, pozostaje do dziś dnia nierozstrzygniętem. Paromiesięczna działalność hurtowni, uruchamianych w różnych miesiącach przy artykule, którego zapotrzebowanie uzależnione jest od poru roku, ogólnej konjunktury

gospodarczej, stanu bezrobocia i t. p., — na pytanie to odpowiedzi nie daje. Jak wykażemy niżej, koszty utrzymania hurtowni własnych są mniejsze aniżeli komisowych. Zdawałoby się więc, że ta okoliczność powinna przesądzać sprawę na rzecz hurtowni państwowych. Jeśli zważyć jednakże, że handel wódczany przed wprowadzeniem pełnego monopolu korzystał z bardzo dogodnego kredytu i korzysta obecnie jeszcze przy wódkach gatunkowych, hurtownie zaś państwowe do końca okresu sprawozdawczego kredytu nie udzielały[1]), a i obecnie będą go mogły udzielać tylko w stopniu nieznacznym, gdyż udzielanie kredytów przez instytucje państwowe obstawione jest bardzo surowemi rygorami, natomiast hurtownie komisowe, jako przedsiębiorstwa prywatne, nie skrępowane pod tym względem, są w stanie udzielać dość znacznych kredytów, to okoliczność ta przemawiałaby raczej za typem hurtowni komisowych. Udzielanie kredytu detalistom napotyka w praktyce na duże trudności. Sklepów tych jest przedewszystkiem zbyt wielka ilość, szczególniej w b. dzielnicach pruskiej i austrjackiej, są to więc przeważnie przedsiębiorstwa małe, wobec których kredyt w większości wypadków opiera się nie na zabezpieczeniach realnych, lecz na zaufaniu osobistem. Hurtownik prywatny, nie krępujący się ani w wyborze zastawu, ani stopą procentową, łatwiej może udzielać kredytu, aniżeli instytucja państwowa.

Decydującym więc momentem przy wyborze typu hurtowni jest sprawa kredytu dla detalistów. Jeśli sprawa ta będzie rozstrzygnięta w sposób, wykluczający dla Dyrekcji P. M. S. wszelkie ryzyko, to jedynie celowemi będą hurtownie państwowe; dopóki jednakże na rynku pieniężnym trwają stosunki nienormalne, dopóki detaliczny handel wódczany nie skonsoliduje się i nie utworzy organizacji, któraby umożliwiła udzielanie jej członkom kredytu, tak długo Dyrekcja P. M. S. nie będzie w stanie rozwinąć w należytych rozmiarach operacyj kredytowych wśród detalistów i tak długo hurtownie komisowe będą miały rację bytu.

Chcąc ułatwić sprzedaż detalistom, hurtownie państwowe udzielały im bonifikat transportowych, zależnie od odległości sklepu od hurtowni w wysokości od 50 gr. do 4 zł. Sposób obliczania bonifikat był parokrotnie zmieniany.

Bonifikaty transportowe mają na celu zwrot strat, na jakie detalista jest narażony z powodu stłuczki w drodze. Straty te są zależne od stanu dróg i środków przewozowych, jakich detalista używa. Wobec tego udzielane bonifikaty w niektórych wypadkach dają detalistom spore zyski, w innych zaś pokrywają nieledwie rzeczywiście poniesione straty.

Z powyższego widać, że hurtownie państwowe i komisowe pracowały w bardzo odmiennych warunkach: pierwsze sprzedawały wyłącznie za gotówkę, udzielając bonifikat transportowych, drugie sprzedawały towar na kredyt, czem stwarzały poważną konkurencję hurtowniom państwowym[2]).

Sprzedane ilości. Od dnia rozpoczęcia sprzedaży spirytusu butelkowanego do celów domowych i leczniczych, t. j. od dn. 4 lutego do dnia 31 grudnia 1925 r. sprzedano ogółem litrów 100⁰:

---

[1]) Sprawa udzielania kredytu detalistom została uregulowana dopiero latem 1927 r.

[2]) W r. 1927 w związku z rewizją umów na sprzedaż komisową i obniżeniem pierwotnych prowizyj, przynano hurtowniom komisowym dodatkowo 1/2% prowizji, a to w tym celu, aby i one także mogły udzielać detalistom bonifikat transportowych.

Wódka 40°			Wódka 45°		
w butelkach 1 litr.	w butelkach 0,5 litr.	w butelkach 0,25 litr.	w butelkach 1 litr.	w butelkach 0,5 litr.	w butelkach 0,25 litr.
100	20,475	1.672	1.099	48.705	6.588

Spirytus 90°		Spirytus 95°	
w butelkach 0,6 ltr.	w butelkach 0,5 ltr.	w butelkach 1 ltr.	w butelkach 0,5 ltr.
703.994	83.036	68.005	6.539.626

Ogółem do dnia 31 grudnia 1925 r. sprzedano 3.614.225,92 ltr. 100°.

Od dnia 1 stycznia 1926 r. do dn. 31 marca 1927 r. sprzedano litrów 100°:

Wódka 40°			Wódka 45°		
w butelkach 1 ltr.	w butelkach 0,5 ltr.	w butelkach 0,25 ltr.	w butelkach 1 ltr.	w butelkach 0,5 ltr.	w butelkach 0,25 ltr.
1.692.533	13.837.391	2.818.661	2.497.794	29.268.303	8.945.010

Spirytus 95°		
w butelkach 1 ltr.	w butelkach 0,5 ltr.	w butelkach 0,25 ltr.
2.562.389	15.204.509	1.083.049

Ogółem od dn. 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. sprzedano 22.355.681,43 ltr. 100°.

Z tej ilości sprzedano w wytwórniach 9.918.255.78 ltr. 100°
w hurtowniach 12.437.425.65 „
Razem 22.355.681.43 ltr. 100°

Sprzedaż wyrobów monopolowych w poszczególnych województwach według miesięcy i kwartałów za r. 1926 ilustruje tablica 66, zaś w pierwszym kwartale 1927 r. — tablica 67.

Koszty utrzymania hurtowni. Hurtownie państwowe.

Przy obliczaniu przeciętnych kosztów utrzymania w stosunku do sprzedanych ilości wyrobów monopolowych przyjąć musimy za podstawę litry objętościowe, a nie stustopniowe, gdyż te jedynie mogą dać pojęcie o rzeczywiście dokonanej pracy i obrotach.

Przy ogólnej sprzedaży wszystkich hurtowni państwowych w czasie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 roku — 12.095.284.75 ltr. objęt. — koszty utrzymania wynosiły:

wynagrodzenie personelu i podróże służbowe .	zł.	519.154.35
„ robotników	„	128.525.63
wynajem lokali	„	204.042.31
inne wydatki	„	174.889.99
Razem:	Zł.	1.026.612.28

czyli koszt utrzymania na 1 litr objętościowy sprzedanych wyrobów monopolowych wynosił gr. 8,488.

Cyfra ta nie może być miarodajną dla lat następnych, jest ona zbyt wygórowaną, a to z tego względu, że w ogólnej sumie wydatków mieszczą się wydatki 11 hurtowni w Poznańskiem i na Pomorzu, które zostały uruchomione dopiero w dn. 1 kwietnia 1927 r., wobec czego żadnych obrotów nie miały, a także hurtowni z bardzo małemi obrotami, jako uruchomionych dopiero z końcem 1926 r. wzgl. nawet 1 stycznia 1927 r. Tak więc hurtownie:
w woj. warszawskiem, łódzkiem i kieleckiem czynne były przez 3 miesiące,
„ śląskiem, krakowskiem, lubelskiem i białostockiem przez 4 miesiące,
„ lwowskiem — przez $5^1/_2$, a tylko w b. województwach wschodnich — przez 15 miesięcy, przygotowania jednak rozpoczęto na pewien czas przed uruchomieniem hurtowni, a czynsze dzierżawne płacono w niektórych wypadkach z góry za rok i wszystkie te wydatki figurują w ogólnej sumie kosztów utrzymania.

Chcąc zatem ustalić rzeczywisty koszt utrzymania na litr, należałoby albo teoretycznie wyprowadzić na podstawie sprzedaży dotychczasowej obrót za cały rok, co znów byłoby niemożliwem ze względu na hurtownie w b. zaborze pruskim, dla których niema żadnych danych, albo też przyjąć za miarodajny dla całego Państwa — koszt w hurtowniach najdłużej czynnych, t. j. w 6 województwach wschodnich.

Koszty utrzymania tych hurtowni wynosiły 571,612.66 zł. przy sprzedaży 7.849.143.75 ltr. obj., wobec czego koszt 1 ltr. obj. wynosi gr. 7,28 Przeciętny koszt utrzymania hurtowni państwowej w stosunku do obrotów wyniósł w czasie od 1 stycznia 1926 do 1 kwietnia 1927 r. — 2.04%.

Hurtownie komisowe otrzymują jedynie prowizję od obrotu. Prowizje te pod względem wysokości są b. różne, zależnie od odległości od stacji kolejowej i możliwości obrotów. W województwach wschodnich wahają się od 1.55 — 6.5%, w południowych 1 — 5.5%, w centralnych — 0.9 — 3% i w województwie śląskiem 1 — 2%. W stosunku do dokonanej sprzedaży w czasie od 1 stycznia 1926 do 1 kwietnia 1927 r. prowizje hurtowni komisowych wyniosły 3.52%.

Hurtownie komisowe sprzedały w okresie sprawozdawczym 14.256.315,5 ltr. obj. i otrzymały tytułem prowizji zł. 2.065.471,57, czyli na 1 ltr. obj. przypada gr. 14,49, t. zn. dwa razy tyle, ile wynoszą koszty sprzedaży w hurtowniach państwowych.

Jeśli zważyć teraz, że hurtownie komisowe pracowały naogół w warunkach lepszych, aniżeli państwowe, — jakeśmy wyjaśnili wyżej, — to jasną jest rzeczą, że korzystniejszemi dla monopolu będą hurtownie państwowe.

Koszty transportu.

Bardzo poważną pozycję wydatków stanowią koszty transportu, gdyż nawet hurtowniom komisowym Dyrekcja P. M. S., zgodnie z umową, dostarcza towar do najbliższej stacji kolei normalnotorowej.

Ogółem w okresie od 1 stycznia 1926 do 31 marca 1927 r. dostarczono wyrobów monopolowych:

do hurt. państw.	14.555.452,25 ltr. obj.	i zapłacono za przewóz zł.	944.102,37
„ „ komis.	13.749.608,25 „ „	„ „	597.457,74
„ sklepów detal.	175.532,25 „ „	„ „	8.112,64
razem:	28.480.592,75 ltr. obj.	zł.	1.549.672,75

czyli że przewóz 1 ltr. obj. kosztował gr. 5,44.

Sklepy detaliczne.

Sklepy detaliczne, jak powiedziano wyżej, miały swoje specjalne przeznaczenie i nie były obliczone na zysk, jakkolwiek naogół pracowały bez strat.

Utrzymanie sklepów detalicznych wynosiło:

wynagrodzenie personelu	zł.	59.385.02
„ robotników	„	1.124.78
wynajem lokali	„	17.044.15
inne wydatki	„	8.431.53
Razem:	zł.	85.985.48

a ponieważ w okresie sprawozdawczym sprzedały 167.425,75 ltr. obj., przeto na 1 ltr. obj. przypada kosztów gr. 50,98.

Sprzedaż spirytusu skażonego.

Pozwoleń na sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym udzielają władze skarbowe: na sprzedaż detaliczną I instancji, na hurtową — II instancji w porozumieniu z Dyrekcją P. M. S.

Sprzedaż dozwolona jest tylko w butelkach i bańkach, zamkniętych znakiem rozlewni. Pojemność butelek wynosi 0.5 i 1 litr, zaś baniek — 5, 10 i 20 litrów. Na każdem naczyniu winna być etykieta z wyszczególnieniem ilości i stopniowości spirytusu skażonego, ceny sprzedażnej i osobno ceny naczynia, wreszcie — miejsca rozlewu i firmy rozlewni.

Rozlewnie spirytusu skażonego mogą go jednocześnie sprzedawać detalicznie, jednakże ceny detaliczne mają prawo pobierać tylko przy jednoczesnym zakupie do 10 ltr. włącznie, przy ilościach większych obowiązane są pobierać ceny hurtowe.

Sprzedawca obowiązany jest przyjmować z powrotem nieuszkodzone naczynia po cenach wskazanych na etykiecie.

Spirytus ten sprzedawano:

a) Spirytus skażony ogólnym środkiem skażającym (denaturat) sprzedawano w okresie sprawozdawczym po cenie zł. 55. za spirytus o mocy 92° obj. i zł. 57 — o mocy 95° obj. loco rektyfikacja, do naczyń odbiorcy przy jednorazowem kupnie najmniej 1 hl. Po powyższej cenie spirytus nabywały: rozlewnie denaturatu, fabryki, szpitale i inne instytucje, zużywające denaturat w większych ilościach. Przewóz odbywał się za świadectwami przewozowemi.

Spirytus skażony w stanie rozlanym, pochodzący, jak to już wyżej zaznaczono, wyłącznie z rozlewni prywatnych, sprzedawany był po cenie zł. 0,75 wzgl. zł. 0,77 w hurcie i zł. 0,88 wzgl. 0,90 w detalu za 1 litr płynu bez naczynia.

Spirytus skażony można było nabywać w dowolnych ilościach. Jednakowoż, na skutek ujawnionych masowych nadużyć z denaturatem, stały się niezbędnemi pewne ograniczenia w nabywaniu denaturatu, które weszły w życie w roku 1927, a mianowicie wprowadzona została sprzedaż denaturatu na kartki na całym terenie Rzeczypospolitej, z wyjątkiem st. m. War-

szawy, Łodzi, Lwowa, Krakowa, Poznania, Bydgoszczy, Grudziądza, Lublina, Torunia, Katowic, również letnisk pod Warszawą, miejscowości kuracyjnych i kąpielisk morskich.

W wymienionych wyżej miejscowościach, aczkolwiek wolno nabywać spirytus skażony bez okazywania kartek, jednakowoż jednorazowe kupno nie może przekraczać 2 litrów na osobę.

Co do sprzedaży spirytusu luzem na potrzeby szpitali, fabryk i t. p., to w tych wypadkach nie stosuje się żadnych ograniczeń, jedynie wymagane są odpowiednie zaświadczenia od władz skarbowych I instancji.

b) Spirytus do celów przemysłowych, pod warunkiem skażenia go środkami szczególnemi, sprzedawany był petentom na ogólnych zasadach, bądź bezpośrednio przez Dyrekcję P. M. S., bądź też pośrednio — w drodze komisowej — przez uprawnione do sprzedaży rektyfikacje i składnice.

Z biegiem czasu Dyrekcja P. M. S. zorganizowała własne punkty sprzedaży, wobec czego sprzedaż komisowa znacznie się uszczupliła.

Do nabycia spirytusu do celów przemysłowych wymagane są od petentów odpowiednie uprawnienia, wydawane przez władze skarbowe II instancji.

Sprzedaż spirytusu skażonego w okresie sprawozdawczym ilustrują tablice: 68, 69 i 70.

Z tablic 68 i 70 wynika, że na cele przemysłowe i lecznicze w roku 1925 sprzedano 30.525 hl. i w r. 1926 — 37.596 hl. spirytusu. Jeżeli od ilości tych odjąć spirytus sprzedany na cele domowe i lecznicze oraz aptekom i szpitalom, to jest 4.894 hl. w r. 1925 i 3605 hl. w r. 1926, to otrzymamy dla r. 1925 ilość 25.631 hl. i dla r. 1926 — 33.991 hl., sprzedaną istotnie dla celów przemysłowych. Widzimy więc znaczny wzrost spożycia, stanowiący w ciągu jednego roku 32%, co jest objawem pocieszającym, wskazującym na rozwój przemysłu, zużywającego spirytus. Są to ilości nieznaczne, szczególnie jeśli zważyć, że w tym samym czasie Czechy zużyły na te same cele sześć razy, a Niemcy trzydzieści razy więcej[1]). Najwięcej spirytusu do tych celów zużywają województwa centralne (18.324 hl.), zachodnie (9.409. hl.), i południowe (7.802 hl.), posiadające silniej rozwinięty przemysł chemiczny, mniej — Śląskie (1.693 hl.), głównie do wyrobu materjałów wybuchowych, zaś najmniej województwa wschodnie (368 hl.).

Tablica 69 wskazuje na zatrważający wzrost w r. 1926, w porównaniu z r. 1925, spożycia spirytusu skażonego środkiem ogólnym, mianowicie przeciętnie o 51.7%, przyczem na Kresach Wschodnich spożycie wzrosło przeszło trzy i pół raza, a w Kongresówce i w Małopolsce prawie dwukrotnie. Jest faktem niezbitym, że spirytus ten spożywano jako trunek. Dzięki energicznym zabiegom Dyrekcji P. M. S. (wzmocnienie środka skażającego, utrudnienie w nabywaniu i podniesienie detalicznej ceny sprzedażnej), udało się częściowo złu zapobiec tak, że już w pierwszym kwartale 1927 r. spo-

---

[1]) Zużycie spirytusu na cele przemysłowe i techniczne wynosiło w 1925/26 r. w Czechach — 203.232 hl. i w Niemczech — 1.099.491 hl

życie spirytusu skażonego znacznie osłabło i wynosi zamiast 0.33 ltr. w r. 1926— 0.05 ltr. na jednego mieszkańca.

Jeżeli ta norma spożycia denaturatu w następnych kwartałach zmianie nie ulegnie, to spożycie w 1927 r. powinno wynieść 0.2 ltr. 100⁰ na głowę, t. zn. mniej nieco aniżeli w r. 1925.

Walka ze spożyciem denaturatu jako trunku stanowi największą troskę Dyrekcji P. M. S.; walka ta jednakże będzie mało skuteczną bez współudziału bardziej uświadomionych warstw społeczeństwa, w szczególności prasy.

Ceny sprzedażne spirytusu i wódek. Spirytus.

Ceny sprzedażne spirytusu obejmują: koszty zakupu spirytusu surowego — przy uwzględnieniu przeciętnego kosztu zakupu, koszty oczyszczania, przewozu i magazynowania, oprocentowanie kapitału obrotowego, koszty ubezpieczenia, jako też pozostałe koszty handlowe i administracyjne, tudzież koszty obowiązkowej kontroli technicznej i naukowej dla gorzelni, oraz straty, ponoszone przy sprzedaży spirytusu poniżej kosztów własnych, wreszcie — opłatę skarbową.

Cenę kosztów własnych, opłatę skarbową łącznie z udziałem związków komunalnych i samorządów wojewódzkich, tudzież ceny detaliczne wódek czystych, ustala Minister Skarbu.

Zarówno cena kosztów własnych, jak i wysokość opłaty skarbowej, a w związku z tem i ceny sprzedażne spirytusu, w okresie sprawozdawczym ulegały parokrotnie zmianom.

Cena kosztów własnych w roku 1925 wynosiła zł. 105. za hl. spirytusu 100⁰, w 1926 r. — 110 zł., w 1927 r. — 150 zł.

Opłata skarbowa od spirytusu, wyrobionego w kraju, wynosiła od 1 stycznia do 31 sierpnia 1925 r. zł. 410, zaś od spirytusu i przetworów spirytusowych, przywożonych z zagranicy i z obszaru w. m. Gdańska, — 650 zł. Od 1 września do końca tegoż roku — 430 i 670 zł.

Od 1 stycznia do 24 czerwca 1926 r. — 550 i 720 zł., a od tego dnia do końca roku — 650 i 900 zł.

Od 1 stycznia 1927 r. obowiązują opłaty 750 i 1000 zł.

Opłata skarbowa, począwszy od 1 stycznia 1926 r., obejmuje także, w myśl noweli do ustawy o monopolu spirytusowym z dnia 20 lipca 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 85 poz. 580), dodatki na rzecz związków komunalnych i samorządu wojewódzkiego.

Dodatki te wynoszą zł. 100 od 1 hl. 100⁰, z których zł. 80 otrzymują związki komunalne i zł. 20 samorz. wojew. wzamian osobnego podatku wojewódzkiego. Od dn. 1 września do końca 1925 r. opłatę skarbową podniesiono tylko o zł. 20 t. j. o wysokość dodatku dla samorządów wojewódzkich.

W związku z powyższemi zmianami cen kosztów własnych i opłaty skarbowej ulegały też odpowiednim zmianom ceny sprzedażne spirytusu i wyrobów monopolowych.

Ceny sprzedażne w okresie sprawozdawczym ilustrują: spirytusu — tablica 71 i wyrobów monopolowych — tablica 72.

Zgodnie z ustawą o monopolu spirytusowym, Dyrekcja P. M. S. sprzedawała spirytus:

1) do wyrobu wódek czystych po cenie o 10%, a do wyrobu wódek gatunkowych — o 25% wyższej od sumy opłaty skarbowej i kosztów własnych spirytusu oczyszczonego,

2) na cele lecznicze, naukowe i domowe po cenie, ustalonej dla detalicznej sprzedaży czystych wódek monopolowych, a przeliczonej na 100^0 spirytusu,

3) skażony do celów technicznych, oświetleniowych i napędowych, po cenach ustalonych przez Ministra Skarbu na podstawie opinji Państwowej Rady Spirytusowej,

4) skażony lub nieskażony do celów przemysłowych, po cenach ustalonych przez Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu.

Zaznaczyć należy, że spirytus skażony podlega całkowitemu lub częściowemu zwolnieniu od opłaty skarbowej. Odpowiednio do tego regulowane są ceny sprzedażne.

Całkowitemu zwolnieniu od opłaty skarbowej podlega spirytus skażony bądź ogólnym środkiem skażającym, bądź środkami szczególnemi, przeznaczony do celów oświetleniowych, napędowych i innych celów technicznych. Spirytus do tych celów może być sprzedawany poniżej kosztów własnych.

Częściowemu zwolnieniu podlega spirytus skażony środkami szczególnemi i przeznaczony do celów przemysłowych, a mianowicie:

a) do wyrobu kosmetyków i perfumeryj, oraz esencyj aromatycznych i owocowych, zawierających spirytus,
b) do wyrobu lekarstw i środków opatrunkowych,
c) do innych celów przemysłowych, za zezwoleniem Ministra Skarbu.

Również z obniżeniem ceny, za zezwoleniem Ministra Skarbu, może być sprzedawany spirytus nieskażony do wyrobu środków wybuchowych i do innych celów wojenno-technicznych, a także do specjalnych celów przemysłowych i leczniczych, przy których nie może mieć zastosowania spirytus skażony.

Ceny sprzedażne 1 hl. spirytusu oczyszczonego były kalkulowane w sposób następujący:

a) do wyrobu wódek czystych: b) do wyrobu wódek gatunkowych:

1. Od dn. 1 stycznia do dn. 31 sierpnia 1925 r.

opłata skarbowa	zł. 410		
koszt własny	„ 105		
Razem	zł. 515		zł. 515
+ 10%	„ 52	+ 25%	„ 129
cena	zł. 567	cena	zł. 644

2. Od dn. 1 września do dn. 31 grudnia 1925 r.

opłata skarbowa	zł. 410	
dodatek kom.	„ 20	
koszt własny	„ 105	
Razem	zł. 535	zł. 535
+ 10%	„ 54	+ 25% „ 134
cena	zł. 589	cena zł. 669

3. Od dn. 1 stycznia do dn. 24 czerwca 1926 r.

opłata skarbowa	zł. 450	
dodatek kom.	„ 100	
koszt własny	„ 110	
Razem	zł. 660	zł. 660
+ 10%	„ 66	+ 25% „ 165
cena	zł. 726	cena zł. 825

4. Od dn. 25 czerwca do dn. 31 grudnia 1926 r.

opłata skarbowa	zł. 550	
dodatek kom.	„ 100	
koszt własny	„ 110	
Razem	zł. 760	zł. 760
+ 10%	„ 76	+ 25% „ 190
cena	zł. 836	cena zł. 950

5. Od dn. 1 stycznia 1927 r.

opłata skarbowa	zł. 650	
dodatek kom.	„ 100	
koszt własny	„ 150	
Razem	zł. 900	zł. 900
+ 10%	„ 90	+ 25% „ 225
cena	zł. 990	cena zł. 1.125

Jak wspomnieliśmy wyżej, spirytus skażony środkiem ogólnym sprzedawały rektyfikacje do naczyń odbiorcy po zł. 55 mocy 92° i po zł. 57 mocy 95° za 1 hl. Spirytus zaś rozlany do naczyń sprzedawano (bez ceny naczynia):

mocy 92° w hurcie po zł. 0.75 za 1 litr płynu,
„ „ w detalu „ „ 0.77 „ „ „ „
„ 95° w hurcie „ „ 0.88 „ „ „ „
„ „ w detalu „ „ 0.90 „ „ „ „

Ceny powyższe obowiązywały do dn. 1 stycznia 1927 r., poczem na mocy rozporządzenia Ministra Skarbu z dn. 22 grudnia 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 128 poz. 765) zostały zmienione w sposób następujący:

a) rektyfikacje i składy wyznaczone przez Dyrekcję P. M. S. sprzedawały spirytus skażony środkiem ogólnym po zł. 130 za 1 hl. 100°;

b) rozlewnie sprzedawały do naczyń odbiorcy przy ilościach ponad 20 l. loco skład sprzedawcy:
o mocy 92⁰ przy 12⁰R. zł. 130 za 1 hl. płynu,
„ 95⁰ „ „ „ 134 „ „ „ „

c) spirytus rozlany do naczyń sprzedawano:
o mocy 92⁰ w hurcie po zł. 1.51 za 1 litr płynu,
„ „ w detalu „ „ 1.76 „ „ „ „
„ 95⁰ w hurcie „ „ 1.55 „ „ „ „
„ „ w detalu „ „ 1.80 „ „ „ „
bez ceny naczynia.

Ceny wódek.

Ceny sprzedażne spirytusu i wódek monopolowych podaje się do publicznej wiadomości w drodze rozporządzeń Ministra Skarbu w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, ogłaszanych w Dzienniku Ustaw.

Publikowanie cen sprzedażnych wódek monopolowych w r. 1925 miało znaczenie praktyczne jedynie tylko w tym sensie, że na ich podstawie normowane były ceny wódek czystych prywatnego rozlewu, gdyż w tym czasie wódek monopolowych na rynku nie było; wódki czyste prywatnego rozlewu mogły być sprzedawane w detalu po cenach o 10% wyższych od monopolowych. Na tej też podstawie kalkulowana była cena spirytusu oczyszczonego na cele lecznicze, naukowe i domowe.

W ciągu r. 1926 ceny wódek monopolowych ulegały zmianom trzykrotnie, a mianowicie: 1 stycznia, 1 lutego i 25 czerwca. Zmiana cen w lutym wywołana była głównie tem, że fabrykanci wódek, posiadając znaczne zapasy butelek i etykiet pojemności 0.75 ltr., 0.6 ltr. i 0.3 ltr., ustalali dla butelek tych pojemności ceny zupełnie dowolnie, gdyż rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 grudnia 1925 r. pojemności tych nie uwzględniało.

Zmiany cen sprzedażnych powodowane były podwyżką opłaty skarbowej, ta zaś — spadkiem waluty i ogólnym wzrostem cen. Ceny wódek w detalu wzrastały jednakże w stopniu mniejszym, aniżeli ogólny wskaźnik cen detalicznych. Tak np. wskaźnik cen detalicznych w styczniu 1927 r. w porównaniu ze styczniem 1926 r. wzrósł o 22.6% wówczas, kiedy cena wódki mnnopolowej 45⁰ wzrosła w detalu od 4 lutego do 31 grudnia 1926 r. tylko o 15%.

Dyrekcja P. M. S. nie opierała cen detalicznych na wskaźniku drożyznianym, lecz za podstawę do kalkulacji przyjmowała następujące czynniki:

1) cenę rektyfikatu łącznie z opłatą skarbową,
2) koszty produkcji i handlowe łącznie z materjałami pomocniczemi,
3) zysk fabrykacyjny 6%,
4) koszt butelki,
5) zysk hurtownika 4%+2.5% na koszta transportu i stłuczkę, obliczane od cen fabrycznych bez naczynia,
6) zysk detaliczny — 25% od cen hurtowych bez naczynia i opłat skarbowych.

Każdy z tych czynników zawierał oczywiście zwyżkę ceny, wynikającą z ogólnej sytuacji gospodarczej, wpływając tem samem na zwyżkę zysku

fabrykacyjnego oraz zysku hurtownika i detalisty, a w rezultacie także — na zwyżkę detalicznych cen sprzedażnych.

Dla orjentacji, w jakim stosunku poszczególne czynniki wpływały na cenę sprzedażną wyrobów monopolowych, podajemy w tablicy 73 kalkulację cen, dokonaną na podstawie danych bilansu za r. 1925.

W analogiczny sposób możnaby przeprowadzić kalkulację i dla drugiego okresu operacyjnego.

Tablica 73 wymaga pewnych wyjaśnień.

Kalkulację przeprowadzono w stosunku do ilości sprzedanego spirytusu, uwzględniając koszty, przypadające na rektyfikat, surówkę i poślednie gatunki, zgodnie z danemi cyfrowemi bilansu.

Przeciętne cyfry kosztów surówki i oczyszczania, przyjęte do kalkulacji, wyprowadzone zostały w stosunku do sprzedaży, w celu ustalenia końcowych pozycyj kalkulacji: zysku lub straty przy danej cenie sprzedażnej.

Poszczególne pozycje tej tablicy przedstawiają się w sposób następujący:

1. Surówka.

zapłacono gorzelniom Zł. 33.747.194.25 / sprzedano spirytusu ltr. 49.719.105.98 = gr. 67,86

2. Oczyszczanie.

a) ogólne:

zapłacono za oczyszczanie Zł. 3.928.256.49 / rozchód rektyf. bez zwolnień ltr. 41.971.171.36 = gr. 9,04

b) sprzedno dla aptek i szpitali:

$$\frac{254.001.50 \times 9.04}{260.701.70} = \text{gr. } 8{,}81$$

licznik oznacza litry sprzedanego rektyfikatu i koszt oczyszczania, zaś mianownik — ogólną ilość sprzedanych aptekom i szpitalom rektyfikatu, surówki (20 ltr.) i poślednich gatunków (6.680.20 ltr.).

c) sprzedano do fabrykacji eteru:

$$\frac{75.774.31 \times 9.04}{272.756} = \text{gr. } 2{,}51$$

licznik oznacza litry sprzedanego rektyfikatu i koszt oczyszczania, zaś mianownik — ogólną ilość litrów rektyfikatu, surówki (129.018 ltr.) i poślednich gatunków (67.963.69 ltr.).

d) sprzedano na cele przemysłowe:

$$\frac{318.215.46 \times 9.04}{468.376.77} = \text{gr. } 6{,}14$$

licznik oznacza sprzedaż rektyfikatu bezpośrednią (241.215.46 ltr.) i do wolnych składów (77.000 ltr.) oraz koszt oczyszczania, zaś mianownik — te same ilości rektyfikatu, 28.509.10 ltr. surówki i 121.652.21 ltr. poślednich gatunków.

3. Magazynowanie:

$$\frac{\text{Zł. } 693.417.02}{\text{ltr. } 49.719.105.98} = \text{gr. } 1{,}39$$

Uwzględnia się tutaj koszty magazynowania spirytusu, zaniki magazynowe po cenie surówki oraz wynajem beczek; wszystko w stosunku do ilości sprzedanego spirytusu.

4. Administracja:

a) Dyrekcja P. M. S.

$$\frac{\text{Zł. } 2.117.111.68}{\text{ltr. } 51.178.079.26} = \text{gr. } 4{,}14$$

mianownik oznacza ogólny rozchód spirytusu łącznie ze zwolnieniami (1.458.973.28 ltr.).

b) przedsiębiorstwa:

$$\frac{\text{Zł. } 311.633.20}{\text{ltr. } 3.614.225.92} = \text{gr. } 8{,}62$$

mianownik oznacza sprzedane przez Wytwórnie wódki i spirytus butelkowany.

5. Koszty sprzedaży:

a) Dyrekcja

$$\frac{\text{Zł. } 724.070.25}{\text{ltr. } 46.104.880.06} = \text{gr. } 1{,}57$$

licznik oznacza prowizję od komisowej sprzedaży i koszty utrzymania Biura Sprzedaży we Lwowie.

b) Wytwórnie:

$$\frac{\text{zł. } 1.156.701.74}{\text{ltr. } 3.614.225.92} = \text{gr. } 32$$

licznik oznacza prowizję, wypłaconą przez Wytwórnie hurtownikom i detalistom.

6. Skonto:

$$\frac{\text{zł. } 1.185.880.78}{37.969.655.97} = \text{gr. } 3{,}12$$

gdzie licznik oznacza skonto wypłacone przez Dyrekcję przy sprzedaży gotówkowej.

7. Transport:

a) spirytusu sprzedanego przez Dyrekcję

$$\frac{\text{zł. } 2.063.712.12}{\text{ltr. } 46.104.880.06} = \text{gr. } 4{,}47$$

b) spirytusu sprzedanego przez Wytwórnie

$$\frac{\text{zł. } 225.607.53}{\text{ltr. } 3.614.225.92} = \text{gr. } 6{,}24$$

8. Środek skażający:

$$\frac{\text{zł. } 269.828.52}{\text{ltr. } 5.951.030.24} = \text{gr. } 4{,}53$$

9. Koszty rozlewu:

$$\frac{\text{zł. } 425.497.29}{\text{ltr. } 3.614.225.92} = \text{gr. } 11{,}77$$

10. Koszt butelek:

$$\frac{\text{zł. } 627.279.74}{\text{ltr. } 3.614.225.92} = \text{gr. } 17{,}35$$

11. Odpisy na fundusz renowacyjny i ubezpieczeniowy:

a) $\frac{\text{zł. } 1.101.453.65}{\text{ltr. } 47.563.853.34} = \text{gr. } 2{,}31$

mianownik oznacza ogólną ilość rozchodowanego spirytusu łącznie ze zwolnieniami spirytusu prywatnego, wszakże po odliczeniu sprzedanych przez Wytwórnie — wódek i spirytusu butelkowanego.

b) $\frac{\text{zł. } 266.185.45}{\text{ltr. } 3.614.335.92} = \text{gr. } 7{,}36$

mianownik oznacza ilości sprzedane przez Wytwórnie.

Odpisy te wynoszą łącznie zł. 1.367.639.10, zaś ogólna ilość spirytusu sprzedanego i zwolnionego — ltr. 51.178.079.26.

Koszty sprzedaży.

Od 4 października 1924 r. do 31 grudnia 1925 r. koszty sprzedaży wynosiły:

1.	prowizje i skonto	zł.	2.998.647.50
2.	utrzymanie Biura Sprzedaży we Lwowie, Hurtowni i sklepów	„	68.305.27
	razem:	zł.	3.066.952.77

W czasie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r.:

1.	prowizje za komisową sprzedaż spirytusu luzem	zł.	298.059.16
2.	skonto od sprzedaży za gotówkę	„	1.396.835.62
3.	bonifikaty kosztów przewozu przy sprzedaży spirytusu skażonego	„	40.803.57
4.	utrzymanie Biura Sprzedaży we Lwowie . . .	„	25.652.85
5.	utrzymanie Biura Sprzedaży w Poznaniu . . .	„	23.004.11
6.	prowizje od sprzedaży wyrobów gotowych:		
	a) detalistom i hurtownikom prywatnym [1] .	„	19.419.919.39
	b) hurtownikom komisowym [2]	„	2.065.471.57
7.	utrzymanie hurtowni i sklepów państwowych .	„	1.112.597.76
8.	różne koszty	„	38.128.79
	razem:	zł.	24.421.472.82

Kredyty. Podstawy prawne. Kredyty przedmonopolowe.

W okresie przedmonopolowym kredytów akcyzowych fabrykom wódek udzielały Izby Skarbowe, kredytów zaś towarowych — organizacja kartelowa, wzgl. rektyfikacje spirytusu.

Z chwilą przejęcia przez Skarb Państwa gospodarki spirytusowej wyłoniła się kwestja kredytów tak akcyzowych, jak i towarowych, właściwie od tego momentu stanowiących już jedną całość, ponieważ w cenie sprze-

---

[1]) Prowizja, udzielana detalistom i hurtowniom prywatnym, równa się różnicy między ceną detaliczną, a ceną hurtową wzgl. fabryczną.

[2]) Prowizja, wypłacona hurtowniom komisowym, obliczona została według umownego procentu, licząc od wartości sprzedanych wyrobów po cenie hurtowej.

dażnej spirytusu mieści się także opłata skarbowa. Art. 24. ustawy o monopolu spirytusowym upoważnia Dyrekcję P. M. do odraczania na wniosek kupującego, za należytem zabezpieczeniem, zapłaty części należności za sprzedany spirytus. Rozporządzeniem zaś z dnia 10 marca 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 31 poz. 218, §§ 56—60) Minister Skarbu pozostawia uznaniu Dyrekcji P. M. S. określenie, w jakich wypadkach, w jakiej wysokości i pod jakiemi warunkami kredyty mogą być udzielane, a następnie — długość terminów i wysokość oprocentowania, wreszcie sankcje, przewidziane na wypadek nieuiszczenia w terminie odroczonej należności. Rozporządzenie wymienia dalej cztery rodzaje zabezpieczeń kredytów, a mianowicie: zastaw wzgl. hipotekę, jeśli zabezpieczenie ma być dane na nieruchomości, gwarancje bankowe, zastaw ruchomy papierów wartościowych, przyjmowanych pod zastaw przez Bank Polski i solidarną porękę.

Ześrodkowując w swojem ręku wszystkie sprawy, dotyczące kredytów spirytusowych, Dyrekcja P. M. S. przejęła także wszystkie kredyty akcyzowe, udzielone poprzednio przez Izby Skarbowe, celem ich windykacji wzgl. oparcia na wyżej pomienionych zasadach.

Do spraw kredytów utworzono Komisję Kredytowo-Windykacyjną i specjalny Dział Kredytowy.

Komisja Kredytowo-Windykacyjna jest organem opinjodawczym, złożonym z sześciu osób, wyłącznie urzędników różnych resortów D. P. M. S., mających styczność ze sprzedażą spirytusu, bądź gotowych wyrobów, oraz radcy prawnego. Zadaniem jej jest rozpatrywanie podań o przyznanie kredytu, a także rozpatrywanie spraw kredytów zaległych i przedkładanie Dyrektorowi P. M. S. do zatwierdzenia wniosków, dotyczących udzielania kredytów, wzgl. windykacji zaległości.

Organem wykonawczym Komisji jest Dział Kredytowy, który przygotowuje i referuje wnioski w sprawach kredytów i windykacji, a następnie przeprowadza całą korespondencję i wszystkie formalności z udzielaniem kredytów bądź z windykacją zaległości związane.

Akcja kredytowa. W końcu 1924 r., celem zwiększenia obrotów i tem samem podwyższenia dochodów, Dyrekcja P. M. S. zdecydowała uruchomienie kredytów tym fabrykantom wódek, którzy korzystali poprzednio z kredytów w Izbach Skarbowych; uruchomienie to nastąpiło w formie automatycznego przelewu przyznanych swego czasu przez nie kredytów.

Kredyty te uruchomiono w ciągu 2 miesięcy w ilości około 300-tu na ogólną sumę około Zł. 14.000.000.

Technika uruchomienia kredytów, przejętych z Izb Skarbowych, odbyła się w sposób następujący:

firmy, pragnące korzystać z kredytu, zobowiązano do złożenia zaświadczeń od Izb Skarbowych, stwierdzających sumę przyznanego kredytu, rodzaj i wysokość zabezpieczenia oraz stan zadłużenia. Dane te Dyrekcja P. M. S. odpowiednio księgowała, w osobnym talonie powtarzała sumę przyznanego poprzednio przez Izbę Skarbową kredytu, poczem wydawała klientowi zlecenie na otrzymanie towaru. Firmy korzystały faktycznie z różnicy sumy kredytu, według wypisanego talonu i sumą obciążenia w Izbie Skarbowej. W miarę spłat należności w Izbach, kredyt w Dyrekcji P. M. S.

się zwiększał aż do sumy talonu, o ile dłużnik przedstawił zaświadczenie, że kredyt, przez Izbę Skarbową udzielony, został całkowicie spłacony.

Posiadając nietylko spirytus luzem, lecz i gotowe wyroby, Dyrekcja P. M. S. rozszerzyła zakres kredytów, udzielając je, oprócz fabrykantom, także i sprzedawcom gotowych wyrobów; w pierwszym okresie działalności D. P. M. S. — sprzedawcom spirytusu butelkowanego. Ponieważ do końca 1925 r. D. P. M. S. wódek czystych sprzedawać nie mogła, zaś zapotrzebowanie na spirytus butelkowany z natury rzeczy musiało być mniejsze aniżeli na spirytus dla fabryk wódek, przeto i suma kredytów musiała być większa dla fabrykantów niż dla sprzedawców.

Na mocy okólnika D. P. M. S. z dnia 28.IV.25 r., począwszy od dnia 1 maja tegoż roku, kredyty udzielane były na okres 2-miesięczny, obliczony od dnia 5-go następującego po dniu datowanym w zleceniu. Przy kredytowaniu w ostatnim dniu miesiąca, suma pokredytowana płatna jest ostatniego dnia drugiego miesiąca z rzędu.

Kredyty udzielane były zgodnie z cytowanem wyżej rozporządzeniem Min. Skarbu z dnia 10.III.25 r., pod zabezpieczenie hipoteczne, bankowe, wekslowe, dokumenty solidarnej poręki i walory.

Technika uruchomienia kredytów pod zabezpieczenia hipoteczne odbywa się w następujący sposób: dla ustalenia, czy dana firma zasługuje na kredyt, Dział Kredytowy zwraca się do właściwej Izby Skarbowej o opinję, a następnie zbiera odpowiednie informacje w wywiadowniach prywatnych.

Po dostarczeniu pełnego wyciągu hipotecznego nieruchomości proponowanej na zabezpieczenie kredytu i opinji prawnej o wartości danej hipoteki z punktu widzenia prawnego, ustaleniu tytułu własności i t. p., oraz na podstawie otrzymanego szacunku nieruchomości i porównaniu go z normami sprzedażnemi w poszczególnych starostwach, D. P. M. S. ustala wartość tych nieruchomości według własnych norm. Przyjmuje się szacunki sporządzone przez właściwe Komisje Wojewódzkie, ewentualnie inne, urzędowo zatwierdzone. O ile taki szacunek zdaje się być zbyt wygórowanym, D. P. M. S. zarządza nadesłanie z odpowiedniej Izby Skarbowej szacunku, sporządzonego dla ustalenia podatku majątkowego. Zgodnie z okólnikiem Ministerstwa Skarbu z dn. 12 października 1926 r. (Dz. Urz. Min. Sk. Nr. 29 poz. 316) w sprawie rewizji oszacowania nieruchomości na zabezpieczenie kredytów podatkowych i monopolowych, podstawę tego rodzaju szacunku nieco rozszerzono: przy nieruchomościach ziemskich — o 50%, przy miejskich — o 100%.

Kredyt może być udzielony do wysokości nie przewyższającej 50% ostatecznie ustalonej wartości nieruchomości, po potrąceniu zadłużeń, obciążających hipotekę; w przewidywaniu pewnych niedokładności, które mogą się zdarzyć przy opracowywaniu szacunków, potrąca się nadto jeszcze 10% z ogólnej sumy oszacowania.

Zapisy kaucyjne, ujawnione w księgach hipotecznych na zabezpieczenie kredytów, winny być dokonywane według ustalonego przez D. P. M. S. wzoru i muszą się mieścić w 40% szacunku nieruchomości. Z drugiej zaś strony zapis kaucyjny powinien przewyższać sumę udzielonego kredytu o 30% na pokrycie ewentualnych zaległych odsetek oraz kosztów sądowych i obrończych.

Przy zabezpieczeniach innego rodzaju, wymienionych wyżej, potrąca się 10% sumy zabezpieczenia.

O udzieleniu kredytu pod gwarancje bankowe i zabezpieczenia osobowe decyduje, na wniosek Dyrekcji P. M. S., Ministerstwo Skarbu (Departament Obrotu Pieniężnego i Departament Akcyz i Monopolów).

Kurs walorów, przyjmowanych na zabezpieczenie kredytów, ustala Ministerstwo Skarbu.

Do zabezpieczeń przy sprzedaży komisowej, ze względu na osobistą odpowiedzialność komisantów oraz obowiązek ich codziennego wpłacania na rachunek D. P. M. S. całkowitych wpływów ze sprzedaży, zastosowano normy nieco odmienne, niż przy udzielaniu kredytów, mianowicie komis jest udzielany w 67% z 90% szacunku, przyjętego przez D. P. M. S., o ile hipoteka jest bez obciążeń i w 50% szacunku, o ile są obciążenia, t. z. w 60,3% wzgl. 45% szacunku.

Tytułem gwarancji za wykonanie umowy na komisowy rozlew, komisant składa zabezpieczenie w wysokości 25—30.000 złotych za każde 5.000 hl umownego rozlewu. Z zabezpieczeniami przez nich dawanemi postępowano w sposób analogiczny, jak przy zabezpieczeniach kredytów.

W razie definitywnego przyjęcia nieruchomości pod zabezpieczenie kredytu wzgl. komisu, Dyrekcja P. M. S., oprócz innych obowiązujących dokumentów, wymaga również polisy asekuracyjnej, scedowanej na rzecz Dyrekcji P. M. S.

Windykcja zadłużeń.

Po wprowadzeniu pełnego monopolu spirytusowego, kredyty fabrykacyjne i na spirytus butelkowany uległy zamknięciu, z pozostawieniem części sum pokredytowanych — dla fabryk solidnych, wywiązujących się należycie ze swoich zobowiązań. Pozostałe zadłużenia, w myśl podań składanych przez płatników, rozkładone są do spłaty na raty z odpowiedniem oprocentowaniem należnych sum. W razie niestosowania się firm do warunków, ustalonych przez Dyrekcję P. M. S., sprawę skierowuje się na drogę sądową, celem uzyskania należności drogą sprzedaży z licytacji nieruchomości, danych na zabezpieczenie.

Dyrekcja P. M. S. udziela kredytów bezprocentowych, pobierając jedynie odsetki zwłoki. Przy likwidacji kredytów i rozłożeniu należnej sumy na raty, Dyrekcja P. M. S. pobiera 2% miesięcznie do dnia wprowadzenia pełnego monopolu w danem województwie, zaś od tej daty — $^1/_2$% miesięcznie, jeżeli dłużnik stosuje się ściśle do warunków przez D. P. M. S. postawionych, w przeciwnym razie żąda się również 2% miesięcznie.

STAN KREDYTÓW NA 31 GRUDNIA 1925 r.

Na dzień 31 grudnia 1925 r., t. z. z końcem pierwszego okresu operacyjnego, ilość kredytów udzielonych przez Dyrekcję P. M. S. wynosiła 435 na sumę zł. 22.002.945.18, według specyfikacji przytoczonej w poniższych tabelkach:

Podział według przeznaczenia:

1)	do fabrykacji	udzielono kredytów	328	na sumę	Zł.	17.376.245.61
2)	na sprzedaż butelkową	„ „	94	„ „	„	4.585.685.—
3)	fabrykom perfum	„ „	2	„ „	„	18.000.—
4)	kooperatywom urzędn.	„ „	2	„ „	„	11.500.—
5)	państw. inst. naukowym	„ „	9	„ „	„	11.514.57
			435		Zł.	22.002.945.18

Podział według województw:

warszawskie	zł. 4.841.557.18
łódzkie	2.243.550.—
kieleckie	1.329.100.—
lubelskie	2.175.780.—
białostockie	974.450.—
wileńskie	519.576.—
nowogródzkie	383.760.—
poleskie	333.952.—
wołyńskie	972.424.—
poznańskie	1.816.650.—
pomorskie	1.517.600.—
krakowskie	2.538.730.—
lwowskie	1.396.940.—
stanisławowskie	132.200.—
tarnopolskie	36.776.—
śląskie	789.900.—
Razem	Zł. 22.002.495.18

Podział według rodzaju zabezpieczeń:

hipoteczne	Zł. 18.576.965.—
wekslowe	960.800.—
bankowe	1.726.830.61
solidarn. poręk.	472.914.57
walory	265.435.—
Razem	Zł. 22.002.945.18

STAN KREDYTÓW NA DZ. 31 MARCA 1927 r.

Podział według przeznaczenia:

Do fabrykacji	wódek	gatunkowych	udzielono	kredytów	61	na Zł.	3.524.125
„ „	perfum		„	„	2	„ „	18.000
„ „	chemicz.		„	„	3	„ „	95.000
			Razem	kredytów	66	na Zł.	3.637.125

Podział według województw:

warszawskie	zł. 982.000
łódzkie	137.000
kieleckie	12.000
lubelskie	118.000
białostockie	—
wileńskie	—
nowogródzkie	18.000
poleskie	—
wołyńskie	—
poznańskie	279.125
pomorskie	380.000
krakowskie	161.000
lwowskie	1.049.000
stanisławowskie	119.500
tarnopolskie	10.000
śląskie	371.500
Razem	zł. 3.637.125

Podział według rodzaju zabezpieczeń:

hipoteczne	zł.	2.503.000
wekslowe	„	80.000
bankowe	„	806.125
solid. por.	„	248.000
Razem	zł.	3.637.125

Zabezpieczenia Hurtowni Komisowych:

Na dzień 31.III.1927 r. kredyt Hurtowni Komisowych wynosił	zł.	160.000
gwarancje za sprzedaż komisową	„	5.353.000
Razem	zł.	5.513.000

Podział według rodzaju zabezpieczeń:

gwarancje bankowe	zł.	1.175.000
„ hipoteczne	„	4.338.000
Razem	zł.	5.513.000

Podział według województw:

Województwo	Komis	Kredyt	Razem
warszawskie	70.000	—	70.000
łódzkie	900.000	100.000	1.000.000
kieleckie	180.000	—	180.000
lubelskie	376.000	—	376.000
białostockie	145.000	—	145.000
wileńskie	512.000	—	512.000
nowogródzkie	307.000	10.000	317.000
poleskie	320.000	15.000	335.000
wołyńskie	439.000	20.000	459.000
krakowskie	405.000	—	405.000
lwowskie	600.000	—	600.000
stanisławowskie	346.000	15.000	361.000
tarnopolskie	610.000	—	610.000
śląskie	143.000	—	143.000
Razem	5.353.000	160.000	5.513.000

Zabezpieczenie Rozlewni Komisowych:

Na dzień 1.IV.1927 r. było uruchomionych 11 Rozlewni Komisowych. Umowy na komisowy rozlew były zabezpieczone na sumę zł. 1.126.200.

Podział według rodzaju zabezpieczeń:

hipoteczne	zł.	817.200
walory	„	174.000
weksle	„	135.000
Razem	zł.	1.126.200

Podział według województw:

kieleckie	zł.	168.000
lubelskie	„	84.000
nowogródzkie i wołyńskie	„	135.000
poleskie	„	90.000
krakowskie	„	63.000
lwowskie	„	350.000
stanisławowskie	„	152.200
śląskie	„	84.000
Razem	zł.	1.126.200

Umowy na komisowy rozlew denaturatu.
Stan na dzień 1.IV.1927 r. zł. 60.000

Podział według rodzaju zabezpieczeń:
hipoteczne zł. 60.000.

Podział według województw:

kieleckie	zł.	6.000
wileńskie	„	6.000
krakowskie	„	24.000
lwowskie	„	24.000
Razem	zł.	60.000

Ogółem zatem suma kredytów na d. 31.III.1927 r. wynosiła zł. 9.150.125
a zabezpieczeń rozlewni komisowych „ 1.186.200

Porównywując stan kredytów w końcu pierwszego okresu budżetowego ze stanem w końcu drugiego okresu, obserwujemy zmniejszenie liczby kont kredytowych z 435 do 160 i prawie dwa i pół raza zmniejszoną ogólną sumę kredytów. Przeciętna wysokość kredytu jednakże wzrosła z 50.581 zł. do 57.178 zł. Zjawisko to należy tłumaczyć tem, że w 1926 r. uległo likwidacji bardzo wiele małych fabryk wódek, korzystających poprzednio z drobnych kredytów.

Powyższa suma kredytów nie obejmuje zabezpieczeń rozlewni komisowych, gdyż właściwie kredytów im się nie udziela, a składane gwarancje służą jedynie jako zabezpieczenie wykonania umowy na komisowy rozlew. Mieszczą się w niej natomiast wszystkie zabezpieczenia, dane przez Hurtownie komisowe. Hurtownie te, w myśl umowy, otrzymują towar w komis do wysokości złożonego zabezpieczenia. Towar stanowi stale własność D. P. M. S., może być sprzedawany wyłącznie za gotówkę, a uzyskana należność winna być najdalej na drugi dzień przekazywana na rachunek

D. P. M. S., chyba że komisant uzyskał prawo odroczenia zapłaty — z reguły tylko na 30 dni. W tym ostatnim wypadku składa dodatkowe zabezpieczenie.

Pięciokrotnemu zmniejszeniu uległy kredyty dla fabryk wódek, jest to zupełnie zrozumiałe wobec spadku liczby tych fabryk z 584 w końcu 1925 r. do 255 w początkach 1927 r., przeciętna wysokość kredytu dla fabryki wszakże wzrosła o 4.796 zł., co również jest zrozumiałe ze względu na to, że pozostały tylko fabryki solidniejsze.

Restrykcje kredytowe względem fabryk wódek, małych i niesolidnych, były jedną z wytycznych polityki D. P. M. S. w stosunku do przemysłu wódczanego. Kredyty, udzielane tym fabrykom, — o czem na innem miejscu mówimy, — nie były obracane na rozszerzenie produkcji, ani na udoskonalenia techniczne, lecz w bardzo wielu wypadkach na cele spekulacyjne. Położenie tamy w tym kierunku było pierwszym nakazem chwili.

Cel ten w dużym stopniu został osiągnięty. Jeśli fabryk wódek, pomimo wszystko, jest jeszcze w Polsce więcej niż potrzeba, to już z dużą dozą pewności można twierdzić, że obecnie udzielane tym fabrykom kredyty — na cele spekulacyjne więcej obracane nie są.

Jeśli chodzi o rodzaj zabezpieczeń, to dominujące znaczenie mają kaucje hipoteczne. W pierwszym okresie stanowiły one sześć razy, w drugim dwa i pół raza więcej, aniżeli innego rodzaju zabezpieczenia. Wobec ciasnoty na rynku pieniężnym, trudności, z jakiemi banki udzielały kredytów, a nawet gwarancyj, wreszcie spadku papierów wartościowych, — hipoteki były najłatwiejszym do uzyskania rodzajem zabezpieczenia kredytów. Wobec wyżej opisanych warunków, na jakich D. P. M. S. udziela kredytów pod zabezpieczenia hipoteczne, interesy Skarbu Państwa są w zupełności zapewnione, niemniej, ze względu na warunki gospodarcze kraju, wystawianie na subhastę nieruchomości, w wypadkach niespłacania w terminie kredytów, było niewskazane; nie leżało to również w interesie P. M. S. To też Dyrekcja, ile możności, tego unikała i starała się wszelkiemi możliwemi sposobami — w pierwszym rzędzie przez dogodne rozłożenie długu na raty — ułatwić dłużnikowi spłatę zobowiązań.

Zmniejszenie zabezpieczeń hipotecznych, w stosunku do zabezpieczeń innego rodzaju, w drugim omawianym przez nas okresie, nie było spowodowane jakimś kursem polityki D. P. M. S. w tym kierunku, lub specjalnemi ograniczeniami, było ono wynikiem pewnego odprężenia na rynku pieniężnym i ogólnej poprawy finansowej i gospodarczej, tak wyraźnie zarysowującej się od połowy 1926 roku.

Z najmniejszych kredytów korzysta przemysł perfumeryjny i chemiczny, — odpowiadają one stosunkowi sprzedaży spirytusu na cele przemysłowe do sprzedaży na inne cele.

Rozdział niniejszy uzupełniają następujące mapki i wykresy:

8) cena podstawowa 1 hl. spirytusu surowego według województw w kampanjach 1924/25 i 1925/26;

9) bilans obrotu spirytusem przez D. P. M. S. od początku działalności do końca 1626 r.;

10) porównanie sprzedaży spirytusu przez D. P. M. S. w latach 1925 i 1926;
11) sprzedaż spirytusu przez D. P. M. S. na cele przemysłowe i lecznicze w latach 1925 i 1926;
12) sprzedaż wyrobów monopolowych według gatunków w latach 1925 i 1926;
13) sprzedaż wyrobów monopolowych według kwartałów w latach 1925 i 1926;
14) sieć Wytwórni i Hurtowni P. M. S.

VII
Spożycie wyrobów spirytusowych

Spożycie wyrobów spirytusowych

Dokładne zbadanie sprawy spożycia napojów alkoholowych ma olbrzymie znaczenie zarówno ze względów gospodarczych, jak fiskalnych i społecznych. Posiadanie ścisłych danych ma szczególnie ważne znaczenie przy t. zw. kwestji alkoholizmu i walki z nim, datującej się od początków XIX stulecia.[1])

Są tu możliwe dwie metody badania, zależnie od tego, czy potrzebne nam są dane co do przeciętnego spożycia w całym kraju, czy też spożycia w poszczególnych obszarach (powiatach, województwach lub większych jednostkach).

Jeżeli chodzi o całość spożycia krajowego, to można je dość ściśle określić na podstawie danych o produkcji napojów spirytusowych, przy uwzględnieniu przywozu i wywozu, oraz pozostających z roku na rok zapasów. Jest to pierwsza metoda.

Produkcja może być ujęta na podstawie ksiąg produkcyjnych, prowadzonych przez fabryki wódek. Zapasy również podlegają rejestracji, zresztą, jeśli chodzi o ostatnich parę lat, to zapasy z roku na rok niewiele się różnią i stanowią niewielkie ilości, ponieważ fabrykanci nie chcą w nich więzić kapitałów. Choć nie cała produkcja roczna dostaje się do rąk konsumenta, pozostają bowiem zawsze pewne zapasy, ale za to nabywa się pewne ilości, wyprodukowane w roku ubiegłym; różnice powinny się mniej więcej kompensować. Dane co do przywozu i wywozu są publikowane przez Główny Urząd Statystyczny; stanowią one niewielkie ilości; dla naszych celów znaczenie mieć może tylko saldo wywozu i przywozu. Na podstawie wyżej powiedzianego możemy przyjść do wniosku, że produkcja fabryk wódek mniej więcej odpowiada spożyciu krajowemu.

Oznaczając więc: produkcję w danym roku przez p, przywóz — i, wywóz — e, zapasy na początku roku — z_1, zapasy w końcu roku — z_2, liczbę mieszkańców — l, możemy ustalić spożycie — S napojów spirytusowych w danym roku na głowę ludności, posiłkując się następującym wzorem:

$$S = \frac{p + (i - e) + (z_1 - z_2)}{l}$$

Ponieważ w Polsce spożycie piwa i wina, jeśli chodzi o przeciętne spożycie w całym kraju, jest stosunkowo niewielkie, i wyrażone w litrach 100^0 alkoholu, mogłoby nieznacznie podnieść drugi dziesiętny znak, a z dru-

[1]) Pierwsze towarzystwo do walki z alkoholizmem powstało w Ameryce w 1808 r. w 1829 r. — w Anglji, a następnie we wszystkich innych państwach cywilizowanych.

giej znów strony — nieścisłość przeciętnej, wyprowadzonej zapomocą powyżej podanego wzoru, może mieć miejsce również tylko w drugim dziesiętnym znaku, przeto wielkość S, otrzymaną z tego wzoru, można z dużem prawdopodobieństwem przyjąć za przeciętne spożycie alkoholu w całem Państwie.[1])

Metoda powyższa zupełnie nie da się zastosować, jeśli chodzi o spożycie w poszczególnych powiatach bądź dzielnicach. Fabryki wódek, zależnie od wielkości ich produkcji i stosunków handlowych, wysyłają swoje wyroby do innych, nieraz bardzo odległych województw i nawet tam, gdzie są na miejscu fabryki wódek. Spożycie w różnych powiatach może być różne, zależnie od ich charakteru, np. powiaty o charakterze rolniczym spożywają mniej, aniżeli bardziej uprzemysłowione i t. p. Różne też są upodobania ludności co do mocy wódek, a spożycie musi być wyrażone w jednostkach alkoholu absolutnego.

Chcąc więc wytworzyć sobie należyty obraz spożycia, że tak powiemy lokalnego, należy uchwycić ilości wódek nie w momencie ich wyrobu w fabryce, a nawet nie w momencie wyjścia z fabryki, lecz w chwili, gdy przedostają się one do rąk bezpośredniego konsumenta, t. z., należy ująć cyfrowo sprzedaż detaliczną.

Sprawa ta jednak jest trudniejszą, niżby się napozór wydawało.

Przed przystąpieniem do zbierania tych danych, Dyrekcja P. M. S. zastanawiała się nad możliwością ujęcia sprzedaży na podstawie t. z. listów przewozowych. Wiadomo, że przy wszelkich przewozach wódek, czy to z fabryk do hurtowni, czy z hurtowni do sklepów detalicznych, wypełniane są listy przewozowe, stanowiące dokument, służący władzom skarbowym do kontrolowania przesyłek. Listy przewozowe sporządza się w trzech egzemplarzach, z których jeden otrzymują władze skarbowe w miejscu odbioru. Możnaby więc albo zbadać duplikaty listów przewozowych w urzędach skarbowych, albo też zażądać od fabryk wódek i hurtowni sporządzenia (na podstawie grzbietów listów przewozowych) odpowiednich wykazów, zawierających dane, dokąd i w jakiej ilości zostały skierowane transporty.

Oba te sposoby przy bliższem zbadaniu okazały się niemożliwe. Na danych z fabryk nie możnaby zupełnie ściśle polegać, gdyż wiele transportów idzie najpierw do hurtowni, skąd rozchodzą się w mniejszych partjach do mniej lub więcej oddalonych miejscowości. O dokładnem wykonaniu tej pracy przez hurtownie mowy być nie może, często bowiem całą hurtownię obsługuje jeden człowiek. Wreszcie, zbieranie tych danych od urzędów skarbowych było niemożliwem z tego względu, że wymagałoby to olbrzymiej pracy, większość bowiem listów przewozowych opiewa na małe ilości, najczęściej nie przekraczające 15 litrów objętościowych, t. j. ustawowego minimum dla sprzedaży hurtowej. Z listu przewozowego nieraz trudno jest ustalić, w jakim powiecie leży dana miejscowość, do której przesyłka została skierowana.

Dane te na podstawie listów przewozowych miałyby wszakże ten plus, że wskazywałyby ilości w litrach alkoholu absolutnego, jakkolwiek zawierałyby niewątpliwie bardzo wiele błędów i przeoczeń.

[1]) Konsumcja piwa wynosiła w 1924 r. l. 575.826 hl., a wina — 25.632 hl. Rocznik M-stwa Skarbu za r. 1924.

Ze względów powyższych z tego sposobu zbierania danych zrezygnowano i potrzebne dane Dyrekcja P. M. S. zbiera za pomocą kwestjonarjuszy, rozsyłanych do wszystkich miejsc detalicznej sprzedaży i potwierdzanych następnie przez władze skarbowe. W ten sposób jesteśmy w posiadaniu danych, dotyczących jeżeli nie całkowitej, to w każdym razie prawie całej konsumcji napojów spirytusowych.

Liczby te powinny dać rzeczywisty obraz spożycia, wychodzić należy bowiem z założenia, że wódka nabyta u detalisty nie wędruje już dalej, lecz jest spożyta w tej samej miejscowości wzgl. w najbliższej okolicy. Przy opracowywaniu tego materjału komplikowały nieco sprawę zakłady położone na pograniczu dwuch powiatów, — większego znaczenia to wszakże mieć nie może.

Materjały te mają także swoje strony ujemne. Przedewszystkiem napływają ze znacznem opóźnieniem; do chwili obecnej, t. j. połowy 1927 r., niema jeszcze wszystkich danych za rok 1926. Powtóre, wykazują cyfry z reguły niższe od rzeczywistych, gdyż kupcy, w obawie prawdopodobnie zwiększenia podatków, ukrywają obroty rzeczywiste, zaś władze skarbowe nie zawsze są w stanie odpowiednio je skorygować, głównie z powodu bardzo dużej ilości zakładów sprzedaży detalicznej, szczególnie w b. zaborach pruskim i austrjackim.

Pozatem bardzo poważnym brakiem tych materjałów jest to, że zawierają dane w litrach objętościowych, a nie stustopniowych. Uczyniono to jednakże ze względu na ewentualne trudności, jakie mieliby detaliści przy tego rodzaju wymaganiach. W każdym razie ta okoliczność utrudnia porównanie z danemi co do produkcji, wyrażanemi w litrach 100°, jak również wyprowadzenie przeciętnej spożycia, która także powinna być wyrażona w litrach absolutnych. Ten ostatni wzgląd, jak zaznaczyliśmy wyżej, odgrywa mniejszą rolę, gdyż do ustalenia przeciętnej spożycia dla całego kraju, właściwszą będzie metoda pierwsza.

Pomimo jednak tych wszystkich braków, są one bardzo cenne, jako materjał porównawczy co do spożycia napojów spirytusowych w poszczególnych miastach i powiatach i stanowią jedyną dotychczas źródłową pracę w tym kierunku.

Przy zamianie litrów objętościowych na stustopniowe stosować należy osobny współczynnik, wyprowadzony na podstawie przeciętnej mocy wódek, wyprodukowanych w poszczególnych województwach — według formuły

$$\frac{100.b}{a}$$

gdzie a wyraża ilość litrów objętościowych zaś b — litrów 100°.

Spożycie na głowę ludności w całym kraju z zastosowaniem metody pierwszej [1]).

Produkcja p wynosiła 553.449 hl., przywóz i — 2.418 kwintali [2]), wywóz e — 3393 q., ludność l — 28.144 tys. [3])

[1]) W obliczeniach naszych nie uwzględniamy zapasów z roku na rok z_1 i z_2, które w myśl naszych poprzednich wywodów, wzajemnie się kompensują i stanowią ilości nieznaczne, gdyż produkcja fabryk prywatnych prawie że odpowiadała zapotrzebowaniu rynku. Nie odnosi się to do Wytwórni Państwowych, które produkują więcej, jakkolwiek dla obliczenia spożycia za 1925 i 1926 r. przyjęto nie produkcję, lecz efektywną sprzedaż wyrobów monopolowych.

[2]) 1 q. = 1.03 hl.; określamy przeciętną moc przywożonych wzgl. wywożonych wódek na 40° i przeliczamy na hl. 100°.

[3]) Rocznik Statystyki R. P. 1927 r.

1923 r.

$$S = \frac{553.449 + (2.418 - 3.393) \times 1.03 \times 0.4}{28.144 \text{ tys.}} = 0.0196 \text{ hl.}$$

czyli że spożycie spirytusu na głowę ludności wynosiło

w 1923 r. — 1,96 litra 100°.

1924 r. Produkcja p — 587.389 hl., przywóz i — 3290 q., wywóz e — 3524 q., ludność l — 28529 tys.

$$S = \frac{587.389 + (3.290 - 3.524) \times 1.03 \times 0.4}{28.529 \text{ tys.}} = 0.0205 \text{ hl.}$$

czyli że spożycie na głowę ludności wynosiło — 2.05 ltr.

Wzrost spożycia w 1924 r., uzyskany w wyniku stosowanej przez nas metody, zmusza do zastanowienia.

Musimy sobie uświadomić, czy były wówczas jakie objektywne dane do zwiększonego spożycia napojów spirytusowych?

Wprowadzenie waluty złotowej na wiosnę 1924 r. i zwaloryzowanie cen powyżej parytetu złota, wywołały poważny wstrząs w życiu gospodarczem, a ogólne zubożenie kraju, spowodowane inflacją marki, wtedy właśnie zostało uwypuklone i odczute. Raptowny wzrost wskaźnika cen, który w ciągu tego roku podniósł się o 27,8% w porównaniu z rokiem 1923, a jednocześnie wzrost bezrobocia, które, rosnąc stopniowo, z 98 tys. w czerwcu podniosło się do 151 tys. w grudniu tegoż roku, każą przypuszczać raczej, że spożycie alkoholu nietylko nie powinno wzrastać, lecz przeciwnie — spadać.

Należałoby z tego wnioskować, że liczby, jakiemi operowaliśmy, są nieścisłe, szczególniej dotyczące produkcji. I istotnie tak jest. Liczb tych w żadnym wypadku za zupełnie ścisłe uważać nie można. Ściślejszemi danemi Dyrekcja P. M. S. rozporządza dopiero od r. 1925, t. z. od daty jej utworzenia i wydania w marcu 1925 r. szczegółowych przepisów, normujących produkcję prywatnych fabryk wódek. Dane więc za lata 1923, 1924, a poniekąd i za 1925 — nie są zupełnie ścisłe.

Przy obliczeniu spożycia wychodziliśmy z założenia, że produkcja mniej więcej odpowiada konsumcji i że zapasy w fabrykach wódek w początku roku kompensują się z zapasami, pozostałemi w ciągu roku. Czy tak było jednak w 1924 r.? Sądząc z danych Ministerstwa Skarbu, zwiększenie konsumcji w 1924 r. w porównaniu z r. 1923 wynosiło zaledwie 2.928 hl. (572.182—569.254 hl.); należy przypuszczczać, iż są to ilości spirytusu pobrane przez fabryki wódek. A ponieważ ogólna produkcja fabryk wódek w 1924 r. wynosiła 587.389 hl., z czego na r. 1925 pozostały jeszcze znaczne zapasy, przeto do spożycia łącznie z zapasami r. 1923 mogło być oddane nie więcej nad 550.000 hl. W ten sposób spożycie na głowę ludności w 1924 r. możemy ustalić na

1.93 litra 100°

t. j. o 0.03 mniej aniżeli w roku poprzednim.

Po tem cośmy powiedzieli wyżej, wydaje się to najzupełniej prawdopodobnem.

1925 r. Produkcja p wódek w 1925 r. łącznie ze sprzedanemi w tym roku wyrobami monopolowemi wynosiła 436.608 hl. Do zmniejszenia produkcji

w porównaniu z rokiem poprzednim przyczyniły się, jak wyjaśniamy na innem miejscu, głównie znaczne zapasy wódek w fabrykach. Jakkolwiek przy obliczaniu spożycia — zapasu wódek z roku na rok nie uwzględniamy, gdyż jak powiedzieliśmy, stanowią one ilości niewielkie i wzajemnie mniej więcej się kompensują, to jednakże dla 1925 r. musimy je uwzględnić dla dwuch względów: 1) zapasy wódek z 1924 r. stanowią ilość bardzo pokaźną, bo 40.000 hl., oprócz niepomiernie wielkich zapasów u konsumentów, obliczanych w przybliżeniu na 50.000 hl., które wpłynęły na wielkość spożycia, zmniejszając jednocześnie zapotrzebowanie, a tem samem i produkcję. Z ilości tej przynajmniej 15.000 hl. spożyto w 1925 r.; dlatego ilość tę powinniśmy uwzględnić przy naszej kalkulacji. 2) Z produkcji tego roku, wobec wprowadzenia pełnego monopolu na Kresach i oczekiwanego szybkiego zmonopolizowania reszty kraju, oraz przyczyn natury finansowej, pozostawiono na r. 1926 minimalne zapasy wódek, nie przewyższające 2—3.000 hl. Z tych względów dla ustalenia spożycia w 1925 r. musimy przyjąć do formułki naszej także ilość zapasów, a więc z_1 — 40.000 hl. u fabrykantów i 15.000 hl. u konsumentów, razem 55.000 hl. i z_2 — 2.000 hl. Przywóz i — 3.381 q., wywóz e — 443 q. i ludność l — 28.902 tys. Otrzymamy więc:

$$S = \frac{436.608 + (3.381 - 443) \times 1.03 \times 0.4 + 55.000 - 2.000}{28.902} =$$

$= 0.0169$ hl., czyli że spożycie na głowę ludności wynosiło

w 1925 r. 1.69 litrów 100^0.

1926 r. Produkcja fabryk prywatnych wynosiła 277.655 hl., sprzedaż wyrobów monopolowych — 168.086 hl., a zatem możemy przyjąć p — 445.741 hl., przywóz i — 2.122 q., wywóz e = 2.355 q., ludność l — 29.319 tys.

$$S = \frac{445.741 + (2.122 - 2.355) \times 1.03 \times 0.4}{29.319 \text{ tys.}} = 0.0152 \text{ hl.}$$

a zatem spożycie na głową ludności wynosiło

w 1926 r. — 1.52 ltr. 100^0

Obserwujemy więc w 1926 r. dalszy spadek spożycia napojów spirytusowych. Takie stosunkowo niskie spożycie alkoholu i fakt, że nie zdradza tendencji zwyżkowej, musiałoby być objawem pocieszającym. Niestety, iluzje te musimy do pewnego stopnia rozwiać.

Do cyfr wyżej wymienionych doszliśmy na podstawie rozumowań opartych na liczbach, dających się ustalić ponad wszelką wątpliwość: jak legalnym zbycie spirytusu i wódek oraz legalnej produkcji. Z pod wszelkiej kontroli atoli uchylają się ilości spirytusu przemycanego i wyprodukowanego nielegalnie, a także spożycie jako trunku — spirytusu skażonego.

Spożycie spirytusu denaturowanego w 1925 r. było o ca 4.000 hl. większe aniżeli w r. 1924, nie mogło przeto tak wybitnie wpłynąć na spadek przeciętnej spożycia napojów alkoholowych, tem więcej, że przecież tylko pewna część tej przewyżki mogła być spożyta jako trunek. Odegrał tu niewątpliwie dużą rolę spirytus nielegalny, którego ilość określamy w przybliżeniu na 50—60.000 hl.

W 1926 r., dzięki energiczniejszej akcji ze strony D. P. M. S. i organów kontroli Skarbowej, znakomicie ukrócone zostało przemytnictwo spirytusu rumuńskiego, jak również potajemne gorzelnictwo. Przyczyniła się do tego także wprowadzona w tym roku ogólna ustawa karna skarbowa. W ten sposób spirytus pochodzenia nielegalnego poważniejszej roli już nie odgrywał. Zjawiło się natomiast inne niebezpieczeństwo — spożycie denaturatu jako trunku, które w tym właśnie roku przybrało rozmiary zatrważające, nietylko ze względów fiskalnych, lecz przedewszystkiem zdrowotnych. O walce z tem zjawiskiem i środkach zaradczych piszemy na innem miejscu. Tutaj ogólnikowo tylko wspomnimy, że zbyt spirytusu skażonego środkiem ogólnym, który wynosił w 1925 roku 58.197 hl., wzrósł w 1926 r. do 88.130 hl. czyli o 50%.

Jeżeli przyjąć, że wzrost spożycia denaturatu do celów właściwych wynosi 4.000 hl. rocznie, tak jak w 1925 r. w porównaniu z r. 1924, to maksymalne spożycie denaturatu w 1926 r., do celów właściwych nie powinno przekraczać 62.000 hl., czyli że ca 26.000 hl. zostało skonsumowane jako trunek.

Spożycie denaturatu wzrastało z miesiąca na miesiąc i wówczas, kiedy w styczniu 1926 r. wynosiło 5.325 hl., to w listopadzie już — 9.148 hl. Dzięki jednak energicznym środkom powziętym przez D. P. M. S., począwszy od grudnia spożycie denaturatu spada i wynosi w tym miesiącu tylko 4.663 hl., t. j. o 254 hl. mniej, aniżeli w grudniu 1925 r. Że nastąpiło to skutkiem przedsięwziętych środków, dowodzi dalszy spadek spożycia. W 1925 r. w pierwszym kwartale spożyto denaturatu 22.292 hl., w r. 1927— tylko 13.957 hl.

Jednocześnie wzrasta spożycie wódek legalnych, a jednem z najpoważniejszych zadań Dyrekcji P. M. S. jest zwalczanie produkcji i spożycia trunków pochodzenia nielegalnego oraz spirytusu nieprzeznaczonego do picia i ujęcia ich w łożyska produkcji, sprzedaży i spożycia legalnego.

Gdyby nawet wyżej wspomniane 26.000 hl. denaturatu, spożytego jako trunek, doliczyć do otrzymanych przez nas liczb spożycia w 1926 roku, to spożycie na głowę ludności wynosiłoby ca 1.61, — w każdym razie mniej aniżeli w r. 1925.

Spożycie na głowę ludności lokalne.

Jest rzeczą zrozumiałą, że spożycie napojów alkoholowych w różnych dzielnicach, a nawet w różnych województwach i powiatach — jest różne; różnem też jest spożycie wsi i miast.

Celem wypośrodkowania przeciętnej spożycia w poszczególnych miejscowościach, posiłkować się musimy — jakeśmy wyżej wyjaśnili — metodą drugą, t. zn. opartą na sprzedaży detalicznej.

Liczby, do jakich dojdziemy poniżej, nie mogą być uważane za zupełnie ścisłe ze względu na niedokładności danych, jakiemi Dyrekcja P. M. S. rozporządza i o których wspomnieliśmy wyżej; jeżeli jednakże chodzi o materjał porównawczy, są one najzupełniej wystarczające. Oprócz tego, rozporządzamy danemi tylko za dwa lata 1924 i 1925, dane za rok 1926 dopiero stopniowo napływają. Jest to materjał olbrzymi ze względu na wielką ilość zakładów sprzedaży detalicznej.

Pod sprzedażą detaliczną ustawa o monopolu spirytusowym rozumie sprzedaż w ilościach poniżej 15 litrów objętościowych. Miejsca sprzedaży detalicznej dzielą się na handle bez wyszynku i handle z wyszynkiem. Do handli bez wyszynku zalicza się: handle win i wódek, handle win i towarów kolonjalnych ze sprzedażą wszelkiego rodzaju napojów alkoholowych, handle piwa. Do handli z wyszynkiem zalicza się: wszelkiego rodzaju jadłodajnie, bufety, winiarnie, piwiarnie.

Handle z wyszynkiem pod względem wysokości patentu akcyzowego dzielą się: 1) na restauracje I rzędu, zatrudniające ponad 20 pracowników, 2) restauracje II rzędu, z ilością poniżej 20 pracowników, 3) karczmy i domy zajezdne, 4) bufety — stałe i czasowe. Wysokość patentu zależy również od klasy, do której zaliczoną jest dana miejscowość; klas takich jest trzy: do I należy 7 największych miast, do II — miasta liczące ponad 10.000 mieszkańców, do III — wszystkie inne miejscowości.

Liczbę zakładów sprzedaży detalicznej według województw ilustruje tablica 74.

Z tablicy tej widzimy, że jedno miejsce sprzedaży detalicznej przypada przeciętnie w 1924 roku na 1387, a w 1925roku—na 1450 mieszkańców [1]); jest ich zatem blisko o połowę więcej, aniżeli przewiduje ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych (Dz. Ust. Nr. 37 poz. 210), która ustala nie więcej jak jeden zakład detaliczny na 2500 mieszkańców, przyczem najwyżej połowa z nich może być z wyszynkiem.

Jednakże tylko w województwach centralnych i wschodnich ilość miejsc sprzedaży jest mniejsza, niż dopuszcza ustawa, w pozostałych województwach— znacznie większa. W województwach centralnych jeden zakład przypada na 3193, a we wschodnich — na 3092 mieszkańców, natomiast w południowych — na 982 [2]), zachodnich — na 488 i w śląskiem — na 481 [3]).

Przepis co do wzajemnego stosunku zakładów z wyszynkiem i bez wyszynku, jak 1: 2, także nie jest stosowany, z wyjątkiem województwa poleskiego i poniekąd wileńskiego oraz nowogródzkiego, w których stosunek ten jest bliski ustawowego. W województwie pomorskiem liczba zakładów z wyszynkiem jest 19 razy większa, aniżeli bez wyszynku, w poznańskiem— 17, w stanisławowskiem — 15, w tarnopolskiem — 10, lwowskiem — 8 i śląskiem 5 razy. W pozostałych województwach ten stosunek nie jest taki rażący. Przeciętnie w całem Państwie w 1924 r. zakładów z wyszynkiem było przeszło cztery razy więcej, niż bez wyszynku, w 1925 r. zaszła pod tym względem nieznaczna poprawa i stosunek ten wyraża się jak 3,9 : 1.

---

[1]) Liczba mieszkańców z uwzględnieniem przyrostu naturalnego, p. Rocznik Statystyki R. P. z 1927 r. str. 5.

[2]) W Galicji przed 1911 r. 1 wyszynk przypadał na 280 mieszkańców, a w niektórych miejscowościach było ich jeszcze więcej; tak np. w Rawie Ruskiej przypadał 1 wyszynk na 100 mieszkańców.

[3]) Liczba mieszkańców według spisu 1921 roku.

W miastach było zakładów:

	1924 r.	1925 r.
z prawem wyszynku	8070	7852
bez wyszynku	2370	2325
razem	10440	10177
w gminach wiejskich.		
z wyszynkiem	8449	8015
bez wyszynku	1741	1740
razem	10190	9755

Tablica 74 wskazuje, że rozmieszczenie miejsc sprzedaży pomiędzy miasta i gminy wiejskie jest niejednolite; w województwach centralnych zakładów położonych w miastach jest przeszło dwa razy więcej, aniżeli na wsi, we wszystkich innych — jest nieznaczna przewaga na korzyść wsi; w województwie śląskiem przewaga ta jest b. duża i wynosi 44,4%.

Rok 1925.	w miastach	na wsi
woj. centralne	2529	1131
„ wschodnie	554	687
„ zachodnie	2689	2911
„ południowe	3670	3703
„ śląskie	735	1323
Razem	10177	9755

Największą liczbę zakładów, bo 75% ogólnej ilości, posiadają zabory pruski i austrjacki, pomimo znacznie lepszych środków komunikacyjnych oraz gęstszej i o czwartą część ludności mniejszej, aniżeli w b. zaborze rosyjskim.

W r. 1925 obserwujemy pewne zmniejszenie liczby zakładów sprzedaży detalicznej, mianowicie o 698; zakładów; w tej liczbie handle z wyszynkiem stanowią 638.

Największe zmniejszenie nastąpiło w województwie poznańskiem — 203; wzrosła wprawdzie o 8 liczba zakładów bez wyszynku, lecz za to o 211 spadła ilość karczem. Na drugiem miejscu stoi województwo śląskie — 178, następnie pomorskie — 121, lwowskie 117, tarnopolskie — 104 i t. d. Przybyło 81 zakładów w województwie łódzkiem, 39 — w warszawskiem, 12 — w lubelskiem, 11 — w krakowskiem, i 10 w Warszawie.

Uprawnień na sprzedaż spirytusu do celów domowych i leczniczych wydano w 1925 r. — 2150, w tem w miastach 1744 i w gminach wiejskich — 406. Najwięcej — w województwach centralnych, 62.3% ogólnej ilości; w wo-

jewództwach wschodnich i zachodnich — 19.4% i w południowych łącznie ze Śląskiem — 18.3%.

Uprawnień na sprzedaż pejsachówki wydano 837, w tem z prawem wyszynku — 290 i bez wyszynku — 547. Zakładów ze sprzedażą pejsachówki najwięcej było na Wołyniu, a następnie w woj. białostockiem, łódzkiem i lwowskiem. W poznańskiem pejsachówki nie sprzedawano wcale. Zwraca uwagę fakt, że rozmieszczenie tych zakładów nie odpowiada ilości ludności żydowskiej w poszczególnych województwach.

Zakłady sprzedaży detalicznej sprzedawały wszelkiego rodzaju wódki, z wyjątkiem spirytusu do celów domowych i leczniczych oraz pejsachówki, na które wymagane było osobne uprawnienie, wydawane przez Izbę Skarbową.

Sprzedaż detaliczną według województw i sprzedaż na głowę ludności ilustruje tablica 75. Tu zastrzec się musimy, że, nie posiadając danych co do ludności w poszczególnych województwach, gdyż Główny Urząd Statystyczny w ostatnim Roczniku za 1927 rok podaje tylko ogólne liczby dla całego Państwa za lata 1924 i 1925 z uwzględnieniem przyrostu naturalnego od czasu ostatniego spisu ludności, posiłkować się musimy danemi nieco przestarzałemi — z 1921 r. Z tych względów uzyskane cyfry spożycia na głowę ludności są niższe od rzeczywistych.

Tablica ta, jakeśmy już zaznaczyli, posiada bardzo wiele braków. Najważniejszym jej brakiem jest to, że liczby są niewątpliwie niższe od rzeczywistych i to w stopniu bardzo znacznym. Po porównaniu z innemi danemi można przyjąć, że ogólny przypuszczalny błąd wynosi w 1924 r. około 30%, w 1925 r. około 20%. Najbardziej dokładne dane wykazują województwa: centralne i wschodnie (błąd około 10%), prawdopodobnie dzięki temu, że w województwach tych jest mniej zakładów sprzedaży detalicznej; mniej dokładne dane wykazują woj. zachodnie i śląskie (błąd 20 — 30%), najmniej dokładne — woj. południowe (błąd do 50%).

W dalszych rozumowaniach naszych opierać się będziemy jednak na liczbach tej tablicy, nie wprowadzając korektyw, bo gdybyśmy nawet liczby ogólnego spożycia w województwach odpowiednio zwiększyli, to i tak nie uniknęlibyśmy błędu w przeliczeniu na głowę ludności, gdyż nie posiadamy danych co do przyrostu naturalnego w poszczególnych województwach.

Sprzedano ogółem w litrach objętościowych:

wyrobów wódczanych	w 1924 r. —	85.024.031	w 1925 r. —	75.268.467
spirytusu na cele dom. i leczn.	„	562.338	„	3.194.603
pejsachówki	„	—	„	82.467
	Ogółem	85.586.369		78.345.537

Najwięcej wyrobów wódczanych sprzedano w województwie łódzkiem: w 1924 r. — 12,9% i w 1925 r. — 13,3% ogólnej ilości. Miasto st. Warszawa i województwo poznańskie spożywają prawie jednakowo po 9,7% w 1924 r. i po 10,6% w r. 1925. W woj. stanisławowskiem sprzedano najmniej: w 1924 r. — 0,9%, w 1925. r. — już 2,4%. Wówczas, kiedy sprzedaż wyrobów wódczanych we wszystkich województwach w 1925 r. znacznie spadła, to w województwie stanisławowskiem, jak również w wileńskiem, podniosła się: w pierwszem o 128%, w drugiem — o 10% w porównaniu z 1924 r.

Na województwa centralne przypada blisko połowa ogólnej sprzedaży wyrobów wódczanych.

Sprzedaż spirytusu na cele domowe i lecznicze w 1924 r. stanowi 0,66% sprzedaży wódek, w 1925 r. już znacznie więcej i stanowi 4,2%.

W 1924 r. najwięcej spirytusu sprzedano w woj. warszawskiem — 36,4% ogólnej ilości, następne miejsce zajmuje Warszawa — 15,8%; potem woj. krakowskie — 14,7%.

W 1925 r. na pierwszem miejscu stoi Warszawa, która sama jedna spożyła prawie $^1/_3$ część ogólnej ilości sprzedanego w tym roku spirytusu. Drugie miejsce zajmuje województwo łódzkie — 20,9%, trzecie woj. warszawskie — 12,4%. Te dwa województwa łącznie z Warszawą spożyły $^2/_3$ ogólnej ilości. Najmniejsze spożycie spirytusu wykazuje woj. nowogrodzkie — 0,2%.

Danemi co do pejsachówki rozporządzamy tylko za 1925 r. i dlatego nie możemy ich porównać z latami poprzedniemi. Najwięcej jej sprzedano w Warszawie i województwie warszawskiem — 23,1%, na drugiem miejscu stoi woj. łódzkie — 15,3%, trzecie miejsce zajmuje woj. białostockie — 12% W b. dzielnicy pruskiej pejsachówki sprzedaje się mało, w poznańskiem np. wcale, zaś na Pomorzu i Śląsku — ilości znikome, oczywiście dlatego, że ludność żydowska stanowi tam nieznaczny odsetek.

Sprzedaż w litrach objętościowych nie daje nam jeszcze należytego pojęcia o spożyciu alkoholu. Jeżeli przyjrzymy się, jak wyglądało w tych latach spożycie w litrach stustopniowych, to otrzymamy wyniki cokolwiek odmienne, jedne województwa bowiem spożywają więcej wódek mocnych, inne słabszych; odgrywa tu także rolę spożycie spirytusu butelkowanego.

Przeciętnie w całem Państwie w 1925 r. spożywano wódki mocniejsze aniżeli w 1924 r.; w pierwszym jeden litr 100^0 równał się 2,28 ltr. obj., w drugim — 2.18 ltr. obj.

Spożycie napojów spirytusowych w litrach 100^0 na głowę ludności w poszczególnych województwach i powiatach, a także w niektórych większych miastach ilustruje tablica 76 [1]).

Rozpatrując tę tablicę, widzimy znaczne różnice w spożyciu nietylko między poszczególnemi województwami, lecz również między powiatami jednego i tego samego województwa.

Obserwujemy przedewszystkiem większe spożycie w miastach większych, szczególniej tam, gdzie jest silnie rozwinięty przemysł.

Na tablicy 76 znajdujemy następujące cyfry spożycia na głowę ludności w większych miastach w roku 1925: Warszawa — 4,65 (w 1924 r. — 3,93), Łódź, 4,57 (4,83), Wilno — 5,28 (3,76), Poznań — 3,23 (3,57), Bydgoszcz — 2,93, Toruń — 2,66, Bielsko — 5,78 (8,20), Królewska Huta — 3,38 (5,09), Katowice — 0,89 (1,34), Lwów — 1,64 (1,56), Kraków — 1,44 (1.46).

Zastrzec się musimy, że dane powyższe, jak wogóle wszystkie liczby, dotyczące sprzedaży detalicznej, — jakeśmy już wspomnieli, — są niższe od rzeczywistych. Szczególniej uderzają tu liczby, dotyczące Katowic, które na-

---

[1]) Ludność według spisu 1921 r.

leżałoby podnieść przynajmniej czterokrotnie, temwięcej, że z innych źródeł wiadomo, iż w 1924 r. w Katowicach przypadało na głowę ludności 7,59 ltr. obj., co równa się mniej więcej 3,3 ltr. 100°. Spadek spożycia w 1925 r. nie mógł być większym niż 10%, tak, że dla Katowic spożycie na głowę ludności w 1925 r. możemy przyjąć na 3,00 ltr. 100°, jakkolwiek i tę liczbę uważamy za zbyt niską. Co się tyczy Królewskiej Huty, to przypuszczamy, że spożycie w 1925 r. mogło być również najwyżej o 10% mniejsze, aniżeli w roku poprzednim i wynosiło 4,6 ltr. 100°. Co się zaś tyczy Poznania, Bydgoszczy i Torunia, to, w myśl tego, co mówiliśmy na str. 177, cyfry powyższe podnosimy o 20%, w Warszawie, Łodzi i Wilnie — o 10%, w Krakowie i Lwowie — o 50%.

Po uwzględnieniu poprawek powyższych otrzymamy następującą tabelkę spożycia w tych miastach:

	r. 1924.	r. 1925.
Warszawa	4,32 (2,16)[1]	5,11 (2,23)
Łódź	5,31 (3,24)	5,03 (3,05)
Wilno	4,13 (0,94)	5,80 (0,68)
Poznań	3,92 (1,32)	3,55 (1,48)
Bydgoszcz		3,22 (1,93)
Toruń		2,92 (0,62)
Bielsko	8.20 (4,16)	5,78 (3,10)
Królewska Huta		4,60
Katowice		3,00 (1,49)
Lwów	2,34 (1,83)	2,46 (1,24)
Kraków	2,19 (1,84)	2,16 (1,69)

Jak widzimy, spożycie w miastach parokrotnie przewyższa spożycie przeciętne w powiatach. Objaśnia się to przedewszystkiem tem, że w miastach nabywa wyroby wódczane ludność podmiejska, a następnie, że w miastach, szczególniej w większych jednostkach administracyjnych, przemysłowych i handlowych jest zawsze liczniejszy napływ ludności z dalszych okolic, do obliczenia zaś przeciętnej bierze się pod uwagę tylko ludność stałą. Ta okoliczność jednakże tylko do pewnego stopnia tłumaczy to zjawisko, gdyż jeśli nawet zsumować cyfrę spożycia dla miast i powiatu i obliczyć łączną przeciętną, to i tak wypadnie ona wyższą dla tych powiatów, w których znajdują się miasta większe, aniżeli w powiatach, w których niema większych miast i są bardziej oddalone od centrów administracyjnych i przemysłowych. Stąd wypływa wniosek, że ludność miejska więcej spożywa alkoholu aniżeli wiejska. Dowodzą tego również różnice spożycia w poszczególnych miesiącach, o czem bliżej mówimy w dziale sprzedaży wyrobów wódczanych.

[1]) Cyfry w nawiasach oznaczają przeciętne spożycie na głowę w danym powiecie.

Tu ogólnikowo tylko zaznaczymy, że w okresie robót polnych sprzedaż napojów alkoholowych spada i podnosi się dopiero jesienią po ukończeniu tych robót, przyczem spadek spożycia w miastach jest mniejszy, aniżeli w powiatach. Są więc jakieś przyczyny, które skłaniają ludność miejską do większego spożycia napojów spirytusowych. Wyjaśnienie tego zagadnienia wykracza poza ramy pracy niniejszej.

Z tabelki powyższej widzimy, że w 1925 r. najwięcej spożyło Wilno (5,80 ltr.). Jest to raczej rzeczą przypadku. Sprzedaż detaliczna wódek, w końcu 1925 r., szczególniej w sześciu województwach wschodnich, była wyjątkowo ożywiona z tego względu, że z dniem 1 stycznia 1926 r. wprowadzano tam pełny monopol i fabryki wódek likwidowały swoje zapasy wódek czystych, których nie miały już później prawa sprzedawać, oddając detalistom, gdyż ci mogli je jeszcze sprzedawać w ciągu trzech miesięcy.

Z kolei największe spożycie wykazuje Bielsko. Jest to zrozumiałe, gdyż wogóle ludność Śląska najwięcej spożywa napojów alkoholowych; przeciętna spożycia dla województwa śląskiego w 1924 r. wynosiła 2,85 ltr. 100°; wprawdzie w 1925 r. cyfra ta spada do 1,79, lecz, jak już mówiliśmy, cyfry te są znacznie niższe od rzeczywistych. Oprócz tego w Bielsku istnieją dwie renomowane fabryki wódek, w których drobni detaliści zaopatrują się małemi partjami i sprzedaż ta prawdopodobnie traktowana jest jako detaliczna. Zakładów sprzedaży detalicznej było w powiecie bielskim w 1927 r. 327 wobec 71.530 mieszkańców; są to więc przedsiębiorstwa małe, zakupujące po kilka litrów wódek.

Dalej idą: Warszawa, Łódź i Królewska Huta — miasta z silnie rozwiniętym przemysłem. Tutaj niewątpliwie należałoby zaliczyć także i Katowice. Najmniejsze spożycie wykazują Lwów i Kraków, gdzie przemysł nie jest tak bardzo rozwinięty.

Wracając do tablicy 76, obserwujemy, że większe spożycie wykazują powiaty, leżące na szlakach linij kolejowych, mniejsze — bardziej odległe od ośrodków życia miejskiego i posiadające trudniejsze warunki komunikacyjne. Jako przykład służyć mogą północne powiaty województwa warszawskiego i wileńskiego, południowa i wschodnia część województwa kieleckiego, południowa część woj. wołyńskiego i powiat piński.

Powyższe trzy czynniki: wielkość miast, rozwój przemysłu i środki komunikacyjne są w ścisłej zależności jeden od drugiego i wzajemnie na siebie oddziaływują. Rozwój przemysłu powoduje proces urbanizacji, większe zaś osiedla skłaniają do budowy kolei, racjonalnie znów przeprowadzona sieć linij kolejowych ze swej strony pobudza do eksploatacji surowców wzgl. bogactw naturalnych i w konsekwencji — do powstawania ośrodków przemysłowych.

Największe spożycie widzimy w powiatach województwa śląskiego, błońskim i włocławskim województwa warszawskiego, brzezińskim, kaliskim, łaskim i łódzkim — łódzkiego, częstochowskim i radomskim — kieleckiego, białostockim i grodzieńskim — białostockiego, t. z. w powiatach najbardziej uprzemysłowionych. Większe spożycie w powiatach obornickim i międzychódzkim województwa poznańskiego, wykazane w tablicy 76, tłumaczyć należy niedokładnością danych cyfrowych.

Najmniejsze spożycie wykazuje powiat Gródek Jagielloński — 0.06 litra, t. z. 1/8 część przeciętnej spożycia dla całego województwa lwowskiego i 1/22 część przeciętnej dla całej Polski. Jest to absolutnie nieprawdopodobne i najoczywiściej zachodzi tu duży błąd w podanych nam liczbach.

Przeciętna spożycia na głowę ludności w całym kraju, wyprowadzona na podstawie drugiej metody, wynosiła w 1924 r. 1,40 litra i w 1925 r. — 1,34 ltr. 100⁰.

Porównywując te liczby z wynikami obliczenia na podstawie produkcji, widzimy znaczne różnice, pochodzące z niedokładności danych co do sprzedaży detalicznej. Jakeśmy to już zaznaczyli, za pewniejsze uważać należy wyniki na podstawie pierwszej metody, a więc:

r. 1923 — 1,96 ltr., r. 1924 — 1,93 ltr., r. 1925 — 1,69 ltr., r. 1926 — 1,52 ltr.

Dla celów praktycznych, przemysłu wódczanego i handlu napojami alkoholowemi, rezultaty metody drugiej mają bardzo duże znaczenie, szczególniej jeśli chodzi o rozmieszczenie wytwórni, hurtowni i sklepów detalicznych. Rezultaty te mają także znaczenie dla prowadzenia planowej akcji walki z alkoholizmem.

Wyniki zarówno pierwszej jak i drugiej metody, jakkolwiek w cyfrach ostatecznych różne, doprowadzają nas do jednego wniosku ogólnego, że spożycie napojów alkoholowych w Polsce stale spada.

Zjawisko to będzie jeszcze bardziej widocznem, jeśli cyfry powyższe zestawimy z danemi przedwojennemi.

Konsumcja napojów alkoholowych przed wojną na ziemiach polskich była w każdej dzielnicy inna.

1. W b. Królestwie Kongresowem przypadało na głowę ludności 1,58 ltr. w wódkach czystych, a ponieważ spożycie wódek gatunkowych wynosiło ca 15% czystych, razem więc 1,84 ltr.

2. Na obszarach obecnych czterech województw wschodnich wódek czystych przypadało 2,06 ltr.[1]), a ponieważ dochodzi do tego około 5% wódek gatunkowych, przeto konsumcję w tych województwach określamy na 2,2 ltr.

3. B. zabór pruski — 3,3 ltr.

4. W Małopolsce, według prof. Biegeleisena, spożycie na głowę wynosiło — 4,2 ltr., zaś według prof. Chrząszcza — 4,4 ltr.

Według niesprawdzonych, lecz dość wiarogodnych źródeł, konsumcja napojów spirytusowych na Śląsku wynosiła przed wojną 4 ltr. na głowę ludności.

Posiadając wyżej przytoczone cyfry dla każdej dzielnicy, możemy ustalić przeciętną dla stosunków przedwojennych, — oczywiście nie przeciętną arytmetyczną, lecz z uwzględnieniem odpowiednich liczb ludności, zamieszkałej na omawianych terenach, — 2,68 litra na głowę ludności.

W porównaniu z innemi krajami było to spożycie spirytusu stosunkowo niewielkie. Uwidacznia to poniższa tabelka:

---

[1]) Finansowyj otczot po kazionnoj prodaże pitiej za r. 1912.

	1901—1906/7 r.[1])		1911—1913 r.[2])		1913[3])	
	na trunki	na cele przem.	na trunki	na cele przem.	na trunki	na cele przem.
Danja	6,71		4,59	0,68	4,14	0,73
Węgry	4,30	0,63	4,40	0,86	4,20	0,41
Francja	3,58	1,10	3,90	1,73	3,90	1,80
Austrja	3,74	0,97	3,63	1,06	3,30	1,10
Szwecja	3,68	0,34	3,36	0,56	3,40	0,50
Rosja	2,46	0,70	2,93	0,14	3,00	0,16
Belgja	3,12	0,52	2,90	1,46	2,80	1,30
Niemcy	3,95	2,23	2,80	2,53	2,80	2,60
Holandja	3,82	0,64	2,60	0,70	2,60	0,70
Szwajcarja	2,50	2,32	2,28	2,21	1,87	2,20
W. Brytanja i Irlandja	2,50	0,30	1,76	0,43	1,80	0,50
Norwegja	1,42	0,14	1,72	0,15	1,56	0,19
Stany Zjednoczone	2,78					

Dane powyższe dotyczą tylko spożycia na głowę ludności — spirytusu. Ogólne spożycie alkoholu było nierównie większe.

Według B. Duchowicza[4]) spożycie to wynosiło: w Belgji — 12 litrów, we Francji — 11, w Danji — 10, w Niemczech i w Wielkiej Brytanji po 9, w Szwajcarji — 8, w Austrji i na Węgrzech po 7, we Włoszech — 6, w Rosji — 5, w Norwegji — 4,5, w Stanach Zjednoczonych — 4,5, w Szwecji — 2.

A. Don z Rotterdamu podaje następujące spożycie alkoholu w poszczególnych krajach w okresie 1919—1922 r.[5])

L. p.	Nazwa kraju	Alkoholu absolutnego (100°) przypada na głowę ludności				Ogółem
		w wódce	w winie	w piwie	w winach owocow.	
1.	Francja	2,32	1,03	12,88	1,38	17,61
2.	Hiszpanja	2,97	0,06	12,81	—	15,83
3.	Włochy	1,10	0,12	12,56	—	13,78
4.	Szwajcarja	3,79	1,21	5,37	1,55	11,92
5.	Belgja	1,14	7,23	0,62	—	8,99
6.	W. Brytanja	1,09	4,88	0,24	0,02	6,23
7.	Austrja	1,67	1,60	2,46	0,02	5,75
8.	Węgry	0,87	0,23	4,63	—	5,73
9.	Czechosłowacja	2,28	1,91	0,32	0,01	4,52

[1]) prof. Friedman „Winnaja monopolja w raznych gosudarstwach" 1924 r.

[2]) Druk Reichstagu Nr. 1460 (materjały do ustawy o monopolu spirytusowym w Niemczech).

[3]) Druk sejmowy 1148 (materjały do projektu ustawy o monopolu spirytusowym w Polsce).

[4]) „Alkohologja" pod redakcją prof. Radziwiłłowicza str. 18.

[5]) Cytowane z pracy B. Duchowicza.

L. p.	Nazwa kraju	Alkoholu absolutnego (100%) przypada na głowę ludności				Ogółem
		w wódce	w winie	w piwie	w winach owocow.	
10.	Japonja	0,05	0,07	0,02	3,77	3,91
11.	Estonja	3,59	0,13	0,01	—	3,73
12.	Polska	2,95	0,13	0,20	—	3,10
13.	Szwecja	2,12	0,82	0,09	—	3,03
14.	Holandja	1,90	0,93	0,17	—	3,00
15.	Danja	0,56	2,09	0,22	0,02	2,89
16.	Niemcy	1,25	1,06	0,35	0,05	2,71
17.	Bułgarja	0,59	0,11	1,85	—	2,55
18.	Norwegja	0,37	1,21	0,38	—	1,96
19.	Rumunja	0,55	0,08	0,72	—	1,35
20.	Jugosławja	0,16	0,23	0,84	—	1,23
21.	St. Zjednocz. w 1919 r.	1,50	1,51	0,25	—	3,26
	„ „ w 1922 r.	0,51	0,10	0,08	—	0,69
22.	Finlandja	0,16	—	0,001	—	0,16

Według tegoż badacza spożycie alkoholu w poszczególnych dzielnicach Polski wynosiło: b. Kongresówka — 2,14, województwa zachodnie — 3,3, Małopolska — 3,5 i Kresy wschodnie — 2,5 litra na głowę.

Niewiadomo na podstawie jakich źródeł p. Don doszedł do cyfr powyższych. Wydają nam się co do Polski nieco przesadzonemi, zaś co do Szwajcarji — wyprowadzonemi zbyt nisko; spożycie tam alkoholu jest znacznie większe i prawdopodobnie przewyższające spożycie we Francji. Wogóle do tych liczb należy się odnosić z dużem zastrzeżeniem.

Spożycie w 1926 r. jest mniejsze od przedwojennego o 43,3%. Jest to naturalnie objaw bardzo pocieszający i byłby nim jeszcze w większej mierze, gdyby spadkowi spożycia wódek towarzyszyło podniesienie konsumcji na cele przemysłowe i techniczne.

Pod względem zmniejszonego spożycia trunków Polska nie jest odosobniona. W innych państwach cywilizowanych daje się również zaobserwować cofanie się zbytu spirytusu na trunki przy równoczesnem, co prawda, zwiększeniu zapotrzebowania na cele przemysłowo-techniczne. „Berliner Zeitung" (za r. 1926) podaje następujące liczby obniżenia się konsumcji napojów spirytusowych w porównaniu do przedwojennej: Niemcy o 72%, Holandja 55%, Belgja 42%, Austrja 41%, Anglja i Irlandja 33%, Norwegja 23%, Szwajcarja 21%, Włochy 21%, Francja 14%.

Zjawisko stopniowego zmniejszania się spożycia napojów spirytusowych istniało także i przed wojną. Np. w Niemczech spożycie trunków na głowę ludności wynosiło w r. 1887 — 6,4 litra, a w 1913 r. — 3 ltr.[1])

Musimy sobie teraz postawić pytanie, czy stwierdzony spadek spożycia napojów alkoholowych może pociągnąć za sobą jakieś skutki ujemne dla przemysłu spirytusowego.

[1]) Jahrbuch des Vereins der Spirytus-Fabrikanten, 1913 r., str. 249-250.

Może to mieć niewątpliwie skutki ujemne dla jednej jego gałęzi — przemysłu wódczanego, jeśli ten nie wzmocni się o tyle, żeby zdobyć rynki zagraniczne. Nie powinno wszakże pociągnąć żadnych skutków dla przemysłu gorzelniczego i rektyfikacyjnego.

Te dwie gałęzie przemysłu, wzajemnie się uzupełniające, z punktu widzenia gospodarki społecznej, muszą być traktowane jako jedna całość o jednym wspólnym celu: znalezienie ujścia dla ich produkcji

Zastosowanie spirytusu do mieszanek spirytusowych, celów technicznych, napędowych i przemysłowych tak korzystnie rozwiązane na Zachodzie, u nas wchodzi dopiero w okres prób i w stanie dotychczasowym poważniejszego znaczenia dla produkcji spirytusu mieć nie może. W interesie zatem producentów spirytusu i rektyfikatorów leży stworzenie takiej wspólnej organizacji, opartej na mocnych finansowych podstawach, któraby czy to drogą propagandy, czy poparcia materjalnego, potrafiła pobudzić do życia te gałęzie przemysłu, które w największych ilościach przerabiać mogą spirytus. Chodzi tylko o zapoczątkowanie, — później one same rozwijać się będą. Dyrekcja P. M. S. każdą taką akcję, na zdrowych zasadach opartą, w miarę możności napewno poprze.

Inicjatywa w tym kierunku nie od Rządu i nie od instytucji państwowej, lecz od sfer bezpośrednio zainteresowanych wyjść powinna.

Rozdział niniejszy uzupełnia wykres 15: spożycie spirytusu.

VIII
Prywatny przemysł wódczany

Prywatny przemysł wódczany

Do r. 1923.

Ustawa o monopolu spirytusowym, zastrzegając Skarbowi Państwa wyłączne prawo wyrobu i sprzedaży wódek czystych, pozostawia produkcję i sprzedaż wódek gatunkowych — przedsiębiorstwom prywatnym. Pod wódkami gatunkowemi ustawa rozumie takie, które stanowią wodny roztwór alkoholu etylowego z dodaniem nalewu na owoce, trawy lub korzenie, albo też z dodaniem destylatów i derywatów oraz cukru i esencyj aromatycznych. Pod nazwę wódek gatunkowych podciąga się również likiery, spirytus i wódki pędzone z owoców, rumy, araki, koniaki, armaniaki i t. p. Nadzór nad fabrykami wódek gatunkowych sprawują władze skarbowe; one też wydają koncesje na ich uruchomienie, wszelako w porozumieniu z Dyrekcją P. M. S. Spirytus do wyrobu wódek fabryki mogą otrzymywać wyłącznie z Dyrekcji P. M. S. Koncesyj na handel hurtowy udzielają również władze skarbowe w porozumieniu z Dyrekcją P. M. S., zaś na handel detaliczny— samodzielnie, jednakże przy dużej ingerencji ze strony władz administracyjnych i związków komunalnych, zastrzeżonej im ustawą antyalkoholową.

Jak z powyższego wynika, Dyrekcja P. M. S. na handel wódczany nie ma żadnego wpływu, zać na przemysł — tylko pośrednio, gdyż nawet opinje jej co do koncesyj nie mogą być dla Izb Skarbowych obowiązującemi. Jedynym więc środkiem, za pomocą którego Dyrekcja P. M. S. może wpływać na prywatny przemysł wódczany, są kredyty, udzielane fabrykom wódek w postaci spirytusu fabrykacyjnego, oraz ogłaszane w drodze rozporządzeń Ministra Skarbu, lecz przez D. P. M. S. kalkulowane, ceny sprzedażne spirytusu.

Przemysł wódczany w Polsce, jak zobaczymy dalej, powstawał na zasadach niezdrowych i rozwijał się ilościowo ponad istotne potrzeby. Ingerencja Państwa w tę dziedzinę przemysłu wydaje się rzeczą konieczną, a najbardziej powołaną do tego jest Dyrekcja P. M. S.

Wytyczne polityki w tej dziedzinie możnaby ująć w dwuch punktach: primo, doprowadzenie wszelkiemi rozporządzalnemi środkami do likwidacji fabryk małych, źle urządzonych, nie zasobnych w kapitały, i secundo, — jaknajdalej idące poparcie fabryk dużych, finansowo mocnych, zdolnych wyrobami swojemi konkurować z produktami zagranicznemi i mogących nadwyżkę swej produkcji wywozić za granicę.

Poparcie takie będzie się wyrażało w udzielaniu im większych kredytów i innych udogodnień, jak np. celnych, transportowych i t. p.

Dyrekcja P. M. S., w rozumieniu ciążących na niej zadań w tej dziedzinie, utworzyła specjalny Dział, w którym ześrodkowane zostały wszystkie sprawy, dotyczące prywatnego przemysłu i handlu.

Do zadań tego Działu należało:

1) udzielanie opinij władzom skarbowym w sprawie koncesyj na fabryki wódek i składy hurtowe wyrobów wódczanych,
2) prowadzenie ewidencji wszystkich prywatnych fabryk wódek, ich rozwoju, produkcji, sprzedaży i t. p.
3) opinjowanie w sprawie kredytów udzielanych fabrykom wódek,
4) śledzenie rynku zagranicznego i możliwości eksportowych,
5) rejestracja wyrobów wódczanych,
6) opracowywanie ogólnych wytycznych polityki w dziedzinie prywatnego przemysłu wódczanego.

Zadania te, jak widzimy, są bardzo obszerne i trudne, zakrojone na szereg lat.

W literaturze ekonomicznej polskiej nie znajdujemy ani jednej pracy, poświęconej tej dziedzinie życia gospodarczego, nie posiadamy nawet danych statystycznych ani z okresu przedwojennego, ani z pierwszych lat naszej państwowości tak, że pierwsze dane mniej więcej ścisłe datują się dopiero od roku 1923. Bez dokładnego materjału liczbowego, dotyczącego ilości zakładów, produkcji, obrotów i urządzeń i wogóle przed gruntownem zbadaniem istotnego stanu rzeczy, Dyrekcja P. M. S. nie była w stanie nakreślić sobie żadnego programu. Rozpoczęto więc przedewszystkiem od zbadania stanu przemysłu wódczanego. Dane, jakiemi Dyrekcja P. M. S. rozporządza, dopiero od 1924 r. mogą być uważane za względnie miarodajne; zbierano je za pośrednictwem władz skarbowych i uzgadniano z danemi otrzymanemi od samych producentów oraz materjałami, dotyczącemi obrotu spirytusem monopolowym.

Rozporządzając takim materjałem, możemy naszkicować poniżej w ogólnych zarysach stan przemysłu wódczanego w Polsce.

Przemysł wódczany w każdej z dzielnic obecnej Rzeczypospolitej rozwijał się na odmiennych zasadach i odmiennem podłożu prawno-gospodarczem, zależnie od przynależności politycznej tych dzielnic.

W b. zaborze rosyjskim, w którym wyrób wódek czystych był monopolem Skarbu, fabryki prywatne mogły produkować wyłącznie tylko wódki gatunkowe. Na uruchomienie fabryki wódek wymagana była koncesja, wydawana przez władze skarbowe, przyczem fabrykant wykupywał patent i uiszczał nadto dodatkową opłatę w zależności od ilości przerobionego spirytusu. Ilość miejsc sprzedaży nie była ograniczoną.

W b. zaborze pruskim, zarówno wyrób, jak i handel wódkami nie podlegał żadnym ograniczeniom; w b. zaborze austrjackim na fabrykację, wyszynk i sprzedaż detaliczną wymagane były koncesje od władz politycznych. Koncesyj udzielano bez żadnych trudności, jakkolwiek obowiązywała zasada, że na 500 mieszkańców w mieście i 800 na wsi może przypaść jeden wywyszynk. Zasada ta w praktyce nie była jednakże stosowana. Ogólna

cyfra przedsiębiorstw, podlegających podatkowi szynkarskiemu w r. 1912 wynosiła 24.000 [1]).

Różne też były upodobania ludności co do rodzaju spożywanych napojów alkoholowych. W b. zaborach pruskim i austrjackim spożywano przeważnie wódki gatunkowe, likiery, koniaki i t. p., w zaborze zaś rosyjskim w olbrzymiej większości — wódki czyste. Pod względem mocy zachodziły również bardzo poważne różnice. W b. zaborze pruskim rozchodziły się wódki mocy niskiej 30—40°, w b. zaborze rosyjskim znacznie mocniejsze, przeważnie 45° i 57°, w Małopolsce — jeszcze mocniejsze. Tam utarł się zwyczaj, że szynkarze posiadali zawsze czysty spirytus, którym wzmacniali podawane konsumentom wódki.

Jak przedstawiał się istotnie stan przemysłu wódczanego, trudno jest dziś ustalić, przedewszystkiem dlatego, że w dostępnych nam materjałach brak równoległych danych z różnych zaborów w jednym jakimś badanym okresie; dane statystyczne państw zaborczych w najlepszym razie dotyczą poszczególnych okręgów administracyjnych, granice zaś obecne Państwa Polskiego nie biegną wzdłuż granic tych okręgów. Zresztą, miałoby to dziś znaczenie już tylko historyczne.

Ogólnikowo można powiedzieć, że przemysł wódczany na ziemiach polskich był przed wojną silnie rozwinięty, przyczem b. zabór pruski i Małopolskę cechują fabryki małe, przerabiające rocznie 300—400 hl. spirytusu, z wyjątkiem kilku dużych z produkcją do 3000 hl., — zaś w b. zaborze rosyjskim ilość fabryk była stosunkowo niewielka, lecz przeważnie dużych z produkcją 1000—3000 hl. [2])

Można przyjąć, jakkolwiek z dużem zastrzeżeniem co do ścisłości, że fabryk wódek było około 600 z produkcją ca 250.000—300.000 hl. Odpowiadałoby to mniej więcej przedwojennej produkcji spirytusu (2.530.000 hl.), po uwzględnieniu eksportu wgłąb państw zaborczych, który wynosił około 1.850.000 hl., zużyciu na cele przemysłowe i techniczne oraz w wytwórniach rosyjskiego monopolu spirytusowego (370.000 hl.), a także spożyciu na głowę ludności; przeciętna produkcja fabryki — około 400 hl.

Dane te dotyczą różnych okresów, nie są więc ścisłe, podajemy je jedynie tylko dla orjentacji.

Wojna, niszcząc przemysł gorzelniczy, dotknęła silnie także i przemysł wódczany. Przemysł ten ucierpiał nie tyle wskutek bezpośrednich działań wojennych, ile z powodu sekwestru spirytusu, naczyń miedzianych i t. p. W kongresówce dobity został zaraz na początku wojny przez zakaz sprzedaży trunków.

---

[1]) p. I. Weinfeld, Opodatkowanie spirytusu w Austrji i w Niemczech, str. 107.

[2]) Na obszarze 4 gubernij b. Kr-stwa Kongresowego, w których przemysł wódczarski był najsilniej rozwinięty, a mianowicie: warszawskiej, piotrkowskiej, kaliskiej i lubelskiej, istniało wszystkiego 17 fabryk z produkcją 101.041 wiader i ilością robotników — 323.

Fabryki gub. warszawskiej produkowały około 64%, a gub. piotrkowskiej — 30% ogólnej produkcji b. Kr-stwa Kongresowego. Pozostałe gubernie produkowały około 6%.

Po wojnie, w miarę odbudowy życia gospodarczego i wzrastającej produkcji spirytusu, zaczyna się nanowo rozwój przemysłu wódczanego, jednakże od samego początku na zasadach niezdrowych, t. zn. powstają przeważnie fabryki małe, produkujące wódki najgorszego gatunku, często szkodliwe dla zdrowia, wytwarzające niemniej bardzo poważną konkurencję fabrykom solidnym. Nowe fabryki tworzono przeważnie w lokalach wynajętych, zupełnie nieodpowiednich z najprymitywniejszemi urządzeniami. Pobudką była przedewszystkiem łatwość w uzyskiwaniu koncesyj w pierwszych latach naszej państwowości, wypływająca z zupełnego braku programu gospodarczego ówczesnych naszych rządów. W olbrzymim stopniu przyczyniał się do tego spadek waluty i nieoględna polityka w zakresie kredytów akcyzowych. Niska cena patentu akcyzowego — 144 zł. za przerób do 50.000 ltr. spirytusu — grała także rolę niepoślednią. Gorzelnie z oddziałami rektyfikacyjnemi w okresie kartelowym, nie znajdując zbytu dla swego spirytusu, urządzały fabryki wódek, pragnąc w ten sposób pozbyć się choć części własnego rektyfikatu, możliwie z zarobkiem fabrykacyjnym.

R. 1923 i 1924.

W r. 1923 mieliśmy fabryk czynnych 973 z produkcją 553,449 hl., a w r. 1924 — nawet 1.175 z produkcją 587.389 hl. Liczba fabryk wzrosła przeto o 202, produkcja natomiast — zaledwie o 33.940 hl., przeciętnie zatem nowopowstałe fabryki produkowały po 120 hl. spirytusu rocznie. Ten nadzwyczajny rozwój przemysłu wódczanego wydaje się tem dziwniejszy, że konsumcja na głowę ludności w porównaniu z czasami przedwojennemi spadła, jakeśmy udowodnili wyżej.

Według kalkulacji, przeprowadzonej w Dyrekcji P. M. S., czysty zysk fabrykanta wódek mógł wynosić z 1 litra 100⁰ spirytusu w najlepszym razie 15 gr., czyli że fabrykom przerabiającym mniej niż 500 hl. spirytusu, produkcja prawie się nie opłacała. A tymczasem fabryk z produkcją do 500 hl. było w r. 1923 — 710, czyli 73%, zaś w r. 1924 — 871, czyli 74,1%; fabryk dużych, z produkcją ponad 1000 hl., było w 1923 r. 126, czyli 12,9% i w 1924 r. — 135, czyli 11,5%.

Liczbę fabryk i ich produkcję ilustruje poniższa tabelka:

Województwa	liczba fabryk		przeciętna produkcja w hl. 100⁰	
	1923	1924	1923	1924
Centralne	141	188	1.556	1.272
Wschodnie	69	86	933	879
Zachodnie	264	273	354	292
Południowe	343	456	369	329
Śląskie	156	172	320	250
	973	1.175	569	500

Skutkiem wzrostu ilości fabryk w 1924 r., obserwujemy ogólne obniżenie przeciętnej produkcji; szczególniej odczuły to województwa centralne, gdzie jest najwięcej fabryk dużych.

Siłą rzeczy nasuwa się pytanie, w jaki sposób fabryki małe mogły prosperować i, jak słychać, robić niezłe interesy? Odpowiedź jest jasna. Prze-

dewszystkiem zarabiały na nierzetelnej mocy i pojemności, zamiast np. dać 0,6 litra i 45⁰ mocy, dawały 0,55 ltr. i 42⁰ mocy. Gros zarobków tych fabryk stanowił jednakże spirytus pochodzenia nielegalnego, przemycany z Rumunji i Czech, który kalkulował się taniej, aniżeli krajowy, a także produkowany w gorzelniach potajemnych. Pozatem, wiele fabryk, nawet dużych, korzystając z kredytów akcyzowych, nie przerabiało pobranego spirytusu, lecz sprzedawało go luzem, przeważnie niżej kosztów, byle tylko jaknajprędzej uzyskać gotówkę, którą w okresie inflacji obracały na cele spekulacyjne.

W 1923 i 1924 r. fabryki prywatne produkowały wódki czyste, gatunkowe i aż do dnia 1 lipca 1925 r. rozlewały spirytus do celów domowych i leczniczych, głównie oczywiście wódki czyste.

Fabryki wódek mogły rozlewać wódki do naczyń o dowolnej pojemności, — żadnych pod tym względem ograniczeń nie było.

Jeśli chodzi o moc wódek, to granicę górną określa ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych — na 45⁰ mocy, a już późniejsze rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 12-go marca 1925 r. o wyrobie i sprzedaży wódek monopolowych stanowi, że do wyrobu wódek może być używany wyłącznie spirytus etylowy, przyczem w wódkach gatunkowych — w ilościach conajmniej 16⁰ alkoholu. Następne rozporządzenie z d. 25 września tegoż roku dopuszcza wyrób wódek czystych jedynie w dwuch gatunkach: 40⁰ i 45⁰ mocy.

Produkcja fabryk w tych 2-ch latach przedstawia się w sposób następujący:

Wyprodukowano w hl. 100⁰	1923 r.	1924 r.
wódek czystych	396.735	430.519
„ gatunkowych	125.251	126.374
spirytusu do celów domowych i leczniczych	30.858	28.111
pejsachówki	605	2.385
Razem	553.449	587,389

Przedwojenne upodobania ludności, co do rodzaju spożywanych napojów alkoholowych, o których wspominaliśmy wyżej, dają się wyraźnie zauważyć w stosunku produkcji wódek czystych do gatunkowych.

Procentowy stosunek wódek czystych i gatunkowych w produkcji dwuch omawianych przez nas lat wynosił:

Województwa	1923 r.		1924 r.	
	czyste	gatunk.	czyste	gatunk.
Centralne	92,98	7,02	93,77	6,23
Wschodnie	84,50	15,50	89,71	10,29
Zachodnie	70,90	29,10	68,86	31,14
Południowe	57,78	42,22	56,66	43,34
Śląskie	54,41	45,59	59,70	40,30
w całem Państwie	76,00	24,00	77,30	22,70

Na głowę ludności przypada wódek czystych 1,46 i 1,58 i gatunkowych — 0,46 i 0,47 ltr.[1])

Pejsachówkę w 1923 r. rozlewano głównie w województwie krakowskiem — 381 hl., wołyńskiem — 149 hl. i w białostockiem — 75 hl. W 1924 roku wyprodukowano jej czterokrotnie więcej, przeważnie w województwach centralnych — 1.520 hl., we wschodnich — 842 hl., w zachodnich — 26 hl,. i w południowych — 15 hl.

Rozlew spirytusu do celów dowowych i leczniczych ześrodkowany był głównie w Warszawie, to też na ogólną ilość 30,858 hl. w 1923 r. w Warszawie rozlano 18.645 hl., a wogóle w województwach centralnych — 26,655 hl. i w innych — 4,203 hl., zaś w r. 1924 w województwach centralnych 23,209 hl. i w pozostałych — 4,902 hl.

R. 1925. Od chwili wprowadzenia monopolu spirytusowego stosunki w prywatnym przemyśle wódczanym zaczynają się nieco poprawiać.

Rozporządzenie wykonawcze do ustawy o monopolu spirytusowym z dnia 12 marca 1925 r. wprowadza surowe przepisy dla fabryk wódek gatunkowych, pragnących rozlewać wódki czyste. W myśl tego rozporządzenia, rozlew wódek czystych, przechowywanie ich oraz składowanie przeznaczonego do tego celu spirytusu, winny się odbywać w oddzielnych pomieszczeniach, nie mających żadnej łączności z pomieszczeniami wódek gatunkowych. Na odpowiednie urządzenie fabryk wyznaczono termin czteromiesięczny. Termin ten, na prośbę fabrykantów, parokrotnie przesuwano, aż do końca 1926 r.

Naturalnie, że zastosować się do tego mogły tylko fabryki większe i bogatsze. Ale ponieważ, w myśl tegoż rozporządzenia, rozlew wódek czystych odbywać się może także w specjalnych rozlewniach na ten cel urządzonych, a z drugiej strony, jakeśmy wykazali wyżej, podstawą egzystencji fabryk prywatnych były wódki czyste, nie gatunkowe, urządzenie zaś takiej rozlewni jest znacznie prostsze, aniżeli fabryki wódek gatunkowych, przeto większość fabryk zaniechało produkcji wódek gatunkowych i przeszło na rozlew wódek czystych. Nie wszystkim jednakże to się opłacało, tem więcej, że i nad temi rozlewniami rozciągnięto ściślejszą kontrolę i postawiono surowsze wymagania co do ich urządzeń. Oprócz tego, począwszy od 1925 roku podniesiono znacznie zasadniczą opłatę patentową, która wynosi 75.000 zł. za przerób do 50.000 ltr. spirytusu rocznie. Bardzo dużo małych fabryk nie było w stanie uiścić jednorazowo tak znacznej sumy, zwłaszcza pozostając w niepewności, od kiedy pełny monopol, a w związku z tem i zakaz rozlewu wódek czystych — zacznie obowiązywać.

Wszystko to do tego stopnia hamująco podziałało na fabrykantów, że na 1925 r. wykupiono już tylko 612 patentów; do końca roku i ta liczba zmalała tak, że w czwartym kwartale było czynnych 584 fabryk.

W porównaniu z rokiem poprzednim, jest to już znaczna poprawa. Niesłusznem byłoby jednakże przypisywanie zmniejszenia ilości fabryk jedynie przepisom prawno-administracyjnym; działały tu i inne czynniki, w pierw-

---

[1]) Dane te nie są zupełnie ścisłe ze względu na niedokładność liczb odnoszących się do woj.: lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego.

szym rzędzie ogólny kryzys gospodarczy, jaki kraj cały przeżywał. Przyczyniły się więc: brak kapitału obrotowego, powiększany stale wzrastającemi podatkami, restrykcje kredytowe i wzrost bezrobocia, oraz te wszelkie przyczyny, które po wprowadzeniu waluty złotowej wstrząsnęły naszem życiem gospodarczem. Obok tych powodów natury gospodarczej należy wziąć pod uwagę także i pewien czynnik psychiczny. W okresie inflacji marki zatracał się zmysł oszczędności; uciekając od zdeprecjonowanego pieniądza, ludzie nabywali waluty, a kiedy surowsze przepisy dewizowe postawiły temu tamę, zaczęto nabywać towary potrzebne i niepotrzebne, w ich liczbie naturalnie i wyroby wódczane. Powiększyło to niepomiernie popyt na te wyroby, a w związku z tem wywołało rozwój ponad potrzebę przemysłu wódczanego prywatnego. Z chwilą ustabilizowania waluty zmysł oszczędnościowy odżył, ustało nieoględne nabywanie towarów, a jednocześnie podniesienie cen ponad parytet złota — zmysł oszczędnościowy jeszcze bardziej spotęgowało. Wszystko to, naturalnie, nie mogło faworyzować dalszego rozwoju i tak nienormalnie rozwiniętego przemysłu wódczanego, a przeciwnie — stawiało, zwłaszcza drobnych fabrykantów, w bardzo trudnem położeniu.

Pewien odłam prasy i zainteresowane bezpośrednio zrzeszenia zawodowe w fakcie zmniejszenia liczby fabryk dopatrywały się upadku przemysłu prywatnego, a winę tego przypisywały wprowadzeniu monopolu i działalności Dyrekcji P. M. S., oraz trudności jakoby w otrzymywaniu spirytusu. Wyrażano przytem obawy, że taka silna redukcja fabryk spowoduje znaczne straty dla Skarbu Państwa.

O upadku jakiejś gałęzi przemysłu może być mowa wtedy, jeśli rynek, dostatecznie przedtem nasycony, zaczyna odczuwać brak danego towaru, lub produkowane wyroby pogarszają się, bądź są zbyt drogie; dalej, jeśli wyczerpuje się surowiec, lub jeśli wyłącznie tylko w danej branży i w danym kraju zachodzi ciężkie przesilenie, nie wywołane ogólnemi konjunkturami gospodarczemi.

Ani w 1925 roku ani w r. 1926, kiedy, jak zobaczymy, liczba fabryk i produkcja spadły jeszcze bardziej, — żadnego z tych czynników nie było.

Liczba fabryk zmalała, lecz podniosła się przeciętna ich wydajność. Produkcja fabryk dostosowuje się do potrzeb rynku; niechby tylko inne przyczyny nie kurczyły jego pojemności, fabryki czynne, które i tak wyzyskiwały tylko częściowo swą zdolność wytwórczą, nie dopuściłyby napewno do braku towaru. Odpadły fabryki najmniejsze, niezdolne do życia, które prosperowały tylko dzięki specyficznym warunkom lat poprzednich. Wraz z niemi odpadła także częściowo niezdrowa konkurencja. Utrzymały się fabryki większe, podniosła się do pewnego stopnia jakość wypuszczanych na rynek wyrobów. Przesilenie zaś w przemyśle wódczanym, bankructwa, niewypłacalność i protesty weksli, nie były zjawiskiem odosobnionem, — wypływały z ogólnego układu stosunków gospodarczych.

Każde przesilenie ekonomiczne, które, jak wiadomo, jest zjawiskiem cyklicznem, powtarzającem się z nieubłaganą konsekwencją, jest czynnikiem ujemnym, ale mimo to nie pozbawionym pierwiastków dodatnich. Producent nabiera impulsów do udoskonalenia maszyn i potanienia produkcji, robotnik w obawie utraty zarobku — do podniesienia wydajności pracy, a wogóle

przedsiębiorstwa, które zdołają się utrzymać przy życiu, nabierają cech trwałości i siły, potęgujących się w miarę osłabiania kryzysu i powrotu do stanu pomyślności gospodarczej.

Wszystko to obserwujemy właśnie w przemyśle wódczanym a upadek wszystkich małych fabryczek wódek uważać musimy za zjawisko bezwarunkowo dodatnie. Proces sanacji w przemyśle wódczanym rozpoczął się w 1925 roku i trwa w dalszym ciągu, miejmy nadzieję — aż do zupełnego uzdrowienia stosunków w tej gałęzi przemysłu.

Dalej, w rozdziale, traktującym o wynikach finansowych monopolu spirytusowego, wykażemy, że obawy, jakoby skutkiem zmniejszenia ilości fabryk wódek Skarb ucierpi, były najzupełniej płonne. Pięciokrotne podwyższenie ceny patentu akcyzowego nastąpiłoby niezależnie od zmiany systemu opodatkowania spirytusu; podwyżka patentów była wywołana względami wyłącznie fiskalnemi, w związku z programem sanacyjnym ministra Grabskiego i ona to w pierwszym rzędzie, przy jednocześnie panujących ciężkich warunkach gospodarczych, wpłynęła na zmniejszenie ilości wykupionych patentów. Zapotrzebowanie spirytusu na trunki wynosiło w r. 1924 — 573.920 hl. a w 1925 r. już tylko 374.306 hl., czyli o 34% mniej. Dochód zatem Skarbu Państwa z opodatkowania spirytusu w tym roku musiał być znacznie mniejszy, aniżeli w roku 1924, niezależnie od formy podatku: monopolu czy akcyzy. Szukanie więc przyczyny spadku zapotrzebowania na spirytus do wyrobu trunków w zmianie formy podatku od spirytusu—jest zupełnie nieuzasadnione.

Utrudnień w nabywaniu spirytusu luzem Dyrekcja P. M. S. nie czyniła, nie leżało to bowiem w jej interesie, przeciwnie — robiła fabrykantom wszelkie możliwe ułatwienia, zorganizowała około 100 punktów komisowej sprzedaży spirytusu i powiększyła znacznie wysokość kredytów.

Wchodziły więc w grę jakieś inne czynniki, które spowodowały cofnięcie się produkcji.

Postaramy się je wyjaśnić:

1) Przedmonopolowe zapasy spirytusu.

Na rynku, bezpośrednio przed wprowadzeniem monopolu, zaciążyły nagromadzone, zbyt wielkie zapasy spirytusu z czasów wolnego handlu. Fabrykant, w obawie, że Dyrekcja P. M. S. w początkach swej działalności nie będzie posiadała pod dostatkiem spirytusu, nabywał go w większych ilościach; wpływała na to także obawa przed ewent. zwyżką ceny. Hurtownik i detalista — dla uniknięcia braku towaru, wreszcie konsument w obawie podwyżki ceny i w celu zapewnienia sobie zapasu wódki na czas przejściowy, — wszyscy poczynili znaczne zapasy. Zapasy spirytusu i wyroby wódczane, zadeklarowane do dodatkowego opodatkowania w dn. 1 stycznia 1925 r.[1]) wyniosły 20.000 hl. czystego spirytusu i 40.000 hl. w wyrobach wódczanych. Znawcy rynku spirytusowego utrzymują, że zapasy u konsumentów stanowiły ca 50.000 hl. Prócz zapasów specjalnie zakupionych przed wprowadzeniem monopolu, na rynku znajdowały się jeszcze zapasy wódek z okresu inflacyjnego.

2) Spirytus pochodzenia nielegalnego.

Spirytus, pochodzący z gorzelni potajemnych, jak również kradziony w gorzelniach (zwłaszcza w tych, które posiadały oddziały rektyfikacyjne),

---

[1]) Rozp. Ministra Skarbu z dn. 27 grudnia 1924 r. Dz. Ust. Nr. 116 poz. 1037

a także przemycany z Rumunji i Czech, wreszcie nagminne nieomal oszukiwanie konsumenta na mocy i pojemności — zwiększały znakomicie zapasy spirytusu na rynku.

Konsumcja nielegalna nie wszędzie wszakże była w jednakowym stopniu rozpowszechniona, niewątpliwie jednak najwięcej w tych województwach, w których nabycie spirytusu w drodze legalnej wykazuje zbyt niskie cyfry. W pierwszym rzędzie odnosi się to do Małopolski, co potwierdzają liczby następujące: w r. 1924 na obszarze Izby Skarbowej Krakowskiej zakupiono spirytusu do wyrobu wódek 66.470 hl. a w 1925 r. — 49.044 hl.; odpowiednie liczby dla okręgu Izby Lwowskiej są jeszcze bardziej zastanawiające, a mianowicie: 130.000 hl. i 54.477 hl.

W sprzedaży detalicznej, a więc właściwej konsumcji, na obszarach tych dwuch Izb Skarbowych różnice pomiędzy 1924 r. i 1925 r. są nieznaczne, sprzedano bowiem hl. 100°:

Rok	1924 r.	1925 r.
Izba Krakowska	15.585,84	14.167,42
„ Lwowska	28.817,45	28.999,22

Cyfry te świadczą najwymowniej, jak dużą rolę przy produkcji wódek odgrywał spirytus pochodzenia nielegalnego.

Ponieważ sprzedaż detaliczna w tych dwuch latach wykazuje różnice minimalne, czyli, że konsumcja wódek spadła w stopniu bardzo nieznacznym, to jest rzeczą oczywistą, że różnicę w zapotrzebowaniu spirytusu do wyrobu wódek pokrywał w dużej mierze spirytus nielegalny, którego ilość w tym jednym roku można ustalić na ca 50.000 hl.

Sprzedaż detaliczna w 1924 r. wynosiła 373.875 a w 1925 roku — 359.350 hl. 100°. Bardzo znaczny spadek sprzedaży wykazuje województwo Śląskie: z 29.619 hl. w 1924 r. do 18.564 hl. w roku 1925.

Z powyższego widzimy, że wprowadzenie monopolu na zmniejszenie zapotrzebowania spirytusu w 1925 r. wpływu nie miało, bo jeżeli do

zakupionej przez fabrykantów ilości spirytusu monopolowego	374.306 hl.
dodamy wspomniane zapasy	ca 110.000 „
i spirytus pochodzenia nielegalnego	ca 50.000 „
to otrzymamy	ca 534.306 hl.

czyli o 39.614 hl. mniej, aniżeli w r. 1924, co odpowiada w przybliżeniu zmniejszeniu konsumcji w 1925 r.

Oprócz powyższych dwuch czynników, t. j. zapasów spirytusu z okresu przedmonopolowego i spirytusu nielegalnego, na zmniejszenie zapotrzebowania miały niewątpliwie wpływ i inne, a mianowicie: kryzys gospodarczy, z którego do dziś dnia podźwignąć się nie możemy; nieurodzaj, który jeszcze bardziej go spotęgował; brak kredytów, drożyzna i bezrobocie, załamanie się kursu złotego i ogólne skurczenie rynku — odbiły się także ujemnie na fabrykach wódek. Wreszcie ostatnim czynnikiem była prawie o połowę wyższa cena spirytusu w porównaniu z rokiem poprzednim.

W r. 1924 podatek od spirytusu wynosił od 1 stycznia do 1 września zł. 2.20 (przemysłowego 2.30), a od 1 września — 3 zł. (3.30), czyli średnia stopa podatkowa, uwzględniając stosunek miesięcy 8:4,

wynosiła	zł.	2.46
30% podatku komunalnego	„	0.74
razem	zł.	3.20
co łącznie z przeciętną ceną spirytusu	zł.	0.73
stanowi	zł.	3.93 za 1 litr 100°.

W r. 1925 od 1 stycznia do 1 września cena spirytusu na wódki czyste wynosiła zł. 5.67, a na wódki gatunkowe — 6.44. Uwzględniając stosunek wódek gatunkowych do czystych, jak 1:10, wprowadzamy korektywę i otrzymujemy zł. 5.74. Od 1 września ceny wynosiły 5.89 i 6.69. Postępując w sposób analogiczny i biorąc stosunek miesięcy również 8:4, otrzymujemy przeciętną dla całego roku — zł. 5.81. Zwyżka zatem w porównaniu z r. 1924 wynosi 48%.

Pewien, aczkolwiek znacznie mniejszy wpływ na cofnięcie produkcji miało także przejście części koncesyj na sprzedaż wódek w ręce osób uprzywilejowanych rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27 grudnia 1924 r.[1]), nie rozporządzających odpowiedniemi kapitałami, ażeby móc nabywać większe ilości towaru za gotówkę, ani też nie wzbudzających wśród fabrykantów dostatecznego zaufania pod względem wypłacalności, by otrzymać towar na kredyt. Obroty ich więc musiały być bardzo ograniczone. Fabrykanci pozatem, zwłaszcza drobni, idąc ręka w rękę z szynkarzami, niechętnie godzili się z nowym stanem rzeczy i z własną poniekąd krzywdą czynili inwalidom utrudnienia, chcąc oczywiście zniechęcić innych do starań o koncesje.

Rok 1925 był ostatnim w historji naszego prywatnego przemysłu wódczanego, na który ustawa o monopolu spirytusowym żadnego wpływu nie miała. Nie można przecież nazywać wpływem tej okoliczności, że fabrykanci, zamiast bezpośrednio od producentów, względnie pośredników, nabywali spirytus od Dyrekcji Monopolu. Jeżeli nawet uważać to za wpływ, to w każdym razie jako wpływ dodatni, gdyż przedewszystkiem otrzymywali spirytus pod względem jakościowym nierównie lepszy niż przedtem, — na innem miejscu bliżej tę sprawę omówimy, — a następnie korzystali z kredytów w rozmiarach znacznie większych, niż w latach poprzednich.

Jakkolwiek monopol spirytusowy został już utrwalony na mocnych podstawach, to jednakże nie jest wykluczone, że kiedyś w przyszłości, przy ewentualnej zmianie kursu polityki gospodarczej, wyłoni się na nowo kwestja nawrotu do systemu akcyzowego. A ponieważ przy rozważaniach tego rodzaju niezbędne są dane liczbowe, przeto zamiast dopuścić do operowania danemi nieścisłemi, postarajmy się na podstawie danych źródłowych zobrazować produkcję i sprzedaż prywatnych wyrobów wódczanych w 1925 roku.

W roku 1925, podobnie jak i w latach poprzednich, przeważa typ fabryk małych, z produkcją do 500 hl. Było ich 355, co stanowi 58% ogólnej

[1]) Dz. Ust. Nr. 114, poz. 1022.

ilości (612); w każdym razie już mniej niż w roku poprzednim, w którym stanowiły 74,1%. Fabryk średnich, z produkcją 501—1.000 hl., było 155, czyli 25,3% (w 1924 r. — 14,4%). Fabryk z produkcją powyżej 1.000 hl. było 102; jakkolwiek mniej niż w roku poprzednim, to jednakże w stosunku do ogólnej ilości fabryk czynnych w 1925 roku stanowią one odsetek większy — 16,7% wobec 11,5% w roku 1924.

Rozmieszczenie fabryk według dzielnic z uwzględnieniem ich przeciętnej produkcji ilustruje tabelka poniższa:

Województwa	Liczba czynnych fabryk	Przeciętna produkcja 1 fabryki w hl. 100⁰
Centralne	162	1.102
Wschodnie	60	944
Zachodnie	102	538
Południowe	228	375
Śląskie	60	416
W całem Państwie	612	654

Z tabelki tej widzimy, że największe fabryki znajdują się w b. zaborze rosyjskim, najmniejsze — w Małopolsce.

Ogólna produkcja 612 fabryk prywatnych wynosiła:

wódek czystych	360.403	hl. 100⁰
„ gatunkowych	38.328	„ „
spirytusu do celów domowych i leczn.	589	„ „
pejsachówki	1.146	„ „
razem	400.466	hl. 100⁰

Stosunek wódek czystych do gatunkowych zmienia się z roku na rok na korzyść wódek czystych i wówczas, kiedy, jak wskazywaliśmy wyżej, w r. 1923 wynosił 76 : 24, w 1924 r. — 77,3 : 22,7, to w 1925 r. już 90,39 : 9,61.

Według województw stosunek ten, wyrażony w odsetkach, w 1925 r. przedstawia się w sposób następujący:

Województwa	wódki	
	czyste	gatunk.
m. st. Warszawa	93,37	6,63
warszawskie	97,30	2,70
łódzkie	98,99	1,01
kieleckie	96,46	3,54
lubelskie	97,81	2,19
białostockie	98,56	1,44
wileńskie	99,10	0,90
nowogródzkie	95,84	4,16

Województwa	wódki	
	czyste	gatunk.
poleskie	98,74	1,26
wołyńskie	99,01	0,99
poznańskie	79,05	20,95
pomorskie	68,61	31,39
krakowskie	88,88	11,12
lwowskie	80,46	19,54
stanisławowskie	92,94	7,06
tarnopolskie	87,12	12,88
śląskie	74,16	25,84
w całem Państwie	90,39	9,61

Im bardziej posuwamy się na wschód, tem spożycie wódek czystych jest większe; w niektórych województwach, jak np. wileńskiem, — prawie wyłączne. Najmniej spożywa ich Śląsk, przyczem zauważyć należy, że gdyby cyfry, przytoczone tu dla Śląska, rozbić oddzielnie dla górnośląskiej części i Śląska Cieszyńskiego, to stosunek ten dla Górnego Śląska ulegnie zmianie na korzyść wódek gatunkowych.

Produkcja według dzielnic w liczbach bezwzględnych w hl. 100°:

Województwa	wódki czyste	wódki gatunkowe
Centralne	171.572	5.917
Wschodnie	55.296	919
Zachodnie	41.697	13.117
Południowe	73.355	11.936
Śląskie	18.483	6.439
Razem	360.403	38.328

Pejsachówkę produkowano głównie w b. zaborze rosyjskim — 1.062 hl., w województwach zachodnich i południowych — 84, hl. na Śląsku nie produkowano jej zupełnie.

Spirytus do celów domowych i leczniczych rozlewano przeważnie w województwach centralnych — 454 hl., we wschodnich — 29 hl., w zachodnich 8 hl., w południowych — 63 hl. i na Śląsku — 35 hl., wszystkiego 589 hl.

Produkcja na głowę ludności w litrach 100⁰ wynosiła:

Rok:	1923	1924	1925
l. 100⁰	2,04	2,16	1,47

Szczegółowe dane liczbowe, dotyczące produkcji, obrotów i spożycia w latach 1923, 1924 i 1925, czytelnik znajdzie w tablicach: 77, 78, 79, 80, 81 i 82.

R. 1926.

Rok 1926 jest dla prywatnego przemysłu wódczanego przełomowym, najważniejsza bowiem część produkcji — wyrób wódek czystych, przechodzi w ręce Dyrekcji P. M. S., wprawdzie nie odrazu, lecz stopniowo w czterech terminach. Proces pełnej monopolizacji kraju, rozpoczęty 1 stycznia 1926 roku, zakończył się z dn. 1 kwietnia 1927 r., w którym pełnym monopolem objęto dwa ostatnie województwa: poznańskie i pomorskie. Z chwilą wprowadzenia pełnego monopolu, rozlew wódek czystych w prywatnych fabrykach ustawał natychmiast, sprzedaż zaś wódek czystych prywatnego rozlewu mogła się odbywać jeszcze w ciągu trzech miesięcy. Ustawa o monopolu spirytusowym przewiduje, że w okresie przejściowym przewóz wódek czystych z terenów, nieobjętych pełnym monopolem, do terenów, na które pełny monopol rozciągnięto, jest wzbroniony; nie zakazuje natomiast przewozu odwrotnego. Dyrekcja P. M. S., nie chcąc jednakże podrywać egzystencji prywatnych fabryk wódek, znajdujących się i tak w bardzo ciężkiej sytuacji, nie dopuszczała do wywozu swoich wódek poza obszar objęty pełnym monopolem. Jest wszak rzeczą zrozumiałą, że gdyby D. P. M. S. pod tym względem żadnych skrupułów nie miała, to wódki monopolowe w krótkim czasie wyrugowałyby z rynku wódki czyste rozlewu prywatnego, tem łatwiej, że były tańsze od tych ostatnich. Wprawdzie w początkach 1927 roku mieliśmy zjawisko wręcz odwrotne, t. zn., że wódki monopolowe spotkały się z poważną konkurencją ze strony wódek wyrobu prywatnego i to nie czystych, lecz pseudo-gatunkowych, ale to miało zupełnie inne przyczyny, które omówimy w następnym roczniku D. P. M. S.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 25 września 1925 roku o wprowadzeniu pełnego monopolu w sześciu wschodnich województwach od dn. 1 stycznia 1926 roku miało ten skutek, że patentów akcyzowych na prowadzenie fabryk wódek wykupiono już tylko 411. W ciągu roku uruchomiono jeszcze pięć fabryk, tak, że do końca 1926 roku było wszystkiego czynnych 416 fabryk.

Na uwagę zasługuje fakt, że ogłoszenie rozporządzeń o rozciągnięciu pełnego monopolu: z dn. 7 lipca 1926 r. na województwo lwowskie, a z dn. 25 sierpnia — na pozostałe województwa, nietylko nie wpłynęło na zmniejszenie ilości fabryk, lecz przeciwnie nawet, z wspomnianych 5 fabryk, przybyłych w ciągu 1926 r., w kwartale trzecim uruchomiono cztery i w czwartym — jedną. Zwiększono także w ostatnim kwartale produkcję wódek i w związku tem — liczbę robotników.

Fabryki te według województw były rozmieszczone, jak następuje:

Województwa.	Ilość fabryk	% %
Centralne	133	32.0
Wschodnie	9	2.1
Zachodnie	90	21.6
Południowe	138	33.2
Śląskie	46	11.1
Razem:	416	100.0

Dla charakterystyki rozmiarów fabryki przyjmujemy tym razem inny sprawdzian, mianowicie liczbę zatrudnionych robotników, — da nam to jednocześnie pojęcie o ilości robotników, zatrudnionych w prywatnym przemyśle wódczanym. Dyrekcja P. M. S. rozpoczęła zbieranie tych danych od drugiego kwartału 1926 roku. Dane te nie mogą być zupełnie ścisłemi, gdyż jakkolwiek produkcja w poszczególnych kwartałach tego roku trzymała się mniej więcej na jednakowym poziomie, to jednakże w poszczególnych miesiącach i tygodniach wahania mogły być bardzo znaczne i odpowiednio do tego ulegały zmianom liczby robotników.

Liczbę robotników w II, III i IV kwartałach 1926 r. według województw ilustruje tablica 83. Za pierwszy kwartał danych nie posiadamy.

Podobnie, jak i produkcja, ogólna liczba robotników większym wahaniom w poszczególnych kwartałach nie ulegała, pozostając w pewnym stałym do niej stosunku. Z tego wniosek, że liczbą robotników równie dobrze, jak wielkością produkcji, można określić rozmiary fabryki i drugi wniosek, że przeważająca część naszych fabryk wódek ma urządzenia techniczne podobne, wymagające jednakowej obsługi. I istotnie, nieliczne tylko fabryki posiadają nowoczesne urządzenia mechaniczne z napędem elektrycznym, jak płóczki, rozlewaczki, korkownice i t. p., przeważnie odbywa się to ręcznie przy pomocy prymitywnych maszyn.

Ogólna liczba robotników wynosiła w II kwartale 4956, w III — 4825 i w IV — 4851. Przeciętnie na jedną fabrykę przypada 12,3 robotników, przemysł więc wódczany w Polsce zaliczać musimy naogół do przemysłu drobnego. Największe fabryki widzimy w Warszawie, przeciętnie 28,1 rob. i w województwie warszawskiem — 19.5 rob., później idzie województwo lubelskie z przeciętną 19.0 rob., najmniejsze w województwie tarnopolskiem — 2.9 rob. Bardzo duże fabryki znajdują się w Poznaniu (Hartwig, Kantorowicz), we Lwowie (Baczewski), w Gnieźnie (Kasprowicz) i i., lecz wobec wielkiej ilości małych fabryczek w tych województwach przeciętna wypada bardzo niska.

Przyjrzyjmy się teraz, jak według województw przedstawia się wzajemny stosunek produkcji do ilości robotników. Ilustruje to poniższa tabelka, przyczem bierzemy liczby za drugi kwartał 1926 roku, w tym kwartale bowiem wszystkie fabryki, z wyjątkiem sześciu województw wschodnich, pracowały jednakowo, t. z. produkowały wódki zarówno czyste, jak i gatunkowe, a za pierwszy kwartał danych co do liczby robotników nie posiadamy, zaś w kwartałach trzecim i czwartym niektóre fabryki mogły produkować już tylko wódki gatunkowe.

Województwa	Produkcja w hl. 100°	ilość robotników	na 1 robotnika przypada hl. 100°
m. st. Warszawa	9.572	523	18.3
woj. warszawskie	3.490	219	15.9
„ łódzkie	7.770	475	16.3
„ kieleckie	7.407	477	15.5
„ lubelskie	6.074	427	14.4
„ białostockie	3.065	210	14.5
„ poznańskie	9.197	732	12.5
„ pomorskie	3.886	325	11.9
„ krakowskie	6.304	467	13.4
„ lwowskie	6.243	461	13.5
„ śląskie	5.648	483	11.6
razem	68.656[1])	4.799[1])	14.3[1])

Z tabelki tej widzimy, że największą wydajność pracy wykazują robotnicy fabryk warszawskich — największych i najlepiej urządzonych. Najmniejszą wydajność wykazują robotnicy na Śląsku i na Pomorzu, gdzie przeważa typ fabryk małych z prymitywnemi urządzeniami. Stąd wniosek, że tylko fabryki duże są w stanie należycie wyzyskać siłę roboczą, a zatem produkować taniej. Najbardziej intensywne wyzyskanie sił roboczych będzie możliwe dopiero wówczas, kiedy ustanie konkurencja ze strony fabryk małych.

Płace robotnicze, według danych zebranych przez Dyrekcję P. M. S. na podstawie materjałów, dotyczących odszkodowań na zasadzie art. 3 ustawy o monopolu spirytusowym, w 1926 roku przedstawiają się, jak następuje:

Województwa	Mężczyzna zł.	Kobieta zł.
warszawskie	3.50—5.—	2.50—3.50
łódzkie	3.——4.—	2.——2.50
lubelskie	2.50—4.—	1.80—2.70
kieleckie	2.50—3.50	1.80—2.50
białostockie	2.50—3.70	1.60—2.50
poznańskie	3.50—4.50	2.50—3.—
pomorskie	3.50—4.50	2.50—3.—
lwowskie	3.——4.50	2.——3.—
krakowskie	3.——4.50	2.——3.20
śląskie	3.——4.50	2.20—3.50

[1]) Bez 6 województw wschodnich, ponieważ tam mogły być produkowane tylko wódki gatunkowe.

Są to płace przeciętne, płacone robotnikom zatrudnionym przy fabrykacji wódek czystych w prywatnych przedsiębiorstwach w ciągu ostatnich sześciu miesięcy przed wprowadzeniem w danem województwie pełnego monopolu. Jak przekonamy się dalej, są one znacznie niższe od płac w wytwórniach państwowych.

W ciągu 1926 roku 416 fabryk wyprodukowały ogółem 277.655 hl. wódek, czyli o 32% mniej, aniżeli w roku poprzednim, przeciętna roczna produkcja jednakże nieco się powiększyła i wynosiła 667.4 hl. Przeciętna ta byłaby nieco większą, gdyby nie trzeba było uwzględnić dwóch maleńkich fabryczek w województwie wileńskiem, które w ciągu tego roku przerobiły zaledwie 177 hl. Gros produkcji ześrodkowane zostało w województwach centralnych, w których 133 fabryki przerobiły 54.5% produkcji całego Państwa.

Ogólną produkcję trunków w fabrykach prywatnych oraz przeciętną dla jednej fabryki, według województw, ilustruje tablica 84.

Aż do trzeciego kwartału włącznie produkcja spadała: w pierwszym kwartale wynosiła 71.082, w drugim — 69.836 i w trzecim — 62.336 hl., w ostatnim kwartale podskoczyła nagle do 74.401 hl., jakkolwiek, zdawałoby się, żadnych objektywnych danych do podniesienia produkcji w tym właśnie kwartale nie było.

Przyczyny tej wzmożonej produkcji fabryk wódek w ostatnim kwartale 1926 roku są Dyrekcji P. M. S. wiadome. Fabrykanci przypuszczali mianowicie, że podobnie, jak w początkach samych na pierwszym zmonopolizowanym terenie, aprowidowanie miejsc sprzedaży w wódki monopolowe będzie niedomagało, wobec czego zapotrzebowanie na wódki prywatne wzrośnie, tem bardziej, że zbliżał się okres przedświąteczny, kiedy handel wódkami jest bardziej ożywiony. Przewidywania fabrykantów znajdowały uzasadnienie jeszcze i w tem, że widząc, z jakiemi trudnościami D. P. M. S. montowała na Kresach swój aparat produkcji i sprzedaży, mając do przygotowania parę miesięcy czasu, nie będzie w stanie przygotować się należycie wobec pośpiesznego tempa, w jakiem miał być wprowadzony pełny monopol w całem Państwie. Gdyby byli poinformowani, jaka w ciągu ostatnich trzech miesięcy tego roku, t. j. od daty rozporządzenia o rozciągnięciu pełnego monopolu na pozostałe 9 województw, gorączkowa praca wrzała w Dyrekcji i że wszystko zostało należycie przygotowane, to napewno trzeźwiej ocenialiby sytuację. Nadzieje fabrykantów zawiodły absolutnie; stricte w oznaczonych terminach placówki sprzedaży D. P. M. S. zostały uruchomione i zaopatrzone w dostateczne ilości towaru.

Ciekawym jest fakt, że najwięcej podniosły produkcję fabryki wódek w Warszawie, te właśnie, które, będąc na miejscu, miały największą możność obserwowania wszystkich poczynań Dyrekcji P. M. S.

W ciągu tego roku wyprodukowano wódek w hl. 100^0 według gatunków i województw:

Województwa	czyste	gatunk.	pejsach.	razem
centralne	146.714	4.361	467	151.542
wschodnie	—	1.770	318	2.088
zachodnie	40.496	1.373	28	51.897
południowe	38.353	10.967	149	49.469
śląskie	16.813	5.846	—	22.659
razem:	242.376	34.317	962	277.655
w % %	87.3	12.4	0.3	100

Procentowy udział poszczególnych grup województw przedstawia się, jak następuje:

Województwa	czyste	gatunk.	pejsach.
centralne	60.5	12.7	48.5
wschodnie	—	5.2	33.1
zachodnie	16.7	33.1	2.9
południowe	15.8	32.0	15.5
śląskie	7.0	17.0	—
	100.0	100.0	100.0

Produkcja wódek na głowę ludności w litrach 100^0 wynosiła:

Województwa	czyste	gatunk.	pejsach.	razem
centralne	1.30	0.04	0.00	1.34
wschodnie	—	0.04	0.01	0.05
zachodnie	1.40	0.39	0.00	1.79
południowe	1.51	0.15	0.00	0.66
śląskie	1.49	0.52	0.00	2.01
ogółem:	0.90	0.13	0.01	1.04

Największa produkcja wódek czystych na głowę ludności przypada w Warszawie — 3.87 ltr., najmniejsza — w województwie lwowskiem — 0.6 ltr. (produkcja tylko do 15.X). Wódek gatunkowych najwięcej przypada w województwie śląskiem — 0.56 ltr., najmniej — w białostockiem i łódzkiem 0.01.

Stosunek wódek czystych do gatunkowych, z uwzględnieniem wódek czystych wyprodukowanych w wytwórniach państwowych, przedstawia się, jak 9.8:1.

Do produkcji powyższej fabryki zakupiły spirytusu:

Rodzaj wyrobu	hl. 100^0	%
na wódki czyste	240.842	87,0
„ „ gatunkowe	34.555	12,5
domieszek alkoholow.	1.284	0,5
razem	276.681	100,0

Tabelka ta świadczy, że fabryki ściśle dostosowują zakup spirytusu do wysokości produkcji, nie pozostawiając prawie żadnych zapasów. Prawda, przechowywanie spirytusu w gotowych wyrobach jest bardziej ekonomicznem, niż trzymanie go w beczkach lub cysternach, w danym wypadku jednak nie ten wzgląd grał rolę, lecz — przedewszystkiem dostosowanie produkcji do zapotrzebowania rynku tak, ażeby nie więzić kapitału nietylko w gotowych wyrobach, lecz nawet w spirytusie. Potwierdzają to dane, dotyczące sprzedaży trunków przez fabryki, a mianowicie sprzedano hl. 100%:

wewnątrz kraju wódek	czystych	— 242.261
„ „ „	gatunkowych	— 35.493
zagranicę „	„	— 63[1])
	razem	— 277.817

Szczególniej intensywnie odbywała się sprzedaż w czwartym kwartale — 75.417 hl., gdyż wobec rozciągnięcia pełnego monopolu na całe Państwo, fabrykanci starali się jaknajszybciej likwidować resztki zapasów, kupcy zaś, w przypuszczeniu, że wódek monopolowych zabraknie na rynku, chętnie nabywali wódki prywatne.

Okres 1.I.—31.III 1927 r.

Proces likwidacji małych fabryk postępuje w dalszym ciągu tak, że na rok 1927 wykupiono już tylko 255 patentów akcyzowych. W tej liczbie 55 fabryk w woj. poznańskiem i 26 w woj. pomorskiem z prawem rozlewu wódek czystych do terminu ustawowego, t. j. do dnia 1 kwietnia 1927 r. Według województw fabryki te były rozmieszczone, jak następuje:

m. st.	Warszawa	— 13
woj.	warszawskie	— 10
	łódzkie	— 14
	kieleckie	— 14
	lubelskie	— 6
	białostockie	— 4
	wileńskie	— 2
	nowogródzkie	— 3
	poleskie	— 1
	wołyńskie	— 1
	poznańskie	— 55
	pomorskie	— 26
	krakowskie	— 31
	lwowskie	— 22
	stanisławowskie	— 6
	tarnopolskie	— 5
	śląskie	— 42
	razem	255

W ciągu zatem dwuch lat uległo likwidacji 290 fabryk; należy przypuszczać, że do końca roku liczba fabryk jeszcze zmaleje i pozostaną jedynie fabryki duże i solidne.

---

[1]) Są to ilości sprzedane bezpośrednio przez fabryki, ogółem wywieziono zagranicę 2.425,6 hl.

Według grup województw zmniejszenie ilości fabryk w porównaniu ze stanem z 1924 r. nastąpiło:

Województwa	Ilość fabryk		Zmniejszenie w % %
	r. 1924	r. 1927	
Centralne	188	61	62,2
Wschodnie	86	7	91,8
Zachodnie	273	81	70,3
Południowe	456	64	85,9
Śląskie	172	42	75,8
razem	1.175	255	78,2

Największa redukcja nastąpiła, jak widzimy, w województwach wschodnich i południowych, gdzie przeważał typ fabryczek najmniejszych i pod każdym względem najgorszych.

W fabrykach prywatnych wyprodukowano do końca kwartału:

wódek czystych 9.035.50 hl. 100⁰
„ gatunkowych 24.091.88 „ „
razem: 33.127.38 hl. 100⁰ łącznie

z 596.96 hl. pejsachówki.

Z tych ilości zagranicę wywieziono wódek gatunkowych 25.58 hl.
i sprzedano wewnątrz kraju: wódek czystych 8.262.67 „
„ gatunkowych 22.745.81 „
ogółem: 31.034.06 hl.

Do wyprodukowania tych wódek zakupiono spirytusu:

do wódek czystych 9.180.50 hl.
„ „ gatunkowych 24.128.18 „
domieszek alkoholowych 277.35 „
razem: 33.586.03 hl.

Produkcję i sprzedaż w hl. 100⁰ według województw ilustruje poniższa tabelka:

Województwa	Produkcja			Sprzedaż		
				wewnątrz kraju		zagranicę gatunkowych
	czyste	gatunkowe	pejsach.	czyste	gatunk. i pejsach.	
Centralne	—	12847.33	337.95	—	12.546.36	8.84
Wschodnie	—	335.27	248.55	—	538.99	—
Zachodnie	9035.50	2432.50	—	8262.67	2.227.34	3.61
Południowe	—	4082.19	10.46	—	3.816.28	13.13
Śląskie	—	3797.63	—	—	3.616.84	—
razem	9035.50	23494.92	596.96	8262.67	22.745.81	25.58

Zapasy wódek czystych.

Na terytorjach, objętych pełnym monopolem, pozostawała zawsze pewna ilość wódek czystych, które powinny być wyprzedane w ciągu trzech miesięcy od daty wprowadzenia pełnego monopolu na danym obszarze, względnie wywiezione do obszarów, nieobjętych pełnym monopolem. W praktyce niezawsze jednak było to możliwe, ponieważ z jednej strony konsument, mając do wyboru wódki monopolowe tańsze i lepsze niż fabryk prywatnych, te ostatnie niechętnie nabywał, z drugiej znów strony — obszary, na których można było jeszcze wódki czyste sprzedawać, kurczyły się w miarę monopolizacji. Powstało więc pytanie, w jaki sposób, przy najmniejszych stratach ze strony kupców, sprawę tych wódek załatwić. Ze wszystkich możliwych sposobów wybrano najprostszy, aczkolwiek najmniej dla monopolu spirytusowego korzystny. Ministerstwo Skarbu okólnikiem z dn. 24 marca 1927 r. zarządziło wymianę wódek czystych niemonopolowych na spirytus luzem — dla fabrykantów, wzgl. wyroby monopolowe — dla kupców, w ilościach równych zawartości spirytusu absolutnego w podlegających zamianie wódkach niemonopolowych.

Zapomogi dla pozbawionych pracy.

W myśl art. 3 ustawy o Monopolu Spirytusowym, Dyrekcja P. M. S. winna w zakładach swych zatrudnić przedewszystkiem tych urzędników i robotników przedsiębiorstw prywatnych, którzy utracili zajęcie skutkiem wprowadzenia monopolu, względnie wypłacić im odszkodowanie w wysokości sześciomiesięcznego normalnego zarobku, otrzymywanego w ciągu ostatniego półrocza przed zwolnieniem, jeśli pracowali w przemyśle spirytusowym conajmniej jeden rok i nie pobierali więcej, niż 600 zł. miesięcznie.

W wykonaniu tego przepisu Dyrekcja P. M. S., począwszy od stycznia 1926 r., przystąpiła do wypłaty zapomóg i do dnia 31 marca 1927 r. wypłaciła 738 osobom zł. 427.653,66 czyli przeciętnie po zł. 579.42.

Rejestracja wódek.

W okresie przedmonopolowym fabrykacja wódek podlegała nadzorowi władz skarbowych jedynie tylko pod względem fiskalnym, t. z. obowiązkiem organów skarbowych było baczenie, ażeby wykupione przez fabrykantów patenty akcyzowe odpowiadały wysokości produkcji i żeby od spirytusu i wódek, wypuszczanych do obrotu handlowego, uiszczony był podatek spożywczy. Dalej ingerencja władz skarbowych nie sięgała.

Jakość wódek, zwłaszcza pod względem zdrowotnym, podlegała nadzorowi organów służby zdrowia na zasadach ogólnych.

Ustawa o monopolu spirytusowym rozgranicza ściśle wódki czyste i wódki gatunkowe, a rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 12 marca 1925 r. o wyrobie i sprzedaży wódek niemonopolowych ustanawia pewne przepisy, którym wódki w fabrykach prywatnych produkowane winny odpowiadać. Wyrabiane być one mogą wyłącznie ze spirytusu (alkoholu etylowego), oczyszczonego, nabywanego ze składów Dyrekcji P. M. S. Spirytus, zawarty w wódkach gatunkowych, powinien posiadać conajmniej 16^0 mocy. Do słodzenia wódek nie wolno używać syropu lub cukru skrobiowego, gliceryny, ani żadnych sztucznych środków słodzących. Nie wolno używać żadnych esencyj, eterów lub farb szkodliwych dla zdrowia i wzbronionych do używania obowiązującemi przepisami sanitarnemi. Nie wolno umieszczać na etykietach nazw i oznaczeń, mogących wprowadzić kupującego w błąd co do jakości, pochodzenia, rodzaju i zawartości wyrobu.

Aby skłonić fabrykantów do ścisłego przestrzegania tych przepisów i rozciągnąć nadzór nad jakością wódek gatunkowych, rozporządzenie powyższe postanawia w dalszym ciągu, że fabryki wódek obowiązane są zgłaszać Dyrekcji P. M. S., celem rejestracji, wszelkie wyroby wódczane przez nie produkowane, jak i te, które zamierzają produkować. Dyrekcja P. M. S. ma obowiązek przeprowadzenia rejestracji tych wódek, przyczem może odmówić zarejestrowania, jeśli zgłoszony gatunek wódki nie odpowiada przepisom art. 15 ustawy o monopolu spirytusowym oraz §§ 44—48 cytowanego rozporządzenia Ministra Skarbu. Termin rozpoczęcia, sposób przeprowadzenia i ukończenia rejestracji wódek w poszczególnych województwach podaje do publicznej wiadomości Minister Skarbu. Wódka zarejestrowana otrzymuje numer rejestru, który fabrykant obowiązany jest uwidocznić na etykiecie, a po ogłoszonem ukończeniu rejestracji, w obrocie handlowym mogą się znajdować wyłącznie tylko wódki zarejestrowane.

Zgodnie z powyższem, Minister Skarbu obwieszczeniem z dnia 30 września 1926 r. (Monitor Polski Nr. 229 z dn. 6.X.1926 r) zarządził rejestrację wódek gatunkowych na obszarze sześciu województw wschodnich, w czasie od 1 października do 30 listopada tegoż roku, a następnem obwieszczeniem z dn. 7 marca 1927 r. (Monitor Polski Nr. 60 z dn. 15.III.1927). — w pozostałych województwach, w różnych terminach, w czasie od 15 marca do 25 maja 1927 r.

Fabrykanci obowiązani byli nadesłać do Centralnego Laboratorjum Chemicznego D. P. M. S. po trzy próby wódek łącznej pojemności $1^1/_2$ litra objęt. każdego gatunku.

Do rejestracji zgłosiły się 232 fabryki, które nadesłały 6398 gatunków wódek.

Zbadanie tych wszystkich wódek wymaga wielkiej pracy, co przy niewielkim stanie liczebnym personelu Centralnego Laboratorjum Chemicznego wymagać będzie dłuższego czasu.

Do końca okresu sprawozdawczego zbadano 307 gatunków z 19 fabryk w województwach wschodnich.

IX
Wytwórnie państwowe

Wytwórnie państwowe

Przed wprowadzeniem pełnego monopolu.

W myśl ustawy o monopolu spirytusowym, wyrób i sprzedaż wódek czystych jest wyłącznym przywilejem Skarbu Państwa. Pod wódkami czystemi ustawa rozumie czysty alkohol etylowy, rozcieńczony wodą, bez jakichkolwiek innych domieszek. Ustawa nie określa mocy wódek czystych wypuszczanych do obrotu handlowego przez Monopol Spirytusowy, powierza natomiast Ministrowi Skarbu ustalenie ich mocy w ramach ustawowych, t. z. maksymum 45°, gdyż do tej jedynie mocy zezwala produkować wódki ustawa z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży i spożyciu napojów alkoholowych. Osobnego rozporządzenia o ustaleniu mocy wódek monopolowych niema, jednakże rozporządzenia Ministra Skarbu o cenach sprzedażnych spirytusu i wódek ustanawiają dwa gatunki wódek monopolowych: 40° i 45°, oraz spirytus do celów domowych i leczniczych — 95°; rozporządzenie z dnia 22 grudnia 1926 r. wprowadza trzeci gatunek — „wódkę wyborową" mocy 45°.

Wyrób wódek czystych, obok regulowania obrotu spirytusem wewnątrz kraju, stanowi drugą nie mniej ważną funkcję Monopolu Spirytusowego i nadaje mu charakter instytucji przemysłowej, wówczas kiedy funkcja pierwsza jest wyłącznie handlową. Mówiąc więc o Monopolu Spirytusowym, jako całości, musimy go traktować jako instytucję przemysłową-handlową, w odróżnieniu od innych monopolów, np. szwajcarskiego, który jest przedsiębiorstwem wyłącznie handlowem.

Przejmując we własną administrację $^{9}/_{10}$ produkcji napojów spirytusowych w Polsce, Dyrekcja P. M. S. musiała sobie zdawać sprawę z ogromu tego zadania. Pozbawiając przedsiębiorców prywatnych prawa produkowania wódek czystych, tem samem przyczynia się do likwidacji olbrzymiej większości fabryk wódek i pozbawia Skarb Państwa części dochodów z tego tytułu. Naczelnem więc zadaniem Monopolu z punktu widzenia fiskalnego powinno być przedewszystkiem przywrócenie Skarbowi utraconych korzyści z opodatkowania przemysłu prywatnego. Zachodzi wszakże pytanie, czy skutkiem przejścia w ręce Państwa produkcji wódek czystych Skarb istotnie ponosi jakiekolwiek straty?

Straty Skarbu z tego powodu są raczej pozorne, w rzeczywistości ich niema, przeciwnie nawet, zarówno Skarb Państwa, jak i ogół konsumentów wódek i gospodarstwo narodowe jedynie zyskują.

Postarajmy się pokrótce sprawę wyjaśnić.

Przy poprzednim stanie rzeczy Skarb otrzymywał od przedsiębiorców prywatnych podatki: dochodowy i obrotowy, oraz opłaty patentowe.

Pierwsze dwa podatki nie powinny były uszczuplać dochodów Skarbu, kapitał bowiem z istoty swojej jest ruchliwym i ujście dla siebie znajdzie zawsze, nie przestając odrzucać dochodów, a z punktu widzenia czysto fiskalnego jest rzeczą obojętną, czy dochód, podlegający podatkowi, pochodzi z przemysłu wódczanego, czy też z innego. Fabrykant wódek, pozbawiony warsztatu pracy całkowicie lub częściowo, zwolnione kapitały ulokuje w innem przedsiębiorstwie i starać się będzie uczynić to tak, aby ciągnąć dochody w niemniejszym stopniu niż przedtem. Prywatny przemysł wódczany, jakeśmy to wykazali wyżej, oparty był na zasadach niezdrowych i likwidacja wszystkich przedsiębiorstw małych wniesie pożądane uzdrowienie w tej gałęzi przemysłu. Pozostałe solidniejsze fabryki zwiększą obroty, a tem samem i dochody, a, zważywszy, że przy podatku dochodowym obowiązuje skala postępowa, przyjdziemy do przekonania, że ani z tytułu podatku dochodowego, ani obrotowego Skarb żadnych strat nie ponosi.

Pozostałaby do wyjaśnienia jeszcze sprawa opłat patentowych. Patenty akcyzowe od fabryk wódek, niesłusznie zresztą podciągnięte pod kategorję opłat, są raczej podatkiem pośrednim, tem więcej, że w cenie uzależnione są od ilości przerobionego spirytusu, — podatkiem pośrednim, t. z. takim, który z reguły przerzucany bywa na konsumenta [1]). Dla konsumenta jest rzeczą obojętną i zresztą nieuchwytną, czy w cenie wódki mieści się podatek spożywczy od spirytusu plus patent akcyzowy, czy też tylko podatek odpowiednio podniesiony bez wliczania ceny patentu. A opłata skarbowa, t. j. właściwy podatek spożywczy, została podniesiona tak, że Skarb otrzymał rekompensatę.

Do powyższego dodać musimy, że, zgodnie z art. 3 ustawy, Dyrekcja P. M. S., zestawiając z końcem roku bilans oraz rachunek strat i zysków, wyprowadza czysty zysk handlowy po potrąceniu między innemi wszelkich podatków i opłat, od których jest zwolniona.

Na jedno jeszcze nastręczające się pytanie należy dać odpowiedź, mianowicie: czy na skutek przejścia produkcji wódek czystych w ręce Skarbu Państwa nie ucierpi gospodarstwo narodowe?

Przemysł wódczany jest związany z całym szeregiem innych gałęzi przemysłu, a przedewszystkiem z przemysłem szklanym, korkowym, lakowym, po części drzewnym i t. p. Zarówno przedtem przemysł prywatny, jak i obecnie wytwórnie państwowe, używają do wódek czystych szkła taniego, z tą tylko różnicą, że fabryki prywatne kontentowały się szkłem nawet najgorszem, byle tylko kalkulowało się w cenie, wówczas kiedy D. P. M. S. stawia hutom bardzo wysokie żądania; płaci ceny wyższe, ale jednocześnie przyczynia się do podniesienia poziomu produkcji hut szklanych. Wszystko to samo można powiedzieć o innych gałęziach przemysłu. Jeśli dodać do tego, że D. P. M. S. płaci gotówką, że udziela zaliczek i czyni zapasy wielokrotnie większe, niż mógł to robić przemysł wódczany prywatny, a oprócz tego, z uwagi na wysoki pod względem jakości poziom wódek

[1]) Analogiczny patent od browarów nazywa się podatkiem od wyrobu piwa.

monopolowych, stosuje urządzenia i środki do fabrykacji (filtracje węglowe, chemiczne ulepszenie wody i t. p.), jakich fabryki prywatne nie stosowały, wobec czego krąg działalności D. P. M. S. zahacza i inne jeszcze gałęzie przemysłu, to przyjść musimy do przekonania, że gospodarstwo narodowe przy nowym stanie rzeczy stanowczo zyskuje.

Oprócz odpowiedzialności, jaką D. P. M. S. bierze na siebie ze względów wyżej przytoczonych, spadają na nią jeszcze dwa: wobec konsumenta za jakość spożywanych trunków monopolowych pod względem zdrowotnym i wobec robotników, zatrudnionych w państwowych wytwórniach wódek, — pod względem higjeny i warunków pracy. O jednem i drugiem będziemy mówili dalej.

Produkcja wódek stanowi jeden z najpoważniejszych, najbardziej odpowiedzialnych i najtrudniejszych działów Monopolu Spirytusowego. Jednocześnie jest on najbardziej dochodowym, gdyż czysty zysk monopolu na nim się głównie opierać musi.

To też do zorganizowania tego działu Dyrekcja P. M. S. przystępowała z wielką ostrożnością, po głębokiem przemyśleniu i należytych przedwstępnych studjach. Zadanie było tem trudniejsze, że już do teoretycznego opracowania sprawy brak było potrzebnych materjałów, niewiadomem nawet było ściśle spożycie alkoholu, nie mówiąc już o braku gmachów do urządzenia wytwórni wódek i braku odpowiednio wyszkolonego personelu.

Prace nad zorganizowaniem tego działu rozpoczęto w końcu 1924 r., a pierwsze posiedzenie, na którem wysłuchano dwuch niezależnie od siebie opracowanych referatów w sprawie sieci rozlewni, odbyło się 22 stycznia 1925 r. Po dyskusji przyjęto jednogłośnie zasadę — mniejszej ilości rozlewni większych rozmiarów.

Nie będziemy tu przytaczali wszystkich projektów sieci wytwórni i zmian, jakie później były uchwalane. Wielokrotne jednakże powracanie do tej kwestji wskazuje, jak wielką wagę Dyrekcja P. M. S. jej przypisywała i jak ostrożnie ją traktowała. Sprawa wszakże była pilną, gdyż trzeba było przystępować jednocześnie do opracowania projektów i kosztorysów budowlanych, a do tego koniecznem było, oprócz wskazania punktu, w którym ma się znajdować rozlewnia, także ustalenie przewidywanej wysokości produkcji.

Sprawa należytego rozplanowania sieci wytwórni jest wyjątkowo trudną, należy bowiem brać pod uwagę bardzo wiele różnych czynników, a przedewszystkiem w b. zaborze rosyjskim—obszar placów i pojemność budynków pozostałych po b. monopolu rosyjskim, pozatem w całem Państwie — odległość od zakładów rektyfikacyjnych, bardzo nierównomiernie rozłożonych, gęstość zaludnienia i spożycia na głowę ludności również bardzo niejednolite, a w związku z tem — teren zaopatrzenia przez daną wytwórnię, środki komunikacyjne, nietylko istniejące obecnie, lecz i te, które ze względów gospodarczych, bądź innych, winny być w najbliższej przyszłości pobudowane i t. p. Przy ustalaniu punktów rozlewu wódek należało brać pod uwagę także i tę okoliczność, że dowozić trzeba spirytus wysokoprocentowy, wywozić zaś — w postaci wyrobów gotowych — tenże spirytus, więcej niż do połowy rozcieńczony wodą, krócej mówiąc, płacić za przewóz wody, co tylko do pewnej odległości kalkulować się może lepiej, aniżeli urządzenie drugiej rozlewni. Z tych względów zbyt duża lub zbyt mała rozlewnia w pewnym ja-

kimś punkcie mogą mieć jednakowo ujemne następstwa dla całokształtu gospodarki monopolowej. Jest to więc zadanie z wielu niewiadomemi, którego najlepsze rozwiązanie w chwili obecnej może okazać się błędnem w przyszłości.

Niektóre punkty rozlewu nie nastręczały najmniejszej wątpliwości. Tak np. nie było różnicy zdań co do takich punktów, jak: Warszawa, Łódź, Wilno, Brześć n/B., Kowel, Lwów, Kraków i Poznań; te miejscowości były uwzględniane we wszystkich projektach, większą trudność sprawiały punkty mniejsze.

Nie czekając na ostateczne ustalenie sieci wytwórni, przystąpiono odrazu do opracowania projektów budowlanych w powyżej wymienionych punktach bezspornych, przyczem wysokość produkcji oparto na jednym z pierwszych projektów. W ten sposób rozpoczęte zostały prace nad urządzeniem wytwórni w Warszawie na produkcję 150.000 hl., w Kowlu — na 25.000 hl. i w Sieradzu prowizorycznie — na 16.000 hl. Jednocześnie przystąpiono do opracowania projektów typowych rozlewni: na 25.000, 50.000 i 75.000 hl. w tym celu, ażeby z chwilą definitywnego zdecydowania sieci wytwórni mieć gotowe projekty zarówno budowlane, jak i montażowe.

Nowy Dyrektor P. M. S. inż. Kuroczycki, w jednem z pierwszych swoich poczynań poddał rewizji projekt sieci wytwórni i poczynił w nim pewne zmiany, tak, że ostatecznie przedstawia się on w sposób następujący:

1.	Warszawa	z produkcją roczną	7.376.000 ltr.	100⁰
2.	Łódź	„ „	6.863.000 „	„
3.	Włocławek	„ „	2.734.000 „	„
4.	Białystok	„ „	2.669.000 „	„
5.	Brześć n/B.	„ „	1.762.000 „	„
6.	Wilno	„ „	2.695.000 „	„
7.	Baranowicze	„ „	1.603.000 „	„
8.	Kowel	„ „	3.599.000 „	„
9.	Stanisławów	„ „	3.509.000 „	„
10.	Lwów	„ „	7.596.000 „	„
11.	Kraków	„ „	8.580.000 „	„
12.	Poznań	„ „	3.420.000 „	„
13.	Starogard	„ „	1.366.000 „	„
Ogółem 13 wytwórni		z produkcją roczną	53.772.000 ltr.	100⁰

W wytwórniach powyższych projektowane jest zainstalowanie 96 stołów.

Wytwórnie te, wobec przybliżonego spożycia wódek czystych — 40—45.000.000 litrów rocznie, będą w stanie pokryć całkowite zapotrzebowanie kraju.

Własne gmachy Dyrekcja P. M. S. otrzymała jedynie w b. zaborze rosyjskim; z tych wszakże tylko 7 przeznaczono na wytwórnie wódek, a mianowicie: Warszawa, Łódź, Włocławek, Białystok, Wilno, Brześć n/B. i Kowel oraz przejściowo — Sieradz, a to do czasu ukończenia wytwórni w Łodzi.

W dwuch innych dzielnicach, jak już wspomniano, Dyrekcja P. M. S. nie posiadała żadnych budynków, skutkiem czego zmuszona była albo na-

być odpowiednie objekty i dostosować je do swoich potrzeb, albo też zakupić place i wybudować rozlewnie nowe. W tym celu zebrano szereg ofert i zbadano komisyjnie kilka zaoferowanych objektów.

Z tych objektów w b. dzielnicy pruskiej Dyrekcja P. M. S. zakupiła w sierpniu 1925 r. trzy: w Toruniu rektyfikację i w Starogardzie rektyfikację i fabrykę wódek od Sp. Akc. Winkelhausen, oraz w Poznaniu fabrykę zapałek „Iskra".

Na urządzenie państwowych wytwórni wódek przeznaczono objekty: w Starogardzie i Poznaniu. W Toruniu, ze względu na bliskość Włocławka, w którym D. P. M. S. posiada własny objekt po b. monopolu rosyjskim, wytwórnia wódek nie była projektowaną.

Pozostała zatem otwartą sprawa Małopolski i Śląska, gdzie do końca okresu sprawozdawczego nie zatrzymano się definitywnie na żadnym objekcie.

Po przeprowadzeniu wszelkich formalności z przejęciem w posiadanie wspomnianych wyżej objektów i sporządzeniu planów budowlanych i montażowych, Dyrekcja P. M. S. przystąpiła niezwłocznie do budowy względnie remontu i urządzenia wytwórni wódek. O przebiegu tych prac mówimy na innem miejscu.

Organizacja wewnętrzna.

Organizację wewnętrzną wytwórni normują: Tymczasowa instrukcja dla przedsiębiorstw i zakładów D. P. M. S. oraz Instrukcja dla pracowników państwowych wytwórni wódek; pozatem obowiązują szczegółowo opracowane Przepisy i wskazówki techniczno-gospodarcze dla państwowych wytwórni wódek i rektyfikacyj spirytusu.

Państwowe Wytwórnie wódek podlegają kompetencji Wydziału IV — Obrotu Wódką.

Na czele wytwórni stoi kierownik, mianowany przez Dyrektora P. M. S. na wniosek Naczelnika Wydziału IV.

Wytwórnia dzieli się na cztery działy zasadnicze:

1) materjałów pomocniczych,
2) mycia butelek,
3) rozlewu,
4) sprzedaży.

Pozatem są: oddział mechaniczny, oczyszczania wody, filtracyjny i magazyny.

Każda wytwórnia posiada własny etat personelu, zależnie od wielkości produkcji.

Wysokość produkcji danej wytwórni regulowana jest zapotrzebowaniem towaru ze strony hurtowni, przydzielonych do niej.

Wytwórnie rozlewają wódki czyste mocy 40^0 i 45^0 oraz spirytus do celów domowych i leczniczych 95^0 — do butelek 1, $^1/_2$ i $^1/_4$ litra; Wytwórnia Warszawska produkuje nadto wódkę „wyborową" 45^0.

Spirytus i materjały pomocnicze, jak butelki, korki, lak, etykiety, skrzynie i t. p., wytwórnie otrzymują za pośrednictwem Centrali D. P. M. S., która spirytus dysponuje z rektyfikacyj, zaś materjały pomocnicze — bądź wprost od dostawców, bądź też z własnych magazynów.

W rozdziale o prywatnym przemyśle wódczanym wskazywaliśmy, że wódki produkowane przez fabryki prywatne w większości wypadków były złe, zawierały niekiedy substancje szkodliwe dla zdrowia.

Sposób fabrykacji przez nie wódek czystych, dopóki z prawa tego korzystały, a i obecnie wyrób wódek „pseudo-gatunkowych", które właściwie są takiemiż wódkami czystemi, bo szczypta cukru, bądź jakaś słomka lub parę kropel jakiejś esencji zasadniczo nie zmienia charakteru tej wódki, — jest bardzo nieskomplikowaną mieszaniną spirytusu i wody. Fabrykant prywatny stara się produkować swoje wódki w sposób najbardziej oszczędny, zwracając głównie uwagę, aby proces fabrykacji, t. z. okres od chwili otrzymania rektyfikatu do momentu zapakowania gotowych wyrobów, trwał krótko, żeby obroty kapitału były jaknajszybsze, — a wymagania konsumenta obchodzą go mniej.

Na wręcz odmiennem stanowisku stoi Dyrekcja P. M. S., która na naczelnem miejscu stawia właśnie interes konsumenta. Produkcja wódek w wytwórniach państwowych odbywa się pod nieustannym nadzorem specjalistów chemików i techników, którzy utrzymują w należytej sprawności wszystkie maszyny i aparaty i poddają badaniu chemicznemu, oprócz spirytusu i wody, także butelki, korki, lak i t. p. Dyrekcji P. M. S. nie tyle więc zależy na szybkości procesu fabrykacyjnego, ile na jakości otrzymywanego produktu. Żadna prywatna fabryka wódek nie posiada takich kosztownych i precyzyjnych urządzeń, jak wytwórnie państwowe, to też i wódki tych fabryk pod względem jakości nie mogą konkurować z wódkami monopolowemi. Jeśli tu i ówdzie słyszy się jeszcze zdania o wyższości wódek prywatnych, to pochodzi to albo od osób niefachowych, bądź też od bezpośrednio zainteresowanych.

Przyjmowanie przez wytwórnię spirytusu i materjałów pomocniczych odbywa się komisyjnie na podstawie specjalnych przepisów i warunków technicznych.

Wytwórnie wódek składają odpowiednim Wydziałom Dyrekcji perjodyczne raporty o ilościach surowców i materjałów, rozlewie, sprzedaży i obrotach. Wszystko to jest unormowane specjalnemi przepisami i instrukcjami.

Personel robotniczy angażuje kierownik wytwórni w miarę potrzeby. Dyrekcja P. M. S. specjalną opieką otacza robotników. Jeśli chodzi o płace, to otrzymują oni najwyższe stawki, jakie w danej miejscowości pobierają robotnicy branży spirytusowej. Opracowano i uzgodniono z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej przepisy, normujące prawa i obowiązki robotników, zapewniające im najdogodniejsze warunki pracy i zaopatrzenie emerytalne. Z czystych zysków z roku operacyjnego 1926 przeznaczono pewne sumy na żłobki, czytelnie i t. p. Akcję tę omówimy bliżej w następnym roczniku. W planach budowlanych przewidziane są jadalnie dla robotników, szatnie, umywalnie i t. p.

Rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych.

Pierwszem poczynaniem Dyrekcji P. M. S. w zakresie produkcji był rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych.

W okresie przedmonopolowym spirytus ten rozlewały prywatne fabryki jednocześnie z wyrobem wódek czystych, sprzedawały go zaś koncesjonowane miejsca sprzedaży wyrobów wódczanych na podstawie specjalnych uprawnień, wydawanych przez Izby Skarbowe. Z chwilą wprowadzenia

monopolu spirytusowego prawo rozlewu spirytusu do celów domowych i leczniczych przysługuje wyłącznie Dyrekcji P. M. S. Spirytus ten nabywać mogą osoby prywatne w ilościach nieprzekraczających dwuch litrów jednorazowo; natomiast zakłady lecznicze, naukowe, lekarze, dentyści, weterynarze, aptekarze, felczerzy, i akuszerki nabywać go mogą w ilościach nieograniczonych za okazaniem legitymacji zawodowej.

Rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych już w końcu 1924 r. Dyrekcja P. M. S. postanowiła przejąć we własny zarząd. Nadawały się do tego celu przedewszystkiem trzy wytwórnie b. monopolu rosyjskiego: w Warszawie, Sieradzu i Kowlu, dzierżawione przez Polskie Zrzeszenie Spirytusowe i Centralę Spirytusową „Poznań", które prowadziły w nich fabryki wódek. Dyrekcja P. M. S. umowy dzierżawne tym przedsiębiorstwom wypowiedziała i w d. 27 stycznia zawarła nowe — na komisowy rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych, do czasu ekspiracji kontraktów dzierżawy: z Polskiem Zrzeszeniem Spirytusowem na rozlew w Warszawie 500.000 butelek i w Sieradzu — 150.000 butelek miesięcznie; w dn. 25 marca takąż umowę z Centralą Spirytusową na rozlew w Kowlu 250.000 butelek miesięcznie.

Umowy były oparte na następujących zasadach:

1) komisant rozlewa spirytus mocy 92^0 i 95^0 do butelek pojemności 1 ltr., 0.6 i 0.5 litra, przy użyciu własnych urządzeń i robocizny, według wskazówek i pod kontrolą organów D. P. M. S.;
2) rektyfikat dostarcza D. P. M. S.;
3) w razie dostarczania przez D. P. M. S. butelek, korków i laku, komisant otrzymuje tytułem wynagrodzenia: w Warszawie po 10 gr., w Sieradzu — po 8 gr. i w Kowlu po $7^1/_2$ gr. od butelki; jeśli zaś materjały te dostarcza on sam, to otrzymuje: w Warszawie po 21 gr., w Sieradzu i Kowlu po 16 groszy od butelki.
4) rozrachunek odbywa się tygodniowo.

Rozlew komisowy spirytusu trwał w Warszawie do dnia 1 kwietnia, w Kowlu i Sieradzu do końca kwietnia 1925 r., poczem rozlewnię w Warszawie D. P. M. S. przejęła we własny zarząd natychmiast, w Kowlu — 2 maja i w Sieradzu — 14 maja. W ten sposób powstały pierwsze trzy Państwowe Wytwórnie Wódek, które oznaczono Nr. Nr. 1, 2 i 3.

W rozlewniach tych, do chwili objęcia ich przez D. P. M. S., rozlano ogółem 364.996.34 litrów 100^0, w tem w samej Warszawie — 316.643.76 ltr.

Po przejęciu od komisantów i po przeprowadzeniu niezbędnych adaptacyj w tych Wytwórniach, D. P. M. S. już we własnym zarządzie kontynuowała w dalszym ciągu rozlew spirytusu, lecz tylko mocy 95^0, gdyż rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 12 marca 1925 r. poleca rozlew spirytusu do celów domowych i leczniczych wyłącznie tej mocy. Zarządzeniem Ministerstwa Skarbu z dn. 27 maja 1925 r. (Dz. Urz. Min. Sk. Nr. 18 poz. 471) polecono, aby znajdujący się u fabrykantów i kupców spirytus butelkowany, rozlany przed 1 stycznia 1925 r. bezwzględnie był rozsprzedany do dn. 30 czerwca 1925 r. Z dniem 1 lipca obrót spirytusem butelkowanym z rozlewu fabryk prywatnych jest wzbroniony. Spirytus nie rozsprzedany do tego terminu musi być wylany

z butelek za zgodą D. P. M. S. w każdym poszczególnym wypadku i może być przerobiony na wódki w tych fabrykach, które go wypuściły.

Ponieważ produkcja spirytusu butelkowanego nie wystarczała na potrzeby kraju, a powiększyć wydajności tych trzech wytwórni nie można było ze względu na prowadzone w nich jednocześnie remonty, przeto Dyrekcja P. M. S. czuła się zmuszoną do zawarcia w dniu 25 lipca umowy na komisowy rozlew spirytusu w Poznaniu z firmą Hartwig, Kantorowicz. Umowę zawarto na rozlew 200.000 litrów 100° spirytusu do butelek 1 i 1/2 litrowych, za wynagrodzeniem 6 groszy od butelki, niezależnie od pojemności. Wszystkie surowce i materjały pomocnicze dostarczała D. P. M. S. Rozlew odbywał się pod kontrolą i według zleceń pełnomocnika D. P. M. S., który przyjmował gotowy towar, dokonywał obrachunku z komisantem i zarządzał sprzedażą. Uruchomiono tę rozlewnię w dn. 27 lipca 1925 r.

W ten sposób powstał typ rozlewni komisowych, na których w pierwszych latach działalności Dyrekcja P. M. S. zmuszona była oprzeć większość swojej produkcji.

Rozlewnia w Poznaniu zaopatrywała w spirytus butelkowany województwa poznańskie i pomorskie, — to ostatnie za pośrednictwem działu sprzedaży przy organizującej się wytwórni w Starogardzie.

Do końca roku 1925 rozlano spirytusu do celów domowych i leczniczych:

Warszawa	2.713.159.59	litrów	100°
Kowel	294.386.—	„	„
Sieradz	600.709.23	„	„
Poznań	89.580.25	„	„
razem	3.697.835.07	litrów	100°

Spirytus ten rozlano do butelek:

1	litr	70.782
0.6	„	703.994
0.5	„	6.827.859
razem		7.602.635 sztuk.

W wytwórniach własnych w Warszawie, Kowlu i Sieradzu przepracowano do końca 1925 r. 29.224 pracodni. Na 1 dzień pracy i 1 robotnika przypada litrów objętościowych:

w Warszawie	113.77
w Kowlu	62.36
w Sieradzu	142.85
średnio	106.33 ltr. obj. [1])

Najwydatniej pracowała wytwórnia w Sieradzu, a to z tego względu, że wobec mniejszych remontów niż w Warszawie i Kowlu, — wytwórnia ta przygotowywana była tylko jako prowizorjum, — robotników nie odrywano od pracy przy rozlewie, wobec czego cały dzień roboczy mógł być lepiej wykorzystany.

[1]) Obliczenie to nie jest zupełnie dokładne. Dla ścisłego obliczenia należałoby wyrazić całą ilość rozlewu — w butelkach jednej pojemności. Dokonać tego można zapomocą ustalonych współczynników, tych jednak dla pojemności 0.6 litra, wobec małej ilości rozlanego spirytusu do tych butelek, D. P. M. S. nie posiada.

Sprzedaż spirytusu butelkowanego wzrastała z miesiąca na miesiąc i wówczas, kiedy w pierwszym kwartale 1925 r. wynosiła 2539 hl., w drugim — 8169 hl., w trzecim — 10.632 hl. to w ostatnim już 14.802 hl. 100⁰.

Wobec takiego wzrostu zapotrzebowania i niedostatecznego, a przytem kosztownego ze względu na odległość zaopatrzenia województw lwowskiego, krakowskiego i śląskiego, Dyrekcja P. M. S. postanowiła rozlewać spirytus także we Lwowie i w Krakowie i w tym celu zawarła w dn. 29 września 1925 r. umowę z firmą „Związek Przedsiębiorców Gorzelń Rolniczych" we Lwowie na rozlew wódek i spirytusu do celów domowych i leczniczych z tem jednak, że przewidywany był tam na razie rozlew wyłącznie spirytusu. Zakontraktowana kwota rozlewu wynosiła 225.000 litr. 100⁰ miesięcznie z warunkiem, że w razie potrzeby komisant zwiększy rozlew do 337.500 ltr.

Tytułem wynagrodzenia firma miała otrzymać od 20 do 12 groszy za każdy rozlany litr 100⁰, w zależności od rzeczywiście rozlanych ilości w ciągu kwartału; przy mniejszych kwotach rozlewu obowiązywało wynagrodzenie wyższe i odwrotnie. W dniu 23 stycznia 1926 r. Dyrekcja P. M. S. zawarła umowę na komisowy rozlew 150.000 litrów spirytusu 100⁰ miesięcznie z firmą Przemysł Spirytusowy i Chemiczny „Krakus" w Krakowie. W razie potrzeby firma zobowiązuje się kwotę powyższą podnieść do 225.000 litrów. Tytułem wynagrodzenia firma otrzymuje 12 gr. od każdego rozlanego litra 100⁰. Umowę zawarto do 1 lipca tegoż roku, poczem zawarto nową — z terminem do 31 grudnia 1927 roku, na mocy której firma zobowiązała się rozlewać nietylko spirytus, lecz i wódki monopolowe w łącznej wysokości 120.000 litrów, przy gwarantowanej ze strony D. P. M. S. ilości — 60.000 litrów miesięcznie. Wynagrodzenie za każdy rozlany litr jest uzależnione od wysokości dokonanego w danym miesiącu rozlewu i wynosi od 20 do 11 groszy.

W ten sposób całkowite zapotrzebowanie rynku na spirytus butelkowany zostało zapewnione, tem więcej, że w razie dalszego wzrostu popytu D. P. M. S. miała możność rozlewu spirytusu i w innych rozlewniach komisowych, z któremi zawarto umowy w związku z wprowadzeniem pełnego monopolu na obszarze sześciu województw wschodnich.

To też w ciągu roku 1926 i 1927 spirytus do celów domowych i leczniczych rozlewały także i inne rozlewnie komisowe, o których będzie mowa niżej, oraz wytwórnie państwowe.

Fabrykacja spirytusu do celów domowych i leczniczych odbywała się zgodnie z wymogami obecnej techniki przy zastosowaniu podwójnej mechanicznej filtracji, półautomatycznych rozlewaczek i innych najnowszych przyrządów, a przytem pod stałym nadzorem chemicznym i technicznym ze strony organów D. P. M. S. Dyrekcja P. M. S. starała się czynić komisantom wszelkie możliwe ułatwienia, dostarczając im wzgl. wypożyczając na dogodnych warunkach niektóre przyrządy. W rezultacie otrzymywano produkt pod względem jakości zupełnie zadawalający.

Pełny monopol w sześciu województwach wschodnich.

Ustawa o monopolu spirytusowym przewiduje stopniowe wprowadzanie pełnego monopolu, t. j. monopolu produkcji i sprzedaży wódek. Jednorazowe wprowadzenie pełnego monopolu w całem Państwie byłoby ze względów technicznych prawie niemożliwe, a ze względów gospodarczych niewskazane. Postanowiono zatem wprowadzać monopol strefami i jako pierwszą taką strefę wybrano sześć województw wschodnich. Na wniosek Dyrekcji P. M. S. Minister Skarbu wydał rozporządzenie w dniu 30 września 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 100 poz. 705), mocą którego z dniem 1 stycznia 1926 r. wprowadza się pełny monopol w województwach: wileńskiem, nowogródzkiem, poleskiem, wołyńskiem, tarnopolskiem i stanisławowskiem.

Nie przerywając prac nad projektami budowy i organizacji wytwórni własnych, opracowano wzory wszystkich materjałów pomocniczych, jako to: butelek, skrzyń, korków, etykiet i t. p., poczem zebrano odpowiednie oferty na dostawę tych materjałów i jednocześnie rozpoczęto studja nad ustaleniem wysokości produkcji dla zaopatrzenia tego obszaru, rozmieszczenia rozlewni i miejsc hurtowej sprzedaży.

Wysokość produkcji oparto na liczbie ludności i przeciętnem rocznem spożyciu napojów alkoholowych — 2.2 litra 100⁰ na głowę ludności. Liczbę ludności przyjęto według danych z 1921 roku:

woj.	wileńskie	973.404
„	nowogródzkie	824.045
„	poleskie	808.898
„	wołyńskie	1.437.907
„	stanisławowskie	1.348.580
„	tarnopolskie	1.428.520
	razem:	6.821.354×2.2=15.006.978 litrów 100⁰

Na tej podstawie Dyrekcja P. M. S. zawarła umowy na komisowy rozlew 16.050.000 litrów, zapewniając sobie na wypadek, gdyby przyjęta do obliczenia cyfra spożycia okazała się zbyt niską, — rozlew większy, a mianowicie 24.075.000 litrów.

Opierając się na cyfrach powyższych, Dyrekcja P. M. S. we wrześniu 1925 r. zawarła następujące umowy na komisowy rozlew spirytusu i wódek:

Miejscowość	Firma	Data uruchomienia	Termin trwania umowy	Kwota miesięcznego rozlewu w litrach 100⁰		
				umowna	gwarantowana przez D. P. M. S.	maksymalna według zobowiązania komisanta
1. Wilno	Centrala Spirytusowa „Poznań"	11.XI.25	za trzymiesięcznem wypowiedzeniem	150.000	75.000	225.000
2. Brześć n/B	„ „	16.XI.25		187.500	93.750	281.250
3. Równe	„ „	18.XI.25		150.000	75.000	225.000
4. Sarny	„ „	19.XI.25		112.500	56.250	168.750
5. Baranowicze	Kresowe T-wo Przem.-Handl.	1.XII.25		75.000	37.500	112.500

Miejscowość	Firma	Data uruchomienia	Termin trwania umowy	Kwota miesięczna rozlewu w litrach 100⁰		
				umowna	gwarantowana przez D. P. M. S.	maksymalna według zobowiązania komisanta
6. Pińsk	Kresowe T-wo Przem.-Handl.	4.XII.25	Za trzymiesięcznem wypowiedzeniem	75.000	37.500	112.500
7. Zdołbunów	„ „	25.XII.25		150.000	75.000	225.000
8. Stanisławów	„Orzeł" wł. H. Adlersberga	18.XII.25		112.500	56.250	168.750
9. Lwów	Związek Przeds. Gorzelń Rol.	20.XI.25		225.000	112.500	337.500
10. Kowel [1])	H. J. Zylber	1.IV.26	31.III.27	1.200.000 w ciągu roku	1.200.000 w ciągu roku	150.000
		razem		1.337.500	718.750	2.006.250

Na każdą miejscowość zawierano oddzielną umowę, przyczem wymieniano kwotę rozlewu miesięcznego, która służyła za podstawę do obrachunku. Komisant zobowiązuje się w razie potrzeby zwiększyć rozlew do wysokości 150% kwoty umownej, zaś Dyrekcja P. M. S. daje zobowiązanie, że rozlew miesięczny nie będzie mniejszy niż 50% tejże kwoty. D. P. M. S. dostarcza rektyfikat i wszystkie potrzebne materjały pomocnicze, komisant zaś zwraca jej te same ilości w postaci gotowych wyrobów, przyczem wyraźnie w umowie zastrzeżono wysokość zaników spirytusu i normy zużycia materjałów pomocniczych. W razie przekroczenia tych norm komisant płaci odpowiednie odszkodowanie, a w razie zaników spirytusu ponad 0.3% od ilości oddanej do rozlewu, płaci cenę pojedyńczą, względnie, jeśli przekroczy tę normę w dwójnasób — podwójną cenę rektyfikatu, sprzedawanego przez D. P. M. S. na wódki gatunkowe. Na zabezpieczenie wykonania umowy komisant daje gwarancję, uznaną przez D. P. M. S. za wystarczającą, w wysokości 25—30.000 złotych za każde 5.000 hl. umownego rozlewu.

Rozrachunek za rozlew odbywał się początkowo kwartalnie, później miesięcznie; komisant otrzymywał za 30% ilości rozlanych w ciągu kwartału, (później w ciągu miesiąca) — po 20 gr, za litr 100⁰, następne 20% — po 17 gr., następne 25% — po 14 gr., za dalsze ilości — po 12 gr.; firma H. J. Zylber otrzymywała wynagrodzenie 16 gr. od litra. W razie podwyższenia cen robocizny, z wyjątkiem danej rozlewni, stwierdzonych przez miejscowego Inspektora Pracy, 75% wynagrodzenia za rozlew podwyższa się automatycznie w tym samym stosunku.

Wszyscy wyżej wymienieni komisanci mieli zobowiązania wobec Skarbu Państwa z tytułu przyznanych im kredytów, niektórzy nawet na bardzo znaczne sumy [2]). Przy rozrachunkach za rozlew część należności, — w niektórych wypadkach do 40%, — potrącano na poczet długu.

---

[1]) Z chwilą zawarcia umowy z f. H. J. Zylber zaprzestano rozlewu w wytwórni własnej, w której rozpoczęto prace montażowe.

[2]) Cf. „Kredyty" str. 158—165.

Do komisanta należy tylko wyłącznie przygotowanie wódek, pakowanie zaś, magazynowanie i sprzedaż, wykonywują funkcjonarjusze D. P. M. S. pod kierownictwem pełnomocnika D. P. M. S., ktory sprawuje nadzór nad rozlewem, wydaje komisantom dyspozycje co do kwot rozlewu, przeprowadza rozrachunki i ponosi całkowitą odpowiedzialność za sprawne funkcjonowanie danej placówki.

Rozlewnie komisowe otrzymały nazwę Państwowych Wytwórni Wódek i oznaczone zostały numerami kolejnemi; pięć z nich — w Baranowiczach, Zdołbunowie, Równem, Sarnach i Pińsku — nazwano Państwowemi Hurtowniami Wódek przy Rozlewniach Komisowych, a to z tego względu, że punkty te w dalszych planach D. P. M. S. nie były upatrzone na Wytwórnie, a tylko na Hurtownie. W dalszym ciągu wszystkie miejsca rozlewu będziemy nazywali bądź Rozlewniami Komisowemi, bądź Państwowemi Wytwórniami Wódek, lub skrótami P. W. W. — bez różnicy.

Jednocześnie z rozlewniami opracowano sieć hurtowni własnych i komisowych, przyczem do każdej rozlewni przydzielono pewną ilość hurtowni, które dane rozlewnia winna zaopatrywać w towar.

Praca w rozlewniach na pierwszym terenie pełnego monopolu miała być rozpoczęta z takiem wyrachowaniem, aby na dzień 1 stycznia 1926 r. wódki monopolowe znajdowały się w sprzedaży, jednakże z różnych przyczyn, częściowo z winy Dyrekcji P. M. S., częściowo skutkiem nieprzygotowania komisantów, niektóre rozlewnie uruchomione później [1]). W każdym razie w oznaczonym terminie wódki monopolowe w znacznych ilościach znalazły się na rynku.

Do końca 1925 roku Wytwórnie powyższe wyprodukowały:

wódki 40⁰	127.878.80 ltr.	100⁰
„ 45	313.849.33 „	
	441.728.13 ltr.	100⁰
co łącznie ze spirytusem butelkowanym 95⁰.	3.697.835.07	
stanowi	4.139.563.20 ltr.	100⁰

— całkowitą produkcję D. P. M. S. do końca 1925 roku.

Z powyższej ilości wódek 45⁰ i 45⁰ rozlano we własnej wytwórni w Kowlu — 15.291.75 litrów, — niezależnie od ilości rozlanego spirytusu, o którym mówiliśmy wyżej, — czyli, że w mowie będące rozlewnie komisowe wyprodukowały 426.436.38 L. 100⁰.

Najwięcej wódek dostarczyła wytwórnia w Wilnie, jako najpierw uruchomiona — 79.769.97 litrów, następnie w Brześciu — 76.394.54, najmniej w Stanisławowie — 14.863.50; również bardzo mało, bo tylko 15,681.10 — w Pińsku, jakkolwiek pracowała prawie cały miesiąc. Naturalnie i hurtownie, do tych Wytwórni przydzielone, otrzymały niewielkie ilości towaru. To też w samych początkach dawał się odczuwać brak wódek monopolowych, zwłaszcza w miejscowościach dalej od rozlewni i hurtowni położonych. Okoliczność ta nie wpłynęła oczywiście na brak wódek wogóle na tym terenie, ponieważ, jak to już mówiliśmy, wódki czyste prywatnego rozlewu

[1]) p. tabelkę na str. 220—221.

znajdowały się w handlu jeszcze do dnia 1 kwietnia 1926 r. Dyrekcja P. M. S. wkrótce jednakże sytuację opanowała i wódki monopolowe znalazły się wszędzie w dostatecznych ilościach.

Powyższe ilości wódek 40° 45° rozlano do butelek:

pojemności 1 litra	49.295	szt.,
„ 0.5 „	608.052	„
„ 0.25 „	409.155	„
razem	1.066.502	szt.

Za rozlew w sześciu województwach wschodnich Dyrekcja P. M. S. zapłaciła rozlewniom komisowym do końca 1925 roku Zł. 84.771.08 czyli przeciętnie za 1 litr 100°. — gr. 19.88.

Przeciętna wypada tak drogo, ponieważ, ze względu na małe kwoty rozlewu w poszczególnych wytwórniach, trzeba było płacić za rozlew według stawek najwyższych.

Ogólne koszty produkcji w tych wytwórniach, łącznie z wynagrodzeniem za komisowy rozlew, robociznę przy pakowaniu i magazynowaniu (robocizna przy rozlewie obciąża komisanta), materjałami pomocniczemi bez butelek, oraz zanikami spirytusu i stłuczką butelek, wynosiły Zł. 136.419.54 czyli gr. 31.98 od litra 100°

Koszty w Wytwórniach własnych wynosiły znacznie taniej, a mianowicie

Wytwórnia	Ilość litrów 100°.	Koszta fabrykacji w złotych.	Koszt 1. ltr. 100° w grosz.
Warszawa	2.713.159.59	333.109.11	12.28
Kowel	309.677.75	32.370.30	10.45
Sieradz	600.709.23	35.351.49	5.89
razem	3.623.546.57	400.830.90	11.06

Koszty te w rzeczywistości były niższe, gdyż w ogólnych kosztach fabrykacji mieści się suma Zł. 129.566.60, wypłacona komisantom za rozlew spirytusu w czasie do 1 kwietnia 1925 r., o czem wspomnieliśmy wyżej.

W Sieradzu, wobec stwierdzonej wyżej największej wydajności robocizny, koszty są najmniejsze. Wyższy przeszło dwukrotnie koszt produkcji w Warszawie pochodzi z dwuch przyczyn: mniejszej znacznie wydajności pracy z powodów, o których, mówiliśmy wyżej, oraz — znacznie wyższych płac, aniżeli w Sieradzu. W Kowlu wysokie koszty produkcji należy tłumaczyć w pierwszym rzędzie małą wydajnością pracy, a następnie niedokładnością urządzeń Wytwórni, która dopiero po przeniesieniu fabrykacji do rozlewni komisowej mogła być należycie wyremontowana, oraz kosztownym dowozem materjałów pomocniczych wskutek braku bocznicy kolejowej.

Przeciętny koszt produkcji w 1925 r. wynosił: jednego litra objętościowego — gr. 11.93 i jednego litra 100° — gr. 24.63.

Jak powiedzieliśmy, dyspozycje co do rozlewu wydawali pełnomocnicy D. P. M. S. przy rozlewniach, którzy otrzymywali ogólne pod tym względ-

dem dyrektywy od Dyrekcji P. M. S. Wysokość rozlewu była ściśle dostosowana do zapotrzebowania, gdyż jakkolwiek pod wielu względami Dyrekcji P. M. S. korzystniej było posiadać większe zapasy wyrobów gotowych (względy pożarowe, mniejsze straty na zanikach i t. p.), to jednakże D. P. M. S. nie miała możności magazynowania ich w większych ilościach, ponieważ komisanci nie byli w stanie dać obszerniejszych pomieszczeń na magazyny, a Hurtowniom Komisowym nie można było przydzielić większych ilości ponad złożone przez nie gwarancje, Hurtownie zaś państwowe w przeważnej części mieściły się w lokalach wynajętych z niedostatecznemi pomieszczeniami. Z konieczności więc rozlew odbywał się w granicach gwarantowanego przez D. P. M. S. minimum. To znów miało tę niewygodę, że ze względu na warunki wynagrodzenia, komisant otrzymywał tem drożej za każdy rozlany litr spirytusu, im rozlew był mniejszy. Ażeby utrzymać rozlew w poszczególnych rozlewniach przynajmniej w granicach gwarantowanego minimum, Dyrekcja P. M. S. zmuszona była niejednokrotnie czynić zmiany w przydziałach hurtowni do rozlewni i ponosić większe koszty transportu wódek, kalkulowało się to wszakże taniej, aniżeli koszt produkcji poniżej gwarantowanego minimum. Zbyt mały rozlew w poszczególnych rozlewniach nie kalkulował się także i komisantom.

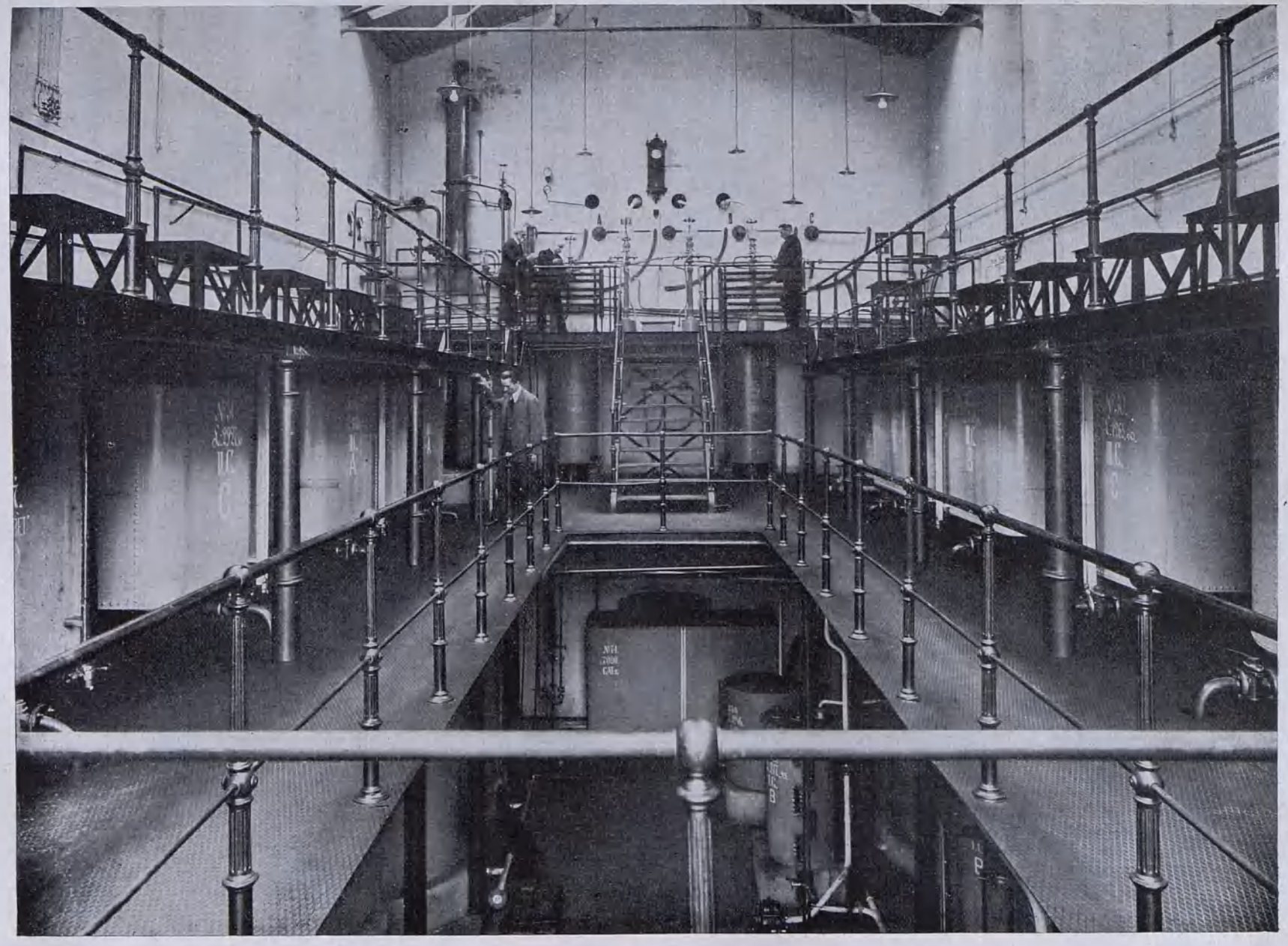
Dyrekcja P. M. S. przekonała się wkrótce, że sieć uruchomionych rozlewni jest zbyt gęsta i dlatego niekorzystna, wobec czego postanowiła przystąpić do likwidacji niektórych z nich. W tym celu, a także w zamiarze skorygowania pewnych punktów umowy, które w praktyce okazały się mniej korzystnemi dla D. P. M. S., z dniem 1 lipca wypowiedziane zostały wszystkie umowy na rozlew, z wyjątkiem Wilna, Kowla i Stanisławowa.

Na skutek pertraktacyj z Towarzystwem Kresowem Przemysłowo-Handlowem rozlewnię w Pińsku zlikwidowano z dniem 1 lipca 1926 r. i zawarto nową umowę na rozlew z terminem do 31 grudnia 1927 r.: w Baranowiczach 125.000 litrów i w Zdołbunowie — 150.000 ltr. miesięcznie przy gwarantowanem ze strony D. P. M. S. minimum rozlewu 166.000 ltr. dla obydwuch rozlewni łącznie. Obniżono przytem dwie niższe kategorje stawek do 12 gr. i 11 gr. za litr., wprowadzając system obrachunków miesięcznych zamiast kwartalnych. To ostatnie, oprócz innych korzyści, miało jeszcze ten plus, że komisant nadmiernych zaników, powstałych przy rozlewie w jednym miesiącu, nie mógł sobie kompensować ewentualnemi oszczędnościami w miesiącach następnych, jak to miało miejsce przy umowach poprzednich.

Jednocześnie zlikwidowano rozlewnię w Równem, a następnie z dniem 1 listopada — w Sarnach.

Pozostałe umowy prolongowano z miesiąca na miesiąc, wprowadzając system obrachunków miesięcznych.

Ta koncepcja zapewniła Dyrekcji P. M. S. większą swobodę ruchów i przyczyniła się do obniżenia kosztów produkcji.

Państwowa Rektyfikacja Spirytusu w Warszawie
Obserwatory i odbieralniki do spirytusu

Pełny monopol w całem Państwie. Organizacja wytwórni.

Pełny monopol w pozostałych województwach wprowadzono dwoma rozporządzeniami Ministra Skarbu: 1) z dnia 7 lipca 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 67 poz. 397) — w województwie lwowskiem, począwszy od 15 października tegoż roku i 2) z dnia 25 sierpnia 1926 r. (Dz. Ust. Nr. 90 poz. 517), począwszy od dnia 1 grudnia tegoż roku w województwach: białostockiem, lubelskiem, krakowskiem i śląskiem; 1 stycznia w województwach: warszawskiem, łódzkiem i kieleckiem i 1 kwietnia 1927 r. w województwach: poznańskiem i pomorskiem.

W planie pełnej monopolizacji na pierwszem miejscu stanęło województwo lwowskie. Województwo to liczy 2.718.014 mieszkańców. Biorąc tę cyfrę pod uwagę i, — w braku dokładniejszej statystyki, — przyjmując tak, jak poprzednio, przybliżone spożycie — 2.2 litra na głowę, a także uwzględniając tę okoliczność, że Lwów zaopatrywać musi najbliższe powiaty województw sąsiednich, oraz, że rozlewnia „Przedsiębiorców Gorzelni Rolniczych" nie będzie w stanie pokryć zapotrzebowania tych wszystkich hurtowni, które według planu miały być zaopatrywane ze Lwowa, Dyrekcja P. M. S., nie czekając na formalne rozszerzenie obszarów objętych pełnym monopolem, w dn. 28 stycznia 1926 r. zawarła umowę z „Pierwszem Małopolskiem T-wem Akc. Rafinerji Spirytusu i Fabryki Likierów" we Lwowie na rozlew komisowy 2.500.000 litrów spirytusu. W myśl umowy, kwota rozlewu mogła być, w razie potrzeby, powiększona do 5.000.000 litrów; D. P. M. S. gwarantuje 2.500.000 ltr. za wynagrodzeniem 15 gr. od litra, a za każdy litr powyżej tej kwoty — po 14 gr. Rozlewnię tę, ze względu na konieczność przeprowadzenia dodatkowych urządzeń i dostosowania do wymogów D. P. M. S., uruchomiono dopiero w dniu 10 października 1926 r.

Jak już na wstępie do pracy niniejszej wspomnieliśmy, w roku 1926 monopol spirytusowy przechodził kryzys i wystawiony był na ciężką walkę o swój byt, zakończoną zwycięsko dopiero w drugiej połowie roku. Wtedy to wznowiono prace organizacyjne i ze zdwojoną energją przystąpiono do wprowadzenia w życie rozporządzeń Ministra Skarbu o pełnym monopolu w całem Państwie. Półroczne doświadczenie na Kresach, oraz studja nad prywatnym przemysłem i handlem, tudzież spożyciem, dały już pewne wskazówki i pozwoliły lepiej się zorjentować w sytuacji, a głównie dostarczyły, aczkolwiek nie zupełnie ścisłych, danych co do spożycia napojów alkoholowych. Mając w perspektywie całe Państwo, można już było w sposób bardziej racjonalny niż przedtem nakreślić sieć rozlewni i hurtowni. Podobnie, jak i przy pierwszych sześciu województwach, sieć tę oparto na cyfrach spożycia i gęstości zaludnienia, biorąc pod uwagę, naturalnie, także i inne czynniki, jak odległości, środki komunikacyjne i istniejące większe prywatne fabryki wódek, na których z konieczności, do czasu wykończenia własnych, trzeba było oprzeć produkcję wódek monopolowych.

Zapotrzebowanie wódek czystych i spirytusu butelkowanego według województw ilustruje poniższa tabelka:

	Powierzchnia w km.²	Ludność	Spożycie wyrob. wódczanych w ltr. 100⁰		
			rocznie		miesięcznie
			na głowę	ogólnie	
m. st. Warszawa	121	936.713	4.65	4.355.715	362.976
woj. warszawskie	29.310	2.112.798	1.48	3.126.941	260.578
„ łódzkie	19.034	2.252.769	2.29	5.158.841	429.903
„ kieleckie	25.736	2.535.781	1.04	2.637.212	219.767
„ lubelskie	31.160	2.087.951	1.16	2.422.023	201.835
„ białostockie	32.450	1.301.858	1.50	1.952.787	162.732
„ wileńskie	29.109	1.005.565	1.43	1.437.957	119.829
„ nowogródzkie	22.692	800.761	1.11	888.844	74.070
„ poleskie	42.280	879.417	1.34	1.178.418	98.201
„ wołyńskie	30.274	1.437.569	1.28	1.840.088	153.341
„ poznańskie	26.528	1.967.865	1.71	3.365.049	280.421
„ pomorskie	16.386	935.643	1.20	1.122.771	93.564
„ krakowskie	17.448	1.992.810	0.71	1.414.895	117.908
„ lwowskie	27.024	2.718.014	0.47	1.277.466	106.455
„ stanisławowskie	18.368	1.339.191	0.60	803.514	66.959
„ tarnopolskie	16.240	1.428.520	0.45	642.834	53.569
„ śląskie	4.230	1.124.967	1.79	2.013.690	167.807
w całem Państwie	338.390	27.176.717	1.31	35.639.045	2.969.920

Dane co do spożycia, oparte na sprzedaży detalicznej, zawierają, jakeśmy wspomnieli wyżej, szereg błędów, szczególniej jeśli chodzi o Małopolskę. Po porównaniu z innemi danemi, należało je podnieść o 10%, a dla województw małopolskich — o 50%.

Po wprowadzeniu tych korektyw otrzymujemy: spożycie roczne — 40.858.432 i miesięczne — 3.404.869 litrów 100⁰, z czego na nowomonopolizowane tereny przypada 2.742.250 ltr.

Do tej więc wysokości trzeba było zapewnić produkcję wódek.

Na podstawie zawartych umów, Dyrekcja P. M. S. miała zapewniony rozlew — 1.616.000 litrów miesięcznie, a w razie potrzeby, mogła go podnieść jeszcze o 50%. Ponieważ jednak większość tych rozlewni znajdowała się na Kresach, zdala od terenów, będących przedmiotem opracowania, przeto pod uwagę można było brać tylko rozlewnie: we Lwowie, Krakowie, Brześciu

n/B. i Kowlu. Przy podniesieniu o 50% rozlewu w tych miejscowościach, nie osłabiając zaopatrzenia Kresów Wschodnich,

można było osiągnąć	1.018.750 ltr.
a doliczając częściową produkcję będących wówczas w remoncie państwowych wytwórni w Warszawie, Sieradzu i Włocławku	1.200.000 „
wszystkiego	2.218.750 ltr.
wobec czego zachodziła konieczność zakontraktowania jeszcze	523.500 „
ażeby otrzymać potrzebne dla tych województw	2.742.250 ltr.

miesięcznie.

Należy nadmienić, że wytwórnia we Włocławku z projektowaną produkcją 200—300.000 litrów miesięcznie była na ukończeniu; Wytwórnię w Sieradzu, urządzoną narazie tylko na rozlew spirytusu, dostosowywano do rozlewu wódek tak, ażeby mogła produkować 200.000 — 250.000 litrów. Wytwórnia zaś w Warszawie, obliczona na produkcję 1.500.000 litrów miesięcznie (w razie potrzeby nieco więcej), mogła być uruchomiona tylko częściowo. Przyjęta więc do obliczenia produkcja tych trzech wytwórni państwowych brana była bardzo ostrożnie.

Pragnąc nowe umowy na rozlew zawrzeć na warunkach korzystniejszych niż poprzednie, przeprowadzono ścisłą kalkulację kosztów rozlewu w wytwórniach komisowych i ustalono następujące stawki wynagrodzenia: przy rozlewie w ciągu miesiąca do 100.000 litrów — po 12 gr. za litr, od 100.000 — do 200.000 ltr. — 10 gr., od 200.000 ltr. wzwyż — 9 gr. Dyrekcja nie gwarantuje żadnego minimum, komisant natomiast zobowiązuje się podnieść umowną kwotę rozlewu o 100%.

Na tych warunkach zawarto trzy umowy:

z „Rektyfikacją Lubelską" w Lublinie	na 100.000 ltr.
z firmą „Etyl" w Kielcach	„ 100.000 „
„ „Wyskok" w Bielsku	„ 100.000 ltr.
razem:	300.000 ltr.

a w razie potrzeby — 600.000 litrów miesięcznie.

W grudniu zawarto nadto umowę z firmą „Rektyfikacja Będzińska" w Będzinie na 100.000 litrów, w przypuszczeniu, że rozlewnia ta będzie zaopatrywała część Górnego Śląska i najbliższe powiaty województwa kieleckiego. Rozlewnia ta jednakże źle wywiązywała się ze swoich obowiązków, wobec czego umowę z nią rozwiązano.

Umowy powyższe zawierano na okresy krótkie—od 6 miesięcy do roku, a to ze względu na przewidywane uruchomienie w ciągu 1927 roku wytwórni własnych: w Wilnie, w Brześciu, w Kowlu, Włocławku, Warszawie i Starogardzie, ew. także w Łodzi.

Pomienione wytwórnie uruchomiono w terminach przewidzianych i pomimo wszelkiego rodzaju trudności, obszary zmonopolizowane zostały zaopatrzone w zupełności w dostateczne ilości towaru.

Sieć fabryczna z dniem 1 kwietnia 1927 roku przedstawiała się, jak następuje:

Miejscowość	własna czy komisowa	Data uruchomienia	Przeciętna produkcja miesięczna w ltr. 100⁰ w I kwartale 1927
Warszawa	własna	1.IV.25	695.000
Wilno	„	1.I.27	164.000
Baranowicze	komisowa	1.XII.25	105.000
Brześć n/B.	„	16.XI.25	129.000
Kowel	własna	2.V.25	171.000
Zdołbunów	komisowa	25.XII.25	143.000
Stanisławów	„	18.XII.25	100.000
Lwów	„	16.IX.26	271.000
Kraków	„	1.III.26	146.000
Lublin	„	18.XI.26	160.000
Sieradz	własna	14.V.25	87.000
Kielce	komisowa	13.XII.26	93.000
Będzin	„	17.I.27	62.000
Włocławek	własna	23.XII.26	87.000
Starogard	„	31.III.27	—
Poznań	komisowa	1.VIII.25	70.000
Bielsko	„	15.XII.26	106.000
ogółem 17 wytwórni z przeciętną produkcją			2.589.000 ltr. 100⁰ miesięcznie

Z ogólnej liczby 17 wytwórni było 11 komisowych i 6 własnych. Miesięczną zdolność produkcyjną wytwórni własnych ilustruje tabelka poniższa.

Wytwórnie	ilość stołów	zdolność produkcyjna w ltr. objęt.	ilość lit. objęt. odpowiadająca 1 ltr. 100⁰	zdolność produkcyjna w ltr. 100⁰
Warszawa	33	3.000.000	1,8	1.700.000
Kowel	5	300.000	2,2	190.000
Sieradz	4	480.000	1,9	250.000
Starogard	2	200.000	2,3	90.000
Wilno	4	450.000	2,3	200.000
Włocławek	4	470.000	2,1	225.000
ogółem	52	4.900.000		2.655.000

Personel wytwórni. Jedną z najtrudniejszych do rozwiązania kwestyj była sprawa odpowiednio wyszkolonego personelu tak urzędniczego, jak i robotniczego. Szczególniej trudnem było obsadzenie stanowisk kierowniczych. Obsadzano więc te stanowiska w pierwszym rzędzie przez dawnych urzędników b. monopolu

rosyjskiego, w przeważnej jednakże części — przez pracowników prywatnych fabryk wódek, zwolnionych wskutek likwidacji tych fabryk w związku z wprowadzeniem monopolu spirytusowego. Jakkolwiek pracowników tych było bardzo wielu i Dyrekcja P. M. S., w myśl ustawy, obowiązana była dać im pierwszeństwo, względnie wypłacić odszkodowanie, to jednakże tylko nieliczne jednostki posiadały odpowiednie kwalifikacje, zwłaszcza, że system pracy i urządzenia fabryczne wytwórni państwowych bardzo różniły się od stosowanych w przedsiębiorstwach prywatnych.

Każdą wytwórnię, czy to własną, czy komisową, puszczano w ruch pod nadzorem delegowanego z Centrali wytrawnego urzędnika, doskonale obeznanego z fabrykacją wódek monopolowych i z urządzeniami fabrycznemi. Następnie, drogą stałych inspekcyj i pouczeń na miejscu, starano się personel wytwórni doskonalić. Parę miesięcy wytężonej w tym kierunku pracy dały w rezultacie personel należycie wyszkolony i podniosły znakomicie sprawność wytwórni. Z chwilą przejścia od rozlewni komisowych do wytwórni własnych, Dyrekcja P. M. S. będzie już posiadała dobrze wyszkolony personel, wobec czego i sprawność tych wytwórni będzie stała na należytej wysokości.

Na dzień 1 kwietnia 1927 roku we wszystkich wytwórniach zatrudnionych było 201 pracowników.

Zupełnie podobnie było z robotnikami, których monopol w dużej części przejął z prywatnego przemysłu wódczanego, a więc przyzwyczajonych do najróżnorodniejszych metod pracy. Zadaniem więc Dyrekcji P. M. S. było zaprowadzenie jednolitego, ściśle określonego systemu pracy. Zadanie to w części osiągnięto, zaś prace nad dalszą normalizacją tak wydajności, jak i systemu pracy trwają.

Do kwestji robotniczej Dyrekcja P. M. S. przywiązuje bardzo dużą wagę, dowodem czego było utworzenie specjalnego referatu robotniczego, będącego w stałym kontakcie z odpowiedniemi władzami oraz innemi przedsiębiorstwami państwowemi. Zadaniem tego referatu jest stałe czuwanie nad potrzebami robotnika tak pod względem materjalnym, jak i duchowym.

Dyrekcja P. M. S. pragnie zapewnić robotnikom swoim możliwie jaknajlepsze warunki. Oprócz wynagrodzenia, które, jak wspominaliśmy już, odpowiada najwyższym stawkom, płaconym w przemyśle wódczanym prywatnym, opracowano i uzgodniono z czynnikami kompetentnymi zasady zaopatrzenia na starość i na wypadek bezrobocia. Normy zaopatrzenia określone będą osobnemi statutami, opracowanemi w porozumieniu z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej, w każdym razie nie niższe od przewidzianych przez odpowiednie ustawy dla robotników przedsiębiorstw prywatnych.

W okresie sprawozdawczym Dyrekcja P. M. S. zatrudniała w swych przedsiębiorstwach do 1.500 robotników.

Produkcja. Dyrekcja P. M. S. produkowała: spirytus do celów domowych i leczniczych 95°, wódki 40° i 45°, oraz wódkę t. z. „wyborową", przygotowywaną ze spirytusu podwójnie oczyszczonego i spirytusu pasteryzowanego — 45°.

W okresie od 1 stycznia 1926 r. do 1 kwietnia 1927 r. wyprodukowano w wytwórniach państwowych:

Gatunek wódki	litrów objętościowych		litrów 100⁰	
	ogólna ilość	%	ogólna ilość	%.
spirytus 95⁰	11.945.972.75	26.81	11.348.674.11	44.54
wódka zwyczajna 45⁰	21.681.568.—	48.65	9.756.705.60	38.29
„ „ 40⁰	10.916.135.25	24.50	4.366.454.10	17.14
„ „wyborowa" 45⁰	20.340.—	0.04	9.153.—	0.03
razem:	44.564.016.—	100.00	25.480.986.81	100.00
w tem wytwórnie własne	11.991.897.50	26.90	8.497.702.25	33.34
„ „ komis.	32.572.118.50	73.10	16.983.284.56	66.66

Najwięcej produkowała Warszawa—21.7% ogólnego rozlewu w ltr. 100⁰ następnie Lwów — 11.5%, dalej Wilno (rozlew własny i komisowy łącznie) — 8.6%, Sieradz — 6.8%, Zdołbunów — 6.6%; wszystkie pozostałe wytwórnie wyprodukowały łącznie 44.8%.

Najmniej wyprodukowały oczywiście te wytwórnie, które najkrócej były czynne: Będzin — 186.517.88 ltr. 100⁰, Pińsk — 191.416.51.

Z przytoczonej tabelki widzimy, że poza spirytusem do celów domowych i leczniczych, produkuje się najwięcej wódki 45⁰, — prawie dwa i pół raza więcej aniżeli wódki 40⁰.

Ze względu na krótki okres pracy większości wytwórni, nie można sobie wyrobić pojęcia, które województwa spożywają wódki mocniejsze, a które — słabsze, na podstawie jednak danych za lata ubiegłe, możemy twierdzić, że im bardziej posuwamy się na zachód, tem więcej rozchodzi się wódek mocy niższej, zaś województwa centralne i wschodnie spożywają wódki mocniejsze.

Jeżeli chodzi o pojemność butelek, to największym popytem cieszą się butelki półlitrowe i ćwierćlitrowe, najmniejszym — litrowe, jakkolwiek w pierwszej strefie, objętej pełnym monopolem, w początkach samych — butelek ćwierćlitrowych prawie nie żądano; wpływała na to różnica w cenie.

Rozlew według pojemności butelek odbywał się, jak następuje:

butelki	1 litr.	8.388.982 szt.	9.4%
„	0.5 „	64.392.519 „	72.7%
„	0.25 „	15.915.098 „	17.9%
	razem	88.696.599 szt.	100%

czyli że na 1 litr objętościowy rozlanych wyrobów monopolowych przypada 1.99 but.

Ze względu na różne czasokresy pracy poszczególnych wytwórni, trudno jest ustalić, w których województwach jakie pojemności butelek cieszą się większym popytem. Po piętnastu wszakże miesiącach pracy na obszarze

sześciu województw wschodnich, możemy już pewne wnioski wysnuwać, jakkolwiek z całą świadomością, że nie mogą one dotyczyć całego Państwa. Otóż obserwujemy, że na obszarze czterech województw b. zaboru rosyjskiego rozchodzi się stosunkowo więcej butelek mniejszej pojemności, zaś w dwuch województwach b. zaboru austrjackiego — odwrotnie. Nie jest to bynajmniej rzeczą przypadku, lecz ma podstawy głębsze. Ludność Kresów Wschodnich, mniej kulturalna, zachowując przyzwyczajenia z czasów dawnego monopolu rosyjskiego, spożywa wielkie ilości wódki bezpośrednio na ulicy, wprost z butelki, niekiedy tuż pod sklepem, w którym ją nabyła. Przy takiem spożyciu dogodniejsza jest butelka mniejsza; jeżeli w pierwszych miesiącach najmniej rozchodziło się butelek ćwierćlitrowych, to tylko dlatego, że kalkulowały się one drożej, aniżeli półlitrowe. W tych warunkach najodpowiedniejszemi będą butelki jeszcze mniejszej pojemności — 0.1 litra, które obecnie D. P. M. S. wprowadza. Ten ostatni typ butelek, jakkolwiek przy rozlewie najkosztowniejszy, ma tę dodatnią stronę z punktu widzenia zdrowotności, że przy butelce większej pijący stara się odrazu opróżnić całą zawartość, gdyż niedopitej reszty nie będzie chciał zabierać ze sobą, — jak na Kresach Wschodnich często kilkadziesiąt kilometrów złej drogi, — wobec czego pije więcej, niżby istotnie chciał; przy butelkach małych obaw tych niema. Myliłby się, ktoby przypuszczał, że w takim wypadku zamiast jednej wypije dwie butelki. Gdyby nawet i tak było, to w każdym razie spożyje mniej, aniżeli ćwierć litra, a powtóre, już to sprawia pewien zachód i stratę czasu; konieczność ponownego pójścia do sklepu, celem nabycia drugiej butelki, w wielu wypadkach podziała zniechęcająco. Do kontynuowania praktyk przedwojennych skłania ludność Kresów Wschodnich także i ta okoliczność, że ze względu na ustawę antyalkoholową, jakeśmy już wspomnieli, jest tam zbyt mało miejsc detalicznej sprzedaży, w szczególności — z wyszynkiem.

Inaczej rzecz się ma w Małopolsce. Tutaj ludność jest przyzwyczajona do picia w karczmach, nie z butelek, lecz na kieliszki, szynkarzowi zaś lepiej się opłaca nabywanie butelek największych i dlatego w tych województwach stosunkowo więcej rozchodzi się butelek litrowych. Postanowienia ustawy antyalkoholowej co do ilości miejsc sprzedaży — w Małopolsce i w województwach zachodnich zupełnie nie zostały wprowadzone w życie tak, że tam jesteśmy świadkami raczej nadmiaru karczem. Ten nadmiar karczem ma wiele ujemnych stron, a głównie tę, że ze względu na utrudnioną nad niemi kontrolę, są one niejako nielegalnemi fabrykami wódek, przyczyniającemi się do potajemnego gorzelnictwa i rozpijania ludności.

Koszty produkcji. Z ogólnej ilości wyprodukowanych wódek—16.983.284.56 litr. 100° rozlały wytwórnie komisowe, za co w czasie od 1 stycznia 1926 r. do 1 kwietnia 1927 r. otrzymały ogółem zł. 2.655.360.53, czyli że rozlew komisowy 1 litra 100° wynosił gr. 15,6, co w porównaniu z rokiem poprzednim stanowi poprawę gr. 4,28 na litrze. Jest to już widoczny skutek zmienionych umów i stawek wynagrodzenia.

Jeżeli chodzi o wypośrodkowanie przeciętnej ceny fabrykacji wódek monopolowych, to musimy przyjąć za podstawę nie litr stustopniowy, lecz objętościowy; robocizna i materjały pomocnicze kalkulują się jednakowo dla jednostki o mocy wyższej, jak i niższej, skutkiem czego nie wyrobilibyśmy

sobie należytego pojęcia, gdybyśmy przyjęli za podstawę litr stustopniowy. Jeśli weźmiemy choćby tylko butelki, to do jednego litra absolutnego alkoholu, jeśli to będzie np. spirytus 95°, potrzebujemy nieco więcej niż jedną butelkę, jeśli to będzie natomiast wódka 40°, — potrzebujemy już dwuch butelek litrowych i jednej półlitrowej, różnica zatem bardzo znaczna.

Kalkulacja kosztów fabrykacji jednego litra objętościowego przedstawia się w sposób następujący:

		Wytwórnie		razem
		własne	komisowe	
1) rozlano do butelek	ltr. obj.	11.991.897.50	32.572.118.50	44.564.016.—
2) koszt robocizny	zł.	620.045.69	412.657.07	1.032.702.76
3) „ komisowego rozlewu	„	—	2.655.360.53	2.655.360.53
4) materjały pomocnicze (bez butelek)	„	453.295.37	1.068.708.97	1.522.004.34
5) koszt spirytusu w zanikach	„	21.409.35	52.915.71	74.325.06
6) ogólny koszt fabrykacji	„	1.094.750.41	4.189.642.28	5.284.392.69
7) przeciętny koszt fabryk. 1 ltr. objęt.	gr.	9.12	12.86	11.86

Jak widzimy, koszt rozlewu komisowego wynosi o 41% drożej, aniżeli we własnych wytwórniach D. P. M. S.

Przy porównaniu kosztów powyższych z kosztami 1925 r. widać pewną poprawę, wynoszącą 0.07 grosza na litrze objętościowym.

Koszt fabrykacji 1 litra 100° wynosi gr. 20.73 (rozlew 25.480.986.81 litrów 100° kosztem zł. 5.284.392.69), wówczas kiedy w 1925 r. wynosił gr. 24.63.

W miarę tego, jak będą uruchamiane wytwórnie własne, koszty produkcji będą odpowiednio spadały, a tem samem i dochody Skarbu Państwa — wzrastać.

Robocizna w wytwórniach własnych wynosi drożej aniżeli w komisowych, ponieważ w pierwszym wypadku uwzględniono wszystkich robotników, a więc i zajętych przy rozlewie, wówczas kiedy w drugim — tych ostatnich nie uwzględniono, gdyż wydatek ten mieści się w kosztach rozlewu komisowego.

Powyższe zestawienie porównawcze wykazuje, że koszt fabrykacji 1 litra objętościowego w wytwórniach własnych wynosi gr. 9.12. Koszty fabrykacji w poszczególnych wytwórniach własnych były bardzo różne. Porównanie tych kosztów ilustruje tabelka poniższa:

Wytwórnie	rozlano do butelek litrów objęt.	koszty robocizny zł.	materjały pomocnicze i inne wydatki zł.	koszty spirytusu w zanikach zł.	ogólny koszt fabrykacji zł.	przeciętny koszt fabrykacji 1 ltr. obj. zł.
Warszawa	7.514.033,50	500.260,21	303.005,53	14.601.29	817.867,03	10,884
Kowel	771.729,50	21.776,91	34.097,97	1.754,81	57.629,69	7,467
Sieradz	2.047.022,—	33.184,94	69.046,09	1.209,61	103.440,64	5,053
Wilno	1.098.747,50	40.566,14	19.623,39	3.582,25	63.771,78	5,804
Włocławek	560.365,—	24.257,49	27.522,39	261,39	52.041,27	9,287
ogółem	11.991.897,50	620.045,69	453.295,37	21.409,35	1.094.750,41	9,12

W tabelce tej uderza niepomiernie wysoki, w porównaniu z innemi wytwórniami, koszt robocizny w Warszawie i we Włocławku. Składa się na to wiele przyczyn.

Płace robotnicze w tych dwuch miastach są prawie dwukrotnie wyższe, aniżeli w innych, tak np. w Sieradzu robotnica zarabia dziennie zł. 1.82, wówczas gdy w Warszawie zł. 4.46 i więcej.

Oprócz tego, skutkiem przerw, wywoływanych remontami i przebudową fabryk, trzeba było w tych wytwórniach opłacać większe ilości robotników.

We Włocławku robociznę przy remoncie fabryki, jak również w warsztatach stolarskich i mechanicznych, wliczono do robocizny przy produkcji, faktyczny zaś koszt robocizny przy fabrykacji wyniósł zł. 12.962 —, ogólny zatem koszt fabrykacji powinien wynosić zł. 40.745.78, a jednego litra obj. — gr. 7,271.

W Warszawie znów, oprócz przyczyny wyżej wskazanej, na wysokość robocizny wpłynęło również skurczenie obszaru fabrycznego skutkiem oddania części pod Mennicę Państwową, oraz pozostawienia kilku ubikacyj do dyspozycji Izby Skarbowej na magazyny dowodów rzeczowych. Powodowało to konieczność utrzymania nadetatowej ilości robotników placowych, gdyż wytwórnia, posiadając zbyt szczupłe magazyny na materjały pomocnicze i wyroby gotowe, zmuszona była przenosić towary do dość odległych, dodatkowo wynajętych magazynów od firmy „Labor".

Wyjaśnienia wymagają jeszcze zbyt wysokie zaniki spirytusu w Wilnie, które w tabelce powyższej figurują w kwocie zł. 3.582.25.

Zaniki spirytusowe składają się z zaników fabrykacyjnych i magazynowych. Pierwsze wynosiły około 1700 zł., reszta zaś kosztów przypada na zaniki magazynowe. Te ostatnie zostały wzięte za cały czas pracy wytwórni w Wilnie, t. j. za 15 miesięcy, z których na administrację własną przypada zaledwie 3 miesiące i na rozlew komisowy 12 miesięcy. Gros zaników datuje się z czasów, gdy w Wilnie była rozlewnia komisowa, bowiem magazyny jej były bardzo szczupłe, wobec czego spirytus trzeba było zlewać z beczek do cystern, a gotowe wyroby przewozić do gmachu wytwórni państwowej, znajdującej się na drugim końcu miasta. Faktyczny koszt spirytusu w zanikach w Wilnie, od chwili utworzenia tam wytwórni państwowej, wynosi zł. 1.517. Odpowiednio też winien się obniżyć koszt fabrykacji 1 litra objętościowego.

Procentowy stosunek kosztów robocizny, materjałów pomocniczych i zaników rektyfikatu do ogólnych kosztów fabrykacji przedstawia się w sposób następujący:

Wytwórnia	ogólny koszt fabrykacji zł.	%-wy stosunek do kosztów ogólnych fabrykacji		
		robocizny	materjału pomocn.	zaników rektyfik.
Warszawa	817.867,03	61,1	37,0	1.9
Kowel	57.629,69	37,7	59,1	3.2
Sieradz	103.440,64	32,0	66,7	1.3
Wilno	63.771,78	63,6	30,7	5.7
Włocławek	52.041,27	46,6	52,8	0.6
ogółem	1.094.750,41	—	—	—
	100%	48,2	49,2	2.6

W zestawieniu powyższem rubryka „materjały pomocnicze" nie obejmuje kosztu butelek, a tylko takie materjały, które po jednorazowem użyciu więcej do monopolu spirytusowego nie wracają, jak np. korki, lak, etykiety i t. p. Wprawdzie, lak częściowo wraca w postaci pozostałości na szyjce butelki, są to jednakże ilości tak znikome, że można ich zupełnie pod uwagę nie brać; etykiety pozostałe na butelkach zwrotnych podlegają zniszczeniu, a korki używane wogóle nie mogą mieć zastosowania.

Cena butelki mieści się w cenie sprzedażnej gotowego wyrobu i, jakkolwiek nie jest oddzielnie na etykiecie umieszczona, nosi raczej charakter zastawu, który podlega zwrotowi z chwilą skupu przez D. P. M. S. szkła zwrotnego. Operacja zakupu szkła zwrotnego po cenach przez D. P. M. S. zgóry wyznaczonych, nie jest niczem innem, jak zwyczajnym zwrotem zastawu wzamian za wypożyczoną do użytku butelkę. Z tych względów butelek do kalkulacji kosztów fabrykacyjnych nie przyjmowano.

Przeciętne płace robotnicze w wytwórniach własnych przedstawia tabelka poniższa:

Wytwórnia	ogólny koszt robocizny zł.	zużyto pracodni	przeciętna płaca dzienna na robotn. zł.
Warszawa	500.260.21	78.650	6.36
Kowel	21.776.91	7.473	2.91
Sieradz	33.184.94	9.684	3.42
Wilno	40.566.14	8.792	4.61
Włocławek	24.257.49	3.908	6.21
ogółem	620.045.69	108.507	4.70

Wydajność pracy w wytwórniach własnych.

Dwa są czynniki decydujące o sprawności zakładu przemysłowego: urządzenia techniczne i organizacja pracy. O urządzeniach technicznych mówimy na innem miejscu, co zaś się tyczy organizacji pracy, to Dyrekcja P. M. S. kładzie na nią specjalny nacisk; nie szczędząc na płacach robotniczych, wymaga maksymalnej wydajności pracy.

W tym celu na podstawie praktyki własnej, popartej danemi dawnego monopolu rosyjskiego, ustalone zostały minimalne normy wydajności pracy. Normy te, wobec staranniejszego nalewu i bardziej skomplikowanej fabrykacji, mogą się wydawać niższemi od rezultatów osiąganych w przedsiębiorstwach prywatnych, którym zależało więcej na czasie procesu fabrykacji niż na jakości produktu; w wytwórniach państwowych rzecz się ma odwrotnie. Normy wydajności pracy, przez D. P. M. S. ustalone, będą naturalnie zwiększane, w miarę doskonalenia urządzeń technicznych i postępów w mechanizacji pracy.

1. Przy nalewie wódek i spirytusu, licząc w tem nalew, korkowanie, ścinanie korków, lakowanie, odciskanie pieczęci, etykietowanie i brakowanie, — wydajność pracy 1 robotnika w ciągu 8-godzinnego dnia pracy winna wynosić conajmniej:

dla butelek	1 ltr.	—	900 but.	=	900 ltr.	płynu
„ „	1/2 „	—	1.200 „	=	600 „	„
„ „	1/4 „	—	1.800 „	=	450 „	„

2. Przy myciu butelek, licząc w tem oczyszczenie z laku (przy butelkach zwrotnych), normy wynoszą:

dla butelek	1 ltr.	—	1.100 but.	=	1.100 ltr.	pojemn.
„ „	1/2 „	—	1.500 „	=	750 „	„
„ „	1/4 „	—	2.240 „	=	560 „	„

3. Przy pakowaniu do skrzyń, t. zw. ślepych, z zastosowaniem materjału uszczelniającego, licząc w tem dostarczanie do oddziału pakowni — skrzyń i materjału, normy wynoszą:

a)

dla butelek	1 ltr.	—	1.800 szt.	=	1.800 ltr.	płynu
„ „	1/2 „	—	3.200 „	=	1.600 „	„
„ „	1/4 „	—	5.600 „	=	1.400 „	„

b) do specjalnych skrzyń, bez materjału uszczelniającego, normy wynoszą:

dla butelek	1 ltr.	—	3.200 szt.	=	3.200 ltr.	płynu
„ „	1/2 „	—	5.400 „	=	2.800 „	„
„ „	1/4 „	—	8.000 „	=	2.000 „	„

Norm dla innych robót nie przytaczamy.

Porównywując przytoczone powyżej normy i przyjmując normy, ustalone dla butelek litrowych za jednostki podstawowe, możemy obliczyć współczynniki, wyrażające stosunek pracy przy butelkach 1/2 i 1/4 litrowych do pracy zużytej przy butelkach litrowych.

Stosunek ten przedstawia się, jak następuje:

pojemność butelek	nalew	płóczka	pakowanie	
			do skrzyń ślepych	bez materjału uszczelniającego
	współczynnik pracy według ustalonych norm			
1 litr	1	1	1	1
1/2 „	1.5	1.47	1.13	1.15
1/4 „	2	1.96	1.29	1.6

Dla dokładnej oceny należytego wykorzystania siły roboczej i racjonalnej organizacji fabrycznej, miarodajnemi będą normy ogólnej wydajności na jednego robotnika, przyjmując wszystkich robotników zatrudnionych w wytwórni, oraz ogólną produkcję w litrach gotowych wyrobów wódczanych, przeliczoną na butelki litrowe.

Dyrekcja P. M. S., wychodząc z zasady, że organizacja pracy fabrycznej w pierwszych latach będzie ulegała znacznym wahaniom i zmianom i że niemożliwem jest przewidzieć, jaka ilość robotników będzie niezbędna w wytwórniach do wykonania różnych prac pomocniczych, — narazie takich ogólnych obowiązujących norm nie ustala.

Aby jednak od pierwszych lat uruchomienia wytwórni zdobyć wyczerpujący materjał porównawczy, Dyrekcja P. M. S. otrzymuje od kierowników wytwórni miesięczne sprawozdania o średniej wydajności pracy jednego robotnika, przyjmując za podstawę dzień roboczy i wyżej przytoczone normy pracy dla trzech zasadniczych czynności: nalewu, mycia butelek i pakowania (skrzynie bez materjału uszczelniającego), ponieważ są to roboty, które bezwzględnie muszą być wykonane i zastosowane do każdego poszczególnego naczynia, a więc:

a) przy butelkach 1 litrowych wszystkie te czynności wymagają: 1/900 + 1/1.100 + 1/3.200 = 739/316.800 dnia roboczego,

b) przy butelkach 1/2 litrowych: 1/600 + 1/750 + 1/2.800 = 141/42.000 dnia roboczego,

c) przy butelkach 1/4 litrowych: 1/450 + 1/560 + 1/2.000 = 71/15.750 dnia roboczego.

Zestawiając dane powyższe i przyjmując pracę przy butelkach 1 litrowych za jednostkę porównawczą, otrzymujemy następujące współczynniki:

1 litr gotowych wyrobów w butelkach 1 litrowych = 1
współczynnik dla but. 1/2 litr. — 141/42.000 : 739/316.800 = 1,44
„ „ „ 1/4 „ — 71/15.750 : 739/316.800 = 1,94

Za pomocą tych współczynników można produkcję wytwórni, otrzymaną w litrach gotowych wyrobów w naczyniach różnej pojemności, przeliczyć na produkcję w butelkach litrowych. Przeliczoną w ten sposób produkcję za dany okres dzieli się przez ogólną ilość zużytych pracodni i otrzymuje się wydajność jednego robotnika w ciągu 8-godzinnego dnia pracy, wyrażoną w litrach gotowych wyrobów, nalanych do butelek litrowych.

Ogólną ilość zużytych pracodni przyjmuje się z uwzględnieniem wszystkich stałych i niestałych robotników oraz dozorców w poszczególnych oddziałach wytwórni, z wyjątkiem personelu administracji i biura [1]).

Wydajność pracy w wytwórniach własnych ustaloną na podstawie wyżej przytoczonych współczynników, ilustruje poniższa tablica.

Wytwórnia	rozlano do butelek				ilość ltr. obliczeniowych	zużyto pracodni	na 1 dzień i na 1 robotnika przypada ltr. obj.
	o pojemności			razem ltr. objęt.			
	1 ltr.	0.5 ltr.	0.25 ltr.				
Warszawa	640.735	12.176.079	3.141.036	7.514.033.50	10.930.915	78.650	138,98
Kowel	111.845	1.240.439	158.660	771.729.50	1.081.911	7.473	144,78
Sieradz	46.009	3.818.966	366.120	2.047.022.—	2.973.233	9.684	307,03
Wilno	158.571	1.713.681	333.344	1.098.747.50	1.554.093	8.792	176,76
Włocławek	90.995	761.230	355.020	560.365.—	811.265	3.908	207,59
Ogółem	1.048.155	19.710.395	4.354.180	11.991.897.50	17.351.417	108.507	159,91

Widzimy, że na jednego robotnika w ciągu dnia roboczego przypada przeciętnie 159,91 rozlanych litrów objętościowych.

W porównaniu z 1925 rokiem jest to poprawa o blisko 50%. Najmniejszą poprawę obserwujemy w Warszawie — 22%, natomiast w Kowlu — o 132% i w Sieradzu — o 115%.

Stosunkowo nieznaczną poprawę w wydajności pracy w wytwórni warszawskiej tłumaczyć należy tem, że remont w tej wytwórni trwał niemal do końca okresu sprawozdawczego, skutkiem czego były częste przerwy w pracy, co, naturalnie, musiało wpływać ujemnie na wydajność pracy.

Największą wydajnością odznacza się wytwórnia w Sieradzu, przedewszystkiem dlatego, że, pracując bez przerwy od maja 1925 r., zdążyła wyszkolić sobie odpowiednio personel i zaprowadzić należytą organizację pracy. Nie bez wpływu była również i ta okoliczność, że wytwórnia w Sieradzu wykorzystywała prawie całą swoją zdolność wytwórczą, wówczas kiedy pozostałe wytwórnie nie osiągały pod tym względem nawet 50%.

Koszty administracji w wytwórniach

Pod względem kosztów administracyjnych należy ściśle rozgraniczyć wytwórnie własne od komisowych. W pierwszych cały personel jest na etacie D. P. M. S., wówczas kiedy w drugich — tylko personel zajęty przyjmowaniem, magazynowaniem i wydawaniem komisantowi rektyfikatu i materjałów pomocniczych, tudzież przyjmowaniem, magazynowaniem i sprzedażą wyrobów gotowych, oraz rachunkowością wytwórni. Liczebnie personel jest w różnych wytwórniach różny, zależnie od wielkości produkcji i obrotów danej placówki.

Wysokość kosztów administracyjnych w poszczególnych wytwórniach nie stoi w żadnym stosunku do wielkości produkcji w danym okresie czasu, a to z tego względu, że część personelu znajduje się zawsze w wytwórni, nawet w czasie remontu, kiedy rozlew się nie odbywa lub jest zmniejszony;

---

[1]) Cf. „Przepisy techniczno-gospodarcze" str. 113 i n. Wyd. D. P. M. S., Warszawa 1926 r.,

wysokość rozlewu jest dyktowana każdorazowem zapotrzebowaniem rynku, wobec czego jest wielkością niestałą, wówczas kiedy personel administracyjny, z pewną określoną ilością osób, od tych przyczyn zależeć nie może i jest do pewnego stopnia wielkością stałą.

Na dzień 31 grudnia 1926 r. personel wytwórni własnych stanowiło 79 i komisowych — 77 osób, razem 156 osób.

Koszty administracyjne wytwórni w 1925 roku wynosiły:

osobowe	zł.	183.403.91
rzeczowe	„	69.800.85
razem	zł.	253.204.76

W okresie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 roku, w związku z wprowadzeniem pełnego monopolu, wydatki administracyjne w wytwórniach znacznie się zwiększyły i przedstawiają się, jak następuje:

Wytwórnie	personel według stanu na dz. 31.III.27	Wydatki osobowe zł.	Wydatki rzeczowe zł.	razem zł.
własne				
Warszawa	48 osób	292.508.12	233.177.75	525.685.87
Kowel	17	82.860.62	19.430.11	102.290.73
Sieradz	12	56.422.92	10.886.73	67.309.65
Wilno	17	75.711.47	22.822.06	98.533.53
Włocławek	11	22.612.04	5.840.05	28.452.09
razem	105 osób	530.115.17	292.156.70	822.271.87
komisowe	116 osób	556.786.99	135.655.47	692.442.46
ogółem	221 osób	1.086.902.16	427.812.17	1.514.714.33

Rubryka „wydatki osobowe" w tabelce powyższej obejmuje pobory, djety, remuneracje, koszty podróży i t. p., nie uwzględnia natomiast świadczeń socjalnych, dokonywanych przez Dyrekcję P. M. S. na rzecz pracowników. Świadczenia te, jako to: opłaty do Kasy Chorych, ubezpieczenia od nieszczęśliwych wypadków, opłaty na fundusz inwalidzki, pensyjny i bezrobocia, za czas od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. dla pracowników wymienionych pięciu wytwórni własnych wynosiły zł. 90.132.05 i dla pracowników D. P. M. S. przy rozlewniach komisowych — zł. 49.125.02 razem zł. 139.257.07.

W ten sposób przedstawia się dorobek niespełna dwuch lat pracy na polu wytwórczości Państwowego Monopolu Spirytusowego. Osiągnięte rezultaty wykazują dobitnie, że, pomimo wszelkiego rodzaju trudności, nieraz bardzo znacznych, Dyrekcja P. M. S. z nałożonego na nią zadania wywiązała się i wytwórnie jej mają przed sobą duże możliwości dalszego pomyślnego rozwoju.

Początek zrobiony. Dalsze wysiłki D. P. M. S. pójdą w kierunku jaknajszybszego przejęcia we własny zarząd całkowitego rozlewu wódek, z wyłączeniem rozlewu komisowego, oraz udoskonalenia pracy w wytwórniach. Oglądając się wstecz na pracę już dokonaną, Dyrekcja P. M. S. z całym spokojem patrzy w przyszłość, ufna, że i ten cel osiągnie.

Skażanie spirytusu.

Skażanie, czyli denaturacja spirytusu, ma na celu uczynienie spirytusu niezdatnym do spożycia jako napoju, przy zachowaniu jego pożytecznych własności, które mogą być wykorzystane dla różnych celów technicznych i przemysłowych. Racjonalne skażanie i obrót spirytusem skażonym ma bardzo doniosłe znaczenie zarówno ze względów fiskalnych, jak i gospodarczych.

Przed wprowadzeniem monopolu sprawa skażania spirytusu, przeznaczonego do ogrzewania, oświetlenia i celów napędowych, bądź też używanego w postaci surowca przez fabryki przerabiające spirytus, przedstawiała się bardzo niejednolicie, gdyż stosowane były dzielnicowo te sposoby skażania, środki skażające i obowiązujące w tym przedmiocie przepisy, jakie odziedziczone zostały po zaborcach.

Zadaniem Dyrekcji P. M. S. było uregulowanie tej sprawy przez ujednostajnienie metod skażania spirytusu na całym terenie Rzeczypospolitej. Metody te w ciągu 1925 roku zostały szczegółowo przez Dyrekcję P. M. S. opracowane i ogłoszone w formie rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 23 stycznia 1926 r. o skażaniu i sprzedaży spirytusu, nieprzeznaczonego do picia (Dz. Ust. Nr. 24 poz. 143).

Zależnie od celu, do jakiego spirytus skażony ma służyć, skażanie odbywa się bądź ogólnym środkiem skażającym, bądź też środkami szczególnemi. Wydzielanie spirytusu z ogólnej masy spirytusu skażonego, a także wydzielanie całkowite lub częściowe środka skażającego, bądź dodawanie takich środków, które mogłyby zmniejszyć działanie środka skażającego pod względem smaku i zapachu, — jest surowo wzbronione.

Do ogrzewania, oświetlenia i celów napędowych stosuje się spirytus skażony środkiem ogólnym, którego skład podajemy niżej, do celów zaś przemysłowych — skażony środkami szczególnemi.

Skażanie środkiem ogólnym.

Skażanie środkiem ogólnym skażającym spirytusu, przeznaczonego do ogrzewania, oświetlania i celów napędowych, odbywało się w latach 1925 i 1926 w przedsiębiorstwach prywatnych, a mianowicie w tych rektyfikacjach, które posiadały odpowiednie do tego urządzenia. Powołane do tej czynności rektyfikacje obowiązane były na podstawie umowy skażać spirytus bezpłatnie, każdorazowo na zlecenie Dyrekcji P. M. S., pobierając jedynie opłatę za sprzedaż komisową denaturatu oraz za jego składowanie.

Punktów skażania początkowo (r. 1925) było 55; ilość ta w roku następnym była zmniejszona do 35.

Zmniejszenie ilości miejsc skażania podyktowane było dążeniem do bardziej racjonalnego rozlokowania tych punktów na terenie Rzeczypospolitej oraz chęcią powierzenia tej czynności firmom odpowiedzialnym i posiadającym najlepsze urządzenia.

W liczbie 35 czynnych zakładów denaturacyjnych były również 3 punkty skażania spirytusu, mieszczące się w przedsiębiorstwach państwowych, a mianowicie: w Warszawie (Wytwórnia Wódek Nr, 1), oraz w Rektyfikacjach Państwowych w Toruniu i Starogardzie.

Do skażania używano prawie wyłącznie poślednie gatunki spirytusu rektyfikowanego oraz spirytusy: drożdżowy i melasowy.

Niezbędnego środka skażającego dostarczała Dyrekcja P. M. S., za świadectwem organów skarbowych i pod ich urzędowem zamknięciem.

Samo skażanie spirytusu w przedsiębiorstwach prywatnych, jak również i państwowych, odbywało się zawsze w obecności inspektora kontroli skarbowej oraz drugiego urzędnika tejże kontroli, wg. wskazówek i przepisów, zawartych w cytowanem wyżej rozporządzeniu Ministra Skarbu. O dokonanem skażeniu sporządza się każdorazowo protokuł z podaniem ilości i rodzaju użytych środków skażających. Do zapisywania przychodu i rozchodu spirytusu skażonego prowadzi się osobną księgę kontroli.

Za ubytki, powstałe przy magazynowaniu przed skażeniem, a przekraczające dopuszczalne normy zaników dla spirytusu czystego, przedsiębiorca odpowiada w wysokości różnicy pomiędzy najwyższą ceną sprzedażną hurtową, a ceną nabycia spirytusu.

Rozlew denaturatu uskuteczniano w okresie sprawozdawczym wyłącznie w zakładach prywatnych (rozlewnie), których ilość do dnia 1. I. 1927 r. wynosiła 212. Zadanie tych rozlewni polegało na zaopatrywaniu detalistów w gotowy towar w stanie rozlanym do naczyń o pojemności: $^1/_2$ ltr., 1 ltr., 5, 10 i 20 ltr.

Rozlewnie nabywały denaturat w rektyfikacjach, płacąc po 55 gr. za 1 litr o mocy 92° obj. i 57 gr. o mocy 95° obj. Wszystkie operacje połączone z rozlewem spirytusu skażonego, jak również z jego sprzedażą, rozlewnie wykonywały na własny rachunek i ryzyko. Odpowiedzialność za wymaganą przepisowo moc denaturatu (92° i 95° obj.), jak również ilość płynu w naczyniach (butelki i bańki) ponosiła rozlewnia. Na etykiecie butelki winny być uwidocznione: firma i adres rozlewni.

Z końcem kwietnia 1927 r. Dyrekcja P. M. S. objęła we własny zarząd nietylko skażanie spirytusu, lecz i rozlew denaturatu, wobec czego prywatnym przedsiębiorstwom wyznaczono termin likwidacyjny do dnia 15 sierpnia 1927 r.

Skażanie spirytusu środkami szczególnemi.

W wypadkach, gdy do celów technicznych oraz przemysłowych nie może służyć spirytus skażony ogólnym środkiem skażającym, wydawany jest spirytus czysty (rektyfikat, surówka lub poślednie gatunki rektyfikatu oraz spirytus przemysłowy), pod warunkiem skażenia go w obecności kontroli skarbowej środkami specjalnemi, uniemożliwiającemi użycie spirytusu jako napoju, a jednocześnie nieprzeszkadzającemi w prowadzeniu fabrykacji.

Wspomniane wyżej rozporządzenie Ministra Skarbu obejmuje 18 grup artykułów przemysłowych, do których wyrobu niezbędny jest spirytus. Jako szczególne środki skażające, stosowane w rożnych proporcjach, zależnie od rodzaju produkowanego artykułu, rozporządzenie wymienia: kamforę, terpentynę, eter, olej zwierzęcy, chloroform, jodoform, tymol, formalinę, eter dwuetylowy kwasu ftalowego, benzynę naftową, ług sodowy lub potasowy, olej rycynowy, szelak, kalafonję, chlorek i bromek etylu, czterochlorek węgla,

kwas karbolowy płynny, aceton, benzol (surowy i solwentnafta 1), kwas mlekowy, tynkturę benzoesową, otrzymaną według specjalnie podanej recepty, spirytus drzewny.

Skażanie spirytusu do celów przemysłowych odbywało się na zasadach, przewidzianych przy skażaniu spirytusu ogólnym środkiem skażającym.

Środki skażające.

a) Środek ogólny skażający stanowi własność Dyrekcji P. M. S. Przyrządzanie tego środka odbywa się w fabryce chemicznej „Grodzisk" — na podstawie zawartej umowy i pod kontrolą urzędników Kontroli Skarbowej.

Środek, w postaci gotowej mieszaniny, wysyła się do miejsc skażania na każdorazowe zlecenie Dyrekcji P. M. S.

Skład środka jest następujący:

20 części objętościowych spirytusu metylowego,
5 „ „ zasad pirydynowych,
10 „ „ olejów ketonowych,
3 „ „ nafty,
2 „ „ roztworu fioletu krystalicznego w spirytusie metylowym o zawartości 0.4 g. fioletu krystalicznego w 1-ym litrze spirytusu.

Tej mieszaniny dodaje się 4% w stosunku do ilości spirytusu podlegającego skażeniu i przeliczonego na 100° alkoholu, czyli że 4 litry mieszaniny wystarcza do skażenia 100° hl. spirytusu (okólnik Nr. 45/II. z dn. 30 list. 1926 r., Dz. U. Min. Sk. Nr. 4 z dn. 3.II.1927 r.).

Należy zaznaczyć, że powyższa mieszanina, wprowadzona z dniem 30 list. 1926 r., obowiązuje dotychczas. Do tego zaś czasu posługiwano się środkiem skażającym o następującym składzie:

9 części objętościowych spirytusu metylowego,
2 „ „ zasad pirydynowych,
5 „ „ olejów ketonowych,
3 „ „ nafty,
1 „ „ roztworu fioletu krystalicznego w spirytusie metylowym o zawartości 0.4 g. fioletu krystalicznego w 1 litrze spirytusu.

Mieszaniny tej dodawało się 2% w stosunku do ilości skażanego spirytusu, czyli że 2 litry mieszaniny wystarczało do skażenia 100° hl. spirytusu.

Bardziej intensywne skażanie spirytusu środkiem, którego poszczególne składniki podwojono, wywołane było koniecznością rozpoczęcia walki z nadużyciami z denaturatem, a mianowicie masowem spożywaniem go, jako napoju, przez ludność wiejską.

Ogólnego środka skażającego Dyrekcja P. M. S. zakupiła: w 1925 r. 98.724.72 kg za cenę zł. 223.673.14 i od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. — 256.722 kg. za zł. 850.826.62.

b) Środki szczególne, przeznaczone do skażania spirytusu na cele przemysłowe, stanowią własność osób, przerabiających spirytus i nabywane są na rynku z wolnej ręki.

Środki te nie mogą być użyte do skażania bez uprzedniego zbadania ich w pracowniach chemicznych D. P. M. S., które wydają petentom odpowiednie zaświadczenia, że dany środek odpowiada swemu przeznaczeniu.

Zależnie od celu, do jakiego używa się spirytusu, stosowane są odpowiednie środki skażające.

Dokładny spis tych środków, ilość ich niezbędną do skażenia 100 L. spirytusu oraz sposób skażania — zawiera cytowane wyżej rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 23 stycznia 1926 r.

Materjały pomocnicze dla wytwórni.

Poważne miejsce w działalności Dyrekcji P. M. S. zajmuje sprawa zakupu i zaopatrzenia wytwórni wódek w niezbędne materjały pomocnicze, jak butelki, korki, lak, etykiety, pergamin, skrzynie i t. p.

W okresie przygotowań do rozlewu wódek Dyrekcja P. M. S. opracowała wzory i warunki techniczne dla poszczególnych materjałów pomocniczych i przeprowadziła studja nad możliwością otrzymania tych wszystkich materjałów na rynku krajowym, z zupełnem wyłączeniem zakupów zagranicą. To też, z wyjątkiem pergaminu, którego w wymaganej jakości w Polsce nie produkują, wszystkie inne materjały pomocnicze zakupuje się w kraju.

Należy zaznaczyć, że, dzięki masowym zamówieniom i wydatnej ze strony P. M. S. pomocy finansowej w formie zaliczek, niektóre gałęzie naszego przemysłu, pomimo ogólnego kryzysu gospodarczego, udało się ożywić i utrzymać w ruchu. Sumy, wypłacone przez Dyrekcję P. M. S. poszczególnym gałęziom przemysłu w czasie od powstania monopolu spirytusowego do dnia 31 marca 1927 r., potwierdzają powyższe i przedstawiają się, jak niżej:

przemysł	szklany hutniczy	zł.	12.480.588
„	drzewny	„	4.123.018
„	budowlany	„	3.366.295
„	metalowy	„	1.439.542
„	korkowy	„	1.423.916
„	lakowy	„	521.300
„	litograficzny	„	276.349
„	elektrotechniczny	„	116.413
	razem	zł.	23.747.421

nie licząc różnego rodzaju innych materjałów, jak węgiel kamienny i drzewny, wszelkie chemikalja, szczotki i t. p.

Odróżniamy materjały pomocnicze: a) ściśle normowane, b) normowane w przybliżeniu i c) nienormowane.

Pod materjałami ściśle normowanemi należy rozumieć takie, których stosunek zużycia do ilości rozlanych wyrobów monopolowych jest ściśle określony przepisami ze wskazaniem co do każdego rodzaju materjałów — procentu odchyleń.

Do rzędu tych materjałów należą: butelki, korki, etykiety, lak, pergamin, węgiel drzewny i środki uszczelniające (siano, słoma, wióry).

Zużycia niektórych materjałów nie da się zupełnie ściśle ustalić, można je wszakże określić w przybliżeniu, tak np. watę do piasecznika — na 0.1 kg. na 1000 ltr. rozlewu i t. p. Pozatem do rzędu tych materjałów należą: krochmal do etykiet, szczotki do mycia butelek i węgiel kamienny.

Wreszcie używa się materjałów, których norm nawet w przybliżeniu nie można określić, jako to: płótno do piaseczników i filtrów, kwas siarko-

wy, bibuła filtracyjna, piasek, wapno niegaszone, noże do obcinania korków, gąbki do zbierania spirytusu ze stołów rozlewniczych, fartuchy i bluzy dla robotników, chustki na głowę, skrzynie otwarte i zamknięte, plomby, żarówki, smary do maszyn, szczotki ryżowe, szczotki do zamiatania, miotły, szare mydło, mydło zwykłe, gwoździe, bednarka, deski do reperacji skrzyń, żelazo profili handlowych, kreda, ołów, pomadka do czyszczenia metali, pendzle do krochmalu.

Sposób zastosowania i normy użycia materjałów pomocniczych wyjaśniają wspomniane już na innem miejscu — Instrukcja dla pracowników państwowych wytwórni wódek oraz Przepisy techniczno-gospodarcze dla państwowych wytwórni wódek i rektyfikacyj spirytusu.

Ograniczone rozmiary pracy niniejszej, a głównie cel, jakiemu ma służyć, nie pozwalają na szczegółowe omówienie wszystkich materjałów pomocniczych, zajmiemy się więc poniżej tylko najważniejszemi.

Butelki. W r. 1925, kiedy Dyrekcja P. M. S. przystępowała do zbadania rynku szklanego, było w Polsce hut szklanych, produkujących całkowicie lub częściowo szkło butelkowe, — 51, z których 32 były zdolne do rozpoczęcia produkcji szkła według typu, opracowanego przez D. P. M. S. Przedtem huty te produkowały butelki t. zw. fasonowe i częściowo zwykłe, dawnego typu monopolu rosyjskiego, stosowane w prywatnych fabrykach wódek.

Po ustaleniu ilości hut butelkowych i ich geograficznego położenia, Dyrekcja P. M. S. wydelegowała swego urzędnika, obeznanego z przemysłem szklanym, w celu obejrzenia tych hut na miejscu i zakwalifikowania ich pod względem rozmiarów i jakości produkcji, warunków transportowych, a także zaopatrzenia w surowiec (piasek, wapień, soda, opał). Na podstawie zebranych materjałów huty powyższe podzielone zostały na trzy grupy, w zależności od ich zdolności wytwórczej, a także od przypuszczalnej solidności.

Do grupy I-ej zaliczono 6 hut, które przy pełnej obsadzie robotniczej i przy pracy na trzy zmiany mogły wyprodukować

		58.000.000	szt.	butelek rocznie
grupa II — 11 hut		61.000.000	„	„ „
„ III — 15 „		78.000.000	„	„ „
razem 32 huty ze		197.000.000	szt.	butelek produkcji rocznej.

Za normę do obliczania produkcji rocznej braną była butelka o pojemności 0.5 litra, wagi 270 gr. i zdolność produkcyjna obsady warsztatu przy jednej 8-godzinnej zmianie — 1.200 sztuk butelek przeciętnie.

Huty szklane, z któremi Dyrekcja P. M. S. zawierała umowy na dostawę butelek, pod względem organizacji przedstawiają 3 grupy: Związek Hut Szklanych w Polsce — 14 hut, Zrzeszenie Hut Robotniczych — 8 hut, i dzikie, nie należące do żadnego związku — 7 hut.

Do czasu wprowadzenia w użycie nowego typu butelki monopolowej, określonej warunkami technicznemi z dnia 9 stycznia 1926 r., t. z. w pierwszym roku swej działalności, Dyrekcja P. M. S. zakupiła butelki dawnego typu monopolu rosyjskiego w 13 hutach, pojemności 1 litr, 0.5 ltr. i 0.25 ltr., płacąc od 15.3 do 8 gr. za butelkę.

Warunki techniczne stanowią integralą część umowy na dostawę butelek i zawierają przepisy co do wymiarów i jakości butelek, koloru, gru-

bości szkła, wagi, pojemności i t. p.; pozatem — sposób próbowania roztworem jodeozyny, badania drogą zewnętrznych oględzin i wypróbowania butelek w robocie.

Od tego czasu przyjmuje się butelki wyłącznie odpowiadające powyższym warunkom technicznym.

W r. 1926 zakupiono butelki w 20 hutach, w r. 1927 w 24 hutach. Poza umowami z cenami ruchomemi, t. z. podlegającemi zwyżce lub zniżce, zależnie od cen surowców, robocizny i transportów, Dyrekcja P. M. S. zamówiła dorywczo u kilku hut tytułem próby ca 5.000.000 butelek po cenach stałych.

W styczniu 1926 r., po porozumieniu z dostawcami, ustalono kalkulację butelki 1/2-litrowej na 9.99 gr. za sztukę, wobec czego zasadnicze ceny określono:

za butelkę 1 ltr. gr. 19
„ „ 0.5 „ „ 12
„ „ 0.25 „ „ 10

Ceny te obowiązywały w okresie dostaw w pierwszych dwuch miesiącach oraz w odniesieniu do ilości butelek zgóry określonych umową, przy dalszych zaś dostawach stosowano przy rozrachunku zniżkę lub zwyżkę, w zależności od cen: sody, piasku, wapna, opału, robocizny fachowej oraz transportu węgla i surowców.

Dla ustalenia zwyżek lub zniżek cen za miarodajne uznano: dla sody — zaświadczenie firmy „Solvay", dla węgla — cennik konwencji węglowej, dla robocizny — zaświadczenie Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej i dla przewozu węgla i sody — zmianę taryfy kolejowej.

Zwyżkę cen skonstatowano w okresie od listopada 1926 r. do 1 marca 1927 r., — dalszej zwyżki cen nie było.

Umowy zawarte na powyższych zasadach obowiązywały od 1 listopada 1926 r. do 1 sierpnia 1927 r.

W myśl tych umów, Dyrekcja P. M. S. płaciła:

za butelkę 1 ltr. płacono gr. 20.10
„ „ 0.5 „ „ „ 12.70
„ „ 0.25 „ „ „ 10.60

Huty butelkowe, przed wprowadzeniem monopolu spirytusowego, produkowały różnorodne butelki dla prywatnych fabryk wódek, a więc butelki likierowe, fasonowe, bordówki, oraz butelki zwyczajne zbliżone do typu monopolowych, jednakże na żądanie fabryk wódek — o pojemności mniejszej od przepisowych, t. j. zamiast 1 ltr. — 0.98 ltr., zamiast 0.5 — 0.46 ltr., 0.23, 0.20 i t. p.

Z chwilą wprowadzenia przez D. P. M. S. w początkach 1926 r. nowego typu butelek, szereg hut nie mogło narazie dostosować swej produkcji całkowicie do wymagań warunków technicznych z dn. 9 stycznia tegoż roku. Bardzo wiele transportów szkła zwracano hutom, gdyż butelki nie wytrzymywały najczęściej próby Miliusa (jodeozyną). Wiele również butelek 0.5 ltr., jakkolwiek posiadały wymaganą wówczas wagę 290 gr., nie miały należytej pojemności (małomierki), gdyż wyrób ich, ze względu na warunki co do wy-

miarów i przepisowej wagi, przy zastosowaniu pracy ręcznej (dmuchanie) nie maszynowej (systemem maszyn „Owena"), był prawie niewykonalny. Licząc się z tym stanem urządzeń technicznych naszych hut, Dyrekcja P. M. S. zredukowała swoje wymagania co do wagi i zezwoliła produkować butelki 0.5 ltr. o wadze 270 gr. zamiast pierwotnych 290 gr. Odbiło się to nieco ujemnie na jakości szkła, jednakże stanowiło poważną ulgę dla hut, gdyż dało możność prawie całkowitego uniknięcia sortowania braków na małomierki.

Przyjęcie przez huty zamówienia na dostawę szkła dla Monopolu Spirytusowego było znacznie korzystniejszem, aniżeli dla fabryk wódek prywatnych, pomimo że wymagania Dyrekcji P. M. S. co do jakości butelek były surowsze i ceny niższe. D. P. M. S. płaci gotówką natychmiast po otrzymaniu z wytwórni wódek protokułu o przyjęciu szkła, wówczas kiedy fabryki prywatne regulują należność wekslami. Oprócz tego, D. P. M. S. wypłaca zaliczki.

Zaznaczyć należy, że huty szklane, dostarczające butelki dla potrzeb Monopolu Spirytusowego, pomimo stałych utyskiwań na niskie ceny i na surowe warunki odbioru szkła, produkcję swoją w wielu wypadkach podnosiły w porównaniu z okresem przedmonopolowym, oraz — że w dalszym ciągu zabiegają o zwiększenie przydziałów miesięcznych zakupu, nieznaczną zwracając uwagę na prywatne fabryki i nie czyniąc starań o pozyskanie rynku zagranicznego.

Począwszy od listopada 1926 r., Dyrekcja P. M. S. wprowadziła skup używanych butelek monopolowych. Do przyjmowania szkła zwrotnego bezpośrednio od konsumentów obowiązani byli wszyscy detaliczni sprzedawcy wyrobów monopolowych; płacili konsumentom po 9, 6 i 4 gr. za butelkę, sami zaś otrzymywali z hurtowni wzgl. wytwórni P. M. S. po 12, 8 i 6 groszy.

Akcja ta nie dała oczekiwanych rezultatów, — butelki zwrotne napływały w niewielkich ilościach i w okresie od listopada 1926 r. do marca 1927 r. stanowiły około 25% tych ilości, jakie w tym samym czasie D. P. M. S. rzuciła na rynek.

Korki. Drugim, obok butelek, poważniejszym artykułem z pośród materjałów pomocniczych, używanych w przemyśle wódczanym, jest korek. Dobry korek, jak powszechnie wiadomo, jest najlepszem i najtańszem zamknięciem dla naczyń szklanych, zabezpiecza całość i jakość nalanego do butelki płynu, jest nieprzenikliwy dla wszelkiej cieczy i dla gazów. Płyn w szklanem naczyniu, zamknięty dobrym korkiem, może setki lat przetrwać bez zmiany [1]). Pojęcie „korek dobry" nie może być uzależnione wyłącznie od gładkości i nieporzystości. Niektóre korki zdają się być dobre, gdyż mają niezły wygląd, a mimo to są złe, ponieważ zabarwiają płyn, albo też udzielają mu specjalnego, garbnikowego smaku. Inne znów, ze względu na niedość staranną obróbkę, posiadają resztki twardej borki (wierzchniej kory), wskutek czego powodują pękanie szyjek w butelkach przy korkowaniu.

---

[1]) W r. 1914 znaleziono w Gross Jena 4 butelki wina, pochodzące z 1694 r. Znajdują się one obecnie w muzeum winnem (Weinmuseum) w Speyer, gdzie zajmują honorowe miejsce obok amfor ze starem winem rzymskiem. Jedna z tych butelek została odkorkowana dla wypróbowania wina przez znawców i okazało się, że wino posiada znakomity bukiet.

Odróżnić korek dobry w istocie od pozornie tylko dobrego jest rzeczą trudną, wymagającą wiadomości fachowych; brak standartu zwiększa jeszcze trudność tej oceny. Różnica w ocenie pomiędzy dobremi a pozornie dobremi korkami, jest bardzo poważna, dochodzi bowiem do kilkudziesięciu procentów. Pierwszą więc trudnością, na jaką napotkała Dyrekcja P. M. S. przy zakupie korków, było wyszukanie odpowiednio wykwalifikowanych urzędników.

Państwowy Monopol Spirytusowy jest dużym odbiorcą korków, a tem samem jest dla fabryk korków wielce cennym klientem z dwuch zwłaszcza powodów:

1) kupuje duże partje korków jednego typu (cylindryczne) w małej liczbie odmian co do rozmiarów, co wpływa bardzo korzystnie na kalkulacje cen;
2) płaci gotówką, co dla przemysłowców w dzisiejszych ciężkich czasach jest warunkiem wielkiej wagi.

Zdawałoby się, że w takich warunkach, szczególnie wobec zmniejszonego zbytu korków w innych gałęziach przemysłu, — np. w przemyśle piwowarskim, który po wojnie nie odzyskał poprzedniej świetności rozwoju, — konkurencja pomiędzy fabrykami korków będzie ostra, a ceny korków niskie. Doświadczenie jednak przekonało Dyrekcję P. M. S., że tak nie jest, a ceny, jeśli nawet w porównaniu z korkami zagranicznemi, po uwzględnieniu transportu i cła, są niższe, to jednak, biorąc pod uwagę koszt surowca, robocizny i wszelkie inne koszty handlowe, — są kalkulowane bardzo wysoko; przy cenach, płaconych przez Dyrekcję P. M. S., zarobek netto fabrykantów, według obliczeń fachowców, dochodzi do 68%.

Przemysł korkowy polski w latach 1925 i 1926 obejmował 16 firm, z których zaledwie kilka, właściwie tylko cztery, mogły się podjąć dostawy większych ilości dla potrzeb Monopolu Spirytusowego. Pozostałe firmy posiadały warsztaty ręczne o małej zdolności produkcyjnej i gorszego pod względem jakości towaru. Te większe firmy otrzymują surowiec (drzewo korkowe) wprost z zagranicy: z Hamburga, Rotterdamu i Lizbony, pozostałe zaś firmy nabywają surowiec przeważnie od nich, względnie występują w charakterze reprezentantów firm zagranicznych (czeskich, niemieckich i austrjackich) w sprzedaży gotowych korków. Na uwagę zasługuje fakt, że przy przetargach, ogłaszanych przez D. P. M. S., te ostatnie firmy z reguły oferowywały towar gorszy i ceny wyższe od krajowych.

Pragnąc zorjentować się w cenach korków na rynku światowym, Dyrekcja P. M. S. za pośrednictwem konsulatów polskich zebrała szereg ofert firm zagranicznych: z Niemiec, Holandji, Francji, Włoch i Hiszpanji. Ceny i warunki dostawy zaoferowane przez te firmy służą jako materjał orjentacyjny; mają one również znaczenie na wypadek ewent. zmowy korkowych firm krajowych. Przewidując ten ostatni wypadek, Dyrekcja P. M. S. opracowała szczegółowy projekt własnej fabryki korków, którą będzie mogła uruchomić, jeśli ceny firm prywatnych będę kalkulowane zbyt wysoko w stosunku do kosztów robocizny i surowców. Należy przypomnieć, że z tych samych względów rosyjski monopol spirytusowy utrzymywał własną fabrykę korków. Z uruchomieniem tej fabryki D. P. M. S. wstrzymuje się, nie chce bowiem podrywać egzystencji przemysłu korkowego.

W roku 1925, przy częściowem wprowadzeniu monopolu spirytusowego, Dyrekcja P. M. S. w okresie od marca do końca roku zawarła 16 umów na dostawę łączną 33.532.000 korków, 14 różnych wymiarów od 15×15 do 21×21 m/m. i w cenie od 2.60 do 7.40 zł. za 1000 szt.; — dostarczono 27.204.000 szt.

Taka wielka różnorodność wymiarów korków, pomimo trzech tylko wymiarów butelek, spowodowana była potrzebą dostosowania korków do średnicy szyjek butelek, które wówczas nie były jeszcze przez huty szklane dostosowane całkowicie do warunków technicznych D. P. M. S dla butelek.

W niektórych wypadkach za korki krótsze (do wódek) płacono drożej, aniżeli za długie (spirytusowe), a to z tego względu, że korki krótsze zakupywano później, kiedy Dyrekcja P. M. S. przygotowywała rozlew wódek na terenach objętych pełnym monopolem, a zwyżka cen korków nastąpiła w sierpniu 1925 r. jako skutek załamania się w tym czasie złotego.

W roku następnym, wobec staranniejszego wykańczania butelek, ograniczono się już tylko do pięciu wymiarów korków, a mianowicie: 15×15, 17×17 i 19×19 m/m. — do wódek, oraz 17×21.25 i 19×23.75 m/m — do spirytusu.

Ceny płacono nierównie wyższe niż w roku poprzednim, a mianowicie — od zł. 6.85 do 14.70 za 1.000 sztuk. Tak wielką zwyżkę cen częściowo tylko można tłumaczyć spadkiem waluty i podrożeniem robocizny.

W roku 1927 Dyrekcja P. M. S. płaciła naogół te same ceny, co w 1926 r., z wyjątkiem korków najmniejszych 15×15 m/m., których cena bez żadnej widocznej przyczyny wzrosła ze zł. 6.85 do 7.70.

Komisje odbiorcze w państwowych wytwórniach wódek w 30% dyskwalifikowały dostarczane korki. Na skutek zażaleń dostawców, Dyrekcja P. M. S. zarządzała przez specjalne komisje ponowne badania dostarczonych partyj, lecz tylko w nielicznych wypadkach reklamacje były uwzględnione, w przeważnej części kwestjonowane korki okazywały się istotnie nienadającemi się do przyjęcia.

Skrzynie.

Skrzynie, jakich Dyrekcja P. M. S. używa do swych celów, służą bądź do użytku zewnętrzego, t. j. do przewożenia butelek z wyrobami monopolowemi z wytwórni do hurtowni, bądź też — do użytku wewnętrznego, t. j. do transportowania gotowych wyrobów z działu rozlewu do magazynów wytwórni, lub co najwyżej do sklepów detalicznych, znajdujących się w tej samej miejscowości.

W granicach więc tych dwuch typów mieszczą się wszystkie rodzaje skrzyń, mogące mieć zastosowanie w Monopolu Spirytusowym.

W okresie sprawozdawczym Dyrekcja P. M. S. stosowała 4 zasadnicze typy skrzyń:

1) skrzynie zamykane i zabezpieczone plombą, t. zw. typu inż. Orłowa, służące do przewozu trunków na dalsze odległości. Pojemność ich wynosi 40 ltr. płynu dla butelek 1 i 1/2 litrowych, oraz 30 litrów — dla butelek 1/4 litrowych; pakowanie odbywa się bez materjału uszczelniającego;
2) skrzynie t. zw. „ślepe", z wiekiem przybijanem na gwoździe, w których butelki przekłada się sianem:

3) skrzynie otwarte, typu inż. Bekkera — do wewnętrznego użytku, względnie do rozwożenia wyrobów monopolowych do najbliższych od wytwórni wódek miejsc sprzedaży;
4) skrzynie otwarte z przegródkami, typu Wydziału IV D. P. M. S., wyłącznie do butelek 1 i 1/2 litrowych.

Kwestja ostatecznego wyboru typowej skrzyni, tak zewnętrznej jak i wewnętrznej, może być rozstrzygniętą dopiero po wypróbowaniu będących w obiegu skrzyń w przeciągu dłuższego czasu, kiedy Dyrekcja P. M. S. rozporządzać będzie ścisłym, opartym na praktyce materjałem statystycznym, który jej da możność orzekać o rzeczywistych zaletach lub wadach — na podstawie cyfrowych danych, a nie na zasadzie przypuszczeń, różnych a priori wyciąganych wniosków i odmiennych subjektywnych sądów.

Skrzynia monopolowa powinna odpowiadać następującym warunkom:
1) procent stłuczki musi być prawie = 0 i
2) konstrukcja — możliwie prosta;

oprócz tego, skrzynia powinna być lekką, mocną, trwałą i tanią.

Przechodząc do szczegółowej analizy tych warunków, należy przedewszystkiem podkreślić, że minimum stłuczki = prawie 0 nie jest warunkiem w praktyce nieosiągalnym. D. P. M. S. używała już skrzyń, w których butelki nie tłukły się wcale, — t. zw. skrzynie „ślepe":

Pomimo tej kardynalnej zalety, skrzynie „ślepe" zostały wycofane z obiegu ze względów następujących. W skrzyniach tych butelki przekładano sianem; takie opakowanie można uważać za idealne, ale tylko wtedy, jeśli butelki są ułożone starannie i siano jest świeże, elastyczne. Niestety, robotnik nasz nie daje bezwzględnej gwarancji staranności pracy, a siano często zbyt suche i kruszące się, zwłaszcza późną zimą i wiosną, nie zawsze jest odpowiednim materjałem. Pozatem, siano zaśmieca pakownię i podwórze, a trzymanie go w większych ilościach przedstawia duże niebezpieczeństwo pożarowe. Oprócz tego, skrzynie „ślepe" łatwo ulegają zniszczeniu przez przybijanie i odbijanie wieka.

Powody te skłoniły D. P. M. S. do zastąpienia skrzyń „ślepych" skrzyniami typu inż. „Orłowa".

Skrzynie te, doskonałe w koncepcji, w praktyce nie dają tych rezultatów, jakich Dyrekcja P. M. S. się spodziewała. Są nieco ciężkie i kosztowne, a przytem powodują znaczną stłuczkę, pochodzącą z dwuch przyczyn: niestarannego wykonania samych skrzyń, tudzież słabości butelek. Skutkiem niestarannego wykonania skrzyń, dna butelek nie wchodzą szczelnie do gniazd skrzyni, zaś wewnętrzne przegródki, obejmujące szyjki butelek, nie osłaniają ich należycie przed uderzeniem. Z drugiej znów strony, przy setkach miljonów butelek, jakie zakupuje rocznie D. P. M. S., badanie ich przy przyjmowaniu odbywa się sposobem wyrywkowym, a więc tylko na drobnym stosunkowo procencie egzemplarzy, skutkiem czego w ogólnej masie przyjętych butelek zawsze znajdzie się pewien odsetek nie odpowiadających co do wymiarów ściśle przepisom technicznym.

Drugim warunkiem, jakiego wymagać należy od skrzyni monopolowej, winna być prostota jej konstrukcji. Wyrób prostej skrzyni jest łatwiejszy, dzięki czemu jest ona tańsza, a ewent. remont takiej skrzyni da się uskutecznić

wszędzie; nie wymaga zatem odwożenia do specjalnych warsztatów i nie powoduje kosztów transportu.

Skrzynie typu inż. Bekkera, stosowane do użytku wewnętrznego, posiadają konstrukcję najprostszą. Są to niewielkie czworoboczne pudła o objętości ca 1/10 mtr.^{3}, posiadające jedynie dno i ażurowe boki bez wieka. Butelki pozostają w nich w pozycji stojącej. Nadają się one do transportów na niewielkie odległości i przy wolnem przewożeniu, w przeciwnym bowiem razie powodują stłuczki.

Celem uniemożliwienia uderzania szkła o szkło, próbowano przegradzać butelki deszczułkami. Tak zbudowane ścianki tworzyły kratę, od której skrzynie wzięły nazwę kratkowanych. Praktyka jednak wykazała, że skrzynie takie, nadające się do przewozu butelek piwa i syfonów z grubego szkła, nie gwarantują bezpiecznego transportu cieńszych o wiele butelek z wyrobami monopolowemi. Ponadto skrzynie kratkowane były ciężkie i jako takie nie znalazły w D. P. M. S. szerszego zastosowania.

Za skrzynie Dyrekcja P. M. S. płaciła:

Typ skrzyń	ceny		
	od	do	średnio
ślepe	zł. 3.—	4.80	3.90
otwarte	4.—	7.—	5.50
kratkowane	4.30	7.90	6.10
„ z pokryw.	8.50	14.50	11.50
Bekkera	3.06	4.70	3.80
Orłowa	11.25	17.—	14.12
różne	3.—	17.—	10.—

Skrzynie kupowano z przetargów. W oferowanych cenach różnice były bardzo duże; niektórzy dostawcy przy przetargach podawali ceny sześciokrotnie wyższe od tych, jakie D. P. M. S. płaciła. Ten objaw świadczy, że o dostawy skrzyń ubiegały się niezawsze firmy zajmujące się stale produkcją skrzyń.

Stałem zjawiskiem przy wykonywaniu umów na dostawę skrzyń było opóźnianie terminu dostawy, dochodzące od 5 do 170 dni. Na 19 dostawców nie było ani jednego, któryby dostarczył skrzynie w przewidzianym umową terminie. Dotyczy to w pierwszym rzędzie skrzyń Orłowa, których Dyrekcja P. M. S. zakupywała najwięcej.

Tak niewspółmierne z wykonaniem innych dostaw opóźnienia znajdują wytłomaczenie przedewszystkiem w tem, że wyrób skrzyń w kraju nie stanowi odrębnej gałęzi przemysłu drzewnego, gdyż Polska produkuje stosunkowo mało towarów, wymagających transportu w skrzyniach. Poszczególne fabryki, wysyłające towar w skrzyniach, przeważnie produkują je same dla siebie. Dlatego też do przetargów, ogłaszanych przez D. P. M. S., stawały nie rzeczywiste fabryki skrzyń, lecz wytwórnie mebli, fabryki zabawek, wag, maszyn, narzędzi rolniczych i t. p. Wobec zastoju i braku zamó-

wień na swoje wyroby, firmy te rzucały się na łatwą pozornie produkcję, bez kalkulacji, opartej poza wyliczeniami teoretycznemi jeszcze na doświadczeniu fachowem, bez przygotowanego materjału drzewnego, a przedewszystkiem bez kapitału, licząc w przeważnej części na spodziewane zaliczki i awanse. Przedsiębiorstwom tym zależało głównie na podtrzymaniu w miesiącach krytycznych swoich warsztatów pracy. Tymczasem wyrób skrzyń Orłowa nie był tak prostym, jak się pozornie wydawało, wymagał bowiem nadzwyczajnej dokładności w wykonaniu kratownic i zacisków i wskutek tego produkcja nie mogła postępować w szybkiem tempie. Małe niedokładności otworów powodowały niewchodzenie do nich butelek, a w następstwie — nieprzyjmowanie skrzyń przez Dyrekcję P. M. S. oraz restrykcje wypłat, co znowu utrudniało słabym firmom produkcję.

Należy przypuszczać, że zakup skrzyń przez Dyrekcję P. M. S. wynosić będzie rocznie około 100.000 szt. Jeśli przyjąć, że z tej ilości 70% stanowić będą skrzynie Orłowa i 30% — Bekkera, to zużycie na ich wyrób materjału drzewnego wyrazi się w przybliżeniu cyfrą ca 10.000 m^3 drzewa tartego, przeważnie desek $^1/_2$-calówek o szerokości 15—20 cm.

Są to ilości wprawdzie niewielkie w stosunku do produkcji drzewa w Polsce, ale dostateczne do utworzenia poważniejszego przedsiębiorstwa, któreby się mogło wyspecjalizować w fabrykacji skrzyń, albo przynajmniej — do utworzenia w już istniejących przedsiębiorstwach specjalnych działów produkcji skrzyń. Wdzięczne pole otwiera się tu dla spółdzielni wytwórczych i pracy, które, gdyby się tym działem zechciały zainteresować, znalazłyby ze strony Dyrekcji P. M. S. najzupełniejsze poparcie.

Lak.

Gdy w roku 1925 rozpoczęto rozlew wódek, Dyrekcja P. M. S. napotkała na ogromne trudności w nabywaniu laku do lakowania butelek, któryby zupełnie odpowiadał wszystkim wymaganiom i warunkom technicznym, ustalonym przez nią dla tego materjału. Centralne Laboratorjum Chemiczne D. P. M. S. wypróbowało laki prawie wszystkich fabryk krajowych, lecz niestety wyboru nie było, gdyż jedna tylko firma warszawska mogła dostarczać lak dobry, aczkolwiek niezupełnie odpowiadający wszystkim warunkom technicznym.

Z tego względu Dyrekcja P. M. S. nie nabywała nigdy laku z przetargów, a powierzała dostawę tej jedynej firmie, która wobec tego stała się niejako monopolistką i mogła dyktować ceny dowolne.

Nie chcąc być uzależnioną całkowicie od tej jedynej firmy, Dyrekcja P. M. S. już w 1925 r. postanowiła założyć własną fabrykę laku, co przyszło jej tem łatwiej, że wśród pracowników swoich znalazła doskonałego fachowca.

Lakownię uruchomiono dopiero w 1927 r. Wyprodukowany lak okazał się o wiele lepszy, niż dostarczany przez fabrykę prywatną, co się zaś tyczy ceny, — to o połowę tańszy.

Dyrekcja P. M. S. postanowiła nabywać surowce, potrzebne do produkcji laku, tylko pierwszorzędnej jakości, z pierwszych źródeł, oraz ograniczyć zakupy zagranicą do minimum.

Główny surowiec — kalafonja, był pochodzenia amerykańskiego i nabywany w Hamburgu, marki „G. H. i J. K.", według urzędowej kwalifikacji Departamentu Agrykultury Ministerstwa Rolnictwa St. Zj. Ameryki Półn.; najodpowiedniejszą okazała się marka „H. i J." na której ostatecznie poprzestano.

Pragnąc jednak i dostawę kalafonji uniezależnić od zagranicy, Dyrekcja P. M. S. zwróciła się do wszystkich większych producentów krajowych z prośbą o złożenie ofert. Jedynie odpowiednią dla celów D. P. M. S. okazała się kalafonja Poznańskiej Przetwórni Chemicznej w Luboniu. U tej też firmy zamówiono pierwszy próbny wagon. Jeżeli rezultat tej pierwszej dostawy okaże się pomyślny, w co nie należy wątpić, to i w ten surowiec Dyrekcja P. M. S. będzie mogła całkowicie zaopatrywać się w kraju.

Z pierwszemi dostawami gipsu, zarówno modelowego, jak i alabastrowego, były połączone pewne trudności, gips bowiem był źle przesiany i zawierał, zwłaszcza alabastrowy, dużo ciemnych i czarnych centek, co wskazywało, iż nie był dostatecznie sortowany przed wypaleniem. Obecnie, na skutek zwróconej przez D. P. M. S. uwagi, firma, dostarczająca gips, ustawiła sita, dzięki czemu gips jest należycie wysortowany, nadający się do fabrykacji dobrego laku, — a więc i pod tym względem osiągnięto pomyślne rezultaty.

Również w kraju nabywa się ultramarynę do laku niebieskiego, w gatunku zupełnie dobrym. Tlenek żelaza nabywano w Anglji, lecz są czynione starania i jest nadzieja otrzymania również dobrego produktu w kraju.

Pozostaje jeszcze jeden surowiec, potrzebny do produkcji laku, którego niema w kraju, a mianowicie „karnuba" koloru światło-szaro-zielonego; Surowiec ten Dyrekcja P. M. S. będzie zmuszoną nabywać zagranicą, używa go się jednak w bardzo małych ilościach, zastępując po części krajową parafiną.

Dyrekcja P. M. S. używa dwuch gatunków laku:

1) lak do lakowania butelek ze spirytusem,
2) „ „ „ „ z wódką.

Lak do spirytusu powinien posiadać naogół wszystkie te same własności, co i lak do wódek, ale musi być odporniejszy na działanie płynów spirytusowych mocy 92° i 95°, a mianowicie nie może rozpuszczać się w spirytusie, ani nawet mięknąć pod jego wpływem.

Pozatem dzielą się laki według koloru:

1) laki do spirytusu na a) bronzowy do spirytusu czystego mocy 95°
   b) czarny „ „ skażonego „ 92°
2) laki do wódek a) do wódki zwykłej 45° — niebieski,
   b) „ „ wyborowej 45° — biały,
   c) „ „ zwykłej 40° — czerwony,
   d) „ „ wyborowej 40° — zielony.

W przyszłości powiększy się ta ilość o lak do spirytusu skażonego mocy 95°; do projektowanej wódki luksusowej będą używane zamiast laku kapsle.

w r. 1925 płacono za 1 kg. od zł. 1.40 — 1.83
„ 1926 „ „ „ „ 1.90 — 2.05
„ 1927 „ „ „ „ 1.90 — 2.20

Cena laku we własnej lakowni D. P. M. S. kalkuluje się od zł. 0.91 do zł. 1.29 za kilogram, zależnie od gatunku. Należy przypuszczać, że ceny te w przyszłości będą jeszcze niższe.

Pergamin.

Pergamin przy korkowaniu butelek używa się celem zabezpieczenia płynu przed pyłkami korka i wogóle przed bezpośredniem zetknięciem z korkiem, który, jak mówiliśmy wyżej, może niekiedy wódki zabarwiać i nadawać im smak garbnikowy.

Dyrekcja P. M. S. nabywała pergamin w trzech gatunkach, a mianowicie:

1) krążki czyli płatki okrągłe,
2) arkusze,
3) bobiny, czyli wstęgi o szerokości 22, 23, 24, 25, 27 i 28 m/m.

Zakup pergaminu nie mógł odbywać się z przetargu, ponieważ firmy krajowe nie wyrabiają go w takich gatunkach, jakie dla celów monopolowych są potrzebne.

Początkowo nabywano pergamin w małych ilościach u detalistów, a dopiero w r. 1926 sprowadzono pierwszą większą partję w arkuszach, wprost z fabryki w Helsingforsie.

O dostawę pergaminu ubiegały się dwie firmy: jedna w Helsingforsie, druga w Paryżu. Były to jedyne firmy, których pergamin Centralne Laboratorjum Chemiczne D. P. M. S. uznało za odpowiedni.

Według orzeczenia Centr. Laboratorjum Chemicznego, pergamin francuski okazał się lepszym od finlandzkiego, wobec czego ostatnie zamówienie dane było firmie francuskiej.

Ponieważ wybijanie z arkuszy krążków okazało się niepraktycznem, Dyrekcja P. M. S. zarządziła w korkownicach specjalne przyrządy do automatycznego podkładania pod korki pergaminu, nawiniętego w formie wstęg na tekturowe obrączki. Wobec tego pergamin w arkuszach stopniowo wycofywano z użycia, zastępując go bobinami.

Ogółem Dyrekcja P. M. S. zakupiła:

w r. 1925 —	895 kg.	po cenie zł.	4.—	do	4.50	za 1 kg.
„ 1926 —	3.958 „	„ „	4.—		4.50	„ „
„ 1927 —	10.152 „	„ „	4.27			„ „
razem	15.005 kg.					

Czy następne zamówienia można będzie uskuteczniać w kraju — jest rzeczą wątpliwą, ponieważ zapotrzebowanie roczne D. P. M. S. nie dosięga jednego wagonu, a instalacja maszyn, odpowiednich do wyrobu bobin, jest zbyt kosztowna i dla tak małej produkcji nie opłaca się.

Etykiety.

Etykiety, używane przez wytwórnie do naklejania na butelki z wyrobami monopolowemi, muszą odpowiadać całemu szeregowi warunków technicznych, które wprawdzie nie zostały ujęte w jedną całość, jak to uczyniono z warunkami dla skrzyń, laku, korków, butelek, węgla i t. p., lecz są podawane każdorazowo w umowach.

Warunki te dotyczą:

a) gatunku papieru,
b) barwy druku,
c) kształtów i kroju liter,
d) treści i
e) wymiarów.

Papier powinien przedewszystkiem zawierać duży % celulozy, aby łatwo odchodził w wodzie i odklejał się w całości od butelek, a nie rozrywał się na kawałki. Ujemną cechą papieru jest jego przejrzystość i przesiąkliwość, która powoduje przechodzenie stempla na drugą stronę. Zawartość popiołu jest również cechą ujemną, bo powiększa jego ciężar i osłabia moc. Waga arkusza 70×100 cm. winna wynosić około 60 gramów.

Papier etykietowy bywa badany nietylko pod względem swego składu chemicznego, ale i własności mechanicznych. Badanie etykiet jest niełatwe i musi być przeprowadzane drobiazgową metodą laboratoryjną. Wobec dużej ilości gatunków papieru, na jakim mogą być drukowane etykiety, — co utrudnia wybór oferty, — Dyrekcja P. M. S. ustaliła jeden gatunek papieru, z którego etykiety mogą być przyjmowane.

Etykiety, zależnie od gatunku wódek, posiadają różne barwy druku, a mianowicie:

spirytus czysty	95°	— kolor tła	bronzowy,	litery	białe,
wódka czysta	45°	„ „	niebieski	„	„
„ „	40°	„ „	czerwony	„	„
„ wyborowa	45°	„ „	biały	„	złote
„ „	40°	„ „	biały	„	jasno-zielone
spirytus skaż.	95°	„ „	ciemn. oliw.	„	białe
„ „	92°	„ „	czarny	„	„

Wszelkie plamy, smugi i niejednolitość barwy są niedopuszczalne.

Etykieta zawiera napis: „Państwowy Monopol Spirytusowy", gatunek i moc płynu w stopniach oraz cenę.

Etykiety na spirytus skażony posiadają ponadto rysunek trupiej główki, jako ostrzeżenie o trujących własnościach płynu.

Wymiary etykiet zmieniały się, a mianowicie:

	1 ltr.	0.5 ltr.	0.25 ltr.
do roku 1927 —	109×81 mm.	86×70 mm.	70×55 mm.
od roku 1927 —	89×68 „	68×54 „	$57^1/_2 \times 48^1/_2$ „

Zmiana wymiarów została spowodowana względami oszczędności, ponieważ papier w kalkulacji ceny etykiet stanowi najpoważniejszą pozycję. Wymiarów etykiet dla wódek wyborowych nie zmniejszano.

Niezależnie od etykiet, Dyrekcja P. M. S. stosuje także nalepki na skrzynie z gotowemi wyrobami, z oznaczeniem mocy, ilości i pojemności butelek, numeru wytwórni, kolejnego numeru skrzyni, daty zapakowania oraz nazwisk: robotnika pakującego i dozorcy. Takież nalepki wkłada się wewnątrz skrzyni z podaniem tylko numeru robotnika pakującego skrzynie.

Etykiety zakupywano prawie wyłącznie z przetargów.

Należy podkreślić, że pomimo ogólnego wzrostu drożyzny, wydatki na etykiety stale się zmniejszają, jakkolwiek cena przeciętna jeszcze o 50% przewyższa cenę przedwojenną.

Inne materjały pomocnicze.

Oprócz wyżej wymienionych, wytwórnie wódek otrzymują wiele innych materjałów pomocniczych, niezbędnych bądź do fabrykacji, bądź do opakowania, jako to: piasek, siano, drut, bednarkę, szczotki i t. p.

Odrębny dział zaopatrzenia stanowią znów materjały techniczne jak: chemikalja, środek skażający, węgiel drzewny, węgiel kamienny i koks, materjały budowlane, elektromechaniczne, narzędzia, przyrządy, maszyny i t. p. Do obowiązków Dyrekcji P. M. S. należy także dostarczenie gorzelniom samoczynnych alkoholomierzy „Siemensa".

Zakup wszelkich materjałów technicznych odbywał się w zależności od charakteru zakupywanego artykułu, wielkości zakupu, terminu dostawy i t. d.— systemem przetargu ograniczonego, w drodze postępowania ofertowego, lub drogą zakupu z wolnej ręki.

Przy zakupach drobnych — do 100 zł., stosowano system zakupu z wolnej ręki; przy większych — do 5.000 zł., stosowano system postępowania ofertowego, dla poważniejszych zakupów — przeważnie system przetargowy, jakkolwiek od tej reguły bywały niekiedy odchylenia. Zakup np. rozlewaczek do spirytusu i wódek, typu „K. Pošepny", „Kubś i Gogołkiewicz" lub „Borman i Szwede", — należało dokonywać, traktując każdy typ indywidualnie i, chociaż zakupy odbywały się na sumy znacznie większe od 5.000 zł., nie można było uskuteczniać ich systemem przetargowym, bowiem każda z tych firm mogła wykonywać tylko swój typ rozlewaczek. W analogiczny sposób zakupywano filtry i t. p.

Z ważniejszych artykułów technicznych zakupiono w okresie sprawozdawczym:

1) rozlewaczki:

a) K. Pošepny	10 szt.	za sumę zł.	27.555.—
b) Borman i Szwede	20 „	„ „ „	22.530.—
c) Kubś i Gogołkiewicz	64 „	„ „ „	106.420.—
razem	94 szt.	za sumę zł.	156.505.—

2) filtry:

a) Plage i Laśkiewicz	38 „	„ „ „	30.605.16
b) Kubś i Gogołkiewicz	68 „	„ „ „	56.940.—
razem	106 szt.	za sumę zł.	87.545.16

3) pompy:

6 pomp i 5 motorów	za sumę zł.	18.166.30

W okresie sprawozdawczym Dyrekcja P. M. S. zakupiła materjałów pomocniczych:

w 1925 roku.

	Ilość	Zł.
skrzynie otwarte	21.888 szt.	105.062.40
„ zamknięte	45.430 „	193.396.93
„ kratkowane	2.867 „	20.069.—
butelki (wszystkich wymiarów)	15.343,8 tys. szt.	1.393.480.83
korki „ „	27.204,1 „ „	127.962.95
etykiety „ „	29.653 „ „	29.746.26
lak	49.572,5 kg.	84.266.88
różne materjały	—	157.648.50
	razem zł.	2.111.633.75

Od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r.

	Ilość	Zł.
skrzynie otwarte	110.528 szt.	537.895.90
„ zamknięte	168.366 „	696.085.08
„ kratkowane	24.321 „	222.870.34
„ „Orłowa”	149.870 „	2.322.900.38
„ do gąsiorków	4.009 „	11.594.37
„ modelowe	199 „	1.700.—
„ ażurowe	200 „	3.300.—
butelki (wszystkich wymiarów)	111.768,3 tys. szt.	12.261.107.91
korki „ „	166.493,8 „ „	1.295.953.70
etykiety „ „	177.545,7 „ „	208.626.24
lak	220.174,5 kg.	437.033.69
kasowniki	13.047,2 tys. szt.	10.387.79
pergamin	—	47.099.39
gąsiorki do prób	4.095 „	4.065.50
opał	9.856,3 ton	203.374.82
gwoździe	—	15.070.84
benzyna	—	2.465.52
szczotki do mycia butelek	2.600 „	984.41
węgiel drzewny	11.272 kg.	6.594.12
różne materjały	—	1.406.297.78
		19.695.407.78

Remanenty materjałów pomocniczych w wytwórniach na dz. 31 marca 1927 roku.

butelki			16.590,8 tys szt.
korki			73.219,2 „ „
skrzynie	Orłowa	99.990	
	Bekkera	103.146	
	kratkowane	17.313	
	ślepe	62.432	282.881 szt.
lak	bronzowy	16.050 kg.	
	niebieski	39.464 „	
	czerwony	19.533 „	
	biały	2.350 „	
	czarny	1.100 „	78.497 kg.
pergamin	w arkuszach		2.429 kg.
	w bobinach		6.710 szt.
	w krążkach		2.191 tys. szt.
nalepki na skrzynie			6.595,8 tys. szt.
szczotki do mycia butelek			6.507 szt.
plomby			870,5 kg.
siano			77.426 „
bednarka			14.460,1 „
szpagat			1.906,9 „
gwoździe			7.348 „
węgiel kamienny			1.469,8 tonn
węgiel filtracyjny			10.607 kg.

Rozdział niniejszy uzupełniają wykresy: 14 — sieć wytwórni i hurtowni P. M. S. oraz 16 — rozlew wyrobów monopolowych według mocy i rodzaju wyrobów w latach 1925 i 1926.

X
Prace budowlane, montażowe i chemiczne

Prace budowlane i montażowe

Zakres prac Wydziału Technicznego.

Wyżej [1]) zaznaczyliśmy, że tylko w b. zaborze rosyjskim Dyrekcji P. M. S. przekazane zostały budynki i urządzenia dawnego monopolu rosyjskiego. Budynki te w przeważnej części zostały zniszczone przez wojnę, z urządzeń zaś wewnętrznych pozostały tylko szczątki. Pomimo wszystko przedstawiały one dużą wartość, jakkolwiek rozplanowanie ich nie odpowiadało odmiennym warunkom, w jakich powstawał monopol spirytusowy polski i odmiennym zasadom organizacyjnym. Wówczas, kiedy monopol rosyjski obejmował produkcję wódek czystych i całkowitą sprzedaż tak hurtową, jak i detaliczną, to monopol polski — tylko produkcję i sprzedaż hurtową. Monopol rosyjski stosował zasadę gęstszej sieci rozlewni z mniejszą produkcją, — zasada ta zresztą była pod koniec kwestjonowana tak, że niektóre rozlewnie podlegały likwidacji, — monopol polski natomiast przyjął zasadę wręcz odmienną: tworzenie mniejszej ilości rozlewni z większą produkcją.

Z tych względów tylko nieznaczna ilość dawnych rozlewni rosyjskich nadawała się do wykorzystania pod rozlewnie naszego monopolu spirytusowego i to dopiero po przeprowadzeniu gruntownego remontu, a nawet odpowiedniego rozszerzenia.

Pozostałe budynki, również ze względu na ich rozplanowanie, nie nadawały się w większości także i na hurtownie; mogła być wykorzystana zaledwie nieznaczna ich część.

Ze względu bowiem na rzadką sieć kolejową i zły stan naszych dróg kołowych, szczególniej na wschodzie, oraz ze względu na konieczność najdogodniejszego i najszybszego zaopatrzenia w trunki detalistów, Dyrekcja P. M. S. stanęła na stanowisku możliwie gęstej sieci składów hurtowych. Przy rozważaniu zaś problemu hurtowni państwowych czy prywatnych zwyciężyła zasada składów hurtowych własnych.

Widzimy więc, że nawet w b. dzielnicy rosyjskiej, w której D. P. M. S. otrzymała pewną ilość objektów, musiała przystąpić do budowy wzgl. przebudowy i remontu wielkiej ilości budynków, tak pod rozlewnie wódek, jak i hurtownie.

---

[1]) p. str. 43.

W b. dzielnicach pruskiej i austrjackiej sprawy przedstawiały się jeszcze gorzej, gdyż tam nie przekazano monopolowi żadnych nieruchomości.

Prace nie mniejsze, niż w zakresie budownictwa, oczekiwały Dyrekcję P. M. S. w urządzeniach wewnętrznych rozlewni wódek, gdyż urządzenia pozostałe po b. monopolu rosyjskim były kompletnie zdemontowane i w ilościach tak nieznacznych, że tylko w małej części pokrywały zapotrzebowanie Monopolu Spirytusowego.

Tak olbrzymie zadania w zakresie budowy i montażu wymagały utworzenia osobnego Wydziału Technicznego, któremu prace te zostały powierzone.

Oprócz czynności, bezpośrednio zmierzających do stopniowego zrealizowania zamierzeń D. P. M. S., mających na widoku zapewnienie najtańszej produkcji przy jednoczesnym najwyższym poziomie trunków monopolowych pod względem jakości — dzięki celowemu rozplanowaniu i wzorowemu urządzeniu wytwórni i rektyfikacyj, czy to w drodze budowy nowych, czy też wykorzystania istniejących, a pozostałych po byłym monopolu rosyjskim objektów, — Wydział Techniczny miał również za zadanie dbałość o hygjenę i bezpieczeństwo osobiste pracowników przedsiębiostw monopolowych.

Pracy w Wydziale Technicznym D. P. M. S. towarzyszyły bardzo ciężkie okoliczności.

Brak odpowiedniego lokalu, trudności w skompletowaniu fachowego, a doświadczonego w dziedzinie wytwórczości monopolowej personelu, przy równoczesnym ogromie pracy organizacyjnej i planów na najbliższą przyszłość, niezmiernie utrudniały zadanie i wymagały obywatelskiego zrozumienia, a niekiedy wprost pełnego poświęcenia ze strony ogółu pracowników.

Jeszcze obecnie wśród urzędników żywe są wspomnienia niedalekiej przeszłości, nabierające w perspektywie czasu cech pobłażliwej wyrozumiałości, kiedy biuro wydziału instytucji państwowej, obejmującej swą działalnością całą Polskę, mieściło się w jednej sali prywatnego lokalu przy ul. Królewskiej.

Z tego małego biura Wydział Techniczny rozwinął się w poważną instytucję, zatrudniającą 70 pracowników, posiadającą lokal wprawdzie zbyt oddalony od centrali, gdyż znajdujący się czasowo na Pradze, jednak wygodny — o kilkunastu obszernych i widnych pokojach, urządzonych z wszelkiemi wygodami.

Podstawą planowej i wydajnej pracy wydziału jest właściwa jej organizacja, polegająca na celowem zróżniczkowaniu ogólnych jego zadań, ujętych w cztery zasadnicze działy: ogólny, budowlany, mechaniczny i chemiczny, na które wydział podzielono, z ściśle określonym zakresem działalności każdego działu.

Ponieważ prace działu chemicznego będą omówione oddzielnie, zaś prace działu ogólnego mają charakter biurokratyczno-organizacyjny, mniej interesujący szerszy ogół czytelników, przeto postaramy się zobrazować w ogólnym zarysie prace dwuch tylko działów: budowlanego i mechanicznego, mających istotne znaczenie w całokształcie prac Dyrekcji P. M. S.

Czynności tych dwuch działów, aczkolwiek pozornie od siebie niezależnych, wymagały najściślejszej koordynacji.

Dzięki sprawnej organizacji i należytemu kierownictwu Wydziału Technicznego — prace budowlane i montażowe udało się poprowadzić tak, że w stosunkowo krótkim czasie, pomimo wielu trudności terenowych i technicznych, przy nielicznym personelu wykonano szereg budowli, remontów i instalacyj.

Prace pomiędzy te dwa działy były podzielone w sposób następujący:

Inicjatywa techniczna oraz nadzór nad wykonywaniem wszelkich robót należą do obydwuch tych działów, każdego w zakresie jego kompetencji.

Do zakresu prac działu budowlanego wchodzą wszelkie roboty budowlane, instalacje kanalizacyjne, wodociągowe, ogrzewania centralnego i wentylacji.

Natomiast urządzenie wszelkich instalacyj mechanicznych, ustawienie zbiorników miedzianych i żelaznych, wykonywanie instalacyj gospodarki parowej i siłowej, instalacyj elektrycznych, świetlnych i siłowych, urządzenia transportowe automatyczne i podnośniki, dźwigi elektryczne i ręczne, instalacje pomp wodnych i spirytusowych, kompressory, aparaty dystylacyjne, rektyfikacyjne, filtry węglowe i piaskowe, instalacje regeneracji węgla drzewnego, wiercenie studni artezyjskich oraz instalacje pomp do tych studni, instalacje skomplikowanych komunikacyj rurowych dla różnych płynów, pary i powietrza o długości dziesiątków kilometrów, aparaty grzejne do wody i laku oraz inne urządzenia — należą do zakresu kompetencji działu mechanicznego, pod kierunkiem i według projektów którego powyższe instalacje i urządzenia były i są wykonywane przy budowie nowych i odbudowie państwowych wytwórni wódek i rektyfikacyj.

Wydział techniczny, przystępując do zrealizowania opracowanego planu budowy i odbudowy sieci państwowych wytwórni wódek, hurtowni i rektyfikacyj, zaprojektowanych na terenie całego Państwa, musiał wykonać przedewszystkiem szereg poważnych prac przygotowawczych, a mianowicie:

1) dokonanie zinwentaryzowania i oszacowania przedmiotów i instalacyj, pozostałych po b. monopolu rosyjskim w miastach: Lublinie Kowlu, Równem, Ostrogu, Krzemieńcu, Częstochowie, Kaliszu, Koninie, Siedlcach, Białymstoku, Wilnie, Łomży i Łodzi;
2) opracowanie „przepisów budowlano-montażowych" oraz „warunków technicznych", dotyczących wykonania robót budowlanych i dostawy materjałów budowlanych dla potrzeb D. P. M. S.;
3) opracowanie przepisów, dotyczących odbioru technicznego przedmiotów instalacji przedsiębiorstw D. P. M. S. oraz materjałów pomocniczych, jak również opracowanie przepisów i wskazówek techniczno-gospodarczych dla państwowych wytwórni wódek i rektyfikacyj;
4) opracowanie projektów naczyń żelaznych i cystern do magazynowania spirytusu (o pojemności od 10.000 ltr. do 400.000 ltr.), mierników stożkowych (o pojemności od 2.500 ltr. do 4.000 ltr.), mierników cylindrycznych (1.000 ltr.), zbiorników pośrednich (300 i 1.000 ltr.), zbiorników do rozcieńczania spirytusu, zbiorników ciśnień do wódki, zbiorników otwartych do wody zimnej, zbiorników zamkniętych do wody gorącej, zbiorników do wyparów, re-

gulatorów ciśnień, koryt i zbiornika do zabrakowanej wódki, filtra tkaninowego i mierników kontrolnych;

5) opracowanie projektów naczyń miedzianych: filtrów węglowych i piaskowych, szematu połączeń baterji filtrów piaskowych i węglowych, zbiorników wyrównywaczy (o pojemn. 5.500, 7.000 i 11.000 ltr.), mierników do wody destylowanej (300 i 500 ltr.) i oziębiacza;

6) wykonanie projektów następujących urządzeń technicznych: stołów rozlewniczych, wagonetek, rozgrzewaczek laku, maszynek do korkowania butelek z automatycznem podawaniem pergaminu pod korki, skrzynek drewnianych otwartych do transportowania butelek z wódką w wytwórniach, skrzynek zamkniętych do transportowania butelek z wódką nazewnątrz wytwórni, butelek dla wytwórni wódek o pojemn. 1/2 i 1/4 ltr. i aparatu do wyparzania korków;

7) przeprowadzenie studjów przedwstępnych co do możności zastosowania kapslowania butelek z trunkami monopolowemi, zamiast korkowania i lakowania.

W przeciągu okresu sprawozdawczego Wydział Techniczny musiał ponadto wykonać przedwstępne projekty i kosztorysy:

1) przebudowy budynków państwowej wytwórni wódek w Warszawie oraz instalacyj technicznych na produkcję roczną 150.000 hl. 100° spirytusu;

2) odbudowy byłej państwowej wytwórni wódek w Brześciu n/Bugiem łącznie z rozbudową i przystosowaniem jej do rocznej produkcji 25.000 hl.;

3) prowizorycznego uruchomienia wytwórni w Kowlu na wydajność 25.000 hl., w Wilnie na produkcję roczną 20.000 hl. i w Sieradzu na produkcję roczną 16.000 hl. wraz z projektem instalacyj technicznych;

4) rozbudowy państwowej wytwórni wódek w Łodzi na produkcję roczną 60.000 hl.;

5) budowy wytwórni wódek w Poznaniu na produkcję roczną 50.000 hl. w nowonabytej posiadłości „Iskra";

6) odbudowy wytwórni wódek we Włocławku na produkcję roczną 16.000 hl.;

7) budowy wytwórni wódek w Starogardzie na takąż produkcję roczną;

8) wreszcie projekty budowlane oraz projekty instalacyj technicznych typowych państwowych wytwórni wódek z roczną produkcją 50.000 i 25.000 hl. 100° spirytusu i projekt budowlany typowej hurtowni wyrobów monopolowych o pojemności 25 wagonów towarowych.

Gospodarka budowlana Dyrekcji P. M. S. od początku jej powstania zaznaczyła się w trzech kierunkach, wobec czego i dokonane prace można podzielić na trzy kategorje:

1) remonty konserwacyjne,
2) remonty gruntowne i przebudowa,
3) budowle nowe.

Prace te dotyczą budynków administracyjnych, fabrycznych i mieszkalnych na posesjach P. M. S., znajdujących się we wszystkich dzielnicach kraju.

Centralne Laboratorjum Chemiczne Dyrekcji P. M. S. w Warszawie
Fragment

Remonty konserwacyjne i przebudowa.

Z chwilą wejścia w życie ustawy o monopolu spirytusowym pierwszem zadaniem Dyrekcji P. M. S. było przejęcie posesyj wraz z budynkami, pozostałych po b. monopolu rosyjskim na terenie b. Królestwa Polskiego i Ziem Wschodnich.

Zarówno w Warszawie, jak i na prowincji budynki te okazały się częściowo zrujnowane przez okupantów lub działania wojenne, częściowo zniszczone wskutek długoletniego ich zaniedbania; przytem wszystkie nadające się do użytku budynki były zajęte przez różnych przygodnych lokatorów. Odrazu więc powstała konieczność doprowadzenia tych budynków do stanu używalności i doraźnego ich przystosowania do celów P. M. S., z jednoczesnem podjęciem starań o usunięcie zamieszkałych w nich lokatorów. Przedewszystkiem zaś trzeba było poczynić remonty, które zapobiegałyby dalszemu niszczeniu budynków, a więc reperacje dachów, okien, kominów i t. p.

W połowie 1925 r. Dyrekcja P. M. S. rozpoczęła przejmowanie gmachów po b. monopolu rosyjskim w Warszawie od instytucyj, które je zajmowały t. j. od „Polskiego Zrzeszenia Spirytusowego", „Państwowych Zakładów Graficznych" i „Techniki Gorzelniczej". Niezwłocznie też przystąpiono do remontu kilku lokali oraz do przeróbek wewnętrznych w głównym budynku fabrycznym — dla pomieszczenia w nim biur. Wykonano częściowy remont dachów, stropów i tynków. Dokonano również szeregu remontów konserwacyjnych na prowincji: w Brześciu, Lidzie, Łomży, Ostrogu, Płocku, Włocławku, Równem, Słonimie, Wilnie i Kowlu.

W krótkim czasie wyłaniać się zaczęła potrzeba posiadania odpowiednich lokalów biurowych dla pomieszczenia zwiększającej się liczby urzędników, oraz rozszerzenia i należytego urządzenia budynków fabrycznych, któreby odpowiadały wzrastającej szybko produkcji, wymagającej również pod względem administracyjno-gospodarczym znacznych ulepszeń inwestycyjnych.

W związku z tem wykonane zostały w państwowej wytwórni wódek Nr. 1 w Warszawie:

1) przeróbka i nadbudowa dwuch pięter domu Nr. 3 wraz z urządzeniem instalacji centralnego ogrzewania, kanalizacji i wodociągów;
2) przebudowa i remont budynków Nr. 1 i Nr. 2 na lokale biurowe i laboratorjum chemiczne wraz z niezbędnemi urządzeniami dla potrzeb laboratorjum;
3) stosownie do zatwierdzonych projektów — remont gruntowny budynków fabrycznych wytwórni warszawskiej z przystosowaniem ich do produkcji rocznej 150.000 hl. 100^0 spirytusu;
4) remont studni artezyjskiej i połączenie jej z obszerną siecią wodociągową, wyremontowaną i rozbudowaną;
5) rozbudowa sieci kanalizacyjnej;
6) budowa rampy żelazo-betonowej przy magazynie spirytusu a także ramp krytych przy magazynach gotowych wyrobów;
7) rozszerzenie pomieszczenia maszynowni przy kotłowni;
8) zmiana pokrycia głównego budynku fabrycznego z dachówki na blachę cynkową oraz zmiana zgniłych stropów na belkach

drewnianych nad pomieszczeniem filtrów i drugą salą rozlewniczą — na stropy Kleina;

9) przebudowa torów kolejowych i ustawienie nowej tarczy obrotowej;

10) usunięcie z galerji pomiędzy magazynami wytwórni—zużytych pokryć dachowych z blachy żelaznej i zastąpienie ich nowemi z blachy ocynkowanej, oraz podniesienie mostku, łączącego magazyny, przystosowując go do obrysia kolejowego wagonów-cystern.

Ogólny koszt powyższych robót wyniósł zł. 655.305.

Jednocześnie opracowano projekty i kosztorysy przebudowy gruntownej oraz remontu gmachów fabrycznych na terenach wytwórni w Brześciu n/Bugiem, w Łodzi, Poznaniu, Włocławku, Sieradzu oraz rektyfikacyj w Starogardzie i w Toruniu.

W Brześciu n/B pozostałą po b. monopolu rosyjskim fabrykę przebudowano na wytwórnię, obliczoną na produkcję roczną 25.000 hl. 100° spirytusu. Prócz nadbudowy domu mieszkalnego oraz fabrycznej części budynku, wybudowano nowy gmach cystern i przyjmowania spirytusu na pojemność 3-ch cystern po 250.000 ltr. każda, nowy budynek kotłowni i magazyn gotowych wyrobów oraz murowany parkan. Koszt tych robót wynosi około zł. 713.000.

W Łodzi, gdzie zaprojektowano wytwórnię z produkcją roczną 60.000 hl 100° spirytusu, do końca okresu sprawozdawczego wykonano w 80% remont kapitalny budynków fabrycznych, administracyjnych i mieszkalnych, przyczem kosztorys wszystkich robót budowlanych opiewa na zł. 532.753.

W Poznaniu, Wilnie, Kowlu, Włocławku i Sieradzu przeprowadzono gruntowne remonty i przebudowy, stosownie do potrzeb tamtejszych wytwórni. W Starogardzie przeprowadzono 75% przewidzianego remontu gruntownego i niezbędnych przeróbek w pomieszczeniach rektyfikacji; wytwórnię, obliczoną na 16.000 hl. 100° spirytusu produkcji rocznej, przebudowuje się kosztem zł. 90.000. W Toruniu wykonano 75% remontu przewidzianego w zatwierdzonym projekcie na sumę zł. 60.239.

Na biura Dyrekcji P. M. S. Ministerstwo Skarbu nabyło nieruchomość, przylegającą do gmachów Ministerstwa, — przy ul. Rymarskiej róg Leszna.

Ze względu na przewidywany szybki rozwój Dyrekcji i zwiększenie personelu pracowników, dla których wkrótce zabrakło miejsca w czasowem pomieszczeniu skarbowem przy ul. Krakowskie Przedmieście 50, jak również w wynajętym następnie lokalu w domu Nr. 23 przy ul Królewskiej, nadbudowa domu nabytego okazała się niezbędną.

Ministerstwo Skarbu powołało komitet do czuwania nad tą sprawą, do którego należeli: Naczelnik Wydziału Gospodarczego Min. Skarbu, Naczelnik Wydz. Rachuby Dep. Akcyz i Monopolów, Naczelnik Wydz. Finansowego D. P. M. S., Naczelnik Wydz. Gospodarczego D. P. M. S. i przedstawiciel Min. Robót Publicznych.

Nadbudowano piętro i mansardę oraz wzmocniono i pogłębiono fundamenty. Nadbudowę frontu ukończono dn. 1.VIII.1925 r. Część oficyny rozebrano, przerobiono i również nadbudowano.

Budowle nowe

W budynkach monopolowych na Pradze przy ul. Ząbkowskiej oraz w domu przy ul. Rymarskiej, podczas ich obejmowania przez D. P. M. S., wiele mieszkań było zajętych już to przez urzędników, już to przez osoby

prywatne. Aby odremontować dla swego użytku te mieszkania, Dyrekcja musiała postarać się przedewszystkiem o usunięcie z nich dotychczasowych lokatorów, co ze względu na ustawę o ochronie lokatorów było możliwem jedynie przez danie im odpowiednich lokalów zastępczych. A ponieważ jednocześnie wielu urzędników D. P. M. S. nie posiadało zupełnie mieszkań w Warszawie, więc Dyrekcja powzięła projekt budowy własnego domu mieszkalnego, w celu przesiedlenia doń z budynków przy ul. Ząbkowskiej i Rymarskiej lokatorów oraz dostarczenia swym urzędnikom odpowiednich mieszkań.

Na placu więc otrzymanym w tym celu od Min. Robót Publicznych na rogu ul. Inflanckiej i Sierakowskiej, Dyrekcja P. M. S. wybudowała dom mieszkalny 4-piętrowy, oddany do użytku dnia 30.X.1926 r. po upływie rocznego okresu budowy. Roboty wykonała firma prywatna pod kierunkiem Wydziału Technicznego D. P. M. S., który też opracował projekt i sporządził kosztorys tego domu. Koszt ogólny budowy przy kubaturze 21.000 m^3 wyniósł 1.060.000 zł.

W październiku 1926 r. rozpoczęto budowę nowego gmachu 5-piętrowego Dyrekcji P. M. S. na wspomnianej wyżej posesji przy zbiegu ulic Rymarskiej i Leszno, w którym mają mieścić się biura i sale reprezentacyjne Dyrekcji. Kosztorys budowy opiewa na sumę 920.000 zł. Fundamenty, grube mury i stropy żelazobetonowe są wykończone.

W Poznaniu, niezależnie od remontu zabudowań na terenie b. fabryki „Iskra", zakupionej celem urządzenia tam państwowej wytwórni wódek, Dyrekcja P. M. S. stawia nowe budowle, a mianowicie dom mieszkalny, budynek cystern oraz biuro i laboratorjum. Kosztorys opiewa na sumę zł. 820.000.

Jednocześnie też zostały wykonane roboty budowlane w związku z przebudową i remontem pomieszczeń dla rozlewni denaturatu uruchomionych: w Warszawie, Łodzi, Kowlu, Brześciu n/B., Poznaniu Toruniu i Starogardzie — w zabudowaniach państwowych wytwórni, względnie rektyfikacyj spirytusu.

Roboty montażowe.

W miarę postępu robót budowlanych przystępowano do prac instalacyjnych. Wykonano więc cały szereg instalacyj i urządzeń mechanicznych w wytwórniach wódek, których odbudowa i remont zostały przeprowadzone zgodnie z potrzebami montażu.

Roboty montażowe najlepiej dadzą się scharakteryzować w przeglądzie robót, wykonanych w poszczególnych objektach P. M. S.

1) W wytwórni warszawskiej w r. 1925 wykonano prowizoryczną rozlewnię spirytusu na 10 stołów oraz wyremontowano 6 cysterno-zbiorników do magazynowania spirytusu o ogólnej pojemności 1.250.000 ltr.; połączono nową komunikacją rurową cysterny z gmachem rozlewni i stacją pomp. Stację pomp z napędem od motoru elektrycznego i oddział przyjmowania spirytusu wyremontowano i uzupełniono rurociągami, korytem, wagami i zbiornikiem dla spirytusu. Zgodnie z projektem wytwórni na produkcję 150.000 hl. 100^0 spirytusu wykonano następujące instalacje:

a) wzamian 2-ch starych kotłów zainstalowano 2 nowe, wodnorurowe syst. „Fitzner i Gamper" o pow. ogrz. 72 m^2 każdy, na 12 atm. rob. ciśn., z przegrzewaniem pary do 350° C.; na miejsce starych o niedostatecznej mocy maszyn parowych zainstalowano narazie 1 parową maszynę wentylową o mocy 65 KM z odpowiednim generatorem;

b) wykonano całą nową instalację elektryczną, świetlną i na siłę, z tablicą rozdzielczą, pozwalającą na połączenie z siecią miejską jako zapasowem źródłem energji elektrycznej;

c) zainstalowano 2 elektryczne dźwigi o sile podnośnej 800 kg.;

d) zainstalowano transportery rolkowe z automatycznemi podnośnikami na każdą salę—do podawania skrzyń próżnych i transportowania do magazynu skrzyń napełnionych;

e) wykonano całkowitą instalację rozlewni na 33 stoły, o 11 baterjach filtrów węglowych i piaskowych, z całkowitą komunikacją rur żelaznych i miedzianych;

f) uruchomiono regenerację węgla do filtrów węglowych przy pomocy pary przegrzanej do temp. 450° C;

g) wykonano dla każdego koryta i stołu pionowe podnośniki butelek do koryt i od koryt do stołów;

h) zainstalowano 33 komplety filtrów mechanicznych, rozlewaczek, elektrycznych rozgrzewaczek laku, korkownic.

Na terenie rektyfikacji wykonano remont urządzeń mechanicznych i przebudowano 1 aparat rektyfikacyjny, nieodpowiadający warunkom umowy dzierżawnej.

Ogólny koszt wszystkich pomienionych inwestycyj wynosi około zł. 1.490.000.

2) W Starogardzie wykonano instalację mechaniczną wytwórni wódek z produkcją roczną 16.000 hl. 100° spirytusu, uskutecznianą na 4-ch stołach rozlewniczych. Oprócz tego, urządzono instalację centralnego ogrzewania i przerobiono instalację elektryczną, świetlną, i na siłę; wykonano budowę studni artezyjskiej o głębokości 84 mtr. i wydajności 30 mtr^3/godzina. Przeprowadzono następnie roboty w związku z urządzeniem tam centrali olejów fuzlowych. Ogólny koszt robót wyniósł około zł. 234.500.

3) W Łodzi Dyrekcja P. M. S. wykonała instalacje mechaniczne, elektryczne, centralnego ogrzewania oraz roboty kanalizacyjno-wodociągowe. Wytwórnię obliczono na 16 stołów z roczną produkcją 60.000 hl. 100° spirytusu. Koszt robót przewidywany w wysokości 902.840 złotych.

4) W Poznaniu odbywa się montaż mechanicznych urządzeń wytwórni na 12 stołów. Pozatem prowadzone są roboty przy urządzeniu instalacyj elektrycznej, centralnego ogrzewania i kanalizacyjno-wodociągowej; wykonano budowę studni artezyjskiej o głęb. 102 mtr. i wydajności 40 m^3/godz. Koszt tych inwestycyj wynosi 818.565 złotych.

5) W Brześciu n/Bugiem przeprowadza się instalacje mechaniczne, centralnego ogrzewania, wentylacji i kanalizacyjno-wodociągowe; wykonano budowę studni artezyjskiej. Ogólny koszt robót wynosi 567.771 złotych.

6) Wykonano całkowitą instalację mechaniczną w państwowej wytwórni wódek we Włocławku na roczną produkcję 16.000 hl. 100⁰ spirytusu. Oprócz tego wykonano instalację centralnego ogrzewania, elektryczną, świetlną i na siłę, oraz wybudowano nową studnię artezyjską. Ogólny koszt robót wynosi zł. około 300.000.

7) W Sieradzu wykonano instalację mechaniczną na produkcję roczną 16.000 hl. 100⁰ spirytusu kosztem 22.363 zł.

8) W Kowlu i Wilnie wykonano sposobem gospodarczym instalacje mechaniczne na produkcję roczną 25.000 i 20.000 hl. 100⁰ spirytusu. Oprócz tego w Kowlu wykonano instalację centralnego ogrzewania, wentylacji i elektryczną. Koszt robót wynosi w Kowlu 131.525 zł. i w Wilnie 51.877 złotych.

9) W rektyfikacji toruńskiej uzupełniono urządzenia mechaniczne, przerobiono i uzupełniono komunikację rurociągów, celem umożliwienia racjonalnego prowadzenia gospodarki spirytusowej; urządzono instalację elektryczną. Koszt robót wynosi około 80.000 zł.

Reasumując powyższy przegląd wykonanych robót w związku z realizacją planu budowy sieci wytwórni i rektyfikacyj państwowych, należy stwierdzić, że praca przy organizacji P. M. S. w okresie sprawozdawczym osiągnęła poważne rezultaty, wyrażające się w uruchomieniu

1) szeregu wytwórni państwowych: w Warszawie, Włocławku, Sieradzu, Starogardzie, Kowlu i Wilnie;
2) rektyfikacyj państwowych: w Starogardzie, Toruniu i Warszawie;
3) rozlewni spirytusu skażonego: w Warszawie, Łodzi, Kowlu, Brześciu Poznaniu, Toruniu i Starogardzie.

Dotychczasowy koszt wszystkich wymienionych inwestycyj, wliczając roboty prowadzone sposobem gospodarczym, wyniósł około zł. 9.450.738.

Prace Wydziału Technicznego miały charakter przygotowawczych i nadzorczych. Co się zaś tyczy wykonania, to powierzano je firmom prywatnym, bądź, jeśli mogły być wykonane sposobem gospodarczym, — specjalnie utworzonemu „działowi robót gospodarczych" w Wydziale Gospodarczym D. P. M. S., przekształconemu później na „dział zakupów technicznych". Dział ten prowadził także rozrachunki z dostawcami i przedsiębiorcami z tytułu zawartych umów na roboty budowlane i montażowe.

Do drobnych robót technicznych urządzono przy wytwórni wódek w Warszawie — warsztaty mechaniczne, które wykonywują tego rodzaju roboty, jakie ze względu na ich charakter mogą być przeprowadzone sposobem gospodarczym.

Wszelkie roboty bądź dostawy, których wartość przewyższa 10.000 zł. oddawane są z przetargów; przetargów dokonywa wyznaczona przez Dyrektora P. M. S. komisja przetargowa, złożona, z 6 wyższych urzędników D. P. M. S. Przetarg może być ustny lub pisemny, ograniczony lub nie-

ograniczony. Przetarg ograniczony ma miejsce, jeśli do złożenia ofert powołuje się pewną tylko ograniczoną ilość przedsiębiorców, co do których niema wątpliwości, iż powierzoną im robotę wykonają dobrze i w terminie umówionym; przy przetargu nieograniczonym, ogłaszanym w gazetach, oferty mogą składać wszystkie firmy. Wyniki przetargu zatwierdza Dyrektor P. M. S. Komisja przetargowa działa na zasadzie osobnej instrukcji.

Celem skoordynowania zarządzeń Wydziałów Technicznego i Gospodarczego w zakresie budowli i robót remontowych, została utworzona specjalna komisja budowlano-montażowa, złożona z urzędników trzech wydziałów Dyrekcji P. M. S. i działająca na zasadzie osobnej instrukcji. Zadaniem tej komisji jest rozpatrywanie na miejscu wszelkich kwestyj spornych, powstałych przy budowie, remoncie lub montażu, oględziny, kontrola i przyjmowanie protokularne robót, tak prowadzonych przez przedsiębiorców prywatnych, jak i przez warsztaty mechaniczne D. P. M. S.

Prace chemiczne. Organizacja Centralnego Laboratorjum Chemicznego.

Państwa, które wprowadziły u siebie monopol spirytusowy, zwróciły szczególną uwagę na należytą sprawność kontroli chemiczno-technicznej swej gospodarki spirytusowej. A więc Szwajcarja zaczęła organizację monopolu przedewszystkiem od utworzenia laboratorjum chemicznego w Bernie. Potrzeby szwajcarskiego monopolu zaspakajane są tylko przez jedno laboratorjum, a to ze względu na mały obszar kraju i wzorowe środki komunikacyjne, jak również i ze względu na brak państwowych wytwórni wódek, niewielką liczbę rektyfikacyj i składów gotowych produktów. W Rosji na potrzeby monopolu spirytusowego zostały zorganizowane 3 centralne laboratorja chemiczne (Petersburg, Moskwa i Odesa) oraz tyle laboratorjów okręgowych, ile było gubernjalnych zarządów akcyzowych. Niektóre z centralnych laboratorjów b. rosyjskiego monopolu zaczęły funkcjonować na 2 lata przed właściwym terminem wprowadzenia w życie ustawy o monopolu. W Serbji zagadnienia chemiczno-techniczne z dziedziny monopolowej rozstrzygane były również przez laboratorja chemiczne, specjalnie w tym celu zorganizowane. We Włoszech, aczkolwiek niema monopolu spirytusowego, jednak nad jakością napojów alkoholowych czuwa świetnie wyposażone i doskonale funkcjonujące centralne laboratorjum chemiczne oraz szereg laboratorjów okręgowych.

W planie organizacyjnym naszego Państwowego Monopolu Spirytusowego przewidziane zostało utworzenie Centralnego Laboratorjum Chemicznego (Warszawa) oraz 6 laboratorjów okręgowych (Warszawa, Poznań, Kraków, Lwów, Wilno i Brześć). Laboratorja okręgowe będą czuwać bezpośrednio nad produkcją państwowych wytwórni wódek i rektyfikacyj. W tym też celu, poza szkoleniem personelu fabrycznego, prowadzić będą kontrolę aparatów monopolowych wytwórni, oraz wykonywać analizy surowców i gotowych produktów (okowity, spirytusy rektyfikowane, rektyfikaty poślednich gatunków, oleje fuzlowe, wyroby monopolowe, woda, węgiel drzewny, piasek do sączenia wódek, butelki, laki, korki, kleje, węgiel kamienny, oleje smarne i t. d.). Prócz tego, laboratorja okręgowe współdziałać będą z władzami skarbowemi i sądowemi, a w niektórych okręgach (Lwów, Kraków, Poznań) również i z władzami celnemi, czy to w kierunku uzgadniania konsumcji spirytusu z interesami Skarbu Państwa, czy też w kierunku należytego clenia niektórych produktów importowanych i eks-

portowanych. Centralne Laboratorjum — organ zwierzchni w stosunku do okręgowych — czuwać ma nad działalnością laboratorjów okręgowych i nad całokształtem monopolowych zagadnień chemiczno-technicznych. W zakres pracy Centralnego Laboratorjum Chemicznego wchodzi przeto wypracowywanie metod badań chemicznych, rozwiązywanie ogólnych zagadnień technologicznych, ustalanie recept, ulepszanie metod produkcji, prowadzenie kontroli nad jednostkami przemysłowemi P. M. S., badanie sposobów skażania spirytusu i t. d.

Zorganizowanie Centralnego i laboratorjów okręgowych Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego powierzyła w dn. 1.XI.24 r. ś. p. Włodzimierzowi Krzyżanowskiemu[1]). Od tej więc daty rozpoczyna się istnienie Centralnego Laboratorjum Chemicznego D. P. M. S. Wł. Krzyżanowski, wybitna siła fachowa w zakresie zagadnień monopolowych, człowiek o wieloletniej praktyce monopolowej (w b. monopolu rosyjskim) i dużej wiedzy teoretycznej, o niezmordowanej energji i wyjątkowym zapale do pracy, nie bacząc na swój wiek, z iście młodzieńczą werwą zabrał się do organizacji chemiczno-technicznej kontroli P. M. S.

W pierwszych dwuch miesiącach istnienia, działalność organizującego się Centralnego Laboratorjum, a ściślej mówiąc działalność Kierownika Laboratorjum, ograniczała się jedynie do prac organizacyjnych samego Laboratorjum i do współpracy z Dyrekcją P. M. S. przy realizowaniu ustawy o państwowym monopolu spirytusowym. Dopiero w styczniu 1925 r. Dyrekcja P. M. S. mogła oddać jeden pokój na lokal Centralnego Laboratorjum Chemicznego. Aczkolwiek było to jedno z lepszych pomieszczeń, posiadanych przez Wydział Techniczny D. P. M. S., jednak na laboratorjum monopolu zupełnie się nie nadawało, gdyż było ciasne, niedostatecznie oświetlone, bez odpowiednich najkonieczniejszych urządzeń hygienicznych. Brak dobrego dziennego oświetlenia utrudniał, a czasami nawet wręcz uniemożliwiał wykonanie niektórych badań, np. badania rektyfikatów na czystość. W lokalu tym z trudem dały się zainstalować najniezbędniejsze urządzenia laboratoryjne, w ilości niewystarczającej — w normalnych warunkach — nawet dla jednego chemika. Ze względu na prymitywne warunki, w jakich znajdowało się Centralne Laboratorjum Chemiczne, mogło ono wypełniać tylko najkonieczniejsze i zarazem najprostsze czynności, celem zaspokojenia nieznoszących zwłoki potrzeb Dyrekcji P. M. S. Taki stan rzeczy trwał przez cały rok 1925. W styczniu następnego roku Centralne Laboratorjum Chemiczne uzyskało własny lokal (na Pradze przy ul. Ząbkowskiej), który do lipca tegoż roku przystosowany został do potrzeb pracowni chemicznej.

Na należyte rozwinięcie tempa pracy w pierwszych kilku kwartałach istnienia Centr. Lab. Chemicznego wpływał hamująco nietylko brak odpowiedniego lokalu, lecz i brak inwentarza chemicznego oraz chemików specjalistów w tak swoistej gałęzi przemysłowej, jak przemysł monopolu spirytusowego.

---

[1]) Ś. p. Wł. Krzyżanowski zmarł dn. 7.XI.27 r., prowadząc do ostatniej chwili Centralne Laboratorjum Chemiczne.

Urządzając laboratorjum, Dyrekcja P. M. S. starała się kierować zamówienia na sprzęt chemiczny do firm krajowych, jednak z powodu braku u nas odpowiednich wytwórni, lwią część zakupów czynić musiała zagranicą. Szklany sprzęt chemiczny, część metalowego i część odczynników dostarczyły firmy francuskie; wagi analityczne sprowadzone zostały z Wiednia; z Niemiec otrzymano mikroskopy, odczynniki chemiczne, sączki ilościowe, szkło, maszyny do badania papieru i przyrządy do badania produktów ropy naftowej; z Anglji sprowadzono polarymetr, refraktometr Abbego i refraktometr imersyjny; krajowe wytwórnie: Technika Gorzelnicza Sp. Akc., L. Balcerkiewicz i K°, Berent i Plewiński, A. Kozłowski, R. Appenceler i inne — dostarczają sprzęt szklany, żelazny i miedziany.

Jak widać z tego pobieżnego wykazu sprzętu chemicznego, w który zaopatrzone zostało Centralne Laboratorjum Chemiczne, Dyrekcja P. M. S. zmierzała do zorganizowania poważnego warsztatu pracy chemicznej, wyposażonego, jak na nasze stosunki, względnie dostatnio. Trudności organizacyjne polegały jednak nietylko na stworzeniu odpowiednich warunków materjalnych. Należało jeszcze wyszkolić zastęp chemików-techników, którzy poza opanowaniem szeregu specjalnych metod analitycznych, umieliby rozwiązywać zagadnienia z dziedziny przemysłowej działalności monopolu spirytusowego. Dzięki wysokim osobistym i fachowym walorom Kierownika Centralnego Laboratorjum Chemicznego szkolenie chemików-monopolowców w okresie sprawozdawczym posunęło się o tyle naprzód, że w końcu 1926 roku Dyrekcja P. M. S. dysponowała już kilkoma chemikami, orjentującymi się w całokształcie monopolowych zagadnień chemiczno-technicznych. Ponieważ wzrost liczby pracowników, wzrost uzasadniony, wypływający z istotnych potrzeb, związany jest ściśle ze wzmagającą się działalnością laboratorjów, przeto dla ilustracji rozszerzania się działalności Centralnego Laboratorjum Chemicznego w 1925 i 1926 r. podajemy liczby pracowników, zatrudnionych w laboratorjum w różnych momentach tego okresu. A więc: w styczniu 1925 r., oprócz kierownika, pracuje jeden chemik, w lipcu tego roku dwuch chemików, w styczniu 1926 r. — 6, a już w styczniu 1927 r. — 15. Należy zaznaczyć, że kilku z tych chemików po przeszkoleniu obejmie stanowiska w powstających laboratorjach okręgowych. Równolegle z organizacją Centralnego Laboratorjum Chemicznego prowadzone były prace przygotowawcze, mające na celu jaknajrychlejsze uruchomienie laboratorjów okręgowych. W początkach 1927 r. prace te były na ukończeniu [1]).

W końcu okresu sprawozdawczego, t. j. w pierwszym kwartale 1927 r., organizacja Centralnego Laboratorjum Chemicznego dobiegała do końca. Gdy więc jeszcze w maju — czerwcu 1926 r. Laboratorjum było w stanie zaspakajać tylko najpilniejsze potrzeby Dyrekcji P. M. S., to w początkach 1927 r. mogło już brać żywy udział w organizowaniu monopolowych jednostek przemysłowych, współdziałać przy rozwiązywaniu zagadnień z zakresu produkcji spirytusu i fabrykacji wódek czystych, czuwać nad interesami D. P. M. S. przy realizowaniu umów Dyrekcji z prywatnymi kontrahen-

---

[1]) Okręgowe Laboratorjum Chemiczne w Warszawie uruchomione zostało w lipcu, we Lwowie i Poznaniu — w sierpniu, w Krakowie i Wilnie — we wrześniu 1927 r.

tami i t. d. Pozatem Centralne Laboratorjum Chemiczne z jednej strony— stało się fachowym organem doradczym Departamentu Akcyz i Monopolów Ministerstwa Skarbu w sprawach przemysłowej konsumcji spirytusu, z drugiej strony — mogło intensywniej współdziałać z władzami skarbowemi w trzebieniu nadużyć na tle nielegalnej konsumcji i potajemnej produkcji spirytusu [1]).

Prace Centralnego Laboratorjum Chemicznego dadzą się podzielić na 4 grupy: prace analityczne, zaspakajające doraźne potrzeby Dyrekcji P. M. S.; prace analityczno-badawcze, których przedmiotem są takie produkty, jak np. okowity, spirytusy rektyfikowane i wódki czyste; prace technologiczno-chemiczne z zakresu produkcji spirytusu, napojów alkoholowych i t. p.; wreszcie prace o charakterze instruktorskim, jak np. szkolenie personelu fabrycznego.

Z prac analitycznych i analityczno-badawczych wysuwają się na pierwszy plan badania okowit, spirytusów rektyfikowanych i wódek czystych.

Okowity.

Okowita nigdy nie bywa mieszaniną jedynie alkoholu etylowego i wody; zawiera jeszcze uboczne produkty fermentacji alkoholowej, których zawartość dochodzi niekiedy do 3%. Ilość i rodzaj tych ubocznych produktów zależy od materjału zacierowego, sposobu prowadzenia fermentacji oraz od konstrukcji aparatów odpędowych do brzeczki. Charakterem i ilością produktów ubocznych interesują się zarówno technicy, jak i hygieniści. Techników-rektyfikatorów interesują głównie przedgony (etery, aldehydy), trudno wydzielające się zapomocą rektyfikacji w aparatach Savalle'a. Aldehydy, szczególnie akroleina, zanieczyszczają spirytus rektyfikowany, nadając mu ostry, nieprzyjemny zapach. Niedogony — oleje fuzlowe, któremi głównie interesują się hygieniści, z łatwością oddzielają się zapomocą rektyfikacji, nawet w aparatach najprostszej konstrukcji. O ile duża zawartość aldehydów wpływa ujemnie na własności rektyfikacyjne okowity i może się odbić niekorzystnie na jakości spirytusu rektyfikowanego, o tyle duża zawartość olejów fuzlowych wpływa nie na jakość, lecz na wydajność rektyfikatu I-go gatunku. Oleje fuzlowe interesują hygienistów, gdyż zawierają składniki (alkohol izoamylowy) nadzwyczaj szkodliwe dla zdrowia.

Najwyższa dopuszczalna zawartość aldehydów i fuzli w okowitach bywa różna w różnych państwach. Szwajcarja wymaga, aby okowita, w przeliczeniu na alkohol absolutny, nie zawierała fuzli więcej aniżeli 0.4% obj. Rosja przed wojną określała maksymalną zawartość fuzli na 0.8% wagowych i aldehydów — na 0.063% objętościowych.

Do czasu wprowadzenia w życie ustawy o monopolu spirytusowym i w pierwszych kwartałach istnienia monopolu, nie mieliśmy żadnych pewnych danych co do jakości naszych okowit. Utarło się mniemanie, że wskutek wojny poziom gorzelnictwa znacznie się obniżył i że wobec tego jakość produkowanych obecnie w kraju okowit jest znacznie niższa od jakości okowit z przed wojny. Badania Centralnego Laboratorjum Chemicznego D. P. M. S. wykazały, że pogląd ten zgoła nie odpowiada rzeczy-

[1]) W lipcu 1927 r. Centr. Labor. Chemiczne na polecenie Ministerstwa Skarbu rozpoczęło organizowanie nowych działów: tytoniowego, solnego, cukrowego, naftowego i innych.

wistości. Okowity, produkowane dla D. P. M. S., w niczem nie ustępują przedwojennym. Twierdzenie to opieramy coprawda na analizach okowit z jednej tylko kampanji 1924/25 r., jednak liczba zbadanych próbek (171) pozwala już na wyprowadzenie pewnych ogólnych wniosków. Poniżej podajemy zestawienie i wyniki badań okowit ziemniaczanych, melasowych i drożdżowych z kampanji 1924/25 r.

Skład chemiczny polskich okowit z kampanji 1924/25 r.

		Okowity		
		Ziemniaczane	Melasowe	Drożdżowe
Liczba zbadanych próbek		171	27	19
Alkohol w % objętościowych	minimum	78.93	78.93	82.33
	maximum	93.74	92.92	93.22
	przeciętnie	89.61	88.08	88.02
Furfurol w ‰ obj. na alkohol absolutny	minimum	0.000	0.000	0.000
	maximum	0.014	0.100	ślady
	przeciętnie	0.001	0.010	ślady
Aldehydy w % obj. na alkohol absolutny	minimum	ślady	0.008	0.080
	maximum	0.036	0.400	0.700
	przeciętnie	0.008	0.108	0.321
Fuzle w % wagowych na alkohol absolutny	minimum	0.110	0.100	0.300
	maximum	0.660	1.280	1.520
	przeciętnie	0.298	0.448	0.934
Kwasowość—w mg. kwasu octowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego	minimum	6.6	10.1	31.3
	maximum	270.6	452.3	7.893.3
	przeciętnie	51.1	110.7	633.6
Estry — w mg. octanu etylowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego	minimum	164.3	116.6	321.5
	maximum	1065.8	4.076.8	18.260.0
	przeciętnie	421.0	832.1	2.899.9

Okowity melasowe i drożdżowe, w porównaniu z okowitami ziemniaczanemi, zawierają większe ilości ubocznych produktów fermentacji alkoholowej. Między temi produktami dość często występują związki o silnym zapachu czosnku, nieprzyjemnym zapachu śledzi i t. p.; niejednokrotnie zapach okowit drożdżowych jest odrażający. Z tych też względów rektyfikacja okowit melasowych i drożdżowych jest utrudniona. Do przerobu na spirytus rektyfikowany D. P. M. S. dopuszcza tylko okowity ziemniaczane, gdyż naogół bez specjalnych ostrożności, tylko te okowity mogą dać rektyfikat I-go gatunku wysokiej jakości.

Przeciętna moc okowit ziemniaczanych była względnie wysoka — wynosiła około 90% objętościowych; zawartość furfurolu wahała się od zera do 0.014 ‰ objęt., przeciętnie wynosiła 0.001 ‰. Aldehydów zawierały te okowity niewiele: od śladów do 0.036% objęt., przeciętnie — 0.008%;

przeciętna zawartość fuzli była nieznaczna — 0.298% objęt., również nieznaczna była przeciętna zawartość estrów i kwasowość — 421.0 mg. i 51.1 mg. Oczyszczenie okowit ziemniaczanych o takim składzie, jak badane, nie powinno nastręczać żadnych trudności.

Dla porównania zestawiamy w tabelce poniższej wyniki badań okowit ziemniaczanych monopolu polskiego, rosyjskiego i szwajcarskiego:

Wyniki analiz okowit ziemniaczanych.

		Okowity monopolu		
		polskiego	rosyjskiego[1]	szwajcarskiego[2]
Liczba zbadanych okowit		171	245	142
Alkohol w % objętościow.	minimum	78.93	80.5	73.0
	maximum	93.74	96.6	96.0
	przeciętnie	89.61	89.4	86.0
Furfurol w ‰ objęt. na alkohol absolutny	minimum	0.000	0.000	0.000
	maximum	0.014	0.121	0.040
	przeciętnie	0.001	0.006	0.006
Aldehydy w % objęt. na alkohol absolutny	minimum	ślady	ślady	ślady
	maximum	0.036	0.075	0.100
	przeciętnie	0.008	0.013	0.016
Fuzle w % wagowych na alkohol absolutny	minimum	0.110	0.105	0.096
	maximum	0.660	0.545	0.520
	przeciętnie	0.298	0.270	0.321
Kwasowość — mg. kwasu octowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego	minimum	6.6	0.0	—
	maximum	270.6	857.1	—
	przeciętnie	51.1	96.4	—
Estry — mg. octanu etylowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego	minimum	164.3	112.9	—
	maximum	1.065.8	753.2	—
	przeciętnie	421.0	340.7	—

Polskie okowity ziemniaczane z kampanji 1924/25 pod względem jakości w niczem nie ustępują przedwojennym okowitom monopolu rosyjskiego i szwajcarskiego. Nawet są od nich lepsze, ponieważ zawierają mniej ubocznych produktów fermentacji. Gdy więc przeciętna zawartość furfurolu w okowitach w Rosji i Szwajcarji wynosiła 0.006 ‰ objęt., to nasze okowity zawierały tego związku przeciętnie tylko 0.001 ‰ objęt.; zawartość aldehydów i kwasów była również mniejsza; zawartość fuzli mniejsza niż w Szwajcarji, lecz nieco większa, niż w Rosji; estrów zawierały nasze okowity więcej niż rosyjskie.

---

[1]) Analizy wykonane przed wojną w Centralnem Laboratorjum Chemicznem Ministerstwa Finansów w Odesie.

[2]) Analizy wykonane w 1890—1892 r. w Laboratorjum Szwajcarskiego Zarządu Spirytusowego.

Opierając się na przytoczonych wynikach badań, możemy stwierdzić, że okowity z kampanji 1924/25 należały do okowit średniej jakości, o zupełnie zadawalających własnościach rektyfikacyjnych. Otrzymywanie z tych okowit rektyfikatu I-ego gatunku należytej jakości nie powinno było nastręczać żadnych trudności.

Rektyfikaty.

Rektyfikaty I-go gatunku źle oczyszczone mogą zawierać takie uboczne produkty alkoholowej fermentacji, jak: aldehydy, fuzle, furfurol i inne. Produkty te posiadają własności trujące w stopniu wielokrotnie większym, niż sam alkohol etylowy, a pozatem nadają rektyfikatowi nieprzyjemny smak i zapach. Rektyfikat źle oczyszczony nie nadaje się do fabrykacji dobrych pod względem degustacyjnym wódek czystych, nie nadaje się również do wielu celów chemiczno-technicznych, medycznych i naukowych.

Stopień czystości spirytusu rektyfikowanego uzależniony jest prawie wyłącznie od typu i stopnia doskonałości konstrukcyjnej aparatu rektyfikacyjnego. Skład chemiczny wziętej do oczyszczenia okowity wpływa głównie na ilość otrzymywanego spirytusu rektyfikowanego I-go gatunku, na ilość spirytusów poślednich gatunków, wreszcie na wysokość strat. Ustalając więc wymagania, którym powinien odpowiadać rektyfikat I-go gatunku, dostarczany do celów monopolowych, należało się liczyć z jednej strony z poziomem technicznym naszego przemysłu rektyfikacyjnego, z drugiej — z wymaganiami tych gałęzi przemysłu, które są konsumentami spirytusu rektyfikowanego I-go gatunku oraz z wymaganiami hygieny w odniesieniu do tej części spirytusu, która przeznaczona jest do spożycia pod postacią napojów spirytusowych.

Mając powyższe na uwadze, Dyrekcja P. M. S. przyjęła, że za spirytus dostatecznie oczyszczony uzna się taki rektyfikat, który wytrzymywać będzie próbę na czystość kwasem siarkowym [1]) i który mieć będzie przynajmniej dostateczny smak i zapach. Zapomocą próby na czystość kwasem siarkowym można stwierdzić w sposób prędki i łatwy, czy ogólna ilość niepożądanych domieszek, znajdujących się w spirytusie rektyfikowanym, nie przekracza pewnej granicy.

Badania rektyfikatu na czystość, przeprowadzone w Centralnem Laboratorjum Chemicznem Dyrekcji P. M. S. w pierwszych miesiącach 1925 roku, wykazały, że zaledwie znikoma część spirytusów rektyfikowanych zawiera stosunkowo nieznaczne ilości niepożądanych domieszek. Chcąc na przyszłość zapobiec takiemu stanowi rzeczy, D. P. M. S. poleciła rektyfikacjom i odnośnym organom Kontroli Skarbowej, aby ostatniego dnia każdego miesiąca nadsyłane były do Centralnego Laboratorjum Chemicznego próbki rektyfikatów z produkcji ubiegłego miesiąca, celem zbadania na czystość; Wypłatę należności za oczyszczanie uzależniono przytem od wyników badania. Ponieważ jednak przewidywano, że nie wszystkie rektyfikacje, pracujące dla monopolu, będą mogły w krótkim czasie przystosować się do wymagań D. P. M. S., ustalono na okres przejściowy, iż za rektyfikat dostatecznie oczyszczony uznawany będzie i taki spirytus, który wytrzyma

---

[1]) Mieszanina 10 cm. ^{3} spirytusu rektyfikowanego z 10 cm. ^{3} chemicznie czystego kwasu siarkowego o cięż. właściwym 1.84, ogrzana w odpowiedni sposób do wrzenia, pozostaje bezbarwna, gdy rektyfikat jest należycie oczyszczony; w przeciwnym wypadku barwi się mniej lub więcej intensywnie na kolor żółto-brunatny.

próbę na czystość, prowadzoną w nieco złagodzonych warunkach. Złagodzenie polegało na tem, że stosunek objętościowy badanego spirytusu do kwasu siarkowego, określony w „Umowie rektyfikacyjnej" na 10 : 10, zamieniono na 10 rektyfikatu do 9 kwasu. Zarządzenie to miało na celu ułatwienie przystosowania się do nowych warunków, w których znalazł się przemysł rektyfikacyjny po wprowadzeniu w życie ustawy o monopolu.

W okresie od 1925 do 1927 r. Centralne Laboratorjum Chemiczne zbadało na czystość kwasem siarkowym w stosunku 10 : 10 — 6115 próbek rektyfikatów. Wyniki tych badań według lat i miesięcy przedstawiają się w sposób następujący:

Wyniki badań na czystość spirytusów rektyfikowanych kwasem siarkowym o c. wł. 1.84, wykonanych w roku 1925 i 1926.

Miesiąc		Liczba zbadanych próbek spirytusów rektyfikowanych	Próbę kwasem siarkowym	
			wytrzymuje	nie wytrzymuje
			%	%
Styczeń	1925	50	0.	100
Luty	„	214	13.6	86.4
Marzec	„	95	5.3	94.7
Kwiecień	„	308	17.9	82.1
Maj	„	309	51.1	48.9
Czerwiec	„	233	54.1	45.9
Lipiec	„	267	51.3	48.7
Sierpień	„	266	61.3	38.7
Wrzesień	„	284	66.6	33.4
Październik	„	234	81.2	18.8
Listopad	„	286	84.3	15.7
Grudzień	„	317	92.7	7.3
Styczeń	1926	254	94.9	5.1
Luty	„	353	88.1	11.9
Marzec	„	394	91.9	8.1
Kwiecień	„	268	90.7	9.3
Maj	„	228	89.0	11.0
Czerwiec	„	298	81.5	18.5
Lipiec	„	314	69.8	30.2
Sierpień	„	218	94.0	6.0
Wrzesień	„	237	82.7	17.3
Październik	„	255	89.8	10.2
Listopad	„	207	93.2	6.8
Grudzień	„	226	92.9	7.1
	ogółem	6.115		
Rok 1925 (przeciętnie)			55.4	44.6
Rok 1926 (przeciętnie)			87.8	12.2

Jak widać z powyższego zestawienia, w styczniu 1925 r. nie było ani jednej próbki spirytusu rektyfikowanego, która wytrzymywałaby próbę na

czystość kwasem siarkowym. W poszczególnych wypadkach miaszanina rektyfikatu i kwasu siarkowego ogrzana do wrzenia, a często nawet wogóle nie ogrzewana, przybierała barwę esencji herbacianej. Oczywiście nie były to rektyfikaty I-go gatunku; były to raczej spirytusy poślednich gatunków, zbliżone często do okowit, z których usunięto część nisko i część wysoko wrzących ubocznych produktów fermentacji alkoholowej. Badania degustacyjne również wykazywały, że były to przeważnie spirytusy pośledniejszych gatunków. Począwszy od lutego 1925 r., procenty spirytusów rektyfikowanych, odpowiednio oczyszczonych, zwiększały sią prawie z każdym miesiącem. Gdy więc w lutym 1925 r. rektyfikatów „wytrzymujących 10 : 10" było tylko 13.6%, to w lipcu i w grudniu tegoż roku było ich 51.3% i 92.7%. Rok 1926 jest już znacznie lepszy, gdyż z wyjątkiem lipca (69.8%), wszystkie miesiące dają powyżej 80% rektyfikatów dostatecznie oczyszczonych, przyczem styczeń, sierpień, listopad i grudzień dają już bardzo duży odsetek rektyfikatów odpowiedniej jakości, wahający się w granicach 92.9 — 94.9%. Rok 1925 przeciętnie dał 55.4% rektyfikatów odpowiednio oczyszczonych, rok 1926 — 87.8%.

Część spirytusu rektyfikowanego konsumują różne przemysłowe zakłady chemiczne i pracownie naukowe, wymagające w ogromnej większości wypadków, aby rektyfikat praktycznie był wolny od wszelkich zanieczyszczeń. Sprawdzianem takiej czystości nie może już być tylko próba na czystość kwasem siarkowym, lecz szczegółowa analiza spirytusu. Próba na czystość wykazuje jedynie, czy ogólna ilość niepożądanych domieszek nie przekracza pewnej granicy. Spirytus niewytrzymujący próby na czystość nie może być użyty do wielu celów naukowych i przemysłowych. Aby więc mieć szersze podstawy do sądzenia o jakości rektyfikatów monopolowych, Centralne Laboratorjum nie ograniczyło się wyłącznie do badania na czystość tych produktów, lecz systematycznie przeprowadzało szczegółowsze lub też całkowite analizy, co uwidacznia poniższa tabelka.

Wyniki badań spirytusów rektyfikowanych na zawartość fuzli i aldehydów.

	Liczba zbadanych próbek	Odsetek rektyfikatów, zawierających fuzle lub aldehydy w % objętośc. na alkohol absolutny		
		Od 0.006 do ogromnych ilości	Od 0.001 do 0.005	Od zera do śladów
		Fuzle		
Z produkcji 1925 r.	427	5.2	24.1	70.7
„ 1926 r.	411	0.3	5.8	93.9
		Aldehydy		
Z produkcji 1926 r.	405	—	1.7	98.3

Z produkcji 1925 r. zbadano na smak, zapach i fuzle 427 próbek rektyfikatów. Z tej liczby 22 (5.2%) rektyfikaty zawierały powyżej 0.005% objęt. fuzli i miały zdecydowanie niedostateczny zapach i smak, 103 (24.1%)

zawierały od 0.001 do 0.005% objęt. i miały niedostateczny lub dostateczny zapach i smak, pozostałe 302 (70,7%) — od zera do śladów fuzli, przy dostatecznym lub dobrym zapachu lub smaku. W 1926 r. na smak, zapach i fuzle zbadano 411 próbek rektyfikatów. Z pośród tej liczby spirytusów rektyfikowanych tylko 0.3% miało zdecydowanie złe własności degustacyjne, pozostałe rektyfikaty miały przeważnie dostateczny smak i zapach, rzadziej dobry. Badania na zawartość aldehydów wykazały, że spirytusy rektyfikowane znacznie częściej zanieczyszczone były fuzlami, niż aldehydami. Na 405 próbek rektyfikatów, zbadanych na aldehydy — 98.3% rektyfikatów zawierało aldehydów od zera do śladów, a zaledwie 1.7% od 0.001 do 0.005% objęt. Rektyfikatu, któryby zawierał aldehydy w ilościach powyżej 0.005% objęt. wśród zbadanych próbek wogóle nie było.

Niezależnie od badania na aldehydy i fuzle, przeprowadzono jeszcze całkowite analizy rektyfikatów. Otrzymane wyniki podajemy niżej.

Wyniki analiz spirytusów rektyfikowanych z produkcji 1925 i 1926 r.

		Z produkcji 1925 r.	Z produkcji 1926 r.
Liczba zbadanych rektyfikatów		71	94
Alkohol w % objętościowych	minimum	94.41	95.15
	maximum	96.99	97.01
	przeciętnie	96.21	96.55
Furfurol w ‰ objętościowych		0.0000	0.0000
Aldehydy w % objęt. na alkohol absolutny	minimum	0.000	0.000
	maximum	0.006	0.005
	przeciętnie	0.001	ślady
Fuzle w % objęt. na alkohol absolutny	minimum	0.000	0.000
	maximum	0.030	0.007
	przeciętnie	0.005	ślady
Kwasowość (mg. kwasu octowego w 1 ltr. alkoholu absol.)	minimum	0.0	3.1
	maximum	119.0	25.5
	przeciętnie	15.8	13.1
Estry (mg. octanu etylowego w 1 ltr. alkoholu absolutn.)	minimum	0.0	4.6
	maximum	185.0	191.9
	przeciętnie	77.2	44.6
Próba Langa (nadmanganianem potasowym) w minutach	minimum	1	0.5
	maximum	41	57
	przeciętnie	16	16
Próby na czystość nie wytrzymuje		56	17
Liczba rektyfikatów o złym	zapachu	31	12
	smaku	36	9

Z produkcji 1925 r. zbadano szczegółowo 71 próbek rektyfikatów; z produkcji następnego roku — 94. Otrzymane wyniki analiz wskazują, że rektyfikaty w roku 1926 były naogół lepiej oczyszczone, niż w roku poprzednim. Przeciętna moc zbadanych rektyfikatów była wysoka — 96.55°, gdy w r. 1925 — 96.21°; przeciętna zawartość aldehydów i fuzli była nieznaczna, wynosiła zaledwie ślady, zaś w r. 1925 przeciętna zawartość tych związków doszła do 0.001% (aldehydy) i 0.005% objęt. (fuzle); kwasowość rektyfikatów w 1926 r. była mniejsza, zawartość estrów również mniejsza. Przeciętny czas trwania próby Langa (odbarwianie roztworu nadmanganianu potasowego), jednakowy dla rektyfikatów z produkcji 1925 i 1926 r., był za krótki — 16 minut. Wśród szczegółowo zbadanych rektyfikatów z produkcji 1925 r. zły zapach miało 31 próbek, zły smak — 36 próbek, z produkcji następnego roku odpowiednie liczby wynosiły tylko 12 i 9.

Omówione przed chwilą szczegółowe analizy rektyfikatów potwierdzają w całej rozciągłości wyniki badania rektyfikatów na czystość kwasem siarkowym. Opierając się tylko na tych wynikach, stwierdziliśmy już powyżej, że rektyfikaty z produkcji 1926 r. były lepiej oczyszczone niż z roku 1925. Wniosek, oparty na wynikach szczegółowych badań rektyfikatów, jest identyczny. Zgodność obydwuch tych wniosków jeszcze raz stwierdza, że oznaczanie czystości rektyfikatów, zapomocą próby kwasem siarkowym jest najzupełniej uzasadnione. Nieskomplikowana i krótkotrwała próba na czystość oddaje olbrzymie usługi przy ocenie stopnia czystości rektyfikatów monopolowych. Stosowanie innych metod badania na czystość rektyfikatów byłoby niemożliwe, a przynajmniej nadzwyczaj uciążliwe, wobec olbrzymiej ilości próbek (rocznie przeciętnie 3500), nadsyłanych do zbadania.

Ciekawą jest rzeczą porównanie jakości naszych rektyfikatów z rektyfikatami b. monopolu rosyjskiego, które uchodziły za produkty wysokiej czystości. Moc rosyjskich rektyfikatów, przeciętna z 1747 próbek [1]) wynosiła 96.2°, naszych — przeciętna z 94 próbek — 96.55°. Przeciętna zawartość aldehydów i fuzli wynosiła u nas ślady, gdy w Rosji — 0.001% objęt.; przeciętna kwasowość naszych rektyfikatów równała się 13.1 mg., rosyjskich — 20.9 mg. kwasu octowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego; estrów było u nas 44.6 mg., w Rosji — 41.2 mg. octanu etylowego w 1 ltr. alkoholu absolutnego. Jak widać, rosyjskie rektyfikaty z przed wojny zawierały nieco więcej zanieczyszczeń, niż nasze monopolowe, ustępowały więc pod tym względem naszym rektyfikatom. Jedynie co do czasu trwania próby Langa, rosyjskie rektyfikaty przedstawiały się korzystniej, gdyż przeciętny czas trwania tej próby wynosił dla nich 21 min., gdy dla naszych rektyfikatów zaledwie — 16 minut. Rektyfikaty monopolowe były więc naogół tej samej jakości, co rektyfikaty zwykłe b. monopolu rosyjskiego.

Opierając się na załączonych powyżej wynikach badań monopolowych spirytusów rektyfikowanych, należy swierdzić, że nasz przemysł rektyfikacyjny w chwili wprowadzenia monopolu spirytusowego stał na niskim poziomie. W pierwszych miesiącach istnienia monopolu tylko znikomy odsetek rektyfikatów nadawał się do celów naukowych, medycznych, do wyrobu

[1]) Próbki te zbadane były w Centralnem Laboratorjum Chemicznem Ministerstwa Finansów w Odesie.

wykwintnych perfum i t. d. Taki stan rzyczy częściowo daje się wytłumaczyć wypadkami wojennemi, rozgrywającemi się na terenie Rzeczypospolitej w latach 1914 — 1920. Trudno jednak składać całą winę na karb wojny. Część tej winy i to niemałą należy przypisać właścicielom oraz kierownikom rektyfikacyj.

Mówiliśmy już wyżej, że olbrzymia ilość szczegółowiej zbadanych rektyfikatów zawierała znaczne ilości fuzli i zaledwie ślady lub zupełnie nie zawierała aldehydów. Należy mniemać, że zjawisko to miało miejsce nietyle skutkiem nieumiejętnego sposobu oczyszczania, ile skutkiem rozmyślnego przedłużania procesu rektyfikacyjnego poza właściwy końcowy moment, aby tym sposobem otrzymać jaknajwięcej rektyfikatu I-go gatunku. Wiadomą bowiem jest rzeczą, iż wydzielanie aldehydów przy rektyfikacji okowity przedstawia względnie znaczne trudności, wydzielanie zaś fuzli zachodzi zupełnie gładko. Gdy Dyrekcja P. M. S., opierając się na wynikach badań, przeprowadzonych w Centralnem Laboratorjum Chemicznem, zaczęła odrzucać źle oczyszczone spirytusy rektyfikowane, to właściciele rektyfikacyj wystąpili przeciw stosowanej w Laboratorjum metodzie badania spirytusu. Wobec jednak nieustępliwego w tej sprawie stanowiska Dyrekcji, rektyfikacje w dość szybkim czasie dostosowały się do wymogów D. P. M. S. i zaczęły produkować rektyfikat odpowiedniej jakości.

Oleje fuzlowe. Odpadkowym produktem oczyszczania (rektyfikacji) okowity są oleje fuzlowe, cenny surowiec do fabrykacji estrów. Standaryzacja tego produktu eksportowego jest rzeczą nader ważną, to też Dyrekcja P. M. S. wymaga, aby przekazywane jej przez rektyfikacje oleje fuzlowe miały odpowiednie własności. Między innemi, oleje fuzlowe nie mogą zawierać mniej, niż 90% czystego oleju. Od 1926 r. każdy transport olejów badany jest w Centralnem Laboratorjum Chemicznem celem ustalenia, czy odpowiada normom monopolowym. Takich badań przeprowadzono 27. Z przyczyn od Laboratorjum niezależnych nie można było się zająć szczegółowem badaniem ciekawych pod względem chemicznym olejów fuzlowych.

Wódki czyste. Wódka czysta fabryk prywatnych w przeważającej większości wypadków była mieszaniną wody i spirytusu. Jednakże taki produkt zasługuje raczej na miano surowej wódki, niż na miano wódki czystej. Wódka monopolowa czysta jest produktem, który w czasie fabrykacji ulega szeregowi zabiegów chemicznych i fizycznych, mających na celu nadanie wódce możliwie przyjemnego smaku i zapachu. Najgłówniejszym z tych zabiegów jest cedzenie wódki przez podaktywowany węgiel drzewny. Działanie węgla na płyny spirytusowe jest różnorodne i sprowadza się do zjawisk fizycznych i chemicznych. Fizyczne działanie węgla polega na adsorbcji, t. j. na skupieniu na swej powierzchni różnorodnych zanieczyszczeń spirytusu, jak: fuzli, aldehydów estrów i innych. Chemiczne działanie węgla jest bardziej skomplikowane. W wódce w czasie sączenia tworzą się aldehydy, powstają kwasy i estry oraz prawdopodobnie inne produkty, których obecność stwierdzić niełatwo. Pozatem węgiel drzewny posiada zawsze pewne ilości związków nieorganicznych, których część reaguje ze składnikami mineralnemi wody, użytej do rozcieńczania spirytusu, część przechodzi do wódki. Sączenie przez węgiel drzewny polepsza znakomicie smak i zapach wódki w porównaniu ze smakiem i zapachem wyjściowego produktu, t. j. spirytusu rektyfikowanego. Wytłumaczenia wpływu węgla na smak i zapach wódek należy

szukeć w działaniu węgla na niektóre zanieczyszczenia spirytusu, np. akroleinę i aldehyd krotonowy. Usunięcie tych zanieczyszczeń ze spirytusu zapomocą jednokrotnej perjodycznej rektyfikacji jest rzeczą b. trudną, przeto domieszki te znajdują się w wielu rektyfikatach. Aczkolwiek zawartość aldehydu krotonowego i akroleiny w rektyfikatach jest b. nieznaczna, jednak nawet najdrobniejsze ilości tych aldehydów wpływają ujemnie na smak i zapach spirytusu.

W związku z uruchomieniem państwowych wytwórni wódek, Centralne Laboratorjum Chemiczne zorganizowało chemiczno-techniczny dział produkcji, oraz ustaliło sposoby kontroli tej produkcji, kładąc nacisk w pierwszym rzędzie na jakość wyrobów monopolowych. Poza badaniem wódek monopolowych dla doraźnych celów, Laboratorjum zbadało szczegółowo 67 próbek wódek czystych wyrobu monopolowego i 81 próbek wódek czystych z fabryk prywatnych. Wyniki tych badań przedstawiają się jak następuje:

Wyniki badań wódek czystych z produkcji 1925—1926 r.

		Monopolowe			Fabryk prywatnych	
		wyborowa	zwykła		40°	45°
		45°	40°	45°		
Liczba zbadanych próbek		3	28	36	15	66
Aldehydy w % obj. na alkohol absolutny	minimum		0.000	0.000	0.000	0.000
	maximum		ślady	0.001	0.003	0.003
	przeciętnie	0.000	ślady	ślady	ślady	0.001
Fuzle w % obj. na alkohol absolutny	minimum		0.000	0.000	0.000	0.000
	maximum		0.033	0.004	0.011	0.020
	przeciętnie	0.000	0.002	0.001	0.003	0.003
Sucha pozostałość w 130°C — mg. w 1 ltr.	minimum		40.0	39.6	66.4	12.0
	maximum		264.0	278.0	429.5	750.5
	przeciętnie	45.2	137.9	119.5	212.5	159.5
Alkaliczność w mg. potażu w 1 ltr. wódki	minimum		5.2	0.0	0.0	0.0
	maximum		96.7	89.9	31.8	245.3
	przeciętnie	19.3	34.4	21.5	13.8	24.3
Liczba wódek o niedostatecznym	zapachu	—	1	—	8	18
	smaku	—	4	2	4	13

Rezultaty badań Laboratorjum wskazują, że wódki monopolowe, a zwłaszcza wódki, produkowane w ostatniem półroczu okresu sprawozdawczego, zawierały niewiele związków mineralnych i niewiele lub zgoła nie zawierały takich szkodliwych dla zdrowia domieszek, jak: aldehydy, fuzle i furfurol. Dlatego też wódki monopolowe muszą być uznane z punktu widzenia hygieny za mniej szkodliwe, niż jakiekolwiek inne mocne napoje spirytusowe, jak np. koniak, rum, arak, wódki gatunkowe. Należy pod-

kreślić fakt mało znany niespecjalistom, że wina winogronowe, koniaki, rumy i niektóre wódki gatunkowe zawierają ogromne ilości fuzli, zbliżające te napoje pod tym względem do okowit.

Monopol przygotowuje wódki dwuch rodzajów: zwykłą wódkę czystą mocy 40 i 45° oraz wódkę czystą wyborową mocy 45°. Materjałem wyjściowym do wódki pierwszego rodzaju jest zwykły spirytus rektyfikowany I-go gatunku, do drugiego rodzaju wódki — spirytus podwójnie rektyfikowany oraz spirytus pasteryzowany. Obydwa rodzaje wódek poddaje się sączeniu przez węgiel drzewny. Zwykła wódka czysta jest więc dwukrotnie oczyszczona, wódka wyborowa — trzykrotnie. Wódkę zwykłą przygotowuje się na surowej wodzie, wyborową — na destylowanej. Otrzymywane w ten sposób wódki mają krystaliczną czystość i przejrzystość.

Pod względem własności degustacyjnych monopolowe wódki sączone przez węgiel drzewny nie ustępują w niczem wyrobom b. rosyjskiego monopolu.

Rozdział niniejszy uzupełnia wykres Nr. 17: wyniki badań na czystość.

XI
Wyniki finansowe

Wyniki finansowe

Dochód z monopolu w budżecie państwowym.

Dochód z monopolu spirytusowego stanowi jedną z najznaczniejszych pozycyj budżetu państwowego, a w budżecie na rok 1927/28, figurując z sumą zł. 320.400.215, zajmuje drugie miejsce w szeregu pozycyj dochodowych, ustępując pierwszeństwo podatkom bezpośrednim, preliminowanym w wysokości zł. 438.400.000.

Stosunek preliminowanego dochodu z monopolu spirytusowego do ogólnego budżetu państwowego w latach 1925—1928 wzrasta stale i przedstawia się następująco:

w 1925 r. — 11.39%
1926/27 — 13.17%
1927/28 — 17.8 %

W 1924 r., t. j. ostatnim przed wprowadzeniem monopolu, według Rocznika Ministerstwa Skarbu, z podatku od spirytusu uzyskano 142.176.769 zł., czyli 8.74% sumy ogólnych wpływów budżetowych.

Porównania z budżetami innych państw narazie przeprowadzić nie można, bądź dla braku dokładnych danych cyfrowych, bądź też z powodu bardzo skomplikowanego ustalenia podstawy porównawczej. Porównania z przedwojenną Rosją, pomimo znacznej analogji organizacji naszego monopolu spirytusowego z przedwojennym monopolem wódczanym rosyjskim, należy czynić bardzo ostrożnie.

Cyfry dochodu z monopolu rosyjskiego, jakie znajdujemy w zamknięciach rachunkowych budżetu rosyjskiego, nie mogą być bezpośrednio porównywane z takiemiż cyframi naszego budżetu. Przy przeprowadzeniu porównania należy uwzględnić, że do budżetu rosyjskiego włączany był dochód brutto, natomiast do naszego budżetu wchodzi tylko czysty dochód z monopolu spirytusowego, jako nadwyżka dochodów nad wydatkami. Również do wydatków monopolu rosyjskiego włączane były pozycje, których niema w budżecie naszego monopolu spirytusowego — i odwrotnie. Pozatem pomiędzy Rosją przedwojenną a Polską zachodzą co do konsumcji wyrobów wódczanych bardzo znaczne różnice, wynoszące około 50% [1]).

[1]) P. dział „Spożycie napojów spirytusowych" str. 169—184.

Z tych względów nie można przeprowadzić ogólnego porównania dochodowości polskiego monopolu spirytusowego z b. monopolem wódczanym rosyjskim, a to dla braku wspólnej i współmiernej podstawy porównawczej.

Pomiędzy wspomnianemi monopolami można conajwyżej dokonywać pewnych porównań fragmentarycznych.

Podobnie, jak wpływy skarbowe z podatków i opłat, również i wpływy monopolowe są zależne od pewnych czynników podstawowych, wywierających ogólny wpływ na wzrost lub spadek dochodów, a mianowicie:

a) ustawowych i administracyjnych środków, rozporządzalnych w danym zakresie działania i
b) ogólnej sytuacji gospodarczej, warunkującej zdolności konsumcyjne i płatnicze ludności.

Zależność wpływów monopolowych od zarządzeń ustawowych i administracyjnych wynika z postanowień ustawy o monopolu spirytusowym, zastrzegającej wydanie osobnych zarządzeń co do terminu wprowadzenia pełnego monopolu, ustalenia cen zakupu i sprzedaży spirytusu oraz innych kwestyj natury zasadniczej i organizacyjnej.

Pozatem dla gospodarki monopolowej niezmiernie ważne znaczenie posiadają przepisy akcyzowe i skarbowe, dotyczące produkcji, przechowywania, przewozu i sprzedaży spirytusu i wyrobów alkoholowych, oraz przemytnictwa, tajnego gorzelnictwa i wogóle nielegalnego spirytusu, a także ustawodawstwo karno-skarbowe.

Ogólne konjunktury gospodarcze mają decydujący wpływ na dochód Skarbu Państwa z monopolów wogóle, a z monopolu spirytusowego w szczególności. W zależności od ukształtowania się warunków gospodarczych następują w konsumcji spirytusu wahania w kierunku wzrostu lub spadku. Silniejsze tętno życia gospodarczego, urodzaj, zmniejszenie bezrobocia i t. p. przyczyniają się pośrednio do zwiększenia spożycia spirytusu tak na cele techniczne, jak i w postaci trunków; depresja w życiu gospodarczem wywołuje skutek odwrotny.

Zdolność nabywcza ludności, uzależniona bezpośrednio od ogólnych konjuktur gospodarczych, ma również bardzo duży wpływ na konsumcję spirytusu.

Pod tym względem Dyrekcja P. M. S. rozpoczęła swą działalność w warunkach niekorzystnych: ostrego kryzysu gospodarczego i finansowego, oraz potęgującego się bezrobocia. Poprawa tych warunków datuje się dopiero od połowy 1926 r. Wykładnikiem poprawy służyć mogą: ustabilizowanie waluty, wzrost oszczędności, obniżenie stopy procentowej i wreszcie znaczny spadek bezrobocia, które w styczniu 1926 r., dochodząc do maksymalnego napięcia — 359.000, wynosi w styczniu 1927 r. już tylko 209.000.

W tych warunkach dochody Skarbu z monopolu spirytusowego z konieczności musiały być preliminowane bardzo ostrożnie, a pomimo to — w stopniu znacznie wyższym, aniżeli w latach poprzednich przynosiła akcyza, gdyż zwiększenie dochodów skarbowych było jednym z motywów, uzasadniających radykalną zmianę opodatkowania spirytusu i przejęcia gospodarki spirytusowej w ręce Skarbu Państwa od nieudolnej organizacji kartelowej.

Wszystkie, cytowane przez nas w rozdziałach poprzednich rozporządzenia Ministra Skarbu, jak również zarządzenia Dyrekcji P. M. S., pomimo, że liczyć się musiały z niesprzyjającą konjukturą gospodarczą i nieprzychylnem stanowiskiem, jakie wobec monopolu spirytusowego w przeważnej części zajął przemysł spirytusowy, zmierzały do wydatnego zwiększenia wpływów monopolowych.

W rzeczywistości też w latach 1925—1927 wpływy do Skarbu z monopolu spirytusowego z roku na rok się zwiększają, a mianowicie: gdy w r. 1925 monopol spirytusowy wpłacał do Skarbu Państwa przeciętnie co miesiąc po 14.56 miljonów zł., to w 1926 r. wpłacał już po 20.77 miljonów zł., a w pierwszym kwartale 1927 r. wpłacił ogółem zł. 84.814.000 t. zn. przeciętnie po 28.27 milj. zł.

Porównanie wpłat dokonanych w poszczególnych miesiącach 1925—1927 r. do Centralnej Kasy Państwowej na poczet dochodu z monopolu spirytusowego wykazuje poniższa tabelka:

Miesiące	1925 r.		1926 r.		1927 r.	
	w tysiącach złotych					
Styczeń	przeciętnie po 14.56	5.276	przeciętnie po 20.77	18.134	przeciętnie po 28.27	31.250
Luty		13.742		18.102		26.809
Marzec		16.858		18.120		26.755
Kwiecień		17.224		18.168		
Maj		13.269		16.675		
Czerwiec		12.744		18.719		
Lipiec		16.942		19.405		
Sierpień		16.292		18.289		
Wrzesień		15.244		25.349		
Październik		15.216		25.343		
Listopad		17.173		22.149		
Grudzień		14.742		30.788		
Razem		174.722		249.241		84.814

Widzimy więc, że dochody z monopolu spirytusowego wzrastają nietylko w stosunku procentowym do ogólnych dochodów państwowych, lecz i w liczbach absolutnych. Jeśli zważyć, że dochody z monopolu wzrastają, pomimo spadku konsumcji, co udowodniliśmy w rozdziałach poprzednich, to zwiększenie dochodów bezwarunkowo przypisać musimy przejęciu w ręce Skarbu Państwa gospodarki spirytusowej i zmienionej formie opodatkowania spirytusu.

Podstawy działalności finansowej monopolu.

Podstawę działalności finansowej Monopolu Spirytusowego stanowią art. 3 ustawy o monopolu spirytusowym i rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 22 stycznia 1925 r. o organizacji Dyrekcji P. M. S.

Zgodnie z powyżej przytoczonym art. ustawy, Dyrekcja P. M. S. działa na zasadzie odrębnego preliminarza dochodów i rozchodów (planu finansowo-gospodarczego), zatwierdzonego przez Ministra Skarbu po wysłuchaniu Państwowej Rady Spirytusowej. W ramach tego preliminarza Dyrekcja

P. M. S. wykonywa wszelkie inwestycje, nie wyłączając budowli i nabywania nieruchomości. Plan finansowo-gospodarczy stanowi załącznik do budżetu państwowego, przyczem do ogólnego budżetu państwowego wchodzi z tego preliminarza jedynie nadwyżka dochodów, względnie rozchodów.

Ze stanowiska gospodarki monopolowej preliminowany w ogólnym budżecie państwowym czysty dochód z monopolu spirytusowego, stanowiący wyżej wzmiankowaną nadwyżkę w dochodach, składa się z dwuch części: po pierwsze z akcyzy, t. j. opłaty skarbowej od spirytusu konsumcyjnego i powtóre — z czystego zysku handlowego.

W myśl ustawy o monopolu spirytusowym, akcyza, jako opłata skarbowa od spirytusu, pobierana w ustalonej przez Ministra Skarbu wysokości, stanowi zagwarantowany dochód Skarbu, którego zainkasowanie powierzone zostało administracji monopolu, zaś wygospodarzony zysk z handlowo-przymysłowych operacyj stanowi czysty zysk monopolu spirytusowego.

Zaznaczyć należy, że wspomniana wyżej opłata skarbowa nie obejmuje dodatków dla związków komunalnych i samorządów wojewódzkich; figurują one w rozchodach monopolu spirytusowego, gdyż Dyrekcji P. M. S. powierzone zostało inkaso tych dodatków łącznie z opłatą skarbową.

Rezultaty finansowo-gospodarczej działalności Państwowego Monopolu Spirytusowego przedstawione zostały w dwuch sprawozdaniach finansowych Dyrekcji za pierwszy i drugi okresy operacyjne: od 4.X.1924 r. do 31.XII.1925 r. i od 1.I.1926 r. do 31.III.1927 r.

Sprawozdanie finansowe sporządza Wydział VII D. P. M. S. (finansowo-budżetowy), na podstawie danych książkowych, prowadzonych w myśl wydanych przez Ministra Skarbu przepisów o bilansowaniu i inwentaryzowaniu majątków (Monitor Polski Nr. 194 z dn. 24.VIII.1925 r.) oraz zgodnie z ogólnie przyjętemi zasadami rachunkowości handlowej.

Sprawozdanie finansowe Dyrekcji składa się z czterech zasadniczych zestawień:

1) rocznego preliminarza dochodów i rozchodów (planu finansowo-gospodarczego),
2) wykonania preliminarza dochodów i rozchodów,
3) bilansu i
4) rachunku strat i zysków.

Pozatem do sprawozdań finansowych Dyrekcji dołącza się liczne zestawienia, tyczące stanu majątkowego, wszelkich zobowiązań i wierzytelności oraz wogóle całokształtu działalności gospodarczej Państwowego Monopolu Spirytusowego, w szczególności: wpływów i wydatków, zakupu, oczyszczania i sprzedaży spirytusu, zakupu i zużycia butelek, skrzyń i materjałów pomocniczych, kosztów rozlewu, kosztów sprzedaży i innych.

Preliminarz dochodów i wydatków.

Preliminarz roczny D. P. M. S. zawiera następujące pozycje:

w dochodach.

1. Sprzedaż rektyfikatu na wyrób wódek gatunkowych, dla aptek, szpitali, na masową fabrykację środków galenowych, do wyrobu przedmiotów spożywczych.
2. Sprzedaż wyrobów monopolowych oraz spirytusu butelkowanego na cele lecznicze, domowe i naukowe,

3. sprzedaż spirytusu na cele przemysłowe oraz spirytusu skażonego;
4. sprzedaż butelek i skrzyń;
5. opłaty od przywozu z zagranicy;
6. różne.

W rozchodach:

1. administracja przedsiębiorstw i zakładów (pensje, podróże, wydatki biurowe i inne);
2. utrzymanie Dyrekcji (pensje, podróże, wydatki biurowe i inne);
3. zakupy spirytusu, butelek i skrzyń;
4. koszty oczyszczania, magazynowania i skażania spirytusu;
5. koszty fabrykacji wyrobów monopolowych;
6. świadczenia socjalne;
7. koszty transportu;
8. koszty sprzedaży;
9. dodatki do opłaty skarbowej dla związków komunalnych i samorządów wojewódzkich;
10. różne;
11. wydatki nadzwyczajne (na inwestycje).

Dochody i wydatki, preliminowane i rzeczywiste w okresie od 4.X.1924 r. do 31.XII.1925 r.

W ogólnym budżecie państwowym na r. 1925 tytułem czystego dochodu z monopolu spirytusowego preliminowano zł. 197.500.000. Z tej sumy na wydatki nadzwyczajne (inwestycje) przeznaczono zł. 30.500.000.— a więc faktycznie preliminowany był czysty dochód z monopolu spirytusowego w wysokości zł. 167.000.000.

W cyfrach ogólnych preliminarz Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego na r. 1925 przedstawia się jak następuje:

a)	dochody brutto		zł.	330.574.000.—
b)	rozchody eksploatacyjne	91.634.000.—		
c)	dodatek do opłaty skarbowej dla związków komunalnych	41.440.000.—		
d)	rozchody inwestycyjne .	30.500.000.—	„	163.574.000.—
e)	nadwyżyka w dochodach		„	167.000.000.—

Na koszty organizacyjne, zgodnie z ustawą skarbową z d. 19 grudnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 10 poz. 75 z 1925 r.), preliminowano w wydatkach zwyczajnych zł. 7.866.900.— i nadzwyczajnych — 776.000.—, razem zł. 8.642.900.

Dochody monopolu spirytusowego w pierwszym okresie operacyjnym opierają się w głównej mierze: a) na sprzedaży spirytusu luzem na cele prywatnej fabrykacji wódek i inne cele przemysłu, zużywającego spirytus; b) na rozlewie i sprzedaży spirytusu do celów domowych i leczniczych i c) na sprzedaży denaturatu.

Oprócz powyższych, dochód monopolu stanowiły:

1. Zwolnienia spirytusu. W roku 1925 zwalniany był spirytus, pochodzący ze starych zapasów kampanji 1923/24 r. z gorzelni owocowych oraz z wolnych składów. Za zwolnienia pobierano opłatę w wysokości różnicy między ceną sprzedażną a kosztami własnemi spirytusu, t. j. po zł. 1.05 za ltr. 100°.

2. Dopłaty z powodu podwyżki cen. W 1925 r., wobec wprowadzenia od 1 stycznia i 1 września nowych cen spirytusu, pobierano na mocy rozporządzeń Ministra Skarbu z dnia 27 grudnia 1924 r., 2 marca i 28 sierpnia 1925 r., dopłaty w wysokości różnicy cen — od zapasów spirytusu wódek, znajdujących się na składach, w fabrykach i rozlewniach.

Dopłaty te wynosiły:

a) w dn. 1 stycznia 1925 r.: 1) po 91 zł. od 1 hl. 100° spirytusu czystego, 2) po 36 zł. od wódek czystych i po 68 zł. od wódek gatunkowych, licząc za hl. objętościowy;

b) w dn. 1 września 1925 r.: 1) po 22 zł. za hl. 100° spirytusu, przeznaczonego do wyrobu wódek czystych oraz zawartego w gotowych wyrobach i półfabrykatach wódek czystych; 2) po 25 zł. za hl. 100° spirytusu, przeznaczonego do wyrobu wódek gatunkowych oraz zawartego w gotowych wyrobach i półfabrykatach.

3. Dopłata od przerobu na wódki gatunkowe. Pozatem w okresie od 1 stycznia do 1 maja pobierana była dopłata od przerobu na wódki gatunkowe spirytusu, zakupionego po cenie spirytusu na wyrób wódek czystych. Dopłata wynosiła 77 zł. za hl. 100°. Dopłaty te pobierano tylko do 1 maja, ponieważ od tej daty wprowadzono inny system sprzedaży, przy którym nabywca spirytusu zgóry deklarował, na jaki cel przeznacza zakupiony spirytus; zależnie od tego wyznaczano właściwe ceny.

4. Wpływy ze sprzedaży prowizorycznej. W okresie od 4 października [1]) do 31 grudnia 1924 r., przedwstępnym do monopolu sprzedaży spirytusu, Dyrekcja P. M. S. z ilości zasekwestrowanego na potrzeby monopolu spirytusu zwalniała go do wolnego obrotu za opłatą w wysokości różnicy ceny, jaką sama płaciła a ówczesną ceną rynkową, t. j. od 19 — 22 gr. za ltr.

5. Odsetki i kary umowne: a) za zwłokę w uiszczaniu pokredytowanych należności za spirytus; b) od zaliczek udzielonych na początku 1925 r. gorzelniom na poczet wyprodukowanego spirytusu; c) za zwłokę w uiszczaniu innych należności monopolowych; d) za niedotrzymanie warunków umowy, względnie za zwłokę w wykonaniu umowy, stosownie do przewidzianych w umowie warunków i rygorów. Do tej pozycji dochodzą nadto odsetki bankowe od obrotów na rachunkach bieżących: w Banku Gospodarstwa Krajowego i Pocztowej Kasie Oszczędności.

6. Eksploatacja beczek i cystern [2]).

7. Eksport spirytusu. Na podstawie umów, zawieranych ze spółkami eksportowemi, Dyrekcja P. M. S. pobierała za zamianę spirytusu opłaty manipulacyjne tytułem zwrotu kosztów administracyjnych, oczyszczania i in. [3])

8. Opłaty od przywozu z zagranicy. Opłaty te, w myśl § 69 rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 10 marca 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 31 poz. 218), władze celne przelewają na rachunek Dyrekcji P. M. S.

---

[1]) W październiku 1924 r. ogłoszona została ustawa o monopolu spirytusowym.

[2]) Szczegóły p. str. 61 i n.

[3]) O spirytusie zamiennym p. str. 101.

9. Kary za zaniki. Kary za nadmierne zaniki magazynowe i rektyfikacyjne były wymierzane przez Dyrekcję P. M. S. i przez władze skarbowe, za zaniki drogowe — tylko przez władze skarbowe.

10. Inne wpływy, jako to: sprzedaż skrzyń, eksploatacja samochodów, sprzedaż druków, spłata pokredytowanego w 1924 r. podatku od spirytusu, komorne i inne.

Wydatki monopolu składały się z pozycyj następujących:

1. Wydatki administracyjne. Wchodzą tu: płace urzędników i funkcjonarjuszów niższych, inne świadczenia na rzecz pracowników, świadczenia socjalne, podróże służbowe i środki lokomocji, wydatki biurowe, lokale, opał, światło i t. p., konserwacje, instalacje, remont bieżący oraz drobne wydatki.
2. Zakup spirytusu.
3. Oczyszczanie spirytusu.
4. Materjały pomocnicze, jako to: butelki, korki, lak, etykiety, pergamin, skrzynie, siano, drut, bednarka i t. p.
5. Środek skażający, dostarczany bezpłatnie zakładom skażającym; koszt własny środka skażającego wynosił przeciętnie zł. 2.38 za kg.,
6. Koszty magazynowania. Na podstawie umowy rektyfikacyjnej wynagrodzenie za składowanie spirytusu w rektyfikacjach wynosiło zł. 1.20 za hl.
7. Wynajem beczek. Za użycie do przewożenia spirytusu beczek, należących do gorzelni i rektyfikacyj, Dyrekcja P. M. S. zmuszona jest, stosownie do art. 8 ustawy o monopolu spirytusowym, płacić osobne wynagrodzenie.
8. Koszty rozlewu.
9. Prowizje. Stosowane były dwa rodzaje prowizyj: a) jako wynagrodzenie umowne, płacone komisantom za sprzedaż komisową spirytusu monopolowego, w wysokości zł. 3 za hl. sprzedany; b) jako bonifikata od ceny sprzedażnej przy sprzedaży spirytusu butelkowanego hurtownikom i detalistom.
10. Skonta. Kupującym za gotówkę spirytus na wyrób wódek gatunkowych i czystych oraz pachnideł udzielane było skonto w wysokości 1%.

Rzeczywiście osiągnięte wpływy i wydatki w okresie od 4 października 1924 r. do 31 grudnia 1925 r. oraz stosunek ich do sum, preliminowanych w planie finansowo-gospodarczym za ten okres, ilustruje tabl. 85.

Z tablicy tej widzimy, że wydatki rzeczywiste wynosiły mniej, aniżeli preliminowane, o zł. 66.669.552.28
i jakkolwiek wpływy były mniejsze o „ 43.277.263.23
to jednakże różnica na korzyść Skarbu wyniosła zł. 23.392.289.05

Wykonanie planu finansowo-gospodarczego przedstawia się w sposób następujący:

I. Wpływy.

1. Ze sprzedaży rektyfikatu na wyrób wódek czystych

preliminowano	ltr. 100⁰	29.000.000.—	zł.	164.430.000.—
osiągnięto	„	34.137.807.85	zł.	195.616.001.16
czyli więcej	ltr. 100⁰	5.137.807.85	zł.	31·186.001.16

Z powyższej ilości sprzedano:

20.489.855.—	ltr. 100⁰	po zł.	5.67
12.545.242.85	„	„ „	5.89
1.102.710.—	„	„ „	5.03

2. Ze sprzedaży rektyfikatu na wyrób wódek gatunkowych

preliminowano	ltr. 100⁰	5.000.000.—	zł.	32.200.000.—
osiągnięto	„	4.250.477.87	zł.	27.271.487.92
a zatem mniej	ltr. 100⁰	749.522.13	zł.	4.928.512.08

Z powyższej ilości sprzedano:

2.937.379.59	ltr. 100⁰	po zł.	6.44
981.835.—	„	„ „	6.69
68.363.—	„	„ „	5.83
262.900.28	„	„ „	5.83

Na wyrób wódek czystych sprzedano spirytusu więcej, zaś na wódki gatunkowe — mniej, aniżeli preliminowano, bowiem przypuszczano, że pełny monopol spirytusowy w pierwszej strefie będzie wprowadzony wcześniej, aniżeli to istotnie nastąpiło.

Ogółem na wyrób wódek sprzedano spirytusu o 4.388.285.72 ltr. więcej aniżeli preliminowano.

Zapotrzebowanie większe na spirytus do wyrobu wódek czystych niż gatunkowych w stosunku do ilości preliminowanych tłumaczy się tem, że, jakeśmy wykazali w rozdziale o spożyciu, stosunek spożycia wódek czystych do gatunkowych w 1925 r., w porównaniu z latami poprzedniemi, zmienił się na korzyść wódek czystych.

3. Ze sprzedaży wyrobów monopolowych

preliminowano	ltr. 100⁰	16.700.000.—	zł.	114.729.000.—
osiągnięto zaś	„ „	3.614.225.92	zł.	26.290.308.—
t. z. mniej	„ „	13.085.774.08	zł.	88.438.692.—

Tak znaczna różnica powstała stąd, że pełny monopol wprowadzony był w 6 województwach wschodnich dopiero 1 stycznia 1926 r., wobec czego do tej daty sprzedawano wyłącznie spirytus do celow domowych i leczniczych, a tylko minimalne ilości wódek w ostatnich dniach 1925 r.

4. Ze sprzedaży rektyfikatu dla aptek, na cele lecznicze i naukowe

preliminowano	600.000.—	ltr. 100⁰	— zł.	4.380.000.—
osiągnięto zaś	489.900.43	„ „	— zł.	3.178.906.95
mniej	110.099.57	ltr. 100⁰	— zł.	1.201.093.05

Sprzedano mianowicie: 152.111.70 ltr. po zł. 5.67
108.590.— „ „ „ 5.89
220.657.73 „ „ „ 7.30
8.541.— „ „ „ 7.73

5. Ze sprzedaży spirytusu na cele przemysłowe

preliminowano	8.100.000.— ltr. 100⁰	— zł.	5.125.000.—
osiągnięto	2.657.636.95 „ „	— zł.	2.576.741.93
t. z. mniej	5.442.363.05 ltr. 100⁰	— zł.	2.548.258.07

Ogólny kryzys gospodarczy odbił się naturalnie i na przemyśle zużywającym do swych produktów spirytus, wobec czego zapotrzebowanie spirytusu na cele przemysłowe było w tym okresie o $^2/_3$ mniejsze, aniżeli przewidywano.

6. Sprzedaż spirytusu skażonego wyniosła ilościowo mniej o 48.969.76 ltr. aniżeli preliminowano, mianowicie, zamiast 6.000.000 ltr. sprzedano 5.951.030.24 ltr. 100⁰, natomiast wpływ z tego źródła był nieco większy od preliminowanego, zamiast bowiem zł. 3.300.000.— osiągnięto zł. 3.562.008.79, a to skutkiem wyższych cen sprzedażnych.

Sprzedano: a) 560.995.68 ltr. mocy 95⁰ po zł. 0.57
b) 5.894.983.56 „ „ 92⁰ „ „ 0.55

7. Odsetki od pokredytowanych należności i kary umowne preliminowano w wysokości zł. 50.000, rzeczywisty zaś wpływ z tego tytułu osiągnął cyfrę zł. 1.021.561.26, t. zn. więcej o zł. 971.561.26.
8. Eksploatacja cystern i beczek: preliminowano zł. 10.000, osiągnięto — zł. 271.164.33, t. j. więcej o zł. 261.164.33.
9. Z opłat od przywozu wyrobów wódczanych z zagranicy preliminowano zł. 3.250.000, wpłynęło zaś — zł. 1.043.764.13.
10. W planie finansowo-gospodarczym figurują jeszcze dwie pozycje dochodowe: a) sprzedaż banderol 3.000.000 zł.; ponieważ banderol nie stosowano, przeto z tego źródła żadnych wpływów nie było; b) ze sprzedaży druków i przedmiotów nieużytecznych zł. 100.000. Z tego źródła wpłynęło tylko zł. 13.931.29 za sprzedaż druków, przyjętych w stosunkach z Dyrekcją P. M. S., jak np. dla fabryk wódek, zamówienia na spirytus i t. p., oraz 1.650 zł. ze sprzedaży ruchomości.

Oprócz powyższych, Dyrekcja P. M. S. miała jeszcze wpływy ze źródeł w planie finansowo-gospodarczym nie preliminowanych. a mianowicie:

11. ze sprzedaży spirytusu do wolnych składów, o czem wspominaliśmy wyżej. Sprzedano 77.000 ltr. po zł. 1,05 = zł.82.725.
12. z dopłaty z powodu podwyżki cen spirytusu. Z tego źródła wpłynęło zł. 9.617.737.15.

Przeciwnicy monopolu, między innemi argumentami, wysuwali także i ten, że zwiększone wpływy z monopolu aniżeli z akcyzy Skarb otrzymuje jedynie dzięki podwyżce cen. Jak widzimy, zarzut ten odpada absolutnie, bo nadwyżka dochodów za pierwszy okres operacyjny monopolu

spirytusowego wynosi przeszło dwieście mil. zł., w których zwyżka cen stanowi nieznaczny odsetek.

13. Spłaty pokredytowanego w 1924 r. podatku od spirytusu i innych należytości skarbowych wyniosły zł. 15.779.541.10.
14. Kary za nadmierne zaniki drogowe i magazynowe zł. 626.393.81.
15. Z innych, nieprzewidzianych wpływów, jako to: zysku ze sprzedaży skrzyń, który stanowił 8—10% ich ceny; za przewóz spirytusu butelkowanego samochodami D. P. M. S.; z opłat manipulacyjnych przy zamianie spirytusu eksportowego; z prowizorycznej sprzedaży; wreszcie innych drobnych wpływów — osiągnięto, jak wykazuje rachunek strat i zysków, zł. 342.813.95.

Ogółem preliminowano dochodów:

1) ze sprzedaży spirytusu, wódek i opłat od przywiezionych z zagranicy wyrobów wódczanych	zł.	327.414.000.—
wpłynęło zaś w rzeczywistości	„	269.239.681.03
mniej o	zł.	58.174.318.97
2) z innych źródeł	zł.	3.160.000.—
wpłynęło	„	18.057.055.74
więcej o	zł.	14.897.055.74

ogółem wpływy były mniejsze od preliminowanych o zł. 43.277.263.23

Wpływy mniejsze, aniżeli preliminowane, powstały wskutek zmniejszenia konsumcji w r. 1925, czego nie można było przewidzieć przy opracowaniu preliminarza, tem mniej, że, jakeśmy w rozdziale o spożyciu napojów alkoholowych wskazywali, — nie było dokładnych danych o konsumcji. Drugą przyczyną było późniejsze, niż pierwotnie przypuszczano, wprowadzenie pełnego monopolu spirytusowego w pierwszej strefie, co uniemożliwiło Dyrekcji P. M. S. sprzedaż wyrobów własnych i tem samem zwiększenie dochodów. Wreszcie trzecią przyczyną było posiadanie na rynku dużych zapasów spirytusu i wódek a także konsumcja nielegalna.

Świadomość, że w pierwszym okresie operacyjnym dochody mogą się okazać mniejszemi od preliminowanych, — co było już widocznem w pierwszych miesiącach działalności D. P. M. S., — skłoniło ją do wytężenia wszystkich sił, ażeby wydatki ograniczyć do najniezbędniejszego minimum i w ten sposób w ostatecznym efekcie finansowym osiągnąć przewyżkę dochodów nad wydatkami. Cel ten osiągnięto. Opóźnienie wprowadzenia pełnego monopolu w sześciu województwach wschodnich przyczyniło się w pewnym stopniu do zmniejszenia kosztów organizacyjnych, powodując z drugiej strony — zmniejszenie dochodów; ta znów okoliczność była pobudką dla czynników miarodajnych do szybszej monopolizacji kraju.

II. Rozchody.

W okresie organizowania się monopolu spirytusowego nie można było ze ścisłością ustalić kredytów na poszczególne wydatki, wobec czego na koszty organizacyjne preliminowano sumę ryczałtową zł. 8.642.900.—, z czego przypada na rozchody zwyczajne zł. 7.866.900.— i na rozchody nadzwyczajne — zł. 776.000.—.

Według planu finansowo-gospodarczego (ustawa skarbowa z dn. 30 czerwca 1925 r., Cz. 8. dz. 14, Dz. Ust. Nr. 66 poz. 465) rozchody zwyczajne preliminowano w wysokości zł. 133.074.000.— i nadzwyczajne — zł. 30.500.000.—, co łącznie z poprzedniemi stanowi ogółem zł. 172.216.900.

A. Wydatki administracyjne.

1. Na płace personelu i różne świadczenia dla funkcjonarjuszów D. P. M. S. oraz podróże służbowe i środki lokomocji

preliminowano	zł.	2.378.120.—
wydatkowano	„	1.875.503.45
mniej niż preliminowano o	zł.	502.616.55

W wydatkach powyższych wynoszą:

płace urzędników i funkcjonarjuszów oraz inne świadczenia w Centrali D. P. M. S.	zł.	1.433.046.38
w przedsiębiorstwach	„	201.536.36
podróże służbowe	„	157.887.72
świadczenia socjalne	„	55.844.43
walka z przemytn. na pograniczu rumuńskiem	„	27.188.56
razem j. w.	zł.	1.875.503.45

2. Na wydatki biurowe: lokal, opał, światło, utrzymanie porządku i t. p.

preliminowano	zł.	574.780.—
wydatkowano	„	379.970.26
t. z. mniej o	zł.	194.809.74

W rozchodach powyższych stanowią:

lokale dla Centrali	zł.	59.121.93
wydatki biurowe	„	210.550.66
inne wydatki	„	110.297.67
razem j. w.	zł.	379.970.26

Nie posiadając własnych pomieszczeń na biura, Dyrekcja P. M. S. zmuszona była wynająć trzy lokale: na Krakowskiem Przedmieściu, przy ul. Senatorskiej i przy Królewskiej, a nadto wynająć lokal zastępczy dla Sądu Pokoju, który mieścił się w budynkach monopolowych na Pradze.

3. Na utrzymanie laboratorjów, konserwacje, instalacje oraz drobne

wydatki preliminowano	zł.	85.000.—
wydatkowano	„	136.338.73
t. z. przekroczono preliminarz o	zł.	51.338.73

W wydatkach tych wynoszą:

utrzymanie laboratorjów chemicznych	zł.	25.510.13
konserwacja i instalacje	„	23.360.36
drobne wydatki	„	87.468.24
razem j. w.	zł.	136.338.73

Ogółem na wydatki administr. preliminowano	zł.	3.037.900.—
wydatkowano zaś	„	2.391.812.44
t. z. mniej o	zł.	646.087.56

B. Wydatki ustawowe.

Do tej grupy zaliczamy: dodatki dla związków komunalnych i samorządów wojewódzkich, zapomogi dla pozbawionych pracy z powodu wprowadzenia monopolu, podatki i t. p. Na wydatki tego rodzaju

preliminowano	zł.	47.191.500.—
wydatkowano zaś	„	37.084.734.—
t. z. mniej o	zł.	10.106·766.—

dodatki na rzecz związków komunalnych wynosiły: zł. 42.492.412.07 ltr. 100⁰ po 80 gr. i tytułem dodatku wojewódzkiego (za czas od 1.IX do 31.XII.1925 r.) 15.454.021.72 ltr. po 20 gr.

Zapomóg pozbawionym pracy z powodu wprowadzenia monopolu spirytusowego, w myśl art. 3 ust. o mon. spir., do końca 1925 r. nie wypłacano, jakkolwiek w wyżej wymienionej sumie preliminowanych wydatków mieści się kwota zł. 800.000.—, na ten cel przeznaczona.

Nie uwzględniono także podatku obrotowego i druku banderoli, które w tejże sumie mieszczą się w łącznej kwocie zł. 2.252.800.

Amortyzacji nieruchomości, preliminowanej w sumie 1.500.000 zł., w wykonaniu planu finansowo-gospodarczego nie uwzględniono, ponieważ nie jest to wydatek kasowy, w bilansie natomiast odpisano na amortyzację zł. 608.446.50.

C. Wydatki eksploatacyjne.

1. Na zakup i oczyszczenie spirytusu oraz koszty transportu, magazynowanie i zaniki preliminowano zł. 71.610.000.—
   wydatkowano „ 52.959.929.92
   t. z. mniej o zł. 18.650.070.08

   Powyższa suma wydatków składa się z pozycyj następujących:

zakup spirytusu	zł.	44.330.297.13 [1])
oczyszczenie	„	5.880.608.54
koszty transportu, magazynowanie etc.	„	2.749.024.25
razem j. w.	zł.	52.959.929.92

W kosztach oczyszczania uwzględniono tylko rektyfikacje prywatne, bez państwowych; koszt oczyszczania w tych ostatnich wynosił zł. 149.080.01.

2. Skonto od sprzedaży za gotówkę i wynagrodzenia za sprzedaż komisową — preliminowano zł. 1.800.000.—
   wydatkowano „ 1.834.823.81
   przekroczono zł. 34.823.81

   Z powyższej sumy wydatkowanej przypada:

skonto	zł.	1.186.734.60
sprzedaż komisowa	„	648.089.21
razem j. w.	zł.	1.834.823.81

3. Środki skażające — preliminowano zł. 283.500.—
   wydatkowano „ 307.560.61
   przekroczono zł. 24.060.61

[1]) Według bilansu zakup spirytusu wynosił zł. 44.990.701.02; suma ta obejmuje także kwotę zł. 660.403.89 — wartość zaników rektyfikacyjnych, magazynowych i drogowych, figurujących w odpowiednich pozycjach bilansu.

Wydatki na zwalczanie przemytnictwa, subwencje i inne wyniosły

w 1924/5 r.	zł.	27.188.56
1926/7 „	„	1.086.437.18
wzrosły o	zł.	1.059.248.62

Wydatki ustawowe składają się: z opłaty komunalnej w sumie zł. 42.908.306.54 i dodatku wojewódzkiego w sumie zł. 4.590.116.09, razem zł. 47.498.422.63, oraz z zapomóg dla pozbawionych pracy zł. 361.116.98. Pozycja w wydatkach opłat wzrasta równolegle z dochodem ze sprzedaży; co się zaś tyczy zapomóg dla pozbawionych pracy, to w poprzednim okresie sprawozdawczym nie wypłacano ich, a wypłatę rozpoczęto dopiero od stycznia 1926 r.

Wydatki eksploatacyjne oczywiście musiały się zwiększyć, gdyż w okresie tym pełny monopol spirytusowy został wprowadzony w całem Państwie, z wyjątkiem województw poznańskiego i pomorskiego.

Na zakup i oczyszczanie spirytusu oraz koszty transportu, magazynowanie i zaniki wydano

w 1924/5 r.	zł.	52.959.929.92
1926/7 „	„	76.892.600.64
a zatem więcej o	zł.	23.932.670.72

Powyższa suma wydatków składa się z następujących pozycyj:

zakup spirytusu	zł.	66.487.468.94
oczyszczanie	„	6.580.765.02
koszty transportu, magazynowanie etc.	„	3.824.366.68
jak wyżej	zł.	76.892.600.64

Skonto od sprzedaży za gotówkę i prowizja od komisowej sprzedaży wyniosły:

w 1924/5 r.	zł.	1.834.823.81
1926/7 „	„	1.694.894.78
zmniejszyły się o	zł.	139.929.03

Zmniejszenie tych kosztów tłumaczy się dążeniem D. P. M. S. do skasowania sprzedaży komisowej jako zbyt kosztownej, oraz cofnięciem skonta z dniem 1 stycznia 1927 r.

Na środki skażające wydano:

w 1924/5 r.	zł.	307.560.61
1926/7 „	„	892.472.83
wydano więcej o	zł.	584.912.22

co odpowiada wzrostowi spożycia denaturatu.

Na koszty fabrykacyjne wydano:

w 1924/5 r.	zł.	2.439.284.10
1926/7 „	„	20.813.121.78
t. zn. więcej o	zł.	18.373.837.68

Wydatki fabrykacyjne stanowią:

zakup butelek	zł.	10.803.935.28
„ skrzyń	„	3.869.597.62
„ mater. pomocn.	„	2.073.892.77

wynagrodzenie za rozlew komisowy	„	2.655.360.53
płace robotników	„	1.162.371.17
bonifikaty kosztów przewozu, opał, oświetlenie, naprawa skrzyń, koszty zużycia i filtracji wody i inne	„	247.964.41
jak wyżej	zł.	20.813.121.78

Prowizje dla hurtowników i detalistów wyniosły

w 1924/5 r.	zł.	1.232.128.96
1926/27 „	„	21.485.390.96
wzrosły więc o	zł.	20.253.262.—

Tak znaczny wzrost prowizyj znajduje usprawiedliwienie we wzroście sprzedaży.

Koszty transportu w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym wzrosły o zł. 2.704.443.90, a mianowicie:

w 1924/5 r.	wyniosły	zł.	233.712.42
1926/7 „	„	„	2.938.156.32
	jak wyżej	zł.	2.704.443.90

Koszty te oczywiście związane są ściśle ze zwiększoną produkcją i nie wymagają żadnych komentarzy.

Opłaty skarbowe.

Opłaty skarbowe od sprzedaży i zwolnień spirytusu, a także od sprzedaży gotowych wyrobów, w okresie od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r. wynosiły:

1)	od 29.788.163 ltr. 100°, sprzedanych bezpośrednio bądź komisowo:		
	a) opłata zasadnicza	zł.	152.209.459.70
	b) 10% dodat. od spirytusu na wódki czyste	„	11.982.928.70
	c) 25% dodatek od spirytusu na wódki gatunkowe	„	6.951.584.99
2)	od 2.025.899.66 ltr. 100° zwolnionych starych zapasów:		
	a) opłata zasadnicza	„	10.370.629.87
	b) 10% dodatek od spirytusu na wódki czyste	„	676.922.45
	c) 25% dodatek od spirytusu na wódki gatunkowe	„	900.351.33
3)	od 22.355.681.43 ltr. 100° spirytusu i wódek sprzedanych przez wytwórnie państwowe	„	121.447.716.84
4)	od wyrobów spirytusowych przywiezionych z zagranicy	„	848.472.99

5)	dodatkowa opłata od zapasów spirytusu na dz. 1.IX.26 i 1.I.1927	„	4.946.835.07
6)	wpłaty z tytułu kar za nadmierne zaniki	„	588.929.52
7)	inne należności skarbowe	„	167.931.25
		ogółem	zł. 311.091.762.71

Stan majątkowy p/g bilansów 1925 i 1926/27 r.

Stan majątkowy Państwowego Monopolu Spirytusowego przedstawiają cyfrowo bilanse netto za ubiegłe dwa okresy operacyjne: pierwszy — za okres od 4 października 1924 r. do 31 grudnia 1925 r. i drugi — od 1 stycznia 1926 r. do 31 marca 1927 r.

Według tych bilansów stan majątkowy D. P. M. S. w najogólniejszym skrócie bilansowo-analitycznym przedstawia się następująco:

Aktywa	31.XII.25 r.	31.III.27 r.	Pasywa	31.XII.25 r.	31.III.27 r.
Majątek nieruchomy i ruchomy	21.873.521.02	26.480.176.71	Środki własne	25.368.495.50	49.876.006.47
	—	—	Czysty zysk	23.479.596.28	41.999.773.35
Wartości obrotowe	54.261.313.51	88.580.279.08	Środki obce	27.286.742.75	23.184.675.97
Razem	76.134.834.53	115.060.455.79		76.134.834.53	115.060.455.79

Przy porównaniu poszczególnych pozycyj bilansowych, zwiększenie wartości wykazują w aktywach: nieruchomości — o złotych 177.730.32, ruchomości i urządzenia — o zł. 903.503.16, budowle i inwestycje w toku — o zł. 3.525.422.21, zapasy spirytusu i materjałów — o zł. 22.999.916.49, dłużnicy (wraz z Min. Skarbu) — o zł. 7.638.333.84 i in. — o zł. 3.680.715.24.

Najbardziej się zwiększyła pozycja zapasów spirytusu i materjałów. Nie oznacza to absolutnego zwiększenia się zapasów, w szczególności spirytusu, gdyż w pierwszym wypadku zapas spirytusu stwierdzony został na dz. 1-go stycznia t. j. na początku kamp. gorzelniczej, w II-im — na 1 kwietnia t. j. prz końcu kampanji.

Należy wziąć pod uwagę, że nagromadzone na dzień 1 kwietnia zapasy spirytusu służyć mają aż do nowej kampanji, rozpoczynającej się faktycznie w m-cu grudniu.

Nagromadzenie większych zapasów materjałów spowodowane zostało wprowadzeniem pełnego monopolu od dn. 1-go kwietnia 1927 r. na całym obszarze Państwa.

Majątek ruchomy i nieruchomy Dyrekcji P. M. S.
w/g bilansów na dz. 31.XII.1925 r. i 31.III.1927 r.

Wyszczególnienie	Wartość p/g bilansu na dz. 31.XII.1925 r.		Wartość p/g bilansu na dz. 31.III.1927 r.	
	wymiary	Zł.	wymiary	Zł.
Nieruchomości:				
place	918.590 m²	2.306.671.26	918.529 m²	2.467.015.53
budynki fabr. . . .	818.227 m³	8.503.945.31	809.822 m³	8.525.862.57
„ mieszkalne .	385.746 „	6.383.142.50	376.619 „	6.378.611.29
budowle i inwestycje	—		—	
w toku	—	1.572.714.60	—	5.098.136.81
Ruchomości:				
biurowe	—	250.528.60	—	683.562.41
fabryczne	—	1.634.682.81	—	2.179.575.44
cysterny i beczki .	—	1.077.343.70	—	963.334.52
samochody	—	67.744.50	—	69.941.83
urządzenie laborat. .	—	76.747.74	—	114.136.31
		21.873.521.02		26.480.176.71

Wyszczególniony w powyższem zestawieniu majątek w przeważnej swej części został, na mocy art. 3 ustawy o monopolu spirytusowym, przejęty po b. monopolu rosyjskim oraz Spółce „Cysterny", a mianowicie — ogólnej wartości, w/g dokonanego komisyjnie szacunku w 1925 r., zł. 15.555.387.85, reszta zaś została przez D. P. M. S. zakupiona na sumę zł. 5.826.652.05, nadto doliczono do wartości majątku nieruchomego koszty nieukończonych nowych budowli i nieukończonych remontów kapitalnych na sumę zł. 5.098.136.81.

W bilansie majątek, przejęty po b. monopolu rosyjskim i Spółce Cysterny, wykazany został po stronie aktywów w pozycjach „Nieruchomości" i „Ruchomości" i po stronie pasywów w pozycji „Kapitał Zakładowy".

W szczególności wartość majątku przejętego po b. monopolu rosyjskim i Spółce „Cysterny" w/g bilansu na dz. 31.III.27 wynosi:

a)	place	zł.	1.922.865.53
b)	budynki	„	12.359.339.40
c)	urządzenia	„	333.416.—
d)	materjały i przedmioty . . .	„	37.332.92
e)	beczki, cysterny i inne . . .	„	902.434.—
	Razem .	zł.	15.555.387.85

Co się tyczy majątku nieruchomego, zakupionego przez D. P. M. S. w ubiegłym okresie czasu, to nabyte zostały następujące objekty:

a) dom mieszkalny przy ul. Leszno 1 w Warszawie na podstawie umowy, zawartej przez Min. Skarbu, wartości łącznej w/g aktu kupna, spłaconej hipoteki i innych kosztów — zł. 945.486.57;

b) rektyfikacje spirytusu w Starogardzie i Toruniu (dawn. „Winkelhausen"), wartości według aktu kupna — zł. 2.700.000;

c) wytwórnia wódek w Poznaniu (b. fabryka zapałek „Iskra), wartości w/g aktu kupna — zł. 270.000.

d) wytwórnia wódek w Kowlu (d. Zylbera) — zł. 295.000.—.

Wartości obrotowe.

W powyższem ogólnem zestawieniu stanu majątkowego — do rozporządzalnych środków obrotowych D. P. M. S. zaliczono gotowiznę w kasach własnych i w bankach, wartość remanentów spirytusu, wódek i materjałów pomocniczych (po cenie kosztów własnych) oraz należności od dłużników.

Wartości obrotowe D. P. M. S.
według bilansów na dz. 31.XII.25 i 31.III.27 r.

Wyszczególnienie	wartość p/g bilansu na dzień 31.XII.25 r.	wartość p/g bilansu na dzień 31.III.27 r.
gotowizna w kasach własn. i bankach	5.238.171.80	4.340.772.41
spirytus	16.412.049.17	30.691.865.55
wódka i spir. w wytw., hurt. i sklepach	674.873.82	3.186.330.76
butelki i skrzynie	983.260.43	6.005.086.96
inne materjały pomocnicze	285.072.96	1.219.739.45
środki skażające	37.732.09	289.882.24
transporty w drodze	20.235.49	247.757.38
dłużnicy	30.297.783.39	29.302.763.53
Ministerstwo Skarbu	—	9.443.097.06
rozrachunki międzyokresowe	312.134.36	3.852.983.74
razem	54.261.313.51	88.580.279.08

Wzrost sumy wartości obrotowych, według bilansu na d. 31.III.1927 r., o przeszło 34 mil. zł. jest zupełnie usprawiedliwiony gospodarczo wobec zwiększenia się w r. gosp. 1926/27 obrotów D. P. M. S. oraz, jak już wyżej zaznaczono, ustalenia remanentów spirytusu w końcu kamp. gorzelniczej 1926/27. r.

Jednakże obecnie i tę sumę należy uważać za niedostateczną z uwagi na podwyższenie ceny spirytusu i wprowadzenie z dn. 1 kwietnia 1927 r. pełnego monopolu w całem Państwie.

Środki własne.

Do własnych środków D. P. M. S. zaliczono sumy kapitałów zakładowego i obrotowego, fundusze renowacyjny i ubezpieczeniowy oraz rezerwy na długi wątpliwe i likwidację obrachunku ze Sp. „Cysterny".

Środki te przedstawiają się jak następuje:

	w/g bilansu na dz. 31.XII.25	w/g bilansu na dz. 31.III.27
kapitał zakładowy	24.000.856.40	23.793.147.85[1]
„ obrotowy	—	20.690.800.32
fundusz renowacyjny	608.446.50	1.307.591.03
„ ubezpieczeniowy	759.192.60	2.067.313.91
rezerwa na długi wątpliwe	—	2.000.000.—
„ na likwidację obrach. ze Sp. „Cysterny"	19.947.90	17.153.36
razem	25.388.443.40	49.876.006.47

Na sumę kapitału zakładowego, wykazanego w ostatnim bilansie, składają się:

a) dotacja Skarbu, udzielona przez Min. Skarbu na organizację D. P. M. S. zł. 8.237.760.—
b) wartość majątku przejętego po b. monopolu rosyjskim „ 14.652.953.85[1])
c) wartość przejętego majątku Państwa w Spółce „Cysterny" „ 902.434.—

razem zł. 23.793.147.85

Kapitał obrotowy oraz rezerwa na długi wątpliwe utworzone zostały z podziału czystego zysku handlowego za 1925 r., zatwierdzonego przez Ministra Skarbu.

Środki obce.

Do środków obcych zaliczono następujące pozycje bilansów na dz. 31.XII.1925 r. i 31.III.1927 r.

	w/g bilansu na dz. 31.XII.25	w/g bilansu na dz. 31.III.27
wierzyciele	4.931.302.34	11.202.469.77
Min. Skarbu	7.602.559.52	—
Min. Spraw Wewnętrznych	14.673.686.44	11.412.057.04
rozrachunki międzyokres.	59.246.55	20.613.91
„ z tytułu kar.	—	—
za nadmierne zaniki	—	178.478.80
różni za kaucje	—	356.106.24
niepodniesione pensje	—	4.225.06
wpłaty i sumy niewyjaśnione	—	5.449.82
zaliczki wyrachowane	—	5.275.33
razem .	27.266.794.85	23.184.675.97

[1]) Zmniejszenie pozycji „kapitał zakładowy" w bilansie na dz. 31.III.1927 r., w porównaniu z bilansem poprzednim, nastąpiło skutkiem odstąpienia Ministerstwu Skarbu objektów po b. monopolu rosyjskim — w Łucku i Kobryniu, oraz przeszacowania objektu w Warszawie w związku z przekazaniem części budynków Mennicy Państwowej, — łącznej wartości zł. 207.708.55 Por. str. 42.

Bilans netto oraz rachunek strat i zysków za rok 1926/27 ilustrują tablice 91 i 92.

Podatki. Państwowy Monopol Spirytusowy jest, jak wiadomo, wolny od podatków przemysłowego i dochodowego. Gdyby jednak nie był od nich zwolniony, to za rok operacyjny 1926/27 winienby uiścić podobnie, jak przedsiębiorstwa prywatne:

1) podatek przemysłowy od obrotu za czas od 1.I.1926 r. do 31-go marca 1927 r.

O b r ó t:		
sprzedaż	zł.	505.701.718.85
opłata przywozu z zagranicy	„	1.355.795.47
różne wpływy z wyjątkiem wpływu z nieruchomości	„	6.457.468.22
r a z e m	zł.	513.514.982.54
mniej akcyza	„	364.727.145.87
podstawa opodatkowania	zł.	148.787.836.67
P o d a t e k:		
2% na rzecz Skarbu Państwa	zł.	2.975.756.73
10% dodatek	„	297.575.67
0.5% na rzecz Zw. Komunalnych	„	743.939.18
r a z e m	zł.	4.017.271.58

2) podatek dochodowy za czas od 1.I.1926 r. do 31.III. 1927 r.

zysk bilansowy	zł.	41.999.773.35
dolicza się:		
odpis na fundusz ubezpieczeniowy	„	1.308.121.31
r a z e m	zł.	43.307.894.66
mniej podatek przemysł. od obrotu	„	4.017.271.58
dochód podlegający opodatkowaniu	zł.	39.290.623.08
podatek zł. 50.000 + 9.770.000 =	zł.	9.820.000.—
10% dodatek	„	982.000.—
r a z e m	zł.	10.802.000.—
łączna suma podatków teoretycznie obciążających D. P. M. S. wynosi zatem	zł.	14.819.271.58

Tablice i załączniki
do rocznika D. P. M. S.

TABLICA 1.
(zał. do dz. II)

Stan personelu w dn. 31 grudnia 1926 r.

1. Według kategoryj płac.

Kategorja płac	Urzędnicy: Etatowi IV	V	VI	VII	VIII	Kontraktowi V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	Wynagrodz. spec.	Ogółem
Centrala:																
Dyrektor, Wicedyrektorowie, Komitet Techniczno-Gospodarczy i Sekretarjat	1	2	—	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	7
Wydziały:																
I Ogólny	—	1	—	—	—	—	1	1	5	3	6	2	—	—	—	19
II Ekonomiczny	—	—	—	1	1	—	4	4	5	6	6	—	—	—	—	27
III Obrotu Spirytusem	—	1	—	—	—	—	1	6	10	23	17	—	—	—	—	58
IV Obrotu Wódką	—	—	—	—	—	—	2	10	3	5	7	—	—	—	—	27
V Gospodarczy	—	—	1	—	—	1	—	7	9	11	8	—	—	—	—	37
VI Techniczny	—	1	2	—	—	—	1	17	12	4	6	—	—	—	1	44
VII Finansowy	—	—	—	—	—	—	1	12	18	15	6	3	—	—	—	55
	1	5	3	1	1	1	11	57	63	69	56	5	—	—	1	274
Oddziały D. P. M. S.	—	—	—	—	—	—	12	1	3	4	10	5	—	—	—	35
P. Wytwórnie Wódek	—	—	—	—	—	—	1	5	20	17	30	3	—	—	3	79
Rozlewnie komisowe	—	—	—	—	1	—	1	9	20	22	17	6	1	—	—	77
Państw. Rektyfikacje	—	—	—	—	—	—	1	3	4	8	2	1	1	1	—	21
Biuro Sprzedaży	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	1	—	—	5
Państwowe Hurtownie	—	—	—	—	—	—	—	5	64	24	25	1	—	—	—	119
Sklepy detaliczne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	8	—	—	—	17
Agendy Wydziału Gospodarczego	—	—	—	—	—	—	—	3	4	2	1	2	—	—	1	13
Ogółem:	1	5	3	1	2	1	26	84	178	149	150	31	3	1	5	640

niższych funkcjonarjuszów było 44.

2. Według płci

Mężczyzn	Kobiet	Razem
528	112	640

3. Według wykształcenia

Wyższe	Średnie	Niższe	Niewiadome [1]	Razem
84	289	266	1	640

4. Według wieku

Do lat 20	20—30	30—40	40—50	50—60	Ponad 60	Razem
3	162	219	127	105	24	640

[1]) Co do 1 pracownika, pracującego za specjalnem wynagrodzeniem, stopień wykształcenia jest niewiadomy, gdyż jako urzędnik Izby Skarbowej w ewidencji D. P. M. S. nie figuruje.

TABLICA 2.
(zał. do dz. II)

Zestawienie

szacunku objektów byłego Monopolu Spirytusowego Rosyjskiego, należących, w myśl art. 3 Ust. z dn. 31/VII-24 r., do Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego.

L. p.	Nazwa	Grupa I **place** wartość w złotych	Grupa II **budynki** wartość w złotych	Grupa III **urządzenia** wartość w złotych	Grupa IV **maszyny** wartość w złotych	Grupa V **inne** wartość w złotych	Ogólna wartość objektu w złotych
1	Baranowicze	6.611.25	12.045.17	—	—	—	18.656.42
2	Bereźnica	2.221.84	116.410.44	—	—	5.00	118.637.28
3	Białystok	84.408.80	350.699.17	6.950.00	—	110.00	442.167.97
4	Biała Podlaska	4.167.80	202.724.51	—	—	—	206.892.31
5	Bielsk	756.20	192.222.98	109.00	—	65.00	193.153.18
6	Brześć n/B.	48.560.00	194.741.80	1.080.00	—	820.00	245.201.80
7	Chełm	13.577.00	130.067.56	—	—	—	143.644.56
8	Częstochowa	16.700.00	480.377.33	12.550.00	—	1.500.00	511.127.33
9	Dzisna	546.00	152.706.82	—	—	—	153.252.82
10	Głębokie	1.150.00	161.718.60	—	—	1.182.00	164.050.60
11	Grodno	7.204.20	289.983.14	—	—	455.00	297.642.34
12	Kalisz	10.798.00	345.580.20	18.115.00	3.850.00	561.00	378.904.20
13	Kielce	130.218.00	276.479.78	—	—	—	406.697.78
14	Konin	1.638.00	280.729.53	12.115.00	—	1.200.00	295.682.53
15	Kowel	5.983.50	107.043.00	1.538.00	6.600.00	43.00	121.456.50
16	Krzemieniec	5.068.50	73.182.00	600.00	—	2.170.00	81.020.50
17	Kobryń	1.050.00	192.774.41	—	—	—	193.824.41
18	Lida	1.200.00	223.516.15	2.210.00	—	151.00	227.077.15
19	Lublin	106.764.00	306.897.71	8.036.00	1.000.00	—	422.697.71
20	Łęczyca	6446.44	216.053.16	—	—	—	222.499.60
21	Łomża	18.544.20	194.847.37	14.721.00	500.00	1.079.00	229.691.57
22	Łódź	379.564.65	1.122.534.60	19.860.00	8.260.00	3.247.00	1.533.466.25
23	Łuck	8.006.50	159.709.53	14.00	—	689.00	168.419.03
24	Miechów	303.75	304.967.13	10.54	—	71.90	305.353.32
25	Mołodeczno	1.092.00	100.887.78	—	—	365.00	102.344.78
26	Nieśwież	1.395.00	130.493.12	—	—	—	131.888.12
27	Nowogródek	966.00	208.258.49	—	—	—	209.224.49
28	Opatów	1.785.00	289.884.74	3.100.00	800.00	492.00	296.061.74
29	Ostróg	2.261.40	143.066.54	20.544.00	2.954.00	3.186.00	172.011.94
30	Oszmiana	1.183.00	183.027.33	—	—	—	184.210.33
31	Pińsk	3.219.44	63.700.20	—	—	—	66.919.64
32	Piotrków	26.631.14	169.799.40	12.672.00	475.00	735.00	210.312.54
33	Płock	27.602.40	267.396.48	1.006.00	—	1.370.00	297.374.88
34	Prużany	1.431.74	225.062.39	3.420.00	—	—	229.914.13
35	Pułtusk	1.119.30	151.550.80	—	—	—	152.670.10
36	Radom	70.525.00	430.363.46	4.030.00	—	280.00	505.198.46
37	Równe	33.086.00	148.678.58	18.860.00	—	5.083.00	205.707.58
38	Siedlce	10.479.50	191.657.32	3.785.00	—	120.00	206.041.82
39	Sieradz	5.609.00	69.531.63	19.131.00	2.409.00	1.631.00	98.311.63
40	Skierniewice	20.699.00	266.125.36	9.020.00	—	3.00	295.847.36
41	Słonim	13.197.00	144.225.40	350.00	—	105.00	157.877.40
42	Staroświęciany	1.048.60	162.392.41	—	—	—	163.441.01
43	Suwałki	10.370.50	272.038.85	2.336.46	—	93.02	284.838.83
44	Troki	1.433.20	142.670.62	—	—	—	144.103.82
45	Warszawa-Praga	653.587.03	1.290.599.35	82.740.00	12.480.00	10.316.00	2.049.722.38[1]
46	Wilejka	1.456.00	145.867.43	—	—	—	147.323.43
47	Wilno	95.550.00	520.256.00	3.495.00	—	1.570.00	620.871.00
48	Włocławek	67.225.00	283.362.87	15.320.00	2.700.00	5.00	368.612.87
49	Wołkowysk	2.975.38	192.001.20	—	—	—	194.976.58
50	Zamość	13.255.00	271.383.40	—	—	—	284.638.40
	Ogółem	1.930.671.26	12.552.293.24	297.718.00	43.398.00	37.332.92	14.861.413.42

Po b. monopolu rosyjskim pozostał jeszcze objekt w Mławie, lecz przy inwentaryzacji, zarządzonej przez D. P. M. S., uległ skreśleniu, a to z tego względu, że jeszcze przed 1914 r. rosyjskie ministerstwo skarbu przekazało go min. oświaty na cele szkolnictwa.

[1]) Wartość szacunkową objektu w Warszawie podano po potrąceniu wartości części przekazanej bezpłatnie Mennicy Państwowej.

Wykaz objektów Dyrekcji Państwowego Monopolu Spirytusowego przeznaczonych do przekazania.

TABLICA 3.
(zał. do dz. II)

L. p.	MIEJSCOWOŚĆ	WARUNKI KOMUNIKACYJNE	WARUNKI REWINDYKACYJNE	STOPIEŃ ZNISZCZENIA	WARTOŚĆ szacunkowa zł.
1	Dzisna	Odległość od stacji kolejowej 35 klm.; do stacji prowadzi droga boczna w złym stanie.	objekt znajduje się w posiadaniu państwowego gimn. męsk., które go jednakże nie użytkuje ze względu na zły stan budynków.	Objekt w złym stanie	153.252.82
2	Konin	Odległość od stacji kolejowej 4 klm.; do stacji prowadzi szosa bardzo falista, utrudniająca transport.	W posiadaniu i użytkowaniu szpitala epidemicznego; objekt przystosowany całkowicie do potrzeb szpitala.	Stan objektu dobry	282.367.53
3	Krzemieniec	Odległość od st. kolejowej 250 m.; objekt położony jest na poziomie o 1.100 m. wyższym od poziomu toru kolejowego.	W posiadaniu i użytkowaniu P. Monop. Tyton., który przystosował budynki na swoje potrzeby. Rewindykacja bardzo trudna.	Stan objektu dobry	78.250.50
4	Łęczyca	Odległość od st. kolejowej 2 klm.; do stacji prowadzi szosa.	W posiadaniu i użytkowaniu 37 P. P. Rewindykacja bardzo trudna.	Stan objektu średni	222.499.60
5	Nowogródek	Odległość od st. kolejowej 21 klm.; do stacji prowadzi szosa.	W posiadaniu i użytkowaniu Sądu Okręgowego. Rewindykacja b. trudna.	Stan objektu średni	209.224.49
6	Opatów	Odległość od stacji kolejowej 17 klm.; do stacji prowadzi szosa.	W posiadaniu i użytkowaniu urzędów państwowych i komunalnych.	Stan budynków średni	291.669.74
7	Oszmiana	Odległość od stacji kolejowej 17 klm.	W posiadaniu i użytkowaniu gimn. państw. Rewindykacja b. trudna.	Stan budynków średni	184.210.33
8	Piotrków	Odległość od stacji kolejowej 1 klm. — do stacji prowadzi ulica.	W posiadaniu i użytkowaniu składnicy wojskowej oraz Urzędu Skarbowego. Rewindykacja b. trudna.	Budynki w stanie średnim	196.430.54
9	Prużana	Odległość od st. kolejowej wązkotorowej 80 m., zaś od niej do st. kol. szerókotor. — 12 m. szosy.	W posiadaniu i użytkowaniu władz adminstr., sądowych i szkolnych. Rewindykacja b. trudna.	Budynki w stanie dobrym	226.494.13
10	Radom	Odległość od stacji kolejowej około 4 klm.	W posiadaniu i użytkowaniu Mon. Tyt., który przystosował objekt całkowicie na swoje potrzeby. Rewindykacja b. trudna.	Budynki w stanie dobrym	500.888.46
11	Staroświęciany	Odległość od stacji kolejki wązkotorowej Nowoświęciany-Łyntupy 100 m.	W posiadaniu i użytkowaniu władz kolejowych i seminarjum nauczycielskiego.	Budynki w stanie średnim	163.441.01
12	Troki	Odległość od stacji kolejowej 8 klm.	W posiadaniu i użytkowaniu szkół powszechnych.	Budynki w stanie średnim	144.103.82
13	Wilejka	Odległość od stacji kolejowej 600 m.	W posiadaniu i użytkowaniu szpitala państwowego.	Budynki w stanie średnim	147.333.43
				Razem Zł.	2.800.156.40

TABLICA 4.
(zał. do dz. II)

Sprawozdanie do bilansu Tymczasowego Biura Eksploatacji Cystern i Beczek za okres od 1 listopada do 31 grudnia 1925 r.

Wpływy, osiągnięte z eksploatacji taboru za 1925 r., wynosiły:

z cystern	w okresie od 1/I	do 30.X.25	Zł. 67.415.72	w okresie od 1.XI	do 31.XII.25	Zł. 46.520.64
z beczek	„ „	„ 30.X.25	„ 58.667.16	„ „	„ 31.XII.25	„ 12.910.35
z odsetek	„ „	„ 30.X.25	„ 12.493.69	„ „	„ 31.XII.25	„ 3.946.40
	Razem za 10 miesięcy		Zł. 138.576.57	Razem za 2 miesiące		Zł. 65.377.39

Wydatki, związane z eksploatacją taboru za 1925 r., wyniosły:
w okresie od 1/I do 30.X.25 Zł. 63.324.23; w okresie od 1.XI do 31.XII.25 Zł. 10.088.59

Zyski brutto z eksploatacji taboru wyniosły:
w okresie od 1/I do 30.X.25 Zł. 75.252.34; w okresie od 1.XI do 31.XII.25 Zł. 53.288.80

Przeciętny wpływ eksploatacyjny miesięczny w obu okresach wynisół:

	1.I — 30.X.25 r.	1.XI — 31.XII. 25 r.
z cystern	Zł. 6.741.57	„ 23.260.32
z beczek	„ 5.866.71	„ 6.455.17
z odsetek	„ 1.249.37	„ 1.973.20
Razem	Zł. 13.857.65	Zł. 31.688.69

Przeciętny wydatek eksploatacyjny miesięczny w obu okresach wyniósł:
w I-ym okresie od 1/I do 30.X.25 r. . . Zł. 6.332.42; w II-im okresie od 1.XI do 31.XII.25 r. Zł. 5.044.29

Przeciętny zysk brutto, osiągnięty z eksploatacji taboru miesięcznie, w obu okresach wyniósł:
w I-ym okresie od 1/I do 30.X.25 r. . . Zł. 7.525.33; w II-im okresie od 1.XI do 31.XII.25r. Zł. 26.644.40

Z powyższych zestawień wynika, że dochodowość w okresie ostatnich 2 miesięcy 1925 r. w porównaniu z dochodowością w okresie pierwszych 10 miesięcy 1925 r. wzmogła się o 354% na skutek zwiększenia się wpływów eksploatacyjnych w II-gim okresie, a mianowicie:

z cystern	o 346,0%
z beczek	o 11,0%
z odsetek	o 15,8%
oraz na skutek zmniejszenia wydatków w II-gim okresie	o 12,5%
stosunek wydatków do wpływów w pierwszych 10 miesiącach 1925 r. wyniósł . .	45,7%
„ „ „ „ w ostatnich 2 „ „ „ . .	19,0%

W okresie sprawozdawczym było w użytkowaniu, średnio, miesięcznie: cystern 162, beczek 5.625, pomp 7, zajętych pod transport materjałów i przez dzierżawców według poniższego zestawienia:

Rachunek strat i zysków Biura Eksploatacji

WYDATKI		
Płace urzędników i funkcjonarjuszów niższych:		
a) urzędników		19.629.91
Inne świadczenia na rzecz urzędników i funkcjonarjuszów niższych·		
a) renumeracje		600.—
Wydatki biurowe:		
a) materjały pisarskie	469.21	
b) druki i księgi buchalteryjne	453.93	
c) pisma, mapy i broszury	3.—	
d) telegramy, telefony i porto	741.12	1.667.26
Podróże służbowe:		
a) rozjazdy i djety		285.14
Pomieszczenie:		
a) opał	112.45	
b) utrzymanie porządku	144.65	
b) wynajem lokalu i opłata za wodę	1.598.94	1.856.04
Drobne wydatki		549.19
Płace robotników		9.291.90
Opłaty do Kasy Chorych:		
za urzędników	760.15	
za robotników	471.14	1.231.29
Ubezpieczenie od bezrobocia:		
Fundusz Inwalidzki:		
za urzędników	1.611.—	
za robotników	174.60	1.785.60
Koszty transportu ruchomości:		1.643.75
Konserwacja cystern i beczek:		
a) beczek	11.606.97	
b) cystern	41.424.88	53.031.85
Inne wydatki:		
postojowe cystern	6.409.—	
asekuracja cystern	583.81	
porady prawne, koszty rejentalne i sądowe	671.10	
koszty włączenia cystern do sieci P. K. P.	541.—	8.204.91
Ruchomości, materjałów i innych przedmiotów (sprzedaż)		29.172.—
		128.948.84
Zysk brutto		490.050.69
		618.999.53

TABLICA 5.
(zał. do dz. II)

Cystern i Beczek za czas od 1.I.1926 r. do 31.III.1927 r.

DOCHODY	D. P. M. S.	Różni	Razem
Wpływy z eksploatacji:			
a) cystern	390.595.57	30.519.91	421.115.48
b) beczek	57.323.72	12.146.45	69.470.17
Odsetki i prowizje:			
a) odsetki z rachunków bankowych		2.369.07	2.369.07
b) odsetki z pokredytowanych należności		4.613.74	4.613.74
Wpływy ze sprzedaży ruchomości i materjałów:	99.454.80	5.985.—	105.439.80
Wpływy nieprzewidziane:			
a) ze sprzedaży druków płatnych	101.44		101.44
b) inne wpływy		224.42	224.42
Wpływy za uszkodzenia:			
a) beczek		4.486.—	4.486.—
b) cystern	7.718.85	3.460.56	11.179.41
	555.194.38	63.805.15	618.999.53
			618.999.53

Bilans

Tymczasowego Biura Eksploatacji Cystern i Beczek przy Państwo

L. p.	STAN CZYNNY			
1	Rachunek Kasy w gotówce			89.28
2	„ Ruchomości w/g wyszczególnienia w aneksie do protokółu spisu inwentarza z dnia 31.III.1927 r.			
	a) tabor przewozy			
	1) 258 cystern	699.827.—		
	2) 8520 beczek	144.840.—		
	3) pompy i części zapasowe	13.431.—		
	4) części zapasowe do cystern i beczek	12.132.—	870.230.—	
	b) inwentarz biurowy i na składnicy			
	w biurze	289.50		
	na składnicy	425.80	715.30	870.945.30
3	Rachunek Banków			
	Bank Związku Spółek Zarobkowych			8.367.—
4	Rachunek Dłużników i Wierzycieli w/g wyszczególnienia w wykazie sald r-ku Dłużników i Wierzycieli w dn. 31.III.1927 r.			
	a) różni Dłużnicy		52.244.43	
	b) urzędnicy tymczasowego Biura Eksploatacji Cystern i Beczek z tytułu zaliczek na pensje		850.—	53.094.43
5	Rachunek Strat i Zysków			
	Strata			94.682.59
				1.027.178.60

zamknięcia.

wym Monopolu Spirytusowym w Poznaniu na dzień 31 marca 1927 r.

L. p.	STAN BIERNY	
1	Rachunek D. P. M. S. w/g wyszczególnienia w wyciągu z rachunku od dn. 1.I.26 r. do 31.III.27 r.	864.432.49
2	Rachunek Dłużników i Wierzycieli w/g wyszczególnienia w wykazie sald r-ku Dłużników i Wierzycieli z dn. 31.III.1927 r.	
	a) różni wierzyciele	12.784.21
3	Kaucji gotówkowych w/g wyszczególnienia w wykazie sald rachunku kaucji gotówkowych z dn. 31.III.27 r. . . .	2.166.75
4	Rachunek rezerwy na likwidację rozrachunku z Tow. „Cysterny”	17.153.36
5	Rachunek Funduszu Renowacyjnego 10% rocznie za czas od 1.I.1926 r. do 31.III.1927 r. . .	108.868.16
6	Rachunek Funduszu Ubezpieczeniowego 2% rocznie za czas od 1.I.26 r. do 31.III.1927 r. . .	21.773.63
		1.027.178.60

TABLICA 7.
(zał. do dz. II)

Bilans Tymczasowego Biura Eksploatacji Cystern i Beczek przy Państwowym Monopolu Spirytusowym w Poznaniu od dn. 1/I.1926 r. do 31 marca 1927 r.

	Bilans otwarcia na 1/I. 1926 r.		Obroty od 1/I.26 do 31/III 1927 r.		Stan na 1/IV 1927 r.		Rachunek	
	Winien	Ma	Winien	Ma	Czynny	Bierny	Strat	Zysków
Kasa	112.73	—	100.149.48	100.172.93	89.28	—	—	—
Ruchómości	902.048.50	—	567.38	31.670.58	870.945.30	—	—	—
Papiery wartościowe	—	—	2.436.76	2.436.76	—	—	—	—
Dyrekcja Państwow. Monopolu Spirytusowego	61.124.91	1.103.545.02	636.356.15	4.277.04	—	410.341.—	—	—
Banki	107.337.97	—	86.719.05	185.690.02	8.367.—	—	—	—
Dłużnicy i Wierzyciele	92.735.82	35.903.24	108.412.70	124.935.05	53.094.43	12.784.21	—	—
Kaucje gotówkowe	—	1.750.—	3.742.55	4.159.30	—	2.166.75	—	—
Rezerwa na likwidację rozrachunku z Tow. „Cysterna”	—	19.947.90	2.794.54	—	—	17.153.36	—	—
Międzyokresowe	1.310.—	3.523.76	4.028.55	1.814.79	—	—	—	—
Dochody	—	—	5.752.46	624.751.99	—	—	—	618.999.53
Wydatki	—	—	129.212.89	264.05	—	—	128.948.84	—
Zysk Brutto	—	—	—	—	—	490.050.69	490.050.69	—
	1.164.669.93	1.164.669.93	1.080.172.51	1.080.172.51	932.496.01	932.496.01	618.999.53	618.999.53

TABLICA 8.
(zał. do dz. II)

Wpływy z eksploatacji taboru za czas od 1/XI.25 r. do 31/XII.1926 r.

	Beczki			Cysterny		
	D. P. M. S.	Różni	Razem	D. P. M. S.	Różni	Razem
	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.	zł.
listopad 1925 r.	2.134.12	3.853.14	5.987.26	16.432.11	1.462.44	17.894.55
grudzień „	2.292.56	4.498.43	6.790.99	24.388.60	4.203.50	28.592.10
styczeń 1926 r.	3.833.85	2.095.79	5.929.64	26.236.64	3.211.36	29.448.—
luty „	3.654.17	1.374.51	5.028.68	24,376.80	1.021.18	25.397.98
marzec „	3.617.72	1.747.72	5.365.44	26.524.02	2.037.88	28.561.90
kwiecień „	2.290.08	1.244.79	3.534.87	22.019.36	1.801.58	23.820.94
maj „	3.231.33	1.411.67	4.643.—	18.433.76	1.018.38	19.452.24
czerwiec „	2.748.17	1.198.75	3.946.92	21.222.49	1.075.29	22.297.78
lipiec „	4.501.95	1.004.64	5.506.59	28.687.54	1.319.49	30.007.03
sierpień „	4.461.94	1.193.64	5.655.58	28.142.25	886.69	29.028.94
wrzesień „	4.441.94	1.002.54	5.444.48	28.678.50	1.519.—	30.197.50
październik „	3.903.34	831.08	4,734.42	27.215.71	88.50	27.304.21
listopad „	3.932.94	73.59	4.006.53	26.409.85	1.290.—	27.699.85
grudzień „	4.165.68	62.09 [1]	4.227.77	25.948.08	6.311.70	32.259.78
	49.208.78	21.592.38	70.802.17	344.715.71	27.246.99	371.962.70

[1]) Wskutek nabycia beczek przez znaczną ilość gorzelni, zapotrzebowanie na beczki zmniejszyło się do minimum.

TABLICA 9.
(zał. do dz. III)

Zużycie surowców w gorzelniach rolniczych i przemysłowych w 1924 r.

	Okręgi Izb Skarbowych	Słód suchy zielony i kwiat (kiełki słodowe)	Ziemniaki, płatki ziemiaczane	Melasa krajowa i zagraniczna	Inne surowce
		kwintali (q = 100 kg.)			
Woj. centralne	warszawskiej	19.900	453.000	74.000	6.000
	łódzkiej	13.200	361.500	67.300	4.000
	kieleckiej	13.100	249.600	27.000	3.700
	lubelskiej	24.900	560.000	34.000	3.400
	białostockiej	5.400	123.000	10.400	3.800
	Razem	76.500	1.747.100	212.700	20.900
Woj. wschodnie	wileńskiej	5.200	30.000	21.000	—
	brzeskiej	4.000	70.000	200	9.300
	wołyńskiej	3.400	46.100	21.000	1.000
	Razem	12.600	146.100	42.200	10.300
Woj. zachodnie	wielkopolskiej	41.400	2.022.000	1.000	193.600
	pomorskiej	12.400	613.100	3.800	3.700
	Razem	53.800	2.635.100	4.800	197.300
Woj. połudn.	krakowskiej	2.800	61.500	97.000	3.900
	lwowskiej	39.200	1.272.000	203.810	313.100
	Razem	42.000	1.333.500	300.810	317.000
	śląskiej	4.100	100.200	1.300	9.400
	Ogółem	189.000	5.962.000	561.810	554.900

Źródło: Rocznik Ministerstwa Skarbu 1924 r. str. 227.

TABLICA 10.
(zał. do dz. III)

Zużycie surowców w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26.

	Województwa	Zużyto surowców		
		ziemniaków	jęczmienia na słód	innych surowców
		w kwintalach		
Centralne	warszawskie	405.110	10.623	120
	łódzkie	312.576	7.357	561
	kieleckie	181.303	5.268	—
	lubelskie	426.588	10.889	726
	białostockie	111.374	2.776	—
	razem	1.436.951	36.913	1.407
Wschodnie	wileńskie	23.864	671	1.486
	nowogródzkie	56.637	1.682	96
	poleskie	47.223	1.702	—
	wołyńskie	42.951	1.247	1.269
	razem	170.675	5.302	2.851
Zachodnie	poznańskie	1.811.917	37.255	1.026
	pomorskie	690.344	15.164	—
	razem	2.502.261	52.419	1.026
Południowe	krakowskie	102.559	2.812	55
	lwowskie	629.082	14.765	1.030
	stanisławowskie	151.324	3.517	27
	tarnopolskie	418.553	10.089	750
	razem	1.301.518	31.183	1.862
—	śląskie	111.950	2.986	40
	Ogółem w całem Państwie	5.523.355	128.803	7.186

TABLICA 11.
(zał. do dz. III)

Zużycie surowców w gorzelniach przemysłowych w kampanji 1925/26.

Województwa		Zużyto surowców w gorzelniach					
		melasowych		drożdżowych		razem	
		melasy	innych surowców	melasy	innych surowców	melasy	innych surowców
		w kwintalach					
Centralne	warszawskie	13.058	—	26.523	9	39.581	3
	łódzkie	13.432	20	23.769	70	37.201	90
	kieleckie	18.274	—	5.384	—	23.658	—
	lubelskie	12.274	96	6.103	—	18.377	96
	białostockie	681	141	—	—	681	141
	razem	57.719	257	61.779	73	119.498	330
Wschodnie	wileńskie	239	2	4.267	393	4.506	395
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	2.842	3	5.642	29	8.484	32
	razem	3.081	5	9.909	422	12.990	427
Zachodnie	poznańskie	—	—	38.051	5.944	38.051	5.944
	pomorskie	769	21	—	—	769	21
	razem	769	21	38.051	5.944	38.820	5.965
Południowe	krakowskie	30.583	—	20.648	255	51.231	255
	lwowskie	8.754	—	20.303	—	29.057	—
	stanisławowskie	—	—	19.316	185	19.316	185
	tarnopolskie	—	—	2.259	179	2.259	179
	razem	39.337	—	62.526	619	101.863	619
	śląskie	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		100.906	283	172.265	7.058	273.171	7.341

Uwaga: W gorzelniach owocowych zużyto: śliwek i gruszek 4.321 q.; śliwek suszonych 20 q.; wytłoków owocowych 90 hl.; zacierów śliwkowych 46 hl.; wina skażonego 318 hl. i wina 152 q.

TABLICA 12.
(zał. do dz. III)

Stan ilościowy.

Gorzelni według danych kampanji 1924/25 r.

	WOJEWÓDZTWA	GORZELNIE ROLNICZE			GORZELNIE PRZEMYSŁOWE											
					melasowe			drożdżowe			owocowe			ogółem przemysł.		
		zdolne do ruchu	zniszczone i niezdolne do ruchu	ogółem gorzelni rolnicz.	zdolne do ruchu	zniszczone i niezdolne do ruchu	razem	zdolne do ruchu	zniszczone i niezdolne do ruchu	razem	zdolne do ruchu	zniszczone i niezdolne do ruchu	razem	zdolne do ruchu	zniszczone i niezdolne do ruchu	razem
Centralne	warszawskie	92	41	133	3	—	3	2	—	2	—	—	—	5	—	5
	łódzkie	66	26	92	2	—	2	3	—	3	—	—	—	5	—	5
	kieleckie	50	26	76	3	1	4	1	—	1	—	—	—	4	1	5
	lubelskie	106	71	177	5	1	6	1	—	1	—	—	—	6	1	7
	białostockie	30	49	79	1	—	1	—	1	1	—	—	—	1	1	2
	razem	344	213	557	14	2	16	7	1	8	—	—	—	21	3	24
Wschodnie	wileńskie	14	65	79	8	11	19	1	5	6	—	—	—	9	16	25
	nowogródzkie	15	69	84	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	3	3
	poleskie	10	79	89	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1
	wołyńskie	8	60	68	3	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	3
	razem	47	273	320	11	11	22	1	9	10	—	—	—	12	20	32
Zachodnie	poznańskie	468	25	493	—	—	—	1	—	1	4	—	4	5	—	5
	pomorskie	188	23	211	3	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	3
	razem	656	48	704	3	—	3	1	—	1	4	—	4	8	—	8
Południowe	krakowskie	58	39	97	2	—	2	3	—	3	9	—	9	14	—	14
	lwowskie	180	133	313	1	—	1	2	—	2	1	—	1	4	—	4
	stanisławowskie	43	47	90	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1
	tarnopolskie	85	304	389	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1
	razem	366	523	889	3	—	3	7	—	7	10	—	10	20	—	20
	śląskie	43	3	46	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	1
	Ogółem w całem Państwie	1.456	1.060	2.516	31	13	44	16	10	26	15	—	15	62	23	85

TABLICA 13.
(zał. do dz. III)

Ogólna produkcja przed wojną i w kampanjach od 1918/19 r. do 1925/26 r. włącznie według dzielnic.

W kampanjach	Woj. centralne		Woj. wschodnie		Woj. zachodnie		Woj. południowe		Woj. śląskie		W całem państwie	
	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°
Przed wojną	519	772.296	305	353.595	733	694.769	859	730.341	50	44.538	2.466	2.595.539
Kampanja 1918/19	68	23.691	—	—	321	110.936 [1])	60	5.817	—	—	449	140.444
„ 1919/20	106	56.300	—	—	425	145.900	110	17.900	18 [2])	2.600	659	222.700
„ 1920/21	91	42.186	20	1.592	601	385.698	121	21.530	22 [2])	3.166	855	454.172
„ 1921/22	208	159.671	33	13.840	633	310.997	233	104.682	24 [2])	8.570	1.131	597.760
„ 1922/23	284	305.300	38	23.690	563	378.080	274	150.950	43	21.800	1.202	879.820
„ 1923/24	326	275.860	39	27.450	545	315.850	333	189.940	43	16.250	1.286	825.350
„ 1924/25	324	242.732	43	23.394	554	293.683	323	147.360	38	13.811	1.282	720.980
„ 1925/26	329	182.324	49	21.229	602	275.439	336	142.476	35	11.456	1.351	632.983

[1]) bez Pomorza,
[2]) bez Śląska Górnego.

TABLICA 14.
(zał. do dz. III)

Liczba gorzelni i produkcja spirytusu w kampanji 1909/10 roku na obszarze obecnego Państwa Polskiego z uwzględnieniem podziału na województwa.

	Województwa	Gorzelnie rolnicze			Gorzelnie przemysłowe			Razem		
		Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100⁰	% %	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100⁰	% %	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100⁰	% %
Centralne	warszawskie	120	193.060	7,7	3	5.817	9,7	123	198.877	7,7
	łódzkie	78	106.092	4,2	2	6.550	10,9	80	112.642	4,3
	kieleckie	73	73.165	2,8	1	989	1,7	74	74.154	2,9
	lubelskie	166	280.575	11,1	3	11.937	19,9	169	292.512	11,3
	białostockie	72	93.597	3,7	1	514	0,9	73	94.111	3,6
	razem	509	746.489	29,5	10	25.807	43,1	519	772.296	29.8
Wschodnie	wileńskie	75	67.796	2,7	3	5.560	9,3	78	73.356	2,8
	nowogródzkie	78	94.831	3,8	1	1.519	2,5	79	96.350	3,7
	poleskie	84	93.708	3,8	2	954	1,6	86	94.662	3,6
	wołyńskie	62	89.227	3,5	—	—	—	62	89.227	3,4
	razem	299	345.562	13,8	6	8.033	13,4	305	353.595	13,5
Zachodnie	poznańskie	507	512.544[1])	20,2	3	3.744	6,2	510	516.288[1])	19,9
	pomorskie	219	176.217[1])	6,9	4	2.264	3,8	223	178.481[1])	6,9
	razem	726	688.761[1])	27,1	7	6.008	10,0	733	694.769[1])	26,8
Południowe	krakowskie	86	47.404[1])	1,9	6	14.061[1])	23,4	92	61.465[1])	2,4
	lwowskie	298	263.954[1])	10,4	1	1.000[1])	1,7	299	264.954[1])	10,2
	stanisławowskie	82	55.338[1])	2,2	2	4.000[1])	6,7	84	59.338[1])	2,3
	tarnopolskie	383	343.584[1])	13,4	1	1.000[1])	1,7	384	344.584[1])	13,3
	razem	849	710.280[1])	27,9	10	20.061[1])	33,5	859	730.341[1])	28,2
	śląskie	50	44.538[1])	1,7	—	—	—	50	44.538[1])	1,7
Rzeczpospolita Polska ogółem		2.433	2.535.630	100,0	33	59.909	100,0	2.466	2.595.539	100,0

[1]) Uwaga: Cyfry kombinowane.

TABLICA 15.
(zał. do dz. III)

Przeciętna produkcja w kampanjach od 1921/22 r. do 1925/26 r. włącznie.

	Województwa	Przeciętna produkcja 1 gorzelni rolniczej w kampanjach:				
		1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26
		hektolitry 100⁰				
Centralne	warszawskie	706	1.272	849	753	531
	łódzkie	714	1.247	737	733	538
	kieleckie	647	819	658	645	471
	lubelskie	707	761	721	619	516
	białostockie	695	686	677	663	459
	przeciętna	696	987	744	686	513
Wschodnie	wileńskie	366	416	443	410	342
	nowogródzkie	285	837	841	498	394
	poleskie		930	435	505	546
	wołyńskie	606	554	992	725	569
	przeciętna	390	632	661	546	450
Zachodnie	poznańskie	519	699	624	542	462
	pomorskie	399	563	432	460	390
	przeciętna	484	659	569	518	440
Południowe	krakowskie	342	374	253	208	269
	lwowskie	439	531	468	379	391
	stanisławowskie		520	533	448	351
	tarnopolskie		641	717	585	504
	przeciętna	419	521	507	425	400
	śląskie	357	517	378	371	336
Ogółem dla całego Państwa		504	698	591	533	445

Przeciętna produkcja gorzelni przemysłowych.

Charakter gorzelni	Kamp. 1923/24	Kamp. 1924/25	Kamp. 1925/26
	hektolitry 100⁰		
melasowych	2.188	1.597	1.529
drożdżowych	1.344	1.632	1.078
owocowych	60	60	41

TABLICA 16.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu

według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1922/23 r.

	Województwa	Gorzelnie rolnicze			Gorzelnie przemysłowe			Razem		
		Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	% %	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	% %	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja w hl. 100°	% %
Centralne	warszawskie	66	83.940	10,4	4	13.590	18,5	70	97.530	11,1
	łódzkie	52	64.860	8,1	3	14.670	20,0	55	79.530	9,0
	kieleckie	45	36.870	4,6	3	2.860	3,9	48	39.730	4,5
	lubelskie	91	69.260	8,6	3	5.260	7,2	94	74.520	8,5
	białostockie	14	9.600	1,2	3	4.390	6,0	17	13.990	1,6
	razem	268	264.530	32,9	16	40.770	55,6	284	305.300	34,7
Wschodnie	wileńskie	8	3.330	0,4	13	7.330	10,0	21	10.660	1,2
	nowogródzkie	6	5.020	0,6	—	—	—	6	5.020	0,5
	poleskie	3	2.790	0,3	—	—	—	3	2.790	0,3
	wołyńskie	5	2.770	0,3	3	2.450	3,3	8	5.220	0,6
	razem	22	13.910	1,6	16	9.780	13,3	38	23.690	2,6
Zachodnie	poznańskie	396	276.860	34,3	3	6.500	8,8	399	283.360	32,2
	pomorskie	163	91.720	11,4	1	3.000	4,1	164	94.720	10,8
	razem	559	368.580	45,7	4	9.500	12,9	563	378.080	43,0
Południowe	krakowskie	48	17.940	2,2	7	10.270	14,0	55	28.210	3,2
	lwowskie	138	73.230	9,1	2	510	0,7	140	73.740	8,4
	stanisławowskie	29	15.070	1,9	1	2.530	3,4	30	17.600	2,0
	tarnopolskie	49	31.400	3,9	—	—	—	49	31.400	3,6
	razem	264	137.640	17,1	10	13.310	18,1	274	150.950	17,2
	śląskie	42	21.710	2,7	1	90	0,1	43	21.800	2,5
Ogółem w całem Państwie		1.155	806.370	100	47	73.450	100	1.202	879.820	100

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Rocznik Statystyczny 1923 r. str. 50.

TABLICA 17.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu

według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1923/24 r.

	Województwa	Gorzelnie rolnicze			Gorzelnie przemysłowe			Razem		
		Liczba gorzelni czynnych	Produkcja hl. 100⁰	% %	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja hl. 100⁰	% %	Liczba gorzelni czynnych	Produkcja hl. 100⁰	% %
Centralne	warszawskie	75	63.710	8,8	8	16,000	16,4	83	79.710	9,7
	łódzkie	59	43.510	6,0	5	18,330	18,7	64	61.840	7,5
	kieleckie	44	28.970	4,0	4	8,660	8,8	48	37.630	4,6
	lubelskie	101	72.820	10,0	4	5,590	5,7	105	78.410	9,5
	białostockie	22	14.900	2,0	4	3,370	3,4	26	18.270	2,2
	razem	301	223.910	30,8	25	51.950	53,0	326	275.860	33,5
Wschodnie	wileńskie	8	3.540	0,5	9	4.180	4,3	17	7.720	0,9
	nowogródzkie	8	6.730	0,9	—	—	—	8	6.730	0,8
	poleskie	6	2.610	0,3	—	—	—	6	2.610	0,3
	wołyńskie	5	4.960	0,7	3	5.430	5,6	8	10.390	1,3
	razem	27	17.840	2,4	12	9.610	9,9	39	27.450	3,3
Zachodnie	poznańskie	385	240.180	33,0	2	6.700	6,8	387	246.880	29,9
	pomorskie	155	66.900	9,2	3	2.070	2,1	158	68.970	8,4
	razem	540	307.080	42,2	5	8.770	8,9	545	315.850	38,3
Południowe	krakowskie	39	9.860	1,4	9	24.130	24,7	48	33.990	4,1
	lwowskie	169	79.170	10,9	3	1.210	1,2	172	80.380	9,7
	stanisławowskie	38	20.260	2,8	1	2.220	2,3	39	22.480	2,7
	tarnopolskie	74	53.090	7,3	—	—	—	74	53.090	6,4
	razem	320	162.380	22,4	13	27.560	28,2	333	189.940	22,9
	śląskie	43	16.250	2,2	—	—	—	43	16.250	2,0
Ogółem w całem Państwie		1.231	727.460	100	55	97,890	100	1.286	825.350	100

TABLICA 18.
(zał. do dz. III)

Ogólne (zasadnicze) prawo odpędu gorzelni rolniczych i przemysłowych w kampanjach 1924/25 i 1925/26/27 r.

	Województwa	Gorzelnie rolnicze		Gorzelnie przemysłowe		Razem	
		kampanje		kampanje		kampanje	
		1924/25	1925/26/27	1924/25	1925/26/27	1924/25	1925/26/27
		hektolitry 100⁰		hektolitry 100⁰		hektolitry 100⁰	
Centralne	warszawskie	104.070	79.458	13.373	15.573	117.443	95.031
	łódzkie	78.552	65.037	13.831	13.594	92.383	78.631
	kieleckie	40.607	45.758	9.438	9.379	50.045	55.137
	lubelskie	103.827	104.902	5.614	11.127	109.441	116.029
	białostockie	21.394	32.747	3.673	1.611	25.067	34.358
	razem	348.450	327.902	45.929	51.284	394.379	379.186
Wschodnie	wileńskie	4.844	3.383	4.100	1.704	8.944	5.087
	nowogródzkie	8.158	13.835	—	—	8.158	13.835
	poleskie	6.383	8.388	—	—	6.383	8.388
	wołyńskie	5.322	9.822	5.400	2.212	10.722	12.034
	razem	24.707	35.428	9.500	3.916	34.207	39.344
Zachodnie	poznańskie	361.682	391.100	7.302	3.500	368.984	394.600
	pomorskie	112.775	134.371	2.256	1.450	115.031	135.821
	razem	474.457	525.471	9.558	4.950	484.015	530.421
Południowe	krakowskie	18.355	29.682	26.300	27.243	44.655	56.925
	lwowskie	120.000	118.863	2.293	6.562	122.293	125.425
	stanisławowskie	29.255	28.202	2.420	1.970	31.675	30.172
	tarnopolskie	62.430	65.574	—	—	62.430	65.574
	razem	230.040	242.321	31.013	35.775	261.053	278.096
	śląskie	26.346	23.878	—	75	26.346	23.953
Ogółem w całem Państwie		1.104.000	1.155.000	96.000	96.000	1.200.000	1.251.000

TABLICA 19.
/zał. do dz. III)

Prawo odpędu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej oraz zmian zaszłych w kampanji 1924/25 r.

	Województwa	Zasadnicze (ogólne) prawo odpędu			Ostateczne ukształtowanie się w końcu kampanji									% w początku kampanji	% w końcu kampanji
					Prawo odpędu gorzelni czynnych			Przydziały gorzelniom zniszczonym z rezerwy odpędowej			Przydzielono ogółem w kampanji 1924/25 r.				
		Liczba gorzelni	hl. 100°	Przeciętna hl. 100°	Liczba gorzelni	hl. 100°	Przeciętna hl. 100°	Liczba gorzelni	hl. 100°	Przeciętna hl. 100°	Gorzelniom czynnym	Gorzelniom zniszczonym	hl. 100°		
Centralne	warszawskie	80	104.070	1.301	82	109.743	1.338	11	6 005	546	82	11	115.748	9,4	10,1
	łódzkie	61	78.552	1.287	63	81.221	1.289	3	1.136	378	63	3	82.357	7,1	7,2
	kieleckie	50	40.607	812	40	41.643	1.041	—	—	—	40	—	41.643	3,7	3,6
	lubelskie	102	103.827	1.018	93	103.700	1.115	4	2.157	539	93	4	105.857	9,4	9,2
	białostockie	24	21.394	891	28	31.660	1.131	5	2.310	462	28	5	33.970	1,9	3,0
	razem	317	348.450	1.099	306	367.967	1.203	23	11.608	505	306	23	379.575	31,5	33,1
Wschodnie	wileńskie	3	4.800	1.600	4	5.130	1.282	—	—	—	4	—	5.130	0,4	0,4
	nowogródzkie	8	8.158	1.019	12	11.557	963	—	—	—	12	—	11.557	0,7	1,0
	poleskie	6	6.383	1.064	8	8.072	1.009	—	—	—	8	—	8.072	0,6	0,7
	wołyńskie	5	5.322	1.064	8	8.191	1.024	1	380	380	8	1	8.571	0,5	0,7
	razem	22	24.663	1.121	32	32.950	1.030	1	380	380	32	1	33.330	2,2	2,8
Zachodnie	poznańskie	461	361.682	785	390	364.485	935	—	—	—	390	—	364.485	32,8	31,7
	pomorskie	190	112.775	594	157	113.970	726	—	—	—	157	—	113.970	10,2	9,9
	razem	651	474.457	729	547	478.455	875	—	—	—	547	—	478.455	43,0	41,6
Południowe	krakowskie	56	18.355	327	31	11.657	376	—	—	—	31	—	11.657	1,7	1,0
	lwowskie	178	120.000	674	156	111.043	712	4	2.300	575	156	4	113.343	10,9	9,8
	stanisławowskie	39	29.255	750	41	30.893	753	1	360	360	41	1	31.253	2,6	2,7
	tarnopolskie	75	62.430	832	81	72.164	890	16	6.457	403	81	16	78.621	5,7	6,8
	razem	348	230.040	661	309	225.757	730	21	9.117	434	309	21	234.874	20,9	20,3
	śląskie	43	26.346	612	37	24.457	661	—	—	—	37	—	24.457	2,4	2,2
	Ogółem	1.381	1.103.956	800	1.231	1.129.586	918	45	21.105	469	1.231	45	1.150.691	100,0	100,0

Nieprzydzielone prawo odpędu w woj. wileńskiem 44

Ogółem dla całego Państwa 1.104.000

TABLICA 20.
(zał. do dz. III)

Prawo odpędu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej w kampanji 1924/25 r.

Województwa		Podział ogólnego (zasadnicz.) prawa odpędu								Ukształtowanie się prawa odpędu w końcu kampanji								% % w początku kampanji	% % w końcu kampanji
		melasowe		drożdżowe		owocowe		razem		melasowe		drożdżowe		owocowe		razem			
		liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl.100⁰	liczba gorz.	hl. 100⁰		
Centralne	warszawskie	3	11.211	2	2.162	—	—	5	13.373	2	10.790	2	4.312	—	—	4	15.102	14,2	12,9
	łódzkie	2	9.015	3	4.816	—	—	5	13.831	2	11.317	3	6.137	—	—	5	17.454	14,7	14,9
	kieleckie	2	8.638	1	800	—	—	3	9.438	2	8.638	1	800	—	—	3	9.438	10,0	8,1
	lubelskie	3	5.203	1	408	—	—	4	5.611	4	12.999	1	1.400	—	—	5	14.399	6,0	12,3
	białostockie	1	2.206	—	—	—	—	1	2.206	1	2.582	—	—	—	—	1	2.582	2,3	2,2
	razem	11	36.273	7	8.186	—	—	18	44.459	11	46.326	7	12.649	—	—	18	58.975	47,2	50,4
Wschodnie	wileńskie	6	2.308	1	1.429	—	—	7	3.737	7	2.948	1	1.429	—	—	8	4.377	4,0	3,7
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	3	5.400	—	—	—	—	3	5.400	3	8.328	—	—	—	—	3	8.328	5,7	7,1
	razem	9	7.708	1	1.429	—	—	10	9.137	10	11.276	1	1.429	—	—	11	12.705	9,7	10,8
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	7.077	3	225	4	7.302	—	—	1	8.377	4	525	5	8.902	7,8	7,6
	pomorskie	3	2.255	—	—	—	—	3	2.255	2	2.368	—	—	—	—	2	2.368	2,4	2,0
	razem	3	2.255	1	7.077	3	225	7	9.557	2	2.368	1	8.377	4	525	7	11.270	10,2	9,6
Południowe	krakowskie	2	23.299	3	2.326	9	675	14	26.300	2	23.299	2	2.200	6	475	11	25.974	27,9	22,2
	lwowskie	1	1.451	2	842	—	—	3	2.293	1	3.000	2	1.861	—	—	3	4.861	2,4	4,2
	stanisławowskie	—	—	1	2.420	—	—	1	2.420	—	—	1	3.220	—	—	1	3.220	2,6	2,7
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	3	24.750	6	5.588	9	675	18	31.013	3	26.299	5	7.281	6	475	15	34.055	32,9	29,1
	śląskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	75	1	75	—	0,1
Ogółem w całem Państwie		26	70.986	15	22.280	12	900	53	94.166	26	86.269	14	29.736	11	1.075	52	117.080	100,0	100,0

Oddano do dyspozycji Ministerstwa Skarbu 1.834 [1])

Ogólne prawo odpędu 96.000

[1]) Ilość 1.834 hl. składa się:
z przydziału gorzelni „Masalany" (BŁ), która otrzymała prawo odpędu jako rolnicza . . 1.467 hl.
z przydziału gorzelni „ECHO" (WN), która zamierzała zlikwidować się . . . . . 363 „
z różnic w obliczeniu . . . . . 4 „

TABLICA 21.
zał. do dz. III)

Stan ilościowy gorzelni rolniczych uczestniczących w przydziałach monopolowych w kampanji 1924/25 r.

Województwa		Ilość gorzelni				Ogólna ilość gorzelni, które otrzymały przydział prawa odpędu	W tem		Procent gorzelni nieczynnych
		które otrzymały przydział przed rozpoczęciem kampanji	które otrzymały przydział w ciągu kampanji	odbudowanych	nowowybudowanych		nieczynnych	czynnych	
Centralne	warszawskie	80	—	2	4	86	4	82	5
	łódzkie	61	—	1	4	66	3	63	5
	kieleckie	50	—	2	—	52	12	40	23
	lubelskie	102	—	5	—	107	14	93	13
	białostockie	24	2	4	—	30	2	28	7
	razem	317	2	14	8	341	35	306	10
Wschodnie	wileńskie	3	—	1	—	4	—	4	—
	nowogródzkie	8	—	4	—	12	—	12	—
	poleskie	6	—	2	—	8	—	8	—
	wołyńskie	5	—	2	1	8	—	8	—
	razem	22	—	9	1	32	—	32	—
Zachodnie	poznańskie	461	1	6	—	468	78	390	17
	pomorskie	190	—	1	—	191	34	157	18
	razem	651	1	7	—	659	112	547	17
Południowe	krakowskie	56	—	2	—	58	27	31	47
	lwowskie	178	—	2	—	180	24	156	13
	stanisławowskie	39	1	3	—	43	2	41	5
	tarnopolskie	75	—	8	—	83	2	81	2
	razem	348	1	15	—	364	55	309	15
	śląskie	43	—	—	—	43	6	37	14
Ogółem w całem Państwie		1.381	4	45	9	1.439	208	1.231	14

TABLICA 22.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1924/25 r.

	Województwa	Zasadniczy przydział kontyngentu zakupu			Ukształtowanie się kontyngentu zakupu w końcu kampanji										
					gorzelnie czynne			gorzelnie zniszczone po 4.VIII.1914 r.			razem			% % w początku kampanji	% % w końcu kampanji
											ilość gorzelni				
		ilość gorzelni	hl. 100°	przeciętnie hl. 100°	ilość gorzelni czynnych	ogólny przydział hl. 100°	przeciętnie hl. 100°	ilość gorzel. zniszcz. które otrzym. i wykonały prz.	ogólny przydział hl. 100°	przeciętnie hl. 100°	czynnych	zniszczonych	ogólny przydział hl. 100°		
Centralne	warszawskie	80	65.401	818	82	68.910	840	11	3.920	356	82	11	72.830	9,0	9,6
	łódzkie	61	49.403	810	63	51.330	814	3	930	310	63	3	52.260	6,8	6,9
	kieleckie	50	26.702	534	40	26.690	667	—	—	—	40	—	26.690	3,7	3,5
	lubelskie	102	66.646	653	93	66.520	715	4	1.410	353	93	4	67.930	9,2	9,0
	białostockie	24	13.921	580	28	21.240	758	5	1.640	328	28	5	22.880	1,9	3,0
	razem	317	222.073	700	306	234.690	767	23	7.900	343	306	23	242.590	30,6	32,0
Wschodnie	wileńskie	3	2.973	991	4	3.210	802	—	—	—	4	—	3.210	0,4	0,4
	nowogródzkie	8	5.236	654	12	7.630	636	—	—	—	12	—	7.630	0,7	1,0
	poleskie	6	4.080	680	8	5.200	650	—	—	—	8	—	5.200	0,6	0,7
	wołyńskie	5	3.402	680	8	5.680	710	1	280	280	8	1	5.960	0,5	0,8
	razem	22	15.691	713	32	21.720	679	1	280	280	32	1	22.000	2,2	2,9
Zachodnie	poznańskie	461	238.819	518	390	238.340	611	—	—	—	390	—	238.340	32,8	31,6
	pomorskie	190	77.380	407	157	77.620	494	—	—	—	157	—	77.620	10,6	10,3
	razem	651	316.199	485	547	315.960	578	—	—	—	547	—	315.960	43,4	41,9
Południowe	krakowskie	56	14.174	253	31	9.020	291	—	—	—	31	—	9.020	1,9	1,2
	lwowskie	178	80.814	454	156	75.310	483	4	840	210	156	4	76.150	11,1	10,1
	stanisławowskie	39	19.425	498	41	20.720	505	1	270	270	41	1	20.990	2,7	2,8
	tarnopolskie	75	40.934	547	81	47.390	585	16	4.430	277	81	16	51.820	5,6	6,9
	razem	348	155.347	446	309	152.440	493	21	5.540	264	309	21	157.980	21,3	21,0
	śląskie	43	17.990	418	37	16.490	445	—	—	—	37	—	16.490	2,5	2,2
Ogółem w całem Państwie		1.381	727.300	527	1.231	741.300	602	45	13.720	305	1.231	45	755.020	100,0	100,0

TABLICA 23.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem zmian zaszłych w ciągu kampanji 1924/25 r.

Województwa		Kontyngent zakupu wyznaczony na 16 miesięcy, t. j. na okres od dnia 1/IX.1924 r. do dn. 31/XII.1925 r.						Kontyngent zakupu wyznaczony na 12 miesięcy, t. j. na okres od dn. 1/IX.24 r. do dn. 31/VIII.25 r. [1])					
		melasowe		drożdżowe		razem		melasowe		drożdżowe		razem	
		liczba gorzelni	hl. 100°	liczba gorzelni	hl. 100°	liczba gorzelni	hl. 100°	liczba gorzelni	hl. 100°	liczba gorzelni	hl. 100°	liczba gorzelni	hl. 100°
Centralne	warszawskie	3	5.100	2	1.110	5	6.210	2	3.645	2	1.530	4	5.175
	łódzkie	2	4.080	3	2.340	5	6.420	2	3.811	3	2.190	5	6.001
	kieleckie	2	3.920	1	430	3	4.350	2	2.941	1	321	3	3.262
	lubelskie	3	2.510	1	260	4	2.770	4	3.008	1	516	5	3.524
	białostockie	1	1.042	—	—	1	1.042	1	906	—	—	1	906
	razem	11	16.652	7	4.140	18	20.792	11	14.311	7	4.557	18	18.868
Wschodnie	wileńskie	6	1.510	1	710	7	2.220	7	1.320	1	534	8	1.854
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	3	2.610	—	—	3	2.610	3	2.354	—	—	3	2.354
	razem	9	4.120	1	710	10	4.830	10	3.674	1	534	11	4.208
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	3.160	1	3.160	—	—	1	2.790	1	2.790
	pomorskie	3	1.240	—	—	3	1.240	2	900	—	—	2	900
	razem	3	1.240	1	3.160	4	4.400	2	900	1	2.790	3	3.690
Południowe	krakowskie	2	10.290	3	1.270	5	11.560	2	7.717	2	849	4	8.566
	lwowskie	1	710	2	540	3	1.250	1	1.042	2	735	3	1.777
	stanisławowskie	—	—	1	1.140	1	1.140	—	—	1	1.110	1	1.110
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	3	11.000	6	2.950	9	13.950	3	8.759	5	2.694	8	11.453
	śląskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem państwie		26	33.012	15	10.960	41	43.972	26	27.644	14	10.575	40	38.219

[1]) Kontyngent zakupu z uwzględnieniem zmian zaszłych w ciągu kampanji oraz wynikających z zastosowania noweli z dnia 20/VII.1925 r.

Przydzielono kontyngent zakupu wyłącznie na wyrób spirytusu pejsachowego	2.790
Ogółem przydzielono	41.009

TABLICA 24.
(zał. do dz. III)

Tablica porównawcza ogólnej produkcji spirytusu według województw za kampanje 1921/22 — 1925/26 r. włącznie.

	Województwa	Liczba gorzelni czynnych w kampanjach					Ogólna produkcja spirytusu w kampanjach					%% ogólnej produkcji				
		1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26
							hektolitrów 100⁰									
Centralne	warszawskie	48	70	83	86	88	42.543	97.530	79.710	70.868	51.135	7,1	11,1	9,7	9,8	8,2
	łódzkie	45	55	64	68	69	33.962	79.530	61.840	54.827	40.217	5,7	9,0	7,5	7,6	6,4
	kieleckie	40	48	48	43	47	28.235	39.730	37.630	32.341	25.803	4,7	4,5	4,6	4,5	4,1
	lubelskie	65	94	105	98	98	47.401	74.520	78.410	64.933	53.050	7,9	8,5	9,5	9,0	8,5
	białostockie	10	17	26	29	27	7.530	13.990	18.270	19.763	12.118	1,3	1,6	2,2	2,8	1,9
	razem	208	284	326	324	329	159.671	305.300	275.860	242.732	182.324	26,7	34,7	33,5	33,7	29,1
Wschodnie	wileńskie	23	21	17	12	11	9.718	10.660	7.720	3.649	3.459	1,6	1,2	0,9	0,5	0,5
	nowogródzkie	6	6	8	12	17	2.055	5.020	6.730	5.978	6.700	0,3	0,5	0,8	0,8	1,1
	poleskie		3	6	8	10		2.790	2.610	4.038	5.458		0,3	0,3	0,6	0,9
	wołyńskie	4	8	8	11	11	2.067	5.220	10.390	9.729	5.612	0,3	0,6	1,3	1,3	0,9
	razem	33	38	39	43	49	13.840	23.690	27.450	23.394	21.229	2,2	2,6	3,3	3,2	3,4
Zachodnie	poznańskie	446	399	387	395	416	236.619	283.360	246.880	220.129	203.562	39,6	32,2	29,9	30,5	31,4
	pomorskie	187	164	158	159	186	74.378	94.720	68.970	73.554	71.937	12,5	10,8	8,4	10,2	11,5
	razem	633	563	545	554	602	310.997	378.080	315.850	293.683	275.439	52,1	43,0	38,3	40,7	42,9
Południowe	krakowskie	54	55	48	41	50	25.523	28.210	33.990	18.440	20.119	4,3	3,2	4,1	2,6	3,2
	lwowskie	179	140	172	159	159	79.159	73.740	80.380	60.659	63.802	13,3	8,4	9,7	8,4	10,2
	stanisławowskie		30	39	42	44		17.600	22.480	20.292	17.256		2,0	2,7	2,9	2,7
	tarnopolskie		49	74	81	83		31.400	53.090	47.359	41.299		3,6	6,4	6,6	6,7
	razem	233	274	333	323	336	104.682	150.950	189.940	147.360	142.476	17,6	17,2	22,9	20,5	22,8
	śląskie	24	43	43	38	35	8.570	21.800	16.250	13.811	11.456	1,4	2,5	2,0	1,9	1,8
	Ogółem w całem Państwie	1.131	1.202	1.286	1.282	1.351	597.760	879.820	825.350	720.980	632.983	100	100	100	100	100

TABLICA 25.
(zał. do dz. III)

Udział poszczególnych województw w ogólnej produkcji spirytusu w kampanjach 1921/22 — 1925/26 włącznie, wyrażony w %%.

	Województwa	w %% produkcji gorzelni rolniczych					w %% produkcji gorzelni przemysłowych				
		1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26	1921/22	1922/23	1923/24	1924/25	1925/26
Centralne	warszawskie	5,7	10,4	8,8	9,4	7,6	22,3	18,5	16,4	14,0	14,6
	łódzkie	5,5	8,1	6,0	7,0	5,8	7,7	20,0	18,7	13,3	13,1
	kieleckie	4,4	4,6	4,0	3,9	3,5	8,3	3,9	8,8	10,1	11,6
	lubelskie	8,0	8,6	10,0	8,8	8,2	6,9	7,2	5,7	11,4	10,2
	białostockie	1,0	1,2	2,0	2,9	2,0	3,8	6,0	3,4	1,8	0,4
	razem	24,6	32,9	30,8	32,0	27,1	49,0	55,6	53,0	50,6	49,9
Wschodnie	wileńskie	0,3	0,4	0,5	0,3	0,5	15,3	10,0	4,3	3,1	0,9
	nowogródzkie	0,1	0,6	0,9	0,9	1,2	2,3	—	—	—	—
	poleskie		0,3	0,3	0,6	0,9		—	—	—	—
	wołyńskie	0,2	0,3	0,7	0,9	0,8	1,7	3,3	5,6	6,0	2,4
	razem	0,6	1,6	2,4	2,7	3,4	19,3	13,3	9,9	9,1	3,3
Zachodnie	poznańskie	42,4	34,3	33,0	32,2	33,5	11,1	8,8	6,8	13,5	13,3
	pomorskie	13,6	11,4	9,2	11,0	12,2	0,2	4,1	2,1	2,1	0,5
	razem	56,0	45,7	42,2	43,2	45,7	11,3	12,9	8,9	15,6	13,8
Południowe	krakowskie	3,0	2,2	1,4	1,0	1,8	17,7	14,0	24,7	18,4	21,8
	lwowskie	14,2	9,1	10,9	9,0	10,5	2,7	0,7	1,2	2,3	6,2
	stanisławowskie		1,9	2,8	2,8	2,6		3,4	2,3	3,9	4,9
	tarnopolskie		3,9	7,3	7,2	7,0		—	—	—	—
	razem	17,2	17,1	22,4	20,0	21,9	20,4	18,1	28,2	24,6	32,9
	śląskie	1,6	2,7	2,2	2,1	1,9	—	0,1	—	0,1	0,1
	Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TABLICA 26.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu

według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1921/22 roku.

	Województwa	gorzelnie rolnicze			gorzelnie przemysłowe			razem		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %
Centralne	warszawskie	44	31.051	5,7	4	11.492	22,3	48	42.543	7,1
	łódzkie	42	30.003	5,5	3	3.959	7,7	45	33.962	5,7
	kieleckie	37	23.937	4,4	3	4.298	8,3	40	28.235	4,7
	lubelskie	62	43.862	8,0	3	3.539	6,9	65	47.401	7,9
	białostockie	8	5.560	1,0	2	1.970	3,8	10	7.530	1,3
	razem	193	134.413	24,6	15	25.258	49,0	208	159.671	26,7
Wschodnie	wileńskie	5	1.829	0,3	18	7.889	15,3	23	9.718	1,6
	nowogródzkie poleskie	3	856	0,1	3	1.199	2,3	6	2.055	0,3
	wołyńskie	2	1.212	0,2	2	855	1,7	4	2.067	0,3
	razem	10	3.897	0,6	23	9.943	19,3	33	13.840	2,2
Zachodnie	poznańskie	445	230.920	42,4	1	5.699	11,1	446	236.619	39,6
	pomorskie	186	74.261	13,6	1	117	0,2	187	74.378	12,5
	razem	631	305.181	56,0	2	5.816	11,3	633	310.997	52,1
Południowe	krakowskie	48	16.436	3,0	6	9.087	17,7	54	25.523	4,3
	lwowskie stanisławowskie tarnopolskie	177	77.767	14,2	2	1.392	2,7	179	79.159	13,3
	razem	225	94.203	17,2	8	10.479	20,4	233	104.682	17,6
	śląskie	24	8.570	1,6	—	—	—	24	8.570	1,4
Ogółem w całem Państwie		1.083	546.264	100,0	48	51.496	100,0	1.131	597.760	100,0

Źródło: Druk sejmowy 1148 (materjały do projektu ustawy o monopolu spirytusowym).

TABLICA 27.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu według województw gorzelni przemysłowych (melasowych, drożdżowych i owocowych) w Kampanji 1923/1924 r.

Województwa		gorzelnie przemysłowe								
		melasowe			drożdżowe			owocowe		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętn. produkcja	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętn. produkcja	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętn. produkcja
			hektolitrów 100⁰			hektolitrów 100⁰			hektolitrów 100⁰	
Centralne	warszawskie	6	12.230	2.038	2	3.770	1.885	—	—	—
	łódzkie	3	16.090	5.363	2	2.240	1.120	—	—	—
	kieleckie	3	8.090	2.697	1	570	570	—	—	—
	lubelskie	3	5.000	1.667	1	590	590	—	—	—
	białostockie	4	3.370	843	—	—	—	—	—	—
	razem	19	44.780	2.357	6	7.170	1.195	—	—	—
Wschodnie	wileńskie	8	3.690	461	1	490	490	—	—	—
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	3	5.430	1.810	—	—	—	—	—	—
	razem	11	9.120	829	1	490	490	—	—	—
Zachodnie	poznańskie	—	—	—	1	6.650	665	1	50	50
	pomorskie	3	2.070[1])	690	—	—	—	—	—	—
	razem	3	2.070	690	1	6.650	665	1	50	50
Południowe	krakowskie	2	22.020	11.010	3	1.860	620	4	250	63
	lwowskie	1	790	790	2	420	210	—	—	—
	stanisławowskie	—	—	—	1	2.220	2.220	—	—	—
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	3	22.810	7.603	6	4.500	750	4	250	63
	śląskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		36	78.780	2.188	14	18.810	1.344	5	300	60

[1]) W tem gorzelnia Winkelhausena w Starogardzie wyprodukowała 370 hl. koniaków, rumów itp.

TABLICA 28.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu według województw z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe w kampanji 1924/25 r.

	Województwa	gorzelnie rolnicze			gorzelnie przemysłowe			r a z e m		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	% %
Centralne	warszawskie	82	61.736,98	9,4	4	9.131,11	14,0	86	70.868,09	9,8
	łódzkie	63	46.206,55	7,0	5	8.620,87	13,3	68	54.827,42	7,6
	kieleckie	40	25.780,92	3,9	3	6.560,28	10,1	43	32.341,20	4,5
	lubelskie	93	57.546,56	8,8	5	7.386,37	11,4	98	64.932,93	9,0
	białostockie	28	18.562,60	2,9	1	1.200,05	1,8	29	19.762,65	2,8
	r a z e m	306	209.833,61	32,0	18	32.898,68	50,6	324	242.732,29	33,7
Wschodnie	wileńskie	4	1.639,01	0,3	8	2.009,83	3,1	12	3.648,84	0,5
	nowogródzkie	12	5.977,94	0,9	—	—	—	12	5.977,94	0,8
	poleskie	8	4.038,11	0,6	—	—	—	8	4.038,11	0,6
	wołyńskie	8	5.800,72	0,9	3	3.927,97	6,0	11	9.728,69	1,3
	r a z e m	32	17.455,78	2,7	11	5.937,80	9,1	43	23.393,58	3,2
Zachodnie	poznańskie	390	211.367,35	32,2	5	8.761,55	13,5	395	220.128,90	30,5
	pomorskie	157	72.170,57	11,0	2	1.383,96	2,1	159	73.554,53	10,2
	r a z e m	547	283.537,92	43,2	7	10.145,51	15,6	554	293.683,43	40,7
Południowe	krakowskie	31	6.447,00	1,0	10	11.993,43	18,4	41	18.440,43	2,6
	lwowskie	156	59.165,73	9,0	3	1.492,74	2,3	159	60.658,47	8,4
	stanisławowskie	41	18.381,80	2,8	1	2.519,99	3,9	42	20.901,79	2,9
	tarnopolskie	81	47.359,20	7,2	—	—	—	81	47.359,20	6,6
	r a z e m	309	131.353,73	20,0	14	16.006,16	24,6	323	147.359,89	20,5
	śląskie	37	13.719,93	2,1	1	91,33	0,1	38	13.811,26	1,9
Ogółem w całem Państwie		1.231	655.900,97	100,0	51	65.079,48	100,0	1.282	720.980,45	100,0

Dane D. P. M. S.

TABLICA 29.
(zał. do dz. III).

Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych: bez oddziałów (G) i z oddziałami rektyfikacyjnymi (Gr) — z ziemniaków własnych oraz z ziemniaków i na rachunek gorzelni zniszczonych w kamp. 1924/25 r.

Województwa		G		Gr.		w gorzelniach czynnych na rachunek gorzelni zniszczonych	
		ilość gorzelni czynnych	produkcja hl. 100⁰	Ilość gorzelni czynnych	produkcja hl. 100⁰	Ilość gorzelni zniszcz.	Produkcja w gorzelniach czynnych hl. 100⁰
Centralne	warszawskie	69	50.253,84	13	9.055,99	11	2.427,15
	łódzkie	55	38.569,19	8	6.568,85	3	1.068,51
	kieleckie	33	20.977,25	7	4.803,67	—	—
	lubelskie	81	47.560,52	12	9.214,32	4	771,72
	białostockie	20	14.137,14	8	3.183,85	5	1.241,61
	razem	258	171.497,94	48	32.826,68	23	5.508,99
Wschodnie	wileńskie	—	—	4	1.639,01	—	—
	nowogródzkie	7	3.056,83	5	2.921,11	—	—
	poleskie	3	1.133,83	5	2.904,28	—	—
	wołyńskie	2	763,18	6	4.903,54	1	134,00
	razem	12	4.953,84	20	10.367,94	1	134,00
Zachodnie	poznańskie	389	210.966,66	1	400,69	—	—
	pomorskie	157	72.170,57	—	—	—	—
	razem	546	283.137,23	1	400,69	—	—
Południowe	krakowskie	26	4.636,97	5	1.810,03	—	—
	lwowskie	120	42.667,87	36	16.259,15	4	238,71
	stanisławowskie	26	10.051,72	15	8.060,08	1	270,00
	tarnopolskie	45	21.918,17	36	22.997,32	16	2.443,71
	razem	217	79.274,73	92	49.127,58	21	2.952,42
	śląskie	36	12.505,52	1	1.214,41	—	—
Ogółem w całem Państwie		1069	551.369,26	162	95.936,30	45[1])	8.595,41

[1]) 40 gorzelni czynnych produkowało spirytus na rachunek 45 gorzelni zniszczonych.

TABLICA 30.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych, w/g rodzajów płodów użytych do przerobu w kampanji 1924/25 r.

	Województwa	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja spirytusu czysto ziemniaczanego	Produkcja spirytusu z innych płodów				Razem
				z domieszką melasy	z melasy	z żyta	z buraków pastewnych	
				w hektolitrach 100⁰				
Centralne	warszawskie	82	60.562,01	—	1.174,97	—	—	1.174,97
	łódzkie	63	46.067,10	—	77,80	61,65	—	139,45
	kieleckie	40	25.368,82	345,74	—	—	66,36	412,10
	lubelskie	93	57.058,23	—	488,33	—	—	488,33
	białostockie	28	18.500,01	—	—	62,59	—	62,59
	razem	306	207.556,17	345,74	1.741,10	124,24	66,36	2.277,44
Wschodnie	wileńskie	4	1.639,01	—	—	—	—	—
	nowogródzkie	12	5.977,94	—	—	—	—	—
	poleskie	8	3.978,82	59,29	—	—	—	59,29
	wołyńskie	8	5.800,72	—	—	—	—	—
	razem	32	17.396,49	59,29	—	—	—	59,29
Zachodnie	poznańskie	390	211.273,55	—	—	—	93,80	93,80
	pomorskie	157	72.146,22	24,35	—	—	—	24,35
	razem	547	283.419,77	24,35	—	—	93,80	118,15
Południowe	krakowskie	31	6.447,00	—	—	—	—	—
	lwowskie	156	59.165,73	—	—	—	—	—
	stanisławowskie	41	18.381,80	—	—	—	—	—
	tarnopolskie	81	47.359,20	—	—	—	—	—
	razem	309	131.353,73	—	—	—	—	—
	śląskie	37	13.704,18	—	—	15,75	—	15,75
Ogółem w całem Państwie		1.231	653.430,34	429,38	1.741,10	139,99	160,16	2.470,63

TABLICA 31.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach przemysłowych (melasowych. drożdżowych i owocowych) Kampanja 1924/25 r.

	Województwa	melasowe			drożdżowe			owocowe		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna produkcja	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna produkcja	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna produkcja
		hektolitry 100⁰			hektolitry 100⁰			hektolitry 100⁰		
Centralne	warszawskie	2	5.947,30	2.973,65	2	3.183,81	1.191,90	—	—	—
	łódzkie	2	4.924,76	2.462,38	3	3.696,11	1.232,03	—	—	—
	kieleckie	2	5.937,80	2.968,90	1	622,48	622.48	—	—	—
	lubelskie	4	5.957,27	1.489,32	1	1.429,10	1.429,10	—	—	—
	białostockie	1	1.200,05	1.200,05	—	—	—	—	—	—
	razem	11	23.967,18	2.178,83	7	8.931,50	1.288,50	—	—	—
Wschodnie	wileńskie	7	1.535,25	219,32	1	474,58	474,58	—	—	—
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	3	3.927,97	1.309,32	—	—	—	—	—	—
	razem	10	5.463,22	546,32	1	474,58	474,58	—	—	—
Zachodnie	poznańskie	—	—	—	1	8.634,00	8.634,00	4	127,55	31,89
	pomorskie	2	1.383,96	691,98	—	—	—	—	—	—
	razem	2	1.383,96[1])	691,98	1	8.634,00	8.634,00	4	127,55	31,89
Południowe	krakowskie	2	10.294,01	5.147,00	2	1.201,70	600,85	6	497,72	71,10
	lwowskie	1	405,10	405,10	2	1.087,64	543,82	—	—	—
	stanisławowskie	—	—	—	1	2.519,99	2.519,99	—	—	—
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	3	10.699,11	3.566,37	5	4.809,33	961,87	6	497,72	71,10
	śląskie	—	—	—	—	—	—	1	91,33	91,33
Ogółem w całem Państwie		26	41.513,47	1.596,67	14	22.849,41	1.632,10	11	716,60	59,72

[1]) W tem gorzelnia w Starogardzie — Winkelhausena wyprodukowała 439 hl. koniaków, rumów i t. p.

TABLICA 32.
(zał. do dz. III)

Tablica rozpoczęcia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1924/25 r.

Województwa	Ilość gorzelni czynnych w kampanji 1924/25 r.	w wrześniu 1—15	w wrześniu 16—30	w październiku 1—15	w październiku 16—31	w listopadzie 1—15	w listopadzie 16—30	w grudniu 1—15	w grudniu 16—31	w styczniu 1—15	w styczniu 16—31	w lutym 1—15	w lutym 16—28	w marcu 1—15	w marcu 16—31	w kwietniu 1—15	w kwietniu 16—30	w maju 1—15	w maju 16—31	w czerwcu 1—15	w czerwcu 16—30
Centralne																					
warszawskie	82	1	1	3	3	17	17	20	11	1	4	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1
łódzkie	63	1	1	2	6	11	16	12	5	3	4	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
kieleckie	40	—	2	2	2	7	9	6	2	4	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
lubelskie	93	—	1	2	5	20	23	19	12	4	5	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
białostockie	28	—	1	2	1	7	10	4	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
razem	306	2	6	11	17	62	75	61	30	12	19	3	2	—	—	1	2	1	1	—	1
Wschodnie																					
wileńskie	4	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
nowogródzkie	12	—	—	—	3	2	2	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
poleskie	8	—	1	—	—	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
wołyńskie	8	—	—	—	2	1	1	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—
razem	32	—	2	—	5	5	6	4	3	1	1	2	1	—	—	1	1	—	—	—	—
Zachodnie																					
poznańskie	390	5	9	9	18	74	84	83	50	31	11	6	1	6	2	—	—	1	—	—	—
pomorskie	157	3	1	4	21	34	29	30	18	5	6	3	1	—	2	—	—	—	—	—	—
razem	547	8	10	13	39	108	113	113	68	36	17	9	2	6	4	—	—	1	—	—	—
Południowe																					
krakowskie	31	—	—	—	1	3	6	7	3	3	6	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
lwowskie	156	1	2	4	22	36	31	30	18	5	2	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—
stanisławowskie	41	—	2	3	3	8	13	8	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
tarnopolskie	81	2	4	8	14	16	20	8	4	—	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—
razem	309	3	8	15	40	63	70	53	27	8	9	3	3	2	5	—	—	—	—	—	—
śląskie	37	—	—	3	3	13	10	3	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem Państwie	1.231	13	26	42	104	251	274	234	131	59	46	17	8	8	9	2	3	2	1	—	1

TABLICA 33.
(zał. do dz. III)

Tabela zakończenia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1924/25 r.

Województwa		Liczba gorzelni czynnych	W miesiącach															
			grudniu 1924 r.		styczniu		lutym		marcu		kwietniu		maju		czerwcu		lipcu	
							1		9		2		5		r.			
			1—15	16—31	1—15	16—31	1—15	16—28	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31
Centralne	warszawskie	82	—	—	—	2	6	6	4	16	12	14	7	10	4	—	—	1
	łódzkie	63	—	—	—	1	4	7	9	6	12	8	13	3	—	—	—	—
	kieleckie	40	—	—	1	—	—	2	6	8	5	9	7	2	—	—	—	—
	lubelskie	93	—	—	1	4	4	12	8	10	20	15	12	6	1	—	—	—
	białostockie	28	—	1	1	1	1	1	5	2	3	5	5	3	—	—	—	—
	razem	306	—	1	3	8	15	28	32	42	52	51	44	24	5	—	—	1
Wschodnie	wileńskie	4	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—
	nowogródzkie	12	—	1	—	1	—	—	—	3	1	2	4	—	—	—	—	—
	poleskie	8	—	—	—	—	—	—	—	1	4	2	1	—	—	—	—	—
	wołyńskie	8	—	—	—	—	1	1	3	—	2	1	—	—	—	—	—	—
	razem	32	—	1	—	2	1	1	3	5	8	5	5	1	—	—	—	—
Zachodnie	poznańskie	390	3	1	2	4	11	20	33	35	59	56	76	69	16	4	1	—
	pomorskie	157	—	—	—	1	6	9	13	12	28	29	30	21	7	1	—	—
	razem	547	3	1	2	5	17	29	46	47	87	85	106	90	23	5	1	—
Południowe	krakowskie	31	—	1	1	—	1	5	2	3	5	4	7	2	—	—	—	—
	lwowskie	156	—	—	—	1	6	9	14	12	22	29	32	24	5	2	—	—
	stanisławowskie	41	—	—	—	1	—	—	1	2	6	11	12	6	2	—	—	—
	tarnopolskie	81	—	—	1	—	1	1	4	6	7	12	22	18	8	—	1	—
	razem	309	—	1	2	2	8	15	21	23	40	56	73	50	15	2	1	—
	śląskie	37	—	—	1	—	—	2	2	2	4	9	11	5	1	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		1.231	3	4	8	17	41	75	104	119	191	206	239	170	44	7	2	1

TABLICA 34.
(zał. do dz. III)

Czas trwania kampanji 1924/25 r.
w poszczególnych gorzelniach rolniczych.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	ogólna ilość dni roboczych	przeciętny czas trwania kampanji w jednej gorzelni	gorzelnie czynne były				
					do 50	51-100	101-150	151-180	ponad 180
				dni					
Centralne	warszawskie	82	10.003	122	7	18	35	13	9
	łódzkie	63	7.993	127	2	14	29	10	8
	kieleckie	40	4.915	123	3	8	16	9	4
	lubelskie	93	11.245	120	4	27	41	19	2
	białostockie	28	3.570	128	3	6	8	7	4
	przeciętnie	306	37.726	123	19	73	129	58	27
Wschodnie	wileńskie	4	408	102	1	—	3	—	—
	nowogródzkie	12	1.331	111	—	6	3	2	1
	poleskie	8	1.181	148	—	—	4	3	1
	wołyńskie	8	722	90	1	3	3	1	—
	przeciętnie	32	3.642	114	2	9	13	6	2
Zachodnie	poznańskie	390	52.648	135	18	69	155	93	55
	pomorskie	157	22.402	143	2	31	52	40	32
	przeciętnie	547	75.050	137	20	100	207	133	87
Południowe	krakowskie	31	3.178	102	6	8	13	4	—
	lwowskie	156	22.401	144	2	28	55	39	32
	stanisławowskie	41	6.254	152	1	3	15	14	8
	tarnopolskie	81	13.378	165	1	8	17	27	28
	przeciętnie	309	45.211	146	10	47	100	84	68
	śląskie	37	5.663	153	—	2	15	12	8
Ogółem w całem Państwie		1.231	167.292	136	51	231	464	293	192

TABLICA 35.
(zał. do dz. III)

Ilość gorzelni rolniczych czynnych w poszczególnych miesiącach w kampanjach 1924/25 i 1925/26 r.

miesiąc	rok	ilość gorzelni roln. czynnych	rok	ilość gorzelni roln. czynnych
wrzesień	1924	39	1925	11
październik	„	186	„	112
listopad	„	711	„	653
grudzień	„	1.069	„	1.042
styczeń	1925	1.149	1926	1.216
luty	„	1.057	„	1.183
marzec	„	851	„	972
kwiecień	„	459	„	557
maj	„	53	„	62
czerwiec	„	3	„	16
lipiec	„	3	„	10

TABLICA 36.
zał. do dz. III)

Gorzelnie rolnicze

z podziałem na 6 kategoryj, stosownie do wielkości produkcji według skali art. 11 ustawy o monopolu spirytusowym w kampanji 1924/25 roku.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	przeciętna produkcja 1 gorzelni w hl. 100°	podział na kategorje, stosownie do wielkości produkcji					
				do 300	od 301-400	od 401-600	od 601-800	od 801-1000	ponad 1000
				hektolitrów 100°					
Centralne	warszawskie	82	753	8	7	10	23	17	17
	łódzkie	63	733	6	5	9	15	19	9
	kieleckie	40	645	10	3	6	10	5	6
	lubelskie	93	619	15	8	28	16	15	11
	białostockie	28	663	5	5	4	4	3	7
	razem	306	686	44	28	57	68	59	50
Wschodnie	wileńskie	4	410	2	—	1	—	1	—
	nowogródzkie	12	498	4	3	1	2	—	2
	poleskie	8	505	1	2	3	1	1	—
	wołyńskie	8	725	1	1	3	—	—	3
	razem	32	546	8	6	8	3	2	5
Zachodnie	poznańskie	390	542	72	50	125	83	41	19
	pomorskie	157	460	34	35	46	34	7	1
	razem	547	518	106	85	171	117	48	20
Południowe	krakowskie	31	208	25	4	2	—	—	—
	lwowskie	156	379	59	36	41	16	1	3
	stanisławowskie	41	448	7	15	10	8	1	—
	tarnopolskie	81	585	7	11	25	24	10	4
	razem	309	425	98	66	78	48	12	7
	śląskie	37	371	17	6	10	2	1	1
Ogółem w całem Państwie		1.231	533	273	191	324	238	122	83

TABLICA 37.
(zał. do dz. III)

Zasadnicze prawo odpędu gorzelni rolniczych, wyznaczone na kampanję 1926/27 r. i trzechlecie 1927/28, 1928/29 i 1929/30 r.

	Województwa	kampanja 1926/27 r.								trzechlecie 1927/28, 1928/29 i 1929/30 r.			
		gorzelnie zdolne do ruchu			gorzelnie zniszczone			ogółem przydziel. prawa odpędu	%	liczba gorzelni zdolnych do ruchu	przydział hektolitrów	przeciętn. 100⁰	%
		liczba gorzelni	przydział hektolitrów	przeciętn. 100⁰	liczba gorzelni	przydział hektolitrów	przeciętn. 100⁰						
Centralne	warszawskie	90	85.797	953	15	4.936	329	90.733	7,4	87	64.014	736	7,3
	łódzkie	70	66.002	942	3	941	314	66.943	5,4	71	55.760	785	6,4
	kieleckie	53	48.489	915	—	—	—	48.489	3,9	51	35.253	691	4,0
	lubelskie	104	106.823	1.027	4	1.920	480	108.743	8,8	103	71.097	690	8,1
	białostockie	31	33.460	1.079	7	2.821	403	36.281	2,9	30	24.553	818	2,8
	razem	348	340.571	979	29	10.618	366	351.189	28,4	342	250.677	732	28,6
Wschodnie	wileńskie	13	9.776	752	—	—	—	9.776	0,8	16	11.053	690	1,3
	nowogródzkie	19	19.352	1.019	—	—	—	19.352	1,6	16	13.829	864	1,6
	poleskie	12	11.183	921	—	—	—	11.183	0,9	11	8.710	792	1,0
	wołyńskie	9	10.473	1.164	2	1.580	790	12.033	1,0	8	6.932	867	0,8
	razem	52	50.784	956	2	1.580	790	52.344	4,3	51	40.524	794	4,7
Zachodnie	poznańskie	452	393.305	870	—	—	—	393.305	31,9	456	282.966	620	32,4
	pomorskie	196	139.459	712	1	275	275	139.734	11,3	195	105.118	539	12,0
	razem	648	532.764	822	1	275	275	533.039	43,2	651	388.084	596	44,4
Południowe	krakowskie	60	31.529	525	—	—	—	31.529	2,6	53	19.914	376	2,3
	lwowskie	176	125.317	712	14	3.989	291	129.306	10,5	177	84.606	478	9,7
	stanisławowskie	47	31.386	668	4	1.026	256	32.412	2,6	43	21.056	490	2,4
	tarnopolskie	93	71.505	769	27	8.729	323	80.234	6,5	85	49.732	585	5,8
	razem	376	259.737	691	45	13.744	307	273.481	22,2	358	175.308	489	20,2
	śląskie	43	23.878	555	—	—	—	23.878	1,9	46	18.498	402	2,1
Ogółem w całem Państwie		1.468	1.207.734	823	77	26.197	342	1.233.931	100,0	1.448	873.091	603	100,0

TABLICA 38.
(zał. do dz. III)

Prawo odpędu gorzelni rolniczych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej oraz zmian zaszłych w kampanji 1925/26 r.

	Województwa	zasadnicze (ogólne) prawo odpędu			ostateczne ukształtowanie się prawa odpędu w końcu kampanji										
					gorzelnie zdolne do ruchu			gorzelnie zniszczone			razem			% ogólnego prawa odpędu w początku kamp.	% ogólnego prawa odpędu w końcu kampanji
		liczba gorzelni	hl. 100⁰	przeciętn. hl. 100⁰	liczba gorzelni	przydział hektolitry 100⁰	przeciętn. hektolitry 100⁰	liczba gorzelni	przydział hektolitry 100⁰	przeciętn. hektolitry 100⁰	liczba gorzelni zdolne do ruchu	liczba gorzelni zniszczone	przydział ogółem do 31.XII.25 r. hl. 100⁰		
Centralne	warszawskie	83	79.458	957	84	94.194	1.121	12	4.235	330	84	12	98.429	6,9	7,6
	łódzkie	68	65.037	956	64	70.127	1.095	4	1.265	316	64	4	71.392	5,6	5,5
	kieleckie	50	45.758	915	44	47.261	1.074	—	—	—	44	—	47.261	4,0	3,7
	lubelskie	102	104.902	1.028	94	107.664	1.145	2	1.088	544	94	2	108.752	9,1	8,4
	białostockie	30	32.747	1.091	26	30.978	1.191	2	768	384	26	2	31.746	2,8	2,4
	razem	333	327.902	985	312	350.224	1.122	20	7.356	355	312	20	357.580	28,4	27,6
Wschodnie	wileńskie	4	3.383	846	9	6.771	752	—	—	—	9	—	6.771	0,3	0,5
	nowogródzkie	12	13.835	1.153	17	18.008	1.059	—	—	—	17	—	18.008	1,2	1,4
	poleskie	8	8.388	1.048	10	11.314	1.131	—	—	—	10	—	11.314	0,7	0,9
	wołyńskie	8	9.822	1.228	8	10.320	1.290	1	800	800	8	1	11.120	0,9	0.9
	razem	32	35.428	1.107	44	46.413	1.054	1	800	800	44	1	47.213	3,1	3,7
Zachodnie	poznańskie	450	391.100	869	413	419.782	1.016	—	—	—	413	—	419.782	33,9	32,5
	pomorskie	185	134.371	726	184	157.161	854	1	275	275	184	1	157.436	11,6	12,1
	razem	635	525.471	828	597	576.943	966	1	275	275	597	1	577.218	45,5	44,6
Południowe	krakowskie	55	29.682	540	39	24.848	637	—	—	—	39	—	24.848	2,6	1,9
	lwowskie	167	118.863	712	156	135.411	868	14	3.989	285	156	14	139.400	10,3	10,8
	stanisławowskie	42	28.202	671	43	33.490	778	1	182	182	43	1	33.672	2,4	2,6
	tarnopolskie	83	65.574	790	82	82.155	1.002	24	7.642	318	82	24	89.797	5,7	6,9
	razem	347	242.321	698	320	275.904	862	39	11.813	302	320	39	287.717	21,0	22,2
	śląskie	43	23.878	555	34	23.894	702	—	—	—	34	—	23.894	2,0	1,9
Ogółem w całem Państwie		1.390	1.155.000	831	1.307	1.273.378	974	61	20.244	333	1.307	61	1.293.622	100,0	100,0

TABLICA 39.
(zał. do dz. III)

Prawo odpędu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem przydziałów z rezerwy odpędowej w kampanji 1925/26 r.

Województwa		zasadnicze (ogólne) prawo odpędu								ukształtowanie się prawa odpędu w końcu kampanji								% ogóln. prawa odpędu w pocz. kamp.	% ogóln. prawa odpędu w końcu kamp.
		melasowe		drożdżowe		owocowe		razem		melasowe		drożdżowe		owocowe		razem			
		Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl. 100°	Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl.100°	Ilość gorz.	hl.100°		
Centralne	warszawskie	2	13.002	2	2.571	—	—	4	15.573	2	13.002	2	2.857	—	—	4	15.859	16,5	16,5
	łódzkie	2	11.458	3	2.136	—	—	5	13.594	2	11.458	3	1.824	—	—	5	13.282	14,4	14,2
	kieleckie	2	9.008	1	371	—	—	3	9.379	2	9.008	1	637	—	—	3	9.645	9,9	9,8
	lubelskie	4	10.827	1	300	—	—	5	11.127	4	10.827	1	739	—	—	5	11.566	11,8	11,9
	białostockie	1	1.611	—	—	—	—	1	1.611	1	1.611	—	—	—	—	1	1.611	1,7	1,7
	razem	11	45.906	7	5.378	—	—	18	51.284	11	45.906	7	6.057	—	—	18	51.963	54,3	54,1
Wschodnie	wileńskie	4	1.217	1	487	—	—	5	1.704	5	1.500	1	332	—	—	6	1.832	1,8	2,1
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	2	2.212	—	—	—	—	2	2.212	2	2.212	1	406	—	—	3	2.618	2,4	2,3
	razem	6	3.429	1	487	—	—	7	3.916	7	3.712	2	738	—	—	9	4.450	4,2	4,4
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	3.275	3	225	4	3.500	—	—	1	3.516	3	225	4	3.741	3,7	3,6
	pomorskie	3	1.450	—	—	—	—	3	1.450	4	1.750	—	—	—	—	4	1.750	1,5	1,8
	razem	3	1.450	1	3.275	3	225	7	4.950	4	1.750	1	3.516	3	225	8	5.491	5,2	5,4
Południowe	krakowskie	2	23.995	2	1.253	9	610	13	25.858	2	23.995	2	779	9	610	13	25.384	27,4	27,0
	lwowskie	1	5.679	1	694	—	—	2	6.373	1	5.679	1	402	1	50	3	6.131	6,7	6,7
	stanisławowskie	—	—	1	1.970	—	—	1	1.970	—	—	1	2.160	—	—	1	2.160	2,1	2,1
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	150	—	—	1	150	—	0,2
	razem	3	29.674	4	3.917	9	610	16	34.201	3	29.674	5	3.491	10	660	18	33.825	36,2	36,0
	śląskie	—	—	—	—	1	75	1	75	—	—	—	—	1	75	1	75	0,1	0,1
Ogółem w całem Państwie		23	80.459	13	13.057	13	910	49	94.426	25	81.042	15	13.802	14	960	54	95.804	100,0	100,0
Oddano do dyspozycji Ministerstwa Skarbu									1.574[1]										
Ogólne prawo odpędu . .									96.000										

[1]) Ilość 1.574 hl. składa się: woj krakowskie — 1.385 hl., woj. lwowskie — 189 hl.

TABLICA 40.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych czynnych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1925/26 roku.

	Województwa	przydział kontyngentu zakupu w początku kampanji			ukształtowanie się kontyngentu zakupu w końcu kampanji									% w początku kampanji	% w końcu kampanji
					gorzelnie czynne			gorzelnie zniszczone			razem				
		liczba gorzelni	hl. 100°	przeciętny hl. 100°	liczba gorzelni czynnych	hl. 100°	przeciętny hl. 100°	liczba gorzelni zniszczon.	hl. 100°	przeciętny hl. 100°	liczba gorzelni czynnych	liczba gorzelni zniszczonych	hl. 100°		
Centralne	warszawskie	83	35.315	425	84	40.431	481	12	2.086	173	84	12	42.517	6,6	7,4
	łódzkie	68	28.912	425	64	30.246	472	4	630	156	64	4	30.876	5,4	5,4
	kieleckie	50	20.558	411	44	20.539	466	—	—	—	44	—	20.539	3,9	3,6
	lubelskie	102	45.868	450	94	46.030	489	2	520	260	94	2	46.550	8,6	8,0
	białostockie	30	14.133	471	26	13.132	505	2	362	181	26	2	13.494	2,7	2,4
	razem	333	144.786	435	312	150.378	481	20	3.598	180	312	20	153.976	27,2	26,8
Wschodnie	wileńskie	4	1.550	388	9	3.202	355	—	—	—	9	—	3.202	0,3	0,6
	nowogródzkie	12	5.905	492	17	7.824	460	—	—	—	17	—	7·824	1,1	1,4
	poleskie	8	3.653	457	10	4.947	495	—	—	—	10	—	4.947	0,7	0,9
	wołyńskie	8	4.140	418	8	4.318	540	1	322	322	8	1	4.640	0,8	0,8
	razem	32	15.248	476	44	20.291	461	1	322	322	44	1	20.613	2,9	3,7
Zachodnie	poznańskie	450	177.974	395	413	184.744	447	—	—	—	413	—	184.744	33,5	32.1
	pomorskie	185	64.186	347	184	71.919	390	1	144	144	184	1	72.063	12,1	12,5
	razem	635	242.160	381	597	256.663	429	1	144	144	597	1	256.807	45,6	44,6
Południowe	krakowskie	55	15.592	283	39	12.450	319	—	—	—	39	—	12.450	2,9	2,2
	lwowskie	167	57.114	342	156	62.057	397	14	2.054	147	156	14	64.111	10,7	11,1
	stanisławowskie	42	13.786	328	43	15.692	364	1	112	112	43	1	15.804	2,6	2,7
	tarnopolskie	83	30.593	368	82	36.091	440	24	3.800	158	82	24	39.891	5,8	6,9
	razem	347	117.085	337	320	126.290	394	39	5.966	152	320	39	132.256	22,0	22,9
	śląskie	43	12.418	289	34	11.526	339	—	—	—	34	—	11.526	2,3	2,0
Ogółem w całem Państwie		1.390	531.697	383	1.307	565.148	432	61	10.030	164	1.307	61	575.178	100,0	100,0

TABLICA 41.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych z uwzględnieniem zmian zaszłych w kampanji 1925/26 r.

	Województwa	przydzielony kontyngent zakupu w początkach kampanji						stan kontyngentu zakupu w końcu kampanji						% ogólnego kontyng. zakupu w początku kampanji	% ogólnego kontyng. zakupu w końcu kampanji
		melasowe		drożdżowe		razem		melasowe		drożdżowe		razem			
		ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰		
Centralne	warszawskie	2	4.621	2	2.571	4	7.192	2	4.621	2	2.857	4	7.478	16,8	17,1
	łódzkie	2	4.096	3	2.136	5	6.232	2	4.096	3	1.824	5	5.920	14,6	13,5
	kieleckie	2	3.263	1	371	3	3.634	2	3.263	1	637	3	3.900	8,5	8,9
	lubelskie	4	4.081	1	300	5	4.381	4	4.081	1	739	5	4.820	10,3	11,0
	białostockie	1	648	—	—	1	648	1	648	—	—	1	648	1,5	1,5
	razem	11	16.709	7	5.378	18	22.087	11	16.709	7	6.057	18	22.766	51,7	52,0
Wschodnie	wileńskie	4	814	1	487	5	1.301	5	1.010	1	332	6	1.342	3,0	3,1
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	2	952	—	—	2	952	2	952	1	406	3	1.358	2,2	3,1
	razem	6	1.766	1	487	7	2.253	7	1.962	2	738	9	2.700	5,2	6,2
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	3.275	1	3.275	—	—	1	3.516	1	3.516	7,7	8,0
	pomorskie	3	793	—	—	3	793	4	995	—	—	4	995	1,9	2,3
	razem	3	793	1	3.275	4	4.068	4	995	1	3.516	5	4.511	9,6	10,3
Południowe	krakowskie	2	8.358	2	1.253	4	9.611	2	8.358	2	779	4	9.137	22,5	20,8
	lwowskie	1	2.030	1	694	2	2.724	1	2.030	1	402	2	2.432	6,4	5,5
	stanisławowskie	—	—	1	1.970	1	1.970	—	—	1	2.160	1	2.160	4,6	4,9
	tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	1	150	1	150	—	0,3
	razem	3	10.388	4	3.917	7	14.305	3	10.388	5	3.491	8	13.879	33,5	31,5
	śląskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		23	29.656	13	13,057	36	42.713	25	30.054	15	13.802	40	43.856	100	100

TABLICA 42.
(zał. do dz. III)

Produkcja spirytusu według województw w gorzelniach rolniczych bez oddziałów rektyfikacyjnych (G) i z oddziałami rektyfikacyjnemi (Gr) z ziemniaków własnych oraz z ziemniaków i na rachunek gorzelni zniszczonych w kampanji 1925/26 r.

Województwa		G		Gr		w gorzelniach czynnych na rachunek gorzelni zniszczonych	
		ilość gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	ilość gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100⁰	ilość gorzelni zniszczonych	produkcja w gorzelniach czynnych w hl. 100⁰
Centralne	warszawskie	71	36.479	13	6.345	12	1.885
	łódzkie	55	28.174	9	5.453	4	793
	kieleckie	37	17.221	7	3.483	—	—
	lubelskie	80	40.730	14	7.443	2	364
	białostockie	19	8.175	7	3.389	2	362
	razem	262	130.779	50	26.113	20	3.404
Wschodnie	wileńskie	4	1.116	5	1.958	—	—
	nowogródzkie	12	4.639	5	2.061	—	—
	poleskie	5	2.232	5	3.226	—	—
	wołyńskie	3	1.662	5	2.618	1	272
	razem	24	9.649	20	9.863	1	272
Zachodnie	poznańskie	412	197.175	1	515	—	—
	pomorskie	184	71.580	—	—	1	144
	razem	596	268.755	1	515	1	144
Południowe	krakowskie	34	9.140	5	1.351	—	—
	lwowskie	121	44.245	35	14.841	14	1.971
	stanisławowskie	27	9.024	16	5.950	1	112
	tarnopolskie	45	19.251	37	18.415	24	3.631
	razem	227	81.660	93	40.567	39	5.714
	śląskie	33	10.818	1	599	—	—
Ogółem w całem Państwie		1.142	501.661	165	77.657	61	9.534

Produkcja spirytusu w gorzelniach rolniczych, według województw i rodzaju płodów użytych do przerobu w kampanji 1925/26 roku

	Województwa	Ilość gorzelni czynnych	Produkcja spirytusu czystego ziemniaczanego	Produkcja spirytusu z innych płodów					
				żyta	buraków pastewnych	śliwek	marchwi	pulpy krochm. i płatków	Razem
Centralne	warszawskie	84	44.616	—	—	—	—	93	93
	łódzkie	64	34.332	—	—	—	—	88	88
	kieleckie	44	20.704	—	—	—	—	—	—
	lubelskie	94	48.507	—	30	—	—	—	30
	białostockie	26	11.926	—	—	—	—	—	—
	razem	312	160.085	—	30	—	—	181	211
Wschodnie	wileńskie	9	2.484	—	—	—	—	590	590
	nowogródzkie	17	6.668	32	—	—	—	—	32
	poleskie	10	5.458	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	8	4.436	—	116	—	—	—	116
	razem	44	19.046	32	116	—	—	590	738
Zachodnie	poznańskie	413	197.627	18	43	—	—	2	63
	pomorskie	184	71.724	—	—	—	—	—	—
	razem	597	269.351	18	43	—	—	2	63
Południowe	krakowskie	39	10.484	3	4	—	—	—	7
	lwowskie	156	60.772	138	147	—	—	—	285
	stanisławowskie	43	15.095	—	—	—	1	—	1
	tarnopolskie	82	41.190	—	107	—	—	—	107
	razem	320	127.541	141	258	—	1	—	400
	śląskie	34	11.415	—	—	2	—	—	2
Ogółem w całem Państwie		1.307	587.438	191	447	2	1	773	1.414

Produkcja spirytusu w gorzelniach przemysłowych (melasowych, drożdżowych i owocowych) według województw w kampanji 1925/26 roku.

Województwa		Melasowe			Drożdżowe			Owocowe		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna	liczba gorzelni czynnych	produkcja	przeciętna
			w hl. 100°			w hl. 100°			w hl. 100°	
Centralne	warszawskie	2	3.569	1.785	2	2.857	1.428	—	—	—
	łódzkie	2	3.781	1.890	3	2.016	672	—	—	—
	kieleckie	2	4.462	2.231	1	637	637	—	—	—
	lubelskie	3	3.774	1.258	1	739	739	—	—	—
	białostockie	1	192	192	—	—	—	—	—	—
	razem	10	15.778	1.578	7	6.249	893	—	—	—
Wschodnie	wileńskie	1	53	53	1	332	332	—	—	—
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	2	654	327	1	406	406	—	—	—
	razem	3	707	236	2	738	369	—	—	—
Zachodnie	poznańskie	—	—	—	1	5.830	5.830	2	42	21
	pomorskie	2	213	106	—	—	—	—	—	—
	razem	2	213	106	1	5.830	5.830	2	42	21
Południowe	krakowskie	2	8.491	4.246	2	779	359	7	358	51
	lwowskie	1	2.334	2.334	1	403	403	1	8	8
	stanisławowskie	—	—	—	1	2.160	2.160	—	—	—
	tarnopolskie	—	—	—	1	2	2	—	—	—
	razem	3	10.825	3.608	5	3.344	669	8	346	43
śląskie		—	—	—	—	—	—	1	39	39
Ogółem w całem Państwie		18	27.523	1.529	15	16.161	1.078	11	447	41

TABLICA 45.
(zał. do dz. III)

Zasadnicze prawo odpędu gorzelni przemysłowych, wyznaczone na kampanję 1926/27 r. i na trzechlecie 1927/28/29/30 r.

	Województwa	Kampanja 1926/27 r.								Trzechlecie 1927/28/29/30 r.									
		melasowe		drożdżowe		owocowe		razem		melasowe		drożdżowe		owocowe		pejsachowe		razem	
		ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°	ilość gorz.	hl. 100°
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Centralne	warszawskie	2	13.002	2	2.849	—	—	4	15.851	2	9.942	2	3.299	—	—	—	—	4	13.241
	łódzkie	2	11.458	3	2.136	—	—	5	13.594	2	6.823	3	3.129	—	—	—	—	5	9.952
	kieleckie	2	9.008	1	384	—	—	3	9.392	2	5.955	1	978	—	—	—	—	3	6.933
	lubelskie	4	10.827	1	739	—	—	5	11.566	3 [1])	7.214	1	1.323	—	—	2 [1])	650	6	9.187
	białostockie	1	1.611	—	—	—	—	1	1.611	1 [1])	886	—	—	—	—	1 [1])	300	2	1.186
	razem	11	45.906	7	6.108	—	—	18	52.014	10	30.820	7	8.729	—	—	3	950	20	40.499
Wschodnie	wileńskie	5	1.500	1	487	—	—	6	1.987	—	—	1	497	—	—	1	250	2	747
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	1	851	—	—	—	—	1	851	—	—	1	417	—	—	1	300	2	717
	razem	6	2.351	1	487	—	—	7	2.838	—	—	2	914	—	—	2	550	4	1.464
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	3.275	3	225	4	3.500	—	—	1	6.995	3	312	—	—	4	7.307
	pomorskie	4	1.750	—	—	—	—	4	1.750	1	800	—	—	1	579	—	—	2	1.379
	razem	4	1.750	1	3.275	3	225	8	5.250	1	800	1	6.995	4	891	—	—	6	8.686
Południowe	krakowskie	2	23.995	2	1.253	9	610	13	25.858	2	11.660	2	1.092	7	887	—	—	11	13.639
	lwowskie	1	5.679	1	694	1	50	3	6.423	1	2.514	2	708	1	50	—	—	4	3.272
	stanisławowskie	—	—	1	1.970	—	—	1	1.970	—	—	1	2.777	—	—	—	—	1	2.777
	tarnopolskie	—	—	1	150	—	—	1	150	—	—	1	312	—	—	—	—	1	312
	razem	3	29.674	5	4.067	10	660	18	34.401	3	14.174	6	4.889	8	937	—	—	17	20.000
	śląskie	—	—	—	—	1	75	1	75	—	—	—	—	1	75	—	—	1	75
Ogółem w całem Państwie		24	79.681	14	13.937	14	960	52	94.578	14 [1])	45.794	16	21.527	13	1.903	5 [1])	1.500	48	70.724
Przelano do rezerwy odpędowej		—	—	—	—	—	—	—	1.422	—	3.662	—	1.517	—	97	—	—	—	5.276

[1]) gorzelnie „Kośminek" i „Leta i Szkło" posiadają przydziały, jako gorzelnie melasowe i pejsachowe.

TABLICA 46.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni rolniczych, wyznaczony na Kampanje 1926/27 r. (w m-cu lutym 1926 r.) i 1927/28 (w m-cu lutym 1927 r.).

Województwa		kampanja 1926/27 roku								kampanja 1927/28 roku			
		gorzelnie zdolne do ruchu			gorzelnie zniszczone			Ogółem przydzielono kontyngentu zakupu	% %	liczba gorzelni zdolnych do ruchu	przydział	przeciętn.	% %
		liczba gorzelni	przydział hektolitrów	przeciętn. 100⁰	liczba gorzelni	przydział hektolitrów	przeciętn. 100⁰				hektolitrów	100⁰	
Centralne	warszawskie	90	38.171	424	15	2.445	165	40.616	7,1	87	40.658	467	7,1
	łódzkie	70	29.440	421	3	470	157	29.910	5,2	71	35.083	494	6,1
	kieleckie	53	21.786	411	—	—	—	21.786	3,8	51	22.607	443	3,9
	lubelskie	104	46.719	449	4	903	226	47.622	8,3	103	45.598	443	8,0
	białostockie	32	14.475	467	7	1.311	187	15.786	2,8	30	15.361	512	2,7
	razem	348	150.591	433	29	5.129	176	155.720	27,2	342	159.307	465	27,8
Wschodnie	wileńskie	13	4.624	355	—	—	—	4.624	0,8	16	7.087	443	1,2
	nowogródzkie	19	8.481	446	—	—	—	8.481	1,5	16	8.586	637	1,5
	poleskie	12	5.003	413	—	—	—	5.003	0,9	11	5.471	497	1,0
	wołyńskie	9	4.461	495	2	603	302	5 064	0,9	8	4.306	538	0,8
	razem	52	22.369	425	2	603	302	23.172	4,1	51	25.450	499	4,5
Zachodnie	poznańskie	452	178.918	395	—	—	—	178.918	31,4	456	184.710	405	32,2
	pomorskie	196	67.016	342	1	144	144	67.160	11,8	195	70.405	361	12,3
	razem	648	245.934	380	1	144	144	246.078	43,2	651	255.115	391	44,5
Południowe	krakowskie	60	16.720	279	—	—	—	16.720	2,9	53	14.462	273	2,5
	lwowskie	176	60.206	342	14	2.054	148	62.560	11,0	177	58 071	328	10,1
	stanisławowskie	47	15.374	327	4	548	137	15.922	2,8	43	14.380	334	2,5
	tarnopolskie	93	33.606	361	27	4.321	160	37.927	6,6	85	32.795	386	5,8
	razem	376	125.906	335	45	6.923	154	132.829	23,3	358	119.708	334	20,9
	śląskie	43	12.418	288	—	—	—	12.418	2,2	46	13.209	287	2,3
Ogółem dla całego Państwa		1.468	557.418	380	77	12.799	166	570.217	100,0	1.448	572.789	396	100,0

TABLICA 47.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu gorzelni przemysłowych wyznaczony, na kampanję 1926/27 r. (w m-cu lutym 1926 r.) i na kampanję 1927/28 r. (w m-cu wrześniu 1927 r.).

	Województwa	kampanja 1926/27						kampanja 1927/28					
		melasowe		drożdżowe		razem		melasowe		drożdżowe		razem	
		ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰	ilość gorz.	hl. 100⁰
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Centralne	warszawskie	2	3.818	2	2.849	4	6.667	2	4.252	2	1.704	4	5.956
	łódzkie	2	3.390	3	2.136	5	5.526	2	2.972	3	1.423	5	4.395
	kieleckie	2	2.711	1	384	3	3.095	2	2.615	1	402	3	3.017
	lubelskie	4	3.432	1	739	5	4.171	3	3.221	1	430	4	3.651
	białostockie	1	555	—	—	1	555	1	450	—	—	1	450
	razem	11	13.906	7	6.108	18	20.014	10	13.510	7	3.959	17	17.469
Wschodnie	wileńskie	5	958	1	487	6	1.445	—	—	1	300	1	300
	nowogródzkie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	poleskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	1	344	—	—	1	344	—	—	1	346	1	346
	razem	6	1.302	1	487	7	1.789	—	—	2	646	2	646
Zachodnie	poznańskie	—	—	1	3.275	1	3.275	—	—	1	2.094	1	2.094
	pomorskie	4	919	—	—	4	919	1	416	—	—	1	416
	razem	4	919	1	3.275	5	4.194	1	416	1	2.094	2	2.510
Południowe	krakowskie	2	6.863	2	1.253	4	8.116	2	4.955	2	1.034	4	5.989
	lwowskie	1	1.681	1	694	2	2.375	1	1.119	2	708	3	1.827
	stanisławowskie	—	—	1	1.970	1	1.970	—	—	1	1.392	1	1.392
	tarnopolskie	—	—	1	150	1	150	—	—	1	167	1	167
	razem	3	8.544	5	4.067	8	12.611	3	6.074	6	3.301	9	9.375
	śląskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Ogółem w całem Państwie	24	24.671	14	13.937	38	38.608	14	20.000	16	10.000	30	30.000

Produkcja spirytusu w kampanji 1925/26 r. według województw, z podziałem na gorzelnie rolnicze i przemysłowe.

Województwa		gorzelnie rolnicze			gorzelnie przemysłowe			r a z e m		
		liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100°	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100°	% %	liczba gorzelni czynnych	produkcja w hl. 100°	% %
Centralne	warszawskie	84	44.709	7,6	4	6.426	14,6	88	51.135	8,1
	łódzkie	64	34.420	5,8	5	5.797	13,1	69	40.217	6,3
	kieleckie	44	20.704	3,5	3	5.099	11,6	47	25.803	4,1
	lubelskie	94	48.537	8,2	4	4.513	10,2	98	53.050	8,4
	białostockie	26	11.926	2,0	1	192	0,4	27	12.118	1,9
	razem	312	160.296	27,1	17	22.027	49,9	329	182.323	28,8
Wschodnie	wileńskie	9	3.074	0,5	2	385	0,9	11	3.459	0,5
	nowogródzkie	17	6.700	1,2	—	—	—	17	6.700	1,1
	poleskie	10	5.458	0,9	—	—	—	10	5.458	0,9
	wołyńskie	8	4.552	0,8	3	1.060	2,4	11	5.612	0,9
	razem	44	19.784	3,4	5	1.445	3,3	49	21.229	3,4
Zachodnie	poznańskie	413	197.690	33,5	3	5.872	13,3	416	203.562	32,1
	pomorskie	184	71.724	12,2	2	213	0,5	186	71.937	11,4
	razem	597	269.414	45,7	5	6.085	13,8	602	275.499	43,5
Południowe	krakowskie	39	10.491	1,8	11	9.628	21,8	50	20.119	3,2
	lwowskie	156	61.057	10,5	3	2.745	6,2	159	63.802	10,1
	stanisławowskie	43	15.096	2,6	1	2.160	4,9	44	17.256	2,7
	tarnopolskie	82	41.297	7,0	1	2	—	83	41.299	6,5
	razem	320	127.941	21,9	16	14.535	32,9	336	142.476	22,5
	śląskie	34	11.417	1,9	1	39	0,1	35	11.456	1,8
Ogółem w całem Państwie		1.307	588.852	100	44	44.131	100	1.351	632.983	100

Stan ilościowy gorzelni rolniczych, uczestniczących w przydziałach monopolowych w kampanji 1925/26 roku.

Województwa		ilość gorzelni					w tem		
		które otrzymały przydział przed rozpocz. kampanji	które otrzymały przydział w ciągu kampanji	odbudowanych	nowowybudowanych	ogólna ilość gorzelni, które otrzymały w kampanji 1925/26 przydział prawa odpędu	nieczynnych	czynnych	procent gorzelni nieczynnych
Centralne	warszawskie	83	2	4	1	90	6	84	7
	łódzkie	68	—	1	—	69	5	64	7
	kieleckie	50	—	3	—	53	9	44	17
	lubelskie	102	2	—	—	104	10	94	9
	białostockie	30	—	1	—	31	5	26	16
	razem	333	4	9	1	347	35	312	10
Wschodnie	wileńskie	4	4	5	—	13	4	9	31
	nowogródzkie	12	—	7	—	19	2	17	11
	poleskie	8	1	3	—	12	2	10	16
	wołyńskie	8	—	1	—	9	1	8	11
	razem	32	5	16	—	53	9	44	17
Zachodnie	poznańskie	450	3	—	—	453	40	413	9
	pomorskie	185	—	6	—	191	7	184	4
	razem	635	3	6	—	644	47	597	7
Południowe	krakowskie	55	5	—	—	60	21	39	35
	lwowskie	167	3	4	—	174	18	156	10
	stanisławowskie	42	1	2	—	45	2	43	5
	tarnopolskie	83	—	5	—	88	6	82	7
	razem	347	9	11	—	367	47	320	13
	śląskie	43	—	—	—	43	9	34	21
Ogółem w całem Państwie		1.390	21	42	1	1.454	147	1.307	10

Gorzelnie rolnicze z podziałem na 7 kategoryj, stosownie do wielkości produkcji w kampanji 1925/26 r.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	przeciętna produkcja 1 gorzelni w hekt. 100%	podział na kategorje, stosownie do wielkości produkcji						
				do 300	od 301 do 400	od 401 do 500	od 501 do 600	od 601 do 800	od 801 do 1000	ponad 1000
Centralne	warszawskie	84	531	9	12	22	18	19	2	2
	łódzkie	64	538	7	7	14	16	13	6	1
	kieleckie	44	471	10	8	10	3	11	1	1
	lubelskie	94	516	7	14	26	20	22	4	1
	białostockie	26	459	3	6	7	6	4	—	—
	razem	312	513	36	47	79	63	69	13	5
Wschodnie	wileńskie	9	342	5	1	2	—	1	—	—
	nowogródzkie	17	394	5	1	7	2	2	—	—
	poleskie	10	546	3	2	2	—	2	—	1
	wołyńskie	8	569	1	—	2	2	3	—	—
	razem	44	450	14	4	13	4	8	—	1
Zachodnie	poznańskie	413	462	38	90	120	93	62	7	3
	pomorskie	184	390	41	62	50	21	10	—	—
	razem	597	440	79	152	170	114	72	7	3
Południowe	krakowskie	39	269	27	8	3	1	—	—	1
	lwowskie	156	391	50	44	36	15	10	—	—
	stanisławowskie	43	351	17	13	10	2	1	—	—
	tarnopolskie	82	504	4	27	23	17	10	1	—
	razem	320	400	98	92	72	35	21	1	1
	śląskie	34	336	16	9	3	5	1	—	—
Ogółem w całem Państwie		1.307	445	243	304	337	221	171	21	10

TABLICA 51.
(zał. do dz. III)

Tablica rozpoczęcia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26 r.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	w miesiącach																	
			wrzesień		październik		listopad		grudzień		styczeń		luty		marzec		kwiecień		maj	
			1925 r.								1926 r.									
			1—15	16—30	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31	1—15	16—31	1—15	16—28	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31
Centralne	warszawskie	84	—	—	—	3	16	32	14	5	4	6	3	—	—	1	—	—	—	—
	łódzkie	64	1	1	—	3	13	20	13	4	3	3	—	—	1	1	1	—	—	—
	kieleckie	44	—	—	—	4	11	12	5	4	5	—	—	2	1	—	—	—	—	—
	lubelskie	94	—	1	1	5	13	22	21	17	6	5	2	1	—	—	—	—	—	—
	białostockie	26	—	1	—	1	3	9	7	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	312	1	3	1	16	56	95	60	31	20	16	5	3	2	2	1	—	—	—
Wschodnie	wileńskie	9	—	—	—	—	—	1	2	1	—	3	1	—	—	—	1	—	—	—
	nowogródzkie	17	—	—	—	1	3	5	4	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—
	poleskie	10	—	—	—	1	1	3	2	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—
	wołyńskie	8	—	—	—	1	—	3	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	razem	44	—	—	—	3	4	12	9	3	2	5	3	2	—	—	1	—	—	—
Zachodnie	poznańskie	413	1	4	8	29	73	78	77	42	41	27	15	8	5	1	2	2	—	—
	pomorskie	184	—	2	5	12	28	36	44	28	9	6	7	—	5	1	1	—	—	—
	razem	597	1	6	13	41	101	114	121	70	50	33	22	8	10	2	3	2	—	—
Południowe	krakowskie	39	—	—	—	2	2	6	11	3	6	4	3	—	2	—	—	—	—	—
	lwowskie	156	—	—	1	11	28	43	32	19	12	7	—	1	1	1	—	—	—	—
	stanisławowskie	43	—	—	—	—	4	15	9	4	4	3	3	1	—	—	—	—	—	—
	tarnopolskie	82	—	—	3	6	22	17	14	9	5	4	—	1	—	—	—	1	—	—
	razem	320	—	—	4	19	56	81	66	35	27	18	6	3	3	1	—	1	—	—
	śląskie	34	—	—	2	2	16	6	—	1	2	4	—	1	—	—	—	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		1.307	2	9	20	81	233	308	256	140	101	76	36	17	15	5	5	3	—	—

TABLICA 52.
(zał. do dz. III)

Tabela zakończenia ruchu w gorzelniach rolniczych w kampanji 1925/26 r.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	w grudniu 1925 r.		w styczniu		w lutym		w marcu		w kwietniu		w maju		w czerwcu		w lipcu	
								1		9		2		6	r.			
			1—15	16—31	1—15	16—31	1—15	16—28	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31	1—15	16—30	1—15	16—31
Centralne	warszawskie	84	—	—	1	2	7	8	10	8	14	20	9	2	3	—	—	—
	łódzkie	64	—	—	—	2	—	7	4	12	13	15	9	2	—	—	—	—
	kieleckie	44	—	—	1	2	2	3	6	12	8	5	3	2	—	—	—	—
	lubelskie	94	—	2	1	1	4	4	11	24	11	18	13	2	2	—	1	—
	białostockie	26	—	—	—	—	3	2	4	2	7	4	3	1	—	—	—	—
	razem	312	—	2	3	7	16	24	35	58	53	62	37	9	5	—	1	—
Wschodnie	wileńskie	9	—	—	—	—	—	—	1	2	—	1	3	1	—	—	1	—
	nowogródzkie	17	—	1	—	—	—	2	—	2	3	2	5	2	—	—	—	—
	poleskie	10	—	—	—	1	—	1	—	2	1	2	3	—	—	—	—	—
	wołyńskie	8	—	—	—	—	1	3	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—
	razem	44	—	1	—	1	1	6	2	7	5	5	12	3	—	—	1	—
Zachodnie	poznańskie	413	—	1	—	1	4	16	18	42	50	87	120	66	8	—	—	—
	pomorskie	184	—	1	1	—	2	11	8	14	16	37	48	33	10	3	—	—
	razem	597	—	2	1	1	6	27	26	56	66	124	168	99	18	3	—	—
Południowe	krakowskie	39	—	—	—	—	1	1	2	3	4	9	14	5	—	—	—	—
	lwowskie	156	1	—	—	—	1	2	6	13	15	33	42	33	3	5	1	1
	stanisławowskie	43	—	—	—	—	1	—	1	4	5	12	13	7	—	—	—	—
	tarnopolskie	82	1	—	—	—	—	—	2	3	8	13	28	14	9	2	2	—
	razem	320	2	—	—	—	3	3	11	23	32	67	97	59	12	7	3	1
	śląskie	34	—	—	—	—	—	—	3	3	7	9	8	3	1	—	—	—
Ogółem w całem Państwie		1.307	2	5	4	9	26	60	77	147	163	267	322	173	36	10	5	1

TABLICA 53.
(zał. do dz. III)

Czas trwania kampanji 1925/26 r. w poszczególnych gorzelniach rolniczych.

Województwa		liczba gorzelni czynnych	ogólna ilość dni roboczych	przeciętny czas trwania kampanji w jednej gorzelni dni	gorzelnie czynne były dni				
					do 50	51—100	101—150	151—180	ponad 180
Centralne	warszawskie	84	9.018	107	3	32	35	13	1
	łódzkie	64	7.081	111	3	22	29	9	1
	kieleckie	44	4.817	109	3	17	19	5	—
	lubelskie	94	9.901	105	3	37	42	10	2
	białostockie	26	3.016	116	—	10	12	3	1
	razem	312	33.833	108	12	118	137	40	5
Wschodnie	wileńskie	9	880	98	1	5	3	—	—
	nowogródzkie	17	1.945	114	1	5	7	3	1
	poleskie	10	1.216	122	—	3	5	1	1
	wołyńskie	8	727	91	—	5	3	—	—
	razem	44	4.768	108	2	18	18	4	2
Zachodnie	poznańskie	413	54.946	133	4	69	216	88	36
	pomorskie	184	23.752	129	2	29	85	58	10
	razem	597	78.698	131	6	98	301	146	46
Południowe	krakowskie	39	4.690	120	1	8	23	7	—
	lwowskie	156	21.542	138	2	16	83	47	8
	stanisławowskie	43	5.084	118	—	12	22	9	—
	tarnopolskie	82	11.909	145	—	9	38	22	13
	razem	320	43.225	135	3	45	166	85	21
	śląskie	34	5.065	148	1	3	10	14	6
Ogółem w całem Państwie		1.307	165.589	126	24	282	632	289	80

Ilość gruntów ornych + 30% pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami, które otrzymały prawo odpędu przy podziale ogólnego (zasadniczego) prawa odpędu w kampanji 1925/26 r.

Województwa		Ilość majątków połączonych z gorzelniami	ogólny	przeciętny
			obszar gruntów + 30% łąk i pastwisk — w hektarach	
Centralne	warszawskie	83	70.252	846
	łódzkie	68	57.506	845
	kieleckie	50	34.606	692
	lubelskie	102	83.933	822
	białostockie	30	30.450	1.015
	razem	333	276.747	831
Wschodnie	wileńskie	4	2.764	691
	nowogródzkie	12	10.220	852
	poleskie	8	6.870	859
	wołyńskie	8	10.441	1.305
	razem	32	30.295	947
Zachodnie	poznańskie	450	410.221	912
	pomorskie	185	120.281	650
	razem	635	530.502	835
Południowe	krakowskie	55	21.843	397
	lwowskie	167	82.085	491
	stanisławowskie	42	21.723	517
	tarnopolskie	83	56.663	682
	razem	347	182.314	525
	śląskie	43	19.988	465
Ogółem w całem Państwie		1.390	1.039.846	748

TABLICA 55.
(zał. do dz. III)

Obszar gruntów i plantacja ziemniaków w majątkach połączonych z gorzelniami, według danych z lipca 1926 r.

Województwa		ilość majątków gorzelniczych	obszar ziemi ornej, znajdującej się w promieniu 10 km. od gorzelni	obszar łąk i pastwisk w ilości nieprzekraczającej 30% ziemi ornej	ogółem obszar przyjęty do wymiaru prawa odpędu	przeciętny obszar		obszar plantacji ziemniaków w 1926 r.		
						ziemi ornej	przyjęty do wymiaru prawa odpędu	ogółem ha	przeciętny w jednym majątku gorzelni	% obszaru ziemi ornej
Centralne	warszawskie	86	65.076	9.186	74.262	756	863	7.766	90	11,93
	łódzkie	70	56.644	10.507	67.151	808	959	6.260	89	11,05
	kieleckie	51	32.991	5.382	38.373	647	752	4.178	82	12,66
	lubelskie	103	65.322	13.369	78.691	634	763	8.661	84	13,25
	białostockie	29	21.802	5.203	27.005	751	931	2.247	77	10,30
	razem	339	241.835	43.647	285.482	713	842	29.112	86	12,03
Wschodnie	wileńskie	16	6.308	1.825	8.133	394	508	762	48	12,07
	nowogródzkie	16	11.674	3.453	15.127	730	945	1.197	74	10,25
	poleskie	11	6.261	1.877	8.138	569	740	809	73	12,92
	wołyńskie	8	5.932	1.406	7.338	742	917	399	50	6,72
	razem	51	30.175	8.561	38.736	591	759	3.167	62	10,49
Zachodnie	poznańskie	456	354.014	60.749	414.763	776	910	68.685	151	19,40
	pomorskie	195	109.065	18.825	127.890	559	655	20.357	104	18,66
	razem	651	463.079	79.574	542.653	711	833	89.042	137	19,22
Południowe	krakowskie	52	16.794	3.080	19.874	323	382	2.080	40	12,38
	lwowskie	177	73.301	20.055	93.356	414	527	10.505	59	14,33
	stanisławowskie	43	19.722	4.148	23.870	458	555	2.625	61	13,31
	tarnopolskie	85	50.035	7.704	57.739	588	679	6.976	82	13,94
	razem	357	159.852	34.987	194.839	447	545	22.186	62	13,87
	śląskie	46	17.041	3.799	20.840	370	453	2.228	48	13,07
Ogółem w całem Państwie		1.444	911.982	170.568	1.082.550	631	750	145.735	101	15,98

TABLICA 56.
(zał. do dz. III)

Kontyngent zakupu na 1 hektar gruntów gospodarstw gorzelniczych w kampanji 1924/25 i 1925/26 r.

Województwa	kampanja 1924/25 r.			kampanja 1925/26 r.		
	kontyngent zakupu gorzelni czynnych	obszar ziemi ornej + 30% łąk i pastwisk gospod. połączonych z gorzeln. czynnemi	przypadająca ilość kontyngentu zakupu na 1 ha	kontyngent zakupu gorzelni, które stapiały przydział przy podziale ogóln. prawa odpędu	obszar ziemi ornej + 30% łąk i pastwisk gospod. połączonych z gorzeln. czynnemi	przypadająca ilość kontyngentu zakupu na 1 ha
	hl. 100°	hektary	hl. 100°	hl. 100°	hektary	hl. 100°
warszawskie	68.910	69.802	0,987	35.315	70.252	0,501
łódzkie	51.330	54.025	0,950	28.912	57.506	0,502
kieleckie	26.690	29.813	0,895	20.558	34.606	0,594
lubelskie	66.520	76.877	0,865	45.868	83.933	0,546
białostockie	21.240	28.962	0,733	14.133	30.450	0,464
wileńskie	3.210	2.764	1,161	1.550	2.764	0,560
nowogródzkie	7.630	10.220	0,746	5.905	10.220	0,577
poleskie	5.200	6.870	0,756	3.653	6.870	0,531
wołyńskie	5.680	10.441	0,544	4.140	10.441	0,396
poznańskie	238.340	369.854	0,644	177.974	410.221	0,433
pomorskie	77.620	105.245	0,737	64.186	120.281	0,533
krakowskie	9.020	11.117	0,811	15.592	21.843	0,713
lwowskie	75.310	77.301	0,974	57.114	82.085	0,695
stanisławowskie	20.720	21.379	0,969	13.786	21.723	0,634
tarnopolskie	47.390	55.308	0,856	30.593	56.663	0,540
śląskie	16.490	18.879	0,873	12.418	19.988	0,621
przeciętna	741.300	948.857	0,781	531.697	1.039.846	0,511

TABLICA 57.
(zał. do dz. III)

Obszar gruntów ornych + 30% pastwisk i łąk gospodarstw rolnych, połączonych z gorzelniami czynnemi w Kampanji 1924/25 r.

Województwa		ilość majątków połączonych w gorzelniach czynnych	ogólny	przeciętny
			obszar gruntów + 30% łąk i pastwisk w hektarach	
Centralne	warszawskie	82	69.802	851
	łódzkie	63	54.025	858
	kieleckie	40	29.813	745
	lubelskie	93	76.877	827
	białostockie	28	28.962	1.034
	razem	306	259.479	848
Wschodnie	wileńskie	4	2.764	691
	nowogródzkie	12	10.220	852
	poleskie	8	6.870	859
	wołyńskie	8	10.441	1.305
	razem	32	30.295	947
Zachodnie	poznańskie	390	369.854	948
	pomorskie	157	105.245	670
	razem	547	475.099	868
Południowe	krakowskie	31	11.117	359
	lwowskie	156	77.301	496
	stanisławowskie	41	21.379	521
	tarnopolskie	81	55.308	683
	razem	309	165.105	534
	śląskie	37	18.879	510
Ogółem w całem Państwie		1.231	948.857	770

TABLICA 58.
(zał. do dz. IV)

Kalkulacja ceny 1 hektolitra spirytusu 100° surowego w kampanji 1924/25 roku, według województw, dla dobrze prowadzonej gorzelni, wypalającej w ciągu kampanji 700 hektolitrów spirytusu 100°.

Czynniki składowe kalkulacji ceny	Warszawskie		Łódzkie		Kieleckie		Lubelskie		Białostockie		Wileńskie		Nowogródzkie		Poleskie		Wołyńskie		Poznańskie		Pomorskie		Krakowskie		Lwowskie		Stanisławowskie		Tarnopolskie		Śląskie		Przeciętna	
	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.	ogółem	za hl.
	z						ł						o				t				y				c				h			
ziemniaki	19.200	27,43	19.840	28,34	20.480	29,26	19.200	27,43	18.560	26,51	21.760	31,09	20.800	29,72	21.120	30,17	20.800	29,71	18.560	26,51	19.200	27,43	21.120	30,17	19.200	27,43	19.200	27,43	19.200	27,43	24.320	34,74	20.160	28,80
jęczmień	3.234	4,62	3.234	4,62	3.087	4,41	3.087	4,41	2.646	3,78	3.087	4,41	2.352	3,36	2.646	3,78	2.940	4,20	3.234	4,62	3.234	4,62	3.087	4,41	2.940	4,20	2.940	4,20	2.940	4,20	3.087	4,41	2.986	4,27
gorzelany	2.858	4,08	2.862	4,09	2.782	3,97	2.777	3,97	2.602	3,72	2.567	3,67	2.389	3,42	2.547	3,64	2.629	3,76	3.018	4,32	3.023	4,32	2.233	3,19	2 157	3,08	2.157	3,08	2.157	3,08	2.387	3,41	2.572	3,67
administracja	571	0,82	572	0,82	556	0,79	555	0,79	520	0,74	513	0,73	478	0,68	59	0,73	526	0,75	604	0,86	605	0,86	447	0,64	431	0,62	431	0,62	431	0,62	497	0,71	515	0,73
robocizna	2.970	4,24	2.700	3,86	2.700	3,86	2.790	3,99	2.880	4,11	2.070	2,96	1.800	2,57	1.80	2,70	2.250	3,22	3.150	4,50	3.150	4,50	2.700	3,86	2.700	3,86	2.700	3,86	2.700	3,86	2.475	3,54	2.601	3,72
odstawa spirytusu	768	1,10	480	0,69	666	0,95	422	0,60	870	1,24	358	0,51	806	1,15	74	1,11	422	0,60	320	0,46	288	0,41	538	0,77	384	0,55	269	0,38	461	0,66	160	0,23	499	0,71
amortyzacja i remont	5.320	7,60	5.320	7,60	5.320	7,60	5.320	7,60	5.320	7,60	5.700	8,14	5.700	8,14	5.70	8,14	5.700	8,14	5.092	7,27	5.092	7,27	5.092	7,27	5.320	7,60	5.320	7,60	5.320	7,60	5.092	7,27	5.358	7,65
opał	5.105	7,29	4.509	6,44	4.553	6,50	4.873	6,96	5.534	7,91	5.435	7,76	5.678	8,11	5.53	7,87	4.983	7,12	4.718	6,74	4.718	6,74	4.344	6,20	4.597	6,56	4.719	6,74	5.027	7,18	3.495	4,99	4.863	6,95
asekuracja	440	0,63	440	0,63	440	0,63	440	0,63	440	0,63	555	0,79	555	0,79	55	0,79	555	0,79	213	0,30	213	0,30	425	0,61	440	0,63	440	0,63	440	0,63	425	0,61	439	0,63
podatki i opłaty	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90	1.330	1,90
smary i światło	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28	196	0,28
oproc. kapitału obrotowego	485	0,69	450	0,64	447	0,64	463	0,66	487	0,70	453	0,65	444	0,63	448	0,64	445	0,64	476	0,68	476	0,68	414	0,59	421	0,60	426	0,61	438	0,62	377	0,54	447	0,64
ubytki magazynowe i drogowe	425	0,61	420	0,60	426	0,61	415	0,59	414	0,59	440	0,63	425	0,61	432	0,62	428	0,61	409	0,59	415	0,60	419	0,60	401	0,57	401	0,57	406	0,58	438	0,63	420	0,60
razem	42.902	61,29	42.353	60,51	42.983	61,40	41.868	59,81	41.799	59,71	44.464	63,52	42.953	61,36	43.660	62,37	43.204	61,72	41.320	59,03	41.940	59,91	42.345	60,49	40.517	57,88	40.529	57,90	41.046	58,64	44.279	63,26	42.386	60,55

TABLICA 59.
(zał. do dz. III)

Podstawowa cena monopolowa 1 hektolitra spirytusu surowego 100° w kampanjach 1924/25, 1925/26 i 1926/27 r.

Województwa		podstawowa cena monopolowa 1 hl. surówki w złotych		
		kamp. 1924/25	kamp. 1925/26	kamp. 1926/27
Centralne	warszawskie	61,50	56,80	111,20
	łódzkie	60,50	57,80	100,90
	kieleckie	61,50	61,90	103,70
	lubelskie	60,00	57,90	96,80
	białostockie	59,50	60,80	92,90
	przeciętna	60,60	59,04	101,10
Wschodnie	wileńskie	63,50	77,30	87,30
	nowogródzkie	61,50	64,90	88,50
	poleskie	62,50	59,90	90,50
	wołyńskie	61,50	63,40	91,30
	przeciętna	62,25	66,37	89,40
Zachodnie	poznańskie	59,00	56,20	99,90
	pomorskie	60,00	57,90	99,30
	przeciętna	59,50	57,05	99,60
Południowe	krakowskie	60,50	66,60	109,30
	lwowskie	58,00	62,10	88,70
	stanisławowskie	58,00	63,50	85,50
	tarnopolskie	58,50	61,80	83,90
	przeciętna	58,75	63,50	91,85
	śląskie	63,50	77,50	118,90
Przeciętna arytmetyczna dla całego Państwa		60,60	62,90	96,80

Zbyt na trunki:	1925	13.043	1.165	2.701	4.605	4.572	8,9	20,7	35 3	35,1
	1926	16.316	4.032	4.375	2.851	5.058	24,7	26,8	17,5	31,0
	1927	—	3.171	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	109	—	—	—	109	—	—	—	100,0
	1926	16.119	3.916	4.349	2.839	5.015	24,3	27,0	17,6	31,0
	1927	—	3.126	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	12.748	1.106	2.216	4.582	4.444	8,7	20,5	35,9	34,9
	1926	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	186	59	85	23	19	31,7	45,7	12,4	10,2
	1926	197	116	26	12	43	58,9	13,2	6,1	21,8
	1927	—	45	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	11	—	—	3	8	—	—	27,3	72,7
	1926	28	2	21	4	1	7,2	75,0	14,3	3,5
	1927	—	3	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	217	—	60	33	124	—	27,6	15,2	57,2
	1926	537	99	76	210	152	18,4	14,2	39,1	28,3
	1927	—	117	—	—	—	—	—	—	—
Wołyńskie:	1925	22.311	2.923	3.992	7.535	7.861	13,1	17,9	33,8	35,2
	1926	29.023	6.487	6.655	6.270	9.611	22,4	22,9	21,6	33,1
	1927	—	5.036	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	21.936	2.905	3.992	7.440	7.599	13,2	18,2	33,9	34,7
	1926	26.957	5.950	6.239	5.561	9.207	22,1	23,1	20,6	34,2
	1927	—	4.789	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	2.214	—	162	862	1.190	—	7,3	38,9	53,8
	1926	26.613	5.733	6.116	5.557	9.207	21,5	23,0	20,9	34,6
	1927	—	4.493	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	19.530	2.789	3.781	6.570	6.390	14,3	19,4	33,6	32,7
	1926	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1297	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Województwa cele	lata	w liczbach bezwzględnych (hektolitry 100°)					w odsetkach rocznej sprzedaży			
		ogółem w roku	w kwartałach				w kwartałach			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
zbyt spirytusu na wódki gatunk.	1925	192	116	49	8	19	60,4	25,5	4,2	9,9
	1926	344	217	123	4	—	63,1	35,8	1,1	—
	1927	—	296	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	21	—	—	—	21	—	—	—	100,0
	1926	7	2	2	3	—	28,6	28,6	—	42,8
	1927	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	354	18	—	95	241	5,1	—	26,8	68,1
	1926	2.059	535	414	706	404	26,0	20,1	34,3	19,6
	1927	—	245	—	—	—	—	—	—	—
Poznańskie:	1925	60.515	12.107	18.159	15.536	14.713	20,0	30,0	25,7	24,3
	1926	66.220	14.809	15.960	16.681	18.770	22,4	24,1	25,2	28,3
	1927	—	13.983	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	37.513	8.156	12.138	8.326	8.893	21,7	32,4	22,2	23,7
	1926	37.927	9.335	9.211	8.635	10.746	24,6	24,3	22,8	28,3
	1927	—	9.235	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	722	—	—	219	503	—	—	30,3	69,7
	1926	2.042	433	466	565	578	21,2	22,8	27,7	28,3
	1927	—	666	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	27.648	5.301	9.519	6.296	6.532	19.2	34,4	22,8	23,6
	1926	28.383	7.089	7.152	6.329	7.813	25.0	25,2	22,3	27,5
	1927	—	6.678	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	9.143	2.855	2.619	1.811	1.858	31.2	28,7	19,8	20,3
	1926	7.502	1.813	1.593	1.741	2.355	24.2	21,2	23,2	31,4
	1927	—	1.891	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	6.392	1.575	1.674	1.960	1.183	24,6	26,2	30,7	18,5
	1926	6.906	1.683	1.539	1.171	2.513	24,4	22,3	17,0	38,3
	1927	—	1.138	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	16.610	2.376	4.347	5.250	4.637	14,3	26,2	31,6	27,9
	1926	21.042	3.791	5.133	6.744	5.374	18,0	24,4	32,1	25,5
	1927	—	3.494	—	—	—	—	—	—	—
Oleje fuzlowe	1925	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1926	345	—	77	131	137	—	22,3	38,0	39,7
	1927	—	116	—	—	—	—	—	—	—
Pomorskie:	1925	24.597	4.421	5.814	7.471	6.891	18,0	23,6	30,4	28,0
	1926	27.251	6.622	6.341	6.327	7.961	24,3	23,3	23,2	29,2
	1927	—	5.302	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	16.265	3.050	3.835	4.552	4.828	18,7	23,6	28,0	29,7
	1926	17.570	4.024	4.146	4.160	5.240	22,9	23,6	23,7	29,8
	1927	—	3.614	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	6	—	—	—	6	—	—	—	100,0
	1926	1.317	262	288	348	419	19,9	21,9	26,4	31,8
	1927	—	194	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	10.658	1.616	2.174	3.367	3.501	15,2	20,4	31,6	32,8
	1926	11.115	2.417	2.602	2.777	3.319	21,7	23,4	25,0	29,9
	1927	—	2.407	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	5.601	1.434	1.661	1.185	1.321	25,6	29,6	21,2	23,6
	1926	5.138	1.345	1.256	1.035	1.502	26,2	24,4	20,1	29,3
	1927	—	1.013	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	2.206	465	619	645	477	21,1	28,1	29,2	21,6
	1926	2.503	470	520	585	928	18,8	20,8	23,4	37,0
	1927	—	475	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	6.126	906	1.360	2.274	1.586	14,8	22,2	37,1	25,9
	1926	7.178	2.128	1.675	1.582	1.793	29,7	23,3	22,0	25,0
	1927	—	1.213	—	—	—	—	—	—	—

Województwa cele	lata	w liczbach bezwzględnych (hektolitry 100⁰)					w odsetkach rocznej sprzedaży			
		ogółem w roku	w kwartałach				w kwartałach			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Śląskie:	1925	30.534	4.114	7.402	10.097	8.921	13,5	24,2	33,1	29,2
	1926	29.379	6.454	7.931	7.699	7.295	22,0	27,0	26,2	24,8
	1927	—	4.865	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	23.978	3.206	5.614	7.750	7.408	13,4	23,4	32,3	30,9
	1926	23.138	5.648	6.476	5.875	5.139	24,4	28,0	25,4	22,2
	1927	—	3.631	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1926	1.523	295	318	322	588	19,4	20,9	21,1	38,6
	1927	—	1.858	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	16.825	1.644	3.510	6.239	5.432	9,8	20,8	37,1	32,3
	1926	17.834	4.382	5.226	4.729	3.497	24,6	29,3	26,5	19,6
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	7.153	1.562	2.104	1.511	1.976	21,9	29,4	21,1	27,6
	1926	3.781	971	932	824	1.054	25,9	24,6	21,8	27,9
	1927	—	1.773	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	832	145	175	247	265	17,4	21,0	29,7	31,9
	1926	1.693	267	490	483	453	15,8	28,9	28,5	26,8
	1927	—	131	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	5.724	763	1.613	2.100	1.248	13,3	28,2	36,7	21,8
	1926	4.548	539	965	1.341	1.703	11,9	21,2	29,5	37,4
	1927	—	1.103	—	—	—	—	—	—	—
Krakowskie:	1925	49.044	9.950	13.460	13.037	12.597	20,3	27,4	26,6	25,7
	1926	51.751	11.185	11.451	13.462	15.653	21,6	22,1	26,0	30,3
	1927	—	9.166	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	36.893	7.993	10.248	9.510	9.142	21,7	27,8	25,8	24,7
	1926	33.715	7.377	6.860	8.716	10.762	—	—	—	—
	1927	—	6.302	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1926	7.198	1.273	956	1.697	3.272	17,7	13,3	23,6	45,4
	1927	—	3.394	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	32.666	6.804	8.958	8.693	8.211	20,8	27,4	26,6	25,2
	1926	23.144	5.312	5.412	6.490	5.930	23,0	23,4	28,0	25,6
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	4.227	1.189	1.290	817	931	28,1	30,5	19,3	22,1
	1926	3.373	792	492	529	1.560	23,5	14,6	15,7	26,2
	1927	—	2.908	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	2.728	510	624	820	774	18,7	22,9	30,1	28,3
	1926	3.370	482	585	806	1.497	14,3	17,4	23,9	44,4
	1927	—	1.087	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	9.423	1.447	2.588	2.707	2.681	15,4	27,5	28,7	28,4
	1926	14.666	3.326	4.006	3.940	3.394	22,7	27,3	26,9	23,1
	1927	—	1.777	—	—	—	—	—	—	—
Lwowskie:	1925	36.887	7.135	8.777	10.767	10.208	19,3	23,8	29,2	27,7
	1926	47.669	10.691	10.916	12.302	13.760	22,4	22,9	25.8	28,9
	1927	—	8.675	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	29.486	6.640	7.314	7.979	7.553	22,5	24,8	27,1	25,6
	1926	32.567	7.688	7.110	7.343	10.426	23,6	21,8	22,6	32,0
	1927	—	6.477	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	10	—	—	—	10	—	—	—	100,0
	1926	10.540	1.050	1.398	1.916	6.176	9,9	13,3	18,2	58,6
	1927	—	3.770	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	22.688	4.529	5.396	6.559	6.204	20,0	23,8	28,9	27,3
	1926	15.333	5.103	4.691	4.295	1.244	33,3	30,6	28,0	8,1
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Województwa cele	lata	w liczbach bezwzględnych (hektolitry 100°)					w odsetkach rocznej sprzedaży			
		ogółem w roku	w kwartałach				w kwartałach			
			I	II	III	IV	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
zbyt spirytusu na wódki gatunk.	1925	6.788	2.111	1.918	1.420	1.339	31,1	28,3	20,9	19,7
	1926	6.694	1.535	1.021	1.132	3.006	22,9	15,3	16,9	44,9
	1927	—	2.707	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	2.424	372	488	613	951	15,4	20,1	25,3	39,2
	1926	3.781	663	872	1.042	1.204	17,5	23,1	27,6	31,8
	1927	—	584	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	4.977	123	975	2.175	1.704	2,5	19,6	43,7	34,2
	1926	11.321	2.340	2.934	3.917	2.130	20,7	25,9	34,6	18,8
	1927	—	1.614	—	—	—	—	—	—	—
Stanisławowskie:	1925	9.262	1.824	2.144	2.515	2.779	19,7	23,1	27,2	30,0
	1926	14.366	2.603	3.366	3.000	5.397	18,1	23,4	20,9	37,6
	1927	—	2.427	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	8.128	1.765	1.944	2.120	2.299	21,7	23,9	26,1	28,3
	1926	12.067	2.227	2.681	2.225	4.934	18,5	22,2	18,4	40,9
	1927	—	2.044	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	42	—	—	—	42	—	—	—	100,0
	1926	10.619	1.784	2.406	1.931	4.498	16,8	22,7	18,2	42,3
	1927	—	1.803	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	7.359	1.599	1.671	1.975	2.114	21,7	22,7	26,8	28,8
	1926	2	2	—	—	—	100,0	—	—	—
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	727	166	273	145	143	22,8	37,6	20,0	19,6
	1926	1.446	441	275	294	436	30,5	19,0	20,3	30,2
	1927	—	241	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	290	40	53	67	130	13,8	18,3	23,1	44,8
	1926	331	29	70	96	136	8,8	21,1	29,0	41,1
	1927	—	63	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	844	19	147	328	350	2,3	17,4	38,9	41,4
	1926	1.968	347	615	679	327	17,6	31,3	34,5	16,6
	1927	—	320	—	—	—	—	—	—	—
Tarnopolskie:	1925	8.428	1.812	2.030	2.255	2.331	21,5	24,1	26,8	27,6
	1926	13.573	1.937	3.146	2.758	5.732	14,3	23,2	20,3	42,2
	1927	—	2.404	—	—	—	—	—	—	—
Zbyt na trunki:	1925	8.137	1.795	1.978	2.157	2.207	22,1	24,3	26,5	27,1
	1926	12.670	1.765	2.950	2.491	5.464	13,9	23,3	19,7	43,1
	1927	—	2.165	—	—	—	—	—	—	—
sprzedaż wyrobów monopol.	1925	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1926	11.190	1.158	2.594	2.262	5.176	10,3	23,2	20,2	46,3
	1927	—	1.886	—	—	—	—	—	—	—
zbyt spirytusu na wódki czyste	1925	6.541	1.617	1.253	1.820	1.851	24,7	19,2	27,8	28,3
	1926	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1927	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ gatunk.	1925	1.596	178	725	337	356	11,2	45,4	21,1	22,3
	1926	1.480	607	356	229	288	41,0	24,1	15,5	14,4
	1927	—	279	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż na cele przemysłowe i lecznicze	1925	94	13	17	21	43	13,8	18,1	22,3	45,8
	1926	320	42	68	89	121	13,1	21,3	27,8	27,8
	1927	—	80	—	—	—	—	—	—	—
Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym	1925	197	4	35	77	81	2,0	17,8	39,1	41,1
	1926	583	130	128	178	147	22,3	22,0	30,5	25,2
	1927	—	159	—	—	—	—	—	—	—

TABLICA 69.
(zał. do dz. VI)

Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym

Grupa województw	lata	ogółem	w kwartałach				w ‰ w stosunku do rocznej sprzedaży				na 1 mieszkańca litrów 100°
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
			hektolitrów 100°								
ogółem w Państwie	1925	58.197	6.876	15.405	19.191	16.725	11,8	26,5	33,0	28,7	0,22
	1926	88.130	18.155	21.720	26.411	21.844	20,6	24,6	30,0	24,8	0,33
	1927	—	13.957	—	—	—	—	—	—	—	—
Centralne	1925	12.762	1.220	4.144	3.769	3.629	9,6	32,5	29,5	28,4	0,11
	1926	21.207	4.192	5.087	6.313	5.615	19,8	24,0	29,8	26,4	0,19
	1927	—	3.552	—	—	—	—	—	—	—	—
Wschodnie	1925	1.534	18	196	511	809	1,2	12,8	33,3	52,7	0,04
	1926	5.617	1.362	1.177	1.717	1.361	24,2	21,0	30,6	24,2	0,13
	1927	—	725	—	—	—	—	—	—	—	—
Zachodnie	1925	22.736	3.282	5.707	7.524	6.223	14,4	25,1	33,1	27,4	0,78
	1926	28.220	5.919	6.808	8.326	7.167	21,0	24,1	29,5	25,4	0,97
	1927	—	4.707	—	—	—	—	—	—	—	—
Południowe	1925	15.441	1.593	3.745	5.287	4.816	10,3	24,3	34,2	31,2	0,21
	1926	28.538	6.143	7.683	8.714	5.998	21,5	26,9	30,6	21,0	0,38
	1927	—	3.870	—	—	—	—	—	—	—	—
Śląskie	1925	5.724	763	1.613	2.100	1.248	13,3	28,2	36,7	21,8	0,51
	1926	4.548	539	965	1.341	1.703	11,9	21,2	29,5	37,4	0,40
	1927	—	1.103	—	—	—	—	—	—	—	—

TABLICA 70.
(zał. do dz. VI)

Sprzedaż spirytusu do celów przemysłowych i leczniczych (bez spirytusu skażonego środkiem ogólnym).

Grupa województw	lata	ogółem	w kwartałach				w ‰ w stosunku do rocznej sprzedaży				na 1 mieszkańca litrów 100°
			I	II	III	IV	I	II	III	IV	
			hektolitrów 100°								
ogółem w Państwie	1925	30.525	5.999	7.251	8.876	8.399	19,7	23,7	29,1	27,5	0,11
	1926	37.596	6.399	7.399	9.053	14.745	17,0	19,7	24,1	39,2	0,14
	1927	—	9.944	—	—	—	—	—	—	—	—
Centralne	1925	15.200	2.815	3.513	4.424	4.448	18,5	23,1	29,1	29,3	0,14
	1926	18.324	2.802	3.147	4.680	7.795	14,8	17,2	25,5	42,5	0,16
	1927	—	6.219	—	—	—	—	—	—	—	—
Wschodnie	1925	359	64	88	79	128	17,8	24,5	22,0	35,7	0,00
	1926	368	61	108	101	98	16,6	29,4	27,4	26,6	0,01
	1927	—	167	—	—	—	—	—	—	—	—
Zachodnie	1925	8.598	2.040	2.293	2.605	1.660	23,7	26,7	30,3	19,3	0,30
	1926	9.409	2.153	2.059	1.756	3.441	22,9	21,9	18,7	36,5	0,33
	1927	—	1.613	—	—	—	—	—	—	—	—
Południowe	1925	5.536	935	1.182	1.521	1.898	16,9	21,4	27,5	34,2	0,06
	1926	7.802	1.216	1.595	2.033	2.958	15,6	20,4	26,1	37,9	0,10
	1927	—	1.814	—	—	—	—	—	—	—	—
Śląskie	1925	832	145	175	247	265	17,4	21,0	29,7	31,9	0,07
	1926	1.693	267	490	483	453	15,8	28,9	28,5	26,8	0,15
	1927	—	131	—	—	—	—	—	—	—	—

TABLICA 67.
(zał. do dz. VI)

Sprzedaż wyrobów monopolowych w poszczególnych województwach, według miesięcy, w czasie od 1 stycznia do 31 marca 1927 r. w hl. 100°.

Województwa	miesiące			razem
	styczeń	luty	marzec	
Według grup województw:				
centralne	7.711	11.315	9.587	28.613
wschodnie	3.618	5.965	3.704	13.287
zachodnie	206	331	323	860
śląskie	362	924	572	1.858
południowe	3.106	4.469	3.278	10.853
Według województw:				
m. st. Warszawa i warszawskie	2.405	3.384	3.697	9.486
m. st. Warszawa	1.268	1.704	1·854	4.826
woj. warszawskie	1.137	1.680	1.843	4.660
„ łódzkie	1.684	2.440	2.311	6.435
„ kieleckie	889	1.466	1.261	3.616
„ lubelskie	1.538	2.495	1.403	5.436
„ białostockie	1.195	1.530	915	3.640
„ wileńskie	871	1.500	856	3.227
„ nowogródzkie	666	1.057	718	2.441
„ poleskie	907	1.407	812	3.126
„ wołyńskie	1.174	2.001	1.318	4.493
„ poznańskie	155	190	321	666
„ pomorskie	51	141	2	194
„ śląskie	362	924	572	1.858
„ krakowskie	909	1.394	1.091	3.394
„ lwowskie	1.143	1.509	1.118	3.770
„ stanisławskie	521	702	580	1.803
„ tarnopolskie	533	864	489	1.886
Ogółem:	15.003	23.004	17.464	55.471

Sprzedaż spirytusu skażonego środkiem ogólnym w hl. 100°.

l a t a	1925	1926
sprzedaż roczna	58.197	88.130
na 1 mieszkańca ltr. 100°	0,22	0,33

Sprzedaż spirytusu na cele przemysłowe i lecznicze w hl. 100°.

l a t a	1925	1926
w y s z c z e g ó l n i e n i e		
ocet	12.081	15.118
pachnidła, kosmetyki, esencje, etery i estry za wyjątkiem eteru siarkowego	5.385	5.511
eter siarkowy	2.728	5.139 [1])
jedwab sztuczny [2])	1.816	—
lakier i politura	1.511	2.036
środki lecznicze syntetyczne	1.031	612
mydła glicerynowe	258	667
materjały wybuchowe	700	4.277
apteki i szpitale	2.602	3.318
cele domowe i lecznicze	2.292	287
różne inne cele	121	631
Ogółem sprzedano spirytusu na cele przemysłowe i lecznicze bez spirytusu, skażonego środkiem ogólnym (denaturatu)	30.525	37.596
na 1 mieszkańca ltr. 100°	0,11	0,14

[1]) Oprócz tego zakupiono spirytusu eksportowego 120 hl. dla przerobu na eter celem wywiezienia zagranicę.

[2]) Oprócz tego Tomaszowska fabryka pobrała spirytusu eksportowego: w roku 1925 — 11.229 hl. i w roku 1926 — 10.997 hl. do wyrobu jedwabiu, przeznaczonego na eksport.

TABLICA 71.
(zał. do dz. VI)

Ceny spirytusu za 1 hl. 100°.

	od 27.XII.24 r. do 14.III.25 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 27.XII.24 r. (Dz. U. R. P. Nr. 116 poz. 1037).	od 15.III.25 r. do 31.VIII.25 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 2.III.25 r. (Dz. U. R. P. Nr. 25 poz. 169)	od 1.IX.25 r. do 31.XII.25 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 28.VIII.25 r. (Dz. U. R. P. Nr. 88 poz. 615)	od 1.I.26 r. do 24.VI.26 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 23.XII.25 r. (Dz. U. R. P. Nr. 131 poz. 944)	od 25.VI.26 r. do 31.XII.26 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 18.VI.26 r. (Dz. U. R. P. Nr. 60 poz. 353)	od 1.I.1927 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 22.XII.26 r. (Dz. U. R. P. Nr. 128 poz. 765/1926 r.
	z ł o t y c h					
a) za spirytus do wyrobu wódek czystych	567	567	589	726	836	990
b) za spirytus do wyrobu wódek gatunkowych oraz wzmacniania win i soków	644	644	669	825	950	1.125
c) za spirytus dla aptek i szpitali	730	567	589	726	836	990
d) za spirytus oczyszczony na cele domowe, domowo-lecznicze i naukowe, do wyrobu cukierków itp. przedmiotów spożywczych do naczyń odbiorcy	730	730	773	813	950	1.305
e) za spirytus oczyszczony do masowej fabrykacji środków galenowych	105	567	589	726	836	990
f) za spirytus oczyszczony do wyrobu alkoholu absolutnego	—	—	—	726	836	990
g) za spirytus oczyszczony do wyrobu perfumerji i wszelkiego rodzaju kosmetyków	200	200	200	400	400	500
h) za spirytus oczyszczony do wyrobu mydeł glicerynowych	200	105	105	110	110	500
i) za spirytus oczyszczony do wyrobu wszelkiego rodzaju esencyj	105	200	200	400	400	1.125
j) za spirytus nieoczyszczony do wyrobu eteru siarkowego	105	75	75	75	75	140
k) za spirytus nieoczyszczony do wyrobów estrów i eterów	105	105	105	400	400	140
l) za spirytus surowy do wyrobu octu	65	65	65	65	65	125
m) za spirytus nieoczyszczony do wyrobu sztucznego jedwabiu	—	48	48	48	110	140
n) za spirytus nieoczyszczony do wyrobów lakierów i politury	105	105	105	75	75	140
o) za spirytus oczyszczony do wyrobu środków leczniczych syntetycznych	105	105	105	110	110	150
p) za spirytus nieoczyszny na wszelkie inne cele aniżeli wyżej wymienione	105	105	105	110	110	140

Ceny sprzedażne wyrobów monopolowych.

1. Od 1 stycznia do 14 marca 1925 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 27.XII.1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 116 poz. 1037)

wódka monopolowa:	a) mocy 45° ltr.	1/1	0,75	0,6	0,5	0,3	0,25
	w hurcie	3,09	2,32	1,85	1,55	0,93	0,77
	w detalu	3,56	2,67	2,14	1,78	1,07	0,89
	b) mocy 40°						
	w hurcie	2,75	2,06	1,65	1,38	0,83	0,69
	w detalu	3,16	2,37	1,90	1,58	0,95	0,79

2. Od 15 marca do 31 sierpnia 1925 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 2.III.1925 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 25 poz. 169)

wódka monopolowa:	a) mocy 45° ltr.	1/1	0,75	0,6	0,5	0,3	0,25
	w hurcie	3,05	2,29	1,85	1,56	0,96	0,80
	w detalu	3,50	2,63	2,14	1,79	1,10	0,92
	b) mocy 40°						
	w hurcie	2,73	2,05	1,65	1,38	0,84	0,71
	w detalu	3,14	2,36	1,90	1,59	0,97	0,82
spirytus butelkowany;	a) mocy 92°						
	w hurcie	6,50	—	3,91	3,28	—	—
	w detalu	7,25	—	4,36	3,65	—	—
	b) mocy 95°						
	w hurcie	6,71	—	4,04	3,38	—	—
	w detalu	7,50	—	4,50	3,77	—	—

spirytus skażony środkiem ogólnym za 1 hl. objętościowy:

mocy 92° zł. 55,00
mocy 95° zł. 57,00

3. Od 1 września do 31 grudnia 1925 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 28.VIII.1925 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 88 poz. 615)

wódka monopolowa:	a) mocy 45° ltr.	1/1	0,75	0,6	0,5	0,3	0,25
	w hurcie	3,15	2,35	1,91	1,60	0,98	0,82
	w detalu	3,62	2,70	2,20	1,84	1,13	0,95
	b) mocy 40°						
	w hurcie	2,82	2,10	1,69	1,43	0,86	0,73
	w detalu	3,24	2,42	1,95	1,65	0,99	0,84
spirytus butelkowany	mocy 95°						
	w hurcie	6,95	—	—	3,50	—	—
	w detalu	7,72	—	—	3,86	—	—

4. Od 1 do 31 stycznia 1926 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 23.XII.1925 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 131 poz. 944)

wódka monopolowa:	a) mocy 45° ltr.	1/1	0,5	0,25
	w hurcie	3,50	1,80	0,97
	w detalu	3,80	1,95	1,05
	b) mocy 40°			
	w hurcie	3,14	1,60	0,87
	w detalu	3,40	1,75	0,95
spirytus butelkowany	mocy 95°			
	w hurcie	7,52	3,85	2,07
	w detalu	8,00	4,10	2,20

spirytus skażony środkiem ogólnym:

1) rozlany do naczyń

	20	10	5	1	0,25
a) mocy 92° ltr.					
w hurcie	14,35	7,20	3,62	0,75	0,40
w detalu	16,50	8,28	4,18	0,88	0,47
b) mocy 95°					
w hurcie	14,75	7,40	3,72	0,77	0,42
w detalu	16,90	8,48	4,28	0,90	0,49

2) do naczyń odbiorcy w ilości ponad 20 litrów loco skład sprzedawcy

0,72 za 1 litr objętościowy

0,74 za 1 litr objętościowy

5. Od 1 lutego do 24 czerwca 1926 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 25.I.1926 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 9 poz. 63)

	1/1	0,75	0,6	0,5	0,3	0,25
wódka monopolowa: a) mocy 45° ltr.						
w hurcie	3,67	2,78	2,24	1,88	1,18	1,00
w detalu	4,00	3,03	2,44	2,05	1,29	1,10
b) mocy 40°						
w hurcie	3,32	2,51	2,02	1,70	1,08	0,92
w detalu	3,60	2,73	2,20	1,85	1,17	1,00
spirytus butelkowany mocy 95°						
w hurcie	7,80	—	—	4,00	—	2,16
w detalu	8,30	—	—	4,25	—	2,30

6. Od 25 czerwca do 31 grudnia 1926 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 18.VI.1926 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 60 poz. 353)

	1/1	0,75	0,5	0,25
wódka monopolowa: a) mocy 45° ltr.				
w hurcie	4,22	—	2,15	1,13
w detalu	4,60	3,50	2,35	1,25
b) mocy 40°				
w hurcie	3,79	—	1,96	1,04
w detalu	4,15	3,15	2,15	1,15
spirytus butelkowany 95° mocy				
w hurcie	9,00	—	4,55	2,39
w detalu	9,60	—	4,85	2,55

spirytus skażony środkiem ogólnym za 1 hl. objętościowy:

mocy 92°	zł. 55,00
mocy 95°	zł. 57,00

7. Od 1 stycznia 1927 r. Rozp. Min. Sk. z dnia 22 grudnia 1926 r. (Dz. U. Rz. P. Nr. 128 poz. 765)

	1/2	0,75	0,5	0,25
wódka monopolowa: a) mocy 45° ltr.				
w hurcie	5,54	—	2,81	1,48
w detalu	6,00	4,53	3,05	1,60
b) mocy 40°				
w hurcie	5,01	—	2,58	1,34
w detalu	5,45	4,13	2,80	1,45
c) „wyborowa" mocy 45°				
w hurcie	6,24	—	3,19	1,66
w detalu	6,90	—	3,50	1,80
spirytus butelkowany mocy 95°				
w hurcie	10,91	—	5,50	2,83
w detalu	11,80	—	5,95	3,05

spirytus skażony środkiem ogólnym:

1) rozlany do naczyń

	20	10	5	1	0,5
a) mocy 92° ltr.					
w hurcie	29,92	14,97	7,49	1,51	0,76
w detalu	35,20	17,60	8,80	1,76	0,89
b) mocy 95°					
w hurcie	30,72	15,36	7,69	1,55	0,78
w detalu	36,00	18,00	9,00	1,80	0,91

2) do naczyń odbiorcy w ilości ponad 20 litrów loco skład sprzedawcy

zł. 130,00 za 1 ltr. obj. przy 12° R

zł. 134,00 za 1 ltr. obj. przy 12° R

TABLICA 73.
(zał. do dz. VI)

Kalkulacja cen sprzedażnych na podstawie danych bilansowych za rok 1925.

L. p.	Wyszczególnienie	Na wyrób wódek czystych		na wyrób wódek gatunkowych		dla aptek i szpitali		na cele domowe i lecznicze		na wyrób pachnideł		do fabrykacji eteru		do wyrobu octu		do wyrobu sztucznego jedwabiu		na inne cele przemysłowe		denaturat		spirytus butelkowany	
		zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.	zł. gr.
	cena sprzedażna	5 67	5 89	6 44	6 69	5 67	5 89	7 30	7 73	2 —	— 75	— 65	— 48	1 05	— 60	7 89,5	8 12,7						
	części składowe ceny:																						
1	akcyza	3 63	3 63	4 12,5	4 12,5	3 30	3 30	3 30	3 30	— 95	— —	— —	— —	— —	— —	3 30	3 30						
2	dodatek komunalny	— 80	— 80	— 80	— 80	— 80	— 80	— 80	— 80	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 80	— 80						
3	„ samorz. i wojew.	— —	— 20	— —	— 20	— —	— 20	— —	— 20	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 20						
4	surówka	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86	— 67,86						
5	oczyszczanie	— 9,04	— 9,04	— 9,04	— 9,04	— 8,81	— 8,81	— 9,04	— 9,04	— 9,04	— 2,51	— —	— —	— 6,14	— —	— 9,04	— 9,04						
6	magazynowanie	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39	— 1,39						
7	administracja	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 4,14	— 8,62	— 8,62						
8	koszty sprzedaży	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,57	— 1,70	— 1,70	— 32,—	— 32,—						
9	sconto	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— 3,12	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —						
10	transport	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 4,47	— 6,24	— 6,24						
11	środek skażający	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 4,53	— —	— —						
12	koszty rozlewu	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 11,77	— 11,77						
13	koszt butelek	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 17,35	— 17,35						
14	odpisy na fundusz renow. i ubezpieczeniowy	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 2,31	— 7,36	— 7,36						
	razem	5 36,9	5 56,9	5 86,4	6 06,4	5 03,67	5 23,67	5 03,9	5 23,9	1 88,9	— 84,25	— 81,74	— 81,74	— 88,01	— 86,4	5 71,63	5 91,63						
15	czysty zysk	— 30,1	— 32,1	— 57,6	— 62,6	— 63,33	— 65,33	2 26,1	2 49,1	— 11,1	— —	— —	— —	— 16,99	— —	2 17,87	2 21,07						
16	strata	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— 9,25	— 16,74	— 33,74	— —	— 26,4	— —	— —						

TABLICA 74.
(zał. do dz. VII)

Zakłady sprzedaży detalicznej napojów spirytusowych w 1924 i 1925 r.

Województwa	rok	w miastach			w gminach wiejskich			ogółem			zakłady sprzed. spir. do cel. leczn. i dom.			zakłady które sprzedawały pejsachówkę		
		z wyszyn.	bez wyszyn.	razem	z wyszyn.	bez wyszyn.	razem	z wyszyn.	bez wyszyn.	razem	w miast.	w powiat.	razem	z wyszyn.	bez wyszyn.	razem
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
m. st. Warszawa	1924	195	196	391	—	—	—	195	196	391						
	1925	195	206	401	—	—	—	195	206	401	195	—	195	20	40	60
warszawskie	1924	233	172	405	177	38	215	410	210	620						
	1925	237	181	418	196	45	241	433	226	659	170	40	210	—	48	48
łódzkie	1924	251	242	493	133	62	195	384	304	688						
	1925	232	318	550	134	85	219	366	403	769	275	59	334	26	60	86
kieleckie	1924	289	202	491	240	69	309	529	271	800						
	1925	302	218	520	220	71	291	522	289	811	190	34	224	5	43	48
lubelskie	1924	143	176	319	127	143	270	270	319	589						
	1925	156	187	343	111	147	258	267	334	601	161	71	232	8	79	87
białostockie	1924	152	169	321	71	37	108	223	206	429						
	1925	136	161	297	75	47	122	211	208	419	121	24	145	5	95	100
wileńskie	1924	54	83	137	69	92	161	123	175	298						
	1925	48	82	130	49	87	136	97	169	266	38	11	49	3	12	15
nowogródzkie	1924	46	67	113	52	96	148	98	163	261						
	1925	41	61	102	45	75	120	86	136	222	20	7	27	13	25	38
poleskie	1924	61	88	149	22	122	144	83	210	293						
	1925	51	79	130	29	108	137	80	187	267	37	2	39	26	43	69
wołyńskie	1924	82	127	209	116	151	267	198	278	476						
	1925	78	114	192	111	183	294	189	297	486	53	27	80	32	80	112
poznańskie	1924	1.886	177	2.063	1.748	14	1.762	3.634	191	3.825						
	1925	1.792	142	1.934	1.631	57	1.688	3.423	199	3.622	160	8	168	—	—	—
pomorskie	1924	749	53	755	1.228	69	1.297	1.977	122	2.099						
	1925	717	38	802	1.209	14	1.223	1.926	52	1.978	47	15	62	3	—	3
krakowskie	1924	873	177	1.050	1.069	323	1.392	1.942	500	2.442						
	1925	907	177	1.084	1.025	323	1.348	1.932	500	2.432	145	51	196	22	4	26
lwowskie	1924	1.338	128	1.466	1.322	185	1.507	2.660	313	2.973						
	1925	1.375	128	1.503	1.160	193	1.353	2.535	321	2.856	45	7	52	72	8	80
stanisławowskie	1924	451	26	477	353	32	385	804	58	862						
	1925	425	33	458	361	22	383	786	55	841	23	7	30	42	3	45
tarnopolskie	1924	589	69	658	578	112	690	1.167	181	1.348						
	1925	574	51	625	526	93	619	1.100	144	1.244	12	1	13	12	6	18
śląskia	1924	678	218	896	1.144	196	1.340	1.822	414	2.236						
	1925	586	149	735	1.133	190	1.323	1.719	339	2.058	52	42	94	1	1	2
Ogółem w całem Państwie	1924	8.070	2.370	10.440	8.449	1.741	10.190	16.519	4.111	20.630						
	1925	7.852	2.325	10.177	8.015	1.740	9.755	15.867	4.065	19.932	1.744	406	2.150	290	547	837

TABLICA 75.
(zał. do dz. VII)

Sprzedaż detaliczna i spożycie napojów spirytusowych na głowę ludności w 1924 i 1925 r.
(w rubrykach 2—8 w górnym wierszu podano absolutne ilości sprzedaży, w dolnym — na głowę ludności).

Województwa	w roku 1924			w roku 1925				wskaźnik ogólnej sprzedaży w r. 1925 (r. 1924=100)
	wyrobów wódczanych	spirytusu do celów domowych i leczniczych	ogółem po przeliczeniu na litry 100⁰	wyrobów wódczanych	spirytusu do celów domowych i leczniczych	pejsachówki	ogółem po przeliczeniu na litry 100⁰	
	litrów objętościowych			litrów objętościowych				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
m. st. Warszawa	8.329.678	89.005	3.795.712	8.017.923	1.028.685	14.147	4.610.808	121,5
	8,63	0,09	3,93	8,08	1,00	—	4,65	
warszawskie	6.311.862	204.927	3.026.329	6.079.555	398.301	4.993	3.120.855	103,1
	2,99	0,10	1,43	2,88	0,19	—	1,48	
łódzkie	11.014.383	17.939	4.941.368	10.023.715[5])	670.139[5])	12.684	5.163.425[5])	104,5
	4,89	0,01	2,19	4,45	0,30	—	2,29	
kieleckie	5.871.637	78.604	2.638.638	5.575.779	211.177	6.412	2.648.629	100,4
	2,32	0,03	1,04	2,20	0,08	—	1,04	
lubelskie	5.206.652	34.118	2.356.286	4.974.433	186.820	6.305	2.411.722	102,4
	2,49	0,02	1,13	2,38	0,09	—	1,16	
białostockie	5.095.166	17.337	2.264.305	4.163.196	121.658	9.941	1.967.568	86,9
	3,90	0,01	1,73	3,18	0,09	—	1,50	
wileńskie	2.947.260	548[1])	1.267.870	3.176.796	23.903	4.708	1.394.633	110,0
	3,03	0,00	1,30	3,26	0,02	—	1,43	
nowogródzkie	2.886.456	1.591[2])	1.268.745	2.064.565	8.534	2.374	917.252	72,3
	3,50	—	1,54	2,51	0,01	—	1.11	
poleskie	3.313.690	3.592[3])	1.401.968	2.760.573	13.565	5.893	1.184.419	84,1
	3,76	—	1,59	3,13	0,02	—	1,34	
wołyńskie	5.150.270	2.880[4])	2.263.849	4.142.295	20.555	8.040	1.847.053	81,6
	3,58	—	1,57	2,88	0,01	—	1,28	
poznańskie	8.240.703	8.058	3.378.506	8.024.199	86.973	—	3.368.870	99,7
	4,19	—	1,72	4,08	0,04	—	1,71	
pomorskie	3.431.940	19.245	1.381.725	2.757.703	31.625	273	1.126.706	81,5
	3,67	0,02	1,48	2,95	0,03	—	1,20	
krakowskie	3.400.028	82.972	1.558.584	2.880.005	165.474	1.346	1.416.742	90,9
	1,71	0,04	0,78	1,45	0,08	—	0,71	
lwowskie	3.645.824	104	1.586.037	2.711.105	96.018	2.718	1.278.067	80,6
	1,34	—	0,58	1,08	0,04	—	0,47	
stanisławowskie	745.437	813	326.569	1.702.016	64.253	1.541	809.575	248,0
	0,55	—	0,24	1,26	0,05	—	0,60	
tarnopolskie	2.191.943	300	969.139	1.785.415	22.249	878	812.280	83,8
	1,53	—	0,68	1,25	0,02	—	0,45	
śląskie	7.241.102	305	2.961.916	4.429.194	44.674	214	1.856.428	62,7
	6,98	—	2,85	4,27	0,04	—	1,79	
w całem Państwie	85.024.031	562.338	37.387.546	75.268.467	3.194.603	82.467	35.935.032	96,1
	3,18	0,02	1,40	2,81	0,12	—	1,34	

[1]) dane dotyczą tylko Wilna, [2]) brak danych z 2 powiatów, [3]) brak danych z 4 powiatów, [4]) brak danych z 4 powiatów, [5]) brak danych z jednego zakładu.

UWAGA: Tablicę niniejszą sporządzono na podstawie kwestjonarjuszy ściągniętych dwukrotnie (1925 i 1926 r.) za pośrednictwem kontroli skarbowej od wszystkich zakładów, prowadzących sprzedaż detaliczną napojów spirytusowych. Dane liczbowe są mniejsze od rzeczywistych, p. str. 177.

TABLICA 76.
(zał. do dz. VII)

Spożycie napojów spirytusowych na głowę ludności w litrach 100⁰ w 1924 i 1925 r.

Powiaty	1924	1925	Powiaty	1924	1925
	litrów 100⁰			litrów 100⁰	
Woj. warszawskie:	1.43	1.48	Koło	1.38	1.49
m. st. Warszawa	3.93	4.65	Konin	1.02	1.10
Błonie	2.60	2.60	Łask	2.23	2.10
Ciechanów	0.78	1.03	Łęczyca	1.97	2.22
Gostynin	0.98	1.04	Łódź (m.)	4.83	4.57
Grójec	1.09	1.29	Łódź (pow.)	2.95	2.77
Kutno	2.87	2.24	Piotrków	1.62	1.85
Lipno	1.06	1.11	Radomsko	0.72	1.04
Łowicz	1.62	1.47	Sieradz	1.44	1.58
Maków	1.02	0.96	Słupca	0.69	1.12
Mińsk Mazowiecki	1.23	1.27	Turek	0.71	0.93
Mława	0.80	0.66	Wieluń	0.98	1.21
Nieszawa	0.89	1.17			
Płock	1.54	1.64	Woj. kieleckie:	1.04	1.04
Płońsk	0.97	0.99	Będzin	1.37	1.23
Przasnysz	0.60	0.71	Częstochowa	1.68	1.68
Pułtusk	1.36	1.37	Iłża	0.51	0.64
Radzymin	1.54	1.51	Jędrzejów	0.91	0.80
Rawa	1.25	1.40	Kielce	1.43	1.42
Rypin	0.55	0.66	Końskie	1.61	1.49
Sierpc	0.93	1.24	Kozienice	0.53	0.89
Skierniewice	2.10	1.94	Miechów	0.80	0.84
Sochaczew	1.19	1.40	Olkusz	0.76	0.72
Warszawa	1.96	2.03	Opatów	0.56	0.61
Włocławek	2.10	2.29	Opoczno	0.78	0.71
			Pińczów	0.75	0.70
Woj. łódzkie:	2.19	2.29	Radom	1.44	1.65
Brzeziny	2.24	2.81	Sandomierz	0.52	0.60
Kalisz	1.86	2.05	Stopnica	0.66	0.70

Powiaty	1924	1925	Powiaty	1924	1925
	litrów 100⁰			litrów 100⁰	
Włoszczowa	0.79	0.55	Suwałki	1.91	1.45
			Szczuczyn	1.05	0.98
Woj. lubelskie:	1.13	1.16	Wołkowysk	1.64	1.18
Biała Podlaska	1.49	1.68	Wysokie Mazowieckie	1.58	1.43
Biłgoraj	0.39	0.27			
Chełm	1.57	1.48	Woj. wileńskie:	1.30	1.43
Garwolin	1.22	1.33	Brasław	0.72	0.67
Hrubieszów	1.29	1.10	Duniłowicze	0.93	0.71
Janów	0.87	0.94	Dzisna	0.81	0.76
Konstantynów	0.71	1.00	Oszmiana	0.71	1.18
Krasnystaw	0.92	0.90	Święciany	0.95	0.81
Lubartów	1.33	1.16	Wilejka	1.59	1.29
Lublin	1.87	3.03	Wilno (m.)	3.76	5.28
Łuków	0.82	0.89	Wilno-Troki	0.86	0.62
Puławy	1.39	1.58	Woj. nowogródzkie:	1.54	1.11
Radzyń	0.76	0.92	Baranowicze	2.20	1.37
Siedlce	0.94	1.07	Lida	1.52	1.11
Sokołów	0.77	0.93	Nieśwież	1.75	2.03
Tomaszów Lubelski	0.74	0.89	Nowogródek	1.48	1.00
Wągrów	0.53	0.73	Słonim	1.45	0.58
Włodawa	1.45	1.56	Stołpce	1.65	1.24
Zamość	1.12	0.92	Wołożyn	0.86	0.75
Woj. białostockie:	1.73	1.50	Woj. poleskie.	1.59	1.34
Augustów	1.74	1.38	Brześć n/Bugiem	2.09	2.36
Białystok	2.59	2.21	Drohiczyn	2.42	1.20
Bielsk Podlaski	1.53	1.64	Kamień Koszyrski	1.12	0.77
Grodno	2.82	2.41	Kobryń	1.42	1.33
Kolno	0.66	0.73	Kosów	1.37	1.27
Łomża	1.58	1.41	Łuniniec	2.05	1.35
Ostrołęka	1.15	0.68	Pińsk	0.96	0.88
Ostrów	0.99	1.15	Prużana	1.96	1.77
Sokółka	1.11	0.94	Sarny	1.66	1.46

Powiaty	1924	1925	Powiaty	1924	1925
	litrów 100⁰			litrów 100⁰	
Stolin	1.16	0.84	Wągrowiec	—	1.00
			Czarnków	—	1.53
Woj. wołyńskie:	1.57	1.28	Oborniki	—	2.14
Dubno	1.25	1.00	Międzychód	—	2.36
Horochów	0.88	0.80	Szamotuły	—	1.84
Kostopol	1.19	0.94	Nowy Tomyśl	—	1.50
Kowel	2.07	1.57	Grodzisk	—	1.41
Krzemieniec	1.02	0.99	Wolsztyn	—	0.95
Luboml	1.48	0.92	Śmigiel	—	0.78
Łuck	1.72	1.52	Kościan	—	1.20
Równe	2.33	1.74	Leszno	—	1.66
Włodzimierz	1.49	1.27	Gostyń	—	1.15
Zdołbunów	1.79	1.55	Rawicz	—	1.34
			Jarocin	—	1.70
Woj. poznańskie:	1.72	1.71	Koźmin	—	1.59
Poznań (m.)	3.57	3.23	Krotoszyn	—	1.61
Poznań (pow.)	1.10	1.24	Pleszew	—	1.02
Śrem	—	1.94	Ostrów	—	1.90
Środa	—	1.21	Odolanów	—	0.91
Gniezno (m.)	—	2.37	Ostrzeszów	—	1.68
Gniezno (pow.)	—	0.87	Kępno	—	1.60
Września	—	1.69			
Witkowo	—	0.86	Woj. pomorskie:	1.48	1.20
Żnin	—	1.46	Brodnica	2.22	2.26
Inowrocław (m.)	—	3.27	Chełmno	1.85	1.03
Inowrocław (pow.)	—	0.94	Chojnice	—	1.03
Mogilno	—	1.39	Sępolno	—	1.24
Strzelno	—	1.30	Tuchola	—	1.33
Bydgoszcz (m.)	—	2.93	Działdowo	1.77	1.40
Bydgoszcz (pow.)	—	1.61	Tczew	—	2.09
Szubin	—	1.47	Gniew	—	0.74
Wyrzysk	—	1.48	Grudziądz (m.)	—	2.95
Chodzież	—	1.46	Grudziądz (pow.)	—	0.65

Powiaty	1924	1925	Powiaty	1924	1925
	litrów 100⁰			litrów 100⁰	
Kartuzy	0.72	0.66	Wieliczka	0.29	0.41
Starogard	—	0.64	Żywiec	0.90	1.08
Kościerzyna	—	1.05			
Lubawa	1.05	0.96	Woj. lwowskie:	0.58	0.47
Puck	1.01	0.83			
Świecie	1.29	1.12	Bóbrka	0.10	0.17
Toruń (m.)	—	2.66	Brzozów	0.16	0.16
Toruń (pow.)	—	0.52	Dobromil	0.16	0.13
Wąbrzeźno	—	0.97	Drohobycz	1.65	0.61
Wejherowo	—	1.03	Gródek Jagielloński	0.07	0.06
			Jarosław	0.21	0.26
Woj. krakowskie:	0.78	0.71	Jaworów	0.12	0.07
Biała	1.10	1.39	Kolbuszowa	0.47	0.60
Bochnia	0.37	0.45	Krosno	0.57	0.52
Brzesko	0.39	0.31	Lisko	0.17	0.35
Chrzanów	1.05	0.64	Lubaczów	0.42	0.15
Dąbrowa	0.23	0.33	Lwów (m.)	1.56	1.64
Gorlice	0.31	0.54	Lwów (pow.)	1.22	0.83
Grybów	0.12	0.15	Łańcut	0.56	0.32
Jasło	0.54	0.69	Mościska	0.32	0.10
Kraków (m.)	1.46	1.44	Nisko	0.23	0.16
Kraków (pow.)	1.23	1.13	Przemyśl	0.32	0.16
Limanowa	0.29	0.26	Przeworsk	0.14	0.42
Maków	0.59	0.65	Rawa Ruska	0.13	0.28
Mielec	0.96	0.30	Rudki	0.09	0.64
Myślenice	0.80	0.48	Rzeszów	0.39	0.36
Nowy Sącz	1.10	0.74	Sambor	1.17	1.45
Nowy Targ	0.59	0.67	Sanok	0.50	0.25
Oświęcim	2.40	0.95	Sokal	0.61	0.40
Pilzno	0.20	0.24	Stary Sambor	1.00	0.37
Ropczyce	0.21	0.34	Strzyżów	0.86	0.21
Tarnów	0.66	0.79	Tarnobrzeg	0.31	0.28
Wadowice	1.03	0.78	Żółkiew	0.07	0.07

Powiaty	1924	1925	Powiaty	1924	1925
	litrów 100°			litrów 100°	
Woj. stanisławowskie:	0.24	0.60	Husiatyn	0.74	0.23
Bohorodczany	0.37	0.09	Kamionka Strumiłowa	0.40	0.72
Dolina	0.14	0.34	Podhajce	0.12	0.11
Horodenka	0.37	0.52	Przemyślany	0.61	0.38
Kałusz	0.25	0.30	Radziechów	0.10	0.20
Kołomyja	0.45	1.52	Skałat	1.63	0.40
Kosów	0.21	0.18	Tarnopol	0.90	1.04
Nadwórna	0.77	0.79	Trembowla	0.15	0.30
Peczeniżyn	0.09	0.17	Zaleszczyki	1.14	0.32
Rohatyn	0.05	0.10	Zbaraż	1.68	0.94
Skole	0.19	0.23	Zborów	0.69	0.24
Stanisławów	0.15	2.16	Złoczów	1.43	0.54
Stryj	0.12	1.01	Woj. śląskie:	2.85	1.79
Śniatyń	0.16	0.19	Bielsko (m.)	8.20	5.78
Tłumacz	0.05	0.08	Bielsko (pow.)	4.16	3.10
Turka	0.48	0.08	Cieszyn	2.62	2.52
Żydaczów	0.05	0.09	Huta Królewska	5.09	3.38
Woj. tarnopolskie:	0.68	0.45	Katowice (m.)	1.34	0.89
Borszczów	0.50	0.23	Katowice (pow.)	—	1.49
Brody	0.35	2.92	Świętochłowice	—	1.69
Brzeżany	0.56	0.33	Tarnowskie Góry	—	1.57
Buczacz	0.10	0.13	Lubliniec	2.34	1.50
Czortków	0.34	0.87	Pszczyna	—	1.43
			Rybnik	—	1.22

TABLICA 77.
(zał. do dz. VIII)

Liczba fabryk wódek i ich przeciętna produkcja w poszczególnych województwach.

Województwa	Liczba czynnych fabryk wódek			Przeciętna produkcja jednej fabryki w hl. 100⁰		
	1923	1924	1925	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	14	26	29	3.677	2.193	1.644
warszawskie	12	21	17	1.319	1.065	957
łódzkie	30	39	37	1.851	1.639	1.161
kieleckie	45	52	41	1.002	789	786
lubelskie	25	31	23	1.710	1.327	1.182
białostockie	15	19	15	580	718	817
wileńskie	20	27	20	483	645	758
nowogródzkie	16	20	12	748	712	897
poleskie	11	16	14	1.388	949	941
wołyńskie	22	23	14	1.249	1.251	1.253
poznańskie	194	201	69	328	255	568
pomorskie	70	72	33	424	396	476
krakowskie	157	172	89	378	338	386
lwowskie	94	146	71	383	367	441
stanisławowskie	36	52	29	292	353	313
tarnopolskie	56	86	39	366	229	274
śląskie	156	172	60	320	250	416
w całem Państwie	973	1.175	612	569	500	654

TABLICA 78.
(zał. do dz. VIII)

Ogólna produkcja napojów spirytusowych w poszczególnych województwach w liczbach bezwzględnych.

Województwa	produkcja napojów spirytusowych w hl. 100⁰		
	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	51.479	57.021	47.688
warszawskie	15.827	22.366	16.264
łódzkie	55.524	63.936	42.972
kieleckie	45.100	41.021	32.219
lubelskie	42.759	41.161	27.194
białostockie	8.699	13.651	12.260
wileńskie	9.667	17.408	15.166
nowogródzkie	11.965	14.232	10.769
poleskie	15.269	15.179	13.180
wołyńskie	27.489	28.785	17.537
poznańskie	63.613	51.250	39.168
pomorskie	29.711	28.539	15.704
krakowskie	59.387	58.217	34.323
lwowskie	36.024	53.610	31.310
stanisławowskie	10.518	18.385	9.071
tarnopolskie	20.524	19.697	10.684
śląskie	49.894	42.931	24.957
razem	553.449	587.389	400.466

TABLICA 79.
(zał. do dz. VIII)

Produkcja napojów spirytusowych w poszczególnych województwach na głowę ludności.

Województwa	produkcja na głowę ludności w ltr. 100°		
	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	5.49	6.09	5.09
warszawskie	0.74	1.05	0.77
łódzkie	2.47	2.84	1.91
kieleckie	1.78	1.62	1.27
lubelskie	2.05	1.93	1.30
białostockie	0.66	1.05	0.94
wileńskie	1.00	1.77	1.56
nowogródzkie	1.46	1.73	1.31
poleskie	1.73	1.72	1.50
wołyńskie	1.90	1.97	1.22
poznańskie	3.22	2.60	1.99
pomorskie	3.16	3.03	1.68
krakowskie	2.96	2.92	1.72
lwowskie	1.33[1])	1.97	1.15
stanisławowskie	0.78	1.36	0.67
tarnopolskie	1.44[1])	1.38	0.75
śląskie	4.43	3.81	2.22
przeciętna dla całego Państwa	2.04	2.16	1.47

TABLICA 80.
(zał. do dz. VIII)

Produkcja wódek czystych według województw w liczbach bezwzględnych.

Województwa	produkcja wódek czystych.		
	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	30.338	43.305	44.446
warszawskie	13.884	18.278	15.733
łódzkie	50.106	58.015	42.518
kieleckie	40.570	36.283	30.973
lubelskie	36.859	32.447	25.899
białostockie	7.386	12.747	12.003
wileńskie	8.264	16.126	14.940
nowogródzkie	11.352	12.745	10.297
poleskie	15.167	14.977	12.978
wołyńskie	19.251	22.998	17.081
poznańskie	46.260	37.680	30.961
pomorskie	18.307	15.750	10.736
krakowskie	32.366	33.092	30.448
lwowskie	20.761[1])	29.609	25.170
stanisławowskie	5.867[1])	8.624	8·429
tarnopolskie	12.850[1])	12.228	9.308
śląskie	27.147	25.615	18.483
razem	396.735	430.519	360.403

[1]) Dane niekompletne.

TABLICA 81.
(zał. do dz. VIII)

Produkcja wódek gatunkowych w poszczególnych województwach w liczbach bezwzględnych.

Województwa	produkcja wódek gatunkowych w hl. 100⁰		
	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	2.496	3.608	3.154
warszawskie	417	463	436
łódzkie	3.040	3.063	434
kieleckie	3.323	2.448	1.138
lubelskie	3.475	3.303	580
białostockie	764	467	175
wileńskie	1.379	835	136
nowogródzkie	466	1.354	447
poleskie	40	100	166
wołyńskie	8.032	5.382	170
poznańskie	17.336	13.515	8.204
pomorskie	9.227	10.644	4.913
krakowskie	26.560	25.010	3.808
lwowskie	13.624[1])	21.660	6.112
stanisławowskie	4.651[1])	9.761	640
tarnopolskie	7.674[1])	7.469	1.376
śląskie	22.747	17.292	6.439
razem	125.251	126.374	38.328

TABLICA 82.
(zał. do dz. VIII)

Produkcja wódek czystych i gatunkowych, według województw, na głowę ludności.

Województwa	Na głowę ludności w litrach 100⁰					
	wódki czyste			wódki gatunkowe		
	1923	1924	1925	1923	1924	1925
M. st. Warszawa	3.24	4.62	4.74	0.26	0.39	0.34
warszawskie	0.66	0.87	0.74	0.02	0.02	0.02
łódzkie	2.23	2.58	1.89	0.13	0.13	0.02
kieleckie	1.60	1.43	1.22	0.13	0.10	0.04
lubelskie	1.77	1.55	1.24	0.16	0.16	0.03
białostockie	0.56	0.98	0.92	0.06	0.04	0.01
wileńskie	0.86	1.67	1.53	0.14	0.09	0.01
nowogródzkie	1.38	1.55	1.25	0.06	0.17	0.05
poleskie	1.72	1.70	1.47	0.01	0.01	0.02
wołyńskie	1.34	1.60	1.19	0.56	0.37	0.01
poznańskie	2.34	1.91	1.57	0.88	0.69	0.42
pomorskie	1.95	1.68	1.15	0.98	1.13	0.53
krakowskie	1.62	1.66	1.53	1.33	1.25	0.19
lwowskie	0.76[1])	1.09	0.93	0.50[1])	0.80	0.22
stanisławowskie	0.44[1])	0.64	0.63	0.34[1])	0.72	0.05
tarnopolskie	0.90[1])	0.86	0.65	0.54[1])	0.52	0.10
śląskie	2.41	2.27	1.64	2.02	1.54	0.57
w całem Państwie	1.46	1.58	1.33	0.46	0.47	0.14

[1]) Dane niekompletne.

TABLICA 83.
(zał. do dz. VIII)

Liczba zatrudnionych robotników w prywatnych fabrykach wódek w II, III i IV kwartale 1926 r., według województw.

Województwa	Liczba zatrudnionych robotników					
	ogółem			przeciętna na jedną fabrykę		
	II	III	IV	II	III	IV
Ogółem w Państwie	4.956	4.825	4.851	12,4	12,2	12,3
według grup województw						
Centralne	2.331	2.366	2.272	18,8	19,1	18,8
Wschodnie	64	45	51	8,0	5,6	7,3
Zachodnie	1.057	1.044	1.145	12,1	12,1	13,0
Południowe	1.021	931	965	7,5	6,9	7,1
Śląskie	483	439	418	10,5	9,8	9,3
według województw						
M. st. Warszawa	523	585	591	26,2	26,6	28,1
warszawskie	219	239	234	16,8	19,9	19,5
łódzkie	475	454	505	17,0	16,8	18,0
kieleckie	477	453	440	15,4	14,2	14,7
lubelskie	427	411	323	22,5	22,8	19,0
białostockie	210	224	179	16,2	17,2	13,8
wileńskie	4	9	8	4,0	4,5	4,0
nowogródzkie	43	22	37	8,6	5,5	9,3
poleskie	5	6	6	5,0	6,0	6,0
wołyńskie	12	8	—	12,0	8,0	—
poznańskie	732	735	777	12,4	12,7	13,2
pomorskie	325	309	368	11,6	11,0	12,7
krakowskie	467	385	412	8,2	6,9	7,2
lwowskie	461	465	456	8,1	8,3	8,1
stanisławowskie	60	50	59	6,7	5,6	6,6
tarnopolskie	33	31	38	2,5	2,4	2,9
śląskie	483	439	418	10,5	9,8	9,3

UWAGA: w I kwartale danych co do ilości robotników nie ściągano.

TABLICA 84.
(zał. do dz. VIII)

Ogólna produkcja trunków w 1926 roku i przeciętna produkcja jednej fabryki, według województw.

Województwa	ogólna produkcja roczna		liczba fabryk	przeciętna produkcja jednej fabryki hl. 100°	produkcja w poszczególnych kwartałach							
	w liczbach bezwzględnych (hl. 100°)	w odsetk. produkcji całego Państwa			w liczbach bezwzględnych (hl. 100°)				w odsetkach produkcji rocznej na danym obszarze			
					I	II	III	IV	I	II	III	IV
Ogółem w Państwie	277.655	100,0	416	667,4	71.082	69.836	62.336	74.401	25,6	25,2	22,4	26,8
M. st. Warszawa	40.566	14,6	23	1.763,7	10.170	9.572	9.114	11.710	25,1	23,6	22,5	28,8
warszawskie	14.312	5,1	14	1.022,2	3.484	3.490	3.239	4.099	24,4	24,4	22,6	28,6
łódzkie	31.517	11,4	29	1.086,7	7.880	7.770	6.875	8.992	25,0	24,7	21,8	28,5
kieleckie	30.344	10,9	32	948,3	7.128	7.407	6.635	9.174	23,5	24,4	21,9	30,2
lubelskie	23.288	8,4	21	1.108,9	6.985	6.074	5.459	4.770	30,0	26,1	23,4	20,5
białostockie	11.515	4,1	14	822,5	2.916	3.065	2.836	2.698	25,3	26,6	24,6	23,5
wileńskie	177	0,1	2	88,5	33	32	49	63	18,6	18,1	27,7	35,6
nowogródzkie	1.133	0,4	5	226,6	485	301	172	175	42,8	26,6	15,2	15,4
poleskie	196	0,1	1	196,0	116	26	11	43	59,2	13,3	5,6	21,9
wołyńskie	582	0,2	1	582,0	520	58	4	—	89,3	10,0	0,7	—
poznańskie	36.520	13,2	60	608,7	8.780	9.197	8.414	10.129	24,1	25,2	23,0	27,7
pomorskie	15.377	5,5	30	512,6	3.599	3.886	3.340	4.552	23,4	25,3	21,7	29,6
krakowskie	24.813	8,9	59	420,6	6.089	6.304	5.559	6.861	24,5	25,4	22,4	27,7
lwowskie	21.700	7,8	57	380,7	6.574	6.243	4.886	3.997	30,3	28,8	22,5	18,4
stanisławowskie	1.420	0,5	9	157,8	462	335	203	420	32,5	23,6	14,3	29,6
tarnopolskie	1.536	0,6	13	118,2	609	428	208	291	39,7	27,9	13,5	18,9
śląskie	22.659	8,2	46	492,6	5.252	5.648	5.332	6.427	23,2	24,9	23,5	28,4

TABLICA 85.
(zał. do dz. XI)

Sprawozdanie

z wykonania planu finansowo-gospodarczego Państwowego Monopolu Spirytusowego za czas od d. 4 października 1924 r., do d. 31 grudnia 1925 r., sporządzone na podstawie bilansu i r-ku „strat i zysków".

WPŁYWY.

paragraf	Nazwa paragrafu.	wpływy preliminowane w planie finansowo-gospodarczym według ustawy skarbowej z dnia 30.VI 1925 r. (Dz. U. R.P. Nr. 66 poz. 465)	wpływy rzeczywiste (osiągnięte w roku sprawozdawczym).	według porównania sumy wpływów rzeczywistych z sumą wpływów preliminowanych wpłynęło:	
				więcej	mniej
1	Sprzedaż rektyfikatu na wyrób wódek, dla aptek, na cele lecznicze i naukowe, oraz wyrobów monopolowych	315.739.000	262.057.166.18		53.681.833.82
2	Sprzedaż spirytusu na cele przemysłowe, oraz spirytusu skażonego	8.425.000	6.138.750.72		2.286.249.28
3	Opłaty od przywozu z zagranicy	3.250.000	1.043.764.13		2.206.235.87
4	Eksploatacja cystern i beczek	10.000	271.164.33	261.164.33	
5	Odsetki od pokredytowanych należności i kary umowne	50.000	1.021.561.26	971.561.26	
6	Różne	3.100.000	16.764.330.15	13.664.330.15	
	Ogółem wpływy	330.574.000	287.296.736.77	14.897.055.74	58.174.318.97

ROZCHODY.

paragraf	Nazwa paragrafu.	Rozchody preliminowane na koszty organizacyjne Państwowego Monopolu Spirytusowego, według ustawy skarbowej z dn. 19.XII.1924. Dz.U.R.P. Nr. 10 z 10.I.1925.	Rozchody preliminowane w planie finansowo-gospodarczym według ustawy skarbowej z dn 30.VI.25 Dz.U.R.P. Nr. 66 z 7.VII.25.	Ogółem rozchody preliminowane	Rozchody rzeczywiste (dokonane w okresie sprawozdawczym).	Porównanie sum rozchodów rzeczywistych z sumą rozchodów preliminowanych	
						zaoszczędzono	przekroczono
1	Utrzymanie Dyrekcji . . .	253.900	2.313.000	2.566.900	2.024.879.76	542.020.24	
1a	Administracja wytwórni . .	—	471.000	471.000	283.899.69	187.100.31	
2	Zakup, oczyszczanie i koszty sprzedaży spirytusu . . .	7.297.500	66.396.000	73.693.500	55.102.314.34	18.591.185.66	
3	Koszty fabrykacji i sprzedaży wyrobów monopolowych . .	—	17.018.000	17.018.000	3.905.125.48	13.112.874.52	
4	Świadczenia socjalne . . .	—	156.300	156.300	55.844.43	100.455.57	
5	Opłaty komunalne . . .	—	41.440.000	41.440.000	37.084.734.—	4.355.266.—	
6	Różne	315.500	5.279.700	5.595.200	27.188.56	5.568.011.44	
	Razem rozchody zwyczajne .	7.866.900	133.074.000	140.940.900	98.483.986.26	42.456.913.74	
	Rochody nadzwyczajnie . .	776.000	30.500.000	31.276.000	7.063.361.46	24.212.638.54	
	Ogółem rozchody	8.642.900	163.574.000	172.216.900	105.547.347.72	66.669.552.28	

TABLICA 86.
(zał. do dz. XI)

Bilans Państwowego Monopolu Spirytusowego za pierwszy okres operacyjny od d. 4 października 1924 r. do d. 31 grudnia 1925 r.

	AKTYWA		
I	Nieruchomości:		
	a) place	2.306.671.26	
	b) budynki	14.887.087.81	17.193.759.07
II	Ruchomości:		
	a) urządzenia, maszyny i narzędzia	1.634.682.81	
	b) urządzenia biurowe	327.276.34	
	c) beczki	289.552.—	
	d) tabor przewozowy i środki lokomocji	855.536.20	3.107.047.35
III	Budowa i remont w toku:		
	a) nowe budowle i nadbudówki	1.174.144.66	
	b) nieukończony remont kapitalny	398.569.94	1.572.714.60
IV	Gotowizna w kasie Dyrekcji i bankach:		4.242.363.65
V	Gotowizna w kasach przedsiębiorstw własnych i bankach		995.808.15
VI	Dłużnicy:		
	a) odbiorcy	24.833.686.89	
	b) komisanci	2.171.319.93	
	c) gorzelnie	755.622.88	
	d) rektyfikacje	704.068.52	
	e) różni dłużnicy	1.833.085.17	30.297.783.39
VII	Remanenty:		
	a) spirytus	16.412.049.17	
	b) wódki i spirytus butelkowany	674.873.82	
	c) butelki	766.921.35	
	d) skrzynie	216.339.08	
	e) inne materjały	285.072.96	
	f) środek skażający	37.732.09	18.392.988.47
VIII	Spirytus i materjały w drodze		20.235.49
IX	Rozrachunki międzyokresowe		312.134.36
			76.134.834.53
	Depozyty		898.974.23

	PASYWA		
I	Kapitał		24.000.856.40
II	Fundusz renowacyjny		608.446.50
III	„ ubezpieczeniowy		759.192.60
IV	Zobowiązania:		
	a) Ministerstwo Skarbu	7.602.559.52	
	b) „ Spraw Wewnętrznych	14.673.686.44	
	c) odbiorcy	221.078.29	
	d) komisanci	1.829.06	
	e) gorzelnie	1.783.633.06	
	f) rektyfikacje	923.179.86	
	g) różni wierzyciele	1.883.237.42	
	h) wierzyciele z tytułu kaucyj gotówkowych	32.750.—	
	i) wierzyciele z tytułu wpłat do wyjaśnienia	19.184.75	
	j) rachunki bieżące	66.409.90	27.207.548.30
V	Rezerwa na likwidację obrachunku z Tow. „Cysterny”		19.947.90
VI	Rozrachunki międzyokresowe		59.246.55
VII	Czysty zysk za rok sprawozdawczy		23.479.596.28
			76.134.834.53
			898.974.23

Rachunek strat i zysków (wydatków i dochodów) Państwowego Monopolu Spirytusowego za pierwszy okres operacyjny od d. 4 października 1924 r. do d. 31 grudnia 1925 r.

(TABLICA 87. zał. do dz. XI)

STRATY

	Wyszczególnienie pozycji wydatków		
I	Koszty administracji:		
	a) Dyrekcji	2.117.111.68	
	b) przedsiębiorstw	311.633.20	2.428.744.88
II	Koszt własny spisanych w rozchód ilości spirytusu		
	a) przez Dyrekcję	29.952.255.59	
	b) „ wytwórnie	3.794.938.66	33.747.194.25
III	Koszty oczyszczania spirytusu		3.928.256.49
IV	Koszt własny zużytego środka skażającego		269.828.52
V	Koszty magazynowania spirytusu, zaniki magazynowe po cenie surówki, oraz wynajem beczek		693.417.02
VI	Koszt własny rozlewu sprzedanych ilości wódki i spirytusu butelkowanego		425.497.29
VII	Koszt własny butelek sprzedanych wraz z wyrobami gotowemi		627.279.74
VIII	Koszty sprzedaży:		
	a) prowizja i skonto	2.998.647.50	
	b) utrzymanie Biura Sprzedaży, hurtowni i sklepów	68.305.27	3.066.952.77
IX	Koszty transportu:		
	a) spirytusu	1.844.918.41	
	b) wódki i spirytusu butelkowanego	161.270.22	
	c) próżnych beczek	210.688.82	
	d) materjałów	72.442.20	2.289.319.65
X	Odpisy na fundusze:		
	a) renowacyjny	608.446.50	
	b) ubezpieczeniowy	759.192.60	1.367.639.10
XI	Podatki: przemysłowy, dochodowy, patentowy		8.332.741.15
XII	Akcyza:		
	a) opłata skarbowa i dodatki	182.329.056.03	
	b) dodatek dla Związków Komunalnych	33.993.929.66	
	c) „ „ Samorządów Wojewódz.	3.090.804.34	219.413.790.03
XIII	Czysty zysk Monopolu:		
	a) zysk handlowy netto	15.146.855.13	
	b) podatki	8.332.741.15	23.479.596.28
			300.070.257.17

ZYSKI

	Wyszczególnienie pozycji dochodów brutto		
I	Sprzedaż spirytusu fabrykantom wódek i na cele przemysłowe	225.832.205.39	
	oraz denaturatu	3.562.008.79	229.394.214.18
II	Sprzedaż wódek i spirytusu butelkowanego na cele domowe i lecznicze		26.290.308.—
III	Zwolnienie spirytusu starych zapasów z gorzelni owocowych oraz półfabrykatów na wyrób wódek		7.336.086.82
IV	Dopłaty z powodu podwyżki cen spirytusu		9.617.737.15
V	Zysk z prowizorycznej sprzedaży w 1924 r.		149.412.45
VI	Odsetki i kary umowne		1.021.561.26
VII	Eksploatacja beczek i cystern skarbowych		271.164.33
VIII	Zysk na sprzedaży skrzyń odbiorcom		12.981.54
IX	Wpływy z eksploatacji samochodów		4.119.10
X	„ ze sprzedaży druków		13.931.29
XI	Opłaty za zamianę spirytusu na eksport		12.437.33
XII	„ od wwozu spirytusu		1.043.764.13
XIII	Kary za nadmierne zaniki drogowe, magazynowe oraz za nadwyżki		626.393.81
XIV	Spłaty pokredytowanego w 1924 r. podatku od spirytusu i innych należności skarbowych		15.779.541.10
XV	Komorne		45.251.45
XVI	Różne wpływy		118.612.02
XVII	Należności skarbowe z tytułu podatków: przemysłowego, dochodowego i patentowego		8.332.741.15
			300.070.257.17

TABLICA 88.
(zał. do dz. XI)

Zestawienie

opłat skarbowych i dodatków do nich (akcyzy), przeksięgowanych na dobro Ministerstwa Skarbu i ciężar Monopolu Spirytusowego (rachunek Strat) za 1925 rok.

	Litrów	Suma	Razem
Od sprzedanych ilości spirytusu:			
1. na wyrób wódek gatunkowych, licząc z 25% dodatkiem po 4.12,5	3.919.214.59	16.166.760.19	
2. na wyrób wódek czystych, licząc z 10% dodatkiem po 3,63	33.035.097.85	119.917.405.19	
3. dla aptek i szpitali po 3.30 . . .	260.701.70	860.315.61	
4. na cele domowo-lecznicze po 3.30 .	229.198.73	756.355.81	
5. na wyrób pachnideł po 0.95 . . .	525.443.—	449.170.85	
6. butelkowanego i wódek po 3.30 . .	3.614.225.92	11.926.945.54	150.126.953.19
Od zwolnionych ilości spirytusu:			
1. na wyrób wódek czystych po 3.63 .	1.102.710.—	4.002.837.30	
2. „ „ „ gatunkowych po 4.12,5	68.363.—	281.997.37	
3. dystylaty owocowe i półfabrykaty po 4.12,5	262.900.28	1.084.463.65	5.369.298.32
Dodatkowa opłata od zapasów dz. 1.I i 1.IX.1925 r.			9.382.358.44
Od przywozu wyrobów spirytusowych z zagranicy . . .			1.043.764.13
Należności skarbowe 1925 r.			
Wpłaty za zaniki i nadwyżki spirytusu .			420.483.63
Należności skarbowe 1924 r.			
Opłaty pokredyt. podatku od spirytusu .		15.340.527.67	
Inne należności		645.670.65	15.986.198.32
			182.329.056.03

UWAGA: W roku 1925 wpłacono na budżet dochodowy Ministerstwa Skarbu Dział XIV (Monopol Spirytusowy) Zł. 174.722.774.05.

TABLICA 89.
(zał. do dz. XI)

Obliczenie

podatków: przemysłowego, patentowego i dochodowego za 1925 r.

	Złotych	Złotych	Złotych
I. Podatek przemysłowy od obrotu:			
Dochody brutto P. M. S.			
1. Ze sprzedaży spirytusu luzem fabrykantom wódek i innym	229.394.214.18		
2. Ze sprzedaży spirytusu butelkowanego i wódki własnego rozlewu	26.290.308.—		
3. Za zwolnienia spirytusu prywatnego do fabryk wódek	7.336.086.82		
4. Z tytułu różnych wpływów	28.717.313.70	291.737.922.70	
Odlicza się zainkasowaną przez D. P. M. S. akcyzę wraz z dodatkiem dla Związków Komunalnych i Samorządów Wojewódzkich[1])		215.023.313.03	
do opodatkowania po 2½%		76.714.609.67	1.917.865.24
II. Podatek przemysłowy (świadectwa przemysłowe)			
2 rektyfikacje po Zł. 2.000	4.000.—		
15 hurtowni „ „ „	30.000.—		
17 sklepów detalicznych po Zł. 200	3.400.—		
dodatek komunalny 25%	9.350.—		46.750.—
III. Patenty akcyzowe:			
2 rektyfikacje po Zł. 520	1.040.—		
patent dodatkowy	93.600.—		
9 wytwórni po Zł. 7.500	67.500.—		
patent dodatkowy	540.000.—		
dodatek komunalny 50%	351.070.—		
15 hurtowni	4.750.—		
17 sklepów detalicznych	1.700.—		
dodatek komunalny 100%	6.450.—		1.066.110.—
IV. Podatek dochodowy:			
Czysty zysk bilansowy	23.479.596.28		
dolicza się na fundusz ubezpieczeniowy	759.192.60	24.238.788.88	
odlicza się powyżej obliczone podatki:			
obrotowy, przemysłowy i patentowy		3.030.725.24	
25% podatku dochodowego od		21.208.063.64	5.302.015.91
Razem suma podatków:			8.332.741.15

[1]) Uwaga: Akcyza według r-ku Strat i Zysków wynosi 219.413.790.03
Odlicza się, stosownie do końcowego ustępu art. 5 i art. 124 ustawy z dn. 15.VII.1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 79, poz. 550) akcyzę od sprzedaży spirytusu butelkowanego za czas do 1.VII.25 r. litrów 1.070.848.05 po Zł. 4.10 4.390.477.—
Do potrącenia 215.023.313.03

TABLICA 90.
(zał. do dz. XI)

Sprawozdanie[1])

z wykonania planu finansowo-gospodarczego Państwowego Monopolu Spirytusowego za czas od d. 1 stycznia 1926 do d. 31 marca 1927 r., sporządzone na podstawie Bilansu i Rachunku Strat i Zysków.

WPŁYWY.

§	Nazwa paragrafu	Wpływy preliminowane w planie finans.-gospod. w/g ustawy o uzupełnieniu prowizorjum budż. z dn. 18.XII.1926 r. (Dz. U.R.P. Nr. 125 poz. 725)	Wpływy rzeczywiste (osiągnięte w roku sprawozdawczym)	Według porównania sumy wpływów rzeczywistych z sumą wpływów preliminowanych wpłynęło:	
				więcej	mniej
1	Sprzedaż rektyfikatu na wyrób wódek, dla aptek, szpitali, na masową fabrykację środków galenowych i do wyrobu przedmiotów spożywczych	240.176.000.—	240.176.049.04	—	49.04
2	Sprzedaż wyrobów monopolowych oraz spirytusu butelkowanego na cele leczn., domowe i naukowe.	237.429.600.—	237.429.672.47	—	72.47
3	Sprzedaż spirytusu na cele przemysłowe, spir. skażonego, oraz olejów fuzlowych .	13.048.400.—	13.048.423.23	—	23.23
4	Opłaty od zwolnionych ilości spirytusu ze starych zapasów i z wolnych składów .	15.047.500.—	15.047.574.11	—	74.11
5	Wpływy ze sprzedaży skrzyń	291.400.—	291.451.—	—	51.—
6	Opłaty od przywozu wyrobów spirytusowych z zagranicy	1.355.700.—	1.355.795.47	—	95.47
7	Różne	8.751.300.—	8.751.301.49	—	1.49
	Ogółem wpływy . .	516.099.900.—	516.100.266.81	—	366.81

ROZCHODY.

§	Nazwa paragrafu	Rozchody preliminowane w planie finans.-gospodar. w/g ustawy o uzupełnieniu prowizorjum budż. z dn. 18.XII.1926 r. (Dz. U.R.P. Nr. 125 poz. 725)	Rozchody rzeczywiste (dokonane w okresie sprawozdawczym)	Porównanie sum rozchodów rzeczywistych z sumą rozchodów preliminowanych	
				zaoszczędzono	przekroczono
1	Administracja	2.894.000.—	2.893.910.17	89.83	—
1-a	Utrzymanie Dyrekcji	3.708.500.—	3.708.432.73	67.27	—
2	Zakup spirytusu, butelek i skrzyń . . .	81.161.100.—	81.161.001.84	98.16	—
3	Koszty oczyszcz., magaz. i skaż. spirytusu	7.622.500.—	7.622.485.33	14.67	—
4	Koszty fabrykacji wyrobów monopolowych	5.991.200.—	5.991.141.62	58.38	—
5	Świadczenia socjalne	250.600.—	250.559.81	40.19	—
6	Koszty transportu	6.553.200.—	6.553.122.01	77.99	—
7	Koszty sprzedaży	23.388.900.—	23.388.886.51	13.49	—
8	Opłaty komunalne	47.498.500.—	47.498.422.63	77.37	—
9	Różne	1.447.600.—	1.447.554.16	45.84	—
	Razem rozchody zwyczajne .	180.516.100.—	180.515.516.81	583.19	—
10	Rozchody nadzwyczajne	4.660.800.—	4.660.786.77	13.23	—
	Ogółem rozchody .	185.176.900.—	185.176.303.58	596.42	—

[1]) Objaśnienie do sprawozdania p. załącznik.

Objaśnienia

do sprawozdania z wykonania planu finansowo-gospodarczego Państwowego Monopolu Spirytusowego za czas od d. 1 stycznia 1926 do d. 31 marca 1927.

WPŁYWY

§	Wyszczególnienie	Wpływy osiągnięte w okresie sprawozdawczym	Uwagi
1	Pozycja 1. Sprzedaż rektyfikatu na wyrób wódek czystych	186.964.164.66	1) Sprzedano litrów 100⁰ 2.300 po 6.40 11.444.591 7.26 11.361.875 8.36 896.610 9.90 razem 23.705.376 litrów
	Pozycja 2. Sprzedaż rektyfikatu na wyrób wódek gatunkowych	48.738.187.54	2) Sprzedano litrów 100⁰ 1.338.479 po 8.25 12.000 8.35 1.170 8.40 1.454.161 9.50 1.900 9.60 4.400 9.65 2.105.716 11.25 600 11.40 razem 4.918.426 litrów
	Pozycja 3. Sprzedaż rektyfikatu dla aptek, szpitali oraz do wyrobu środk. galenowych	3.454.183.04	3) Sprzedano litrów 100⁰ 160.584 po 7.26 171.220 8.36 86.560 9.90 razem 418.364 litry
	Pozycja 4. Sprzedaż rektyfikatu na cele domowe, leczn., naukowe oraz do wyrobu przedm. spoż. .	357.478.20	4) Sprzedano litrów 100⁰ 14.151 po 8.13 40 8.25 612 8.36 13.903 9.50 31 10.— 8.015 13.05 razem 36.752 litry
	Pozycja 5. Sprzedaż rektyfikatu do wolnych składów	662.035.60	5) Sprzedano litrów 100⁰ 390.696 po 1.10 16.700 1.25 140.930 1.50 razem 548.326 litrów
	Razem § 1 .	240.176.049.04	

§	Wyszczególnienie	Wpływy osiągnięte w okresie sprawozdawczym	Uwagi
2	Sprzedaż wyrobów monopolowych oraz spirytusu butelkowanego na cele leczn., domowe i naukowe	237.429.672.47	Sprzedano: wódki 40⁰ 1.692.533 but. 1 ltr. 13.837.391 „ 1/2 „ 2.818.661 „ 1/4 „ wódki 45⁰ 2.497.794 but. 1 ltr. 29.268.303 „ 1/2 „ 8.945.010 „ 1/4 „ spir. 95⁰ 2.562.389 but. 1 ltr. 15.204.509 „ 1/2 „ 1.083.049 „ 1/4 „ Ogółem sprzedano 22.355.681 ltr. 100⁰ wyrobów monopolowych.
3	Pozycja 1. Sprzedaż spirytusu na cele przem. . .	5.858.337.52	1) Sprzedano litrów 100⁰ a) do wyr. pachnideł i kosmet. 551.068 po 4.— 158.117 „ 5.— razem 709.185 litrów b) do wyrobu octu 1.511.785 po 0.65 286.184 „ 1.25 razem 1.797.969 litrów c) do wyrobu lakieru i eter. 712.050 po 0.75 100 „ 1.— 5.300 „ 1.10 128.469 „ 1.40 4.950 „ 1.50 razem 850.869 litrów d) do wyrobu środk. lecznicz. i na inne cele przemysłowe 294.646 po 1.10 51.850 „ 1.50 317.690 „ 0.48 265.017 „ 0.86 633 „ 0.75 3.632 „ 1.— 2.500 „ 1.05 4.870 „ 1.40 razem 940.838 litrów
	Pozycja 2. Sprzedaż spirytusu skażonego	7.084.508.21	2) Sprzedano spirytusu mocy 92⁰ i 95⁰ 10.208.681 ltr. 100⁰
	Pozycja 3. Sprzedaż olejów fuzlowych	105.577.50	3) Sprzedano 46.165 ltr. 100⁰
	Razem § 3. .	13.048.423.23	

§	Wyszczególnienie	Wpływy osiągnięte w okresie sprawozdawczym	Uwagi
4	Opłaty od zwolnionych ilości ze starych zapasów i z wolnych składów	15.047.574.11	4) Zwolniono spirytusu: a) na wyrób wódek czystych 1.358.423 ltr. 100⁰ b) na wyrób wódek gatunkowych 674.392.66 ltr. 100⁰ . . . . .
5	Wpływy ze sprzedaży skrzyń	291.451.—	5) Sprzedano 56.467 skrzyń po 4.— 6.538 „ „ 4.50 1.708 „ „ 20.— 405 „ „ różnych cenach razem 65.118 skrzyń
6	Opłaty od przywozu wyrobów spirytusowych z zagranicy . .	1.355.795.47	6) Pobrano opłat od następujących ilości importowanego spiryt. 100⁰ od 47.940.46 ltr. po 7.20 69.042.24 „ „ 9.— 38.924.40 „ „ 10.— razem od 155.907.10 litrów
7	Pozycja 1. Odsetki od kredytowanych należności i odsetki bankowe . .	2.215.857.96	7) Suma zł. 531.376.99 składa się z następujących pozycyj: a) sprzedaż druków 16.222.45 b) kary umowne 14.972.54 c) zaniki drogowe 6.294.12 d) sprzedaż przedm. niezd. do użytku 56.298.61 e) wpływy za uszkodzone skrzynie 34.576.89 f) różne 403.012.38 razem 531.376.99
	Pozycja 2. Wpływy z dodatkowych opłat od zapasów spirytusu	4.928.809.42	
	Pozycja 3. Eksploatacja cystern i beczek . . .	124.667.16	
	Pozycja 4. Wpływy z nieruchomości	85.240.67	
	Pozycja 5. Kary za nadmierne zaniki	584.313.18	
	Pozycja 6. Opłaty od zamiany spirytusu eksportowego	281.036.11	
	Pozycja 7. Inne wpływy. .	531.376.99	
	Razem § 7. .	8.751.301.49	

ROZCHODY

§	Wyszczególnienie	Rozchody dokonane w okresie sprawozdawczym	Uwagi
1	Pozycja 1. Płace urzędników i funkcjonarjuszów niższych	1.556.884.13	Z ogólnej sumu rozchodów wykazanych w § 1 przypada na:
	Pozycja 2. Inne świadczenia na rzecz urzędników i funkcjonarjuszów niższych . . .	321.055.92	a) wytwórnie 1.514.714.33 b) rektyfikacje 322.571.18 c) hurtownie 898.068.65 d) sklepy det. 84.860.70 e) biuro sprzed. we Lwowie 25.652.85 f) biuro sprzed. w Poznaniu 20.004.11 g) biuro ekspl. beczek i cyst. w Poznaniu 24.038.35 razem 2.893.910.17
	Pozycja 3. Wydatki biurowe	209.005.04	
	Pozycja 4. Podróże służbowe i środki lokomocji . . .	58.694.73	
	Pozycja 5. Pomieszczenia .	372.001.93	
	Pozycja 6. Utrzymanie laboratorjum	2.832.85	
	Pozycja 7. Konserwacja ruchomości i nieruchom. .	318.531.62	
	Pozycja 8. Drobne wydatki	54.903.95	
	Razem § 1.	2.893.910.17	
1a	Pozycja 1. Płace urzędników i funkcjonarjuszów niższych	2.089.991.13	
	Pozycja 2. Inne świadczenia na rzecz urzędników i funkcjonarjuszów niższych . . .	659.380.58	
	Pozycja 3. Wydatki biurowe	457.863.55	
	Pozycja 4. Podróże służbowe i środki lokomocji . . .	204.354.20	
	Pozycja 5. Pomieszczenia .	127.938.13	
	Pozycja 6. Utrzymanie centr. laboratorjum	43.955.79	
	Pozycja 7. Konserwacja ruchomości i nieruchom.. .	44.540.36	
	Pozycja 8. Drobne wydatki.	80.408.99	
	Razem § 1a.	3.708.432.73	
2	Pozycja 1. Zakup spirytusu	66.487.468.94	
	Pozycja 2. Zakup butelek .	10.803.935.28	
	Pozycja 3. Zakup skrzyń .	3.869.597.62	
	Razem § 2.	81.161.001.84	

§	Wyszczególnienie	Rozchody dokonane w okresie sprawozdawczym	Uwagi
3	Pozycja 1. Oczyszczanie spirytusu	6.580.765.02	§ 3 poz. 1. Z ogólnej sumy 6.580.765.02 przypada na:
	Pozycja 2. Magazynowanie.	149.247.48	a) koszty oczyszcz. w pryw. rekt. 5.848.147.93
	Pozycja 3. Skażanie spirytusu	892.472.83	b) płace robotn. 223.496.61
	Razem § 3 .	7.622.485.33	c) inne świadcz. na rzecz. robotn. 6.358.84
			d) materj. pomocn. 25.493.42
4	Pozycja 1. Płace robotników	1.032.702.76	e) koszty wydzierż. rektyfikacji 238.700.—
			f) opał i oświetl. 223.321.33
	Pozycja 2. Materjały pomocnicze	2.073.892.77	g) koszty zużycia wody 9.614.94
			h) inne wydatki 5.631.95
			razem 6.580.765.02
	Pozycja 3. Koszty transportu materj. pomocn. . . .	60.153.51	
	Pozycja 4. Opał i oświetlenie bud. fabrycz. . . .	96.871.24	
	Pozycja 5. Koszty zużycia i filtracji wody	11.951.19	
	Pozycja 6. Naprawa skrzyń	38.546.33	
	Pozycja 7. Wynagrodzenie za rozlew komisowy . .	2.655.360.53	
	Pozycja 8. Inne wydatki .	21.663.29	
	Razem § 4. .	5.991.141.62	
5	Pozycja 1. Opłaty do Kasy Chorych	213.078.81	
	Pozycja 2. Ubezpieczenia .	37.481.—	
	Razem § 5 .	250.559.81	
6	Pozycja 1. Koszty transportu surówki	1.605.942.64	
	Pozycja 2. Koszty transportu rektyfikatu	1.557.686.75	

§	Wyszczególnienie	Rozchody dokonane w okresie sprawozdawczym	Uwagi
	Pozycja 3. Koszty transportu gotow. wyrobów . .	2.331.818.41	
	Pozycja 4. Koszty transportu denaturatu	31.869.77	
	Pozycja 5. Koszty transportu ruchomości i materj. .	514.314.63	
	Pozycja 6. Koszty wypożyczania i transportu próżnych beczek	295.513.64	
	Pozycja 7. Konserwacja beczek i cystern	66.785.63	
	Pozycja 8. Środki lokomocji	39.630.47	
	Pozycja 9. Utrzymanie bocznic kolejowych	38.074.18	
	Pozycja 10. Inne wydatki .	71.485.89	
	Razem § 6. .	6.553.122.01	
7	Pozycja 1. Prowizja dla hurtowników i detalistów . .	21.485.390.96	
	Pozycja 2. Prowizja od komisowej sprzedaży . . .	298.059.16	
	Pozycja 3. Skonto od sprzedaży za gotówkę . . .	1.396.835.62	
	Pozycja 4. Robocizna w hurt. i sklepach	129.668.41	
	Pozycja 5. Bonifikaty kosztów przewozu.	40.803.57	
	Pozycja 6. Inne.	38.128.79	
	Razem § 7. .	23.388.886.51	
8	Pozycja 1. Opłata komunalna	42.908.306.54	
	Pozycja 2. Dodatek wojewódzki	4.590.116.09	
	Razem § 8. .	47.498.422.63	

§	Wyszczególnienie	Rozchody dokonane w okresie sprawozdawczym	Uwagi
9	Pozycja 1. Zapomogi dla pozbawionych pracy . .	361.116.98	
	Pozycja 2. Wydatki na zwalczanie przemytnictwa . .	108.857.69	
	Pozycja 3. Subwencje . .	557.633.55	
	Pozycja 4. Inne	419.945.94	
	Razem § 9. .	1.447.554.16	
10	Pozycja 1. Budowle i remonty kapitalne	3.703.152.53	
	Pozycja 2. Zakup inwentarza ruchomego	957.634.24	
	Razem § 10. .	4.660.786.77	

Zestawienie

			Wpływy	Rozchody
a)	Sumy budżetowe			
1.	Wpływy		516.100.266.81	
2.	Rozchody eksploatacyjne			133.017.094.18
3.	Opłata komunalna			47.498.422.63
4.	Wydatki inwestycyjne.			4.660.786.77
	Razem sumy budżetowe .		516.100.266.81	185.176.303.58
b)	Sumy obrotowe			
1.	Remanenty na 31.III.1927 r.			
a)	spirytus w składnicach . . .	30.691.865.55		
b)	wyroby gotowe	3.186.330.76		
c)	butelki i skrzynie	5.912.236.36		
d)	materjały pomocnicze	1.115.607.88		
e)	środki skaż. i inne	486.864.41		
f)	transporty w drodze	247.757.38		
g)	koszty rozlewu zapasów gotowych wyrobów . . .	2.115.674.92		
	potrąca się wartość	43.756.337.26		
	remanent na 1.I.26	18.413.223.96	25.343.113.30	

	Wpływy	Rozchody
2. Wartość nabytych nieruchomości . .	3.703.152.53	
3. Wartość nabytych ruchomości (z wyjątkiem transportów w drodze)	903.503.16	
4. Wartość spirytusu wypożyczonego . .	651.150.91	
5. Spirytus obcy		289.120.70
6. Odpisy na fundusz renowacyjny i ubezpieczeniowy		2.007.265.84
Razem sumy obrotowe .	30.600.919.90	2.296.386.54
O g ó ł e m .	546.701.186.71	187.472.690.12
Nadwyżka w dochodach .		359.228.496.59
	546.701.186.71	546.701.186.71

TABLICA 91.
(zał. do dz. XI)

BILANS
Państwowego Monopolu Spirytuso
NETTO
wego za drugi okres operacyjny
od dnia 1 stycznia 1926 r.
do dnia 31 marca 1927 r.

	AKTYWA	Złotych	gr.	Złotych	gr.
I	Nieruchomości:				
	place	2.467.015	53		
	budynki	14.904.473	86	17.371.489	39
II	Budowle i inwestycje w toku . .			5.098.136	81
III	Ruchomości i urządzenia:				
	w Dyrekcji	783.740	94		
	w przedsiębiorstwach własnych .	3.226.809	57	4.010.550	51
IV	Gotowizna:				
	w kasach własnych	91.267	01		
	w bankach	4.249.505	40	4.340.772	41
V	Zapasy:				
	spirytus w rektyf. i składnicach	30.691.865	55		
	wódka i spirytus w wytwórniach .	1.908.938	60		
	„ „ w hurt. i sklep.	1.277.392	16		
	butelki i skrzynie	3.912.236	36		
	materjały pomocnicze	1.115.607	88		
	środki skażające i inne . . .	486.864	41	41.392.904	96
VI	Dłużnicy:				
	Dyrekcji	25.135.037	32		
	przedsiębiorstw własnych . . .	3.356.982	85	28.492.020	17
VII	Ministerstwo Skarbu			9.443.097	06
VIII	Zaliczki do wyrachowania i spłaty			810.743	36
IX	Transporty w drodze			247.757	38
X	Rozrachunki międzyokresowe . .			3.852.983	74
				115.060.455	79
	Gwarancje i depozyty			12.828.479	84

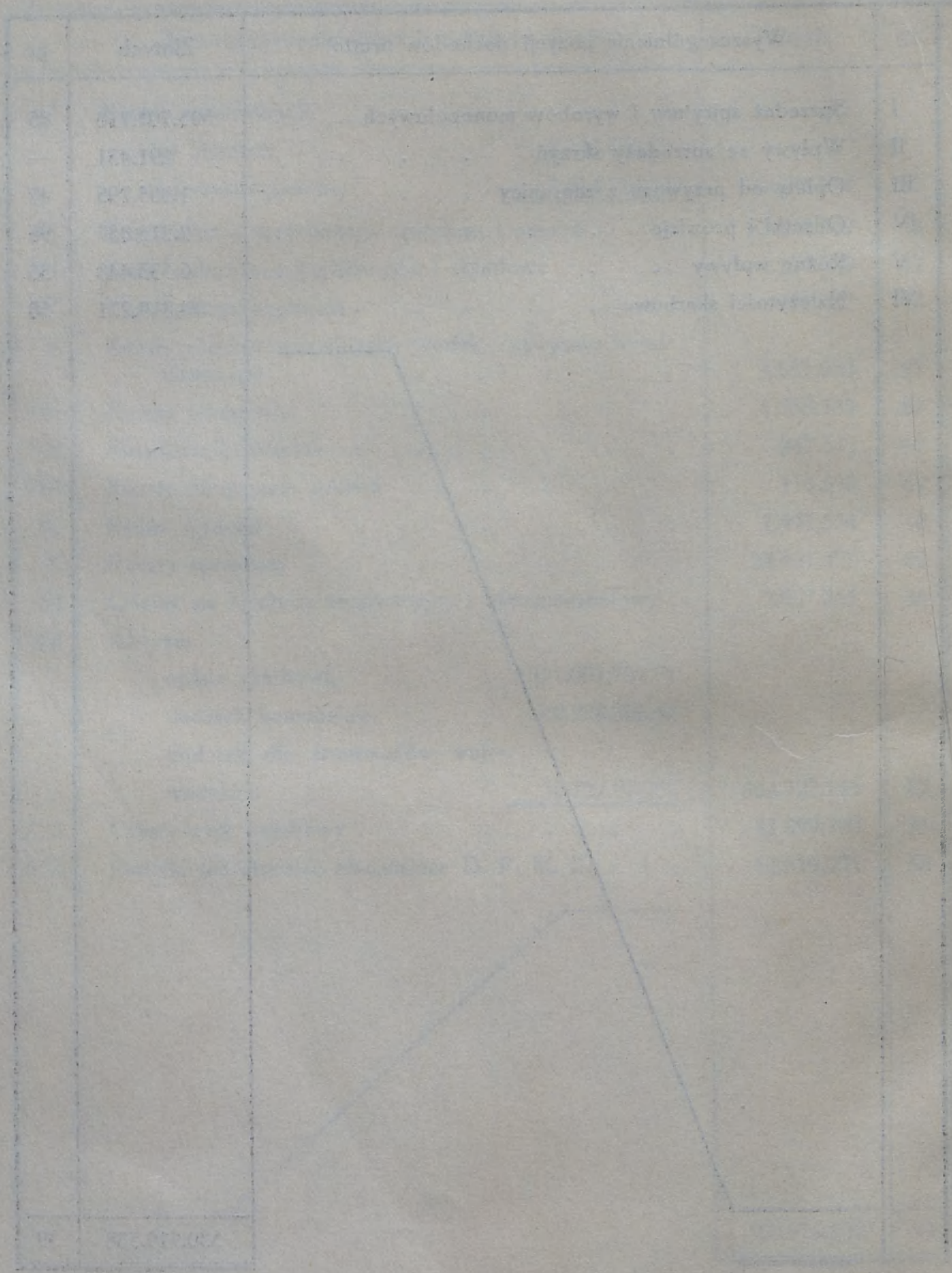
	PASYWA	Złotych	gr.	Złotych	gr.
I	Kapitał zakładowy			23.793.147	85
II	„ obrotowy			20.690.800	32
III	Fundusz renowacyjny			1.307.591	03
IV	„ ubezpieczeniowy . . .			2.067.313	91
V	Rezerwa na długi wątpliwe . . .			2.000.000	—
VI	„ na likwid. Tow. „Cysterny"			17.153	36
VII	Wierzyciele:				
	Dyrekcji	10.443.241	35		
	przedsiębiorstw własnych . . .	759.228	42	11.202.469	77
VIII	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych			11.412.057	04
IX	Rozrachunki międzyokresowe . .			20.613	91
X	Rozrachunki z tytułu kar za nadmierne zaniki			178.478	80
XI	Różni za kaucje			356.106	24
XII	Niepodniesione pensje			4.225	06
XIII	Wpłaty i sumy niewyjaśnione . .			5.449	82
XIV	Zaliczki wyrachowane			5.275	33
XV	Czysty zysk handlowy za okres sprawozdawczy			41.999.773	35
				115.060.455	79
	Różni za gwarancje i deponenci			12.828.479	84

RACHUNEK STRAT I ZYSKÓW Państwowego Monopolu Spirytusowego za drugi okres operacyjny od dnia 1 stycznia 1926 r. do dnia 31 marca 1927 r.

TABLICA 92.
(zał. do dz. XI)

	Wyszczególnienie pozycji wydatków brutto		Złotych	gr.
I	Koszty administracji:			
	a) Dyrekcji	3.708.432.73		
	b) przedsiębiorstw	1.514.714.33	5.223.147	06
II	Koszt własny sprzedanego spirytusu i naczyń		63.444.042	48
III	Zaniki spirytusu, rektyfikacyjne i składowe		1.154.129	42
IV	Koszty magazynowania		149.247	48
V	Koszty rozlewu sprzedanych wódek i spirytusu butelkowanego		4.651.830	92
VI	Koszty transportu		6.513.583	87
VII	Świadczenia socjalne		247.542	92
VIII	Koszty utrzymania cystern		113.530	62
IX	Różne wydatki		1.447.554	16
X	Koszty sprzedaży		24.421.472	82
XI	Odpisy na fundusze renowacyjny i ubezpieczeniowy		2.007.265	84
XII	Akcyza:			
	opłata skarbowa	311.091.762.71		
	dodatek komunalny	42.908.306.54		
	dodatek dla samorządów wojewódzkich	10.727.076.62	364.727.145	87
XIII	Czysty zysk handlowy		41.999.773	35
XIV	Podatki teoretycznie obciążajace D. P. M. S.		14.819.271	58
			530.919.538	39

	Wyszczególnienie pozycji dochodów brutto	Złotych	gr.
I	Sprzedaż spirytusu i wyrobów monopolowych	505.701.718	85
II	Wpływy ze sprzedaży skrzyń	291.451	—
III	Opłaty od przywozu z zagranicy	1.355.795	47
IV	Odsetki i prowizje	2.215.857	96
V	Różne wpływy	6.535.443	53
VI	Należytości skarbowe	14.819.271	58
		530.919.538	39

Biblioteka Śląska

Biblioteka Śląska w Katowicach
Id: 0030000457828
III 17574